HEDENDAAGSCHE

OEFFENENDE

HEELKUNDE.

HEDENDAAGSCHE OEFFENENDE HEELKUNDE.

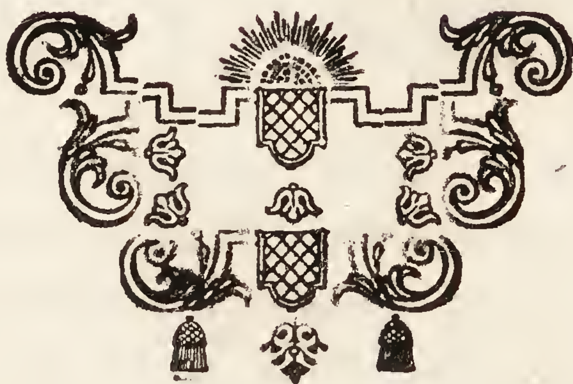
DOOR

DAVID VAN *GESSCHER*,

Heelmeester van het St. Pieters Gasthuis te Amsterdam, Lid van de Hollandsche Maatschappye der Weetenschappen te Haarlem, van het Zeeuwsch Genootschap der Weetenschappen te Vlissingen, en van het Provinciaal Utrechtsche Genootschap van Konsten en Weetenschappen.

MET PLAATEN.

EERSTE DEEL.

TE AMSTERDAM,
BY *JAN DÓLL*,
MDCCLXXXI.

WELLCOME
HISTORICAL
MEDICAL
LIBRARY

DEN

WEL EDELEN HOOGGELEERDEN HEERE,

DEN HEERE

ANDREAS BONN,

Hoogleeraar der Ontleed- Heel- en Verloskunde, aan het Doorluchte School te Amſterdam; Lid van de Hollandſche Maatſchappye der Weetenſchappen te Haarlem, van het Zeeuwſch Genootſchap der Weetenſchappen te Vlisſingen, van het Provinciäal Genootſchap van Konſten en Weetenſchappen te Utrecht; Lid Conſultant van het Bataafsch Genootſchap der Proefondervindelyke Wysbegeerte te Rotterdam; Directeur van de Maatſchappye ter redding der Drenkelingen, te Amſterdam, enz. enz. enz.

MITSGADERS

DE

WEL EDELE ZEER GELEERDE HEEREN,

DE HEEREN

JACOBUS HOVIUS,

Med. Doctor, Lid van de Hollandſche Maatſchappye der Weetenſchappen.

HERMANNUS GERARDUS OOSTERDYK,

Med. Doctor der Stad, van het Edelmoogend Collegie ter Admiraliteit, van het St. Pieters Gasthuis, Inſpector van het Collegium Medicum, en Directeur van de Maatſchappye ter redding der Drenkelingen te Amſterdam; Lid van het Zeeuwsch Genootſchap der Weetenſchappen te Vlisſingen, als ook van het Provinciaal Genootſchap van Konſten en Weetenſchappen te Utrecht.

DIRK TIMMER,

Inſpector van het Collegium Medicum, en Stads Apotheker te Amſterdam.

WORDT DIT

W E R K

M E T

ONGEVEINSDE HOOGAGTING

E N

DEN MEEST MOOGLYKEN EERBIED

T O E G E W Y D,

D O O R

DEN SCHRYVER.

VOOR.

VOORREEDEN.

Het getal der Heelkundige Saamenſtelzels is zeer groot. Men vind egter weinige die voldoen aan het oogmerk ten opzigte hunner inhoud; en nog minder, waarïn kortheid en volleedigheid, beleezenheid en oordeelkunde, beſchouwlyke kennis en ondervinding, in eene juiſte evenreedigheid ſaamenloopen.

Sommige ook, geſchreeven door Lieden, niet gewoon op eene regelmaatige wyze te denken, ontbreekt het geheel of ten deele aan goede orde; en zyn uit dien hoofde alleen, hoe goed ook anderzints, van minder nut voor Leerlingen, voor jonge Heelmeesters.

Andere, wier Schryvers aanbidders waren der Oudheid, of in een Tydperk leefden waarna nog veele dingen ontdekt zyn, misſchen verſcheiden gewigtige verbeteringen, zyn meer of min opgevuld met dwaalingen, en ſtrekken niet anders dan tot zeer onzeekere leidraaden.

Eenige eindelyk, in den tegenwoordigen Tyd geſchreeven, tekenen byna op ieder Bladzyde, eene verregaande veragting der Ouden, en bevatten nauwlyks anders dan voorgewende nieuwigheden, ſteelsgewyze dikmaalen de Ouden ontnoomen; verbeteringen van welken men hoog opgeeft, maar die veelal de toets van het gezond verſtand, om niet te zeggen, eener waare Heelkundige Weetenſchap, en der Ondervinding, niet kunnen doorſtaan.

Niet zonder reeden derhalven, hebben veelen gewenscht naar de uitgave van een Werk, bevreid van dergelyke onvolkoomenheden; waarïn de waarheid alleen hulde gedaan werdt; dat de Ouden zoo wel als Hedendaagſchen, hun onkreukbaar regt deed erlangen; en 't welk, gegrond op welbeweezen beſchouwlyke en ondervindelyke Kundigheden, kort, klaar, volleedig, onbevooroordeeld, en in eene goede orde geſchreeven was.

Ik hebbe gedagt, daar groote Verſtanden zwygen, myne geringe vermoogens te moeten aanwenden, om deezen wensch niet geheel nutloos te doen blyven. Ik hebbe ten dien einde, de Leerſtellingen der Ouden en Hedendaagſchen; de ondervindingen van anderen, en de myne, vergeleeken met elkanderen. Ik hebbe daarënboven getragt, my te ontdoen van alle vooringenoomenheid, en de waarheid te eerbiedigen, waar, en in welk een kleed ik dezelve aantrof. In hoe verre ik hier in geſlaagd ben, moet ik aan het oordeel van anderen overlaaten.

De uitgebreitheid van myn Ontwerp, en de verkiezing om hetzelve binnen zulke enge paalen te beſluiten als my immer mooglyk zyn zoude, hebben my niet toegelaaten om telkens de Schryvers aan te wyzen, van dewelken ik deeze of geene Leerſtellingen

 ont-

ontleend hebbe. Ik begrype daarenboven, dat dit vertoon van beleezenheid, in Werken van deezen aart zeer kwalyk geplaatst is, om dat men daarïn niets moet toelaaten dan ontwyffelbaare waarheden, die geene onderſteuning behoeven van eenig gezag; en het den leerenden onverſchillig is te weeten, wiens denkbeelden en handelwyzen men hem aanpryst. Om egter eenig regt te doen aan de verdienſten der genen welke ik inzonderheid geraadpleegd hebbe, zal ik hunne Naamen en Werken, ten einde van het laaſte Deel deezes Werks, in eene Alphabetiſche Orde voordraagen.

Beſchouwlyke redeneeringen, zoo dikmaalen misbruikt ter opheldering van oeffenende Leerregels, zal men niet dan zeer ſpaarzaam, in dit Werk aantreffen. Ik meende dezelve, zoo veel doenlyk was te moeten voorbygaan, zoo om te voldoen aan myne voorgenoomen kortheid; als uit overtuiging, dat zeer veele deezer Leerregels, daar voor onvatbaar zyn.

Omtrent de Kenmerken der Gebreken ben ik kort, en bepaale my inzonderheid tot de meest weezenlyke. De reeden hier van is, dat eene optelling van alle verſchynzelen derzelver, gelyk meestäl de gewoonte is, verwerring baard, uit hoofde dat 'er alsdan veele inkoomen, welke niet zoo zeer ſoortonderſcheidend, dan wel algemeen zyn.

De hoeveelheid der Geneesmiddelen, door my aangepreezen, is gering; en derzelver aart, ſaamenſtel, en aanleg, meestäl zeer eenvoudig. Een vyand zynde van allen noodloozen omſlag, konde ik niet van my verkrygen, den gewoonen ſlender te volgen. Algemeen bekende Hulpmiddelen hebbe ik ſlegts by hunne Naamen genoemd: dezulke die minder bekend, en of my, of myne vrienden byzonder eigen waren, ten einde van elk Boekdeel waarïnze het eerst voorkwaamen, beſchreeven.

Van zoo veelerlye Kunſtbewerkingen, als 'er ter geneezing van zekere Gebreken door de Schryvers zyn voorgeſteld, hebbe ik alleen dezulke beſchreeven, welke eene ſtrenge redeneering, of herhaalde ondervindingen, my hadden doen kennen als de beſten. Zy, wier handelwyzen ik met ſtilzwygen ben voorbygegaan, verſchoonen in my eene vryheid, waar toe ik door de noodzaaklykheid verpligt was.

De meeſt noodzaaklyke en beste Werktuigen, hebbe ik doen afbeelden zoo veel zulks mooglyk was in hunne eigen grootte, gedeeltelyk naar de zeer fraije modellen van den beroemden Perret, *gedeeltelyk naar die van den Kunſtryken* Gobels, *in myne verzaamling berustende. In derzelver beſchryving, welke even als die der Geneesmiddelen, ten einde van elk Boekdeel voorkomt, hebbe ik de onderrigtingen gevolgd van de eerſte deezer Meesters, en verbeelde my, hier door eenen zeer weezenlyken dienst gedaan te hebben aan veele Heelmeesters, die by gebrek van genoegzaame*

Werk.

Werktuigkunde, dagelyksch gevaar loopen om door onweetende Instrumentmaakers bedroogen te worden.

In het getal der Verbanden, van my aangepreezen beschreeven en afgebeeld, ben ik even zoo spaarzaam geweest, als in dat der Geneesmiddelen; en hebbe my alleen bepaald tot de besten. De nutloosheid van sommige, de overtolligheid van andere, de gelykheid van veele, wettigen dunkt my genoeg deeze handelwyze.

Dat ik het gantsche Werk den Tytel gegeeven hebbe van HEDENDAAGSCHE OEFFENENDE HEELKUNDE, *is geschied, niet om dat ik my verbeelde, dat myne denk- en handelwys in alle opzigten dezelfde is als die van alle Heelkundigen onzer Leeftyd; maar alleen, om dat ik voor een zeer groot gedeelte gevolgt hebbe, het spoor der meest beroemde Hedendaagsche Heelmeesters, zoo in zaaken welke zy met reeden van de Ouden ontleend hebben, als in dezulken, welke wy haar alleen verschuldigt zyn.*

Het verzoek myner Leerlingen, en myne deelneeming in hun belang, zyn de voorname reedenen welke my bepaald hebben tot eene stukswyze uitgave. De overtuiging daarenboven, dat ik aan minvermoogende hier mede geenen ondienst doen zoude, is eene andere drangreeden.

Het vermyden van noodlooze, en altoos verveelende herhaalingen, heeft gelegenheid gegeeven tot het splitsen van den Inhoud in Paragraafen, waar door zekerlyk dit oogmerk best bereikt wordt.

Myn eerste Ontwerp was, om alles te besluiten in twee Boekdeelen, zoo naa moogelyk in grootte gelyk aan elkanderen. Al werkende egter, werdt my zulks meer en meer ondoenlyk, en was ik verpligt 'er nog een derde Deel by te voegen. Ik hebbe hier toe geschikt de Verhandeling der Heelkundige Kunstbewerkingen; *zoo om derzelver uitgebreitheid, als om de onvermydelyke veelheid der Plaaten daar toe behoorende. De optelling van dit Leerstuk onder de Deelen der* Algemeene Oeffenende Heelkunde, *hadt wel gevorderd dat hetzelve het tweede Deel maakte, en onder dien Tytel doorliep; maar, dewyl het inderdaad geene meerder betrekking heeft tot deeze, dan tot de Deelen der* Byzondere Oeffenende Heelkunde, *dagt my best te zyn, het onder dien naam, in het laatste Deel te doen voorkoomen.*

Het oeffenen der Verloskunde, schoon behoorende tot dat der Heelkonst, is in meest alle Steden van ons Vaderland, den Heelmeesteren in het algemeen, door de Wetten ontzegt, en slegts toegelaaten aan weinigen. Dit Leerstuk derhalven, dagt ik niet alleen te kunnen, maar zelfs te moeten, myn ontwerp uitsluiten.

De Algemeene Oeffenende Heelkunde des Heeren PLENCK, *door my, in den*

Jaare

Jaare 1776. *met eenige vermeerderingen in onze Moedertaal uitgegeeven, moet men niet begrypen, dat ik door het tegenwoordig Werk tragte nutloos te maaken. Dit ſtuk is, en blyft, denzelfden leidraad voor eerst beginnende, en kan men ſteeds, voor zoo veel het algemeene betreft, als een kort begrip deezer Heelkunde aanmerken. Dat ik het vervolg van dit Werk, in naakooming myner beloften, den Nederduitſchen Leezer niet ter hand geſteld hebbe, is voornaamlyk geſchied, om dat de ſtukken hier toe behoorende, niet aan myne verwagting voldeeden, doordien ze merendeels op eenen gantsch anderen Leest geſchoeid waren.*

Welk een Lot dit Werk wedervaare, is my vry onverſchillig. Ik hebbe op myne wyze gedagt, gehandeld, en geſchreeven. De volmaaking onzer Konst eischt vryheid, niet eene ſlaafſche navolging. Zy die van het tegendeel myner ſtellingen overtuigd zyn, zullen het algemeen en my, eenen weezenlyken dienst doen met dezelve te betwisten, en haare onbeſtaanbaarheid op eene beſcheiden wyze aan te toonen.

Omtrent Taalkundige misſlagen egter, vraage ik verſchooning. Gebrek aan Tyd heeft my ſomwylen buiten de mooglykheid geſteld, om alle vereischte oplettenheid te gebruiken ter vermyding van deezen. In het naleezen der afgedrukte Bladen, vinde ik, dat in de Kanttekeningen op Bladzyde 46 *ſtaat*, inpenetrantia *voor* non penetrantia, *Bladz.* 78 alienorum, *voor* alienum, *Bladz.* 87 partum genitalia, *voor* partium genitalium, *Bladz.* 134. Scrophulus, *voor* Scrophula, *en Bladz.* 179. Hæmatocele, *voor* Hæmatomphalus. *Deeze dagten my, dat te gewigtig waren om hier met ſtilzwygen voorby te gaan. De overige, die meestäl beſtaan in het agterlaten van eene enkele Letter, of in het ſtellen der eene Letter voor de andere, zal ik ten einde van elk geheel Boekdeel aanwyzen.*

HE-

HEDENDAAGSCHE
OEFFENENDE
HEELKUNDE.

INLEIDING.

I.

De Heelkonst is dat gedeelte der Geneeskunde, welks oogmerk is, de Verhoeding, Verbetering, en Geneezing van sommige inwendige, zoo wel als van alle uiterlyke Gebreken, door eenig Konstig Handwerk, of uiterlyk aangelegde Hulpmiddelen. *Chirurgia.* *Medecina.*

II.

Het Menschelyk Lighaam, beschouwd vooräl in het geval van Ziekte, somwylen ook in den staat der Gezondheid, is het onderwerp der Heelkunde. Men kan zelfs, met zeeker beroemd Heelmeester, het afgestorven Lighaam als zoodaanig aanmerken, dewyl men zig dikmaalen bevind in de noodzaaklykheid tot het onderzoek der Lyken, 't zy om zig te verzeekeren van eene niet genoeg gekende Ziekte, 't zy, om in 't geval van Manslag, den Regter te dienen van berigt.

III.

De Heelkonst wordt gemeenlyk, en zeer wel verdeeld, in eene Beschouwlyke en Oeffenende, dewyl alles wat daar toe betrekking heeft, tot één deezer beiden kan gebragt worden.

IV.

Chirurgia theoretica. De BESCHOUWLYKE HEELKUNDE, even als alle andere beschouwlyke Wetenschappen, is inzonderheid betreklyk tot het Verstand; en alleen van terzyden, dat is door overbrenging, van eenig weezenlyk nut voor onzen noodlydenden Medemensch.

V.

Chirurgia practica. De OEFFENENDE HEELKUNDE, behoord regtstreeks tot onze daaden; bevat de toepassing der vastgestelde Leerregels op gegeeven gevallen; en is één der nuttigste en noodzaaklykste Konsten voor de saamenleeving.

VI.

De Deelen der Beschouwlyke Heelkunde, zyn, de kennis der Ontleedkunde en van de dierlyke huishouding des Lighaams; gelyk ook, die der Levenswys, der Ziektekunde, der Hulpmiddelen, der Konstbewerkingen, en dergelyken.

VII.

De Deelen der Oeffenende Heelkunde, zyn of algemeene, of byzondere. Tot de eerste behooren, de kennis en behandeling der Wonden, der Zweeren, der Gezwellen, der Uitzakkingen, der Beenziekten, der Wangestalten, en het doen der Konstbewerkingen. Tot de laaste worden betrokken, die der Huidziekten, der Oogziekten, der Ziekten van de Tanden, des Piswegs, de Geregtelyke Heelkunde, en de Verloskunde. Elk deezer Deelen in het byzonder, en alle in 't gemeen, hebben een zeer naauw verband met de Deelen der beschouwlyke Heelkunde, en berusten zelfs geheellyk op deezen. Wy moeten de laatsten als van elders bekend, vooronderstellen, om dat ons oogmerk is, niet te spreeken dan van de eersten.

VIII.

Hy, die de Leerstellingen van beide deeze Deelen, op gegeeven gevallen toepast, en derhalven tragt te voldoen aan één of meer der oogmerken, in de bepaalinge der Heelkunde gemeld, word een HEELMEESTER genoemd. *Chirurgus.*

IX.

Deeze Naam was onbekend voor den Leeftyd van ERASISTRATUS. De Heelkunde, nog niet afgescheiden van de Geneeskunst, maaktte toen met dezelve, één Lighaam, en werdt door één enkel Mensch, onder den Tytel van GENEESHEER, behandeld. *Medicus.* Omtrent deezen tyd, de Konst meer en meer

aan-

aanwasſende, vermeerderde naar evenredigheid den arbeid van derzelver Oeffenaars, en vond men goed, om het Heelkundige te ſcheiden van het Geneeskundige; en het eerſte te vertrouwen aan hem, die men den naam gaf van Heelmeester, terwyl het laatſte onder het beſtier bleef van den Geneesheer.

X.

De Kundigheden welke een Heelmeester noodzaaklyk bezitten moet, zyn veele. Men kan dezelve onderſcheiden in *Voorbereidende* en *eigene*. Tot de eerſte behooren de Taalkennis, de Wiskonst, en de Natuurkunde. Tot de laatſte, alle byzondere Deelen der Beſchouwlyke en Oeffenende Heelkunde.

XI.

De hoedaanigheden eens Heelmeester, behooren niet minder te zyn, dan het getal zyner Kundigheden. Een goed Gezigt, eene vaste Hand, het vermoogen om zig van beide Handen onverſchillig te bedienen, een doordringend Verſtand, een gezond Oordeel, eene niet dubbelzinnige Oprechtheid, een goed Voorkoomen, eene gepaste Voorzigtigheid, eene verſtandige Belangloosheid, een Menschlievend Hart, en eene gematigde Stoutmoedigheid, moeten de heerſchende trekken zyn, zyner Kenſchets.

XII.

By alle deeze Kundigheden, by alle deeze Hoedaanigheden, behoord nog gevoegt te worden, eene veeljaarige Oeffening, onder den toezigt van bekwaame Leermeesters, in Legers, Ziekenhuizen, en elders. De Heelkunde naamlyk, behoord wel voor een gedeelte tot het getal der Wetenſchappen, waarïn men aanmerklyke vorderingen kan maaken, door den weg alleen van Letteroeffening, maar is ook tevens betreklyk tot de Werktuiglyke Konſten, waarïn men zig niet volmaaken kan, dan door eene daadelyke Oeffening.

XIII.

Gelyk alles, zoo worden ook de daaden eens Heelmeester bepaald door Wetten, gegrond voor een gedeelte op de voorſchriften der Menschlykheid, gedeeltelyk op die van het gezond Verſtand, en der Heelkunde zelve. De noodzaaklykheid van de kennis deezer Wetten, verpligt ons tot derzelver mededeeling, in de gedaante van Regelen, op datze te gemaklyker zouden kunnen verſtaan en onthouden worden.

XIV.

1e. Regel. *Onderneem nimmer de behandeling eener Ziekte, dan na dat gy u alvoorens, zoo veel mooglyk zy, verzeekert hebt van derzelver Natuur, Staat, en Oorzaaken, gelyk ook, van de heerſchende geſteltheid des Lyders, zyne Levenswys, Ouderdom, Kragten, en wat dergelyke meer zyn.* Eene welgekende Ziekte, zegt een groot Geneesheer, is half geneezen. Het tegendeel derhalven moet waar zyn, wanneer de Ziekte onbekend is; en vooräl, wanneer men tevens onkundig is van den juiſten ſtaat des voorwerps in dewelke dezelve plaats grypt. Men kan zelfs met veel regt beweeren, dat, in dit geval iets van aanbelang te onderneemen, niet dan by geluk van eenige goede uitwerking zyn konne, en natuurlyker wyze, eerder moet dienen om de Ziekte te doen verërgeren, dan verbeteren.

XV.

2e. Regel. *Spaar in alle uwe behandelingen, allen noodloozen omſlag, en behartig altoos eene verſtandige eenvoudigheid.* De Natuur waarlyk, is eenvoudig in alle haare Werkingen. De Konst, zal ze volmaakt zyn, moet haare treeden navolgen. En, indien het ooit mooglyk zy, om tot de meeste volmaaktheid daarïn op te klimmen, zal zulks ongetwyffeld zyn, door dien weg in te ſlaan, welke zy zelve ons aanwyst.

XVI.

3e. Regel. *Draag egter zorg, dat de Eenvoudigheid u niet verleide tot Onägtzaamheid.* Zoo noodig de eerſte is, zoo ſchaadelyk is de laatſte. Eenvoudig te zyn in zyne daaden, is de volmaaktheden der Natuur naderen; terwyl de Onagtzaamheid geleid tot allerlye afdwaalingen.

XVII.

4e. Regel. *Bepaal u nimmer tot eenige Konstbewerking, ten zy gy van derzelver noodzaaklykheid volſtrekt verzeekert zyt.* Het is immers geene onverſchillige zaak voor een Lyder, zugtende onder den ſmertelyken last zyner Ziekte, of hy op eene gemaklyke, dan pynlyke wyze geneezen worde. Alle Konstbewerkingen, geene uitgezondert, zyn pynlyk; en deeze Smerten, gevoegd by die der Ziekte zelve, zyn met betrekking tot het enkel vooruitzigt, grievend; en kunnen, ten opzigte der gevolgen in ſommige gevallen, uitermaaten gevaarlyk worden. Dat intusſchen, de noodzaaklykheid daar zynde, het nut des Lyders, alle andere bedenkingen moet worden voorgetrokken, is iets, 't welk ik nauwlyks behoeve aan te merken.

XVIII.

5e. REGEL. *Verschrik nooit uwen Lyder, door eene noodlooze veelheid van Toezieners, en onttrek denzelven, zoo veel mooglyk zy, het gezigt uwer Werktuigen.* De meeste Menschen, worden door vreeze, niet minder dan door het werklyk gevoel van pyn, op zulk eene blykbaare wyze aangedaan, dat dit alleen somwylen in staat is, om de best gedaane Konstbewerking te doen mislukken. De tegenwoordigheid van zoo veele Toezieners, en het ten toon spreiden der noodige Werktuigen, maakt by veele, zulk eenen diepen indruk van het gewigt en de gevaarlykheid hunner toestand, datze zig geheel overgeeven aan deeze Hartstogt, en hier door alleen, eene gantsche omkeering in de dierlyke huishouding veröorzaakt wordt. Omstandigheden, welke het gevaar der Ziekte zelve indervoegen vergrooten, dat men nooit te omzigtig kan zyn in zyne voorzorgen.

XIX.

6e. REGEL. *Onderwerp niemand aan eenige Konstbewerking, ten zy gy u verzeekerd hebt van de genoegzaamheid zyner kragten.* Alle Konstbewerkingen naamlyk, baaren Ontsteking; en deeze, gelyk in alle andere gevallen, heeft tot eene onafscheidelyke gezellin, de Koorts; en ten gevolge, eene Verëttering, van welks paalen men niet altoos, van vooren kan zeeker zyn. De Pynen zelfs, aan alle Operatiën verknogt, maaken eenen zeer nadeeligen indruk in het Zenuwgestel, vooral by Zwakken, en veroorzaaken, tegelyk met de voorige, verscheidenerlye wanordes. Redenen waarlyk, welke den Heelmeester verpligten, om de hoegrootheid der kragten eens Lyder, by wien eene merklyke Operatie moet plaats grypen, op haare juiste waarde te schatten, indien hy het ongenoegen niet wil hebben, om denzelven te zien bezwyken, ingevolge eener Bewerking, al te onëvenreedig alleen aan zyne kragten.

XX.

7e. REGEL. *Laat alle uwe Operatien vooraf gaan, van eene Ontleedkundige beschouwing der Deelen, welken in dezelve moeten betrokken worden; dat is te zeggen; vertegenwoordig aan uwen Geest, alle Kundigheden, welke u de Ontleedkonst, met betrekking tot het Saamenstel, de Plaats, het Verband, en de Werking der Deelen, gegeeven heeft, ten einde gy zeeker zyt van elk ondeelbaar stip, welk het snymes in zyne beweeging moet doorloopen.* Deeze opmerking inderdaad, is van zoo veel aanbelang, dat hy, die zig hier toe niet in staat bevind, voor den Lyder immer

zoo gevaarlyk is, dan zyne Ziekte, en niet dan by toeval, denzelven eenige hulp zal toebrengen.

XXI.

8e. REGEL. *Voorziet by tyds in alle noodwendigheden der Operatie welke gy doen zult, gelyk ook in alles, wat dezelve op eene toevallige wyze, zoude kunnen vergezellen, of volgen.* Hier toe behooren voornaamlyk, de keuze, beproeving, en gereed ligging der Werktuigen, en van de ſaamenſtellende deelen des Verbands; de keuze, en plaatſing der Helpers; de ligplaats des Lyders, na de gedaane Kunstbewerking; en de regeling der Hulpmiddelen, ter verhoeding of wegneeming der mooglyke, of reeds aanweezige toevallen.

XXII.

9e. REGEL. *Draag altoos zorg, eene verſtandige keuze te doen, aangaande den Tyd, de Plaats, en de wyze uwer Konstbewerking, zoo wel, als omtrent de plaatſing zelve van den Lyder.* In ſommige gevallen naamlyk, wordt de Tyd door de noodzaaklykheid aangeweezen, en is het minſte uitſtel, een onherſtelbaar verlies voor den Lyder. In andere daarëntegen, is dezelve willekeurig; en als dan verkiest men doorgaans de Lente of Herfst, als de gematigdſte Jaargetyden. Van de plaats kan men hetzelfde zeggen; want deeze, ſchoon meestäl noodzaaklyk, is egter in ſommige gevallen willekeurig. De wyze van Opereeren is geenzints onverſchillig, maar wordt bepaald, gedeeltelyk door de Natuur en Omſtandigheden der Ziekte, gedeeltelyk door haaren aart zelve, en de voordeelen welken zy influit. Dus is het ook met de byzondere plaatſing des Lyders, die altyd moet overeen koomen met het gemak des Heelmeesters, en de meeſte zeekerheid voor de Konstbewerking.

XXIII.

10e. REGEL. *Zyt in uwe Kunstbewerkingen ſtout, maar niet roekloos. Verban voor een oogenblik alle medelyden. Dog hoed u tevens voor het tegengeſtelde uiterſte, de Wreedheid naamlyk.* De ſtoutheid is één der voornaamſte deugden eens Heelmeester, terwyl de roekloosheid niet genoeg kan mispreezen worden. Zonder haar, zyn we, in moeilyke gevallen, in onverwagte toevallige omſtandigheden, by ons zelve hulploos, en onbekwaam, om op eene behoorlyke wyze de Operatie te volëindigen. Eene te groote medelydenheid, heeft hetzelfde uitwerkzel; dat is te zeggen, dat ze ons van gelyken buiten ſtaat ſteld, om het noodige te kunnen uitvoeren. De Wreedheid is altoos berispelyk. De Menſchelyke Natuur heeft

een

een billyke afkeer van dezelve; en, het past vooräl geen Heelmeester, alleen geroepen om den noodlydenden te verligten, zig fchuldig te maaken aan deeze.

XXIV.

11e. Regel. *Indagtig, dat de Tyd van Lyden, een ondraaglyke last is voor een Zieke, voltrek altoos uwe Konstbewerkingen, met de meest mooglyke vaardigheid.* Elk oogenblik eener Konstbewerking inderdaad, is ten opfigte des Lyders, een oogenblik van verfchrikking, zoo wel, als van verdubbeling van fmerten, en meerder blootftelling aan toevallen. De verkorting derhalven van tyd, heeft eene juist tegengeftelde uitwerking, en voldoet in 't algemeen ook meerder, aan de Toezieners. Dit egter fluit niet in, dat het goed is, op het Minuut te werken. Want, hoe pryslyk en voldoende het is, vaardig te zyn, heeft nogthans de zeekerheid den voorrang, en moet boven alles in het oog gehouden worden. *Sat cito, fi fat bene*, is eene Heelkundige Stelregel; eene Stelregel, even zoo waaragtig, als het ongerymd is, een Heelmeester te fchatten alleen naar zyne vaardigheid, en met het Horologie in de hand, den Tyd af te meeten, welke tot het voltrekken zyner Operatiën befteed wordt.

XXV.

12e. Regel. *Zyt met alle zorgvuldigheid bedagt, op de behandeling der gedaanne infnydingen, en waakt onophoudelyk tegen de Toevallen, welke uwe Operatiën kunnen agtervolgen, of reeds werklyk aanweezig zyn.* Eene wel voltrokken Operatie alleen, beflist nimmer het toekoomend lot des Lyders. Geregelde verbanden, en eene oplettende behandeling der byzynde, of opvolgende Toevallen, hebben in zyne herftelling, een niet minder aandeel dan deeze.

XXVI.

In de Bepaaling der Heelkunde, hebbenwe tevens betrokken derzelver oogmerken. De Heelmeester bediend zig ter bereiking deezer oogmerken, van zeekere hulpmiddelen, welke alle behooren, of tot de Klasfe der Heelmiddelen, of tot die der Werktuigen, of tot die der Verbanden. De natuur, verfcheidenheid, en werking deezer hulpmiddelen, wordt in de Befchouwlyke Heelkunde befchreeven. Hier ter plaatfe derhalven, zullen we alleenlyk aanmerken, dat ze allen, flegts hunne bepaalde en betreklyke vermoogens hebben, en men dienvolgens, daaräan niet meerder moet toefchryven dan ze waarlyk verdienen, nog dezelve toepasfen, op alle fchynbaar overëenkomftige gevallen zonder onderfcheid. Door

be-

betreklyke vermoogens, verstaa ik dezulken, welke hun opzigt hebben tot dit of dat geval by uitstek, met uitzondering van anderen.

XXVII.

Wat het nut betreft der Heelkunde, en de waarde des Heelmeesters, deeze blyken, gedeeltelyk uit verscheiden byzonderheden welken wy bereids gemeld hebben, en zullen in den gantschen loop van dit Werk, nader worden aangeweezen. Een kort en volleedig verslag ondertusschen, van de nuttigheid der Heelkonst is, *datze gezondheid belooft aan den Zieke;* en van de waarde des Heelmeesters, *dat hy door zyne Kunstmaatige behandelingen, in de meeste gevallen, deeze belofte bekragtigt.*

XXVIII.

Ter geleidelyke Verklaaring der Oeffenende Heelkunde, het voornaame onderwerp onzer beschouwingen, wordt vereischt, dat men elk van derzelver Deelen afzonderlyk in overweeging neeme; en eerst spreeke van de *Algemeene*, naderhand van de *Byzondere.* Door de *Algemeene Oeffenende Heelkunde* verstaa ik dezulke, welke zig uitstrekt, tot alle byzondere stippen van de uitgebreitheid des Lighaams, of tot elk deel deezes Werktuigs, zonder onderscheid; en door de *Byzondere*, die zig bepaald tot het een of ander van deszelfs Deelen, in het afgetrokkene. In §. VII. is gebleeken, welke de ondergeschikte Deelen zyn van deezen.

Chirurgia practica. universalis.

Particularis.

XXIX.

Wy zullen, overeenkomstig deeze Orde, onzen arbeid inrigten; en met de Verhandeling der Wonden, het eerste Leerstuk der Algemeene Oeffenende Heelkunde, een aanvang maaken.

HE-

REGISTER

DER

LEERSTUKKEN.

IN DIT EERSTE DEEL.

VERBE-

VERBETERDE
ZINHINDERENDE
DRUKFEILEN.

Bladz.	§.	Regel.	Voor	Lees.
3	14.	1.	behooreu . .	behooren.
4	17.	2.	gewetſte . .	gekwetſte.
16	85.	5.	Speezel . .	Speekzel.
89	413.	4.	loodververwigen .	loodverwigen.
126	583.	4.	Gangrena . .	Gangræna.
127	586.	2.	blyven . .	blynen.
150	702.	3.	PELIT . .	PETIT.
165	764.	4.	du . . .	dus.
181	839.	2.	veeltyd . .	veeltyds.
236	1102.	2.	verſcheidenden .	verſcheidenheden.
257	1162.	6.	uittrekking en tegentrekking,	uitrekking en tegenrekking.
262	1186.	5.	de buitenſte oppervlakte.	de buitenſte en binnenſte oppervlakte.
298	1334.	4.	tweebuikige .	tweehoofdige.
299	1337.	5.	tweebuikige .	tweehoofdige.
450	. . .	25.	uiit . .	uit.

HEDEN.

HEDENDAAGSCHE
ALGEMEENE OEFFENENDE
HEELKUNDE.

EERSTE LEERSTUK.

VERHANDELING
DER
WONDEN.

I N H O U D.

HEDENDAAGSCHE

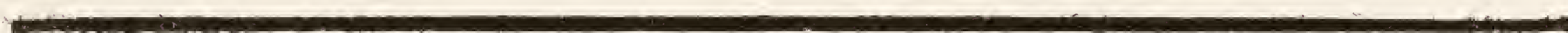
ALGEMEENE OEFFENENDE

HEELKUNDE.

EERSTE LEERSTUK.

VERHANDELING DER WONDEN.

I HOOFTDEEL.

De Wonden in het Algemeen.

§ 1.

Een WOND is eene verſche, meestäl bloedende, ſomwylen niet bloedende ſcheiding des geheels in de vaste Deelen van ons Lighaam, door een hard en ſcherp of ſtomp Werktüig, met geweld tusſchen dezelve ingedreeven, veröorzaakt. *Vulnus.*

§ 2.

Geſcheiden aaneenhang, van een wyking der geſcheiden Deelen, Bloedvliet, vorming van Bloedklonters, uitvloed van een dun rood en wateragtig Vogt, Pyn, Roodheid, Zwelling, omkrulling en ontſteking der Randen, Koortsagtige beweeging, ontlasting van Etter, opvulling der holte met Vleeschgraantjes, onder-

linge

linge nadering der Zyden, en de vorming van een Lidteken, zyn de gewoone verschynzelen der Wonden.

§ 3.

Het meest weezenlyk verschil derzelver, wordt bepaald door de verschillende Natuur der beleedigde Deelen, ten aanzien van hunne Vastheid, Plaats, Verband, en ingeslooten Vogten: door derzelver verschillende Werkingen in den staat der Gezondheid: gelyk ook, door het verschil der Oorzaaken van welken dezelven afhangen.

§ 4.

Op dit verschil is gegrond, de verdeeling der Wonden, in Eenvoudige en Saamengestelde; in Geringe, Gewigtige, Gevaarlyke, en Doodelyke; in Gestooken, Gesneden, Gehouwen, Gekneusde, Geschooten en Vergifte.

§ 5.

Vulnus simplex. Eene Eenvoudige Wonde, bepaald zig geheellyk tot de algemeene bekleedzelen; of vordert ten minsten niets anders ter Geneezing, dan de hereëeniging.

§ 6.

Vulnus Compositum. Eene Saamengestelde Wonde wordt genoemd, die uit kragt van den byzonderen aart der gekwetste Deelen, gevolgt, of liever verzeld wordt van omstandigheden, welke eene behandeling eisschen, in geenen deele betreklyk tot die der Wonde zelve.

§ 7.

Vulnera parva. Als Geringe Wonden kan men dezulken beschouwen, die in het geval zyn der eenvoudige, en geenerhanden gevaar insluiten.

§ 8.

Vulnera magna. Gewigtige Wonden zyn, door dewelken wel het Leven niet ondermynd wordt, maar die egter, met de grootste oplettenheid moeten behandeld worden.

§ 9.

Vulnera periculosa. Door Gevaarlyke Wonden verstaat men dezulken, door dewelken het leven des Lyders, op eene meer of min blykbaare wyze, met eenen gehee'en ondergang gedreigd wordt, zonder hierom te vallen in den term van de een of ander der Doodelyke Wonden.

§ 10.

§ 10.

Van de DOODELYKE WONDEN zal in het Leerſtuk der Geregtelyke Heelkunde; van de Geſtooken, Geſneden, Gehouwen, Gekneusde en Vergifte Wonden, in het vervolg deezer Verhandeling, onder byzondere Opſchriften geſprooken worden. *Vulnera lethalia.*

§ 11.

DE OORZAAKEN DER WONDEN, gelyk eenigzints uit de Bepaaling deezer Gebreken kan afgeleid worden, zyn alle uitwendig; en betreklyk tot de treffing van harde, 't zy ſcherpe 't zy ſtompe Werktuigen, met meer of minder kragt en ſnelheid bewoogen. *Cauſa vulneraria.*

§ 12.

Omtrent de werking deezer Oorzaaken moet men aanmerken. 1. Dat het op hetzelfde uitkomt, of zy tegen ons Lighaam bewoogen worden, dan of ons Lighaam zig beweegt tegen deezen. 2. Dat derzelver uitwerkingen bepaald worden, door de kragt inzonderheid van het beweegend vermoogen, 't zy dit vermoogen is een bezield of onbezield Lighaam. 3. Dat in het eerſte geval, de kragt altoos evenreedig is aan den ſtand en de gemoedsbeweeging van ditzelfde vermoogen; en in het laatſte, aan de ſnelheid van deszelfs indruk op het bewoogen Lighaam. 4. Dat ten opſigte van vallende Lighaamen, de ſnelheid, en diensvolgens ook de kragt, meestäl afhanglyk is van de hoogte. 5. Dat, al het overige gelyk ſtaande, de kragt toeneemt, naar maate van de meerderheid des tegenſtands. 6. En eindelyk: dat de ſcherpte der ſnede van ſcherpe, en de zwaarte van ſtompe Lighaamen, veel toebrengt tot het vermeerderen der uitwerkingen.

§ 13.

De TEKENEN DER WONDEN zyn, of *giſſende*, of *aanwyzende*, of *voorzeggende.* *Signa vulneraria.*

§ 14.

Tot de GISSENDE TEKENEN behooreu, alle die omſtandigheden welke ten tyde der Kwetſing hebben plaats gehadt, als by voorbeeld, de plaatſing des Lyders, de ſtand des Beleedigers, de natuur van het kwetſend Werktuig, en de gemoedsgeſteltheid, zoo van hem die de Wond heeft toegebragt, als van den gewonde. *Signa conjecturalia.*

§ 15.

Signa diagnostica.

De AANWYZENDE TEKENEN, worden in *Zinlyke*, en *Redelyke* onderſcheiden.

§ 16.

Signa ſenſualia.

De ZINLYKE TEKENEN zyn vooräl betreklyk tot het Gezigt, het Gevoel, het Gehoor en den Reuk. Zy leeren ons de geſteltheid der Wonden kennen, door het beſchouwen van derzelver afmeetingen, door het onderzoek met den Vinger, of het Tentyzer, en door het rieken der Uitwerpzelen, welken uit de Wonden van zeekere Deelen uitvloeijen.

§ 17.

Signa, rationalia.

De REDELYKE TEKENEN, ontleend men hoofdzaaklyk uit de beleedigde werking der gewetſte Deelen, uit de plaatſing der Wonde, en van de Pyn welke daar mede gepaard gaat, uit den aart van het Vogt, door dezelve uitvloeijende, uit de gedaante en grootte derzelver, met die van het wondend Werktuig vergeleeken, gelyk ook, uit de opvolgende Toevallen.

§ 18.

Signa prognoſtica.

De VOORZEGGENDE TEKENEN, berusten vooräl, op de plaats welke de Wonde inneemt, gevoegd by derzelver oorzaak, en weezenlyke hoedaanigheden.

§ 19.

Symptomata.

Alle, of immers de meeste Wonden, hebben haare TOEVALLEN. De voornaamſte derzelver, zyn de Bloedvliet, Pyn, Ontſteking, Koorts, Verëttering, Buikloop, nederzetting van Etter in eenig afgelegen Deel, en dergelyken.

§ 20.

Hemorhagia.

BLOEDVLIET, is de uitſtorting van Bloed door de opening van eenig gekwetst, of doorſneeden Bloedvat, 't zy hetzelve ſlagäderlyk zy, of aderlyk.

§ 21.

Dit toeval is eigen aan alle Wonden, welke gemaakt zyn door ſtekende, ſnydende, of houwende Werktuigen. Kneuzende Werktuigen verwekken hetzelve wel veelmaalen, maar niet altyd; en by geſchooten Wonden wordt het niet dan zeer zeldzaam waargenoomen.

§ 22.

De Bloedvliet is te meer te dugten, als de Wond eene aanzienlyke Ader of Slagäder geopent heeft, en eene plaats inneemt, waar men geene Heelkundige hulp kan toebrengen.

§ 23.

De gevolgen eener aanhoudende, en sterke Bloedvliet, zyn kragtloosheid, bezwyming, Stuiptrekkingen, en den Dood. Alle deeze gevolgen, zyn afhanglyk van het geschonden of vernietigt evenwigt, tusschen de vaste en vloeibare Deelen, aan welke men inzonderheid moet toeëigenen, de kragt, en duuring van het Leeven.

§ 24.

De PYN, welke de Wonde doorgaans verzeld, is oorspronglyk, of van de gedeeltelyke kwetsing eener Zenuw, of van de tegenwoordigheid van eenig vreemd Lighaam, of van eene byzynde Ontsteking, of eindelyk, van eene uitstorting, onder eenig Pees- of Vliesägtig Uitbreidzel. *Dolor.*

§ 25.

Dit toeval, is in veele gevallen de bronwel van verscheiden wanordes, in de Wond zelve niet alleen, maar ook in het gantsche Lighaam, en veröorzaakt Ontsteking, Koorts, Stuiptrekkingen, Ylhoofdigheid, en dergelyken.

§ 26.

Wat de ONTSTEKING betreft, deeze is veeläl het gevolg of de gezellin der Pyn, en zal in haaren aart en gevolgen, naderhand beschouwd worden. *Inflammatio.*

§ 27.

De KOORTS, als een Toeval beschouwd der Wonden, wordt doorgaans veroorzaakt door de hevigheid der Pyn en Ontsteking, welke daar by plaats heeft; of, door eenige opsluiting van Etter in eenig gedeelte van den omtrek. Ze is altoos evenreedig aan de hoegrootheid haarer voortbrengende Oorzaaken, en aan de meer of minder goede gesteltheid van den Lyder. *Febris.*

§ 28.

De Verëttering, Versterving, en Verlamming, zullen we hier met stilzwygen voorby gaan, om dat we dezelve naderhand meer opzettelyk verklaaren moeten.

§ 29.

§ 29.

Convulsio. De STUIPTREKKING, 't zy dezelve zig bepaald tot eenig byzonder Deel, of uitſtrekt door het gantſche Lighaam, wordt den meesten tyd gezien by geſchooten Wonden, by de geſcheurde Wonden der Gewrigten, en dergelyken. Zy is een der gevaarlykſte toevallen, welken by mooglykheid de Wonden vergezellen kunnen, en eindigt veelmaalen door den Dood. De Mondklem, de Regtſtyvigheid, de Vooroverkromming, de Agteroverkromming, enz. moet men als zoo veele ſoorten van dit toeval aanmerken.

§ 30.

Diarrhea. De BUIKLOOP is in het geval van Wonden, ſomwylen als naar gewoonte, ſomwylen daarëntegen is ze Etteragtig, en afhanglyk van eene terugvloeijing des Etters, uit eene nevensgaande verzweering. Het laatſte geval is alleen door de vermindering der zwelling kenbaar, en doet ſomwylen de verëttering eindigen, zonder eenige ontlasting naar buiten.

§ 31.

Metastasis. Eene NEDERZETTING van ETTER in eenig ander Deel dan het gekwetſte, wordt meest waargenoomen by Hoofdwonden, waar zulks dikmaalen gebeurd is met opzigt tot de Lever. De rede hier van, is als nog niet blykbaar, en wordt van verſcheiden Schryvers, op eene verſchillende wyze begreepen.

§ 32.

Curatio. De GENEEZING van alle Wonden, de zwaarſte zelfs niet uitgezondert, is alleen het werk der Natuur, dat is, van de gewoone werkingen des Levens.

§ 33.

In veele gevallen egter, kan de Kunst, de Natuur te hulp koomen, door het wegneemen der beletzelen, welke deeze in haare werkingen belemmeren.

§ 34.

Gelyk deeze hinderpaalen betrekking hebben, of tot de Wonde zelfs, of tot de byzynde Toevallen, zoo bepaald zig ook hier by, al de hulp des Heelmeesters; en kan men alle zyne poogingen brengen, tot de opvolging van deeze weinige voorſchriften.

1. Dat hy alle vreemde Lighaamen, in de Wond verhoolen, opruime.

2.

2. Dat hy reeds zuivere, of gezuiverde Wonden, op alle mooglyke wyze, en ten fpoedigfte herëenige.

3. Dat hy de dreigende Toevallen verhoede, en de aanweezende wegneeme.

§ 35.

De opruiming van vreemde zelfftandigheden, in de Wond verhoolen, gefchied op verfcheidenerlye wyze, en overeenkomftig met den verfchillenden aart van deezen, zoo wel als met de verfcheiden Natuur van het gekwetfte Deel. Dus moeten zagte en niet zeer vasthoudende zelfftandigheden, met eene Spons, in Water of Wyn bevogtigt, worden afgewasfchen; terwyl vaste, en meer aanhangende of ingedrongen Lighaamen, daar uit genoomen worden met den Vinger, een Steenlepeltje, dunne en buigbaare Tentyzers, dunne Tangen, en zelfs door eene tegenopening, als men 'er anders niet kan by koomen.

§ 36.

Verfcheiden toevallige omftandigheden, kunnen den Heelmeester in de zuivering der Wonden belemmeren. De voornaamften derzelver zyn, eene hevige Bloedvliet, en de onmooglykheid om het vreemd Lighaam te brengen onder het bereik zyner werktuigen. In het eerfte geval moet men door het aanleggen van een Tournequet op den ftam van het geopent Vat, zig alvoorens meester maaken van den Bloedvliet. In het tweede laat men alles aan de Natuur over, en behandelt flegts de Wond met verzagtende en flapmaakende middelen.

§ 37.

Ter verëeniging der Wonden, bediend men zig, naar het verfchil der omftandigheden, van de *plaatfing des Deels*, van de *drooge Hegting*, van de *bloedige Hegting*, of van het *verëenigend Verband.*

§ 38.

Het eerfte deezer Hulpmiddelen, is inzonderheid van nut, in diep doorgaande, en dwerfche Spier- of Peeswonden; gelyk ook, in geheel afgefneden of gebrooken Peezen en Banden. Het tweede diend vooräl in Huid- of langwerpige en oppervlakkige Spierwonden. Het derde is toepaslyk op zeer diepe, 't zy langwerpige, 't zy dwerfche Spierwonden; op de doorgaande, en eenigzints aanmerklyke Buikwonden; gelyk ook, op de loodlynige doorfnyding der Lippen, en de gedeeltelyke

affnyding van fommige deelen des Aangezigts. Van het vierde eindelyk, bediend men zig meestäl in de langwerpige Wonden der Ledemaaten, 't zy met of zonder behulp der drooge Hegting.

§ 39.

Dat alle gefneden en gehouwen Wonden zonder verlies van Zelfftandigheid, gelyk ook fommige geftooken en gefcheurde, alleen vatbaar zyn voor deeze aanwyzing, is iets, 't welk men wel moet opmerken.

§ 40.

Wat de *Verhoeding der dreigende*, en de *Geneezing der aanweezende Toevallen* deeze verfchild grootelyks in verfcheiden omftandigheden; en kan bezwaarlyk tot algemeene Regelen gebragt worden.

§ 41.

Het eerfte, en misfchien het gevaarlykfte Toeval, is de *Bloedvliet*, afhanglyk voorä̈l van de kwetfing eener aanzienlyke Slagäder. Deeze wordt te keer gegaan: 1. Door den aanleg van het Tournequet op den Stam der Slagäder. 2. Door de opening van het Vat te fluiten met eenen drukkenden Vinger. 3. Door het gebruik van Saamentrekkende plaatsmiddelen, van droog plukzel, van Bovist, van de Spons, de Eiken zwam, en dergelyken, onderfteund van trapswyze Drukdoeken en een welfluitend Windzel. 4. Door de Onderfchepping van het Vat. 5. Door de geheele affnyding der flegts geopende Slagäder. 6. Door de Branding. 7. Door de geftaadige drukking der handen van elkander afwisfelende Helpers.

§ 42.

Hoedaanig men zig bedienen moet van elk deezer hulpmiddelen, en in welke gevallen het eene den voorrang heeft voor het andere zal by gelegenheid der befchryving van de Wonden der Slagäderen nader getoond worden.

§ 43.

De *Pyn*, afhanglyk van één der Oorzaaken, § 24. gemeld, geneest men, overëenkomstig met deeze, door de geheele affnyding der gekwetfte Zenuw; door de wegneeming van het ingeflooten vreemd Lighaam; door de gewoone hulpmiddelen der Ontfteking; of door de ontlasting van het verzaameld Vogt, door eene infnyding.

§ 44.

§ 44.

Een algemeen Pynſtillend middel is het HEULSAP, door den Mond ingegeeven, en op de Wond zelve aangelegt. Men moet zig egter hier van niet bedienen, dan wanneer men de Oorzaak der Pyn niet kan naaſpooren of wegneemen; gelyk ook, in eene groote gevoeligheid der Zenuwen, de eenige Oorzaak ſomwylen van dit Toeval. *Opium.*

§ 45.

Hoedaanig de *Ontſteking*, *Koorts*, *Verettering*, *Verſterving*, *Verlamming* en *Buikloop* moeten behandelt worden, zal gedeeltelyk in het vervolg blyken; gedeeltelyk kan men hier over verſcheiden Geneeskundige Schryvers raadpleegen.

§ 46.

Ter geneezing der *Stuiptrekking*, van welk eene ſoort dezelve ook zyn mooge, dienen de zoogenaamde algemeene Geneesmiddelen, en vooräl het *Heulſap*, zoo uit- als inwendig toegediend.

§ 47.

Wat betreft de *nederzetting van Etter*, in eenig afgelegen Deel; deeze moet, als ze geſchied in een der voornaame Ingewanden, aan de Natuur bevoolen, en indien uitwendig, of in de Borst- en Buikholte, door eene konſtige opening ontlast worden.

II. HOOFTDEEL.

De Wonden in het Byzonder.

§ 48.

Het Onderwerp van dit Hooftdeel is zeer uitgebreid, en bevat niet minder dan de byzondere beſchouwing der *geſtooken*, *geſcheurde*, *gekneusde*, *geſchooten*, en *vergifte Wonden*; de *Wonden der Peezen*, *Zenuwen*, *Bloedvaten*, en *Watervaten*; gelyk ook de *Hoofd- Hals- Borst-* en *Buikwonden*; de *Wonden der Ledemaaten*, en dergelyken. Wy zullen elk derzelver, onder haar eigen Opſchrift voordraagen.

De Gestooken Wonden.

§ 49.

Vulnera puncta. GESTOOKEN WONDEN zyn het uitwerkzel der treffing van een Degen, Mes, Priem, Glas, Doorn, en in 't algemeen, van alle scherp gepunte, en meer of min harde Lighaamen.

§ 50.

Deeze Wonden, alsze alleen de algemeene Bekleedzelen inneemen, zyn van weinig aanbelang; maar dieper gaande, en wanneerze doordringen tot in een der holligheden van het Lighaam, of een Pees, Peesägtig uitbreidzel, Zenuw, Slagäder, en dergelyken beleedigen, hebbenze meestäl zeer schadelyke gevolgen, en eisschen al de oplettenheid des Heelmeesters.

§ 51.

De reede hier van, ligt ten opzigte der Zenuwen, in de gedeeltelyke scheiding der Vezelen; en met betrekking tot de overige Deelen, in eene uitstorting van Vogten, en derzelver verhinderde, of geheel belette ontlasting naar buiten.

§ 52.

Het verhinderen der Uitstorting, door den invloed van het Bloed in het gekwetste Deel te maatigen, is de eerste aanwyzing ter geneezing, van alle deeze Wonden zonder onderscheid.

§ 53.

Men voldoet aan dit Oogmerk, door de Aderlaating, Buikzuivering, eene verkoelende Eetregel, rust van het beleedigd Deel of van het gantsche Lighaam, en voorär door het *uitdryvend Verband van* THEDEN, als de Wond zig bevind aan een der Ledemaaten.

§ 54.

Beantwoorden deeze hulpmiddelen niet aan de verwagting, zoo moet de Wond, overäl waar zulks zyn kan, door insnyding verwyd, het uitgestorte Vogt ontlast, en de gekwetste Deelen, overëenkomstig hunnen byzonderen aart, behandelt worden.

De

De Gescheurde Wonden.

§ 55.

Geene WONDEN misschien zyn gevaarlyker dan de GESCHEURDE; inzonderheid wanneer daar in betrokken zyn de Peezen, de Zenuwen, de Bloedvaten, de banden der Gewrigten, en dergelyken; of als een meer of min aanzienlyk gedeelte van eenig Deel, 't zy geheel, 't zy ten deele, daar door afgezondert wordt van het overige. *Vulnera lacerata.*

§ 56.

In deeze gevallen naamlyk, verschynen doorgaans zeer hevige Pynen, Ontsteking, Zwelling, Stuiptrekkingen, Bloedstortingen, Verëtteringen, Verstervingen, Koortsen, en dergelyken; welke niet, of nauwlyks eindigen dan door den Dood.

§ 57.

Onbepaalde, dog voorzigtig gedaane insnydingen, herhaalde Aderlaatingen, Buikzuiveringen, verkoelende Geneesmiddelen, een ruim gebruik van het *Heulsap*, en den aanleg van Balsemägtige en Verzagtende Plaatsmiddelen, koomen ter geneezing deezer Wonden, vooräl in aanmerking. Dat alle deeze Hulpmiddelen van den beginne af moeten aangewend worden, is iets, waar op ik nauwlyks genoeg kan aandringen.

§ 58.

In Wonden van deeze soort, by welke men de meest dringende der gemelde toevallen heeft afgekeerd of overwonnen, maar die in het geval zyn eener groote Verëttering, moet eene voedende Eetregel, en het gebruik van den *Koortsbast* worden voorgeschreeven.

§ 59.

Eene aanmerklyke verscheuring der Gewrigten, en de gedeeltelyke of geheele afscheuring van een meer of min aanzienlyk gedeelte van eenig Deel, is den meesten tyd doodelyk, als men niet ten spoedigste besluit tot de Afzetting.

De Gekneusde Wonden.

§ 60.

Vulnera Contusa. Gekneusde Wonden zyn het uitwerkzel van vallen, ſlaan, ſtooten, ſmyten, ſchieten, en in 't algemeen, der geweldige toepasſing van een zwaar, hard en ſtomp Werktuig, op eenig gedeelte van ons Lighaam.

§ 61.

Contusio. Eene gekneusde Wonde onderſteld Kneuzing; dat is, eene ſaamendrukking, of verbreeking der zagte Deelen, met ſtilſtand der Vogten in de Vaten, of uitſtorting derzelver in de vakjes van het Celwyze Weefſel.

§ 62.

De eerſte ſoort van Kneuzing, kan opklimmen van het gevoel eener ligte pyn, tot den graad van Verſterving; de laatſte, van eene zeer geringe Bloedvlek, tot eene volſtrekte Vermorſeling.

§ 63.

Elk deezer ſoorten heeft zyne eigen kenmerken, welken het zeer noodig is te onderſcheiden.

In die der eerſte ſoort naamlyk, blyft de kleur der Bekleedzelen dezelfde als natuurlyk; 'er is of geheel geene, of althans zeer weinig Zwelling; en de Lyder klaagt ſlegts over eene doove Pyn in het aangedaane Deel, en onvermoogen in de beweeging.

In de tweede ſoort zyn de pynen doorgaans levendiger, de huid is miskleurig, en 'er vertoond zig eene loodverwige, of blaauwroode Zwelling, in alle gevallen evenreedig aan de hoegrootheid zelve der Kneuzing.

§ 64.

Eene gekneusde Wonde, op zig zelfs beſchouwd, verſchild zeer weinig van eene geſneeden. Al het gevaar welk dezelve insluit, is afhanglyk van den trap der byzynde Kneuzing, en den aart der Deelen, welken deeze inneemt.

§ 65.

Wat de behandeling belangt deezer Wonden; deeze is in verſcheiden gevallen verſchillend, en betreklyk, of tot de Wonde zelfs, of tot de nevensgaande Kneuzing.

§ 66.

§ 66.

De Wond wordt in alle gevallen verbonden, met zagte en eenigzints Balsemagtige Dragtmiddelen. Alsze te klein is om ontlasting te geeven aan het uitgestorte Bloed, of zeer Zenuwagtige Deelen inneemt, moetze verwyd worden door eene insnyding. Zoo draa eindelyk, alsze in den staat gesteld is eener eenvoudige Wonde, kan menze op dezelfde wyze geneezen als deeze.

§ 67.

De behandeling der Kneuzing, sluit de herstelling in der verlooren Veerkragt van de saamengedrukte Vaten; en de oplossing, of ontlasting der geslagneerde of uitgestorte Vogten.

§ 68.

Men voldoet aan het eerste Oogmerk, door het Deel by aanhoudenheid te stooven met roode Wyn en het Ammoniak Zout; aan het tweede, door een mengzel van gelyke Deelen Azyn, Water, en Brandewyn, met hetzelfde Zout bedeeld, of met den Geest van MINDER verslapt met Water; en aan het derde, door het opsnyden der Verzaamling, of de verwyding van de Wonde.

Het uytdryvend verband van THEDEN, als het Deel zulks toelaat, en het aanwenden der algemeene, ontlastende, en van verdunnende Geneesmiddelen, begunstigen zeer de Oplossing.

§ 69.

Dat soort van Kneuzing, welk een gantsch Deel doet versterven; gelyk ook de geheele vermorseling van één der Ledemaaten, erkend geene andere Geneezing dan de Afzetting.

§ 70.

De verbryzeling der Gewrigten, is in het zelfde geval met de voorige, en kan op geene andere Wyze gered worden.

De Geschooten Wonden.

§ 71.

GESCHOOTEN WONDEN behooren gedeeltelyk tot de Klasse der Gekneusde, gedeeltelyk tot die der Gescheurde, dog zyn ook somwylen van den aart der ge- *Vulnera sclopetaria.*

geſtooken, geſneden, of gehouwen Wonden. De verſchillende Natuur der Lighaamen, door Schietgeweer voortgedreeven, bepaald alleen deeze verſcheidenheid.

§ 72.

Deeze Wonden, 't zy dezelve zyn met of zonder verlies van Zelfſtandigheid, alsze alleen de algemeene Bekleedzelen en Spieren inneemen, zyn van geen groot aanbelang. Het tegendeel is waar, alsze tevens de Peezen, Peesagtige Uitbreidzels, Zenuwen, aanzienlyke Bloedvaten, en de Gewrigten beleedigen; of, wanneer de Kogel doorgaat tot in een der holligheden van het Lighaam, met kwetſing van één of meer der Ingewanden daar in beſlooten.

§ 73.

De Schootwonden worden onderſcheiden, in die geheel of ten deele een gegeeven Deel doordringen; in dezulken welke een aanzienlyk gedeelte daar van wegneemen; en in die genen, waarin het wondend Werktuig al of niet verhoolen is in de Wonde.

§ 74.

Alle deeze ſoorten van Wonden bloeden weinig, als 'er geen groot Vat tevens geopent is; zyn in haar gantsch beſlag met eene doode Korst bezet; worden verzeld van zeer veel Ontſteking; en zyn onderhevig aan eene groote, dog traage Verëttering.

§ 75.

De algemeene behandeling eener eenvoudige Schootwonde, beſtaat in de verwyding der Wond door een of meer inſnydingen; in het aanleggen van zagte Balſemägtige Middelen op deeze, en van verſlappende, langs de gantſche uitgeſtrektheid van het Deel; gelyk ook, in het toedienen van zeer verdunnende, verkoelende, ontlastende, en pynſtillende Geneesmiddelen, gevoegd by herhaalde Aderlaatingen, en eene koele Leefregel.

Eenvoudige geſchooten Wonden, noeme ik dezulken, in welken geenig vreemd Lighaam verhoolen is, nog eenige zeer gewigtige Deelen betrokken zyn.

§ 76.

Gedeeltelyk doorgaande Schootwonden, hebben altoos de Kogel, of eenig ander vreemd Lighaam in zig beſlooten. Deeze moeten, na behoorlyke verwyding van den ingang der Wond, op eenige der wyzen § 35. gemeld, daar uit genoomen worden.

§ 77.

§ 77.

Indien eenig geöpent aanmerklyk Bloedvat, en de hier van afhangende Bloedvliet, zig tegen de wegneeming deezer zelfſtandigheden aankanten, moet men door de onderſchepping van het Vat zig meester maaken van den Bloedvliet, vermits de overige manieren van Bloedſtemping, die alle eene meer of min aanzienlyke drukking inſluiten, hier niet te pas komen.

§ 78.

Is de wegneeming van het vreemd Lighaam onmooglyk, 't zy uit hoofde van deszelfs plaatſing, 't zy om eenige andere oorzaak, zoo moet men de uitwerping daar van aan de Natuur beveelen, en de Wond intusſchen zagt, dat is, zonder eenige opvulling verbinden.

§ 79.

Ingevalle de Kogel, de gantſche zelfſtandigheid van eenig Deel doorboord heeft, moet beide de ingang en uitgang der Wond door inſnyding verwyd worden, en wel zoo diep, als de Natuur van het Deel, behoudens alle mooglyke veiligheid, maar eenigzints toelaat.

§ 80.

De gantſche wegneeming van een Deel door een Kanons-Kogel, gaat doorgaans gepaart met ſplyting der overgebleeven Beenëinden, en eiſcht hierôm, en om de zeer groote verſcheuring der zagte Deelen van den ſtomp, eene ſpoedige Afzetting.

§ 81.

In de geſchooten Wonden van het Aangezigt, waar in dit Deel ontſierd wordt, door de in de Huid gedreeven Kruidkorrels, moet men zig wel wagten om het voorſchrift te volgen van ſommige Heelmeesters, met opſigt tot de wegneeming van deezen door een ſcherp gepunt Werktuig. Men ſtoove ſlegts het Deel by aanhoudenheid met lauwe Melk en Water; en de Natuur zelve, zal door middel der Verëttering, alles uitwerpen.

§ 82.

Eene algemeene Regel in de behandeling van alle aanmerklyke Schootwonden is, dat, zoo draa de Ontſteking geweeken, de Verëttering tot ſtand gebragt, de

Pyn zeer vermindert, en de Pols eenigermaaten aan het Zinken is, terstond moet gebruik gemaakt worden van den Koortsbast, en eene voedende Eetregel.

De Vergifte Wonden.

§ 83.

Vulnera venenata. VERGIFTE WONDEN zyn, in dewelken eenigerhanden, voor ons Leven vernielende zelfstandigheden, zyn ingedrukt.

§ 84.

De gemeenzaamste deezer, en misschien ook de gevaarlykste, is de DOLLE *Morsus Canis rabidi.* HONDSBEET, by dewelke wy ons enkel bepaalen zullen.

§ 85.

Een Hond wordt *Dol* genoemd, wanneer hy geheel en al, in gedaante en houding verändert; mager, droog, verhit, en zeer ontstelt wordt; niet drinken wil; doorgaans buiten adem is; roode en ontstooken Oogen heeft; de Staart en Ooren hangen laat; de Bek bestendig open houdt; de Tong uitsteekt; een schuimend Speezel uitwerpt; het water vreest; met den Kop op zyde hangende, onbezuisd voortloopt; zonder blaffen, alles wat hem in den weg is, aanvliegt; geen de minste agt slaat op zynen Meester; en van andere Honden gevreesd, en niet te keer gegaan wordt.

§ 86.

Een Mensch van zulk eenen Hond gebeeten, wordt Droefgeestig, benauwd, krygt menigvuldige flauwtens, zwarte Galbraakingen, Stuipen, Zinvang, uitwerping van een lymig Speekzel, de Hik, Koud Zweet, WATERVREES, *Hydrophobia.* moeilyke of geheel belette doorzwelging, dolheid, en dergelyken, welken allen tot aan zynen Dood hem byblyven.

§ 87.

Het getal, en de hoegrootheid deezer Toevallen, gelyk ook de Tyd waarin dezelve doorgaans verschynen, is meer dan waarschynlyk afhanglyk van de hoegrootheid der Wonde zelfs; van de hoeveelheid en kwaadäartigheid des Vergifts, daar in gebragt; en van de byzondere gesteltheid zoo wel, als Levenswyze des Lyders.

§ 88.

§ 88.

De behandeling deezer Wonden, is of *algemeen*, of *byzonder*. De laatſte is betreklyk tot de Wond zelfs, de eerste tot het gantſche Lighaam.

§ 89.

Tot de *byzondere behandeling* behooren.

1. De Zuiging door een Kopglas, op de Wond zelve geplaatst, en het opvolgend wegſnyden van alles wat in dit glas opryst.

2. De aanleg van een ſterke ſpaanſche - vliegen pleister, zoo op de Wond, als op een aanmerklyk gedeelte van den Omtrek, en het onderhouden der lekking hier door verwekt, geduurende verſcheiden Weeken.

3. De vernieling van den grond der Wonde, door daadelyke Brandmiddelen; onder welke een aangeſtoken Kegel van Buskruid, op dezelve geplaatst, om zyne gemaklyke verkrygbaarheid, en vaardige uitwerking, misſchien uitmunt.

4. Het veelvuldig wasſchen der Wond, met Azyn, Zout, en Theriaak.

5. De afzetting van het gebeeten Deel, onmiddelyk na de Kwetſing.

§ 90.

Het getal der *Algemeene Geneesmiddelen*, dat is derzulken, welken door den Mond ingenoomen, hunne Uitwerking oeffenen op de gantſche Masſa onzer Vogten, en misſchien ook op het Zenuwgeſtel, is zeer groot, en kan nauwlyks bepaald worden. De Voornaamſte van deezen egter, zyn het *middel van* PALMARIUS, dat *van* BEVERWYK, *van de Staaten van Gelderland* en *Friesland*, van COBB, *de Bildſche Kookdrank*, *het Specificum*, *onlangs op hooge Orde des Konings van Pruisſen gemeen gemaakt*, en *de bereidzelen van het Kwik-Zilver*.

§ 91.

In de *Watervrees*, het gevaarlykſte toeval der dolle Hondsbeet, ſchynd niets van eenige uitwerking, dan misſchien het voorgemelde middel van COBB, gepaart met herhaalde Aderlaatingen, Klyſteeren, en het gebruik van het *Heulſap*, de *Aſa fœtida*, *Caſtorium*, *Valeriana Sylvestris*, en andere ſoortgelyke Geneesmiddelen.

De Wonden der Peezen.

§ 92.

Vulnera tendinum. De Wonden der Peezen zyn ſomwylen van niet veel aanbelang; ſomwylen verwekken dezelven veelerhanden, en zelfs zeer gevaarlyke Toevallen.

§ 93.

In het eerſte geval, is de Uitwendige Wond meestäl ruim, en word 'er eene vrye ontlasting gegeeven aan de Wye, welke uit de geſcheiden Peesvezelen uitlekt. In het laatſte, behoord de Wond doorgaans tot de Klasſe der geſtookene, en is de ingang zoo nauw, dat ze de uitvloed belet van dit Vogt, en het zelve in de Kooker der Pees, of elders, doet ophoopen.

§ 94.

Een beſtendig toeval, by geheel afgeſneden Peezen, is de beweegloosheid des Deels, waar de beleedigde Pees naar toe gaat, voor zoo veel deeze beweeging afhangt van de werking der Spier, welkers Pees is afgeſneden. Men kan hier nog byvoegen, dat de tegenwerkende Spieren, het Deel naar de juist tegeſtelde zyde trekken, en het geduurig in dien ſtand gevestigt houden.

§ 95.

De gewoone toevallen der geſtooken Peeswonden, zyn Pyn, Ontſteeking, Verëttering, Verſterving, en dergelyken. De Pyn, verſchynd zeldzaam terſtond na de kwetſing, maar doorgaans eerst na verloop van eenige Uuren of Dagen, en doet zig bepaaldelyk gevoelen langs den loop van die Spier, tot welke de beleedigde Pees behoord. Men moet op deeze byzonderheeden wel agt geeven, om dat ze zeer nauwkeuring de Peeswonden onderſcheiden, van die der Zenuwen.

§ 96.

Ter geneezing der geſtooken Peeswonden, moet men het wondje dekken met een weinig Plukzel, doordrongen met den *Terpentyn Geest*, de *Balſamus Copaivæ*, die van *Peru*, of dergelyke, en dezelve met eene daar op gehouden warme Spatel doen indringen. Men overdekt vervolgens het Plukzel met een dikke Drukdoek, bevogtigt met het *Aqua Regin. Ungar.* met *Azyn* en *Water*, met *Vlier*-*Azyn*, of *Azyn* getrokken op *Goudglit*, en verſlapt met eene dubbele hoeveelheid

veelheid Water. Het Uitdryvend verband van Theden, moet deezen geheelen toeſtel inſluiten, en met één deezer zelfde Hulpmiddelen geſtadig nat gehouden worden. Eene Aderlaating als den Lyder bloedryk is, en verkoelende Buikzuiveringen, gepaart met eene ſtrenge Leefregel, begunſtigen heel zeer de geneezing.

§ 97.

Ingevalle deeze behandeling niet voldoet aan het Oogmerk, of men 'er wordt bygeroepen, als den Lyder zig reeds bevind in den ſtaat der Toevallen, moet de Wonde aanſtonds door inſnyding verwyd, met zagte Balſemägtige middelen verbonden, en het gantſche Deel met eene weekmaakende en verkoelende Pap gedekt worden.

§ 98.

In de geheele of gedeeltelyke afſnyding der Peezen, moet men het Deel in dien ſtand plaatſen, welke aan de Werking der overéénkomſtige Spier beäntwoord: dat is te zeggen, dat als by voorbeeld de Pees eener uitſtrekkende Spier doorſneden is, het Deel moet gehouden worden in den ſtaat van Uitſtrekking, en indien der buigende, in die van buiging.

§ 99.

De Wond intusſchen, wordt in deeze omſtandigheid behandeld met dezelfde Hulpmiddelen, als in het voorige geval; en vooräl ſteunend gehegt met de drooge Hegting.

§ 100.

Peezen, behoudens de geheelheid der Bekleedzelen, door een val, of ſprong gebrooken, vallen in dezelfde aanwyzing als die geheel zyn doorgeſneden. Dit wil zeggen, datze door de plaatſing des Deels moeten geheeld worden.

§ 101.

Wat betreft de kwetſing der Peesägtige Uitbreidingen; deezen zyn in alle opſigten gelyk aan die der Peezen, en verdienen geene byzondere oplettenheid.

De Wonden der Zenuwen.

§ 102.

De Wonden der Zenuwen, zyn aan een zelfde verſchil onderworpen als die der Peezen; geeven in gelyke omſtandigheden, byna dezelfde verſchynzelen, *Vulnera nervorum.*

 len,

len, hoewel in eenen meerderen graad; en worden op gelyke wyze, de plaatsing des Deels alleen uitgezondert, geneezen.

§ 103.

Eene geheel doorgesneden Zenuw, neemt het gevoel weg van het Deel, waar dezelve naar toe gaat, dog beroofd dit niet altoos van zyne beweeging.

§ 104.

Eene gedeeltelyk afgesneden of gestooken Zenuw, wordt van meer en zwaarder Toevallen gevolgt, dan die geheel is doorgesneden. Men kan hetzelfde zeggen van de gekneusde.

§ 105.

De Toevallen der Zenuwwonden verschynen veelmaalen terstond, somwylen binnen weinig Uuren, en zeldzaam, na verloop van 2, 4, en meerder Dagen. In het laatste geval ontspruitenze meestäl uit eene ontsteking der Zenuw, of derzelver beginnende Verëttering.

§ 106.

Het eerste soort onderscheidend kenmerk eener Zenuwkwetsing, is eene hevige Pyn, zig uitstrekkende langs derzelver geheele loopstreek, en die in de meeste gevallen bestendig aanhoud, dog ook wel eens, voor eenen zeekeren tyd nalaat.

§ 107.

Als het gevaarlykst Toeval deezer wonden, moet men aanmerken de Stuiptrekking, en vooräl de Mondklem, waar van slegts zeer weinige ontkoomen. Dit Toeval is het inzonderheid, welk dergelyke Wonden gemeenzaamer verzeld dan die der Peezen.

§ 108.

Het dringend gevaar der Zenuwwonden, vordert ten aanzien haarer behandeling, alle spoed en oplettenheid. Ik hebbe reeds in het voorbygaan gezegd, dat deeze behandeling, de omstandigheden gelyk gesteld zynde, dezelfde was als die der Peeswonden; en moet nu aanmerken, dat de Aderlaatingen in het algemeen, menigvuldiger, en de hoogst verkoelende en Pynstillende Middelen in grooter hoeveelheid moeten gegeeven worden, dan by deezen. Eene dwersche afsnyding der slegts geprikte, of gedeeltelyk doorgesneden Zenuw, moet daarënboven,

in

in alle gevallen waar zulks zyn kan, en de gewoone hulpmiddelen geene Uitwerking altoos hebben, nimmer verzuimd worden.

De Wonden der Bloedvaten.

§ 109.

De Wonden der Bloedvaten, zyn betreklyk, of tot de *Slagäderen*; of tot de *Aderen*, en kunnen dezelven, of geheel, of gedeeltelyk doorſnyden, of zig alleenlyk bepaalen by derzelver meest uitwendige bekleedzelen. *Vulnera vaſorum ſanguiferorum.*

§ 110.

De ontlasting van een helder rood, ſchuimend, en ſtootswys ſpringend Bloed, die zig niet dan met veel moeite bedwingen laat, is een vry onbedrieglyk kenmerk eener gekwetſte Slagäder. Eene droppel- of boogwyze en eenpaarige ontlasting deezer Vloeiſtof integendeel, die met weinig toeſtel geſtuit wordt, bewyst niet minder ontwyſſelbaar, het beſtaan eener gekwetſte Bloedäder.

§ 111.

De Bloedvliet eener ſlegts geöpende Slagäder, is aanhoudender, minder ſtempbaar, en dienvolgens gevaarlyker, dan die eener geheel doorſnedene. De reede hier van is, dat in het eerſte geval, de geſcheiden Vezelen door ſaamentrekking de Wond beſtendig open houden, daarze dezelve integendeel doen ſluiten in het laatſte.

§ 112.

De Bloedſtorting eener geöpende, of geheel doorſneden Ader, ſluit geenerhande gevaar in, en is in de meeste gevallen, met zeer weinig moeite te beteugelen.

§ 113.

De Natuur, ſtempende zelfs eene Bloedvliet, bediend zig hier toe van tweeërlye hulpmiddelen, overëenkomſtig met de verſchillende Natuur der Kwetſing, van dewelke dezelve afhangt. Het eerſte is de aanëengroeijing van de zyden des geopende Vats, met de omliggende Deelen. Het tweede, de inkorting, en ſluiting van derzelver einden, ter plaatze der doorſnede.

§ 114.

§ 114.

Wy hebben § 41. gezien, van welke Hulpmiddelen de Kunst gebruik maakt ter bewerking der Bloedſtemping, en moeten nu aanwyzen, hoedaanig deezen de Bloedvliet te keer gaan, en op welk eene wyze men zig daar van bedienen moet.

§ 115.

Het eerſte Hulpmiddel hebbenwe geſteld te zyn, de aanleg van het Tourne-quet op den Stam der geöpende Slagäder. Dit egter, moet men enkel beſchouwen als voorbereidend, dat is te zeggen, als geſchikt om de Bloedvliet zoo lang af te keeren, tot men zig op eenige andere wyze daar van meester maake. In gewoone gevallen is het Schroeftournequet van PETIT, of eenig ander, hier na gemaakt het beste. By gelegenheid der Afzettingen daarëntegen, heeft het gemeene Draaitournequet den voorrang. In beide omſtandigheden, wordt dit Werktuig, op eenigen afſtand boven de Wond gelegt op den Stam der Vaten, en niet meer aangeſlooten dan genoeg is om den uitvloed des Bloeds te beletten.

§ 116.

Het tweede Hulpmiddel ter Bloedſtemping, door ons voorgeſchreeven, is de ſluiting der opening van het Vat, door een drukkende Vinger. Dit is voor een gedeelte in hetzelfde geval als het Tournequet, en diend alleen om zig zoo lang meester te maaken van den Bloedvliet, tot men in ſtaat is eenig ander Hulpmiddel aan te wenden; gedeeltelyk, bediend men zig van hetzelve als het voornaame, en eischt alsdan Helpers, die uit hoofde van hun Beroep aan een zittend Leven gewend zyn.

§ 117.

Als een derde Hulpmiddel hebbenwe beſchouwd, het gebruik van ſaamentrekkende dingen, van droog Plukzel by voorbeeld, van *Bovist*, van de Spons, de Eiken zwam, de Terpentyn Geest, de overgehaalde Brandewyn, de meeste ſoorten van Koperrood, de Aluin, en dergelyken. Alle deezen worden tegen de einden der Vaten aangebragt, of op zig zelfs, of vermengt met elkander, voor zoo veelze hier voor vatbaar zyn; en op eene Wyze, met den byzonderen aart derzelver, en de plaatſing van het geopent Vat overëenkomſtig. Een welſluitend Verband, is ter onderſteuning der Werking van elk deezer Hulpmiddelen, zeer noodzaaklyk.

§ 118.

Het vierde Bloedſtempend middel, de onderſchepping naamlyk van het Vat, is eenigermaaten verſchillend, na dat de Slagäder, of geheel doorgeſneden, of alleen zydelyk geopent is. In het Leerſtuk der Konstbewerkingen, zullenwe hierömtrent de noodige onderrigtingen geeven.

§ 119.

Het vyfde middel ter Bloedſtemping voorgeſteld, is de geheele doorſnyding eener ſlegts zydelyk geöpende Slagäder. Om deeze te doen zonder kwetſing van eenige naastgeleegen Deelen, welken moeten gemyd worden, ontbloot men de Slagäder zoo veel noodig zy door eene inſnyding; men brengt onder dezelve door, een geboogen Tentyzer, een ſtomp Haakje, of eenig ander dergelyk Werktuig; ligt dezelve hier mede op, en doorſnyd het opgeligte gedeelte, ter plaatſe der Kwetſing, geheellyk. Dit Middel komt inzonderheid te pas in die omſtandigheden, waar in nog de ſaamentrekkende middelen, nog de Drukking, van eenige Uitwerking zyn kunnen, en de Wond, of groot genoeg is, of door Konst kan gemaakt worden, om hetzelve toe te laaten.

§ 120.

De Branding, de zesde manier van Bloedſtemping, heeft een uitſluitend regt in de bloeding der Slagäderlyke Vaten van de Tong en het gehemelte, gelyk ook by de wegneeming van zeer groote Uitwasſen aan het Tandvleesch, en dergelyken. Men moet omtrent dezelve aanmerken, dat de grootte en gedaante van het Brandyzer, met de Uitgebreitheid en plaats van het geval, zoo veel mooglyk zy moeten overéénkomen, en het niet dan volmaakt gloeijend moet aangelegt worden.

§ 121.

Wat het laatſte Bloedſtelpend Middel, te weeten, de geſtadige drukking der Handen van elkander afwisſelende Helpers betreft; deeze behoort tot meest alle beſchreeven wyzen van Bloedſtemping zonder onderſcheid; en moet meer als medehelpend, dan wel als weezenlyk beſchouwd worden.

§ 122.

Behalven deeze aangeweezen manieren van Bloedſtemping, zyn 'er nog andere van minder aanbelang; en zulke, welken alleen tot zeekere byzondere Deelen be-

trekking hebben. De eerften zullenwe met ftilzwygen voorby gaan: van de laatften zal gefprooken worden, zoo dikmaalen zig de gelegenheid hier toe, aanbied.

§ 123.

Dat eene koele Levenswys, rust van het beleedigd Deel en van het gantfche Lighaam, gelyk ook het gebruik van verkoelende en de beweeging maatigende Geneesmiddelen, in alle gevallen van Bloedftorting volftrekt noodzaaklyk zyn, is iets, 't welk nimmer uit het oog moet verlooren worden.

§ 124.

De volgende byzonderheden, zyn betreklyk vooräl tot de derde manier van Bloedftemping; en van te veel aanbelang, om dezelve ongemerkt voorby te gaan.

§ 125.

Het Plukzel, welk wy onderftellen dat fyn is, moet fterk in een geperst, en knoopswyze gelegt worden tegen de opening der bloedende Slagäder, terwyl de gantfche Wond met dergelyk Plukzel opgevuld, met trapswys grooter wordende Drukdoeken gedekt, en van een welfluitend Verband eenpaarig gedrukt wordt.

§ 126.

Van de Swam worden één of meer ftukken, een weinig grooter dan de doorfnede is van het Vat, met dat gedeelte welk tegen zynen fchors overftaat, gelegt tegen het einde der Slagäder, en door een zelfde Verband aangeflooten. Omtrent het gebruik der Bovist, kan men hetzelfde aanmerken.

§ 127.

De Spons, alsze zal beäntwoorden aan het oogmerk ter Bloedftemping, moet fyn, droog, en evenwydig aan de ftrekking haarer faamenftellende plaatjes gefneden zyn. Verfcheiden ftukken derzelver, van een trapswys vermeerderde grootte, worden dermaaten geplaatst op elkander, datze eene afgekorte Kegel maaken van ten minften een duim hoogte. Het toppunt deezer Kegel, welks vlak eenige meerder omtrek moet hebben dan de doorfnede heeft der Slagader, wordt zöö nauwkeurig als mooglyk is, tegen deeze doorfnede aangelegt, en de Wond voor het overige, op gelyke wyze als vooren verbonden.

§ 128.

§ 128.

De vloeibaare Stempmiddelen, worden door een Spuit aangebragt in hevige Neusbloedingen, en in de ſlagäderlyke bloedingen van andere Deelen, door middel van zeer vast in een geperst fyn Plukzel.

§ 129.

De verſchillende ſoorten van Koperrood, worden gebruikt by wyze van inſtrooijing; of men beſluit dezelve, in een neteldoeks lapje, dat in de gedaante eener knoop, tegen het bloedend Vat wordt aangelegt.

§ 130.

Van de Aluin bediend men zig veelàl in Water opgelost; en ſomwylen by wyze van een Pennetje, 't welk voor een klein gedeelte geſtooken wordt in het afgeſneden einde der bloedende Slagäder. Dit Hulpmiddel is inzonderheid voorgeſteld ter ſtuiting van den Bloedvliet, na de afzetting der Ledemaaten.

De Wonden der Watervaten.

§ 131.

De tederheid der Watervaten, hunne geringe Veerkragt, en de zeer groote dunheid van het Vogt welk zy inſluiten, maaken de kwetſing deezer Deelen ſomwylen zeer moeilyk, uit hoofde voorál, eener langduurige, en nauwlyks betembaare lekking. *Vulnera vaſorum lymphaticorum.*

§ 132.

Hoe gering derhalven, ons deeze Wonden ook moogen toeſchynen, moet men dezelven altoos met veel oplettenheid behandelen, indien men nog de eer der Heelkunst, nog zynen goeden naam wil in de Waagſchaal ſtellen.

§ 133.

Een ander gevolg van de kwetſing deezer Vaten, is eene uitſtorting der Wye in het Celwyze Weefſel, en eene hier van afhangende onpynlyke, en niet miskleurige Zwelling van den omtrek der Kwetſing.

§ 134.

Beide deeze gevallen, ik wil zeggen, de lekking en de zwelling, moeten

 ge-

gedeeltelyk op dezelfde, gedeeltelyk op eene verſchillende wyze, behandeld worden.

§ 135.

In het eerſte geval naamlyk, tragt men de lekking te ſtuiten, door het aanleggen van een weinig Plukzel, doordrongen met eene ſterke ſmelting van blauw Koperrood, in overgehaalde Brandewyn, onderſteund van trapswyze Drukdoeken, en een welſluitend Windzel.

§ 136.

In het tweede legt men het uitdryvend verband aan van Theden, en bevogtigt zulks by aanhoudenheid met eene ontbinding van het Ammoniakzout in Water en Brandewyn.

§ 137.

In het een zoo wel, als in het ander deezer gevallen, moet het Wondje, door inſnyding verwyd worden, wanneer de aangewende Hulpmiddelen van geene uitwerking zyn, en men zig verpligt mogt vinden, het gekwetſte Vat, door verzweering te vernielen.

De Hoofdwonden.

§ 138.

Vulnera capitis. Hoofdwonden noemt men in 't algemeen dezulken, welke eenig gedeelte van den omtrek des Bekkeneels inneemen; zonder eenige agt te ſlaan op die van het Aangezigt.

§ 139.

Deeze Wonden bepaalen zig alleen by de algemeene Bekleedzelen, de Peeskalot, en het Panvlies; of dringen door tot in de zelfſtandigheid der Bekkeneelsbeenderen, van het harde Hersſenvlies, of zelfs der Hersſenen. Zy zyn afhanglyk, of van ſcherpe, of van ſtompe Werktuigen; en al of niet vergezeld van eene uitſtorting van Bloed onder de Hersſenpan, ſchudding der Hersſenen, en dergelyken.

§ 140.

Op dit verſchil is gegrond, de gewoone onderſcheiding deezer Wonden, in eenvoudige en ſaamengeſtelde, in doorgaande, en niet doorgaande; in geſtooken, ge-

gesneden, gehouwen, gekneusde, en geschooten; in geringe, gevaarlyke, doodelyke, en wat dergelyken meer zyn.

§ 141.

De gestooken, gesneden, en gehouwen Wonden van de bedekzelen des Bekkeneels, zyn in hetzelfde geval, en eisschen dezelfde behandeling, als die der Bekleedzelen in het algemeen, der Peesägtige Uitbreidingen van andere Deelen, en dergelyken. Uit de te vooren gegeeven beschryving derhalven van deeze Wonden, kan men alle byzonderheden ontleenen, welke betrekking hebben tot genen.

§ 142.

Men kan hetzelfde aanmerken omtrent de gekneusde en geschooten Wonden deezer Deelen; met byvoeging alleen, dat die der Slaapspieren, der Peeskalot, en van het Panvlies; gelyk ook dezulken, welke gepaart gaan met eene schudding der Hersfenen, of uitstorting van Bloed onder de Hersfenpan; een byzonder gevaar insluiten, en van stonden aan, op eene zeer beslissende wyze moeten behandeld worden.

§ 143.

Alle mooglyke beleedigingen van het Bekkeneel, voor zoo veel dezelve behooren tot de toepasfing van scherpe Werktuigen, kunnen gevoeglyk gebragt worden tot de oppervlakkige Insnyding, de diepe Insnyding, de Doorsnede, de schuinze Snede, en de Afsnyding.

§ 144.

Door de OPPERVLAKKIGE INSNYDING, verstaat men eene snede, welke niet verder dan tot in de buitenste Taafel des Bekkeneels doorgaat. De DIEPE INSNYDING, strekt zig uit tot in het Taafelscheidzel. De DOORSNEDE, de SCHUINZE SNEDE, en de AFSNYDING, verdienen geene opheldering, om dat haare Naam zelve deeze insluit.

Sedes. *Incisio.* *Percisio.* *Diacopé.* *Dedolatio.*

§ 145.

De twee eersten deezer Bekkeneelswonden, sluiten doorgaans weinig gevaar in, en worden door eene eenvoudige behandeling zeer gemaklyk geneezen. De derde en vyfde, gaan meest altyd verzeld met eene kwetsing der Hersfenen, of met uit-

uitſtorting. De vierde is min of meer van aanbelang, na datze minder of meerder ſchuins is, en of oppervlakkig, of diep doordringt.

§ 146.

De beleedigingen des Bekkeneels, afhanglyk van ſtompe Werktuigen, bevatten inzonderheid de Scheur, Breuk, Indrukking, Kneuzing, en afwyking der Naaden.

§ 147.

Fisſura. De SCHEUR bepaald zig alleen tot de buitenſte Taafel der Bekkeneelsbeenderen, of dringt tevens door tot in de binnenſte. Ze is ſomwylen zoo fyn, datzè niet dan met moeite kan ontdekt worden, en draagt in dit geval den naam van *Rima capillaris.* HAIRSCHEUR.

§ 148.

Fractura. De BREÜK onderſteld eene verbreeking der Bekkeneelsbeenderen, in twee of meer ſtukken, door derzelver gantſche zelfſtandigheid heen gaande. In alle gevallen is dezelve vergezel*d* met uitſtorting, en ſomwylen zelfs, met verſcheuring des harde Hersſenvlies, en der Hersſenen.

§ 149.

Impresſio. Door INDRÜKKING verſtaat men eene inwaardsbuiging van eenig gedeelte deezer beenderen, 't zy met, 't zy zonder verbreeking. Het laatſte geval gebeurd meest by Kinderen, dog is niet volſtrekt onmooglyk by Bejaarden, gelyk ſommige gewild hebben. Dit geval kan beſtaan zonder uitſtorting, het eerſte is altoos daar mede verbonden.

§ 150.

Contuſio. De KNEÜZING is eene ſaamenperſing der Beenplaatjes van de buitenſte Taafel der Hersſenpan alleenlyk, of van deeze Taafel op de binnenſte. Somwylen gaat dezelve vergezeld van eene Schudding der Hersſenen. Doorgaans wordze gevolgt van Beenbederf.

§ 151.

Disjunctio ſuturarum. De VANEENWYKING DER NAADEN beſtaat zeldzaam op zig zelfs, maar is meestäl verbonden met eene breuk der Bekkeneelsbeenderen, uitſtorting van Bloed onder de Hersſenpan, en verſcheuring van het harde Hersſenvlies. Dat egter, 't gene men nauwlyks vermoeden zoude, in enkele gevallen van deezen, aart,

aart, de geheelheid van dit Vlies ongeſchonden blyft, heeft eene zeer zeldzaame ondervinding my geleeraard.

§ 152.

Alle deeze beleedigingen van het Bekkeneel, zyn niet gevaarlyk, dan uit hoofde eener ſchudding der Hersſenen, derzelver kwetſing, uitſtorting van Bloed op of onder het harde Hersſenvlies, en der drukking of prikkeling deezer Deelen, door eenig Beenſtuk, of eene opvolgende Ontſteking. Dit gevaar, algemeen genoomen, is evenreedig aan de kleinheid der blykbaare beleediging: dat is te zeggen, dat, alle overige omſtandigheden gelyk zynde, eene geringe kwetſing der Bekkeneelsbeenderen, doorgaans gevaarlyker is, dan eene groote. De reede hier van moet gezogt worden, in de gebreklyke, of geheel onmooglyke ontlasting van het uitgeſtorte Vogt, by gene, en de gemaklykheid hier van, by deeze.

§ 153.

De kenmerken deezer kwetſingen van de Hersſenpan, zyn in het geval eener byzynde aanzienlyke Wonde der Bekleedzelen, doorgaans zeer blykbaar. Als 'er geen Wonde by is, beſluit men tot dezelver aanweezen, uit de kragt der voortbrengende Oorzaak, vergeleeken met de waarſchynlyke of van elders bekende vastheid en dikte der Bekkeneelsbeenderen van het gekwetſte Voorwerp; uit eene byzynde Kneuzing of *pateuſe Zwelling* der Bekleedzelen; uit het gevoel van zeer merklyke oneffenheden, welke gedrukt wordende, den Lyder eene min of meer ſcherpe Pyn veröorzaaken; maar voorál uit de toevallen eener drukking der Hersſenen, Ontſteking van het harde Hersſenvlies, of dergelyken.

§ 154.

Wy hebben § 142. aangemerkt, dat de gekneusde en geſchooten Wonden der Slaapſpieren, der Peeskalot, en van het Panvlies, zeer gevaarlyk waren; en moeten 'er nu byvoegen, dat zulks insgelyks moet verſtaan worden van de geſtooken; en het eerſte Toeval deezer Wonden is eene zugtige Roos, die den gantſchen omtrek des Bekkeneels inneemt, met uitſluiting alleen van de Ooren, en welke, verzuimd zynde, dikmaalen doodelyke gevolgen gehadt heeft.

§ 155.

De SCHUDDING DER HERSSENEN, waar van reeds zoo dikmaalen geſprooken is, heeft haare eigen Toevallen, welke tevens tot kenmerken dienen van deeze. Dus is het ook met de Uitſtorting. *Concuſſio Cerebri.*

§ 156.

§ 156.

De Schudding der Hersſenen, verwekt plotslyk, Braking, berooving der Zintuiglyke Werkingen, Bloeding uit den Neus, de Mond, of de Ooren, en dergelyken. Deeze Toevallen egter, verdwynen van zelfs, of na veelvuldige Aderlaatingen en Buikzuiveringen, in den Tyd van 24, of 48 Uuren.

§ 157.

Extravaſatio. De Uitstorting, maakt, alsze gering is, in den eerſten Tyd geene Toevallen, maar, niet wordende opgenoomen, na verloop van eenige Dagen. Eene zeer merklyke uitſtorting, verwekt aanſtonds bovengemelde Toevallen, welke ſteeds toeneemen, en nimmer nalaaten.

§ 158.

Dat 'er intusſchen veele gevallen voorkoomen, waarin de Toevallen van Schudding, en Uitſtorting, elkander onäfgebrooken opvolgen, en dienvolgens niet te onderſcheiden zyn, is iets 't welk men wel moet in agt neemen.

§ 159.

Door *Schudding der Hersſenen*, dit moet ik hier in 't voorbygaan aanmerken, verſtaat men eene nedervalling, platdrukking, of inëenperſing van de ſaamenſtellende Deelen deezes Ingewands, gepaart met eene geſchonden veerkragt zyner Vezelen.

§ 160.

Wat betreft de behandeling der Hoofdwonden; deeze is in verſcheiden gevallen verſchillend, en kan tot geene algemeene Regelen gebragt worden. De volgende byzonderheden koomen hier omtrent voornaamlyk in aanmerking.

§ 161.

In de eenvoudige geſtooken, geſneden, en gehouwen Wonden der algemeene Bekleedzelen, der Peeskalot, en van het Panvlies, hebbenwe reeds te vooren gezegt, dat dezelfde behandeling moest plaats grypen, als in de overéénkomſtige Wonden der Bekleedzelen en Peesägtige Uitbreidingen van andere Deelen. Misſchien egter, zal het niet onnut zyn hier by te voegen, dat men in de geſtooken Wonden deezer Deelen, welke het gebruik van een uitdryvend Verband niet

toelaa-

toelaaten, zoo draa maar eenige ſpanning in den Omtrek beſpeurd wordt, de Wond door inſnyding moet verwyden, om alle verzaamling van Vogten te voorkoomen. Dat men ook, ter verééniging van geſneden en gehouwen Wonden, zig alleen van de drooge Hegting, en het veréénigend Verband bedienen moet, is eene andere Aanmerking, niet minder noodzaaklyk dan de voorige.

§ 162.

De gekneusde en geſchooten Wonden deezer zelfde Deelen, vooräl ter plaatſe der Slaap-Spieren, behooren zoo haast immer mooglyk is, met het Mes verwyd te worden, terwyl men tevens gebruik maakt van ontlastende, verkoelende, en Pynſtillende Hulpmiddelen. De opvolging van Toevallen naamlyk is hier zeeker, en het is van vooren beſchouwd, onbepaalbaar, tot welk eenen graad dezelve zullen opklimmen.

§ 163.

In de oppervlakkige, en diepe Inſnydingen van het Bekkeneel, wanneer dezelve niet verzeld zyn van eenige innerlyke Toevallen, moet men de behandeling volgen der Eenvoudige Wonden: dat is te zeggen, men moet van den beginne af, den weg inſlaan van Verééniging, en de Wond droog, ſpoedig, en zeldzaam verbinden. Dit laatſte voorſchrift is van veel aanbelang, en moet men tegelyk betrekken tot allerlye Beenwonden.

§ 164.

De Doorſnede der Hersſenpan, is altoos verzeld van Uitſtorting, en niet geneesbaar dan door de Panboor, om datze geene vreije ontlasting toelaat.

§ 165.

In de ſchuinſche Snede der Bekkeneelsbeenderen, als dezelve gering is, worden geene oplettenheden gevordert, verſchillend van die eener eenvoudige Wond. Het is geenzints hetzelfde, wanneerze diep in de zelfſtandigheid des Beens doordringt, en een gedeelte daar van als opligt. In deeze omſtandigheid naamlyk, geſchied 'er veeltyds eene Uitſtorting, en is men verpligt daaräan uittogt te geeven door de Panboor, en het opgeligte Beendeel, met eene kleine fragmentzaag, weg te neemen.

§ 166.

De geheele afſnyding van een gedeelte deezer Beenderen, onderſteld altoos

een evenreedig verlies der Bekleedzelen; en dus eene Wonde, die alleen door Verëttering kan geneezen worden. In dit geval gebeurd 'er doorgaans eene afschilfering van de blootliggende Oppervlakte des Beens, en moet men zig om die reeden bedienen van droogende en Balsemägtige aanlegzels. Wanneer deeze afsnyding zig wat diep in de zelfstandigheid des Beens uitstrekt, gaatze meestäl gepaart met eene schudding der Hersfenen, of uitstorting van bloed op het harde Hersfenvlies, en moet alsdan behandeld worden, meer in overëenkomst met deeze, dan met zig zelve.

§ 167.

In de oppervlakkige Scheur der Bekkeneelsbeenderen zonder eenige byzynde Toevallen, kan het verband niet te eenvoudig zyn, en behoeft alleenlyk te bestaan uit droog Plukzel, op zyne plaats gehouden door een der meest gewoone Hoofdverbanden. In de doorgaande Scheur integendeel, die altoos verzeld wordt van Uitstorting, is het gebruik der Panboor onvermydelyk.

§ 168.

De Breuk deezer Beenderen, alsze geene ontlasting van het uitgestorte Bloed toelaat, of 'er Beensplinters by zyn, welke het harde Hersfenvlies prikkelen, kan niet geholpen worden, dan door de Panbooring. Deeze Kunstbewerking daarëntegen, is onnoodig, wanneer de Breuk eene vrije ontlasting geeft, en 'er geene innerlyke Toevallen by plaats hebben.

§ 169.

De indrukking, 't zy met, 't zy zonder Breuk, eischt, als 'er toevallen eener drukking der Hersfenen by zyn, de opligting van het nedergedrukte Beendeel. In het laatste geval, kan zulks beproefd worden, door de Schroeftrepaan: in het eerste, moet het Bekkeneel in de nabyheid der indrukking doorboord, en het neêrgezonkene, door een Hefyzer opgeheven worden. Geene Toevallen aanweezig zynde, behandeld men het geval eenvoudig, en als eene gemeene Hoofdwonde, met Beenkwetsing.

§ 170.

Gelyk de kneuzing der Bekkeneelsbeenderen, alsze eenigermaaten aanzienlyk is, doorgaans gevolgt wordt van Beenbederf, moet men dezelve behandelen, overëenkomstig met deeze, ter bevordering eener noodzaaklyke afschilfering In het *Leerstuk der Beenziekten*, zal deeze behandeling worden aangeweezen.

§ 171.

§ 171.

De afwyking der Naaden, met of zonder byzynde Beenbreuk, eischt de Panboor alsze het uitgeſtorte Bloed geene ontlasting verleend; maar kan in het tegengeſtelde geval, zonder dezelve geneezen worden. Een meer dan gemeen ſluitend Hoofdverband, is op het laaſt der behandeling van deeze gevallen, zeer noodzaaklyk en nuttig.

§ 172.

In alle deeze Wonden zonder onderſcheid, gelyk ook in die der Bedekzelen van het Bekkeneel, welke verzeld zyn van de gewoone Toevallen der Schudding, of Uitſtorting, moet men zig zonder uitſtel bedienen van de Aderlaating, ſterke, dog niet verhittende Buikzuiveringen, dergelyke Darmſpuitingen, zeer verkoelende en verdunnende Geneesmiddelen, Spaanſche vliegpleiſters in den Nek en aan de Beenen, en dergelyken. Het Hoofd zelve wordt intusſchen omſlagen met koude oplosſende Stovingen, onder welken eene ſterke ſmelting van het Ammoniakzout, in Azyn en Water, uitmunt. Dat men egter, in gevallen waarïn de Panboor onvermydelyk is, zig niet lang met het gebruik deezer middelen moet ophouden, is iets 't welk men wel moet aanmerken.

§ 173.

Dezelfde behandeling moet plaats grypen in Hoofdwonden, welke na verloop van weinig Dagen de kenmerken aanwyzen eener Ontſteking der Hersſenen. Als deeze Ontſteking overgaat tot Verëttering, kan de doorbooring des Bekkeneels, onderſteld dat de plaats der beleediging bekend is, als het eenig Hulpmiddel beſchouwd worden Men beſluit tot het beſtaan van het eerſte geval, uit eene nevensgaande zeer zwaare Hoofdpyn, Koorts, Ylhoofdigheid, en ontſtekenägtige roodheid der Oogen: van het laatſte, uit het vooräfgaan deezer Toevallen, en opvolgende Huiveringen.

§ 174.

Weinig Hoofdwonden zyn niet verzeld van Bloedvliet. De eene nogthans, is zulks meerder dan de andere. De gevaarlykſte van deeze zyn afhanglyk van de kwetſing der langwerpige boezem van het harde Hersſenvlies, en van die der Slaapſlagäder. Het eerſte geval is ſomwylen gered, alleen door droog Plukzel en een ſteunend Verband. In het laatſte wordt de Bloedvliet gemaklyk te keer gegaan, door een Helper met één of meer zyner Vingeren te doen drukken op

 den

den ſtam der Slagäder, terwyl de Heelmeester zelve, een Sponskegel legt op de opening van het Vat, de Wonde opvuld met fyn Haarlemmer Plukzel, dit alles bedekt met trapswyze Drukdoeken, en deezen op haare plaats bevestigt door het Knoopverband.

§ 175.

In dat ſoort van Hoofdwonden, waarïn een gedeelte der bekleedzelen, van het Bekkeneel afgeſtroopt, by het Hoofd nederhangd, zonder eenige Toevallen, van Schudding of Uitſtorting, en, zonder kenmerk van Scheur, Breuk, of indrukking der Bekkeneelsbeenderen, afwyking der Naaden, en dergelyken; moet de gemaakte Lap, van alle onzuiverheden gereinigt, met de meest mooglyke nauwkeurigheid over het ontbloote Been uitgeſpreid, de nablyvende Wond met de drooge Hegting en los Plukzel voorzien, op de uitgeſtrektheid der Lap, genoegzaam dikke en groote Drukdoeken gelegt, en alles met een welſluitend Verband geſteund worden. De gantſche toeſtel bevogtigt men van tyd tot tyd met witte Wyn, en laat dezelve zoo lang aanliggen, tot de hoeveelheid der doorgedrongen Etter, ons verpligt hetzelve te veränderen.

De Wonden van het Aangezigt.

§ 176.

Vulnera faciei. De WONDEN VAN HET AANGEZIGT zyn betreklyk tot de Oogleden, de Oogen, de Ooren, den Neus, de Wangen, de Lippen, de Tong, en dergelyken.

§ 177.

Vulnera palpebrarum. De WONDEN DER OOGLEDEN zyn, of loodregt of dwersch, en gedeeltelyk of geheel doorgaande. Zy hangen af van ſcherpe of van ſtompe Werktuigen, zyn al of niet verzeld van Uitſtorting van Bloed in het Vetvlies, en met of zonder kwetſing van den Oogbal. Van alle deeze verſcheidenheden is het, dat de behandeling deezer Wonden afhangt.

§ 178.

De loodlynige Wonden deezer Deelen, door een ſcherp Werktuig toegebragt, en op zig zelfs beſtaande, 't zy datze geheel of ten deele door derzelver zelfſtandigheid heengaan, kunnen door middel der drooge Hegting, van een goed Verband onderſteund, en eene beſtendige rust van het Deel, zeer gemaklyk genee-

zen

zen worden. Het is niet altoos hetzelfde met de doorgaande dwerſche Wonden: want deeze, ſchoonze ſomwylen dus geheeld worden, eisſchen meermaalen de hulp der tusſchengeknoopte Hegting, die men egter hier altoos met veel behoedzaamheid moet aanleggen.

§. 179.

In dat ſoort deezer Wonden welk van kneuzende Werktuigen afhangt, moeten de lippen der Wond zagtelyk geſteund worden met de drooge Hegting, inmiddels men tragt het uitgevaate Bloed op te losſen, door de noodige Hulpmiddelen. Dit laatſte bewerkt zynde, behandeld men haar op gelyke wyze als de voorige.

§. 180.

Van welke plaatsmiddelen men ook ter oplosſing van het uitgeſtorte Bloed, in deeze gevallen gebruik maake, moet men wel bedagt zyn, zig niet te bedienen van heete, en vooräl niet, van Balſemägtige of vette aanlegzels; vermits dezelve hier ligtelyk aanleiding geeven tot eene Roos, die het gantſche Aangezigt inneemt, en ik heb zien overſlaan tot Belroos.

§. 181.

De OOGWONDEN zyn veeltyds gevaarlyk, zoo wel wanneer menze beſchouwd op zig zelfs, als met opzigt tot de doorgaans daarby koomende Ontſteking, of Verëttering van den Oogbal. *Vulnera oculariа.*

§. 182.

Geſtooken en geſneden Wonden van den Oogbal, niet verder doorgaande dan tot in de voorſte Oogkamer, doen het waterägtig vogt uitvloeijen, maar verwekken hieröm geene Blindheid, en worden doorgaans met zeer weinig toeſtel geneezen. De ſluiting der Oogleden, het aanleggen van een Drukdoek in witte Wyn of Brandewyn en Water bevogtigt, en geſteund met een dubbel gevouwen ſmal ſtrookje Linnen, dat men ter weêrzyden aan de muts vast ſpeld, is alles wat hier toe verëischt wordt.

§. 183.

Als deeze zelfde Wonden dieper doordringen, en het Druivenvlies, het Kristal, of Glasvogt beleedigen, verwekkenze doorgaans veelerhande nadeelige Toevallen, en wordenze niet zelden gevolgt van Blindheid. Het is hetzelfde wanneer de Oogvogten door de Wonde uitvloeijen, en de holte des Oogbals ontleedigt wordt.

wordt. In beide deeze gevallen naamlyk, kan men niets doen, dan de Toevallen zoo veel mooglyk zy, af keeren, of wegneemen, door de algemeene Middelen, de Levenswys, en den aanleg van pynſtillende, verkoelende, oplosſende, ſaamentrekkende, of weekmaakende Plaatsmiddelen, naa dat de nevensgaande omſtandigheden zulks vorderen.

§ 184.

Gekneusde, geſcheurde, en geſchooten Wonden deezer Werktuigen, zyn gevaarlyker nog dan de voorige, hoe gering de Wond zelve ook ſchynen mooge. Meestäl gaan dezelve gepaart met eene verzaamling van Bloed in de zogenaamde Oogkamers; ſomwylen, van eene gantſche verwerring der Oogvogten; en altoos, van Ontſteking niet alleen, maar ook van Verëttering. Dezelfde behandeling die in de voorige Wonden is aangepreezen, moet ook in deeze gevolgt worden.

§ 185.

Sommige Oogwonden, beſluiten eenigerhande vreemde Lighaamen in zig, welke de voornaame oorzaak zyn der nevensgaande Toevallen. Deeze derhalven, moet men op alle mooglyke wyzen tragten daar terſtond uit te haalen, dewyl, dit niet geſchiedende, alle andere middelen vrugtloos worden aangewend. Indien deeze vreemde Lighaamen, gedeeltens zyn van een yzeren Werktuig, en men dezelve niet op een der wyzen § 35. beſchreeven, kan opruimen, moet men het voorbeeld volgen van HILDANUS, en hetzelve beproeven door den Zylſteen.

§ 186.

Vulnera aurium. De WONDEN DER OOREN, door ſnydende Werktuigen toegebragt, geneezen doorgaans ſpoedig, en zonder eenigen anderen toeſtel, dan de drooge Hegting, alsze gering zyn; maar, zeer aanmerklyk zynde, verëisſchenze niet zelden eenige ſteeken der Tusſchengeknoopte. Het laatſte is inzonderheid noodzaaklyk, als byna het gantſche Buitenoor is afgeſneden, en niet dan voor een klein gedeelte, nog verëenigt blyft met de naastliggende Deelen.

§ 187.

Gekneusde Wonden deezer Deelen, verwekken dikmaalen eene aanmerklyke Ontſteking, die zig uitbreid tot in den Gehoorweg, en by uitſtek pynlyk is. In dit geval moet men den toevlugt neemen tot de Aderlaating, en zagte oplosſende aanlegzels.

§ 188.

§ 188.

Gesneden NEUSWONDEN, niet meer inneemende dan de algemeene Bekleedzelen, zyn van geen het minste aanbelang, en vallen in dezelfde geneesaanwyzing als die van andere Deelen. Geheel anders is het gelegen, wanneer een meer of min aanmerklyk stuk daar van, voor het grootste gedeelte is afgesneden; want alsdan is de drooge Hegting onbestaanbaar, en moet de tusschengeknoopte verkooren worden. *Vulnera nasi.*

§ 189.

Als een der Neusvleugels geheel is opgesneden, moet men het overëenstemmend Neusgat zagtelyk opvullen met een Steekwiek, ter verkreiging van een genoegzaam steunpunt voor de drooge Hegting, welke men uitwendig aanlegt.

§ 190.

Gekneusde en geschooten Wonden van het bovenste deezes Deels, zyn by uitstek zorgelyk; uit hoofde niet alleen, van de daar doorgaans mede verzelde verbreeking der Neusbeenderen, en van een gedeelte des Zeefbeens; maar ook van de verscheuring des Snotvlies, en eene schudding der Hersfenen. Deeze Wonden derhalven, moeten met alle mooglyke oplettenheid behandeld worden, en in overëenkomst met de daar nevensgaande verschynselen. Een niet ongewoon gevolg derzelver, is eene Neusprop, en het verlies der bovenste Sponsbeenderen.

§ 191.

De WONDEN DER WANGEN, die alleen een gedeelte van de Bekleedzelen inneemen, geneezen gemaklyk, alsze door de drooge Hegting, van een weläangelegd Verband ondersteund, voorzien worden. In de dwersche doorsnyding deezer Deelen daaräntegen, moet men dat einde, welk naar den Liphoek gekeerd is, verëenigen door de afgebrooken Hegting; om allen misstand, zoo veel mooglyk zy, te verhoeden. Het overige der uitgestrektheid van deeze Wond, kan insgelyks aan de drooge Hegting vertrouwd worden. Eene bestendige rust van het gekwetste Deel, is ter nauwkeurige verëeniging deezer Wonden, by uitstek noodzaaklyk. Het spreeken derhalven, lagchen, kauwen, en dergelyken, moet zorgvuldig vermeid worden. *Vulnera buccarum.*

§ 192.

In Wonden van deeze soort, gepaart met eene kwetsing der STENONIAANSCHE *Ductus*

SPEEK-

Stenonianus. Speekzelbuis, vloeid het Speekzel, in de Oorklier afgefcheiden, langs de Wangen; en kan 'er geene Geneezing verkreegen worden, ten zy men gebruik maake van eene dier behandelingen, welke wy by gelegenheid der Wangzweeren zullen voordraagen.

§ 193.

Vulnera labiorum. De loodlynige Wonden der Lippen, alszë zonder verlies zyn van zelfftandigheid, kan men door de drooge Hegting, en het veréénigend Verband, gemaklyk doen faamenheelen; maar, met verlies zynde van zelfftandigheid, fchiet 'er niets over dan de omgewonden Hegting. Dwerfche Lipwonden, geneezen veeläl van zelve, dog eisfchen fomwylen, door de drooge Hegting gefteund te worden.

§ 194.

Vulnera linguæ. Geringe Wonden der Tong, kunnen met wat witte Wyn, en Roozenhoonig geneezen worden. Wanneer een gedeelte van dit Werktuig, byna geheel dwersch is doorgekliefd, moet men eenige fteeken doen van de tusfchengeknoopte Hegting, of de Tong fteeken in het beurswys Werktuig van Pibrac, dat van tyd tot tyd bevogtigt wordt, door iets van hetzelfde Hulpmiddel in den Mond te houden.

§ 195.

Vulnera menti. De Kinwonden, behoorende tot den rang der gefcheurde, zyn fomwylen van dien aart, dat de Bekleedzelen en Spieren, van de Onderkaak afgefcheiden, by wyze van een lap daarby nederhangen. Welk eene afgryslyke vertooning dusdaanig eene Wonde ook maaken mooge, kan menze nogthans veréénigen door de drooge Hegting, gefteund door eenige opgelegde Drukdoeken, en den Kinband. Eenvoudige gefneden Wonden van dit Deel, worden op dezelfde wyze behandeld, en geneezen.

§ 196.

Wanneer een gedeelte der Onderlip, tegelyk met de Bekleedzelen van de Kin, een en dezelfde lap maaken, is de drooge Hegting alleen niet beftaanbaar, en moeten 'er twee fteeken gedaan worden met de Tusfchengeknoopte; één naamlyk aan ieder bovenhoek van den Lap, zoo na mooglyk by het roode van de Onderlip.

§ 197.

De ſlagäderlyke kwetſingen van het Aangezigt, zyn zeldzaam gevaarlyk; uit hoofde inzonderheid van de geringe middenlyn der vaten, en om datze meest alle vatbaar zyn voor drukking. De Slagäderlyke Neusbloeding egter, gelyk ook de Bloedſtorting, afhanglyk van geöpende Tongſlagäders, zyn veeläl van dien aart, datze alle oplettenheid verdienen van den Heelmeester. Koude inſpuitingen met de overgehaalde Brandewyn of Terpentyngeest, zyn in het eerſte, en de aanleg van het Brandyzer, in het laatſte geval, de voornaamſte Hulpmiddelen.

§ 198.

Eene zeer goede manier, om de allerſterktſte Neusbloedingen te keer te gaan, is deeze. Men brengt een gewoon Waschkaarsje, aan welks eene einde een lange gewaschte zyden draad van genoegzaame ſterkte, gehegt is, door de bloedende Neusholte, tot agter het ſlaphangend Verhemelte; haalt het einde dat zig aldaar vertoond, met den Vinger, of een Tang, door den Mond naar buiten, zoo dat het geheele kaarsje volge, en men de draad die daar aan gehegt is, kan los maaken. Men doet vervolgens de draad deezen zelfden weg volgen, tot dezelve, ter lengte voor het minst van 12 Duimen, buiten den Mond hangt. Ter deezer plaatſe, dat is op de 11 of 12 Duim, verëenigt men met deeze, het midden van eenige Plukzeldraaden, welke de lengte hebben van omtrent 3 Duimen, en, byeen gevoegd zynde, zoo dik zyn als een Penneſchaft. Deezen, door aan het einde des draads dat buiten den Neus uithangt te trekken, tot in de agterſte opening der Neusholte gebragt zynde, vult men de voorſte opening deezer zelfde holte, wel ſtyf op, met een dikke dog korte Steekwiek, en verzeekerd de beide einden van den draad, na dezelven alvoorens byëen gevoegd te hebben, op de nabuurige Wang, door een Kleefpleiſter. Wanneer de bloeding eenige Dagen is geſtempt geweest, en het voorſte Plukzel, door een uitſypelend Vogt, of Etter, los gemaakt wordt, doet men eerst dit naar buiten gaan, en haalt vervolgens het agterſte, tegelyk met den gantſchen draad, door den Mond buitenwaards.

De Halswonden.

§ 199.

De Halswonden bepaalen zig alleen by de algemeene Bekleedzelen, of dringen door tot in de Spieren, de Lugtpyp, het Strottenhoofd, het Hoofd des Slok- *Vulnera Colli.*

Slokdarms, de uit- en inwendige Halsvaten, en dergelyken. Dit verſchil, regeld het verſchillend gewigt deezer Wonden; en maakt dat ſommige gering, andere gevaarlyk, en ſommige volſtrekt doodelyk zyn.

§ 200.

De Wonden der algemeene Bekleedzelen van dit Deel, gelyk ook die der Spieren, zyn van niet veel aanbelang, en worden op dezelfde wyze, als de eenvoudige Wonden van andere Deelen geneezen. Wanneer nogthans één of meer Spieren dwersch zyn afgeſneden, vereischt zulks eene byzondere oplettenheid in de Verbanden, als welke dus moeten ingerigt worden, dat de einden der doorgeſneden Spieren elkander onmiddelyk kunnen aanraaken, opdat het Hoofd niet naar de tegengeſtelde zyde overhelle.

§ 201.

Vulnera tracheæ. De WONDEN DER LUCHTPYP, zyn of langwerpige, of dwerſche. De laatſte doorſnyden dezelve, ten deele, of geheel.

In het eerſte geval is de geneezing niet zeer bezwaarlyk, en wordt door den aanleg van droog Plukzel, en het vereënigend Verband voltrokken.

In het tweede geval, voorziet men in de afwyking van de lippen der Wond, door de drooge Hegting niet alleen, maar ook door den vereënigden band der dwerſche Halswonden, terwyl de Wond zelve gedekt wordt met droog Plukzel.

Het laatſte geval is doodelyk, en erkend geenerhande Hulpmiddel.

§ 202.

Vulnera Oesophagi. De WONDEN VAN DEN SLOKDARM, beſtaan zeldzaam op zig zelve, maar zyn doorgaans verzeld van de geheele doorſnyding der Lugtpyp, en zyn in dit geval doodelyk. Geſtooken Wonden egter, aan de linker zyde van den Hals, kunnen de Lugtpyp onbeſchadigt laaten, en niettemin doordringen tot in den Slokdarm. Deeze Wonden kunnen door een ſtreng vasten, en een houdend Verband geneezen worden.

§ 203.

Vulnera Laryngis. De WONDEN VAN HET STROTTENHOOFD, zyn in hetzelfde geval als die der Lugtpyp, en moeten op dezelfde wyze beöordeeld, op dezelfde manier behandeld worden.

§ 204.

§ 204.

In de WONDEN VAN HET HOOFD DES SLOKDARMS, zonder kwetsing van het Strottenhoofd, moet dezelfde behandeling plaats grypen, als in de dwersche Wonden der Lugtpyp, met byvoeging slegts van een streng vasten. *Vulnera pharyngis.*

§ 205.

De WONDEN DER UITWENDIGE HALSVATEN zyn geneesbaar, doordien derzelver bloeding kan gestempt worden. Die der Slagäderen egter, zyn veel moeilyker te behandelen dan die der Aderen, en eisschen somwylen, schoon niet altoos, de Onderschepping. *Vulnera vasorum Jugularium externorum.*

§ 206.

Wat betreft de WONDEN DER INWENDIGE HALSVATEN; deeze zyn, met betrekking tot de Slagäderen doodelyk, maar ten opsigte der Aderen, geneesbaar. Om de bloeding tegen te gaan deezer laatste, brengt men tegen de opening van het Vat, een Sponskegel, vult de Wond op met fyn Plukzel, bedekt dezelve voor het minst ter hoogte van 4 Duimen, met trapswyze Drukdoeken, en ondersteund alles met het Verband van DEIDIER, of eenig ander, op gelyke wyze werkende. *Vulnera vasorum Jugularium internorum.*

In de kwetsing der Uitwendige Halsslagäder, en in 't algemeen, in alle Slagäderlyke Bloedingen welke aan den Hals voorvallen, kan men zig met veel vrugt bedienen van deezen zelfden toestel.

§ 207.

Geschooten Wonden van het voorste gedeelte des Hals, neemen somwylen een meer of min aanmerklyk stuk weg van de overëenstemmende Oppervlakte der Lugtpyp. In dit geval, moet na het scheiden der korst, de Wond door drooge Verbanden, zoo ver zulks mooglyk is, geheeld, en het overblyvende, met het een of ander daar toe uitgedagt Werktuig, bestendig, en nauwkeurig gedekt worden.

§ 208.

In alle andere Halswonden door Schietgeweer toegebragt, kan men niets uitrigten, dan de Toevallen afweeren, of weg neemen, door de algemeene middelen, en weekmaakende aanlegzels. Het overige moet aan de Natuur bevoolen worden.

De Borstwonden.

§ 209.

Vulnera thoracis. De Borstwonden neemen alleen de uiterlyke Deelen in, of dringen door tot in de Borstholte. De eerste fluiten niets byzonders in zig, en worden op de wyze der eenvoudige Wonden geneezen. Eene verkeerde of onoplettende behandeling egter, doet sommige deezer Wonden ontaarten in Pypzweeren, die alsdan zeer moeilyk geheeld worden.

§ 210.

Vulnera thoracis penetrantia. De doorgaande Borstwonden zyn met of zonder kwetsing der Ingewanden; met of zonder uitstorting van Bloed in de Borstholte; en met of zonder verbreeking der Beenderen, welke dit Deel van rondsömme insluiten.

§ 211.

By deeze Wonden kan men somwylen met eene buigzaame Sonde, een verwydend Kaarsje, of het inspuiten van lauw Water, den doorgang ontdekken. Als de uiterlyke Wond klein is, verscheint 'er in den omtrek een Lugtgezwel, dat zig van tyd tot tyd verder uitbreid. Wanneerze groot is, wordt de vlam eener Kaars, voor de Wond gehouden, door de uit- en ingaande Lugt, by beurtwisseling, dan gints, dan herwaarts bewoogen.

§ 212.

Geene deezer Hulpmiddelen, geene deezer verschynselen, egter, beslissen altoos met zeekerheid, dat zulk eene Wonde doorgaat, of niet. Somwylen naamlyk, kan men by eene doorgaande Wonde, op geen der eerst beschreeven wyzen, den doorgang ontdekken; om dat de ingang der Wonde niet beäntwoord aan haare binnenste opening, door het verplaatzen der Spiervezelen welke het kwetsend Werktuig doorboord heeft. Een Lugtgezwel daarënboven, kan van geheel andere Oorzaaken afhangen, en is meermaalen het enkel gevolg geweest van een Pleister verband, met eene holle hand aangelegt. De beurtwisselende beweeging van de vlam eener Kaars eindelyk, wordt zelfs in het onderstelde geval niet altoos waargenoomen; zoo uit hoofde eener voorgemelde Spierverplaatzing, als om dat de Wond kan opgevuld zyn met Bloedklonters, of de ongekwetste Long, in den omtrek der Wond, aan het Borstvlies is vastgegroeid. Gelukkig is het

het in deeze omſtandigheden, dat de kennis der enkele doorgang eener Borstwonde, van weinig belang is voor den Heelmeester, daarze uit dien hoofde alleenlyk, nimmer eenig gevaar inſluiten.

§ 213.

De kwetſing der Ingewanden, blykt uit de bekende diepte der Wonde; de hoedaanigheid van het uitvloeijend Vogt; de Natuur der verhinderde Werkingen; en de kenmerken eener innerlyke Ontſteking. Welk Deel intusſchen meer byzonderlyk beleedigt is, wordt uit de plaatzing der Wonde, derzelver rigtlyn, de hoedaanigheid van het uitvloeijend Vogt, en vooräl uit den aart der byzynde Toevallen afgeleid. Dus kend men by voorbeeld, eene kwetſing der Longen, aan eene zeer moeilyke, en als verſtikkende Ademhaaling, gepaart met den uitvloed, of ſpuwing, van een helder rood, en zeer ſchuimend Bloed; die der groote Bloedvaten, aan eene afgebrooken Pols, koud Zweet, bleeke kleur, benauwdheid en flauwten; de Wonden van het Hart, aan dezelfde kenmerken, en meestäl eenen zeer ſchielyken Dood; en die eindelyk van het Middenrif, aan eene korte, moeilyke, en zeer pynlyke Ademhaaling, eene Sardoniſche Lagh, en dergelyken.

§ 214.

De tegenwoordigheid van eenig uitgeſtort Vogt in de Borstholte, kend men vooräl, uit de beweezen kwetſing van eenige Bloedvaten of Ingewanden; uit de uitvloeijing van eenigerhande Vogt door de Wond, by de inädeming; uit het gevoel eener drukkende Pyn in het Middenrif, als het Lighaam zig bevind in eenen opgerigten ſtand; uit eene zeer moeilyke Ademhaaling; gelyk ook, uit de gedeeltelyke of geheele onmooglykheid om op de gezonde zyde te liggen; uit eene bepaalde uitzetting der Borstholte aan de beleedigde zyde; en uit de voorwaards kromming van het Lighaam, in eenen ſtaanden of zittenden ſtand.

§ 215.

Alle doorgaande Borstwonden, zyn gewigtig genoeg om alle onze oplettenheid te verdienen; dog inzonderheid zy, welke met Uitſtorting, of eene kwetſing der Ingewanden gepaart gaan.

§ 216.

Wanneer het Middenſchot, of de beide zyden der Borst, tegelyk doorboord

zyn, en de Wond grooter is dan de Strotſpleet, volgt de Dood in zeer weinig oogenblikken, wanneer niet eene zeer ſpoedige hulp die afweerd.

§ 217.

Wonden die tot in de holligheden van het Hart doorgaan; dezulke, die of de groote Bloedvaten, of de Borstbuis inneemen; Longwonden met afſnyding van derzelver voornaamſte Vaten; aanmerklyke kwetſingen van het Peesägtig Deel des Middenrifts; de afſnyding eindelyk der Zenuwen, welke naar dit Deel toegaan; moeten alle, als volſtrekt Doodelyk beſchouwd worden.

§ 218.

Zeer kleine Wonden van het Hart, van het ſpierägtig gedeelte des Middenrifts, en der Longen, zyn alle gevaarlyk, of worden ten minſten niet dan zeer zeldzaam geneezen, zonder eenig nablyvend ongemak. Hetzelfde is waar van de Wonden des Hartenzakje.

§ 219.

Doorgaande Borstwonden, waar by ſlegts eene geringe Uitſtorting plaats heeft, moeten noch verwyd, noch opgevuld, maar met een droog en vlak Verband behandeld worden. Intusſchen tragt men het uitgevaate Bloed te doen opneemen, door herhaalde Aderlaatingen, Buikzuiveringen, verdunnende Geneesmiddelen, en dergelyken. De verwisſelingen van het Verband in dit geval, moeten zeer zeldzaam zyn, en geſchieden met alle mooglyke vaardigheid. By elk derzelver, doet men den Lyder ſterk inädemen, zoo ter ontlasting van het uitgeſtorte, als om het indringen der Buitenlugt te verhinderen.

§ 220.

Wanneer deeze zelfde Wonden, van eene groote uitſtorting verzeld zyn, en de Natuur, het buitengevaate uitwerpt door de Lugtpyp, den Stoelgang, of de Piswegen; moeten deeze ontlastingen, op alle mooglyke wyzen, door een Geneeskundig beſtier begunſtigt worden.

§ 221.

Blyft de Natuur in dit laatſte geval in gebreke om deeze ontlastingen te bewerken, en is de Wond te klein, of niet gunstig genoeg geplaatst, om het uitgeſtorte Bloed uit te werpen, moet men deeze door inſnyding verwyden, of de Ope-

Operatie doen der Etterborst. Een fmal reepje Linnen, tusfchen de Lippen der Wonde, in beide deeze gevallen ingebragt, is genoeg om dezelve, zoo lang noodig is, open te houden; en het gebruik van Steekwieken en Canullen fchadelyk. Het beftendig liggen op de beleedigde zyde, bevordert heel zeer de ontlasting.

§ 222.

Wanneer het Bloed, door de Wond uitvloeijende, eene kwaade reuk heeft, en de Werktuigen des Heelmeesters aangrypt, is zulks een teken van verfterving, en de Dood des Lyders aanftaande.

§ 223.

Als Borstwonden verzeld gaan van eene kwetfing der Tusfchenribbige Slagäder, moet de Bloedvliet, hier van afhanglyk, geftuit worden door een Sponskegel, waar aan een fterke gewaschte draad is vastgemaakt, te brengen tegen de opening van het Vat, en deeze op zyne plaats te bevestigen, door het gebruik van het Druktuig des Heeren LOTTERY, ftaande het verloop van 24 Uuren.

§ 224.

Het gewoon Verband in alle deeze gevallen, is *het Verband des Lighaams, met den Schouderband*, aangelegt over één of meer Drukdoeken.

§ 225.

Eene aanmerking van veel belang ten opfigte der Borstwonden is, dat een ftekend Werktuig byna dwersch boven een der Sleutelbeenderen ingedreeven, de Long kan kwetfen; en, indien zulks gefchied in de nabyheid der onderfte Rugwervelen, 'er eene beleediging der Nieren kan plaats grypen. Het eerfte geval wordt gekend uit de gewoone tekenen der Longwonden; het laatfte inzonderheid, uit eene byzynde Bloedwatering.

De Buikwonden.

§ 226.

De BUIKWONDEN bepaalen zig by de algemeene bekleedzelen en de Buikfpieren, of dringen door tot in de holte van dit Lighaamsdeel. De laatften zyn met of zonder uitftorting van Bloed in deeze holte; met of zonder uitvalling, en *Vulnera abdominis.*

kwet-

kwetſing der Ingewanden; en met, of zonder beklemming en verſterving van het uitgevallene, binnen de lippen der Wonde.

§ 227.

Vulnera abdominis inpenetrantia. NIET DOORGAANDE BUIKWONDEN zyn in hetzelfde geval als de eenvoudige Wonden van andere Deelen; en moeten, alsze naar de lengte van het Lighaam zig uitſtrekken, door de drooge Hegting, en het vereënigend Verband; maar dwersch zynde, door deeze zelfde Hegting, en de geboogen ligging van het Lighaam, ten ſpoedigſten vereënigd worden.

§ 228.

Wonden egter van deeze ſoort, door een ſtekend Werktuig toegebragt, ter plaatze waar zig eenig peesägtig Uitbreidzel bevind, en vooräl in de uitgeſtrektheid der regte Buikſpieren, moet men alvoorens door inſnyding verwyden, en alsdan kunnenze op gelyke wyze behandeld worden als de voorige. De Toevallen, welke deeze Wonden uit hoofde van eenig opgeſlooten Vogt doorgaans opvolgen, maakt zulk eene verwyding noodzaaklyk.

§ 229.

Vulnera abdominis penetrantia. DOORGAANDE BUIKWONDEN, niet verzeld van uitſtorting, of, van eene kwetſing en uitvalling der Ingewanden, zyn veeläl voor dezelfde geneeswys vatbaar, maar moeten ſomwylen door de Buikhegting vereënigd worden.

§ 230.

Wanneer by deeze Wonden, eene uitſtorting van Bloed in de Buiksholte plaats heeft, kan men wel op dezelfde wyze te werk gaan, maar moet men agt geeven, dat 'er aan den onderſten hoek der Wonde, eene opening overblyve, door dewelke het uitgeſtorte Bloed kan uitvloeijen. De Lyder daarënboven, moet zoo veel mooglyk zy op de Wonde liggen, om de ontlasting van dit Vogt te meerder te begunſtigen.

§ 231.

Men kent zulk eene uitſtorting, aan de blykbaare kwetſing van eenig Bloedvat; aan de kenmerken van gekwetſte Ingewanden; aan de ſpanning van den Buik; en het ontlasten van Bloed door de Wonde, by elke beweeging der Ademhaaling.

§ 232.

De kwetsing der Ingewanden, als dezelven niet door de Wonde uitkoomen, wordt inzonderheid gekend uit de beleedigde Werking der Deelen in de Wond betrokken, en de hier van afhangende tegennatuurlyke verschynzelen.

§ 233.

De MAAGWONDEN veröorzaaken Benauwtheid, Walging, Bloedbraaking, bloedige Afgangen, de Hik, Bleekheid, uitwendige Koude, inwendige Hitte, en eene ontlasting der genoomen Voedzelen door de Wonde. Deeze verschynzelen derhalven zyn de kenmerken der Maagwonden, by welke nog kunnen gevoegt worden, de plaats en loopstreek der Wonde zelfs, vergeleeken met de natuurlyke ligging van dit Ingewand, en deszelfs van elders bekende opvulling, of leedigheid. *Vulnera ventriculi.*

§ 234.

In de KWETSING DER DUNNE DARMEN, vind men meestäl dezelfde Toevallen. Uit deeze Wonden egter vloeid geen onveränderd Voedzel, maar eene meer of min volmaakte Chyl naar buiten. Men kan hetzelfde zeggen van die der dikke Darmen, hoewel alle verschynzelen, hier in eenen minderen graad plaats grypen. *Vulnera intestinorum tenuium.*

§ 235.

De Wonden der Lever, Milt, Nieren, Gal- en Pisblaas, die van het Alvleesch, der Pisleiders, en groote Bloedvaten, kend men inzonderheid uit den aart van het Vogt, 't welk door de Wonde uitvloeit, vergeleeken met de plaats en bekende strekking der Wonde. In de Wonden der Nieren daarënboven, der Pisleiders, en der Pisblaas, moet men de bloederige Pis, door de natuurlyke wegen ontlast, als een ander kenteken aanmerken.

§ 236.

De kwetsing der inwendige groote Bloedvaten van de Maag, Darmen, Lever, Milt, Nieren, en dergelyken, zyn doodelyk. Men moet hetzelfde vaststellen van groote Maagwonden, gemaakt op eene plaats, waar de hand des Heelmeesters niet kan bykoomen, en van meer anderen.

§ 237.

De behandeling deezer Buikwonden, is naar het verſchil derzelver verſcheiden, en kan tot geene algemeene Regelen gebragt worden. De volgende byzonderheden moeten hierömtrent plaats hebben.

§ 238.

Als een gedeelte des Darmbuis, en van het Net, door de Wonde is uitgeweeken, en noch het eene, noch het andere ontaart is, ſpreid men een Drukdoek, in warme witte Wyn bevogtigt, over het Net, en doet dit, door een Helper een weinig terug houden, na dat men het alvoorens, zoo veel mooglyk zy, zagtelyk ontwikkelt heeft. Men brengt vervolgens de Darmen, even dus ontwikkelt, met alle behoedzaamheid, door eene beurtwisſelende drukking der beide Wysvingers, welkers Nagels wel zyn afgekort, binnenwaarts, en voltooid alles met de inbrenging van het Net. By deeze bewerking egter, moet men de holte van den Buik wel onderſcheiden van de afwyking der Peesägtige Uitbreidzels van de Buikſpieren, welke in het geval van Buikwonden ſomwylen plaats heeft, op dat men deeze niet aanzie voor gene, en de uitgeweeken Ingewanden, daarïn brenge.

§ 239.

Wanneer het Net ligtelyk gekwetst is, moet men hetzelve terſtond, en ongeagt deeze kwetſing inbrengen. Is de kwetſing van meer aanbelang, en gepaart met de opening van eenig aanmerklyk Bloedvat, zoo behoort men dit te onderſcheppen voor- en alëer de binnenbrenging van het Net beproefd wordt.

§ 240.

Kleine Wonden van den Darmbuis, beletten niet, dat het uitgeweeken gedeelte terſtond wordt ingebragt. Als de Wond integendeel groot is, moet dezelve alvoorens door de Peltershegting, of de Hegting met een handvatzel vereënigd worden.

§ 241.

Als het uitgevallen Net, binnen de Lippen der Wonde geklemd geweest zynde, verſtorven is, moet men het verſtorvene in de nabyheid van het gezonde, afſnyden, hetzelve alvoorens een weinig hebbende uitgeſpreid, om de beleediging te verhoeden van andere Deelen, welke tegelyk mogten zyn uitgevallen. Eer men

men in dit geval, het gezonde gedeelte van het Net inbrengt, moet men de verſtorven rand beſtryken met den Terpentyn geest, ten einde deszelfs affcheiding, zoo veel mooglyk zy, te begunſtigen.

§ 242.

In eene gedeeltelyke Verſterving van den Darmbuis, wordt het verſtorvene, als het eenigzints van aanbelang is, weggeſneeden, en de nablyvende opening voorzien met een der voorgenoemde Hegtingen. Neemt de verſterving den gantſchen omtrek in van den uitgeweeken Darm, zoo moet men al het verſtorvene wegneemen, en de beide einden des Darms aan elkander, of het bovenſte einde, aan den rand der Buikwonde vasthegten.

§ 243.

By de kwetſing van alle andere Ingewanden, beſtaat de geheele behandeling daarïn, dat men de Lugt op alle mooglyke wyze afweere; eene ſtrenge Eetregel voorſchryve; en de dreigende of byzynde Toevallen, verhoede, of wegneeme. De geneezing naamlyk deezer Wonden, voor zoo veel ze vatbaar zyn voor dezelve, is inzonderheid het werk der Natuur, en erkend geen, of althans zeer weinig hulp van de Kunst.

§ 244.

Het houdend Verband van alle Buikwonden, is hetzelfde als dat der Borstwonden, en beſtaat dus uit *het Verband des Lighaams, met den Schouderband.*

De Wonden der Ledemaaten.

§ 245.

De WONDEN DER LEDEMAATEN zyn betreklyk tot de Bekleedzelen al- *Vulnera*
leen, of tevens tot de Spieren, de Peezen, de Beenderen, de Zenuwen, de *extremita-*
Bloedvaten, de Watervaten, of de Gewrigten. *tum.*

§ 246.

Veele deezer Wonden verſchillen grootelyks, zoo ten opzigte van haare Natuur als Behandeling, en verdienen een weinig meer byzonder, als in de algemeene beſchryving der Wonden geſchied is, beſchouwd te worden.

§ 247.

In eene dwersche en diepe Spierwonde, die altoos eene groote vaneënwyking der doorgesneden Vezelen veröorzaakt, moet men het Deel eene plaatzing geeven, met de Werking der gekwetste Spier overëenkomstig, de Wond zelve dekken met droog Plukzel, en *het vereenigend Verband der dwersche Wonden*, aanleggen. Is deeze behandeling niet genoegzaam, en kan men hier door, de grond der Wonde niet zoo nauwkeurig aanëenvoegen als den ingang, dan moet men den toevlugt neemen tot de gepende Hegting.

§ 248.

Verscheiden Vezelen der Kuitspieren, kunnen by zeekere beweegingen van een gescheurd worden, zonder dat 'er eene Wonde by is der Bekleedzelen. Men kend dit gebrek aan eene plaatslyke Pyn, groote moeilykheid om zig over eind te houden, en byzynde Bloedvlek, die egter niet altoos aanweezig is. Het wordt geneezen door de Aderlaating, de geboogen ligging van het Deel, en den aanleg van oplossende Stovingen.

§ 249.

De Pees van ACHILLES, ondergaat somwylen eene gelyke verbreeking zyner saamenstellende Vezelen, als de Kuitspieren; en deeze verbreeking, is of gedeeltelyk, of geheel. In beide gevallen wordt het gebrek gekend aan een evenreedig verminderd vermoogen om de Voet te kunnen uitstrekken, eene plaatslyke Pyn, en eene ledige ruimte ter plaatse der beleediging. Het *Verband van* PETIT, de *Muil van* MONRO, de rust van het Deel, en het gebruik van oplossende Stovingen, zyn in deeze gevallen, de voornaame Hulpmiddelen.

§ 250.

Als deeze verbreeking gepaart gaat, met eene Wonde der Bekleedzelen, moet dezelfde behandeling plaats grypen, en de Wond zelve gedekt worden met Plukzel, doordrongen met eenig Balsemägtig Hulpmiddel.

§ 251.

De Band der Kniesschyf, hoe sterk dezelve ook zyn mooge, is voor eene gelyke verbreeking vatbaar. Eene ledige ruimte op de plaats der vaneënscheuring, de opklimming der Kniesschyf, en de belemmerde uitstrekking van het Been, zyn in

dit

dit geval, de gewoone kenmerken. De geneezing wordt verkreegen, door het Been beſtendig te houden in eenen ſtaat van uitſtrekking, en de oplosſing der uitſtorting, welke veelmaalen daarby plaats heeft.

§ 252.

De WONDEN DER GEWRIGTEN, door ſcherpe Werktuigen toegebragt, eisſchen inzonderheid de rust van het beleedigd Deel, het gebruik der algemeene Geneesmiddelen, Balſemägtige aanlegzels, en eene, zoo veel mooglyk is, zeldzaame verbinding. *Vulnera articulorum.*

§ 253.

Geſchooten of geſcheurde Wonden deezer Deelen, welke by uitſtek gevaarlyk zyn, moeten aanſtonds, zoo veel het ſaamenſtel des Deels zulks toelaat, met het Mes verwyd worden. De overige behandeling verſchild niet van het gene omtrent deeze Wonden in het algemeen is aangemerkt. Als deeze Wonden, het meeste gedeelte van een Gewrigt inneemen, eisſchenze niet zelden eene ſpoedige Afzetting.

§ 254.

Eenig gedeelte der Ledemaaten, door een houwend en zeer ſcherp Werktuig, byna geheel afgeſneden, maar deszelfs voornaame Bloedvaten onbeſchadigt zynde, moet niet terſtond weggenoomen, maar met een behoorlyk Verband voorzien worden. Men heeft naamlyk voorbeelden, dat zoodaanige Wonden geneezen zyn, zonder eenig toeval, en zelfs met behoud, indien niet van alle, ten minſten van zeer veele Beweegingen.

§ 255.

Beantwoord deeze behandeling niet aan het oogmerk, of is een voornaam Deel zoo verre afgeſneden dat 'er ſlegts een gedeelte der Bekleedzelen overblyft, dan moet men hetzelve terſtond geheel wegneemen, en de nablyvende Wond, als die der ſtomp van een afgezet Deel behandelen.

§ 256.

Wonden van deeze ſoort, afhanglyk van Schietgeweer, hoe gunſtig dezelve in den eerſten tyd ook moogen toeſchynen, vorderen, met opzigt tot de voornaamſte gedeelten der Ledemaaten, byna altoos de Afzetting; maar kunnen, ten aanzien der ondergeſchikte Deelen, zonder deeze, ſomwylen geneezen worden.

Infnydingen, van ftee tot ftee gedaan in den omtrek van den Stomp, ter ontfpanning der Bekleedzelen; zeer zagte balfemägtige aanlegzels op de vlakte van deeze; weekmaakende en verzagtende Stovingen, gelegt langs de gantfche uitgeftrektheid van het overgebleeven Deel; en het gebruik van ontlastende, verkoelende, en pynftillende Hulpmiddelen, ter afweering of wegneeming van Toevallen; zyn in alle geneesbaare gevallen van deezen aart, onvermydelyk.

HE-

HEDENDAAGSCHE
ALGEMEENE OEFFENENDE
HEELKUNDE.

TWEEDE LEERSTUK.

VERHANDELING
DER
ZWEEREN.

I N H O U D.

HE-

HEDENDAAGSCHE

ALGEMEENE OEFFENENDE

HEELKUNDE.

TWEEDE LEERSTUK.

VERHANDELING DER ZWEEREN.

I. HOOFTDEEL.

De Zweeren in het Algemeen.

§ 257.

Een Zweer, is eene ſcheiding des geheels in de zagte Deelen, met verlies van Zelfſtandigheid, en uitvloeijing van Etter, of van eenig Etterägtig vogt. *Ulcus.*

§ 258.

Niet meer dan twee ſoorten van Zweeren zyn 'er, de goedäartige naamlyk, en de kwaadäartige. Ik zal de eerſte den naam geeven van *Eenvoudige*, de laatſte van *Saamengeſtelde.*

§ 259.

Eenvoudig wordt een Zweer genoemd, alsze een goede grond heeft, welgeſtelde Etter voortbrengt, en zonder veel toeſtel, op eene Eenvoudige wyze kan geneezen worden. *Ulcus ſimplex.*

§ 260.

De *grond der Zweer* zegt men goed te zyn, alsze gelykelyk verheeven, vast, niet glanzig, onpynlyk, en van eene bleek-roode kleur is.

§ 261.

Pus. De ETTER is welgesteld, wanneerze wit is, eene gematigde dikte heeft, geenerlye vreemde zelfstandigheden daarin gezien worden, en, of geheel reukloos, of ten minsten zonder stank is.

§ 262.

Ulcus Compositum. Een SAAMENGESTELDE ZWEER is, welke, of zeer bezwaarlyk, of geheel niet kan geneezen worden; 't zy uit hoofde eener ongesteltheid der Vogten, 't zy om eenigerhande plaatslyke wanördes. Dit soort van Zweeren, zyn niet zelden schandvlekken der Heelkunde, en weêrstreeven veelmaalen, alle poogingen des Heelmeesters.

§ 263.

Soorten deezer Zweeren zyn, de Spekkige, de Eeltägtige, de drooge, de vloeijende, de rotte, de voortknagende, de Holle, de Pypägtige, de Aderspattige, de Scheurbuikige, de Kropzeerige, de Pokkige, de Kankerägtige, en de Wormzweeren. De zweeren met Beenbederf, met Sponsägtig Vleesch, met ingeslooten vreemde Lighaamen, en dergelyken; gelyk ook dezulke, welke in schyn goedäartig, maar niettemin moeilyk geneezen worden, behooren insgelyks tot dezelven.

§ 264.

Sommige deezer Zweeren ziet men, dat saamengesteld zyn uit hoofde eener nevensgaande Kwaadsappigheid, van dewelke zy, als van eene Oorzaak afhangen: andere, uit aanmerking van haare byzondere hoedaanigheden; en veele, uit kragt van eenigerlye plaatslyke wanördes.

§ 265.

De Zweeren, tot welk eene soort zy ook behooren, worden veröorzaakt door eene voeräfgaande Wonde of Ettergezwel, of door de werking van eenigerhande Scherpte, van buiten aangebragt, of in de Vogten huisvestende.

§ 266.

§ 266.

De kenmerken deezer Gebreken, zyn of algemeene, of byzondere. De eerfte zyn uit de gegeeven Bepaaling blykbaar: de laatfte verfchillen, naar het verfchil zelve der Zweeren, zoo even aangemerkt.

§ 267.

Het is inzonderheid de tweede foort van Kenmerken, op welke den Heelmeester moet oplettend zyn, om dat zyne gantfche behandeling hieröp berust, en hy zonder deeze, nimmer kan flaagen in de geneezing.

§ 268.

Hoewel men reden heeft, om alles goeds te hoopen in de behandeling der Zweeren, door uiterlyke oorzaaken, in jonge en gezonde Lighaamen toegebragt; is derzelver geneezing zeer moeilyk, en fomwylen zelfs onmooglyk, by Bejaarden, en in het geval van Kwaadfappigheid. Het laatfte kan insgelyks gezegd worden van Zweeren met Beenbederf; van dezulken, welke van eenige opgeftopte natuurlyke ontlasting afhangen; gelyk ook van die genen, welke aan de Beenen van hoogbejaarde, volfappige, of Waterzugtige Menfchen plaats grypen. De geneezing van deezen zelfs, de mooglykheid daar van onderfteld zynde, is veelmaalen gevaarlyk, vooräl wanneer ze langen tyd beftaan hebben, en de Natuur om zoo te fpreeken, daar aan gewend is.

§ 269.

De algemeene geneezing der Zweeren, bevat als zoo veele byzondere vereifchten, de VERËTTERING, de ZUIVERING, de VLEESCH-GROEIJING, en de VORMING VAN HET LIDTEKEN. *Suppuratio. Purificatio. Incarnatio. Cicatrisatio.*

§ 270.

Aan de eerfte en laatfte deezer aanwyzingen, moet in alle Zweeren zonder onderfcheid voldaan worden. De tweede is alleen betreklyk tot dezulken waarïn eenige onzuiverheden plaats hebben, of eenig vreemd Lighaam zig ophoud, en moet niet toepaslyk gemaakt worden op anderen. De derde aanwyzing, die van fommige geheel verworpen wordt, is opzigtelyk alleen tot de holle Zweeren,

 by

by welkers geneezing men zeekerlyk, iets dat naar vleeschgroeijing gelykt, waarneemt.

§ 271.

Hoedaanig, en door welke Middelen, aan deeze vereischten voldaan wordt, is het hier de plaats niet om van te ſpreeken, daar het zeeker is, dat elk byzonder geval zyne byzonderheden inſluit, en niet op eene zelfde wyze kan geneezen worden. De volgende Afdeeling, welke de byzondere beſchryving der Zweeren inſluit, zal ten aanzien van dit Onderwerp, alle noodige onderrigtingen geeven.

II. HOOFTDEEL.

De Zweeren in het byzonder.

§ 272.

De meeste der Zweeren, in de voorgaande Afdeeling opgeteld, vertoonen zig onverſchillig op alle plaatſen van het Lighaam; andere bepaalen zig meer byzonder tot deeze of geene Deelen, en bieden, hoe overëenkomſtig in ſommige opzigten met de eerſten, verſchynzelen aan, welke zoo in haare beöordeeling als behandeling, alle onze oplettenheid vorderen.

Dit laatſte verpligt ons, om dit Hooftdeel te ſplitſen in twee Leden, en elk derzelver in zoo veele Onderdeelingen, als met het getal zelve der Zweeren, overëenkomt.

In het *eerſte* Lid, zal ik de Zweeren beſchouwen, voor zoo veelze gemeen zyn aan alle, en in het *tweede*, voor zoo veel ze eigen zyn aan zeekere Deelen. Ik zal het eerſte den naam geeven van *gemeene*, het laatſte, dien van *byzondere Beſchryving der Zweeren.*

EERSTE LID.

De gemeene Beſchryving der ZWEEREN.

De eenvoudige Zweer.

§ 273.

Ulcus ſimplex. De EENVOUDIGE ZWEER, § 259. bepaald, is het gewoon gevolg eener eenvoudige Wonde, of van een eenvoudig Ettergezwel, door

de

de Natuur of Konst geöpent, en niet verzeld van eenige toevallige omſtandigheden.

§ 274.

De grond van zulk eene zweer, is of al, of niet, gelyk met de oppervlakte van de Huid des omtreks. In het laatſte geval, maaktze of eene ondiepe holte beneden, of eene ligte verhevenheid boven deeze. Alle deeze veränderingen, hoe gering dezelve ook ſchynen moogen, hebben eenen zeer grooten invloed op haare behandeling, en moeten zorgvuldig in agt genoomen worden van den Heelmeester.

§ 275.

Als de grond der Zweer gelyk is met de buitenſte oppervlakte van het Huidweefſel, kan men de geneezing verkrygen, alleen door den aanleg van droog Plukzel, van Plukzel met een ſaamentrekkend Vogt doordrongen, en gedroogd; gelyk ook, van veelerhande zoogenaamde velmaakende Zalven, en Pleiſters, door een welſluitend Verband bevestigt.

§ 276.

Wanneer de randen der Zweer, meer of min boven den grond verheeven zyn, en de Zweer derhalven eenigzints hol is, bediend men zig van Balſemägtige Hulpmiddelen, om de werking der Natuur, in het opvullen der holte, eenigzints te gemoet te koomen. Een der beste van deeze Hulpmiddelen, door my immer beproefd, is de *Edenburger Wondbalſem*, en kan ik deeze nauwlyks genoeg aanpryzen.

§ 277.

In Zweeren van deeze ſoort, welkers grond boven de oppervlakte der Huid ligtelyk verheven is, moet men dat gedeelte van dien grond, 't gene de randen der Zweer onmiddelyk aanraakt, dagelyks lugtig beſtryken met den *bruinen onderaardſchen Steen*, en alles dekken met droog Draadplukzel, een dikke Drukdoek, en een welſluitend Windzel. Men kan ook in dit geval gebruik maaken van de gewoone *Sparadrap*, of van eenige andere, bereid inzonderheid uit ſaamentrekkende, en eenigzints zwaare Heelmiddelen.

§ 278.

Eene byzonderheid van veel aanbelang, omtrent de velmaaking deezer Zweeren is, dat, schoon dezelve meestäl begind van den Omtrek, en zig allengskens uitbreid naar het Middenpunt, 'er egter somwylen, eerst in het midden der Zweer, verscheiden Huidstippen gemaakt worden, welke men, als zoo veele beginzelen van het Lidteken moet aanmerken. Dit dezelve doorgaans de gedaante hebben van eeltägtige Lighaamtjes, en dikmaalen verkeerdelyk als onzuiverheden behandeld worden, is iets, 't welk misschien niet onnut is, hier by te voegen.

De spekkige Zweer.

§ 279.

Ulcus lardosum. Spekagtig wordt een Zweer genoemd, als derzelver grond bezet is met eene witte, taaije, en als lymägtige Zelfstandigheid, welke zig op geenerlyë wyze daar van laat afwasschen.

§ 280.

Zulk eene Zweer, wordt het meest gezien in Kwaadsappige en waterzugtige Voorwerpen. Ze is ook het gevolg van verwaarloozing, van het aanhoudend gebruik van vette Hulpmiddelen, en van eene pokkige ongesteltheid der Vogten.

§ 281.

De geneezing deezer Zweeren, is somwylen gemaklyk, somwylen moeilyk. Het verschil der Oorzaaken van welkeze afhangen, is de voornaame reeden deezer verscheidenheid.

§ 282.

In alle Spekkige Zweeren zonder onderscheid, is de Zuivering de eerste aanwyzing ter geneezing. Deeze geschied zynde, bevind zig dezelve, ten opzigte der Heelkundige behandeling, in het geval der Eenvoudige Zweeren.

§ 283.

Purificatio Ulcerum. Door de *Zuivering der Zweeren* in het algemeen, verstaat men, de Wegneeming van alles wat zig daar in ophoud, en de Geneezing verhinderd. In het tegen-

genwoordig geval, betekend het byzonderlyk, de opruiming van die lymige Zelfstandigheid, welke wy gezegt hebben dat de oppervlakte van den grond bedekte.

§ 284.

Een der beste Hulpmiddelen, ter bereiking van dit Oogmerk, in alle gevallen welke met geene merklyke ongesteltheid der Vogten gepaard gaan, is de *Terpenthyn-Geest*, met Plukzel aangelegt, en overdekt met de eenvoudige Gortpap. Een stukje drooge Spons, geduurende den Tyd van 24 of 48 Uuren, op de Zweer gelegt, en als dan weggenoomen, voldoet insgelyks by Uitstek.

§ 285.

Omtrent het gebruik van het eerstgemelde Hulpmiddel moet men aanmerken, dat hetzelve, de gezonde Huid aanraakende, ontvellingen maakt; en het om deeze reeden, met behoedzaamheid, en zoo dat het niet vloeijen kan, moet aangewend worden.

§ 286.

By Menschen die uitermaaten gevoelig zyn, en van de geringste pyn in wanörde geraaken, kan men deezen Geest voorzigtig met een pinseel aanbrengen, of met eenige weekmaakende Zalf vermengd, toedienen. In de laatste gedaante egter, doet ze veel minder dienst, dan als ze onvermengd gebruikt wordt, wanneer ze doorgaans, in den tyd van 3, 4 of 5 Dagen, al het Spekkige wegneemt.

§ 287.

Om de hergroeijing van het onzuivere te verhoeden, en de geneezing der Zweer te voltrekken, moeten de volgende Verbanden bestaan, uit Balsemägtige, of droogende Heelmiddelen, na dat de Zweer hol, vlak, of eenigzints verheeven is.

§ 288.

In Zweeren van deeze soort, afhanglyk, of onderhouden, van eene byzynde ongesteltheid der Vogten, is niets van eenige uitwerking, ten zy men de heerschende ongesteltheid, door een overéénkomstig Geneeskundig bestier wegneeme. Hoedaanig dit bestier in verscheiden gevallen van deezen aart zyn moet, zal ik in het vervolg aanwyzen.

De

De Eeltächtige Zweer.

§ 289.

Ulcera Callosa. Zweeren die breed zyn, eeltägtige randen hebben, en welkers omtrek verhard is, worden Eeltagtige Zweeren genoemd.

§ 290.

Van deezen Aart, zyn meestäl de verouderde Zweeren aan de Beenen; inzonderheid wanneer dezelve te vroeg, of aanhoudend, met ſterk droogende Middelen behandeld worden.

§ 291.

Eene ongeſteltheid der Vogten, de blootſtelling des gebreks aan eene koude Lugt, het misbruik van Steekwieken, en dergelyke; het verblyf zelfs van welgeſtelde Etter in eene Nabuurige holte, zyn de gewoone Oorzaaken deezer Zweeren.

§ 292.

Dat meest alle Eeltägtige Zweeren, welke ik behandeld hebbe, by Behoeftige Menſchen, en Zeelieden plaats hadden, verdiend misſchien eenige opmerking, voor zoo veel het ſchynd te bewyzen, datze alleen kunnen voortkomen uit het gebruik van ſlegte Voedzelen, en eene harde Levenswys.

§ 293.

Geene deezer Zweeren, zyn vatbaar voor geneezing, ten zy men alvoorens de harde Kanten wegneeme, en hier door de Natuur in ſtaat ſtelle, om door het toeſchieten der Huid, van den Omtrek naar het Middenpunt, een Lidteken te maaken.

§ 294.

Zoo verſchillend de Oorzaaken zyn deezer verharding, zoo verſchillend is ook, haare geneezing. Algemeen genoomen, moet de heerſchende ongeſteltheid der Vogten, door haare eigen Geneesmiddelen verbeterd, de Nadeelige aandoeningen der Lugt verhoed, het gebruik van ſterk droogende Plaatsmiddelen, of van drukkende Verbanden nagelaaten, de ingeſlooten Etter ontlast, en gezonde Voedzelen gegeeven worden; terwyl men Uitwendig gebruik maakt van Week-

maa-

maakende Hulpmiddelen, of met het Mes, door Bytmiddelen, en dergelyken, de harde kanten wegneeme.

§ 295.

Onder alle Weekmaakende Middelen, welke ik ter wegneeming van het Eelt, immer beproeft hebbe, heeft my altoos best voldaan, een mengzel van den *Bals Arcei*, met eene ruime hoeveelheid *Kamfer*, of *Spiegelbars*, waar van dagelyks een gedeelte op Plukzel geſtreeken, aangelegt, en van eene weekmaakende Pap overdekt werdt.

§ 296.

Als de Vereëlting is weggenoomen, en de Zweer zelve eene goede Etter voortbrengt, kan de Geneezing voltrokken worden op de wyze der eenvoudige Zweeren.

§ 297.

Gelyk 'er egter in alle deeze gevallen, en inzonderheid, in die welke van eene inwendige Oorzaak afhangen, eene zeekere neiging tot hernieuwing van het Eelt over blyft, is het noodzaaklyk dat men eenige Weekmaakende Middelen voege by dezulken, welke ter heeling van de Zweer worden aangewend.

De Drooge zweer.

§ 298.

DROOGE ZWEEREN zyn, die of geheel geene, of immers zoo weinig Etter voortbrengen, dat daar door, de geneezing belet of vertraagd wordt. *Ulcera Sicca.*

§ 299.

Deeze ſoort van Zweeren hangt voornaamlyk af van drieërlye Oorzaaken. De eerſte, is eene bykoomende Ontſteking: de tweede, gebrek van Levenskragten: de derde, eenigerhande ſterke ontlasting door de gewoone Wegen, of elders.

§ 300.

Agtervolgens het verſchil deezer Oorzaaken, moet ook de behandeling verſchillend geregeld worden. In het geval naamlyk van Ontſteking, bediend men

zig van de Aderlaating, buikzuivering, verkoelende Geneesmiddelen, eene dergelyke Leefregel, en Weekmaakende Pappen. In de verzwakking der Levenskragten, koomen inzonderheid te pas de Koortsbast, eene voedende en verkwikkende Eetregel, en eenigzints prikkelende, en versterkende Plaatsmiddelen. De te sterke ontlastingen eindelyk, moeten door haare eigen Middelen beteugeld, en de Zweer als dan met Ettermaakende Middelen verbonden worden.

§ 301.

Zweeren van deezen aart, plaats hebbende by Oude Menschen, zyn meestal voorbooden van eenen naderenden Dood.

De Vloeijende Zweer.

§ 302.

Ulcera fluentia, vel nimis pus emittentia.

Zweeren, die binnen eenen gegeeven tyd, eene grooter hoeveelheid Etter voortbrengen, dan met haare blykbaare uitgestrektheid bestaanbaar is, worden VLOEIJENDE, of TE VEEL VERETTERENDE ZWEEREN geheeten.

§ 303.

Ik bepaale de ontlasting deezer Zweeren, tot die van Etter, om dezelve hierdoor te onderscheiden van de Rotte Zweeren, van sommige Zweeren met Beenbederf, en dergelyke, waarin van gelyke ontlastingen plaats hebben, niet evenreedig aan haare blykbaare uitgestrektheid, maar doorgaans van een Vogt, meer of min verschillend van Etter.

§ 304.

Deeze Zweeren zyn het gewoon gevolg van zeer groote Wonden, aanmerklyke Kneuzingen, en zeer saamengestelde Beenbreuken, of Ontwrigtingen. In den Zomer, wordenze meer waargenoomen dan des Winters: meer in heete Landen, dan in koude. Zy veröorzaaken, Zwakheid, Flauwtens, Stuiptrekkingen, en den Dood.

§. 305.

De geneezing, die veeltyds zeer bezwaarlyk is, wordt het best verkreegen door het toedienen van voedende Spyzen, door een ruim gebruik van den *Koortsbast*; en door de Zweer dagelyks te verbinden met den *Overgehaalden Brandewyn*,

met

met het *Wondwater van Theden*, en dergelyken. Een of meer ſtukken drooge Spons, over het plukzel dat de Zweer dekt heen gelegt, om de uitvloeijende Etter op te ſlorpen, verhinderen zoo wel de terugvloed des Etters, alsze de geſteltheid verbeteren van den Grond, die in dit geval, altoos bleek, en met Sponsägtig Vleesch bezet is.

§ 306.

Een byzonder ſoort van te ſterk Etterende Zweeren, is het gevolg eener geſcheiden Verſterving by Oude Lieden. Deeze, alsze eenige aanmerklyke uitgebreitheid hebben, zyn meestäl doodelyk.

De Rotte Zweer.

§ 307.

ROTTE ZWEEREN, noemt men dezulken, die meer ongevoelig, dan pynlyk zyn, een bruine, loodverwige, of zwarte Grond hebben, een miskleurig, dun, en ſtinkend Vogt uitwerpen, zig van tyd tot tyd, naar alle kanten, en in de diepte uitbreiden, en meestäl van eenen blauwrooden Omtrek bepaald worden. *Ulcera Putrida.*

§ 308.

Veele deezer Gebreken hangen af van Verwaarloozing, andere van eene kwaade geſteltheid der Vogten, en eenige, van eene kwalyk behandelde Ontſteking, Roos, of hebbelyk Zugtgezwel.

§ 309.

Na het verſchil deezer Oorzaaken, is de geneezing der voorbeſchreeven Zweeren, gemaklyk, moeilyk, of onmooglyk; en moet ook de Behandeling, verſchillend worden ingerigt.

§ 310.

Als de eerſte Oorzaak plaats heeft, wordt de geneezing verkreegen, alleen door de Zweer, op de te vooren gemelde wyze, te zuiveren met den *Terpentyngeest*, en haar vervolgens, als eene Eenvoudige Zweer te verbinden.

§ 311.

In Zweeren, afhanglyk van de tweede Oorzaak, moet voorāl de heerſchende

 onge-

ongefteltheid der Vogten verbeterd worden, intusfchen men uitwendig gebruik maakt van dezelfde Behandeling. Gelyk deeze ongefteltheid der Vogten, byna in elk voorkoomend geval verfchillend is, kan men daarömtrent geene algemeene Behandeling vastftellen, en moet deeze, na den aart zelve der Ongefteltheid, geregeld worden. By Behoeftigen egter, en Zeelieden, wier vogten veeläl bedorven zyn, uit hoofde der flegte Voedzelen welke zy gebruiken, kan men als eene algemeene Regel aanmerken, dezelve, na het toedienen van eenig Braak- en Purgeer-middel, inzonderheid te voeden met verfche Groentens, welke voor dezulken van veel meerder dienst zyn, dan alle Geneesmiddelen.

§ 312.

Gebreken van deezen aart, veröorzaakt door eene kwalyk behandelde Roos, Ontfteking, of hebbelyk Zugtgezwel, zyn zeer moeilyk te geneezen, uit hoofde der zeer verregaande Verftikking van het Vetvlies welke daar doorgaans by plaats heeft. In de twee eerfte gevallen egter, bediend men zig met vrugt van Weekmaakende Pappen, langs de meefte of geheele uitgeftrektheid van het Deel aangelegt, terwyl de Zweer zelve gezuiverd wordt met den voorgemelden *Terpentyn geeft;* en men inwendig toediene, verkoelende, en bederfweerende Geneesmiddelen. In het laatfte geval moet men een ruim gebruik toeftaan van den *Koortsbaft*, vermengd met *Kamfer*, en de Zweer behandelen met gelyke Hulpmiddelen, in haare werking onderfteund door eenigzints prikkelende en bederftegenftaande Stovingen. De Eetregel, in deeze omftandigheid, moet verwarmend, en verfterkend zyn. Het maatig gebruik van geestryke Wynen, is voordeelig.

De Voortknaagende Zweer.

§ 313.

Een Zweer, die niettegenftaande alle mooglyke voorzorgen, en onder de beste behandeling, zig van tyd tot tyd verder uitftrekt, en de harde Deelen fomwylen tegelyk verteerd met de Zagte, wordt EENE VOORTKNAAGENDE ZWEER genoemd. *Ulcus Corrodens.*

§ 314.

Een pokkige, fcheurbuikige, of kropzeerige ongefteltheid der Vogten, is de gewoone oorzaak deezer Zweeren; die nogthans ook dikmaalen voorkoomen, zon-

zonder dat men reeden heeft, iets dergelyks te vermoeden. Eene verwaarloosde, of kwalyk behandelde Roos daarënboven, heeft fomwylen aanleiding gegeeven tot deeze.

§ 315.

De kenmerken deezer Gebreken, zyn gedeeltelyk in de bepaaling aangeweezen, gedeeltelyk beftaan dezelven in wankleurige en hoekige Randen, een zeer roode of onzuivere Grond, verharde zwelling van den Omtrek, Jeukte, zeer groote pynlykheid op de minfte aanraaking, of by de geringfte vermeerdering van de natuurlyke warmte des Lighaams; en den uitvloed van een dun, fcherp, en veeltyds geelkleurig Stinkvogt, dat alles wat het aanraakt, ontfteekt, of ontveld.

§ 316.

Geenerlye *ftellige* Geneeswys kan men omtrent deeze Zweeren aanwyzen. Sommige luisteren best naar deeze, andere naar geene Hulpmiddelen. Dezulke welke men inzonderheid beproeven moet, zyn de *Aluminofa*, het *Liquor Myrrhæ*, een zeer zagt mengzel van den *Geest van Koperrood*, of *van Zeezout*, met weegbree water, een afkookzel van de *Scheerling* of *Nagtfchade*, de *Loodmiddelen*, en dergelyken. De Eetregel moet zagt zyn, en vooràl beftaan uit Melkfpyzen of Groentens, niet, of althans zeer weinig bedeeld met Speceryën. Open lyf moet gehouden worden, maar met middelen welke het Lighaam op geenerlye wyze verhitten. Ingevalle van een blykbaar Pokfmet, geeft men inwendig Kwikmiddelen; van eene Scheurbuikige of Kropzeerige ongefteltheid der Vogten, de daar in dienftige Geneesmiddelen,

§ 317.

In alle gevallen van deezen aart, moet men de uitwendige Middelen dikmaalen verwisfelen met andere, om dat de Natuur 'er ras aan gewend wordt, en zy als dan geene uitwerking altoos hebben. De afleiding der Vogten naar eene andere plaats, door eenige konftige Verzweering, komt altoos in aanmerking.

De holle Zweer.

§ 318.

Holle Zweeren noemt men dezulken, die uitwendig van weinig belang fchynen, maar in de diepte met één of meer *Etterboezems* gemeenfchap oeffenen. *Ulcera Cavernofa.*

§ 319.

Deeze Boezems zyn van verſchillenden aart, en geplaatst, of onmiddelyk onder de Huid, in het Vetvlies; of in de tusſchenruimten der Spieren; of zelfs in een der voornaame Holligheden van het Lighaam, in de Gewrigten, en dergelyken. Somwylen bevinden zig dezelve aan den boven- ſomwylen aan den benedenkant der ſchynbaare Verzweering. Veelmaalen zynze eenvoudig, en beſtaan op zig zelfs; ſomwylen zynze ſaamengeſteld, en vermengt met eenige andere plaatslyke wanördes. Alle deeze verſcheidenheden hebben eenen zeer grooten invloed op haare behandeling, die inzonderheid hier na moet worden ingerigt.

§ 320.

Als Oorzaaken deezer Zweeren moet men beſchouwen, het verblyf des Etters in een niet tydig genoeg geöpent Ettergezwel; de ongunſtige plaatzing van den grond eener Verzweering ten opzigte van de ontlasting des Etters; en de ſcherpte der Stof van ſommige Verzweeringen, niet intoombaar door eenigerlye Hulpmiddelen.

§ 321.

Van welk eene Oorzaak, de Etterboezems ook afhangen, altoos zyn dezelve moeilyk te behandelen; vooräl wanneerze zig uitſtrekken langs den loop der Peezen, der Zenuwen, der Bloedvaten, van het Beenvlies, en dergelyken.

§ 322.

Eene grooter ontlasting van Etter, als de ſchynbaare uitgeſtrektheid der Zweer mede brengt; het gevoel van ſpanning in den Omtrek; de moeilykheid der Geneezing; de aanhouding der Toevallen; en het zien eener uitvloeijing van Etter, uit eenig punt van den grond der Zweer, of uit deszelfs zeer kleinen ingang, na voorgaande drukking van den geſpannen Omtrek, zyn de gewoone kenmerken deezer Zweeren.

§ 323.

Van de diepte, en loopſtreek der Etterholtens, oordeeld men, door het onderzoek met het Tentyzer: van de Deelen welke zy aanraaken, of langs welke zy zig uitſtrekken, uit de Ontleedkundige kennis van derzelver plaatzing.

§ 324.

Vier verſchillende Behandelingen, koomen ter geneezing deezer Zweeren in aanmerking. De eerſte is het gebruik van het *Uitdryvend Verband*, na dat alle ingeſlooten Etter nauwkeurig is uitgedrukt: de tweede, het doen eener *Tegenöpening:* de derde, de geheele *opſnyding der Etterholte:* de vierde, het *verwyden van den ingang der Verzweering.*

§ 325.

De eerſte Behandeling is vooräl van nut als de Etterholte zig bevind onmiddelyk onder de Bekleedzelen, 't zy boven, 't zy beneden de blykbaare Verzweering. De tweede, als de grond des Boezems zeer verre beneden, ter zyden, of juist tegen over, den ingang der Zweer geplaatst is. De derde, wanneer de Holte, of Holtens, meer of min oppervlakkig geleegen zyn, en geene voornaame Bloedvaten, Zenuwen, of dergelyken, dezelve verbieden. De laatſte, als de grond des Boezems beäntwoord aan het midden der dikte van een der Ledemaaten; of zig bevind in eene der voornaame holligheden van het Lighaam; van de Borst by voorbeeld, van den Buik, van het Bekken, en dergelyken. Deeze kan geſchieden, of door het Mes, of door Bytmiddelen; onder welke laatſte, de *Onderäardſche Steen* den voorrang heeft.

De Pypzweer.

§ 326.

Een PYPZWEER, verſchild inzonderheid daarïn van de holle Zweer, dat derzelver binnenſte oppervlakte, door veröudering ontäart is, zonder daaröm, gelyk de Ouden dagten, eeltägtig te zyn. *Ulcus fiſtuloſum. Fiſtula.*

§ 327.

De Kenmerken, Oorzaaken, en Gevolgen deezer Zweeren, zyn na genoeg gelyk aan die der voorgaande. Men kan hetzelfde zeggen van de Behandeling; met byvoeging alleen, dat een uitdryvend Verband, de tegenöpening, en het verwyden van den ingang der Zweer, hier in niet voldoen kunnen, en deszelfs gantſche uitgeſtrektheid moet open gelegt worden.

§ 328.

§ 328.

Eene meer byzondere Befchryving deezer Gebreken, behoord tot de *Verhandeling der plaatslyke Zweeren*, welke wy in het vervolg zullen mededeelen.

De Scheurbuikige Zweer.

§ 329.

Ulcera scorbutica. Zweeren, afhanglyk van, of onderhouden door, eene Scheurbuikige ongefteltheid der Vogten, worden SCHEURBUIKIGE ZWEEREN genoemd.

§ 330.

Deeze Zweeren hebben meestäl een bruine of loodverwige Omtrek, en een dergelyke Grond; bloeden ligtelyk op de minfte aanraaking; zyn veelmaalen bezet met een fponsägtig Vleesch, dat van het eene Verband tot het andere, zig verheft boven haare randen, en ligtelyk met den Vinger verbrooken wordt; laaten een dun, fcherp, ftinkend, en geelkleurig Vogt uitvloeijen; en gaan doorgaans verzeld van fchietende Pynen door de gantfche uitgeftrektheid van het aangedaane Deel.

§ 331.

Verärmde ledigloopers, Menfchen die een ftilzittend leeven leiden, zy, die een al te overvloedig gebruik maaken van fterk gezoute, gerookte, of bedorven Voedzelen, zyn de meest gewoone onderwerpen deezer Zweeren.

§ 332.

Derzelver Geneezing is meer afhanglyk van die der Ziekte, van welke zy de gevolgen zyn, dan van eenigerlye plaatslyke Behandeling. Men regele derhalven de eerfte agtervolgens de voorfchriften der Geneeskunde. De laatfte beftaat inzonderheid, in het gebruik van weekmaakende Middelen als de Zweer droog ftaat en zeer pynlyk is; en van Balfemägtige, of Droogende, wanneerze eene groote veelheid Vogt uitwerpt. Een *uitdryvend Verband*, als de plaats der Zweer zulks toelaat, is van de uiterfte aangelegenheid.

§ 333.

Zweeren van deezen aart, waar by eene aanmerklyke rotting plaats heeft, moe-

moeten door den *Terpentyn Geest* gezuivert worden, voor en aleer men gebruik maakt van de gemelde plaatsmiddelen. Dezulke, welke uit hoofde van het aangedaane Deel, eene byzondere Behandeling vorderen, zullen in het vervolg beschreeven worden.

De Kropzeerige Zweer.

§ 334.

KROPZEERIGE ZWEEREN zyn dezulke, welke van een doorgebrooken Kliergezwel van dien naam, afhangen; of onderhouden worden door eene Kropzeerige ongesteltheid der Vogten. *Ulcera Scrofulosa.*

§ 335.

Het eerste soort deezer Zweeren, ziet men inzonderheid aan den omtrek van den Hals, en behoord dus niet tot het onderwerp deezer Onderdeeling. Het tweede soort, vertoond zig onverschillig op alle plaatzen van het Lighaam.

§ 336.

By Kinderen worden deeze Zweeren meestäl gekend aan de nevensgaande verschynzelen eener Kropzeerige gesteltheid; aan een bleek-kleurig aangezigt by voorbeeld, een korte Hals, eene breede Onderkaak, een zwak Gezigt, traanende Oogen, een druipende Neus, een vogtige Mond, dikke Lippen, een harde Buik, Zeerhoofdigheid, en dergelyken. By Bejaarden moet men inzonderheid daar van oordeelen, uit het gene in de Jeugd heeft plaats gehadt, gevoegd by de Natuur des Gezwels welk is voorgegaan, de omgewelfde loodkleurige kanten der Zweer zelve, den uitvloed van eenen kwalyk gestelden Etter, een blauw-rooden Omtrek, en zeer kleine byzynde Zweertjes aan de randen der Oogleeden.

§ 337.

Alle uitwendige Behandeling is in deeze Gebreken nutloos, ten zy dezelve door een Geneeskundig bestier ondersteund worde. Men bediene zig derhalven inwendig van het verdikte aftrekzel der Scheerling met de zoete Kwik, en Koortsbast; van vaste Loogzouten; van het Zeewater; en dergelyken. Uitwendig dienen vooräl, Zuiverende, Balsemägtige, en Bederfweerende Plaatsmiddelen, zoo in de gedaante van Zalven, als Stovingen. Als de kanten der Zweer, meer dan gemeen verhard zyn, overdekt men deeze met de *Heemstzalf* en *Kamfer*, of *Spie-*

gelbars. Zyn 'er verharde Waterklieren in den Omtrek of elders, zoo moet men deeze behandelen met eene oplosfende Pleifter, zoo veel mooglyk zy vermengt met den *neêrgedrupten Wynfteen-olie.*

De Pokkige Zweer.

§ 338.

Ulcera venerea, Zweeren, afhanglyk van eene venerifche befmetting der Vogten, worden POKKIGE ZWEEREN genoemd.

§ 339.

De aanwezenheid van dit Smet, befluit men vooräl uit de nog tegenwoordige, of voorgegaane venerifche Gebreken, van welk eenen aart dezelve ook zyn moogen; uit de onmooglykheid der geneezing van de Zweer, door eenige der gewoone Hulpmiddelen; en eindelyk, uit de afweezigheid der Kenmerken van eene Scheurbuikige, Kropzeerige, of andere Ongefteltheid der Vogten.

§ 340.

Alle deeze Zweeren zyn fpekägtig; of hebben, alsze zuiver fchynen, een grond die buitengemeen effen en glanzig is. Het Vogt welk zy uitwerpen, is den meesten tyd, eenigzints geelverwig, en Slymig. Ze zyn, over het geheel genoomen, niet zeer pynlyk. Somwylen egter, zynze zulks in den hoogften graad; en byzonderlyk, alsze zig bevinden aan de einden der Vingeren, of op plaatzen, welke deezen in gevoeligheid meer of min evenaaren. De voornaamfte egter, zyn byzynde Nagtpynen in het Hoofd en de Ledemaaten, Beenknobbels, korstägtige Huidzweeren, eene hardnekkige roosägtige Ontfteking van de Keel, en dergelyken.

§ 341.

De natuurlyke Deelen, het Voorhoofd, de Keel, de Bovenlip, het gewrigt des Elboogs, de einden der Vingeren, de Scheenen, en dergelyken, zyn de meest gewoone zitplaatzen deezer Zweeren. By Vrouwen, die befmette Kinderen zoogen, befpeurd men dezelve dikmaalen aan den Tepel.

§ 342.

Ter geneezing deezer Zweeren, is niets vermoogend dan de Kwikmiddelen, in-

inwendig gegeeven, met of zonder de Houtdranken; en uitwendig aangelegt, onder de gedaante van Zalven, of by wyze van Badingen, Berookingen, en dergelyken, na de omstandigheden van plaats zulks vorderen.

De Kankerägtige Zweer.

§ 343.

Door KANKERAGTIGE ZWEEREN, verstaa ik niet zoo zeer dezulken, welke het gevolg zyn van een geöpent Kreeftgezwel, dan wel, die in Kwaadäartigheid deezen naby koomen, en even zoo moeilyk, om niet te zeggen, even zoo onmooglyk, door uit- of inwendige Middelen geholpen worden. *Ulcera cancrosa.*

§ 344.

Twee soorten deezer Zweeren zyn 'er. De eerste behooren alleen tot het Huidweefzel; de laatste strekken zig tevens uit tot het Vetvlies. Men kan gene, den naam geeven van *Kankerägtige Huidzweeren*; en deeze, die van *Kankerägtige Zweeren des Vetvlies.*

§ 345.

De KANKERAGTIGE HUIDZWEEREN, zyn doorgaans het gevolg van eene ontvelde Wrat, of van een blauwrood Huidknobbeltje, dat op het uiterlyk aanzien van weinig belang schynt. Zy verteeren allengskens de Huid des Omtreks, in eene zeer groote uitgebreidheid. *Ulcera cancrosa, cutis.*

§ 346.

De KANKERAGTIGE ZWEEREN VAN HET VETVLIES, zyn altoos bezet met een sponsägtig Uitwas, dat uitermaate pynlyk, stinkend, loodkleurig, en zeer verheven is, eene groote hoeveelheid dun Vogt uitwerpt, en veelmaalen aan merklyke Bloedvloeijingen veroorzaakt. *Ulcera cancrosa membranæ adiposæ.*

§ 347.

Gelyk beide deeze soorten van Zweeren, eene onbekende Scherpte der Vogten ten gronde hebben, moet men de Geneezing beproeven door het inwendig gebruik der *Scheerling;* en uitwendig aanwenden den *Geest van Koperrood* of van *Zeezout*, genoeg verslapt met *Weegbreewater;* van eene smelting van *Loodzout* in *Kalkwater;* van het verdikte uittrekzel der *Scheerling* in het laatstgemelde Water opgelost:

lost; gelyk ook van de afkookzels der Scheerling, of van den *Koortsbast*, bedeeld met *Loodzuiker*, *Aluin*, en dergelyken. De vernieling van het Uitwas, door het poeijer van *Wit vierkruid*, of den bytenden *Kamfer-olie*, gevolgt van den aanleg eener Pap van geele Wortelen, zegt men, dat veelmaalen eene gewenschte uitwerking gehadt heeft.

§ 348.

De Wratten, en Knobbelgezwelletjes, van welke wy gezegd hebben dat het eerste soort deezer Zweeren doorgaans afhingen, vroegtydig by hunnen grond wordende uitgesneden, voorkomt men veeläl derzelver gevolgen.

De Wormzweeren.

§ 349.

Ulcera verminosa. Zweeren, welke eenige Maaden of Wormen insluiten, zeer pynlyk of jeukend zyn, een kwalyk gestelde grond hebben, en veel stank van zig afgeeven, worden WORMZWEEREN genoemd.

§ 350.

Deeze Zweeren zyn doorgaans het gevolg van Wonden, by welke eene groote Verëttering plaats grypt, en die om deeze reeden, dikmaalen aan de Lugt moeten bloot gesteld worden. Des Zomers, en in warme Landen, zynze zeer gemeenzaam, vooräl in Legers, en Ziekenhuizen. Des Winters, en in koude Lugtstreeken, zal menze zeldzaam waarneemen.

§ 351.

Men brengt dezelve in den staat eener eenvoudige Zweer, doorze eenige Dagen te bestrooijen met het *Poeijer van Alsem*, of te waschen met den *Terpentyn Geest*. Dit is alles, waarïn haare Behandeling verschild van die der Eenvoudige Zweeren.

De Zweer met Beenbederf.

§ 352.

Ulcus cariosum. Deeze Naam geeft men aan dat soort van Zweeren, in welkers grond eenig bedorven Beendeel aanweezig is.

§ 353.

§ 353.

Wonden, tot op het Been toe doorgaande, of in deszelfs Zelfstandigheid indringende; verzaamlingen van Etter, onmiddelyk op deszelfs buitenste oppervlakte, in de Mergholte, of in de netwyze Zelfstandigheden der Beenderen; zyn de meest gewoone oorzaaken deezer Zweeren. Als afgelegen Oorzaaken derzelver, moet men inzonderheid beschouwen, de Ontstekingen van het uit- en inwendig Beenvlies; en eene Kropzeerige, Scheurbuikige, of Pokkige ongesteltheid der Vogten.

§ 354.

Als het bedorven gedeelte des Beens bloot ligt, kan men deszelfs ontäarting gemaklyk kennen, uit de veränderde Kleur, Vastheid, of effenheid der Oppervlakte. Wanneer het integendeel, gelyk meestäl plaats heeft, met sponsägtig Vleesch bedekt is, of door middel van afzonderlyke Etterholtens met den blykbaaren Grond der Zweer gemeenschap oeffent, moet men alleen daar van oordeelen, uit het onderzoek met het Tentyzer, uit de zeer byzondere reuk van den Etter welke de Zweer uitwerpt, uit deszelfs miskleurigheid en veelheid, uit een zwart beslag van de aangelegde stukken des Verbands, en uit de zeer moeilyke, onmooglyke, of onbestendige geneezing der Zweer zelve.

§ 355.

Somwylen zyn geene deezer Kenmerken aanweezig, terwyl nogthans de bederving van het Been zeeker is. In dit geval is de blykbaare Zweer geheel niet aanmerklyk, en wordt de ongesteltheid van het Been aangeweezen, door eene kleine blaaswyze, en tepelägtige Verhevenheid, welke eene groote veelheid waterägtig Vogt uitwerpt.

§ 356.

Geene deezer Zweeren is voor eene bestendige Geneezing vatbaar, dan, na het bedorvene alvoorens is afgescheiden van het Levendige.

§ 357.

Deeze afscheiding, die men de AFSCHILFERING VAN HET BEEN noemt, *Exfolia-*
geschied veeltyds in de gedaante van kleine plaatjes, somwylen onmerkbaar, en *tio ossis.*
dikmaalen by aanmerklyk groote Beenstukken. De verschillende natuur der Beenderen, en de meer of minder uitgestrektheid van het Beenbederf, zyn de voornaame oorzaaken deezer verscheidenheid.

§ 358.

Om deeze afscheiding te begunstigen, moet men het sponsägtig Vleesch, indien dit 'er by is, op alle mooglyke wyze t'onder brengen; dat is te zeggen, met het Mes, of door Bytmiddelen wegneemen; en vervolgens gebruik maaken van eenige dier Middelen, welke wy, by gelegenheid van het Beenbederf, in *het Leerstuk der Beenziekten*, zullen aanwyzen.

§ 359.

In Zweeren van deeze soort, welke alleen door middel van één of meer Etterboezems, met het bedorven Been gemeenschap oeffenen, is de opsnyding van deeze het eerste Hulpmiddel. Hetzelfde is waar in dat soort deezer Zweeren, welk zig uitwendig voordoet in de gedaante eener blaaswyze verhevenheid, en van eene sterke lekking verzeld is, als merendeels van dezelfde Natuur zynde.

De Zweer met Sponsagtig Vleesch.

§ 360.

Zweeren, welkers Grond, door middel van een sponsägtig, slap, bleek, zeer rood, ligt bloedend, glanzig, of ligt verrottend Vleesch zig verheft boven het oppervlak des Omtreks, worden ZWEEREN MET SPONSAGTIG VLEESCH geheeten. *Ulcera fungosa.*

§ 361.

Als Oorzaaken deezer Zweeren moet men beschouwen, het gebruik van vette Heelmiddelen, slappe Verbanden, eene koortsägtige Ongesteltheid, zugtige Zwelling van het aangedaane Deel, of van het gantsche Lighaam, het bestendig gebruik van zeer voedende Spyzen, of geestryke Dranken, eene kwaade gesteltheid der Vogten, en dergelyken.

§ 362.

Welsluitende Verbanden, het gebruik van saamentrekkende en zagte Bytmiddelen, de wegsnyding van het sponsägtig Vleesch, deszelfs Afbinding, en het toedienen van Buikzuiverende, en soortlyke Geneesmiddelen, koomen ter geneezing deezer Zweeren, inzonderheid in aanmerking.

§ 363.

De drooge Spons derhalven, Plukzel in Aluin-water nat gemaakt en gedroogd, de rauwe of gebrande Aluin, het blauw of wit Koperrood, het poeijer van Zevenboom, de groene onderäardsche Steen, en het *Engelsch Bytmiddel*, zyn, ter behandeling deezer Zweeren, de voornaamste plaatsmiddelen. Het poeijer van *Wit vierkruid*, de bytende Kamferölie, en de Boter van Spiesglas, kunnen, in gevallen waar deeze te kort schieten, beproefd worden.

De Zweer, die in schyn gering, maar moeilyk te geneezen is. *Ulcus, quod visu facile videtur, sed, difficile curatur.*

§ 364.

Onder deezen Naam, begryp ik alle die Zweeren, by welke de Verëttering, Zuivering, en Vleeschgroeijing, behoorlyk geschied is, maar, waarïn het Lidteken geheel niet, of immers met zeer veel moeite gemaakt wordt.

§ 365.

Meest alle Zweeren zonder onderscheid, dog vooräl dezulke welke een groot verlies van Zelfstandigheid in de Huid gemaakt hebben, bevinden zig op het laatst der behandeling, in het geval van deezen. Men kan hetzelfde zeggen van die genen, welke plaats grypen in Deelen, over welken de Huid meer dan gemeen gespannen is; gelyk ook, van die den omtrek der Gewrigten, of eenig gedeelte van deeze, inneemen.

§ 366.

De Oorzaak hier van moet gezogt worden, gedeeltelyk in de gesteltheid van den Grond der Zweer zelve, gedeeltelyk in den staat der Bekleedzelen.

§ 367.

De gesteltheid van den Grond der Zweer, belemmerd de geneezing, als deszelfs Vleeschgraantjes te slap of te vast van saamenhang zyn, en dus te veel, of te weinig Vogt doorlaaten.

§ 368.

De staat der Bekleedzelen doet hetzelfde, door niet genoeg te naderen naar het Middenpunt der Verzweering; 't zy uit hoofde van deszelfs natuurlyke strakheid, 't zy uit kragt van een zeer groot verlies van Zelfstandigheid.

§ 369.

Als de Grond der Zweer gevuld is met Vleeschgraantjes welke te ſlap zyn van Zelfſtandigheid, en de Zweer diensvolgens eene grooter hoeveelheid van Etter geeft, als evenreedig is aan haare waare uitgeſtrektheid, moet de geneezing voltooid worden, door Opſlorpende, Saamentrekkende, en eenigzints Zwaare Heelmiddelen, in haare werking onderſteund van welſluitende Verbanden. Het poeijer van de *Kalmynſteen*, van *Aluin*, het *Loodwit*, het *Goudglit*, het *Kalkwater*, de *Geest van Koperrood*, met Water verſlapt, gemeene *Stopverw*, en de *velmaakende Zalf* van SCHLIGTING, zyn onder deeze Hulpmiddelen de voornaamſten. Van veel nut ook in dit geval, is de drooge Spons, over eenige losſe plukzeldraaden heen gelegt, de gemeene Sparadrap, en dergelyken.

§ 370.

Wanneer deeze zelfde Vleeschgraantjes te vast zyn, en de Zweer meer of min droog ſtaat, moet men de Velmaakende Middelen vermengen met Weekmaakende, of deeze laatſten afzonderlyk aanleggen. In dit geval dienen voorāl, de *Koningszalf*, de *Bals Arcæi*, het *Ung. altheæ*, en dergelyken. Met de gemeene Gortpap alleen, nauwlyks lauw aangelegt, gelukt het dikmaalen, dusdaanige Zweeren in eenen zeer korten tyd te geneezen.

§ 371.

Indien eindelyk, de onrekbaarheid der Bekleedzelen, of derzelver groot verlies van Zelfſtandigheid, de oorzaak is van het agterblyven des Lidtekens, moet de oppervlakte der Zweer zelve, uitgedroogt, en dus als eene nieuwe Huid daar op gemaakt worden. Onder zoo veelerlye Hulpmiddelen als hier toe gemeenlyk worden aangepreezen, hebbe ik altoos den meesten dienst gehadt van den *bruinen Onderaardſchen Steen*, hier en daar, op de oppervlakte der Zweer, met eene lugtige hand aangebragt.

Ulcus in quo aliquod alienorum corpus incluſum eſt.

De Zweer met eenig ingeſlooten vreemd Lighaam.

§ 372.

Tot de Klasſe van deeze, brenge ik alleen die Zweeren, in dewelke eeniger handen Lighaam, eenigerlye Zelfſtandigheid, geheel niet vermengd met, nog behoorende tot, het verzwooren Deel, is opgeſlooten.

§ 373.

§ 373.

Deeze Zelfſtandigheden worden in ons Lighaam zelve gemaakt, of van buiten aangebragt, en zyn of levenlooze, of Levende. Stukken Hout, gedeeltens van Klederen, Kogels, Beenſplinters, Nierſteenen, Steenen der Galblaas naar elders afgevoerd, de West-Indiſche Dracunculus, en dergelyke, zyn hier van voorbeelden. Wormen ook, in den Darmbuis uitgebroeid, doorgezwolgen onverteerbaare Lighaamen van verſcheidenerlye ſoort, maaken ſomwylen Verzweeringen aan den omtrek der Buiksholte, welke gelykelyk moeten gebragt worden tot deeze.

§ 374.

De meeste deezer Zweeren, moeten uit het gene is vooräfgegaan gekend worden. Haare geneezing, algemeen genoomen, is zeer moeilyk; en moet, naar de verſcheidenheid der Oorzaak, en de verſchillende Natuur van het Deel worden ingerigt.

§ 375.

Geene algemeene Voorſchriften derhalven, kunnen ten deezen opzigte gegeeven worden. Men moet anders handelen in deeze, anders in geene omſtandigheden. In het vervolg van dit Werk, zullen by verſcheiden gelegenheden, hier omtrent de noodige onderrigtingen gegeeven worden.

TWEEDE LID.

De byzondere beſchryving der Zweeren.

§ 376.

De *Zweeren van het Hoofd*, *van den Hals*, *van de Borst*, *van den Buik*, *van den Omtrek des Bekkens*, en *der Ledemaaten*, zyn de voornaame Onderwerpen deezer Afdeeling. Alle deeze, zullen we in even zoo veele Onderdeelingen, of liever, onder een gelyk getal van Opſchriften voordraagen.

De Zweeren van het Hoofd.

§ 377.

Tot deeze behooren, voor zoo veel ons tegenwoordig beſtek aangaat, de *ſtinkende Neuszweer*, de *Wang-pyp-zweer*, de *Pyp-zweer der Higmoriaan-*

sche holte, de *Zweeren van den Gehoorweg*, de *Zweer die agter het buitenöor plaats grypt*, de *Kaakpyp-zweer*, de *Zweeren der Lippen*, en de *Waterkanker*.

§ 378.

Ozena. De STINKENDE NEUSZWEER, die altoos de binnenste oppervlakte der Neusholten beslaat, is doorgaans verzeld van Beenbederf, en afhanglyk, of van eene Kankerägtige, of van eene Pokkige ongesteltheid der Vogten. In het eerste geval moetze te keer gegaan worden, door het In- en Uitwendig gebruik van de *Scheerling*; in het tweede, door dat van *Kwikmiddelen*.

§ 379.

Fistula bucca. De WANG-PYPZWEER, is meestäl oorspronglyk uit eene toevallige opening der Speekzelbuis van STENO, verwekt eene geduurige ontlasting van het Speekzel buitenwaards, vooräl by de Kauwing, en wordt dikmaalen geneezen, alleen door eene Korst te maaken met het *Engelsch Bytmiddel*, of den *Groenen Onderaardschen Steen*, en deeze, zoo lang mooglyk is, droog te houden met een weinig droog plukzel, en een Engelsche Gompleister. In gevallen waar in deeze behandeling niet voldoet aan het Oogmerk, moet men den toevlugt neemen tot één dier Kunstbewerkingen, welke wy in het vervolg zullen voorstellen.

§ 380.

Fistula Antra Higmori. De PYPZWEER DER HIGMORIAANSCHE HOLTE, is het gewoon gevolg eener verzweering van het Slymvlies welk de binnenste oppervlakte deezer Holte bekleed, of van eenig bederf der bovenste Maaltanden. Dit gebrek onderstelt altoos Beenbederf van de Wanden deezer Holte, en vertoond zig aan eenig gedeelte van het Tandvleesch, of aan de buitenste oppervlakte van de Wang. Het wordt geneezen, door de middenste Kies der Bovenkaak, aan de ongestelde zyde uit te trekken; door den grond der Tandkas, tot in de holte te doorbooren; en, door zig van deeze opening te bedienen tot het inspuiten van Zuiverende, en Balsemägtige hulpmiddelen. Als het bederf van één der Tanden, dergelyk eene Pypzweer verzeld, en deeze op het Oog kenbaar is, of zig ontdekt door het gevoel van Pyn, als de Tand zagtelyk met een hard Lighaam geslaagen wordt, moet deeze bedorven Tand, by voorkeur getrokken worden, het zy het de middenste is, of eene andere.

§ 381.

De Zweeren van den Gehoorweg, zyn ſomwylen eenvoudig, en ſomtyds verzeld van Beenbederf. De Natuur van den Uitvloeijenden Etter inzonderheid, ſtelt ons in ſtaat om van het een en ander te oordeelen. In het eerſte geval, verkrygt men de Geneezing gemaklyk, door het by brengen van Witte Wyn, en Roozenhoonig. In het laatſte, wordt hier toe vereïſcht, een aftrekzel van *Myrrhe* in *Brandewyn*, de *Geest van Mastik*, en dergelyken. Uit deeze Zweeren groeit veelmaalen een Sponsägtig Vleeſch, 't welk verteerd moet worden met zagte Bytmiddelen, of Uitgetrokken op de wyze der Neusproppen. *Ulcera meatu Auditorii.*

§ 382.

Zweeren, onmiddelyk agter het Buitenöor plaats grypende, zyn doorgaans afhanglyk van een Ettergezwel, dat van zelfs, of niet vroegtydig genoeg met het Mes geöpent is; en beſtaan nauwlyks, zonder een meer of min bederf van het Slaapbeen. Altoos zyn dezelve van zeer langen duur ten opzigte der geneezing. Veelmaalen zelfs, is deeze onmooglyk, en het geval doodelyk. Eene ruime ontblooting van het ongeſtelde Been, door inſnyding, en het gebruik van Hulpmiddelen, welke by gelegenheid van het Beenbederf zullen aangeweezen worden, is alles wat men in deeze omſtandigheden kan aanwenden.

§ 383.

De Kaak-Pypzweer, is meest betreklyk tot de dekkende deelen der Onderkaak. Zy is ſomwylen oorſpronglyk uit een bedorven Tand alleenlyk: ſomwylen, uit het bederf van eenig gedeelte des Kaakbeens zelve, na een voorgaand Ettergezwel, en behoudens den gezonden ſtaat der Tanden. In het eerſte geval, is het Uittrekken der ongeſtelde Tand, het voornaame hulpmiddel. In het laatſte koomen in aanmerking, de Verwyding der Zweer door het Snymes, en het opvolgend gebruik der gewoone middelen voor het Beenbederf. *Fiſtula Maxillaris.*

§ 384.

De Zweeren der Lippen, zyn eenvoudig, of ſaamengeſteld. De eerſten neemen haaren oorſprong doorgaans, van eene afſcheuring des *Epitheliums*, en geneezen veeläl door het gebruik van Roozenhonig, vermengd met eene zeer kleine hoeveelheid *Wit Koperrood*, *Japanſche Aarde*, en dergelyken. De laatſte zyn afhanglyk van eene Pokkige, Scheurbuikige, of Kankerägtige ongeſtelt- *Ulcera labiorum.*

 heid

heid der Vogten, en moeten behandeld worden, in overéénkomst met haare Oorzaak, door foortelyke Geneesmiddelen.

§ 385.

Geene Zweeren misfchien zyn 'er, welke den Heelmeester zoo dikmaalen misleiden dan deeze. Somwylen naamlyk, hebbenze het aanzien eener zeer goedaartige Verzweering, en weêrftreeven nogthans allerleye Hulpmiddelen. In andere gevallen daarëntegen, heeft de Zweer een afgryslyk aanzien, voorfpeld het uiterfte gevaar, en wordt egter geneezen zonder veel toeftel. De Saamengefteltheden van welke wy gefprooken hebben, geeven hier toe aanleiding.

§ 386.

Om eenig meerder Licht aan dit Onderwerp te geeven, en niet zoo dikmaalen mis te tasten in de beöordeeling deezer Zweeren, kunnen mooglyk de volgende Aanmerkingen van nut zyn.

1. De *Pokkige Lipzweeren*, befpeurd men den meesten tyd in de Bovenlip, en zyn doorgaans verzeld van eenige der gewoone verfchynzelen van een aanweezig Pokfmet.

2. De welbeweezen *Kanker Zweeren* deezer Deelen, bepaalen zig veeläl by de Onderlip, of overfchreiden ten minften nauwlyks, de Liphoeken. Ze zyn den meestentyd zeer pynlyk, hoolägtig, met harde omgewelfde en hoekige kanten bezet, vervuld fomwylen met fponsägtig Vleefch, en gaan gepaart met eene verharde Zwelling van de Lip zelve, en der naastgelegen Klieren.

3. De *fchynbaar geringe, maar inderdaad Kankerägtige Lipzweeren*, zyn doorgaans vlak, fomwylen met wat weelig Vleefch bezet, niet zeer uitgebreid noch pynlyk, omzet met een nauwlyks merkbaar wit en eeltägtig Randje, zonder verharding van de Lip of byliggende Klieren, maar dikmaalen verzeld van zeekere oogenbliklyke pynen, welke zig door de overéénftemmende Wang, tot in het Oor uitbreiden. Deeze, en de voorige, volgen veeltyds op een Lipbarst, een Wrat, een klein hard gezwelletje der Lippen, of op eene affcheuring des *Epithelium*. Beide foorten ook zyn zeer zeldzaam by Vrouwen, verdraagen hoe genaamd, geenerlye fcherpe Plaatsmiddelen, en zyn, in eenen volftrekten zin., tot nog toe ongeneeslyk.

4. De *Scheurbuikige Lipzweer*, heeft de gewoone kenmerken der Scheurbuikige Zweeren in het algemeen, en verdraagt niet flegts, maar wordt zelfs geneezen, door een mengzel van den *fcherpen Geest des Zeezouts*, en *Stroop van Viöolen* of

Roozen-

Roozenhonig. Vrouwen zyn aan deeze Zweeren zoo wel, en zelfs meer onderworpen, dan Mannen.

5. De *eenvoudige Lipzweer*, by gebrek van eene goede behandeling ontäart in een ſponsägtig Uitwas, wordt wel meer of min onvatbaar voor het geneezend vermoogen van Plaatsmiddelen, maar kan niettemin, met het Mes worden weggenoomen. By deeze, die ten onregte dikmaalen als Kankerägtig beſchouwd wordt, is de omtrek der zweer niet met eene eeltägtige Rand bezet, de Lip in allen deele zagt en natuurlyk, en ontdekt men geenerhande zwelling der naastliggende Klieren, pynlyke ſcheuten door het Zydelyke gedeelte van het Aangezigt, noch eenig kenmerk van Pokſmet, of Scheurbuikige ongeſteltheid der Vogten. Scherpe Plaatsmiddelen, in de Kankerägtige Zweeren zoo onverdraaglyk, kunnen in deeze zonder nadeel beproefd worden. Meermaalen zelfs, hebbe ik dezelve door het gebruik van voorgemelden *Geest des Zeezouts*, zonder eenig byvoegzel, gebragt in den ſtaat eener vlakke Zweer, waaräan niets meer ter heeling over bleef, dan de vorming van het Lidteken. De Uitſnyding egter, bleef altoos noodzaaklyk, uit hoofde eener nieuwe hergroeijing van Sponsägtig Vleeſch; en is nimmer in gebreke gebleeven, de geneezing te beſlisſen.

§. 387.

De WATERKANKER behoord tot de klasſe der Rotte Zweeren, is betreklyk alleen tot de omringende Deelen van den Mond, en heeft veeläl ten gronde eene Scheurbuikige ongeſteltheid der Vogten. Zy vertoond zig doorgaans in de gedaante eener Koudvurige Verzweering, die zeer pynlyk is, en een bloederig Stinkvogt uitwerpt. By Bejaarden is ze uitermaaten gevaarlyk: by Kinderen, is ze zulks minder. Het vermoogendst uitwendig middel in dit geval, is de *Geest van Zeezout*, vermengd met de *Stroop van Viöolen*. Inwendig moet men vooräl gebruik maaken van den *Koortsbast*, 't zy alleen, 't zy vermengd met de gewoone Tegenſcheurbuikige Geneesmiddelen, of het Vitriöol zuur. De hoeveelheid deezer Geeſt, ten opzigte van die der Stroop van Viöolen, behoord bepaald te worden, naar evenreedigheid der ſchynbaare kwaadäartigheid van de Verzweering zelve, en kan van 5 tot 20, en zelfs tot 30 Druppelen, of een Dragma, op een Once, opklimmen. Het mengzel wordt eenige reizen Daags, door een Pinceel, of Plukzelkwastje aangebragt, terwyl men in de tusſchentyden gebruik maakt van eene Mondſpoeling, bereid uit 6 Oncen *Witte Wyn*, 20 droppelen *Geest van Zeezout*, en 1 Once *Stroop van Viöolen* of *Roozenhoonig*.

Cancer Aquosus. Nomm.

§ 388.

Ulcera venerea palati. De Pokkige Zweeren van het Verhemelte, en naastliggende Deelen, verſchillen ten opzigte haarer kenmerken, en behandeling, in geenen deele van de overige. Zy veröorzaaken dikmaalen, een bederf van de Verhemeltens deelen der Opperkaaksbeenderen, en van de Verhemeltens beenderen zelve, waar uit, na de ſcheiding des bedorvene, eene opening overblyft, welke met de holtens des Neus gemeenſchap oeffent. Deeze opening, al het overige geneezen zynde, moet geſlooten worden door zeeker Werktuig, bekend onder den naam van *Stopper des Verhemelte.*

Ulcera colli.

De Zweeren van den Hals.

§ 389.

Deeze, voor zoo veelze de uitwendige Deelen inneemen, behooren meestal tot het ſoort der Kropzweeren, en worden op gelyke wyze als wy hier omtrent hebben voorgeſteld, geneezen. Dezulke integendeel, welke inwendig in de Keel geplaatst zyn, onderſtellen veelmaalen een aanweezig Pokſmet, en vorderen derhalven, het gebruik van Kwikmiddelen. De laatſte ſoort deezer Zweeren, zyn altoos bezet met eene witte, taaije, en vastkleevende Stof, die zig niet door Water laat afſpoelen, en hebben eenen roosägtigen of ontſteken omtrek.

De Zweeren van de Borst.

§ 390.

Ulcera thoracis. De Zweeren van de Borst, bepaalen zig alleen by de uitwendige Deelen, of dringen door tot in de Borstholte. Beiden kunnen zyn, met, of zonder Beenbederf van het Borstbeen en der Ribben; en met of zonder eenige Kankeragtige, Kropzeerige, of Pokkige ongeſteltheid der Vogten. In het eene zoo wel als in het andere geval, is de geneezing zeer moeilyk, en ſomwylen zelfs onmooglyk. Alsze van eenen Pypzweeragtigen aart zyn, en gemeenſchap oeffenen met een Etterzak van het Borstvlies, het Middenſchot, of der Longen, moetenze wanneer niets zulks verbied, door inſnyding verwyd worden, en den Lyder onderworpen aan het gebruik van zagte *Balſamica*, en Melkſpyzen. In het tweede deezer gevallen zelfs is men ſomwylen genoodzaakt, om te beſluiten tot de doorbooring des Borstbeen.

De

De Zweeren van den Buik. *Ulcera abdominalis.*

§ 391.

Deeze behooren veelal tot de klasse der Pypzweeren, en zyn afhanglyk van eene verzaamling van Etter in het celwys weeffel van het Buikvlies. Haare geneezing vordert, de verwyding der Zweer door insnyding, een drukkend Verband, en het ondersteunen van de kragten des Lyders, die doorgaans in deeze gevallen zeer gering zyn, door het gebruik van zagte Voedzelen, en den Koortsbast.

§ 392.

Sommige deezer Zweeren oeffenen gemeenschap met den Darmbuis, andere met de Galblaas. De eersten veröorzaaken eene ontlasting der Chyl of van Drekstof, en somwylen van Wormen. De laatsten zyn doorgaans afhanglyk van Galsteenen, welke, na eene voorgaande Ontsteking en vasthegting der Galblaas met het Buikvlies, zig eenen weg baanen naar buiten. In beide deeze gevallen, is de geneezing zeer bezwaarlyk, en kan niet verkreegen worden, dan door het aanwenden van Hulpmiddelen, van welken het hier de plaats niet is, te spreeken.

§ 393.

Als een byzonder soort deezer Zweeren, moet men aanmerken, die de Bekleedzelen van zeer groote Navel- of Buikbreuken inneemen, en door de verdunning van deezen, gelegenheid geeven tot openbersting, en uitvalling der Ingewanden. Deezen naamlyk eisschen, ter verhoeding van dit Toeval, eene bestendige horisontaale ligging, een sluitend Verband, en eene zeer schraale Eetregel.

De Zweeren van den omtrek des Bekkens. *Ulcera ambitus pelvis.*

§ 394.

Tot de Rangschikking van deezen moeten gebragt worden, de *Pypzweeren van den Aars, die des Bilnaads*, en *de Pokkige, of Kankeragtige Zweeren der uiterlyke Teeldeelen.*

§ 395.

De PYPZWEEREN VAN DEN AARS, vertoonen zig altoos in den omtrek deezes Deels, en zyn, of volkoomen in eenen volstrekten zin, of onvolkoomen inwendig, of onvolkoomen uitwendig. *Fistula ani.*

§ 396.

§ 396.

Fistula ani completa. Een *volstrekt* VOLKOOMEN AARSFISTEL, heeft eene opening in den Endeldarm, en eene andere in het een of ander gedeelte van den omtrek des Aars.

§ 397.

Fistula ani incompleta interna. Een ONVOLKOOMEN INWENDIGE, opent zig alleen in den Endeldarm, en vertoond uitwendig niets dan eene verharde Zwelling, of liever, eene Zwelling, die in derzelver midden meer of min zagt, maar in den omtrek verhard is.

§ 398.

Fistula ani incompleta externa. Een ONVOLKOOMEN UITWENDIGE, is uiterlyk zigtbaar, maar oeffent geene gemeenschap met de holte des Endeldarms.

§ 399.

De eerste wordt gekend aan den doorgang van het Tentyzer, of van eenig ingespooten Vogt tot in de holte des Endeldarms, en de ontlasting van Drekstof, door de uiterlyke opening der Pypzweer. De tweede, aan eene ontlasting van Etter door den Endeldarm, gevoegd by eene roode vlek, verharding, of Ettergezwel in eenig gedeelte van den omtrek des Aars. De laatste, aan het doorgaan van het Tentyzer tot aan de buitenste oppervlakte des Endeldarms, en het niet uitwerpen van eenige Drekstof door de opening der Pypzweer.

§ 400.

Alle deeze Zweeren worden geneezen, alleen door de Konstbewerking, van dewelke wy, by gelegenheid van dit Leerstuk, nader spreeken zullen.

§ 401.

Zweeren van deezen aart, afhanglyk van eenige blykbaare ongesteltheid der Vogten, of vergezeld van eenigerlye Borstziekte, zyn ongeneeslyk, of strekken althans meer ten voordeele dan tot nadeel des Lyders, die in deeze omstandigheden, nimmer aan de Kunstbewerking moet onderworpen worden.

§ 402.

Fistula perinei. De PYPZWEEREN DES BILNAADS, zyn doorgaans afhanglyk van eene indringing der Pis in het Vetvlies, veröorzaakt door eene opening van den Hals des

des Blaas, of van den Pisweg. Eene belemmerde, of geheel belette Pisloozing, door eenigerhande vernauwing van den Pisweg, of eene verharde Zwelling van deszelfs Sponsbol, is de gewoone oorzaak deezer doorbooring van den Pisbuis.

§ 403.

In de meeste gevallen, gaan deeze Zweeren vergezeld van verscheiden verhardingen in het Vetvlies, gemaakt door het Wynsteenägtige van de Pis, daarïn verzaameld. Haare geneezing is altoos moeilyk, en kan niet verkreegen worden dan door het verwyden van den Pisweg, door middel van Kaarsjes, en de opsnyding zoo wel, als verëttering der Pypzweeren. By eene andere gelegenheid, zullenwe het saamenstel en gebruik deezer Kaarsjes aanwyzen; en moeten nu alleen aanmerken, dat deeze vernauwingen niet altoos het gevolg zyn van Poksmet, gelyk sommige voorwenden; maar dikmaalen haaren oorsprong ontleenen van eene Scheurbuikige ongesteltheid der Vogten, van het Graveel, en dergelyken.

§ 404.

Ulcera venerea partum genitalia.

De Pokkige Zweeren der uiterlyke Teeldeelen, worden op dezelfde wyze gekend en behandeld als die van andere Deelen. Zy zyn somtyds toevallig, somwylen oorspronglyk; dat is te zeggen, datze dan eens de Venusziekte opvolgen, dan eens dezelve voorafgaan. In het eerste geval zynze moeilyker te geneezen dan in het laatste. In beide gevallen is een mengzel van de levendige Kwik en Varkens reuzel, een der beste Plaatsmiddelen.

§ 405.

Ulcera cancrosa earundem partium.

De Kankeragtige Zweeren deezer zelfde Deelen, beginnen veeltyds by Mannen, aan de Voorhuid; by Vrouwen, aan de Lippen der Schamelheid. Ze zyn somtyds bezet met een sponsägtig Uitwas; somwylen hebbenze veel gelykheid met eene rotte Verzweering. In het eene geval, zoo wel als in het andere, zynze by uitstek gevaarlyk; maaken in korten tyd aanmerklyke Voortgangen; en veröorzaaken meestentyds den Dood. De bereidzelen der *Scheerling*, inwendig gegeeven, en genoeg verzagte *Loodmiddelen*, uitwendig toegediend, is alles wat men in deeze gebreken kan aanwenden.

Ulcera membrorum.

De Zweeren der Ledemaaten.

§ 406.

Deeze zyn betreklyk tot beide ſoorten van Ledemaaten in 't gemeen, of tot de benedenſte in 't byzonder. Tot de eerſten behooren voornaamlyk de *Pypzweeren der Gewrigten*; tot de laatſten, de *Wolfzweeren*, de *Zweer met Aderſpatten*, en de *Scheurbuikige Huidzweeren der Enklauwen.*

§ 407.

Fiſtula Articularis. De PYPZWEEREN DER GEWRIGTEN, zyn doorgaans het gevolg van geſtooken of geſchooten Wonden, en ſomwylen ook van een Ettergezwel in de nabuurſchap des Gewrigts, welks ingeſlooten ſtof, de Beursband doorboord hebbende, zig uitſtort in de tusſchenruimte der ſamengeleede Beenderen. Deeze Zweeren gaan veeltyds gepaart met Beenbederf, laaten het Lidvogt beſtendig uitvloeijen, en zyn altoos zeer moeilyk te geneezen. Haare behandeling beſtaat in het voorzigtig verwyden van den ingang der Zweer door eene inſnyding; en het gebruik van vloeibaare Balſemägtige en bederfweerende Hulpmiddelen.

§ 408.

De meeste Zweeren deezer ſoort, geneezen niet dan met Gewrigts verſtyving; 't gene de Heelmeester derhalven, altoos voorſpellen moet. Als 'er eenig gering Beenbederf by is, of de Kraakbeenige Korſt der ſaamengeleede Beenhoofden ſlegts is aangegreepen, is deeze uitkomst ontwyfelbaar. In een hooger graad van Beenbederf, is de Afzetting des Deels het eenig Hulpmiddel.

§ 409.

Lupus. De WOLFZWEER behoord tot de Klasſe der Voortknaagende Zweeren, welkers kenmerken, Oorzaaken, gevolgen, en behandeling, van §. 313. tot 317. beſchreeven zyn. Als deeze Zweeren aan de boven binnezyde van den Dyëplaats grypen, zyn ze ten uiterſte gevaarlyk niet alleen, maar den meestentyd doodelyk.

§ 410.

Ulcus Varicoſum De ZWEER MET ADERSPATTEN, ziet men vooräl aan de Beenen der Zwangeren, van hun die eene verharde Lever hebben, of een Gezwel 't welk de Stam der Aderlyke Vaten van het Been, meer of min toedrukt. Men kend dezelve

zelve aan eene Knoopwyze verwyding der oppervlakkige Aderen van den omtrek, en het ontlasten van eenen kwalyk geſtelden Etter.

§ 411.

Droogende Heelmiddelen, een Uitdryvend Verband, rust van het Deel, herhaalde Buikzuiveringen buiten het geval van Zwangerheid, en het toedienen van Geneesmiddelen, overéénkomſtig met de blykbaare oorzaak des Gebreks, is alles wat men ter geneezing deezer Zweeren kan aanwenden.

§ 412.

Hoedaanig de Aderſpatten zelve, naar eiſch haarer byzondere Omſtandigheden moeten behandeld worden, zal ik in het *Leerſtuk der Gezwellen* aanwyzen.

§ 413.

De SCHEURBUIKIGE HUIDZWEEREN DER ENKLAUWEN, zyn zeer pynlyk, ondiep, hebben binnen eenen bepaalden omtrek zeer veele kleine Holen, laaten doorgaans eene geringe veelheid van een geelägtig, dun, en ſtinkend Vogt uitvloeijen, en zyn omringt van eenen blauwrooden, Ontſteken, of loodververwigen Omtrek. *Ulcera Scorbutica Cutis malleorum*

§ 414.

Zy worden, hoewel zeer moeilyk, geneezen door het gebruik van tegenſcheurbuikige Geneesmiddelen, verkoelende en zagtelyk droogende aanlegzels, ſomwylen vermengd met verdoovende Hulpmiddelen, een uitdryvend Verband, en eene aanhoudende Horizontaale plaatzing van het Deel.

§ 415.

Het gebruik van welſluitende Rygkousſen, gemaakt van ſtevig Linnen of Hondsleder, is in dit geval, en in alle andere Zweeren der Beenen, van eene zugtige Zwelling vergezeld, zeer aan te pryzen; vooräl by Menſchen die verpligt zyn zig zelve te behandelen, of verſteeken zyn van Heelmeeſters, gewoon een uitdryvend Verband aan te leggen.

III. HOOFTDEEL.

De Brandingen.

§ 416.

Ambustio. BRANDING is eene scheiding des geheels, door eenig daadlyk of vermoogend Vuur aangebragt, meestäl verzeld met verlies van Zelfstandigheid, en altoos, met eene brandende Pyn, Ontsteking, Blynen, of Korsten.

§ 417.

Wy neemen hier het woord BRANDING, in zyne volle betekenis, en met uitsluiting dier geringe aandoening van eenige Vuurstof, welke van de meeste Schryvers, als de eerste trap van dit gebrek beschouwd is, en alleen door den aanleg van koud Water, Karnemelk, Water en Azyn, of van zelve, geneezen wordt.

§ 418.

Alle branding is niet gelyk aan zig zelve, maar verschild, zoo ten opzigte haarer Oorzaak, als ten aanzien der Deelen welke zy inneemt.

§ 419.

Sommige brandingen naamlyk, zyn afhanglyk van het Huislyk Vuur, andere van den Blikzem, van gloeijende Metaalen, van kookende Vloeistoffen, van Vogten uit hunnen eigen aart brandend, van het Buskruid, en dergelyken. Veelmaalen bepaalen zig de uitwerkzels van deezen by het Huidweefzel, somwylen dringen dezelve door tot in het Lighaam der Spieren, zeldzaam, vernielenze alle zagte Deelen niet alleen, maar ook de Beenderen.

§ 420.

Dat de kenmerken, gevolgen, en behandeling der Brandingen, zig naar deeze omstandigheden regelen, en daar aan gelyk zyn moeten, is van zelfs blykbaar, en verdiend nauwlyks eenige opheldering. Misschien egter zal het niet geheel onnut zyn aan te merken, dat de Brandingen, afhanglyk van gloeijende Metaalen, van den Blikzem, van kookende Oliën, en van Vogten uit hunnen eigen

aart

aart brandend, doorgaans meer vernieling maaken, en ſchadelyker gevolgen hebben, dan anderen: dat de brandingen van het Huidweefzel, algemeen genoomen, weinig; die der Peezen, Zenuwen, voornaame Bloedvaten en Beenderen, het grootſte gevaar inſluiten: dat de uitgebreide Brandingen van de omvangende Deelen der Borſt- en Buiksholten veelmaalen doodelyk zyn: en eindelyk; dat de Brandingen der Ingewanden, van welk eene ſoort die ook zyn moogen, geheel geene hoop ter geneezing, overlaaten.

§ 421.

De algemeene behandeling der Brandingen, is dezelfde als die der Ontſteking; en beſtaat vooräl, in eene koele Levenswys, en het gebruik van verkoelende en Verdunnende Geneesmiddelen, gepaart met Verſlappende, en Pynſtillende aanlegzels.

§ 422.

De byzondere Behandeling, moet in alle gevallen overéén koomen, met de verſchillende trappen der Branding, zoo wel, als met den byzonderen aart der Deelen, welke dezelve inneemt.

§ 423.

In de Oppervlakkige Brandingen van het Huidweefzel, die eenigzints aanmerkelyk zyn, moet men de opgekoomen blynen terſtond met eene Schaar doorknippen, en het Deel losjes omwikkelen met doeken, nat gemaakt in *Lyn-Olie*, in een zeer ſlymig afkookzel van den *Heemstwortel*, of, in eene met veel Olie verdunde *Heemstzalf*. Als dergelyk eene Branding het Aangezigt aantaſt, bediend men zig enkel van lauwe Zoete- of Karnemelk, van Melk en Water, of van het voorgemelde Afkookzel, met vermyding van alles wat meerder Olieägtig is, en hier gelegenheid geeft, tot eene Roosägtige Ontſteking. De volgende Verbanden moeten beſtaan uit Hulpmiddelen, geheel, of immers zoo na mooglyk gelyk aan deezen: uit eene Zalf naamlyk, van verſch geperſte zoete Amandel Olie en Was; uit de eenvoudige *Heemstzalf*, uit deeze, voor de helft vermengd met het *Ung. album ſimplex*, en dergelyken. Het *Ung. Dev. Cærul.* dat, by verſcheiden Heelmeeſters, hier toe zeer in gebruik is, hebbe ik dikmaalen gezien, dat veel pyn veroorzaakte, en men om die reeden verpligt was, weder naa te laaten. Ik hebbe hetzelfde ſomwylen waargenoomen van het *Ung. Nutritum*, en meer andere. Misſchien is den Ouderdom, en de hier van afhangende ſcherpte der Olie,

door de Kruidmengers ter ſaamenſtelling deezer Zalven gebruikt, hiervan de oorzaak.

§ 424.

Als de Branding de gantſche zelfſtandigheid der Huid, voor een meer of min aanzienlyk gedeelte, in eene doode Korſt ontäart heeft, komt vooräl in aanmerking het gebruik van lauwe Pappen, bereid uit enkel Weekmaakende Middelen, zonder eenige byvoeging. Wanneer de ſpanning en Ontſteking genoeg geweeken is, en de Natuur de afſcheiding begind te bewerken der doode Korſt, kan men deeze dagelykſch beſtryken met den *Terpenthyn Geest*, of bedekken, met de *Heemstzalf*, bedeeld met deezen zelfden *Geest*, in de hoeveelheid van 2 of 3 Dragmen, op een Once. Ter zelfder tyd, dog niet eerder, mag men ook de Pap aanzetten met de Kamillebloemen, met de Kruis- en Munt, en dergelyken. De inkervingen, van ſommige Schryvers zoo zeer aangepreezen, om aan een verbeeld ſcherp Vogt uitgang te geeven, hebbe ik in deeze omſtandigheden, nimmer noodzaaklyk gevonden. Goed egter is het, dat men ter verhaasting der geheele afſcheiding, elk gedeelte der doode Korſt, dat los is, met de Schaar wegneeme.

§ 425.

Brandingen, doorgaande tot in het Lighaam der Spieren, gelyk ook dezulke welke tot het Beengeſtel doordringen, maar bepaald zyn in omtrek, of althans geene groote uitgebreidheid hebben, nog aanmerklyke Bloedvaten, of Zenuwen vernielen, moeten in allen Deele op dezelfde wyze behandeld worden.

§ 426.

In den hoogſten trap van Branding, die het gantſche ſaamenſtel van een Deel vernield, kan men in den eerſten tyd niets doen, dan de dreigende Toevallen verhoeden door de Aderlaating, eene verkoelende Eetregel, dergelyke Geneesmiddelen, en den aanleg van zeer zagte weekmaakende Pappen. Naderhand, wanneer de Natuur de ſcheiding bewerkt van het vernielde, moet men de kragten des Lyders onderſteunen, door het toedienen van voedende Spyzen, en den Koortsbaſt; en eindelyk, na dat alle zagte Deelen geſcheiden zyn, de afzetting des Deels, op de Wyze als in de Verſtervingen zal geleerd worden, ter hand neemen. Men begrypt ligtelyk, dat hier alleen gedoelt wort op de Verbranding van eenig aanzienlyk gedeelte der Ledemaaten, als alleen vatbaar zynde voor de Afzetting. In alle andere gevallen is deeze trap van Verbranding doodelyk, of kan men ten minſten, niet meer, dan de algemeene Hulpmiddelen aanwenden.

HE-

HEDENDAAGSCHE
ALGEMEENE OEFFENENDE
HEELKUNDE.

DERDE LEERSTUK.

VERHANDELING
DER
GEZWELLEN.

I N H O U D.

De

HEDENDAAGSCHE

ALGEMEENE OEFFENENDE

HEELKUNDE.

DERDE LEERSTUK.

VERHANDELING DER GEZWELLEN.

I. HOOFTDEEL.

De Gezwellen in het Algemeen.

§ 427.

Een Gezwel is eene tegennatuurlyke vermeerdering van de eige uitgeſtrekt- *Tumor.*
heid eens Deels, gepaart met vermindering, of geheele vernietiging van deszelfs natuurlyke werkingen.

§ 428.

Alle Gezwellen, tot welk eene ſoort zy ook moogen betrokken worden, behooren, of tot de harde, of tot de zagte Deelen, en, het is onmooglyk, eenig Gezwel te begrypen, dat niet in een deezer beide zyne Zitplaats heeft.

 § 429.

§ 429.

De Gezwellen der harde Deelen, behooren niet tot ons Oogmerk. Deeze worden in de Verhandeling van de Ziekten der Beenderen voorgedraagen, en het is daarin, dat men zig aangaande dezelve onderrigten moet.

§ 430.

De byna algemeene Zitplaats der Gezwellen is het Celwyze Weefzel, onder welk eenen Naam ik tevens begrype, het Vetvlies.

§ 431.

De gemeene Tekenen der Gezwellen, zyn uit de gegeeven bepaaling deezer Ziekte blykbaar. Geen Gezwel naamlyk is 'er, 't welk zig niet door eene vermeerdering van de natuurlyke grootte der Deelen, vergezeld van eene verminderde of vernietigde Werking, kenbaar maakt.

§. 432.

Onder de Oorzaaken der Gezwellen, zyn eenige *Naatste*, andere *Afgelegene*.

Causa. proxima. NAATSTE OORZAAK wordt die genoemd, welke eenig Gezwel op eene onmiddelyke wyze voortbrengt, en onäfscheidelyk met hetzelve verknogt is. Eene *Causa Remota.* AFGELEGEN OORZAAK is, die niet anders een Gezwel maakt, dan door behulp eener naatste Oorzaak, welke gelyktydig medewerkt.

§ 433.

Sommige deezer Oorzaaken zyn uitwendig, andere inwendig. De eersten moeten meestäl als bepaalende worden aangemerkt, dat is te zeggen, niet anders doende, dan een Gezwel eerder op de eene plaats, dan op de andere, en meer in het een, dan in het ander Deel voortbrengen. De laatsten zyn weezenlyk; en men kan zelfs zeggen, dat zonder deeze, nimmer eenig Gezwel zal plaats grypen.

§ 434.

Onder de inwendige Oorzaaken, zyn eenige betreklyk tot de Vaste, andere tot de Vloeibaare Deelen, sommige, tot beiden te gelyk.

§ 435.

Die der Vaste Deelen behooren, of tot de vermeerdering en vermindering

van

van dezelver veerkragt, of tot de verbreeking van derzelver Saamenhang. Alle deeze veränderingen kunnen veelerhande Gezwellen voortbrengen.

§ 436.

Die Oorzaaken, welke alleen tot de Vloeibaare Deelen behoorende, als zuivere Vogtöorzaaken moeten worden aangemerkt, zyn betreklyk, of tot de veranderde Hoeveelheid, of tot de gebreklyke Hoedaanigheid derzelver, of tot de afdwaaling van plaats.

§ 437.

De hoeveelheid der Vogten is aan eene tweevoudige veränderin onderworpen, eene vermindering naamlyk, en vermeerdering. De laatste komt ten opzigte der Gezwellen alleen in aanmerking, en is eene zeer gewoone Oorzaak derzelve, vooräl derzulken, welke onder de haastige gerekend worden.

§ 438.

De gebrekkige hoedaanigheid der Vogten, bestaat in derzelver Verdikking, Verdunning, Scherpte van allerlye Aart, en dergelyke; die verschillende Gezwellen voortbrengen, agtervolgens de verscheiden Natuur der Vogten zelve, welke deeze veranderingen ondergaan hebben.

§ 439.

De afdwaaling van Plaats, is eene zeer gewoone oorzaak der gezwellen. Alle Vogten immers, welkers Deeltjes eene grooter middenlyn hebben; dan de middenlyn is van het Vat, in het welke zy by toeval indringen, kunnen niet nalaaten, daar in Verstoppingen te maaken, welke van opzwellingen agtervolgt worden.

§ 440.

Dat de gebrekkige Hoedaanigheid, en tegennatuurlyke Hoeveelheid der Vloeibaare, gepaart met eene veränderde gesteltheid der vaste Deelen, geschikt zy, om Gezwellen te doen voortkoomen, is gemaklyk te begrypen, wanneer men aanmerkt, dat in dit geval de Oorzaaken vermenigvuldigt worden, en 'er deswegen, sterker uitwerkingen te verwagten zyn, dan wanneer slegts één deezer Veränderingen, op zig zelfs voorhanden is.

441.

Onder de uitwendige Oorzaaken der Gezwellen, behooren inzonderheid, uit-

terlyke geweldige aandoeningen, te fterk fluitende omgelegde bindzels, de aandoening van kwaadäartige zelfftandigheden, de beet of fteck van venynige Dieren, en het misbruik van de zoogenaamde niet natuurlyke dingen.

§ 442.

Alle Gezwellen der zagte Deelen, beftaan, of uit eene ophooping van Vogten, of, uit eene ontäarting van het weefzel der Deelen. Beiden worden gemeenlyk onder den naam van VOGTGEZWELLEN begreepen. In het laatfte geval egter, fchynd het my toe, dat deeze benaaming zeer onëigen is, vermits 'er alsdan geene ophooping van Vogt, in den gewoonen zin van dit Woord genoomen, plaats heeft; maar alleen eenen verhinderden, of althans veränderden omloop derzelver door de Vaten.

Tumores humorales.

§ 443.

Ik zegge niets van de Tyden, eindwyzen, en behandeling der Gezwellen in het algemeen; om dat alle deeze byzonderheden, met betrekking tot verfchillende Gezwellen, verfcheiden zyn, en niet zeer gevoeglyk, tot algemeene Regelen kunnen gebragt worden.

§ 444.

Alle Gezwellen der zagte Deelen, kan men in twee foorten, de *Haaftige*, naamlyk, en de *Langduurige*, onderfcheiden.

§ 445.

Tumores acuti.

Door HAASTIGE GEZWELLEN verftaa ik dezulken, welke alle mooglyke veränderingen voor dewelkeze vatbaar zyn, in eenen korten Tyd doorloopen. Hier onder behooren allerlye foorten van Ontftekingen, de Roos, het Ettergezwel, en de Verftervingen. Het is dit zelfde foort van Gezwellen, welke van veele Heelkundigen onder den naam van HEETE GEZWELLEN befchreeven zyn.

Tumores inflammatorii.

§ 446.

Tumores Chronici.

LANGDUURIGE GEZWELLEN zyn, welke, in tegenftelling der Haaftige, alle hunne mooglyke veränderingen, of nimmer, of ten minften niet, dan in eenen zeer uitgeftrekten Tyd, afloopen. Van deezen aart zyn de Harde Gezwellen, de Watergezwellen, de Bloedgezwellen, de Beursgezwellen, de Vleeschgezwellen, de Aardgezwellen, het Lugtgezwel, het Galgezwel, de Zoggezwellen, de Pisgezwellen, de Onwaare Breuken, de Werktuiglyke Gezwellen, en de Koude Verzweeringen.

§ 447.

§ 447.

Alle deeze, dat is te zeggen, de Haaſtige zoo wel als de Langduurige Gezwellen, zullenwe in twee Hooftdeelen, onder hunne byzondere Klasſen, nader voordraagen.

II. HOOFTDEEL.

De Haaſtige Gezwellen.

§ 448.

Tot het Geſlagt van deezen hebbenwe gezegd dat gebragt wierden, de *Ontſtekingen* van allerlye Aart, de *Roos*, het *Ettergezwel*, en de *Verſtervingen*. Wy moeten nu aanwyzen, welk de ondergeſchikte ſoorten zyn van deezen, en elk derzelver in het byzonder, dat is, in hunne aart, oorzaaken, kenmerken, gevolgen, en behandeling, onderzoeken.

I. *KLASSE.*

De Ontſtekingen.

§ 449.

Onder deeze Klasſe begrypenwe, de *Ontſteking* zelve, het *Ontſteken Gezwel*, de *Bloedvin*, de *Vorstbuilen*, de *Kool*, de *Keelöntſteking*, het *ontſteken Gezwel des Tandvleesch*, het *ontſteken Gezwel der Oorklier*, de *ontſteking der Borſten*, die *der Lieszen*, *des Oxels*, *der Ballen*, *der Voorhuid*, en *de Vyt*.

De Ontſteking.

§ 450.

ONTSTEKING is eene roode, brandende, geſpannen, en niet nauwkeurig omſchreeven Zwelling van eenig Deel, meeſtäl verzeld van eenen vermeerderden Omloop; dat is te zeggen, van eene heete Koortsägtige beweeging des Bloeds, door het gantſche Vaatgeſtel. *Inflammatio.*

§ 451.

§ 451.

De Verſtopping der uitterſte einden van de ſlagäderen, ſteld BOERHAVE, de verwyding van deeze, ſtellen anderen, de waare natuur te zyn der Ontſteking. Wy vinden ons verpligt, het laatſte gevoelen te omhelzen, om dat men in verſche Ontſtekingen, door het Mes geöpent, eene uitſtorting van Bloed aantreft, in de Vakjes van het Celwyze Weefzel.

§ 452.

Ingevolge deezer Beſpiegeling, moet men als naatſte Oorzaaken deezer Ziekte beſchouwen, eene prikkeling der Zenuwen, door het beleedigd Deel verſpreid; en hier mede ſtemmen ook nauwkeurig overéén, de meer afgelegen Oorzaaken der Ontſteking, en derzelver oplosſing, door het gebruik alleen, van zuiver ſlapmaakende Aanlegzels, en van ontlaſtende, zoo wel, als beweegingmaatigende Geneesmiddelen.

§ 453.

De prikkelende Vermoogens, inzonderheid geſchikt om eene Ontſteking voort te brengen, zyn of Uit- of Inwendige. Tot de eerſten behooren, de Wonden, Kneuzingen, Beenbreuken, Ontwrigtingen, Brandingen, Scherpe Zelfſtandigheden op de Huid toegepaſt, eene zeer koude of heete Lugt, en dergelyken. Tot de laatſten worden betrokken, allerlye ontäartingen van den Vogthoop, van welk eenen aart dezelve ook zyn moogen.

§ 454.

De Oplosſing, Verzweering, en Verſterving, zyn de gewoone uitgangen der Ontſteking, daar ſommige nog, hoewel ten onregten, het Knoeſtgezwel byvoegen.

§ 455.

De eerſte Uitgang wordt voorſpeld uit de vermindering der ſoort onderſcheidende Verſchynzelen van de Ontſteking, in de Bepaaling gemeld: de tweede, uit eene trapswyze vermeerdering van deeze: de derde uit derzelver ſchielyke aanwaſch tot dien trap, dat de Hitte in Koude, de Pyn in Ongevoeligheid, de Roodheid in Miskleurigheid, en de Spanning in Weekheid veränderd.

§ 456.

Ter Geneezing der Ontſteking, beproeft men altoos eerst de *Oplosſing*, en deeze niet mooglyk zynde, de *Verëttering*.

§ 457.

Herhaalde Aderlaatingen, verkoelende Buikzuiveringen, dergelyke Geneesmiddelen, eene koele en zagte Eetregel, ſlapmaakende en verkoelende Aanlegzels, het gebruik zelfs van zagte Ruſtverwekkende Middelen na voorgaande genoegzaame Ontlaſtingen, koomen ter bereiking van het eerſte oogmerk, inzonderheid in aanmerking.

§ 458.

Hoedaanig aan het tweede Oogmerk voldaan wordt, zal by gelegenheid dat wy ſpreeken van het Ettergezwel, nader getoond worden.

§ 459.

Dat men in geringe Ontſtekingen van het Huidweefzel, die veeltyds van zelve verdwynen, het alleen op voorgemelde uiterlyke Aanlegzels kan laaten aankoomen, is iets dat ik niet voorby kan hier aan te merken, om alle noodlooze omſlag, zoo veel mooglyk zy te verhoeden.

Het Ontſteken Gezwel.

§ 460.

Een Gezwel dat hard, donkerrood, heet, kloppend, pynlyk, meer of min verheeven, en nauwkeurig in zynen omtrek bepaald is, wordt een ONTSTEKEN GEZWEL genoemdt. *Phlegmone.*

§ 461.

De Zitplaats deezer Ontſteking is het Vetvlies: derzelver Oorzaaken zyn meest al inwendig: en, aan beide deeze byzonderheden moet men het toeſchryven, datze doorgaans niet geneezen word, dan langs den weg van Verëttering.

§ 462.

De behandeling derhalven van het Ettergezwel, welke wy hierna beſchryven zullen, moet ook in dit geval plaats grypen, met byvoeging alleen van die Geneesmiddelen, welke de van elders bekende ongeſteltheid der Vogten kunnen wegneemen.

De Bloedvin.

§. 463.

Furunculus. Een BLOEDVIN, is een hard, blauwrood, zeer pynlyk, en ontſteken Gezwel, zelden grooter dan een Duivenëi, en altoos overgaande tot Verëttering.

§ 464.

Deszelfs oorſpronglyke Zitplaats is onzeeker, ſchoon ſommige daar toe betrekken, de ſmeerkliertjes van het Huidweefzel.

§ 465.

Doorbreekende, ontlastze altoos eene bloederige Etter, en bevat in verſcheiden kleine hoolen, zeekere vezelägtige Zelfſtandigheid, waar aan men den naam geeft van KERN. *Nucleus.*

§ 466.

Veele Menſchen zyn by uitſtek aan dezelve onderhevig, en in dit geval is het waarſchynlyk, dat eene byzondere ſcherpte des Bloeds plaats heeft.

§ 467.

Sterke weekmaakende Middelen, met prikkelende vermengt, zyn in dit gebrek de beste. In het geval, zoo even gemeld, hebbe ik dikmaalen zeer goede uitwerkzelen gezien, van de *Zwavelbloemen*, in de hoeveelheid van twee Dragmen, dagelyksch toegediend.

Carbunculus.

De Kool.

§ 468.

Onder deezen Naam begrypt men een Gezwel, dat gedeeltelyk behoord tot de Klasſe der Ontſteking, gedeeltelyk tot die der Verſterving, en de kenmerken draagt van beiden. Van eene onbepaalde uitgebreidheid zynde, is het nogthans nauwkeurig omſchreeven, zeer Pynlyk, en heeft eene loodverwige Oppervlakte, hier en daar bezet met verſcheiden kleine, en byna zwarte verhevenheden.

§ 469.

Het Vetvlies is in dit gebrek altoos verſtikt, en ſomwylen zelfs zoodaanig, dat,

dat, als het van zelfs doorgebrooken, of met het Mes geöpent is, men, na deszelfs zuivering, de omgelegen Spieren, als ten netſten ontleed waarneemt.

§ 470.

Het is zeer gemeen in Peſttyden, wordt alsdan verzeld van de gewoone kenmerken der Peſtziekte, en draagd den Naam van Pestkool. In dit geval, zynze veeläl ſcheidend, en worden het meest gezien, in den omtrek van het Oor, in de Liesſchen, onder de Oxels, en dergelyken. *Anthrax*

§ 471.

In alle andere gevallen, gaat het doorgaans gepaart met eene zieklyke geſteltheid, en zeer groot verval van Levenskragten.

§ 472.

Ieder zwartägtige verhevenheid, welke wy in deszelfs Oppervlakte hebben aangemerkt, oeffent by zyne, van zelfs gebeurende doorbraak, gemeenſchap met eene evenreedige Holte, vervuld met verſtikt Vetvlies. Dit heeft gelegenheid gegeeven tot den Naam van *Negenöog*, door ſommigen daar aan toegeëigend.

§ 473.

De meest pynlyke, grootſte, en gevaarlykſte deezer Gezwellen, hebbe ik altoos gezien aan den omtrek van den Hals, vooräl, aan deszelfs ägterſte gedeelte.

§ 474.

Haare behandeling beſtaat, in het toedienen van den Koortsbaſt met Kamfer; het gebruik der meest weekmaakende Pappen, eene opvolgende, ruime, diepe, en ſomwylen kruiswyze inſnyding; en de zuivering der Verzweering, door den Terpentyn Geeſt, met Plukzel aangelegt, en overdekt van eene eenvoudige Gortpap.

§ 475.

In de waare *Pestkool*, moet men inwendig gebruik maaken van de Hulpmiddelen, door verſcheiden Geneeskundigen daar in voorgeſchreeven, en uitwendig dezelfde behandeling aanwenden.

De Vorstbuilen.

§ 476.

Harde, roode, glimmende, en zeer jeukende Huidknobbels, van verschillende grootte, door Koude veröorzaakt, worden VORSTBUILEN genoemd. *Perniones.*

§ 477.

De meest gewoone Zitplaatzen van deeze, zyn de Vingers, de Handen, de Teenen en de Hielen. Kinderen zyn voor dezelve meerder bloot gesteld dan Volwassenen. Aan sommige Menschen schynenze zelfs heilzaam te zyn voor de Gezontheid.

§ 478.

Het beste behoedmiddel voor dezelve, is, zig zorgvuldig te wagten voor schielyke veränderingen van Koude en Warmte; en voorgemelde Deelen, by het naderen van den Winter, vroegtydig voor de aandoeningen der Lugt te beveiligen.

§ 479.

Ter oplossing deezer Knobbels, onmiddelyk na haare verschyning, moet het aangedaane Deel met koud Water of Sneeuw gewasschen worden, en vervolgens gesmeerd met een mengzel van de Laurier Olie, Veneetsche Terpentyn, en een weinig Kamfer.

§ 480.

Alsze doorbreeken, behandeld men de Verzweering dagelyks met Raapölie, Was, en eene zeer kleine hoeveelheid Terpentyn Geest; met de Heemstzalf, en deezen zelfden Geest; en, by Menschen die geene vette of prikkelende Middelen op de Huid verdraagen kunnen, met de blauwe Bescherm pleister, of dergelyken.

De Keelontsteking.

§ 481.

Angina. Onder den naam van KEELÖNTSTEKING, begrypt men in 't algemeen, alle die Ziekten, welken de Slikking of Ademhaaling belemmeren, en hunne zitplaats hebben in de Amandelen, het Verhemelte, het Hoofd des Slokdarms, of het Strottenhoofd.

§ 482.

§ 482.

In het byzonder wordt daar door verſtaan, eene heete, brandende, en geſpannen Zwelling van één of meer deezer Deelen, vergezeld van eene verhinderde Doorzwelging, en aanhoudende Koorts. In deezen zin alleenlyk is het, dat wy het woord *Keelöntſteking*, ter deezer plaatze willen genoomen hebben.

§ 483.

De Keel-ontſteking is zigtbaar, of onzigtbaar; met, of zonder Zwelling der uitwendige Deelen van den Hals; en, of Roosägtig, of waarlyk ontſteken.

§ 484.

In het eerſte geval is de zitplaats der Ziekte in het Verhemelte, de Amandelen, of het bovenſte gedeelte van het Hoofd des Slokdarms. In het tweede, in het Strottenhoofd, of het benedenſte van het Hoofd der voorgemelde Buis. In het derde neemtze tevens het Vetvlies in tuſſchen de Halsſpieren. In het vierde isze bepaald aan de inwendige Deelen. In het vyfde beruſtze alleenlyk in het binnenſte Bekleedzel van voorgemelde Deelen, is geelrood van kleur, ſtekend, en verzeld van eene algemeene vermoeidheid, huiveringen, en eene wel Koortsägtige dog kleine Polsſlag. In het laatſte geval, dringtze meerder door in de Zelfſtandigheid dier Deelen, en heeft alle kenmerken der Ontſteking, in de algemeene bepaling deezer Ziekte, § 450. beſchreeven.

§ 485.

De zigtbaare waare Keel-ontſteking, gaat veelmaalen over tot Verëttering. De Onzigtbaare, vooräl die van het Strottenhoofd, veröorzaakt ſomwylen eene dooddreigende Verſtikking. In de Roosägtige, is de geneezing gemaklyk, alsze van den beginne af, wel behandeld wordt. De Keel-ontſteking van het eerſte ſoort, gepaart met zwelling der uitwendige Deelen van den Hals, verwekt ſomtyds uitwendige Verzweeringen, die meer of minder moeilyk zyn, naar maate van haare uitgebreitheid. Die van het tweede ſoort, in hetzelfde geval zynde, heeft zeldzaam gelyke uitkomst. De Roosägtige Keelöntſteking, verwaarloosd, of kwalyk behandeld zynde, wordt niet zelden gevolgt van Verſterving.

§ 486.

In beide ſoorten van waare Keel-ontſteking, moet men de oploſſing beproeven

 door

door dezelfde Hulpmiddelen, welke voor die der Ontſtekingen in het algemeen, zyn aangepreezen; met byvoeging van zagte oplosſende Gorgeldranken, inſpuitingen, den aanleg van Bloedzuigers, drooge Koppen in den Nek, en dergelyken.

§ 487.

In de Roosägtige Keel ontſteking is eene enkele lating, vroegtydig gedaan, dikmaalen beſlisſend; en koomen voor het overige te pas, verkoelende Buikzuiveringen, doorwaasſemende Geneesmiddelen, en Gorgeldranken, bereid uit een afkookzel of aftrekzel van Vlierbloemen, Salpeter, en Stroop van Moerbeziën. Azyn en Water met Honig verzagt; Vlierázyn op gelyke wyze vermengd; en meer andere ſoortgelyke Hulpmiddelen, kunnen insgelyks tot Gorgeldranken gegeeven worden.

§ 488.

Als eene zigtbaare waare Keel ontſteking overgaat tot Verëttering, moeten de Gorgeldranken enkel weekmaakend zyn, en vooräl beſtaan uit een afkookzel van Vygen in zoete Melk. De Verëttering volkoomen zynde, kan men ſomwylen de doorbraak aan de Natuur beveelen; en is men ſomtyds verpligt, om de Etterzak te openen met de *Pharyngotomus.* Het zoo even gemelde Afkookzel, of eenig ander Middel van gelyken aart, is ter behandeling der nablyvende Verzweering, genoegzaam.

§ 489.

Keelöntſtekingen van allerlyë aart, tot die hoogte gekoomen, dat de Ademhaaling byna geheel onderdrukt wordt, eisſchen de Strotſnede.

§ 490.

Eene Verſterving, volgende op eene Roosägtige Keelöntſteking, moet inwendig behandeld worden met de Koortsbast en Kamfer; uitwendig met den Geest van Zeezout, en Stroop van Vióolen of Roozenhoonig, en dergelyken.

§ 491.

Verſcheiden ſoortelyke Hulpmiddelen, van tyd tot tyd aangepreezen ter geneezing van allerlye ſoorten van Keelöntſteking zonder onderſcheid, zynwe met ſtilzwygen voorby gegaan, omdat ons oogmerk niet is te ſpreeken van Hulpmiddelen, wier vermoogen wy niet genoeg hebben leeren kennen door eigen Onder-

vin-

vindingen, of die van de meest beroemde Genees- en Heelkundigen van onzen Leeftyd.

Het ontsteken Gezwel des Tandvleesch. *Parulis.*

§ 492.

Wat hier door verstaan wordt is van zelfs kenbaar. Meestäl geeft eene bedorven Tand daar toe aanleiding. Somwylen egter, bestaat het onäfhanglyk van deeze.

§ 493.

In beide gevallen gaat het doorgaans over tot Verëttering, en is zelden vatbaar voor Oplossing. In het laatste geval is de Geneezing dikmaalen moeilyker dan in het eerste, uit hoofde inzonderheid van deszelfs oorzaaken.

§ 494.

Het uitwendig gebruik van weekmaakende Pappen; Mondspoelingen van denzelfden aart; het aanleggen van doorgespouwen Vygen; zyn in elk deezer gevallen de beste Hulpmiddelen ter bevordering der Verëttering.

§ 495.

Doorgebrooken, of met het Lancet geöpent zynde, voltrekt men de Geneezing met witte Wyn en Roozenhoonig, of met dit mengzel, bedeeld met een weinig *Tinct. Myrrhæ.* In het eerste geval intusschen, wordt de heeling zeldzaam verkreegen, of is althans zeldzaam bestendig, zonder dat de bedorven Tand wordt uitgetrokken.

De Ontsteking der Oorklier. *Parotis.*

§ 496.

De Natuur, plaats, en werking der Oorklier, is uit de Ontleedkunde bekend, en hier door begrypt men ligtelyk, de plaats, omschryving, en verschynzelen der Ontsteking, welke dit Deel inneemt.

§ 497.

Somwylen bestaat dezelve op zig zelfs, en geniet het Onderwerp waarïnze voor-

voorkomt, eene anderzints volkoomen gezontheid. In andere gevallen isze afhanglyk van eene heete Koortsägtige Ziekte, en diend tot fcheiding van deeze. Men moet deeze verfcheidenheid wel in agt neemen, als de voornaame Regelmaat zynde haarer Behandeling.

§ 498.

In het eerfte geval naamlyk, is het niet flegts geöorloofd, maar zelfs noodzaaklyk, dat men de oplosfing beproeve door het aanwenden dier Hulpmiddelen, welke wy ter oplosfing der Ontftekingen in het algemeen, § 457, hebben aangeweezen.

§ 499.

In het laatfte daarëntegen, moet men de Verëttering zoo veel mooglyk zy bevorderen door weekmaakende en te gelyk prikkelende Pappen, met vermyding van alles wat onder den naam van ontlaftende, verkoelende, afleidende, of Ruftverwekkende Middelen bekend is.

§ 500.

In het eene geval, zoo wel als in het andere, is het openen des Gezwels, voor en alëer de Verëttering volkoomen is, fchadelyk. In het eerfte is het onverfchillig op hoedaanig eene wyze dezelve gedaan wordt. In het laatfte geeft men daar toe den voorrang aan Bytmiddelen.

Inflammatio Mammæ.

De ontfteking der Borften.

§ 501.

Kraamvrouwen zyn aan dit gebrek inzonderheid onderworpen, en voorül zy, die zig zelve niet behoorlyk in agt neemen, of het zoogen haarer Kinderen overlaaten aan anderen.

§ 502.

Deeze Ontfteking bepaald zig alleen by het Huidweefzel, of breid zig uit tot het Vetvlies, en in de Mamfchyf. De eerfte foort is Roosägtig, en wordt veelal, en ligtelyk geneezen door den weg van oplosfing. De twee laatfte foorten zyn waare Ontftekingen, en eindigen den meeften tyd, door Verzweering.

§ 503.

In alle egter moet de geneezing door oplosfing, volgens § 457. beproefd worden,

den, en deeze niet ſlagende, bewerkt men zoo haaſt doenlyk de Verëttering. Wy zullen in de beſchryving van het Ettergezwel, de middelen hier toe dienſtig, aanwyzen; en moeten nu alleen aanmerken, dat de ſterktſte van deezen, in dit geval de beſte zyn, om dat 'er by eene onvolleedige Verzweering, doorgaans Verhardingen overblyven, welken zeer moeilyk zyn te overwinnen.

§ 504.

Algemeen genoomen, is eene vroegtydige opening deezer Verzweeringen ſchadelyk, en moet, zoo veel mooglyk zy, vermeid worden. Dit is vooräl waar, aangaande die van de Mamſchyf. Dezulken, welke agter dit Deel, in het Vetvlies plaats grypen, moet men op allerlye wyzen tragten te bepaalen naar onderen, langs welk eenen weg zy met het meeſte voordeel kunnen ontlast worden.

§ 505.

Sommige deezer Ontſtekingen maaken een Ettergezwel, dat zeer nauwkeurig in zynen omtrek bepaald is, in de nabyheid van den Tepel. Men moet dit van zelfs laaten doorbreeken, dewyl zulks meeſtäl geſchied met eene opening, groot genoeg om eene vreije ontlasting toeteſtaan aan den ingeſlooten Etter.

§ 506.

De Verhardingen, na voorgaande Verzweeringen in de Mamſchyf agtergebleeven, worden misſchien met niets beter opgelost, dan met eene dik geſmeerde Pleiſter van de een of ander der weekmaakende Zalven, meer of min bedeeld met de nedergedrupte Wynſteen-olie.

De Lieschbuil.

§ 507.

Een ontſteken Gezwel der Liesſchen, onäfhanglyk van eene verplaatzing der Buiksingewanden, word een Lieschbuil genoemd. *Bubo inguinalis.*

§ 508.

Dit gebrek beſtaat zeldzaam op zig zelve, maar is veeläl afhanglyk van eene nederzetting der ſtof van eenigerlye heete Ziekte, en van Venusſmet.

§ 509.

In het eerfte geval moet men op alle mooglyke wyze de Verëttering bevorderen, door fterk weekmaakende en eenigzints prikkelende Pappen. In het laatfte bewerkt men zoo haaft doenlyk, de oplosfing, door de Aderlaating, mercuriaale dog niet zeer verhittende Purgeermiddelen, den aanleg der Kwikpleifter, en dergelyken.

§ 510.

De opening deezer Gezwellen, alsze tot rypheid gebragt, of in wêerwil van alle onze poogingen ter oplosfing, van zelfs gekoomen zyn, gefchied beter met het Bytmiddel, dan met het Mes; om dat op de eerfte wyze een voordeelig verlies van zelfftandigheid gemaakt wordt, en op de laatfte eene belemmerde binnenwaardfche omkrulling van de randen der infnyding.

De Oxelbuil.

Bubo axillaris.

§ 511.

Dit gebrek is ten opzigte van deszelfs natuur en oorzaaken, vry gelyk aan het voorige; dog veel zeldzaamer afhanglyk van Venusfmet.

§ 512.

Als het onafhanglyk is van eene heete Ziekte, kan de oplosfing beproefd worden, en flaagt dezelve veelmaalen gelukkig. In het tegengeftelde Geval, is de Verëttering volftrekt noodzaaklyk, en moet ten fpoedigfte bevordert worden.

De Ontfteking der Ballen.

Inflammatio Tefticuli.

§ 513.

Geftooken Wonden, Kneuzingen, Venusfmet, het gebruik van Ettermaakende Kaarsjes in de behandeling der Ziekten van den Pisweg, zyn de meeft gewoone Oorzaaken van dit gebrek, dat doorgaans verzeld is van Koorts, Lendenpyn, en dergelyken.

§ 514.

Deszelfs geneezing moet altoos beproefd worden door oplosfing, waar toe, in het derde geval, Mercuriäale Buikzuiveringen, en oploffende Stovingen met de Gomäg-

Gomägtige Kwik bedeeld; in de twee eerste gevallen, de gewoone hulpmiddelen ter oplosfing der ontstekingen in het algemeen; en in het laatste geval, het nalaaten van het gebruik der Kaarsjes voor eenige Dagen, en eene verkoelende Levenswys, vooräl in aanmerking koomen.

§ 515.

Als deeze ontsteking, in weërwil van alle onze voorzorgen, overgaat tot Verëttering, zyn weekmaakende Pappen de beste Plaatsmiddelen, en moeten alle ontlastende Middelen worden nagelaaten. De Opening des Etterboezems, geschiede in dit geval met het Mes, nooit door Bytmiddelen; en men behandele de verzweering, met zeer zagte en eenigzints Balsemägtige Heelmiddelen. Als 'er Venusfmet mede vergezeld gaat, moeten deeze middelen bedeeld worden met eenig Kwikbereidzel; en inwendig, deeze en de Houtdranken, gegeeven worden.

De ontsteking der Voorhuid.

§ 516.

De ONTSTEKING DER VOORHUID, is somwylen afhanglyk van de gemeene oorzaaken der Ontsteking, maar meestäl van Venusfmet; en is in het laatste geval, doorgaans verzeld van een Druiper of Sjankers. *Inflammatio. Praeputii.*

§ 517.

In beide omstandigheden, klimtze somtyds tot zulke eene hoogte, dat de Glans geheel niet kan ontdekt worden, en 'er zelfs, eene zeer belemmerde Pisloozing plaats grypt.

§ 518.

Badingen van het Deel in Slapmaakende en oplossende Vogten; Omslagen of Pappen van gelyken aart; de Aderlaating; Verkoelende Buikzuiveringen; dergelyke, en verdunnende Geneesmiddelen; bewerken doorgaans de oplosfing deezer Ontsteking, afhanglyk van de eerstgemelde Oorzaaken.

§ 519.

De Venerische Ontsteking van dit Deel, eischt Mercuriäale Purgeermiddelen; bereidzelen van deeze Mynstof, vermengt met de Houtdranken, of anderen; oplossende Stovingen met Kwik bedeeld, en veelvuldige badingen in Melk en Water, waar in een weinig Zoete Kwik is opgelost.

§ 520.

Wanneer de eerste soort deezer Ziekte zoo verre gaat, datze Versterving, of eene geheele opstopping der Pis dreigt; en de laatste tot eene zelfde hoogte opklimt, of gepaart gaat met Sjankers aan de binnenste oppervlakte der Voorhuid, of aan het hoofd der Roede, is de opsnyding van het eerstgemelde Deel, het voornaame hulpmiddel.

Inflammatio glandis.

De Ontsteking van het Hoofd der Roede.

§ 521.

Deeze is somtyds afhanglyk van eene toevallige terugtrekking der Voorhuid; somwylen is ze oorspronglyk, en heeft deeze zelfde terugtrekking ten gevolge. In beide gevallen, draagtze den naam van de verändering der Voorhuid, die als een Kraag maakt, rondöm het begin van het Roedenhoofd.

§ 522.

Tot het eerste geval, geeven verscheiden Oorzaaken aanleiding. Het laatste, is het meest gewoon gevolg eener onzuivere Byslaap.

§ 523.

In beide gevallen zonder onderscheid, moet men aanstonds gebruik maaken van de Aderlaating, verkoelende Purgeermiddelen, eene Koele en Verdunnende Eetregel, dergelyke Geneesmiddelen, en Slapmaakende Badingen, Stovingen, Pappen en dergelyke. De teruggetrokken Voorhuid, brengt men, zoo draa de gelegenheid zulks toelaat, met de Vingeren voorwaards.

§ 524.

In Omstandigheden, waarïn het laatste onmooglyk blyft, 't zy uit hoofde van de zeer groote spanning der teruggetrokken Voorhuid, 't zy uit kragt der zwelling van het Roedenhoofd; en het laatstgemelde Deel gevaar loopt om te vallen in Versterving; zyn de langwerpige doorkervingen der klemmende Voorhuid, onvermydelyk. Dat het woord *langwerpig*, hier betreklyk gemaakt wordt tot de natuurlyke strekking der Roede, is iets, 't welk men wel moet aanmerken.

§ 525.

§ 525.

De pokkige Ontſteking deezer ſoort, zoo veel vermindert zynde, dat de Voorhuid weder over het Roedenhoofd kan gebragt worden, en de ontlaſting der Pis, te vooren veelal belemmerd, vry is, moet men ter volkoomen geneezing brengen, door Kwikmiddelen, zoo Uit- als Inwendig toegediend.

De Vyt.

§ 526.

Alle Ontſtekingen, aan eenig gedeelte der Vingeren, maar vooral aan derzelver einden plaats grypende, worden onder den naam van VYT begreepen. *Panaritium.*

§ 527.

De Zitplaats deezer Ziekte is verſchillend, en dus ook, derzelver kenmerken, gevolgen, en behandeling.

§ 528.

In ſommige gevallen bepaald zig dezelve geheel tot het Huidweefzel, en eindigt doorgaans in eene blaar, met Etter gevuld, en van eene onbepaalde Uitgebreidheid. Dit ſoort is het minſt pynlyk van allen, beſlaat veelal den omtrek van den Nagel, breid zig ſomwylen uit tot onder denzelven, wordt in zyne eerſte opkomſt dikmaal te keer gegaan door het gebruik eener genoeg verſlapte Azyn van Goudglid, en, in zynen ſtaat zynde, geneezen, door het wegknippen der Blaar, den aanleg van droog Plukzel, en het trapswys afſnyden van den gedeeltelyk losgemaakten Nagel. Sommige Heelmeeſters, geeven aan dit gebrek den naam van *Reduvia.*

§ 529.

Een tweede ſoort van Vyt, is betreklyk tot het Vetvlies, voor zoo veel dit, onmiddelyk onder de Huid gelegen is. Deeze ontſteking is veel pynlyker dan de voorige, en maakt eene verheven Zwelling, die niet ſlegts den Vinger, maar ſomwylen zelfs de Hand, voor een meer of min aanmerklyk gedeelte inneemd. Zeldzaam is dezelve vatbaar voor Oploſſing; doorgaans gaatze over tot Verzweering. Zy wordt beſt behandeld met weekmaakende Pappen; met het doen eener tydige en ruime inſnyding; en met de Verzweering te verbinden met zagte balſemagtige Hulpmiddelen.

§ 530.

Het derde foort deezer Ziekte, heeft zyne Zitplaats in de fchede der Peezen, is zeer pynlyk, weinig verheeven, en maakt dikmaalen Etterholten, welke zig tot in den Handpalm uitftrekken. De Pyn, aan dit gebrek eigen, is niet flegts plaatslyk, maar doet zig tevens gevoelen langs den gantfchen Onderarm, die, zoo wel als de Hand, veelmaalen gezwollen en ontfteken is. Eene fchielyk gedaane en ruime infnyding, die tot in den Peeskooker doordringt, is in dit geval het voornaame Hulpmiddel. De verbanden moeten beftaan uit *Balfamica*, met byvoeging van weekmaakende Pappen, gelegt over alles wat ontfteken, of gezwollen is.

§ 531.

Het laatfte zoort van Vyt, is opzigtelyk tot het Beenvlies, uitermaaten pynlyk, maakt geene merklyke Zwelling, en wordt doorgaans gevolgt van Beenbederf. Men moet in deeze omftandigheid, de oorfpronglyk pynlyke plaats, zoo fpoedig als immer mooglyk is ruim opfnyden, en daar by het Mes ftoutelyk tot op het Been toe doordrukken. De Verbanden kunnen gelyk zyn aan die der twee voorige foorten, en moeten nimmer gefchieden met eene fterke opvulling. Als dit gebrek het uiterfte einde eens Vingers inneemt, en reeds verzeld is van Beenbederf, wordt meeeftentyds het laafte Kootje geheel afgefcheiden, en verkort de Vinger naar evenreedigheid. Op alle andere plaatfen, gebeurd zulks niet altoos, en befpeurd men veelmaalen, flegts eene geringe affchilfering.

§ 532.

Eene aanmerking van veel gewigt omtrent alle Soorten deezer Ziekte is; dat, hoedaanig derzelver verwoeftingen, met betrekking tot den Vinger ook zyn mooge, men zig nimmer moet verhaaften met de Afzetting; om dat, zelfs de meeft wanhoopende gevallen van deezen aart, onder eene oplettende en regelmaatige behandeling, dikmaalen geneezen zyn, behoudens de geheelheid van het Deel, en deszelfs meefte, indien niet alle beweegingen. Dit is misfchien een voorregt, byzonder eigen aan de Vingeren, en 't geene tot nog toe my buiten de noodzaaklykheid gefteld heeft, om ooit deeze Konftbewerking te verrigten, in weerwil van het verbaazend aantal deezer Gebreken, door my behandeld.

2. KLASSE.

De Roos.

§ 533.

De Roos, is eene Uitgebreide, bleekroode, heete, Jeukende of ſtekende, en niet zeer verheeven Zwelling, die als ze met de Vingeren gedrukt wordt, haare roodheid verlieſt, maar na het ophouden der drukking, dezelve oogenblikkelyk herneemt. *Eryſipelas.*

§ 534.

Deeze Ziekte is ſomwylen verzeld met Ontſteking, ſomwylen met een Zugtgezwel, en wordt in het eerſte geval genoemd, *Roos met Ontſteking*, in het laatſte, *Roos met Zugtgezwel.*

§ 535.

De meeſt gewoone Zitplaatzen der Roos, zyn het Aangezigt, en de Beenen; alle andere Deelen egter, zyn daar van niet geheel uitgeſlooten.

§ 536.

De Roos is Oorſpronglyk, of Toevallig: dat is, op zig zelfs beſtaande, of gevolgt op eenigerhande Ziekte, of uiterlyke beleediging. In het eerſte geval, wordtze veeläl veröorzaakt, door eene verhinderde of belette Doorwaasſeming; in het laatſte, van eene, naar de Huid gevoerde ſcherpte, geringe beleediging der Huidzenuwen door uitwendig aangebragte prikkelende Vermoogens, en dergelyken.

§ 537.

Somwylen is deeze Ziekte *Hebbelyk*, en als eigen aan byzondere Voorwerpen: zomtyds is ze *Epidemiſch* en treft in een zelfden tyd verſcheiden Ondeelige. De *Goedäartige*, die gemaklyk geneezen wordt; de *Kwaadäartige*, die zeer veele onheilen veröorzaakt; de *Belroos*, waar in veele, met ſcherp Vogt vervulde kleine Blaasjes gezien worden; het *Springvuur*, dat eene aanéénſchakeling is van donker Roode, Jeukende, brandende, en zeer pynlyke blyntjes; en de *Gordelroos*, die van denzelfden aart is, maar zig tot den omtrek van den Buik bepaald, konnen by alle deeze ſoorten, nog gevoegd worden.

§ 538.

Geene deezer soorten sluit eenig merklyk gevaar in zig, zoo lang ze by de Uitwendige Deelen bepaald blyven. Het gevaar neemt toe, wanneer door eenigerlye oorzaak, de Roosstof gevoerd wordt naar de inwendige Deelen; en wordt dringend, als zulks plotslyk geschied naar de Hersenen, de Longen, de Maag, of de Darmen.

§ 539.

De eerste verplaatzing, die eene Ontsteking der Hersenen veröorzaakt, besluit men dat plaats heeft, wanneer, na het verdwynen der uiterlyke verschynzelen §. 535. gemeld, de Zieken klaagen over ondraaglyke Hoofdpynen, de Oogen ontsteken, en Ylhoofdigheid, Stuiptrekkingen, of dergelyke te voorschyn koomen. De tweede is kenbaar aan eene moeilyke en benauwde Ademhaaling, zeer groote beklemtheid van de Borst, en onöphoudelyk Hoesten. De laatste wordt aangeweezen, door Walging, Braaking, Ontsteken Kolykpynen, en wat dergelyken meer zyn.

§ 540.

De Roos, plaatslyk bepaald blyvende, eindigt meestäl, onder eene regelmaatige behandeling, door Oplossing. Somwylen egter, wordtze gevolgt van Verëttering, Versterving, of Verharding. De anderzints gezonde of Zieklyke gesteltheid des Lyders, deszelfs Ouderdom, Levenswys, en kragten, gevoegd by de verschillende Oorzaaken der Ziekte, en de meer of min goede Geneeswys, welke men heeft aangewend, zyn de voornaame Oorzaaken deezer verschillende veränderingen. De onderscheiden Natuur van het aangedaane Deel daarënboven, en deszelfs verschillende afstand van het middenpunt des Omloops, bepaalen insgelyks deeze uitkomsten.

§ 541.

Eene eenvoudige Roos, in een anderzints gezond Lighaam, door eene verhinderde Doorwaassеming voortgebragt, wordt ligtelyk geneezen door eene koele Eetregel, een verkoelend Laxeermiddel, het veelvuldig drinken van een Waterägtig aftrekzel van Vlierbloemen met Salpeter, en zig wat meer dan gewoon te beveiligen, voor de aandoening eener koude Lugt, Togt, Nevel, en dergelyken.

§ 542.

In een zelfde soort van Roos, afhanglyk van eenigerlye prikkelende Vermoogens

gens op de Huid toegepaſt, voldoet men ſomwylen, met het aangetaſte Deel te zuiveren door Wasſching, en een omſlag van Vlierazyn, met Water in eene zeekere maate verſlapt.

§. 543.

Wanneer de Roos oorſpronglyk is uit eene ſcherpte, in de Vogten bevat en naar de Huid gevoerd, koomen voorāl in aanmerking, verzagtende, verdunnende, en doorwaasſemende Geneesmiddelen; en op het laatſt der behandeling, eenige herhaalde dog niet zeer ſterke noch verhittende Buikzuiveringen. Matrasjes, met Vlierbloemen en een weinig Kamfer gevuld, kunnen in dit geval, uitwendig gebruikt worden.

§ 544.

In de hebbelyke Roos, die veelāl van gelyke oorzaak afhangt, dienen dezelfde Hulpmiddelen; en ter verhoeding van nieuwe aanvallen, een langduurig gebruik der verdikte Uittrekzels van de Sarſeparil-wortel en het Guajac-hout, met eene kleine hoeveelheid zoete Kwik. De Bloem van Zwavel, dagelyks in de hoeveelheid van twee Dragmen gegeeven, voldoet ook ſomwylen zeer wel aan dit Oogmerk. Als deeze ſoort, gelyk dikmaalen het geval is, van eene te zeer broeijende Levenswys, en het veelvuldig gebruik van warme waterāgtige Dranken afhangt, moet men het een en ander trapswys nalaaten, en eene koeler Leefwys, koude en verſterkende Dranken, in de plaats ſtellen.

§ 545.

De Belroos, die meeſtal gezien wordt in het Aangezigt, wordt beſt behandeld, met het toedienen van zagte en verkoelende Laxeermiddelen; met het Aftrekzel §. 541. beſchreeven; met het doorknippen der Blynen als ze zig niet van zelfs openen; met beſtrooijingen met het Roos-Poeijer van MYNSICHT, of eenig ander van gelyken aart; en met de opkoomende korſten nu en dan te betten met een Spons, nat gemaakt in lauwe Karnemelk, waarin men wat Vlierbloemen heeft afgekookt.

§ 546.

In het Springvuur, dat ſomwylen zeer hardnekkig is, moet men inwendig gebruik maaken van dezelfde Geneesmiddelen, als §. 541. zyn aangepreezen; en uitwendig, van eene met Water verſlapte Azyn van Goudglit, van Melkroom, vermengd met eenig opſlorpend Poeijer, of van het *Ung. Nutrit*, bedeeld met eene zeekere hoeveelheid loodzuiker.

§ 547.

De Gordelroos, is voor dezelfde behandeling vatbaar, en vorderd geene byzondere Geneeswyze.

§ 548.

Als de Roos ſaamengeſteld is met Ontſteking, 't gene men uit de ſaamenloopende verſchynzelen van beide Ziekten afleid, is de Aderlaating onmybaar, en moet men verkoelende, verdunnende, en doorwaasſemende Geneesmiddelen voorſchryven. Uitwendig gebruikt men in dit geval, ſlapmaakende Pappen of Stovingen, bedeeld met Vlierbloemen.

§ 549.

Indien, en Roos, en Zugtgezwel ſaamenloopen, moet men veelmaalen den Buik zuiveren, wel met verkoelende, dog tevens met werkzaame Laxeermiddelen, en het lydend Deel behandelen, met verſterkende en Oplosſende Stovingen.

§ 550.

In alle ſoorten van Roos zonder onderſcheid, waar by de Pols vol en ſnel, en de dorſt zeer groot is, kan de Aderlaating niet ontbeerd worden, en moet zelfs alle andere hulpmiddelen voorafgaan. Hetzelfde is waar, als de huiveringen zeer groot zyn, de Borſt beklemd is, en de Roosſtof niet genoeg naar de Huid gevoerd wordt.

§ 551.

Hoedaanig men in het geval eener terug gedreeven Roos, zyne behandeling moet inrigten, behoord tot de Onderwerpen der Geneeskunde, waar van het hier de plaats niet is te ſpreeken. De Overgangen deezer Ziekte, in Verzweering, Verſterving, en dergelyken, zullen ten aanzien hunner Geneeswyze, in de twee naaſtvolgende Onderdeelingen beſchouwd worden.

3. KLASSE.

De Ettergezwellen.

§ 552.

De Gezwellen tot deeze Klaſſe behoorende, zyn het *Ettergezwel* zelve, de *nederzettingen van Etter*, en de *Etterborſt*.

Het

Het Ettergezwel.

§ 553.

Het Ettergezwel is eene meer of min bepaalde, en omschreeven Zwelling, gevolgt op eene plaatslyke Ontsteking, of Ontsteken Gezwel, en gemaakt door eene verzaamling van Etter, in het Vetvlies. *Abscessus.*

§ 554.

Etter wordt genoemd, eene witte, eenigzints lymige, meer of min gebonden, riek- en smaakklooze Vloeistof, bestaande in zyn saamenstel, uit Wye, Olie, Water, verbrooken Vetcellen, dergelyke Vaten van verschillenden Aart, en meer andere ongelykslagtige Deelen. *Pus.*

§ 555.

Men voorspeld de vorming van een Ettergezwel, wanneer de gewoone verschynzelen der Ontsteking, §. 450. opgeteld, in weêrwil van alle poogingen ter oplossing, bestendig toeneemen, en de Pyn meerder kloppend, meer tot een zeeker punt bepaald wordt.

§ 556.

Dat de Etter bereid, en het Ettergezwel tot den staat van Rypheid gekoomen is, wordt voornaamlyk aangeweezen, door eene meer of min duidelyke Vogtgolving, welke men waarneemt, als het Gezwel met twee tegenöver elkander gestelde Vingeren, beurtelings gedrukt wordt; door de zagtheid, witheid, en onpynlykheid van deszelfs toppunt; door het verminderen van de bekende verschynzelen der Ontsteking; en door het ontvellen van het meest verheeven gedeelte der Zwelling.

§ 557.

De behandeling van het Ettergezwel, bepaald zig geheelyk, tot het bevorderen der Ettermaaking, de Ontlasting van den ingeslooten Etter, en de heeling der nablyvende Verzweering.

§ 558.

De Ettermaaking wordt bevorderd, door het gebruik van enkel weekmaakende Pappen, en eene Aderlaating, als de Lyder jong, sterk, volbloedig, en de Ontsteking uitermaaten hevig is. In de tegengestelde omstandigheden, geschied

zulks best, door het vermeiden van allerleije Ontlastingen, eene opwekkende en eenigzints verwarmende Levenswys, en het gebruik van Pappen, voor een gedeelte weekmaakende, voor een gedeelte prikkelende. De beste Pap in het eerste geval, is, die bereid wordt uit Gort, gekookt in Karnemelk; in het laatste, die uit ditzelfde bereidzel, Hooning, onder de Asch gebraade Uijens, Zuurdeeg, en dergelyke wordt saamengesteld.

§ 559.

De Ontlasting van den ingeslooten Etter, geschied somtyds door de Natuur, en moet meermaalen door de Konst bewerkt worden. De volkoomen rypheid van het Ettergezwel, bepaald in meest alle gevallen zonder onderscheid, het tydstip waarin den Heelmeester zulks bewerken moet. Het Brandmiddel, het Lancet, het Snymes, zyn de voornaame werktuigen van welken men hier toe gebruik maakt. De keuze derzelver, in gegeeven gevallen; de manier hunner aanwending; en de Regelen welke daar by moeten in agt genoomen worden; zullen we in het Leerstuk der Heelkundige kunstbewerkingen aanwyzen.

§ 560.

Omtrent de heeling der nablyvende Verzweering, kan ik niets anders aanmerken, dan het gene ik hieromtrent gezegt hebbe in de Beschryving der eenvoudige Zweeren, §. 273. en vervolgens.

§ 561.

Dat men egter, in de eerste Dagen na het doorbreeken of openen der Ettergezwellen, en vooräl, wanneerze met verhardingen in den omtrek vergezeld zyn, met het gebruik van weekmaakende Pappen moet blyven aanhouden; en in zeer groote verëtteringen, de Koortsbast moet gegeeven worden, is misschien niet onnut hier by te voegen

De nederzettingen van Etter.

§. 562.

Verzaamlingen van Etter, of ten minsten van een Vogt, hieraan zeer gelykvormig, op eene schielyke wyze, zonder plaatslyke Ontsteking, dog meestäl na eene Koortsägtige Ziekte, in een anderzints gezond Deel voort gebragt, wordt eene *nederzetting* genoemd *van Etter.*

Metastasis puris.

§ 463.

§ 563.

Somwylen zyn deeze verzaamlingen bepaald, en maaken eene Zwelling, in zeekere maate omſchreeven: meermaalen neemenze de gantſche uitgeſtrektheid in van een Deel, en doen hetzelve in zynen gantſchen omtrek uitzetten.

§ 564.

Het voorafgaan eener Koortsägtige Ziekte; eene zeer ſchielyke, niet ontſteken, Roosägtige, of Zugtige, maar geſpannen Zwelling; en eene meer of min blykbaare Vogtgolving, zyn derzelver ſoort onderſcheidende kenmerken.

§ 565.

Haare meest gewoone Zitplaatzen zyn, de omtrek der Borſtholte, het gewrigt des Elboogs, het Kniegewrigt, de Dye, en het Been. Alsze een gantſch Deel inneemen, verbreekenze alle Cellen van het Vetvlies, en ſcheiden de Huid van de onderliggende Spieren, en deezen zelfs van elkanderen.

§ 566.

Het gebruik eener weekmaakende Pap, zoo lang de kenmerken der Verzaamling nog eenigzints duiſter zyn; en de ontlaſting des Etters door eene inſnyding, zoo haaſt dezelve een genoegzaame trap van blykbaarheid gekreegen hebben; zyn in deeze gevallen de eenige hulpmiddelen.

§ 567.

Dat tot het getal deezer kenmerken nog moet gebragt worden, eene zeekere *Pateuſe*, dat is, indrukbaare, dog zig ſchielyk herſtellende en eenigzints weêrſtreevende Zwelling der Bekleedzelen; en tot dat van derzelver oorzaaken, voorâl aan de benedenſte Ledemaaten, eene ſcheefwording des Ruggraats, en Verzweering van ſommige der Buiksingewanden, is iets, 't gene ik niet voorby kan, hier aan te merken.

De Etterborst.

§ 568.

Alle verzaamling van Etter, binnen de bepaaling der Borſtholte, wordt den Naam gegeeven van ETTERBORST. *Empyéma.*

§ 569.

Deeze verzaamling kan plaats grypen, in een der zakken van het Borstvlies; in de verdubbeling van het Middenschot; of in het celwyze weefzel dat het eerstgemelde Vlies verëenigd met de omvangende Deelen der Borstholte.

§ 570.

Een Longöntsteking, of Zydewee, tot verëttering overgegaan; eene zeer zwaare en verzwooren Keelöntsteking; groote en uitgebreide Ettergezwellen aan den Hals, welkers tydige opening verzuimd is; zeer saamengestelde Breuken, of Beenbederf van het Borstbeen en der Ribben; nederzettingen van Etter zelfs, ingevolge eener algemeene heete Koortsägtige Ziekte; zyn de gewoone oorzaaken deezer Verzaamlingen.

§ 571.

Tot derzelver aanweezen besluit men uit de kennis der Ziekten welke zyn voorafgegaan, vergeleeken met eene, op deezen gevolgde, moeilyke Ademhaaling, Hoest, Sluipkoorts, bloozende Koonen, gloeijing der Handpalmen, moeilyke of onmooglyke ligging op deeze of geene zyde, en wat dergelyke meer zyn.

§ 572.

In welk eene zyde de verzaamling van het eerste soort § 569. plaats heeft; wordt gekend, aan een zeeker gevoel van zwaarte op het Middenrif aan de zieke zyde, in eenen opgerigten stand van het Lighaam; aan eene zeer benauwde en als verstikkende Ademhaaling, als de Lyder ligt op de gezonde zyde; en somwylen ook, aan eene uitwaarts puiling der Ribben aan de zyde der verzaamling, gevoegd by de bekende zitplaats der plaatslyke Ziekten, welken zyn voorgegaan.

§ 573.

De plaats der Verzaamlingen van het tweede soort, kend men gedeeltelyk uit een bepaald en omschreeven Ettergezwel aan de buitenste oppervlakte van deeze of geene Borstholte, welk in dit geval dikmaalen gezien wordt.

§ 574.

In het derde soort, van geene uiterlyke beleediging afhanglyk, ligt den Lyder gemaklyker op den Rug, dan op een der zyden; en is, in eenen staanden stand, het

het Lighaam voorwaards over gekromd. Als 'er verbreking by is van het Borstbeen, voegen zig de kenmerken hier van, by de zoo even gemelde verschynzelen, en kan men met minder gevaar van dwaaling, een besluit opmaaken.

§ 575.

De Natuur zelve, geneest somwylen ieder deezer verzaamlingen, door de Etter op te neemen, en uit te werpen door de Lugtpyp, de Piswegen, of den Stoelgang. Dit niet geschiedende, moet men dezelve ontlasten door de Borstöpening in de twee eerste gevallen; en door de doorbooring des Borstbeens, in het laatste. Indien in het tweede geval, de Etter door de Tusschenribbige Spieren is heen gedrongen, en een Gezwel maakt naar buiten, is de opening hier van meestäl voldoende.

§ 576.

Eene zagte en voedende Eetregel, het gebruik van *Balsamica* en den Koortsbast, een bestendig liggen op de zieke zyde, en meer losse dan opvullende Verbanden, maaken het geheel beslag der volgende behandeling.

4. KLASSE.

De Verstervingen.

§ 577.

VERSTERVING beteekend in den striktsten zin van het Woord, eene geheele uitblussing des Levens van eenig gegeeven Deel, en volstrekte berooving van alle deszelfs zintuiglyke en willekeurige Werkingen. *Mortificatio.*

§ 578.

Somwylen egter, bediend men zig van dit Woord, om daar mede uit te drukken dien staat van een Deel, waarin deszelfs Saamenstel slegts gedeeltelyk dusdaanig eene verändering ondergaan heeft, en nog verscheiden Deelen, ongeschonden gebleeven zyn.

§ 579.

De Woorden HEET- en KOUD VUUR, aan de een en ander deezer Ziekten, als Naamwoorden toegeëigend, hebben wel het voorregt eener algemeene aanneeming, maar drukken het soort onderscheidend verschil van beide gevallen, op *Gangraena et Sphacelus.*

verre

verre na, zoo klaar niet uit, dan die van *geheele* en *gedeeltelyke Verſterving*, van welke ſommige zig bediend hebben, en die wy ook zullen aanneemen.

§ 580.

Beide deeze ſoorten van Verſtervingen, zyn van eenen *vogtigen* of *droogen Aart*, dat is te zeggen, met, of zonder ontlaſting van eenig Vogt; met Zagtheid, of met Uitdrooging der verſtorven Deelen.

§ 581.

Te ſterke, en te zwakke Levensbeweegingen; onderſcheppingen van den Omloop des Bloeds door de Vaten; en Scherptens van verſchillenden aart, met de Vogten vermengd; moeten, onder de naaſte Oorzaaken deezer Ziekten, als de voornaamſten worden aangemerkt.

§ 582.

Tot de afgelegene Oorzaaken behooren, zeer hevige Ontſtekingen; de Roos in eenen hoogen graad plaats grypende; zeer aanmerklyke Zugtgezwellen; eene algemeene Waterzugt; zeekere ſoorten van Ontwrigtingen en Beenbreuken; de Verplettering; ſterk ſluitende Bindzels; de Beet of Steek van Venynige Dieren; eene ſcherpe, en meer of min aanhoudende Koude; het daadelyk en Vermoogend Vuur; Zenuwkwetſingen; eene bepaalde, en lang aanhoudende Drukking; zeer groote verzwakking der levenskragten, door Ziekte of Ouderdom; het misbruik van ſchadelyke Voedzelen; zeekere ſoorten van Scheurbuik; Rotziekten van verſchillenden aart; en dergelyken.

§ 583.

Een, tot nog toe onbekend ſoort deezer Oorzaaken, in zyne uitwerkzelen vry gelyk aan eene verzwakking der Levenskragten, maakt zeeker byzonder ſoort van Verſterving, door den beroemden Pott, onder den Naam van *Gangrena ſui Generis* beſchreeven.

§ 584.

De kenmerken deezer Ziekten, zyn niet minder verſchillend dan derzelver ſoorten, en men kan byna zeggen, dan derzelver Oorzaaken.

§ 585.

Die der geheele Verſterving, beſtaan in eene volſtrekte vernietiging van alle gevoel en beweeging, gepaart met eene geelwitte of zwarte miskleurigheid.

§ 586.

§ 586.

Die der gedeeltelyke Verfterving zyn; eene vermindering van gevoel en beweeging, zwaarte, blyven met een geelverwig vogt gevuld; eene door deezen gedekte dood witte of zwarte Huid, en dergelyken.

§ 587.

Onder de Tekenen der *drooge Verfterving*, behooren vooräl, het gebrek van Vogtsöntlafting en uitdrooging, §. 580. gemeld; en ook, dat daar by geheel geene rotte en ftinkende Reuk wordt waargenoomen.

§ 588.

Tot die der *Vogtige Verfterving*, betrekt men inzonderheid de ftank, en eene zeer groote ontlafting van een dun, geelverwig, en fcherp Rotvogt.

§ 589.

Van welk eene Oorzaak de Verftervingen afhangen, moet alleen uit Omftandigheden, dezelve vergezellende, of vooräfgegaan zynde, beflooten worden. Die egter, welke afhangt van verzwakte levenskragten, en Ouderdom, begind doorgaans aan de einden der Teenen, fomwylen ook aan die der Vingeren, met eene zeekere ongevoeligheid, hardheid, en miskleurigheid, welken zig allengskens verder uitbreiden.

§ 590.

Het foort van Verfterving, door POTT befchreeven, en 't gene wy gezegt hebben, dat van eene, als nog onbekende Oorzaak afhangt; begind doorgaans met geheel geen, of althans zeer weinig gevoel van Pyn, aan het einde van een der kleine Teenen; aan welkers zydelyke en vooräl binnenfte Gedeelte, men als dan eene geringe, 't zy blauwägtige, 't zy zwarte Vlek, waarneemt. Somwylen egter, is het in dit zelfde Tydftip, inzonderheid des Nagts, den Lyder zeer ongemaklyk, en wel, in de Teen of Teenen niet alleen, maar ook in den gantfchen Voet en de Enklauw. Deszelfs voortgang verfchild in verfchillende Voorwerpen, en in verfchillende omftandigheden. Dan eens, naamlyk, vorderd het langzaam van den eenen Teen tot den anderen, en van daar, tot den Voet en Enklauw, terwyl het in andere fchielyk toeneemt, en uitermaaten pynlyk is. Als het den Voet aantast, wordt deszelfs bovenfte gedeelte het eerst aangedaan, en

verſchynt 'er eene miskleurige Zwelling, in haare oppervlakte ſomwylen bezet met blynen.

§ 591.

Dat eene Ontſteking, Zugtgezwel, en dergelyken, tot Verſterving zal overgaan, voorſpeld men, uit derzelver ſteeds klimmende verſchynzelen, en het agter blyven der tekenen van Oploſſing en Verëttering.

§ 592.

De Gevolgen der Verſterving zyn verſchillend. Derzelver ſoorten, Oorzaaken en plaatzing, bepaalen inzonderheid deeze verſcheidenheden. Eene gedeeltelyke Verſterving, ſtrekt zig zeldzaam verder uit, dan tot in het Vetvlies: eene geheele, dringt zelfs door tot in de Beenderen. Verſtervingen, gevolgt op Ontſteking, Roos, Zugtgezwellen, en dergelyken, zyn doorgaans in het geval der eerſte: die van Ouderdom, ſcherpe Koude, en Verbryzelingen afhangen, in dat der laatſte. Van ditzelfde gevolg is ook veeltyds de Verſterving van Pott; die, welke door zeer zwaare Brandingen veröorzaakt wordt; en de gevolgen van Rotziekten. Verſtervingen in den omtrek van het Hyligbeen, door eene langduurige drukking in ſommige Ziekten voortgebragt, verwekken veeltyds Beenbederf.

§ 593.

Ter behandeling der Verſtervingen, moeten derzelver ſoorten, oorzaaken, en beleedigde Deelen, wel in agt genoomen worden.

§ 594.

Eene *geheele verſterving*, erkend nauwlyks eenig ander hulpmiddel dan de afzetting; en deeze onmooglyk zynde, is ze veelmaalen doodelyk. In enkele gevallen egter, bewerkt de Natuur alleen de afſcheiding van het verſtorvene, en wordt de nablyvende Verzweering door eene regelmaatige behandeling geneezen. In alle gevallen van deezen aart waar de Geneezing kan gehoopt worden, moet men derhalven, de poogingen der Natuur begunſtigen, door het in en uitwendig gebruik van verſterkende en bederf tegenſtaande Geneesmiddelen.

§ 595.

In eene *gedeeltelyke Verſterving*, behoord men ter beteugeling van derzelver voortgang, inzonderheid te raaadpleegen met den ſtaat der kragten van het Leeven,

ven, en de natuur der Koorts daar by tegenwoordig; welke beiden door den Pols worden aangeweezen. Zyn de eersten groot, en behoord de laatste tot het soort der Heete, dan is de Aderlaating onvermydelyk, en moeten 'er verdunnende en verkoelende Geneesmiddelen gegeeven worden. Uitwendig dienen in deeze omstandigheden, slapmaakende en verkoelende Pappen, bereid inzonderheid, uit Gort, en Zuuring, gekookt in Wye of eenigzints zuur geworden Karnemelk. Wanneer daarëntegen de Levenskragten gering zyn, en de Koorts van eenen sleependen aart is, zyn een sterk gebruik van den Koortsbast, een voedende en opwekkende Eetregel, en Wynägtige Stovingen of Pappen, van de uiterste noodzaaklykheid. De Versterving in beide gevallen bepaald zynde, begunstigt men de afscheiding der verstorvene Deelen, door den *Terpentyn Geest*, en het gebruik eener gemeene Gortpap.

§ 596.

De Versterving door POTT beschreeven, eischt verzagtende Aanlegzels uitwendig, en inwendig het dagelyks gebruik van zoo veel Heulsap, als den Lyder, zonder meer dan dommelig te worden, verdraagen kan.

§ 597.

Men kan zig van dit zelfde Hulpmiddel bedienen, in Verstervingen veröorzaakt door zeer saamengestelde Beenbreuken en Ontwrigtingen, door aanmerklyke Schootwonden, door eene Kwetsing der Zenuwen, door Verbryzelingen en Verscheuringen der Deelen van allerlye soort, en dergelyke. In alle deeze gevallen egter, moeten 'er vooräf de noodige ontlastingen gemaakt, en tegelyk met het Heulsap, verkoelende Geneesmiddelen gegeeven worden.

§ 598.

Beginnende Verstervingen uit Koude, worden in den eersten opslag best behandeld, door Baden of Wasschingen met koud Water of Sneeuw, vermydende alles wat eene schielyke verwarming aanbrengt. Als dit soort de Voeten inneemt, klimt het zeldzaam hooger dan tot het onderste gedeelte der Kuiten; eene byzonderheid welke ik meermaalen hebbe waargenoomen.

§ 599.

De inkervingen, door sommigen in alle soorten van Verstervingen aangepreezen; het behandelen deezer met prikkelende hulpmiddelen; gelyk ook de Kring-

wyze insnydingen aan den rand van het levende; dienen meer om nadeel dan voordeel te bewerken, en hebbe ik om die reeden, met stilzwygen voorby gegaan.

§ 600.

In de Versterving en, veröorzaakt door binding of drukking, moet men vooräl bedagt zyn, op het wegneemen deezer oorzaaken, zonder het welke alle hulpmiddelen vrugtloos zullen worden aangewend.

§ 601.

Eene Versterving, afhanglyk van eene zeer rotte Scheurbuik, Rotkoorts, of eenige andere Ziekte van dergelyken aart, eischt vooräl het gebruik van Geneesmiddelen, in die Ziekten beproefd; eene hier mede overéénstemmende eetregel; en of algemeene, of soortelyk bederfweerende aanlegzels.

§ 602.

Ik hebbe in sommige Koortsägtige Ziektens opgemerkt, dat in de Vingeren of Teenen, in de Handen of Voeten, eene loodverwige, en zelfs zwarte miskleurigheid plaats greep, verzeld, of met zeer zwaare pyn, of met Ongevoeligheid, en dus zeer gelyk aan de Versterving. Ik hebbe dezelve altoos in korten tyd hersteld, door het gebruik alleen van warme Weekmaakende Pappen of Stovingen, en ben verpligt zulks hier aan te merken, om dat zeer bekwaame Lieden, dit geval met my ziende, hetzelve beschouwde als eene waare Versterving, die een slegt uitëinde Voorspelde; en men derhalven ligtelyk in de verzoeking konde geraaken, om hetzelve, overéénkomstig dit denkbeeld te behandelen, daar het inderdaad niets anders insluit, dan eenen slegts vertraagden omloop des Bloeds door de Huidvaten.

III. HOOFTDEEL.

De langduurige Gezwellen.

§ 603.

Wat *Langduurige Gezwellen* zyn, is in § 447. gebleeken. Als zoo veele ondergeschikte soorten derzelver moet men aanmerken, de *harde Gezwellen*, de *Beurs*-

Beursgezwellen, het *Vetgezwel*, het *Spekgezwel*, de *Bloedgezwellen*, de *Waterige Gezwellen*, de *Vleesch Gezwellen*, het *Lugt Gezwel*, de *Aardägtige Gezwellen*, de *Speekzel Gezwellen*, de *Galgezwellen*, de *Zoggezwellen*, de *Pisgezwellen*, de *koude Verzweeringen*, de *Onwaare Breuken*, en de *Werktuigige Gezwellen*.

I. *KLASSE.*

De harde Gezwellen.

§ 604.

Harde Gezwellen worden die genoemd, welke, alsze met de vingeren gedrukt worden, eenen weerstand bieden, die meer of min moeilyk te overwinnen is, en altoos het natuurlyk weerstandbiedend vermoogen der zagte Deelen van ons Lighaam zeer veel te boven gaat. Het *Knoestgezwel*, de *Kanker*, de *Kropklieren*, het *Kropgezwel*, en de *Knobbelgezwellen*, behooren alle tot deezen. *Tumores indurati.*

Het Knoestgezwel.

§ 605.

Het Knoestgezwel is een hard, vast, onpynlyk, somwylen zelfs ongevoelig, en langzaam grooter wordend Gezwel, waarby geen de minste miskleurigheid der Bekleedzelen plaats heeft, maar dat niet zeer zelden, eene eenigzints ongelyke Oppervlakte aanbied. *Scirrhus.*

§ 606.

De natuur deezes Gezwels, bestaat hoogst waarschynlyk, in eene byzondere ontäarting van het Celwyze Weefzel, dat de saamenstellende Vaten eener Klier onderling Veréénigt; en misschien ook in die der Vaten zelve.

§ 607.

Deszelfs meest gewoone Zitplaatzen zyn, de Onderlip, de Tong, de Oorklier, de Oxelklieren, de Borstschyf, de Amandelen, de Lieschklieren, de Ballen, en de Baarmoeder.

§ 608.

Eene uiterlyke beleediging, veränderde hoedaanigheid der Vogten, verändering in de omloopende beweeging van deezen door de Vaten, en ophouding

der Maandelykſche ontlaſtingen, of eenigerlye Werktuiglyke verändering in de gantſche Machine omtrent deezen tyd van het Leven, moet men als de meeſt vermoogende Oorzaaken van dit Gebrek aanmerken. De Ontſteking, van veele onder het getal deezer Oorzaaken aangenoomen, is zulks nimmer, en hebbenwe om die reeden met ſtilzwygen voorbygegaan.

§ 609.

Het Knoeſtgezwel, op zig zelfs beſchouwd, is altoos goedäartig, en gaat nimmer over tot Kanker, dan ingevolge eener bykomende als noch onbekende Scherpte der Vogten. Dit inzonderheid is de reeden, dat het ſomwylen geduurende het gantſche Leven gedraagen word, zonder eenig het minſte ongemak te veröorzaaken.

§ 610.

Allerlye Geneeswyzen, door de Schryvers tot hier toe in dit gebrek aangepreezen, zyn of nutloos, of onnoodzaaklyk. Ze zyn nutloos, voor zoo veel dezelve behooren tot het toedienen van Geneesmiddelen, welke men wil dat de oplosſing bewerken zullen. Ze zyn onnoodzaaklyk, voor zoo veel ze betrekking hebben tot de wegneeming. De onöplosbaarheid van hetzelve, door onëindig veele Proeven beweezen, bepaald het eerſte: deszelfs onſchadelykheid, van my, in myne *Heelkundige Mengelſtoffen* aangetoond, het laatſte.

§ 611.

Hoedaanig men van hetzelve moet denken, als het van zynen oorſpronglyken aart, toevalliger wyze verbaſterd, zal onder het naaſtvolgend opſchrift getoond worden.

De Kanker.

§ 612.

Wanneer het Knoeſtgezwel, eenen meer of min langen tyd geduurd hebbende, gevolgd wordt van Jeukte, hette, en eene ſtekende of kloppende Pyn: wanneer het zyne ronde gedaante verlieſt, eene onregelmaatige aanneemt, en de dekkende Huid als beſtraald wordt van verwyde Bloedvaten, verändert hetzelve, gelyk van hoedaanigheid, zoo ook van Naam, en wordt ſomwylen *Kanker*, ſomwylen *Kreeftgezwel* geheeten.

Cancer. Carcinoma.

§ 613.

§ 613.

Zoo lang dit Gezwel voorgemelde Verſchynzelen behoud, wordt het een BESLOOTEN, en VERBORGEN KANKER genoemd. Zoo haaſt het daarëntegen, van Vertoonzelen verändert; met doode Korſten bezet raakt; openbreekt; by wyze van een Uitwas boven de natuurlyke oppervlakte des Deels uitſpat, of eene voortknaagende zweer maakt, welke door openberſting der Bloedvaten, ſomwylen doodelyke Bloedſtortingen veröorzaakt, veränderd deezen naam, in dien van GEÖPENDE, en VERZWOOREN KANKER.

Cancer occultus.

Cancer Apertus & Exulceratus.

§ 614.

In beide gevallen, is het altoos verzeld met eene ontäarting der Vogten, welks natuur als nog onbekend is. Miſſchien zelfs kan men zeggen, dat het altoos afhanglyk is van deeze, en een Knoeſtgezwel nimmer overgaat in Kanker, dan ingevolge deeze zelfde Vogts - verbaſtering. Dat de Kanker derhalven, geen zuiver plaatslyk gebrek is, en door geenerlye plaatslyke hulpmiddelen kan gered worden, zyn zoo veele noodzaaklyke gevolgen deezer Leerſtelling.

§ 615.

Men is altoos van gedagten geweeſt, dat het zeer noodzaaklyk was, het juiſte Tydſtip te kennen, waarin een Knoeſtgezwel overging tot Kanker. Men heeft zulks gewild, om te beter te kunnen bepaalen wanneer de wegneeming des Gezwels geöorloofd was, of althans met de meeſte hoop van een goed gevolg konde gedaan worden. De onnoodzaaklykheid egter deezer Kunſt - bewerking in het Knoeſtgezwel, §. 610. aangeweezen; de nutloosheid derzelver in de Kanker, van my in het voorgemelde Werk betoogd, ontſlaan ons geheellyk van de moeite eens onderzoeks, aan zoo veelerhande zwaarigheden onderhevig als dit.

§ 616.

Meerder nut zou het inſluiten, wanneer we in alle gevallen met zeekerheid konden bepaalen, of een gegeeven Gezwel, waarlyk behoorde tot de Klaſſe der Knoeſt - en Kreeft Gezwellen, dan niet. Hier omtrent egter, ontmoeten we ſomwylen onöverkoomlyke Zwaarigheden, en zyn we als nog niet in ſtaat, om iets, dat in alle opzigten voldoen zoude, te kunnen vaſt ſtellen.

§ 617.

Ik hebbe geen het minfte gewag gemaakt van de Oorzaaken, welke het Knoeftgezwel doen ontäarten in Kanker. De reeden hier van is, dat dezelve nauwlyks meerder kenbaar zyn, dan de ontäarting der Vogten welke het laatfte gebrek onmiddelyk voortbrengt, en wy den tyd niet willen fpillen met gisfingen. Dit nogthans fchynd men hier omtrent te moogen aanneemen, dat uiterlyke beleedigingen van het Knoeftgezwel, ophouding van zeekere natuurlyke ontlaftingen, eene droefgeeftige gefteltheid, en meer andere dergelyke Omftandigheden, deeze verändering fomwylen vooäf gaan, en als in zeeker opzigt bepaalen.

§ 618.

Na alles wat ik tot hier toe gezegt hebbe, begrypt men ligtelyk, dat de gantfche behandeling der Kanker, enkel beftaan moet, in dezelve zo veel mooglyk zy, draaglyk te maaken voor den Lyder. Dit gefchied met betrekking tot de befloote Kanker beft, met eene verftandige werkloosheid aan de zyde des Heelmeefters: in de verzwooren, met het uiterlyk gebruik van *Saturnina* en *Aluminofa:* en in beiden, door eenen koelen en zagten Eetregel; door de Aderlaating in het geval van Volbloedigheid; door zagte Laxeermiddelen, by gebrek van Ontlafting; door het *Heulfap*, als de Pynen zeer zwaar zyn; en door het afweeren van alles, wat het gebrek door aanraaking kan tergen.

De Krop-Klier Gezwellen.

§ 619.

Scrophulus. Het KROP-KLIER GEZWEL, is een hard en onpynlyk Gezwel, gemaakt door eene uitzetting der enkele of faamengevoegde Klieren, ingevolge eener verftopping van derzelver faamenftellende Vaten.

§ 620.

De Hals, de Oxels, het zydelyk gedeelte des Aangezigts, de Borften der Vrouwen, de Lieffchen en dergelyken, zyn deszelfs meeft gewoone Zitplaatzen.

§ 621.

Het is zeer gemeenzaam by Kinderen; zeldzaamer by Volwaffenen; en gaat veel-

veeltyds verzeld met harde knobbels in de Longen en het Darmscheil, gelyk ook van zekere zeer kleine Zweertjes aan de randen der Oogleden, nauwlyks merkbaar dan met behulp van Vergrootglazen.

§ 622.

Algemeen genoomen, kan men deeze Gezwellen in twee soorten, in GOEDAARTIGE naamlyk, en KWAADAARTIGE, onderscheiden. De eersten voldoen in alle opzigten aan de gegeeven Bepaaling, en wyken somwylen vry gemaklyk voor de Werking der aangewende Hulpmiddelen. De laasten zyn rood, ontsteken, loodverwig, en pynlyk: Zy weêrstreeven een geruimen Tyd, alle, en zelfs de meest vermoogende Hulpmiddelen. Het woord *Kwaadäartig* egter, betekend hier ter plaatze niets anders dan *eene moeilyke Geneesbaarheid*, 't gene men wel moet aanmerken. *Benigna, Maligna.*

§ 623.

Derzelver gevolgen, alsze in een groot aantal aanweezig zyn, of de Longen en het Darmscheil inneemen, zyn menigvuldig; en onder anderen, zeer hardnekkige Oogöntstekingen, Teering, Beenbederf, Beenëeters, en dergelyken. Altoos zyn ze gegrond op eene byzondere Vogts verbastering, van welke wy nauwlyks meerder kennen dan den Naam, wat ook sommige daar omtrent gewild hebben. Eene erflyke gesteldheid geeft daar toe niet zelden aanleiding.

§ 624.

Haare Geneezing, is in de meeste gevallen moeilyk; somwylen zelfs onmooglyk. Het laaste is inzonderheid waar, als ze erflyk zyn, en in het geval van veröudering. De beste Geneeswyze is de oplossing, en deeze onmooglyk zynde, de Verëttering. De wegneeming met het snymes naamlyk, die wel eene enkele ryze kan plaats grypen, is in verre de meeste omstandigheden ongeöorloofd.

§ 625.

Onder eene verbaazende menigte van Geneesmiddelen, ter oplossing deezer Gezwellen van tyd tot tyd aangepreezen, heeft my nooit iets beter voldaan, dan een Mengzel van den *Koortsbast* met de *gestaalde Ammoniakzout bloemen*, en de *Stroop van Orange schillen*, inwendig; en uiterlyk, de *nedergedrupte Wynsteenölie*, in zulk eene groote veelheid als immer mooglyk is vermengd met de een of ander der bekende *oplossende Pleisters*.

S § 626.

§ 626.

Ligt verteerbaare Voedzelen, en vermeerdering van Lighaamsbeweeging, begunstigen heel zeer de werking deezer Hulpmiddelen.

§ 627.

Ter bewerking der Verëttering in deeze Gebreken, dienen voorál prikkelende en tegelyk weekmaakende aanlegzels in de gedaante van Pleisters, vermits de Ettermaaking hier altoos langzaam haar beslag krygt, en de Pappen uit dien hoofde zeer lastig zyn.

§ 628.

De ontlasting des Etters, moet men altoos, zoo veel mooglyk zy, aan de Natuur vertrouwen; of behoord ten minsten niet met verhaasting, door de Kunst bewerkt te worden. Hoe langer naamlyk dezelve beslooten blyft, hoe vaardiger geschied de geneezing, doordien het aangedaane Klierdeel alsdan beter in zig zelfs versmelt, en minder verharding nalaat.

§ 629.

Belangende de wegneeming: deeze moet nimmer geschieden als 'er verscheiden deezer Gezwellen tegelyk plaats hebben; dezelve erflyk zyn; of de Kunstbewerking, uit hoofde der bygelegen deelen, eenig merklyk gevaar insluit.

Het Kropgezwel.

§ 630.

Eene uitzetting der Schildwyze Klier van het Strottenhoofd, afhanglyk van eene ophooping van dat Vogt, welk natuurlyk in dezelve wordt afgescheiden, draagt den naam van KROPGEZWEL, KEELGEZWEL, en somwylen ook van KEELBREUK.

Bronchocele.

§ 631.

De Bewooners van *Carinthia*, *Styria*, en andere plaatzen omtrent het *Alpische Gebergte*, zyn aan hetzelve zeer onderhevig; de oorzaak hier van is alsnog twyffelägtig,

§ 632.

De ingeslooten stof, is somwylen niet ongelyk aan Eiwit door warmte gestold; som-

fomwylen is ze Etterägtig, Vleeschägtig, Blaaswyze, of van eenige andere hoedaanigheid.

§ 633.

Schoon dit Gezwel, algemeen genoomen, niet veel gevaar insluit, wordt het dikmaalen door deszelfs grootte zeer laftig, en vervald wel eens in eene verdrietige Verzweering.

§ 634.

Deszelfs befte Geneeswyze is de Oplosfing, die egter alleen mooglyk is in den beginne. Hier toe wordt aangepreezen, het inwendig gebruik van een Poeijer faamengefteld uit de *Zoete Kwik*, *Gebrande Spons*, *Vermillioen*, en *Piffebedden*; en voor het uitwendige, de *nedergedrupte Wynfteen-olie* of het *Ammoniakzout*, vermengd met eenige *oploffende Pleifters*.

§ 635.

De Oplosfing onmooglyk zynde, kan men, als het ingeflooten Vogt dun is, hetzelve door de driekante Priem of de Seton ontlaften, en het Gezwel zelve fomwylen geneezen. In de tegengeftelde omftandigheden, moet het geheel aan de Natuur bevoolen worden.

De Knobbel-Gezwellen. *Tuberculi.*

§ 636.

Onder deezen Naam begrypt men zekere, doorgaans niet zeer groote, harde, en knoopwyze Gezwellen, welke fomwylen huisveften in het Huidweefzel, fomwylen in den Vetrok, onpynlyk, niet miskleurig zyn, en hunnen oorfprong ontleenen uit eene opvulling der Klierbeursjes van het een en ander Weefzel.

§ 637.

Veeläl zyn verfcheiden deezer Gezwelletjes, in een zelfde Voorwerp, te gelyk aanweezig. Altoos zyn dezelve onvatbaar voor Oplosfing. Zeldzaam gaanze uit zig zelfs over tot Verzweering.

§ 638.

Haare Geneezing derhalven kan niet verkreegen worden, dan door behulp van het Snymes, of Bytmiddelen; en is inderdaad, uit hoofde haarer onfchaadelykheid, nauwlyks aanprysbaar.

2. *K L A S S E.*

De Beursgezwellen.

§ 639.

Tumores Cystici. Beursgezwellen noeme ik dezulke, welkers ſtof in een byzonder vliezig zakje beſlooten zynde, geheel geene gemeenſchap heeft met den Omloop.

§ 640.

Het *Papgezwel*, het *Hooniggezwel*, het *Boongezwel*, de *Peesknoop*, de *Zenuwknoop*, het *Vorſchgezwel*, en de *Lipknoop*, behooren alle tot deezen.

Het Papgezwel.

§ 641.

Een Beursgezwel, welks ingehouden ſtof zeer gelyk is aan een breiägtig mengzel, wordt een Papgezwel genoemd. *Atheroma.*

§ 642.

Twee ſoorten deezer Gezwellen zyn 'er, welke, gelyk ze in byzondere Deelen plaats grypen, zig door verſchillende merktekenen kenbaar maaken.

§ 643.

Die der eerſte ſoort, altoos geplaatſt aan de oppervlakte des Lighaams, hebben hunnen oorſprong uit dat ſoort van Huidkliertjes, welke voor het grootſte gedeelte in zekere maazen van het Huidweefzel zyn ingekaſt. Deeze zyn rond, klein, aan de Huid zelve vastgehegt, en kunnen zonder deeze, by geene moogłykheid verplaatſt worden.

§ 644.

Die van het tweede ſoort, hebben hunne zitplaats in zekere Kliergraantjes van het Vetvlies, zyn grooter dan de voorige, verſchuifbaar naar alle zyden, en niet dan toevallig gehegt aan de Huid.

§ 645.

De byzondere kenmerken der Papgezwellen, zyn voor het meeſte gedeelte uit de bo-

bovenstaande beschryving blykbaar. Men kan egter hier omtrent nog aanmerken, dat ze een nauwkeurig bepaalde omtrek hebben, en met zeer traage vorderingen, van een byna onmerkbaar beginzel, tot eene verschillende grootte aanwasschen.

§ 646.

Derzelver gevolgen zyn zeer ongelyk. Somwylen worden ze zonder eenige merklyke verändering te ondergaan, geduurende het gantsche Leven gedraagen; somwylen daarëntegen, door eene toevallige oorzaak ontsteken, openen ze zig van zelve, en maaken eene Verzweering, die, als de zelfstandigheid van het omvangend bekleedzel tevens daarïn deel neemt, dezelve geheel doet eindigen.

§ 647.

Hoe ouder een Papgezwel is, hoe dikker is doorgaans deszelfs bekleedzel. Men moet op deeze byzonderheid, die tegelyk betreklyk is tot andere Beursgezwellen, wel agt geeven, om dat ze van veel invloed is op de Behandeling.

§ 648.

Wat de Geneezing betreft deezer Gezwellen; deeze geschied niet dan door vernieling van derzelver Beursje, of door de Uitpelling van het gantsche Gezwel. De eerste Geneeswyze is inzonderheid betreklyk tot Papgezwellen, van het eerste soort; en geschied, of door een Brandmiddel, of, door het Gezwel in zyne gantsche uitgestrektheid te openen met het Snymes, de ingeslooten stof daar uit te drukken, en de Beurs te doen afscheiden door het *Poeijer van Wit Koperrood.* De laaste manier is best geschikt voor die van het tweede soort, en zal in het *Leerstuk der Heelkundige Kunstbewerkingen*, beschreeven worden.

Het Honiggezwel.

§ 649.

Het HOONIGGEZWEL, dus genoemd naar de gelykheid van deszelfs stof, met verdunde Honig, verschild hier door alleen van het Papgezwel, en is voor het overige, in alle opzigten daar mede overéénkomstig. *Meliceris.*

§ 650.

Het MOL- en SCHILDPAD-GEZWEL, die beiden het gehairde deel des *Talpa & Testudo.*

 Hoofds

Hoofds inneemen, zyn meermaalen van den aart des Honiggezwels, dan van het Papgezwel; eene byzonderheid, welkers kennis zyne nuttigheid insluit.

Het Boongezwel.

§ 651.

Lupia. Het BOONGEZWEL, is eene uitzetting en vergrooting van zeker soort van Slymbeurzen, geplaatst aan het voorste gedeelte van het Kniegewrigt, aan het bovenste en buitenste gedeelte van den Dye, aan het begin van den Voorvoet, aan het bovenste des Schouders, en aan het meest uitsteekende gedeelte des Elleboogs.

§ 652.

Dit Gezwel heeft meestäl eene half bolronde gedaante, is onpynlyk, niet miskleurig, en meer of minder Veerkragtig, naar maate der taaiheid van het Vogt daarin bevat, en de dikte van deszelfs bekleedzel.

§ 653.

Aan het Kniegewrigt ontspruit het doorgaans uit menigvuldig knielen: op alle andere plaatzen is deszelfs oorzaak minder blykbaar. Algemeen genoomen, maakt het zeer langzaame Vorderingen; somwylen gaat het over tot Verzweering.

§ 654.

De Geneezing geschied doorgaans langs den weg van Oplossing: Zeldzaam egter, moet het met het Mes geöpent, of weggenoomen worden.

§ 655.

De Oplossing wordt best bewerkt, door het Gezwel twee maalen daags te wryven met den *Geest van het Ammoniak Zout*, en het gebruik van een welsluitend Verband, nat gehouden in eene waterige smelting van het zelfde Zout, in de tusschentyden. Een mengzel van *Spiegelbars* en *overgehaalde Brandewyn*, aangelegt door middel van een Nap van Vlas gemaakt; en een aanhoudend gebruik van Spaansche Vliegen Pleisters, worden tot hetzelfde oogmerk aangepreezen. De eerste behandeling egter, heeft my altoos zoo wel geslaagd, dat ik nog nimmer genoodzaakt geweest ben, de laaste te beproeven, of eenige Kunstbewerking daar aan te oeffenen.

De Peesknoop.

§ 656.

De Peesknoop, is een onpynlyk, niet miskleurig, veerkragtig, eirond, en ter zyden verschuifbaar Gezwel, gemaakt door de ophooping van een eiwitagtig Vogt in de schede der Peezen. *Ganglium.*

§ 657.

Haare gemeenste Zitplaats is de Rug van de Hand, in een der Peezen naamlyk van de uitstrekkende Vinger-Spieren. Andere peesryke Deelen egter, zyn daar van niet geheel uitgesllooten.

§ 658.

Geene deezer Gezwellen is gevaarlyk. Zy worden veeläl geduurende het gantsche Leven gedraagen zonder eenig Ongemak, anders dan eene geringe Vertraaging in de schuivende beweeging der aangedaane Pees te veröorzaaken. Tot eene meer dan gemeene grootte gekoomen, verveelenze doorgaans den Lyder uit hoofde haarer misständ, en het is juist dan, datze het bezwaarlykst geneezen worden.

§ 659.

Het verbryzelen der Beurs, met een looden of houten Hamer; en derzelver afscheiding met het Snymes, zyn de eenige algemeen goedgekeurde behandelingen deezer gebreken. In een versch geval egter, is het my eens gelukt de oplossing te bewerken, door een mengzel van *Groene Zeep* en *Keukenzout*: waar mede ik het gebrek twee maalen daags liet wryven; en door den aanleg van een drukkend Verband in de tusschentyden.

De Zenuwknoop.

§ 660.

De Zenuwknoop, een gebrek der Huid-Zenuwen, is zelden grooter dan een Erwt, en uitermaaten pynlyk. Deeze laatste byzonderheid, en een zeker onvermoogen in de beweeging van het Deel, waar toe de lydende Zenuw behoord, onderscheiden voornaamlyk, dit Gezwelletje van alle andere. *Nodus Nervorum.*

§ 661.

§ 661.

Eene zekere witte Zelfſtandigheid, beſlooten tuſſchen de bekleedzels der Zenuwen, en die als van eenen Kraakbeenigen aart ſchynd, maakt het binnenſte gedeelte deezer gebreken, welke hierom, op het gevoel uitermaaten weêrſtreevig zyn.

§. 662.

Geenerlye Heelmiddelen, zyn in dit geval van eenige uitwerking. De wegneeming alleen bewerkt deszelfs geneezing. By gelegenheid der Kunſtbewerkingen, zullen we dezelve in alle haare byzonderheden voordraagen.

Het Vorſchgezwel.

§ 663.

Ranula. VORSCHGEZWEL, noemt men een zagt, ſlap, meer of min groot, en in 't algemeen, onpynlyk gezwel, geplaatſt onder en aan het voorſte gedeelte van de Tong, aan de eene of andere, of wel aan beide zyden van het Tongriemtje.

§ 664.

Somwylen wordt het gemaakt door eene ophooping van Kwyl, in de Ontlaſtbuis van de Ondertongſche, of Onderkaaksklier; ſomwylen door eene Wyeägtige verzaamling in de Vakjes van het Celwyze Weefzel. De ingeſlooten ſtof is in de twee eerſte gevallen niet anders dan meer of min veränderd Speekzel; in het laaſte heeft ze de Natuur van het Eiwit, en wordt ſomwylen Gips en Steenägtig.

§ 665.

Schoon het niet zeer gemeen zy, dat het Vorſchgezwel tot eene zeer groote uitgebreitheid aanwaſſche, vind men hier van egter voorbeelden. Het laaſte ſoort, is daar voor byzonderlyk vatbaar, en miſſchien zelfs, is dit wel het eenig ſoort onderſcheidend kenmerk.

§ 666.

De Geneezing der twee eerſte gevallen, kan in den beginne, en zelfs zoo lang de Stof niet te veel ontäart is, verkreegen worden, alleen door een aanhoudend gebruik van ſterke Waterdryvende Purgeermiddelen, en eenigſints ſaamentrekkende Mondſpoelingen. In het laaſte Geval is zulks onmooglyk, en de Kunſtbewer-

bewerking onmybaar. Men moet hetzelfde ſtellen van de eerſten, in het geval eener zeer groote veröudering, en ontäarting, zoo van het ingeſlooten Kwyl, als der Speekzelbuizen en Klieren. Van deeze Geneeswys is het hier de plaats niet om te ſpreeken.

De Lipknoop.

§ 667.

Door LIPKNOOP verſtaat men een klein, rond, of eenigzints langwerpig, loodkleurig, onpynlyk, en Blaaswys Gezwel *der Onderlip*, gemaakt door een Gelyeägtig Vogt, opgehoopt in zekere Klierbeursjes. Ik zegge, *der Onderlip*, om dat ik het nooit elders gezien hebbe, en niet om dat ik van gedagten ben, dat de *Bovenlip* daar voor volſtrekt onvatbaar is. *Nodus labiorum.*

§ 668.

Dit gebrek, dat geen het minſte gevaar inſluit, kan niet geneezen worden, dan door hetzelve met eene holle Schaar, of met een Snymes, geheel weg te neemen. De eerſte manier verkieze ik altoos voor de laaſte, om redenen, welke ik ter zyner plaatze nader zal aanwyzen.

3. KLASSE.

Het Vetgezwel.

§ 669.

Het VETGEZWEL is eene bepaalde ophooping van welgeſteld Vet, in de Vakjes van het Celwyze Vlies; kenbaar uit eene zagte, onpynlyke, niet miskleurige, en ſomwylen eenigzints ongelyke Zwelling, die van een byna onmerkbaar beginzel, langzaamerhand, tot eene zeer verſchillende en onbepaalbaare grootte aanwaſcht. *Lypoma.*

§ 670.

Dit Gezwel erkend geenerlye Geneeswyze, dan de Wegneeming, welkers beſchryving behoord tot het *Leerſtuk der Kunſtbewerkingen.*

4. KLASSE.

Het Spekgezwel.

§ 671.

Steatoma. Het Spekgezwel is een Gezwel dat meer of min groot, onpynlyk, harder dan een Vetgezwel, niet miskleurig, weêrſtandbiedend, veerkragtig, en in de meeſte gevallen verſchuifbaar is.

§ 672.

Deszelfs onmiddelyk Oorzaak, is niet anders dan eene plaatslyke Verzaamling, ophooping, en verharding der Vetſtof in het Celwyze Weefzel. Het verſchild derhalven voornaamlyk door de laaſte byzonderheid, van het zoo aanſtonds beſchreeven Vetgezwel.

§ 673.

De zelfde Geneeswys als we in het Vetgezwel hebben aangepreezen, is ook de eenige in het Spekgezwel. Kan deeze geen plaats grypen, zoo moet het met alle omzigtigheid voor doorbraak beveiligd worden. Toevallig geöpent en niet wegneembaar zynde, moeten de Verbanden beſtaan uit verkoelende, en droogende Heelmiddelen.

§ 674.

Ik hebbe dit, en het voorige Gezwel, niet betrokken tot den rang der Beursgezwellen, gelyk veeläl de gewoonte is; om dat derzelver ſtof, in verſcheiden vakjes van het Vetvlies verſpreid zynde, niet kan gezegt worden in eene afzonderlyke Beurs, op de wyze der Beursgezwellen bevat te zyn, ten zy men het allerbuitenſte deezer Vakjes, of laat ik liever zeggen, het Vlies dat het buitenſte deezer Vakjes ſaamenſteld, voor dat gene wil aanneemen, 't welk als de omvangende Beurs derzelver moet beſchouwd worden.

5. KLASSE.

De Bloedgezwellen.

§ 675.

Tumores ſanguinei. Alle Gezwellen, welken door Bloed, in de Vaten opgehoopt, of in het celwyze Weefzel uitgeſtort, gemaakt worden, noemt men Bloedgezwellen.

§ 676.

Tot de Rangſchikking van deezen behooren, de *Bloedvlek*, de *Slagäderbreuk*, en de *Aderſpat*.

De Bloedvlek.

§ 677.

Door BLOEDVLEK, verſtaat men eene verzaamling van Bloed, in de Vakjes van het Vetvlies, afhanglyk van eene verbreeking der kleinſte Vaten, door eenigerlye kneuzende Oorzaaken. *Ecchymoſis.*

§ 678.

Dit gebrek derhalven, is niet anders dan het tweede ſoort van kneuzing § 61. beſchreeven, en wordt op dezelfde wyze gekend, en geneezen. Als het de gantſche uitgeſtrektheid van een Deel inneemt, wordt het ſomwylen beſchouwd als eene Verſterving; eene misgreep, welke my dikmaalen ontmoet is, en voor dewelke ik meene, den jongen Heelmeeſter te moeten waarſchouwen.

De Slagäderbreuk.

§ 679.

SLAGADERBREUK, betekent in den ſtriktſten zin van het Woord, eene tegennatuurlyke plaatslyke verwyding van eenig gedeelte eens Slagäders. Meer algemeen wordt daar door verſtaan, zoo wel dit geval, als eene zydelyke opening des Slagäders, met uitſtorting van Bloed in het celwyze Weefzel. Wy zullen het laaſte denkbeeld opvolgen. *Aneurisma.*

§ 680.

Eene Slagäderbreuk is of *Waar*, of *Onwaar*, of *Saamengeſteld*.

§ 681.

Eene WAARE SLAGADERBREUK, is eene bepaalde verwyding van de holte eens Slagäders; of eene zakwyze uitbreiding van het een of ander gedeelte zyner zyden. *Aneurisma verum.*

§ 682.

Eene ONWAARE SLAGADERBREUK, die veel meer gemeen is dan de voorige, *Aneurisma ſpurium.*

rige, beſtaat in eene uitſtorting van het ſlagäderlyk Bloed in het celwyze Weefzel, afhanglyk van eene toevallige opening in de eigen bekleedzelen des Slagäders.

§ 683.

De waare Slagäderbreuk, zoo zeer toegenoomen, dat de rokken des Slagäders niet meer beſtand zyn, om zig tegen de onöphoudelyke werking van het omloopend Bloed te kunnen aankanten, maakt, door eene uitſtorting van hetzelve, in het Vetvlies der omliggende deelen, eene meer uitgebreide Zwelling dan te vooren; en aan deeze is het, dat men den naam van SAAMENGESTELDE SLAGADERBREUK toeëigend.

Aneurisma complicatum

§ 684.

De waare Slagäderbreuk komt misſchien zeldzaam anders dan in de groote Slagader, is bezwaarlyk te kennen, en geheel niet geneesbaar.

§ 685.

De onwaare Slagäderbreuken, kunnen in alle deelen des Lighaams zonder onderſcheid plaats grypen. De meeſten deezer egter, zyn het gevolg eener kwetſing van de Armſlagäder, by het openen der Leverader. Ze zyn aan verſcheiden veranderingen onderhevig, en kunnen, naar de verſchillende omſtandigheden welke daar mede vergezeld gaan, in even zoo veele onderhoorige ſoorten verdeeld worden.

§ 686.

Somwylen naamlyk, het Vat met eene taamlyke opening doorboord zynde, geſchied 'er eene uitſtorting van Bloed in de Vakjes van het celwyze Weefzel, groot genoeg, om de meeſte uitgeſtrektheid van een Deel, door eene zeer loodverwige, zwaare, en ſomwylen kloppende Zwelling, die byna alle werkingen van hetzelve verhinderd, te doen uitzetten.

§ 687.

Somwylen daarëntegen, als de opening des Slagäders zeer klein, en het Vat zelve, onder het een of ander peesagtig uitbreidzel gelegen is, gebeurd 'er eene ſtolling van het Bloed in de nabyheid van het wondje des Slagäders, die de verdere verſpreiding van hetzelve door het Vetvlies verhinderd, en een Gezwel maakt, dat naar deszelfs verſcheiden grootte, meer of min bepaald en omſchreeven is, geen de minſte verandering maakt in de natuurlyke kleur der Bekleedzelen, niet

of

of zeer weinig pynlyk is, in den beginne door drukking verkleind wordt, en waarin men fomwylen klopping, fomwylen een zeker zonderling geruifch waarneemt.

§ 688.

Veelmaalen is dit foort van Slagäderbreuk afhanglyk van eene Verbreeking der binnenfte Rok van den Slagäder, door welk eene oorzaak zulks ook zyn mooge. Gelyk in dit geval, het doorloopend bloed eenen openen weg gebaand wordt, om in het Celwyze Weefzel welk dit Vlies verbind met de overigen, in te dringen, zoo kan het ook gebeuren, dat deeze zelfde Vloeiftof, zig verfpreidende tuffchen de faamenftellende Vezelen van den veerägtigen Rok, deeze Vezelen doet van een wyken, derzelver zydelyke faamenhegting vernield, eene uitftorting maakt in het buitenfte Celägtig Vlies des Slagäders, en te gelyk in dat der omliggende Deelen, en dus eene Slagäderbreuk doet voortkomen, welke, ten opzigte van deszelfs uiterlyke verfchynzelen, gedeeltelyk gelyk is aan eene Waare, gedeeltelyk aan eene Onwaare.

§ 689.

In enkele gevallen eindelyk, is het gebrek oorfpronglyk van eene kwetfing der veerägtige Rok van den Slagäder, de binnenfte ongefchonden blyvende. In deeze omftandigheid, wykt de binnenfte Rok, die nu niet meer behoorlyk gefteund wordt, buitenwaards, en wordt, in de gedaante eener meer of min bepaalde Zwelling, welkers klopping zeer merkbaar is, en die doorgaans zeer fchielyk van Uitftorting gevolgt wordt, opgeheeven.

§ 690.

Alle deeze befchreeven foorten van Slagäderbreuken, zyn van verfchillende Oorzaaken afhanglyk. Kneuzingen, Wonden, fterke infpanning van Kragten, Hoeften, Braakingen, Lagchen, Schryën, Zingen, Blaazen, en dergelyken, hebben dezelve gelykerhand doen ftand grypen.

§ 691.

De gevolgen deezer Gezwellen, tot welk eene foort zy ook behooren, zyn in meeft alle gevallen zoo beklaaglyk, dat men niet anders dan eene zeer ongunftige voorzegging doen kan. Die der uiterlyke Ledemaaten, zelfs als ze reeds verre gevorderd en verouderd zyn, kunnen egter fomwylen geneezen worden.

§ 692.

Het *uitdryvend Verband van* THEDEN, met Azyn geduurig nat gehouden; de Kunſtbewerking; of de Afzetting des Deels, zyn in de Slagäderbreuken der Ledemaaten, de voornaame hulpmiddelen. In die der holten van het Lighaam, kan men niets doen, dan de aanperſing van het Bloed verminderen door Aderlaating, Buikzuiveringen, en eene ſchraale Levenswys; gelyk ook de beſcherming van de uitgeſtrekte wanden des Slagäders, als het Gezwel uiterlyk zigtbaar is, voor geweldige aandoeningen.

De Aderſpat.

§ 693.

Varix. Eene ADERSPAT is eene tegennatuurlyke vergrooting der middenlyn van een bepaald gedeelte eener Aderlyke Buis; indervoegen, dat dezelve, tot eene meer of min aanzienlyke Zwelling, boven de eigen oppervlakte des Deel, wordt opgeheeven.

§ 694.

De gemeenſte Zitplaatzen deezer Gezwellen, zyn de Beenen. Somwylen egter heeft men dezelve gezien aan den Buik van Zwangere Vrouwen; aan de Slaapen des Hoofds; aan de binnenzyde van den Dyë; in het Balzakje, en dergelyke. De Ambyën daarënboven, zoo van den Endeldarm, als van de Pisblaas, zyn niet anders dan Aderſpatten.

§ 695.

Alle Aderſpatten, welke zig aan de uiterlyke oppervlakte des Lighaams opdoen, worden daar uit gekend, dat ze Gezwellen maaken, die zagt, ongelyk van oppervlakte, knoopägtig, loodverwig, en meerendeels onpynlyk zyn. Men kan hier nog byvoegen, datze nauwkeurig eene zelfde ſtrekking volgen, als den loop is van het Vat in het welke zy plaats grypen, als ook, dat ze met geene de minſte klopping bedeeld zyn.

§ 696.

Overmaatige arbeid, ſterke bewegingen, bloedrykheid, aanhoudende drukking, te zeer ſluitende Verbanden, eene regtſtandige plaatzing van het Lighaam by aanhoudenheid voortgezet, Kwaade geſteltheid, Miltzugt, Zwangerheid, en

met één woord, alles door het welke de terugkeering van het Bloed naar het Hart vertraagd wordt, moet men als zoo veele oorzaaken derzelver aanmerken.

§ 697.

Geene deezer Gezwellen, alsze zonder eenige blykbaare oorzaak voortkoomen, en van eene matige grootte zyn, is gevaarlyk. De Ambyen zelfs, vooräl in droefgeeſtige Lighaamen, worden voordeelig geöordeeld. Alsze onvoorzigtig, met ſterke terugdryvende middelen behandeld worden, geeven ze in ſommige Voorwerpen, gelegenheid tot allerlye ſoorten van Bloedſtortingen, inwendige Ontſtekingen, en Beroertens. Sommige derzelver ook, met een zeer aanmerklyk Bloedverlies, toevallig geöpent, konnen den weg baanen tot eene kwaade geſteltheid, Waterzugt, Teering, of zeer hardnekkige Zweeren. Aderſpatten eindelyk, zoo wel aan den Buik, als aan de Beenen van Zwangeren, geneezen in veele gevallen, na de Verlosſing, van zelve.

§ 698.

De behandeling der Aderſpatten is tweeleedig, algemeen naamlyk, en byzonder.

§ 699.

De eerſte, die opzigtelyk is tot alle deeze Gezwellen zonder onderſcheid, beſtaat in het verbeteren of wegneemen der ongeſteltheden, welke wy gezegt hebben, dat dikmaalen, als de voortbrengende Oorzaak deezer Gezwellen moeten worden aangemerkt, en behoord inzonderheid tot de Geneeskunde.

§ 700.

De laaſte, enkel Heelkundig, is betreklyk tot de Aderſpatten der uiterlyke Ledemaaten, tot die des Endeldarms, of die van den Pisblaas.

§ 701.

De Aderſpatten der Beenen, de gemeenſte van allen die aan de uiterlyke Ledemaaten voorkoomen, worden beſt behandeld, met het *uitdryvend verband van* Theden, en met welſluitende *Rygkouſſen*, gemaakt van Hondsleder of ſtevig Linnen. Uitermaaten groot, en hier door zeer pynlyk zynde, moetenze met het Lancet geöpent worden. Alsze van zelfs doorbreeken, moet men bedagt zyn datze dikmaalen eene zeer aanmerklyke Bloedvliet veröorzaaken, die door de

Ei-

Eikenzwam, en een welsluitend Verband moet gestuit worden. Somwylen zelfs, is de wegneeming noodzaaklyk; dog hier van, zal op eene andere plaats gesprooken worden.

§ 702.

Hæmorrhoides internæ. De Aderspatten welke zig in de holte des Endeldarms ophouden, en INWENDIGE AMBYEN genoemd worden, veröorzaaken dikmaalen eene zeer moeilyke ontlasting der Uitwerpzelen; in welk geval men door *de Spuit van* PELIT, weekmaakende Afkookzels moet brengen in den Endeldarm, ter verdunning der stof, daarïn opgehouden. Wanneer dezelve ontsteken, verzweeren, verharden, of versterven, baarenze veelerhanden toevallen, en moeten behandeld worden in overeenkomst hunner omstandigheden. Zeer sterk met Bloed opgevuld en pynlyk zynde, kan menze openen met het Lancet, hier toe dat Tydstip waarnemende, waarin ze zig zomtyds uitwendig vertoonen. Als ze verzeld gaan van eene Etterägtige slymvloed, zyn zuiverende en versterkend inspuitingen de voornaamste Hulpmiddelen. In het geval eener te sterke Bloedvliet, welken zy somwylen, als ze van zelve doorbreeken, te wege brengen, dienen vooräl inspuitingen van Koud Water, of van eenige saamentrekkende vogten, en de opvulling des Endeldarms op de wyze van PETIT. In de UITWENDIGE AMBYEN, dat Aderspatten zyn, geplaatst in de nabyheid van den Aars, koomen inzonderheid te pas, zagte verkoelende en eenigzints saamentrekkende Aanlegzels, en somwylen, dat is, als ze zeer opgevuld en pynlyk zyn, het gebruik van Bloedzuigers, de opening met het Lancet, of eenige dier Kunstbewerkingen, welke men ter haarer volkoomen geneezing heeft uitgedagt, en hier na zullen beschreeven worden. *Hæmorrhoides externæ.*

§ 703.

De behandeling der Aderspatten van den Pisblaas, is aan zeer veele moeilykheden onderworpen, en meer Genees- dan Heelkundig. Doorgaans veröorzaaken deeze Gebreken, eene zeer groote afscheiding van slym, welke de ontlasting der Pis belemmerd, en dikmaalen verkeerdelyk beschouwd wordt als Etter.

6 KLASSE.

De Watergezwellen.

§ 704.

Tumores aquosi. Tot den rang der WATERGEZWELLEN, betrekke ik alle die verzaamlingen

van

van Water, welke in het Vetvlies plaats grypen, en een bepaald gedeelte van den omtrek eens Deels doen uitzetten; gelyk ook, die in eene der zogenaamde holten van het Lighaam voortkoomende, niet zoo zeer de gantſche uitgeſtrektheid dier holte, als wel een meer of min aanzienlyk gedeelte derzelver inneemen, en niet anders, dan door eenigerhande Heelkundige Hulpmiddelen kunnen gered worden.

§ 705.

Onder deeze derhalven, behooren het *Zugtgezwel*, het *Wyegezwel*, het *Watergezwel*, de *Algemeene Waterzugt*, het *Waterhoofd*, het *Watergezwel des Ruggraads*, de *Borſt-Waterzugt*, het *Buikwater*, de *Waterzugt in een beſlooten zak*, en de *Waterzugt der Gewrigten*.

Het Zugtgezwel.

§ 706.

Het Zugtgezwel, is een zagt, wit, onpynlyk Gezwel, zeldzaam verzeld van Ontſteking, toegeevende aan de drukking der Vingeren, en waarïn het kenmerk dier indrukking, eenen geruimen tyd ſtand houd. *Oedema.*

§ 707.

By deeze Verſchynzelen, welke tevens als Kentekenen van dit gebrek moeten aangemerkt worden, behoord nog, dat het meeſtäl de uiterſte Deelen aantaſt, en op het gevoel koud is, ſchoon den Lyder zelve, geen het minſte gevoel van koude daarïn waarneemt. Wy onderſtellen egter, in de opgaave deezer kenmerken, dat het Zugtgezwel beſtaat op zig zelve, en niet vermengd is met Roos, Ontſteking, en dergelyken.

§ 708.

De naaſte oorzaak van dit Gezwel, is een verhinderden omloop der Vogten door de watervoerende Vaten, en ſomwylen ook, eene uitſtorting van dit Vogt, in de vakjes van het celwyze Weefzel.

§ 709.

Tot de afgelegen Oorzaaken behooren, eene algemeene of byzondere verſlapping der Vezelen; overvloed der Vogten; derzelver zieklyke geſteltheid; verhindering des Omloops; te lang aanhoudende uiterlyke Drukking; eene dagelyks her-

 haal-

haalde loodregte ſtand van het Lighaam; Zwangerheid; verharding van ſommige Ingewanden; en wat dergelyke meer zyn.

§ 710.

De behandeling van het Zugtgezwel, op zig zelve beſchouwd, is naar de verſchydenheid der Oorzaaken verſchillend, en niet vatbaar voor algemeene Regelen. Als het van eenige innerlyke Ziekte afhangt, moet het door een Geneeskundig beſtier geholpen worden. Door Zwangerheid veröorzaakt, is de Verloſſing het voornaame Hulpmiddel. Als 'er Gezwellen liggen in de Nabyheid der groote Vaten, welke door toedrukking van deezen, het Gebrek veröorzaaken, is de wegneeming derzelver, het eenig Geneesmiddel tevens van het Zugtgezwel; en deeze onmooglyk zynde, kan ook de geneezing van dit, niet bewerkt worden. Door Ouderdom, Teering, en eene allerzwaarſte trap van Scheurbuikige ontbinding der Vogten veröorzaakt zynde, is het ongeneeslyk.

§ 711.

In 't algemeen egter, kan men de inwendige behandeling te hulp koomen, door het Wryven der beleedigde Deelen met warme Doeken; door berookingen met Speceryägtige dingen; en door oploſſende, zoo wel, als verſterkende Stovingen. Rygkouſſen, als het aan de Beenen is; en matig ſluitende Windzels om het Deel gelegt, moeten, als zoo veele niet onvermoogende Hulpmiddelen beſchouwd worden.

§ 712.

Als het Zugtgezwel met Roos, Ontſteking, Verzweering, of Verſterving verzeld is, koomen voornaamlyk te pas, die hulpmiddelen, welke in de Beſchryving deezer Ziekten zyn aangeweezen.

Het Wyegezwel.

§ 713.

Tumores Seroſi. WYEGEZWELLEN noemt men dezulken, welkers ingehouden Vogt meeſtäl aan de gewoone hoedaanigheden der Wye beäntwoord, en die tevens koud, bleek, onpynlyk, Veerkragtig, en minder indrukbaar zyn dan de Zugtgezwellen.

Deeze

§ 714.

Deeze Gezwellen worden ſomwylen verôorzaakt door uiterlyke beleedigingen: dikmaalen ook, zyn ze het gevolg van Roos, Ontſteking, Kinderziekte, en dergelyken.

§ 715.

Derzelver veränderingen, ſaamengeſteltheden, en behandeling, zyn vry gelyk aan die van het Zugtgezwel, en kunnen uit de Beſchryving hier van, ontleend worden.

Het Watergezwel.

§ 716.

Watergezwellen zyn door zeker beroemd Heelmeeſter genoemd, dat ſoort van Gezwellen, door dewelke niet zelden het Werktuiglyke der Deelen geheel vernield word, en die meeſtäl afhangen van eene ophooping der Lympha in de Vaten, of deszelfs uitſtorting in de Vakjes van het Celwyze Weefzel. *Tumores lymphatici.*

§ 717.

Deeze Gezwellen kunnen in alle deelen van het Lighaam zonder onderſcheid, plaats grypen. Somwylen worden ze gemaakt onmiddelyk onder de Huid in het Vetvlies; ſomwylen in de tuſſchenruimtens der Spieren; zeldzaam zelfs in het Beenvlies

§ 718.

In alle deeze gevallen geſchied geen de minſte verandering in de kleur of warmte der Bekleedzelen. Men gevoeld 'er zelfs nauwlyks eenige gewaarwordelyke pyn in, ten zy dezelve geplaatſt zyn in zeer gevoelige Deelen, en door eene bovenmaatige vergrooting, eene uitrekking en ſpanning dier Deelen verôorzaakt: in deeze omſtandigheid naamlyk, kunnen de ſmerten welke zy voortbrengen, onverdraaglyk zyn. In ſommige gevallen, zynze van alle kanten nauwkeurig bepaald en omſchreeven: in andere daarëntegen, beſlaanze de gantſche uitgeſtrektheid van het Deel welk zy inneemen, en doen hetzelve op eene verſchriklyke wyze uitzetten. Altoos is hunne meeſte dikte in het midden, en verminderenze allengskens naar den Omtrek. Schoonze algemeen genoomen, niet ten eenenmaale van vaſtheid en veerkragt verſteeken zyn, zynze egter zulks minder dan de Knoeſt en

Vleeſchgezwellen. Ze zyn daarënboven minder bepaald in omtrek, en noch zoo rond, noch zoo verſchuifbaar, als de Spekgezwellen; en worden als ze zeer groot zyn, uitwendig beſproeid met verſcheiden verwyde Bloedvaten. In deeze laaſte omſtandigheid zelfs, geſchied 'er niet zelden door het verwyden van de Huidöpeningen, eene zigtbaare ontlaſting van een waterägtig Vogt, dat egter geen de minſte verändering maakt in de uitgebreitheid des Gezwels. Verſcheiden dunne plekken, aan deszelfs oppervlakte zig voordoende, geeven veelmaalen een bedrieglyk vermoeden eener aanſtaande doorbraak; en den Lyder ſterft eindelyk, aan eene volſtrekte uitteering. Alle deeze verſchynzelen derhalven, moet men als zoo veele kenmerken deezer gebreken aanmerken.

§ 719.

Eene ontäarting der Lympha, verſlapping der Watervaten, derzelver Kneuzing, toedrukking, en verbreeking, zyn de meeſt gewoone Oorzaaken deezer Gezwellen.

§ 720.

De Geneezing, die altoos aan veele moeilykheden onderhevig is, wordt in den beginne nogthans ſomwylen verkreegen, door afleidende, en verdunnende Geneesmiddelen; en het uitwendig gebruik van oploſſende en te gelyk verſterkende Pleiſters, koude Pappen, en Stovingen, rykelyk bedeeld met het *Ammoniakzout.* Als ze geene zeer groote uitgebreitheid hebben, kunnen ze met het Mes worden weggenoomen: in de tegengeſtelde omſtandigheden, is de afzetting des Deels, dezelve als mooglyk onderſteld zynde, het eenig Hulpmiddel.

§ 721.

Eene aanmerking van veel gewigt ten opzigte deezer Gezwellen is, datze ſomtyds afhanglyk zyn van Venusſmet, en vooräl met Kwikmiddelen, zoo uit als inwendig toegediend, moeten behandeld worden.

De algemeene Waterzugt.

§ 722.

Anaſarca. Deeze Ziekte, die ook het LYFWATER genoemd wordt, beſtaat in eene algemeene uitbreiding van den omtrek des Lighaams, door Water, opgehouden in de Cellen van het Vetvlies.

§ 723.

§ 723.

Gelyk dezelve meer behoord tot de Genees- dan Heelkunde, zullenwe alleenlyk daar omtrent aanmerken, datze gekend wordt aan eene bleeke, bolle, koude, en indrukbaare, dat is, zugtige zwelling van het geheele Lighaam; en dat somwylen inkervingen aan de Beenen, of het uitdryvend verband van THEDEN, daarin zeer goede diensten gedaan hebben.

Het Waterhoofd.

§ 724.

WATERHOOFD, betekend algemeen genoomen, eene Vergrooting van den gantschen omtrek des Bekeneels door Water, ingeslooten, of in het uitwendig Vetvlies, of, in de holte des Bekkeneels zelve. Het eerste soort geeft men den naam van het *uitwendig*, het laaste, van het *inwendig Waterhoofd.* *Hydrocephalus.*

§ 725.

Het UITWENDIG WATERHOOFD heeft alle tekenen van het Zugtgezwel, en wordt somwylen geneezen, door het gebruik van oplossende en versterkende Stovingen; door Blaardragten of inkervingen in den Nek; en door het toedienen van Buikzuiverende, Pisdryvende, Doorwaaszemende, en Versterkende Geneesmiddelen. *Hydrocephalus externus.*

§ 726.

Het *inwendig Waterhoofd* is algemeen of byzonder, en doet of het geheele bovenste gedeelte des Hoofds uitzetten; of bepaald zig slegts by een meer of min aanzienlyk deel van hetzelve. Ordeshalven, kan men het eerste den naam geeven van *algemeen*, het laaste dien van *byzonder inwendig Waterhoofd.* *Hydrocephalus internus.*

§ 727.

Het *algemeen inwendig Waterhoofd*, is kenbaar uit eene algemeene vergrooting van het bovenste gedeelte des Hoofds, gepaart met afwyking der Bekkeneelsbeenderen, vergrooting van deezen, onindrukbaarheid der Zwelling, en dergelyken. Deeze Ziekte, grypt meestäl plaats by Kinderen, zeldzaam by Volwassenen; en is vroeg of laat doodelyk. *Hydrocephalus internus universalis.*

§ 728.

Hydrocephalus internus particularis.

Het BYZONDER INWENDIG WATERHOOFD, heeft deze kenmerken. Eene omschreeven, en van alle kanten bepaalde zwelling, verheft zig aan het een of ander gedeelte van den omtrek des Bekkeneels, en wel byzonderlyk, omtrent het Agterhoofd. Deeze zwelling, die meer of minder groot, en naar evenreedigheid gespannen is, heeft in de meeste gevallen een zekeren trap van doorschynenheid, en maakt geen de minste verandering in de kleur der Bekleedzelen. Eene ligte schaving of ontvelling egter welke dikmaalen hier by komt, kan ten opzigte der laaste byzonderheid, eenige verändering maaken. Aan den omtrek van den Schynbaaren grond des Gezwels, welkers afmeetingen in verscheiden gevallen verschillend zyn, voeld men somwylen een Beenägtige kring, gemaakt door eene ontbeering van het Been binnen deszelfs bepaaling. De uitgestrektheid der Zwelling, die aanstonds na de geboorte, byna zyn volkoomen beslag heeft, wordt eenigermaaten verminderd door drukking: en deeze twee laaste omstandigheden inzonderheid zyn het, door dewelke dit Gezwel van alle andere Gezwellen onderscheiden wordt.

§ 729.

Deeze Ziekte, overschreid niet minder de paalen der Genees- en Heelkunde, dan de voorige, en is altoos, en in alle gevallen doodelyk.

Het Watergezwel des Ruggraats.

§ 730.

Spina bifida.

Door het WATERGEZWEL DES RUGGRAATS verstaat men eene dergelyke zwelling als het laast voorgaande, aan het een of ander gedeelte des Ruggraats van agteren, vergezeld van eene ontbeering der Uitsteekzels van de overëenkomstige Wervelen, en veelmaalen ook van een inwendig Waterhoofd.

§ 731.

In dit gebrek wordt de omtrek van den grond des Gezwels bepaald door de zydelyke deelen der Wervelen; en moet deszelfs oorsprong gezogt worden, dan eens in het inwendig Waterhoofd, dan eens, in eene Waterige Verzaamling, in de holte zelve van den Ruggraat.

§ 732.

Altoos is hetzelve aangebooren; onvatbaar voor eenigerlye Geneeswyze; en uit zynen eigen aart doodelyk. Het Leven egter, kan in enkele gevallen, verscheiden Maanden of Jaaren ſtand houden; en, gelyk dit meeſtäl ſchynd af te hangen van de geheelheid des Gezwels, zo is het de pligt van den Heelmeeſter, om zorg te draagen, dat dezelve zoo lang moogIyk ongeſchonden blyve. De beſcherming van het Gezwel, voor uiterlyke beleedigingen; en de behandeling der dekkende bekleedzelen door eenigzints ſaamentrekkende aanlegzels, zyn hier toe de voornaame hulpmiddelen.

§ 733.

Dat ſommige Gezwellen van deezen aart, gepaart gaan met eenen binnenwaards gekeerden ſtand der Voeten, en verlamming der onderſte Ledemaaten; andere met eene werkloosheid van de ſluitſpier des Pisblaas, en hier van afhangende onwillige afloop der Pis, als het Lighaam eenen loodlynigen ſtand gegeeven wordt, zyn byzonderheden, welke ik niet voorby kan hier aan te merken.

§ 734.

Ik zegge niets, aangaande de voortbrengende oorzaaken deezer Gebreken, om dat dezelve my geheel onbekend zyn, en ik geen gebruik wil maaken van gisſingen, altoos verwand met de dwaaling.

De Borſtwaterzugt.

§ 735.

Eene verzaamling van Water in een der zakken van het Borſtvlies, of in beiden te gelyk, wordt BORSTWATERZUGT genoemd. *Hydrops Pectoris.*

§ 736.

Moeilyke ademhaaling, een drooge hoeſt, vermoeidheid by de geringſte Lighaamsbeweeging, eene afgebrooken ſlaap, geringe pisöntlaſting, en eene kleine zwakke, ongelyke of tuſſchenpoozende Pols, zyn de gemeene, ſchoon niet onbedrieglyke kenmerken deezer Ziekte.

§ 737.

Beſlaat het Water ſlegts een der Borſtholten, dan ligt men gemaklyk op de

zieke, bezwaarlyk op de gezonde zyde; en bespeurd men niet zelden eene uitzetting der eerste.

§ 738.

Is de uitstorting aan beide zyden, kunnen de Zieken nimmer regt uit liggen, maar moeten den meesten tyd zitten, en zoo wel het Hoofd als de Borst, meer dan naar gewoonte oprigten.

§ 739.

In beide gevallen zonder onderscheid, worden de onderste Ledemaaten dikmaalen bezet met eene zugtige Zwelling. Hetzelfde gebeurd aan de Armen, die tevens somwylen kragtloos, of lam worden.

§ 740.

De behandeling deezer Ziekte is voor het grootste gedeelte Geneeskundig. Het zetten egter van Blaardragten, of Fontanellen, en de aanleg van de *Ecorce de Garou*, aan de Armen, de Beenen, of de Borst zelve, zyn dikmaalen van nut bevonden. In sommige gevallen is de *Borstöpening* het eenig hulpmiddel.

Het Buikwater.

§ 741.

Ascites. Het BUIKWATER, is eene verzaamling van Water in de Buiksholte, binnen de bevatting van het Buikvlies.

§ 742.

Deeze Ziekte, die veelmaalen vermengd is met eene algemeene Waterzugt, wordt, als ze op zig zelfs bestaat, gekend, aan eene algemeene uitzetting van den Buik, verzeld met een gevoel van zwaarte, vogtgolving, en dergelyken.

§ 743.

Al de hulp welke de Heelkunst in dit geval kan toebrengen, bestaat in het doen eener Kunstbewerking, ter ontlasting van het ingeslooten Water. Al het overige is Geneeskundig, zoo wel als de beschouwing der Oorzaaken van welke het zelve afhangt, en de bepaling van het Tydstip waar in Voorgemelde bewerking moet gedaan worden.

De

De Waterzugt in een beslooten Zak. *Hydrops saccatus.*

§. 744.

Onder deezen naam, begrype ik alle Verzaamlingen van Water, in één of meer Vliesägtige bekleedzelen beslooten, voor zoo veel dezelve naamlyk, in een der voornaamste holligheden van het Lighaam plaats grypen. De *Waterblaasjes* derhalven, de *Waterzugt des Buikvlies*, gelyk ook, die der *Vrouwelyke Eijernesten*, moeten allen hier toe gebragt worden.

§ 745.

Door WATERBLAASJES, verstaat men zekere aanéénschaakeling van Vliezige Zakjes, met een Waterägtig Vogt opgevuld, en beslooten in de holte van het Hoofd, van de Borst, van den Buik, of van het Bekken. *Hydatides*

§ 746.

Weinig Ziekten misschien zyn 'er, welkers kenmerken zoo bezwaarlyk kunnen bepaald worden dan deeze. Die van den Buik egter zyn het meest blykbaar, dewyl dit Deel, naar evenreedigheid van de grootte en hoeveelheid deezer Blaasjes, door eene meer of min omschreeven zwelling, waarin men somwylen vogtgolving waarneemt, uitzet. De Pis daarënboven, is niet zelden bezet met steenägtige Lighaamtjes, en wordt niet geloost dan met moeite, en in eene kleine hoeveelheid. By dit alles voegt zig veelmaalen eene hardnekkige opstopping van den Afgang, Koorts, en eene zeer lastige verzaamling van Lugt in den Darmbuis. Het spysverteerend vermoogen eindelyk van de ingewanden des Buiks, wordt ten meesten deele vernietigt; de Lyder is veelmaalen onderworpen aan braakingen; en niet zelden gebeurd het, dat by Vrouwen, de natuurlyke ontlasting der Maandstonden, of geheel agter blyven, of in de uiterste wanörde gebragt worden.

§ 747.

De WATERZUGT DES BUIKVLIES, wordt oneigentlyk dus genoemd, en is inderdaad niet anders dan eene verzaamling van Water in de vakjes van het Celwyze Weefzel, dat dit Vlies verbind met de binnenste oppervlakte der Buikspieren. *Hydrops peritonei.*

§ 748.

In dit soort van Waterzugt, maakt de verzaamling meestäl eene verbreeking der

 vlies-

vliesägtige tusſchenſcheidzels, die het eene vakje van dit Weefzel, afſcheid van het andere; en als dan is hetzelve begreepen in éene, en van alle kanten bepaalde holte. Somwylen egter gebeurd het, dat de geheelheid deezer tusſchenſcheidzels, in weêrwil der uitſtorting ongeſchonden blyft; en in dit geval is het Vogt verdeeld door alle Celletjes van het meergemelde Weefzel; maakende dus een ſoort van Waterzugt, 't welk zeer wel tot de *Waterblaasjes* kan gebragt worden.

§ 749.

De Kentekenen deezer Ziekte, zyn algemeen genoomen, duidelyker dan die der voorige. De Buik naamlyk, is naar evenreedigheid der uitſtorting, door eene meer of min bepaalde Zwelling, meer of min uitgezet. De Navel, die natuurlyk een weinig is ingedrukt, verheft zig dikmaalen, als de uitſtorting algemeen is, tot eene aanzienlyke hoogte. Scherpe pynen, in de meeſte gevallen met Koorts verzeld, doen de kragten des Lyders verlooren gaan. De Dyën niet alleen, maar ook de Beenen, zyn bezet met eene zugtige opblaazing. De Ademhaaling is belemmerd; de Eetluſt bykans vernietigt; de Dorſt daarëntegen onleſchbaar; en men gevoeld door eene beurtelingſche tikking der Vingeren, aan wêerzyden van den Buik geplaatſt, zeer duidelyk eene vogtgolving. De laaſte byzonderheid egter, is alleen betreklyk tot dat ſoort deezer Ziekte, in dewelke het uitgevaate vogt, in niet meer dan eene holte begreepen is: in de tegengeſtelde omſtandigheid naamlyk, moet men inzonderheid beſluiten uit de ongelykheid der opzwelling, vergeleeken met de overige toevallen, welke wy zoo aanſtonds beſchreeven hebben.

§ 750.

De gevolgen van beide deeze ſoorten van Waterzugt, zyn ten uiterſten verderflyk. In den beginne egter, is het mooglyk, datze door een Heelkundig handwerk, waar van we hier na zullen ſpreeken, geneezen worden. Het is niet even eens gelegen, als de Ziekte zeer verre gevordert is, en de groote uitgeſtrektheid, of de menigvuldige aanhegtingen van den Zak, of der Zakken, aan de naburige Deelen, niet toelaaten dat derzelver holtens door inkrimping vernietigt worden. In dit geval waarlyk, is dezelve vroeg of laat doodelyk.

§ 751.

Hydrops ovarii. De WATERZUGT DER VROUWELYKE EIJERNESTEN, is eene tegennatuurlyke vergrooting deezer Deelen, ingevolge eener meer of min groote Verzaam

zaamling van Water in dezelve; 't zy dat zulks afhanglyk is van eene ontäarting der Eijeren daarïn bevat, of wel, van eene vermeerderde opvulling der Waterblaasjes, welke fomwylen tusfchen dezelve verfpreid zyn; of eindelyk van eene ophooping in het fponsägtig Weefzel zelve der Eijerneften.

§ 752.

Dit gebrek, heeft in den beginne zeer twyffelägtige kenmerken. De Zieke zelfs, gevoeld in dit Tydperk zoo weinig Ongemak, en alle werkingen van het Lighaam worden met zoo veel vryheid voltrokken, dat het nauwlyks mooglyk is, eenige ongefteltheid van dien aart te vermoeden. In het vervolg egter, verfchynen 'er eene groote menigte Toevallen, van dewelke de eene minder, de andere meerder, deszelfs daadelyk beftaan aantoonen. Het eerft blykbaar teken 't welk zig opdoet, is eene harde en bepaalde Zwelling aan deeze of gene zyde van den Onderbuik, onmiddelyk boven de Schaambeenderen. Deeze Zwelling is in fommige gevallen vergezeld met Pyn, die zig niet alleen in het Bekken, maar ook in de Heup, en langs de uitgeftrektheid des Dyes doet gevoelen; en in andere gevallen gepaart gaat, met eene bezwaarlyke ontlafting der uitwerpzelen. De dagelykfche toeneeming der uitzetting vervolgens, vermeerdert op eene langzaame wyze den omtrek des Buiks; en wel fomtyds tot zoo verre, datze de maat van 3, 4, en meer Ellen, te boven gaat. In deezen toeftand, worden dikmaalen de Maandftonden in wanörde gebragt, of derzelver gezette ontlafting vernietigt. De Spysverteering bedorven wordende, gaat de Eetluft verlooren; en de Zieke vervald wel haaft in eene volftrekte uitdrooging. De Ademhaaling, die tot hiertoe onbelemmerd voltrokken werdt, gefchied niet dan met eene allerüiterfte bezwaardheid. De Dorft wordt onlefchbaar; de Pis weinig, dik, troebel, en als met roode geklopte fteenen gemengd. Het ingenoomen Voedzel wordt zonder eenige verändering door Braaking uitgeworpen. De Pols is klein en ras. De kleur des aangezigts wordt bedorven; en de Lyfmoeder eindelyk, maakt niet zelden eene aanmerklyke uitzakking in de Scheede.

§ 753.

Weinig gevallen zyn 'er, waarïn dit foort van Waterzugt, fchoon met de meeft vermoogende Hulpmiddelen te keer gegaan, geen doodelyk uitëinde gehadt heeft. Het Handwerk zelfs, 't welk wy op zyne plaats zullen voordraagen, doet

in de meeste gevallen niets dan de Ziekte voor eenigen tyd draaglyk maaken, en moet meer beschouwd worden als onderhoudend, dan als geneezend.

De Waterzugt der Gewrigten.

§ 754.

De Gewrigten zyn onderworpen aan eene Zwelling, welke men den naam gegeeven heeft van WATERZUGT, schoonze veelmaalen geheel geene overëenkomst heeft met deeze.

Hydarthros.

§ 755.

Somwylen naamlyk, bestaatze alleen in eene verzaamling van het Lidvogt, dat zeekerlyk geen water is, in de holte der gewrigten zelve; somwylen, en dit is het eenige geval welk dien naam verdiend, in een soort van *Zugtgezwel*, dat zig bepaald tot de omvangende Deelen des Gewrigts.

§ 756.

Het eerste geval is kenbaar aan eene Zwelling, die, hoe groot ze ook zyn mooge, nauwkeurig omschreeven is; en zig niet uitstrekt tot de naastgelegen Deelen. De Beenhoofden welken het lydend Gewrigt saamenstellen, wyken van elkander; dat is te zeggen, derzelver natuurlyke afstand, wordt op eene blykbaare wyze vermeerdert. De uitzetting welke het Gewrigt ondergaat, wordt niet zelden door den tegenstand der Zybanden, als 't ware verdeeld in twee afzonderlyke uitzettingen. De Pyn, die somwylen zeer hevig is, doet zig voornaamlyk gevoelen ter plaatze deezer Banden, in de holte des Gewrigts; en wordt altoos vergroot door de beweeging. Met betrekking tot het Kniegewrigt kan men hier nog byvoegen, dat de Kniefchyf door het ingeslooten Vogt voorwaards geperst wordt, en deeze, met de Vingeren gedrukt zynde, geen tegenstand ontmoet, dan wanneer dit Vogt is weg geweeken.

§ 757.

De gevolgen van dit gebrek, als hetzelve eenigermaaten verôuderd is, zyn ten uiterste verderflyk. De Scherpte naamlyk, welk het verzaameld Vogt dikmaalen verkrygt, verôorzaakt eene zeer gevoelige prikkeling in de omvangende deelen des Gewrigts, en verteerd de bedekkende Kraakbeenderen der gewrigte Beenhoofden niet alleen, maar ook de Beenhoofden zelve. Somwylen zelfs, koo-

koomen 'er Uitgroeijingen van Been, welke, van weêrzyden in elkander ſchieten, en eene waare Gewrigtsverſtyving maaken. Deeze zelfde ſtof daarënboven, baand zig veelmaalen een weg door de Bekleedzelen; en ontlaſt zig geheel, of ten deele, in de gedaante van een dik, lymägtig Vogt, eenigermaaten naar witte Honig gelykende, en door de Grieken den naam gegeeven van *Melicera.* In dit geval koomen 'er Pypzweeren, welke zeer dikmaalen van Vleeſchägtige Uitwasſen gevolgt worden.

§ 758.

Het tweede ſoort deezer Ziekte § 755. aangeweezen, heeft eene grooter uitgebreitheid, is minder pynlyk, heeft geene vogtgolving, behoud voor eenen zekeren tyd het indrukzel der Vingeren, en is zonder afwyking der geleede Beenderen.

§ 759.

Dit gebrek kan het gevolg zyn eener algemeene ontbinding der Vogten tot eene waterägtige dunheid; in zyne uitwerking op deeze Deelen, door toevallige oorzaaken bepaald. Het kan ook afhangen van plaatſlyke beleedigingen, welken, door de veerkragt des deels te vernietigen, of door het verbreeken der Watervaten, eene uitſtorting of ophooping maaken in het Vetvlies.

§ 760.

Somwylen gebeurd het, dat het vogt, welk in dit geval in het Celwyze Weefzel huisveſt, eene zeer ſlymerige gedaante heeft, en by de minſte beweeging van het Deel, een geluid maakt, als Perkement dat gekreukt wordt. Deeze omſtandigheid vermeerderd zeer de moeilykheid der Geneezing. Verôuderde gebreken van deezen aart, breiden zig dikmaalen uit tot in de holte des Gewrigts zelve, en hebben als dan gemengde kentekenen.

§ 761.

Ter behandeling van het eerſt beſchreeven ſoort deezer Ziekte, dienen vooräl waterdryvende Purgeermiddelen; *Diuretica*; Wryvingen met den *Geeſt van het Ammoniakzout*; Pappen bereid uit Gort in ſterke roode Wynmoer gekookt, en bedeeld met eene ruime hoeveelheid *Ammoniakzout*; ſmeltingen van dit zout in *Pis*, *Wynmoer* of *Kalkwater*; als mede de Loogen uit Aſch van Eikenhout en Wyngaardranken, met meergemeld Zout, zoo veel mooglyk zy aangezet. Herhaalde

haalde Blaardragten, gemaakt aan den omtrek des Gewrigts; het uitdryvend verband van THEDEN; de ruſt van het beleedigt Deel; en meer andere dergelyke Hulpmiddelen, koomen hier nevens in aanmerking. Indien alles in gebreke blyft om de oploſſing der zwelling te bevorderen, moet men het ingeſlooten Vogt eenen uitgang bezorgen door eene inſnyding, die weinig uitgeſtrektheid heeft; door eene doorbooring met de driekante Priem; of door den aanleg van een Bytmiddel op de meeſt voordeelige plaats der zwelling. De laaſte handelwyzen egter, zyn zeldzaam noodzaaklyk, als de eerſten tydig, en met genoegzaame gezetheid gevolgt worden. Ik ten minſten, hebbe my nog nimmer in de noodzaaklykheid bevonden om daar van gebruik te maaken, ſchoon ik met waarheid kan zeggen, een verbazend aantal deezer Gebreken behandeld te hebben, en daar onder ſommigen, waarin anderzints zeer bekwaame Heelmeeſters, de afzetting des Deels, als het eenig Hulpmiddel hadden voorgeſteld.

§ 762.

In het tweede ſoort, wordt de behandeling begonnen met het toedienen van Geneesmiddelen, welken niet tot ons onderwerp behooren. Uitwendig, bediend men zig eerſt van de wryvingen met den *Geeſt van het Ammoniakzout*, en het uitdryvend verband, geholpen door de ruſt van het Deel; en deeze niet helpende, van dezelfde Pap als in het voorige geval; van eene andere, bereid uit de *wilde Wyngaard Wortel*, met *azyn* en *zout* gekneusd; en van eene aanhoudende Blaardragt, die byna den gantſchen omtrek des Gewrigts inneeemt. Als dit geval zig tot in de holte des Gewrigts tevens uitbreid, en geene der aangeweezen hulpmiddelen van eenige uitwerking zyn, neemt men den toevlugt tot eene dier handwerken, welke wy zoo aanſtonds hebben aangeweezen.

§ 763.

Van de beſchreeven Ziekten der Gewrigten moet wel onderſcheiden worden, zekere ſchielyke vloeijingen eener Jigtige of Zinkingägtige ſtof op dezelve, gelyk ook zekere, zeer pynlyke zwellingen van deeze, veröorzaakt door Venusſmet. De eerſte wyken doorgaans gemaklyk voor verwarmende en oploſſende Plaatsmiddelen. De laaſte eiſchen het uit- en inwendig gebruik van Kwikbereidzels.

4. *KLAS-*

7. *KLASSE.*

De Vleeſchgezwellen.

§ 764.

Gezwellen, uit eene vaſte zelfſtandigheid beſtaande, en waarin geen de minſte vogtsverzaamling plaats heeft, worden doorgaans allen betrokken tot den rang der VLEESCHGEZWELLEN, ſchoon ſommige derzelver waarlyk, zeer weinig overëenkomſt hebben met eene vleeſchägtige zelfſtandigheid. Het eigentlyk dus genaamd *Vleeſchgezwel* zelve, de *Neusprop*, het *Hoornägtig uitwas*, de *vleezige uitwaſſen van het Tandvleeſch*, de *vleeſchprop der Vrouwelyke Teeldeelen*, en de *Sponsägtige uitzetting der Gewrigten*, zyn zoo veele ondergeſchikte ſoorten van deezen. *Sarcomata.*

Het Vleeſchgezwel.

§ 765.

Het VLEESCHGEZWEL, is eene ontaarting van het Celwyze Weefzel binnen eenen zekeren bepaalden omtrek; eene ontäarting, welke miſſchien afhanglyk is van eene uitbreiding der Vaten zelve van dit Weefzel. *Sarcoma.*

§ 766.

Men onderſcheid hetzelve in twee ſoorten: in een *aangebooren* naamlyk, en *verkreegen*.

§ 767.

Het AANGEBOOREN VLEESCHGEZWEL begind altoos met eene roode, paarſche, of anders gekleurde Vlek, welke gemeenlyk MOEDERVLEK genaamd, en ten onregte aan de grillige verbeelding der Zwangeren toegeſchreeven wordt. Deeze Vlek verheft zig allengskens en onder verſchillende gedaantens, boven de oppervlakte van het Huidweefzel; een Gezwel maakende, dat meer of min groot wordt, onpynlyk, en altoos miskleurig is. Dat hetzelve, reeds zeer kort na de geboorte ſtand grypt, en tot eene zekere hoogte gekoomen, ſomwylen, geduurende het gantſche Leven onveränderd hetzelfde blyft, kan men hier nog by voegen. *Sarcoma natiuum.* *Nævus maternus.*

§ 768.

§ 768.

Sarcoma, post nativitatem acceptum. Het VERKREEGEN VLEESCHGEZWEL, vertoond zig van den beginne af als eene vaste, weêrstreevende, en onpynlyke Zwelling, welkers hardheid minder is dan die van het Knoestgezwel, maar meerder dan die van alle andere Gezwellen. Meestäl, is de kleur der Bekleedzelen in dit gebrek onveränderd. Het heeft niet zelden een dunnen hals, eene knobbelägtige oppervlakte, en groeid onverschillig en met langzaame vorderingen, op alle deelen van het Lighaam, de geringste zelfs niet uitgezondert. Wanneer hetzelve toevallig doorbreekt, veröuderd is, of door verkeerde behandelingen getergd wordt, krygt het somwylen eenen zeer grooten trap van kwaadäartigheid, en verörzaakt toevallen, niet ongelyk aan een geöpent Kreeftgezwel.

§ 769.

De geneezing van het eerste soort deezer Gezwellen, verkrygt men op eene onfylbaare wyze, alleen door het dagelyksch gebruik van den *Geest des Zeezouts*; en van het laaste, somwylen door het zelfde hulpmiddel, somwylen door het Mes, en in zekere omstandigheden, alleen door de afzetting van het aangedaane Deel. De verschillende staaten deezes Gebreks, deszelfs verschillende Zitplaats, gelyk ook het afzyn of de tegenwoordigheid van eenigerlye toevallige gebreken, bepaalen inzonderheid deeze verscheidenheid, en tegelyk de gemaklyke, moeilyke, of onmooglyke geneezing van hetzelve.

§ 770.

Hoedaanig men zig van voorgemelden Geest, ter behandeling der Vleeschgezwellen bedienen moet, zoude ik met stilzwygen kunnen voorbygaan, indien ik niet door de ondervinding geleerd had, dat hier omtrent aanmerklyke misslagen begaan worden, die maar al te dikmaalen aanleiding gegeeven hebben tot mislukkingen. Zy bestaat kortelyk hier in. Men bestrykt door middel van een Penseel, daar mede, 2, 3 en 4 maalen Daags, de gantsche oppervlakte van het Gezwel; zorgvuldig in agt neemende, dat men de paalen van deszelfs omtrek niet te buiten gaa. Na verloop van eenigen tyd, hier door eene doode korst gemaakt zynde, wordt deeze, zoo lang dezelve vast houd, op gelyke wyze bestreeken, tot dat ze de gantsche dikte van het Gezwel inneemt, en dit, als geheel daar in veränderd is. Wanneer, gelyk meestäl gebeurd, de Korst afvalt voor en alëer de geneezing dus verre gevordert is, en het overblyvende gedeelte des Gezwels

zwels, eene Zweerende oppervlakte aanbied, moet men deeze doen droogen door den aanleg van het *Kalkwater*, en vervolgens dezelfde behandeling hervatten.

Het Hoornägtig Uitwas

§ 771.

Het HOORNAGTIG UITWAS verſchild nauwlyks van het Vleeſchgezwel, dan in hardheid, en doordien het doorgaans, zoo dra het deezen naam verdiend, eene bruine of zwarte kleur heeft. *Corneus.*

§ 772.

Altoos begind het met een wratägtig puiſtje, dat de hardheid heeft van Eelt, en allengskens grooter wordt. Uit zyn eigen aart is het onpynlyk, en veröorzaakt weinig ongemak. Ik hebbe het nimmer gezien dan aan de Lippen. Getrouwe Waarneemingen egter bewyzen, dat het ook op andere plaatſen van het Lighaam kan voortkoomen.

§ 773.

Somwylen kan hetzelve geneezen worden door den *Geeſt van Zeezout*, op dezelfde wyze toegediend als in de Vleeſchgezwellen: Somwylen daarëntegen, wykt het niet voor dit Hulpmiddel, en is de uitſnyding onvermydelyk.

§ 774.

Als dit gebrek aan verſcheiden deelen te gelyk plaats grypt, heeft men reeden om eene zeer byzondere ongeſteltheid der Vogten, als nog onbekend, te vermoeden.

De Neusprop.

§ 775.

Onder den naam van NEUSPROP bevat men alles wat in de holten der Neus uitwaſcht, van welk eene vaſtheid, gedaante, of grootte, zulks ook zyn mooge. *Polypus nasi.*

§ 776.

De algemeene kenmerken van dit gebrek zyn deeze. Uit het vlies waarmede de Neusholten bekleed zyn, aan de eene of andere zyde van het Neuſſchot, of aan beide zyden te gelyk, groeid een ſponsägtig, zagt, hard, rood, wit, en pynlyk of

onpynlyk Gezwel, dat dan eens klein, dan eens groot, fomwylen aan het voorfte, meermaalen diep in den Neus is vaftgehegt; en, of binnen de Neusholten bepaald blyft, of niet alleen voor, maar ook agter uit dezelven, tot eene meer of min aanzienlyke groote uitfpat.

§ 777.

Somwylen is de Neusprop van den aart der Vleeschgezwellen, fomwylen van die der Uitwaffen uit Beenbederf oorfpronglyk. Meermaalen is ze niet dan een foort van Slymgezwel, uit eene ophooping van het natuurlyk flym in de Slymbeursjes zelve voortfpruitende. In enkele gevallen, heeftze de vaftheid van Kraakbeen, en fchynd als eene enkele verlenging van een der Kraakbeenige Stukken van den Neus, te moeten befchouwd worden. Van alle deeze verfcheidenheden is het, dat de byzondere kenmerken, beöordeeling, en geneezing deezer gebreken afhangen.

§ 778.

De *Vleefchägtige Neusprop*, vertoond zig onder de gedaante van een rood, vaft en fponsägtig uitwas, dat fomtyds onpynlyk is, vooräl in den beginne; maar vervolgens, door toeneeming pynlyk wordt, loodverwig, en aan deszelfs oppervlakte bezet raakt met Aderfpatten, welke een zeer groote kwaadäartigheid aanwyzen. Dit gebrek is minder gemeen dan de overige, en, als 'er de laaftgemelde verfchynzelen by zyn, ongeneeslyk.

§ 779.

Die *Neusprop welke van den aart is der Uitwaffen*, grypt meeft plaats by Menfchen, in dewelke eene Pokkige, Scheurbuikige, of Kropzeerige ongefteltheid der Vogten de overhand heeft, en is het enkel gevolg van een Beenbederf 't welk het Zeefbeen, de Neusbeenderen, de Sponsbeentjes, het Opperkaaksbeen, het Wiggebeen, of de Verhemeltensbeenderen heeft aangegreepen. Men befluit tot derzelver aanweezen, uit het vooräfgaan eener ftinkende Neuszweer, gepaart met de zagtheid, ligt roode kleur, en fchielyke toeneeming der Uitzetting. Dit geval is niet geneeslyk dan na het opruimen der oorzaaken van welke het afhangt, 't gene fomwylen uitermaaten bezwaarlyk is.

§ 780.

De *Slymägtige Neusprop* bezet fomwylen een groot gedeelte van het Snotvlies. In den beginne isze flap, naderhand wordtze vafter, en verkrygt, zeer veröu-

derd

derd zynde, veelmaalen eene aanmerklyke trap van hardheid. Men kan haar aanmerken, als de gemeenzaamste van allen, en die het gemaklykst kan geneezen worden.

§ 781.

De *Kraakbeenige Neusprop* behoord misschien meer tot de speelingen der Natuur, dan tot de Klasse der Gezwellen, veröorzaakt geenerlye ongemak, en vordert geheel geene Hulpmiddelen. Ik hebbe 'er alleen van gesprooken om den Jongen Heelmeester oplettend te doen zyn, en hem by voorkoomende gelegenheden te bevryden van misslagen.

§ 782.

De gevolgen der Neusproppen, wanneerze eenige aanzienlyke grootte gekreegen hebben, zyn deeze. Eene verhinderde Ademhaaling; wegdrukking van het Neusschot naar de tegenstelde zyde; verstopping der Neusbuis; nederdrukking der Verhemeltens beenderen naar de holte van den Mond; voorwaards drukking van het slappe Verhemelte; Pyn; Bloedstorting; gebreklyke Spraak, en Verstikking.

§ 783.

Alle Neusproppen, de tweede soort slegts uitgezondert, zyn met niet meer dan een *Pedunculus* aan de plaats haarer oorsprong vastgehegt. Men moet op deeze byzonderheid wel agt geeven, om datze de regelmaat is van alle onze behandelingen.

§ 784.

De meest zeekere Geneeswys derzelver is de Kunstbewerking; die nogthans verbooden is, in het geval van kwaadäartigheid § 777. beschreeven. Somwylen, als ze niet zeer hard zyn van zelfstandigheid, heeft men haar doen inkrimpen met Saamentrekkende, of verteerd met Bytmiddelen: in de meeste gevallen egter, zyn allerlye plaatsmiddelen nutloos. Toevallige gebreken daar nevens gaande, moeten deeze, op hunne wyze behandeld worden.

De Vleeschägtige uitwassen van het Tandvleesch.

§ 785.

De VLEESCHAGTIGE UITWASSEN VAN HET TANDVLEESCH, die zeer dikmaalen voorkoomen, zyn meer of minder groote, vaste, bleekroode, *Epulides.*

 niet

niet ontsteken, dog somwylen pynlyke Gezwellen, uit de zelfstandigheid van het Tandvleesch voortspruitende.

§ 786.

Deeze gebreken bestaan dikmaalen op zig zelfs, en zyn somtyds het gevolg van Beenbederf. In het eerste geval behoorenze tot den rang der Vleeschgezwellen, in het laatste tot die der Uitwassen.

§ 787.

De eersten, alsze niet buiten gemeen groot zyn, of eene kraakbeenige hardheid hebben, geneezen veelmaalen gemaklyk doorze dagelyks eenige reizen te bestryken met den *scherpen Geest des Zeezouts*: de laatsten zyn ongeneeslyk, zoo lang het Beenbederf zelve aanhoud, en eischen niet zelden het gebruik van het Brandyzer.

§ 788.

Veröuderde gezwellen van het eerste soort, zyn ten opzigte der geneezing vry gelyk aan de tweede; dat is te zeggen, datze veelmaalen niet, dan door branding geholpen worden. Als deeze versch zyn, en een dunne hals hebben, is een omgelegd bindzel doorgaans een beslissend hulpmiddel.

§ 789.

'Er zyn gevallen, waar'in een schynbaar Uitwas des Tandvleesch, inderdaad een Neusprop is, gevormd in den Slymboezem van het Opperkaaksbeen. In deeze omstandigheid vertoondze zig doorgaans in de nabyheid van een bedorven Maaltand, en wordt somwylen verzeld van een dergelyk uitwas in de Neusholte van dezelfde zyde. De geneezing is als dan zeer onzeeker, om dat men van vooren nimmer bepaalen kan, waar de grond van het Gezwel zyn zal. Bevind zig deeze nogthans gelukkig, digt by den grond der Kas, welke de bedorven Kies insluit, zoo verkrygt men de geneezing, door die Kies uit te trekken, het uitwas weg te snyden, en de Kas tot in de holte stoutelyk te doorbooren met het Brandyzer. Ik ben deeze aanmerking, die ik niet weete dat door iemand gemaakt is, verschuldigt aan mynen verstandigen en oordeelkundigen Vriend, den Heere MARTENS, by gelegenheid eener dergelyke Kunstbewerking door hem gedaan, en die alle gevolgen hadt, welke men immer hoopen of verwagten kan.

De

De Vleeschprop der Vrouwelyke Teeldeelen. *Cercosis.*

§ 790.

Onder deezen Naam, verstaat men een vleeschägtig Uitwas, beslooten in de Lyfmoeder of Schede, en uit de Zelfstandigheid deezer Deelen voortspruitende.

§ 791.

Dit Gezwel, dat dan eens binnen de bepaaling der Teeldeelen beslooten blyft, dan eens tot buiten de lippen der Schamelheid zig uitstrekt, is oorspronglyk uit de binnenste oppervlakte der Lyfmoeder, uit die van derzelver Hals, van den omtrek der Moedermond, of uit de binnenste oppervlakte der Schede. Deeze verscheidenheden maaken vier onderscheiden soorten deezer Gebreken, ieder van welken, zig door byzondere verschynzelen kenbaar maakt.

§ 792.

In het eerste geval naamlyk, zoo lang het gebrek binnen de holte van de Lyfmoeder beslooten blyft, gevoeld de Zieke eene zekere zwaarte in dit Ingewand; heeft eene meer of min belemmerde ontlasting der Pis, en van de stof des Afgangs; en gebeurd 'er eene langzaame, dog aanhoudende ontlasting van Bloed door de Schede, zoo dra hetzelve tot in dit Deel doorzakt, en men het, met den Vinger kan waarneemen.

§ 793.

In het tweede geval, besluit men tot deszelfs aanweezen, uit het gevoel van een meer of min vast, vleeschägtig Lighaam, in de holte der Schede; langs welkers geheelen omtrek, men den Vinger vryelyk beweegen kan; uit den tegenstand welke men gewaar wordt, een weinig hooger dan de rand is van den mond der Lyfmoeder; uit het afzyn der Bloedvliet aan die der voorgaande soort eigen; en, uit eene merkbaare omvouwing van den zoo even gemelden rand der Moedermond naar agteren.

§ 794.

Het derde geval, eischt niets dan het gezigt en gevoel, om ons te verzeekeren van deszelfs aanweezen. Het onderzoek met den Vinger naamlyk, die men rondom de plaats der aanhegting met veel vryheid beweegen kan; en de natuurlyke gesteltheid van den mond der Lyfmoeder, bewyst hetzelve ontegenzeglyk.

§ 795.

Schoon alle deeze Uitwasſen, voor zoo veel derzelver innerlyk ſaamenſtel en oorſprong betreft, van denzelfden aart zyn als de Vleeschgezwellen; zynze egter, algemeen genoomen, minder kwaadäartig dan deezen. Die van het eerſte ſoort ondertuſſchen, kanten zig eerſt aan tegen de geregelde ontlaſting der Maandſtonden, en verwekken naderhand aanhoudende Bloedvloeijingen, welken beiden verſcheidenerlye wanordes in de werkingen des Lighaams veroorzaaken, en niet zelden van eenen langzaamen Dood gevolgt worden.

§ 796.

Indien deeze gebreken, gelyk ſomwylen gebeurd, niet van zelfs afvallen, zynze niet geneesbaar, dan door het Handwerk, van hetwelk het hier de plaats niet is te ſpreeken.

Het Sponsgezwel der Gewrigten.

§ 797.

Fungus articulorum. Het SPONSGEZWEL, UITWAS, en WITTE ZWELLING DER GEWRIGTEN, zyn zoo veele byzondere benaamingen, op eene en dezelfde Ziekte toegepast. Men verſtaat 'er naamlyk door, zulk een Gezwel, 't welk, uit het binnenſte der Gewrigten zelve zynen oorſprong neemt, de tegenſtand van alle omvangende Deelen overwind, en zig uitwendig, naar deszelfs byzondere omſtandigheden, met verſchillende vertoonzelen aanbied.

§ 798.

In den beginne is de kleur der Huid, die het Gezwel dekt, onveränderd: de Zwelling is zagt, onpynlyk, dog een weinig veerkragtig, zig onmiddelyk na men haar gedrukt heeft, herſtellende: de beweeging van het Gewrigt egter, is meer of min verhindert. Naderhand, als de Zwelling toeneemt, vermeerderen ook de Toevallen, en wordt het gebrek grooter, vaſter en pynlyker. De beweeging gaat geheel verlooren. 'Er koomen ſomwylen meer dergelyke Gezwellen in andere nabyliggende Geleedingen. Het Gezwel zelve, breekt door, en ontlaſt een zeer kwaadäartig ſtinkvogt. Vleeschägtige Uitſpattingen verheffen zig allengskens uit de opening der Verzweering. Den Lyder vervald in eene uitteerende Koorts; en ſterft eindelyk, na eene geheele vermaagering des Lighaams, in de allerüiterſte elenden.

§ 799.

De natuur deezer Ziekte derhalven, is zeer na verwand aan het Kreeft- en kwaadäartig Vleeschgezwel. Deszelfs onmiddelyke oorzaak bestaat waarschynlyk in eene ontäarting van het celwyze Weefzel der Gewrigtsklieren. Tot de afgelegen Oorzaaken behooren, onvolkoomen Ontwrigtingen, sterke Kneuzingen, Beenbederf en dergelyken.

§ 800.

Geen Gewrigt van Armen of Beenen is 'er, in dewelke hetzelve niet kan plaats grypen. Allergemeenst egter, ziet men het in de geleeding des Elboogs, en het Kniegewrigt.

§ 801.

De Geneezing, wat men daar van ook zeggen mooge, is onmooglyk. De afzetting van het Deel alleenlyk, die strikt genoomen, geene Geneezing kan genoemd worden, is het eenig Hulpmiddel. Is deeze verbooden, en het geval door veröudering, kwaadäartigheid, of nevensgaande Ziekten wanhoopend, alsdan behoord hetzelve, met droogende, verkoelende, en Pynstillende middelen behandeld, en den Lyder aan eene strenge Leefregel onderworpen te worden.

8. *KLASSE.*

Het Lugtgezwel.

§ 802.

Eene algemeene, of bepaalde Zwelling van het gantsch Lighaam, of van eenig byzonder Deel, afhanglyk van Lugt, verzaameld in de vakjes van het celwyze Weefzel, wordt een LUGTGEZWEL genoemd. *Emphysema.*

§ 803.

Als Oorzaaken van hetzelve moet men beschouwen, het indringen der buitenlugt door eene Wond of Verzweering: rotstoffen verzaameld in het Vetvlies; Longwonden; verbreeking van het Strottenhoofd of der Lugtpyp; wonden tot in de holte deezer Deelen doorgaande; Darmwonden; Wonden van den Galblaas; doorgaande Borstwonden; Ribbebreuken, en dergelyken.

§ 804.

§ 804.

Deszelfs kenmerken zyn, eene bleeke, onpynlyke, en veerkragtige Zwelling, in dewelke, alsze met de Vingeren behandeld wordt, een zeer byzonder, en als kraakend geluid wordt waargenoomen.

§ 805.

De geneezing deezer Gezwellen is inzonderheid afhanglyk van het wegneemen der Oorzaaken; en deeze onmooglyk zynde, onverkrygbaar. De algemeene behandeling bestaat in het gebruik van geestryke en oplossende Plaatsmiddelen, de verwyding der byzynde Wond als dezelve zeer klein is, of het doen eener insnyding wanneer de bekleedzelen geheel zyn.

§ 806.

De verschillende benaamingen, door de Schryvers aan dit gebrek gegeeven, naar dat het deeze of geene Deelen by uitstek aantast, of de gantsche uitgebreitheid van het Lighaam inneemt, zyn meer bezwaarend voor het Geheugen, dan nuttig; en hebbenwe om die reeden gedagt, te moeten voorbygaan met stilzwygen.

9. KLASSE.

De aardägtige Gezwellen.

§ 807.

Tumores terrei. AARDAGTIGE GEZWELLEN zyn dezulken, welke bestaan uit eene meer of min harde, en steenägtige stof, in deeze of geene Deelen opgehoopt.

§ 808.

De Soorten derzelver zyn het *Kalkgezwel van eene onbekende oorzaak*, de *Kalkknobbels der Jigtige*, en de *Tongsteen.*

Tumor calceus, ignota Causa.

Het Kalkgezwel van eene onbekende Oorzaak.

§ 809.

Dit Gebrek, dat doorgaans een gantsch Deel inneemt, en als een soort van Versteening kan aangemerkt worden, is zeer hard op het gevoel, heeft eene knobbel-

belägtige oppervlakte, en is, of geheel niet, of alleen door de afzetting van het Deel, geneesbaar. Het eerste geval heeft plaats, als hetzelve gepaart gaat met eene verharding van bygelegen Klieren, of eene blykbaare zieklyke gesteldheid van het gantsche Lighaam: het laaste, als het zuiver plaatslyk is, en in een anderzints gezond Onderwerp voorkoomt.

De Kalkknobbels der Jigtige. *Tophi podagrici.*

§ 810.

Deeze gezwellen zyn zoo gemeen, als het voorige gebrek zeldzaam is; zy vertoonen zig inzonderheid aan de Gewrigten der Vingeren en Teenen, in de gedaante van zeer harde knobbels, en zyn uit hoofde haarer steeds aanhoudende oorzaak, ongeneeslyk.

De Tongsteen. *Calculus sublingualis.*

§ 811.

Onder deeze benaaming verstaat men een klein en hard gezwel onder de Tong, gemaakt door eene steenägtige stof, daar ter plaatze in eenig klierbeursje of kwylbuisje verzameld.

§ 812.

Dit kleine gebrek, geneest somtyds zig zelfs langs den weg van verzweering; maar moet somwylen, door eene insnyding, en het opvolgend uithaalen van den Steen, geheeld worden.

10. KLASSE.

Het Galblaasgezwel.

§ 813.

Het Galblaasgezwel, is eene uitzetting der Galblaas door ingeslooten Gal, ingevolge eener verstopping van deszelfs Loosbuis, of van de gemeene Galbuis, door eenigerlye steenägtige zelfstandigheid. *Tumor vesiculæ felleæ.*

§ 814.

Dit Gezwel, vertoond zig altoos onder den rand der regter onwaare Ribben; geeft een diep gevoel van Vogtgolving; en is somwylen verzeld van Geelzugt.

§ 815.

Zeldzaam wordt hetzelve geneezen door weekmaakende Pappen, en het inwendig gebruik van oploſſende Geneesmiddelen. In de meeſte gevallen, is het openen des Gezwels noodzaaklyk, en zyn alle andere hulpmiddelen onvermoogend. Dat hier toe, de aanhegting der Galblaas aan het Buikvlies vereiſcht wordt, en deeze, door de voorafgegaane verſchynzelen eener Ontſteking kenbaar zy, is iets 't welk men wel moet aanmerken.

11. *KLASSE.*

De Pisgezwellen.

§ 816.

Tumores urinarii. PISGEZWELLEN noemd men dezulken, in dewelke de Pis, in de Blaas zelve opgehouden, of uitgeſtort wordt in het Vetvlies der uiterlyke Teeldeelen en van den omtrek des Bilnaads. Tot deezen derhalven behooren, de *opzwelling des Pisblaas*, en de *indringing van Pis in het celwys Weefzel.* Van beiden zullenwe opzetlyk ſpreeken, by gelegenheid der beſchryving van de Ziektens der Piswegen, tot dewelken zy meer regtſtreeks behooren, dan tot de Gezwellen.

12. *KLASSE.*

De Zoggezwellen.

§ 817.

Tumores lactei. Alle verzaamlingen van Zog, de gewoone paalen der Natuur, in hoeveelheid of plaats overſchrydende, worden ZOGGEZWELLEN genoemd.

§ 818.

Deeze zyn inzonderheid eigen aan Kraamvrouwen, en betreklyk, of tot de Borſten, of tot eenig ander gedeelte des Lighaams. Ik zal de eerſten den Naam geeven van *Zoggezwel der Borſten*; de laaſten, die van *Zogsverplaatzingen.*

Het

Het Zoggezwel der Borſten.

§ 819.

Het ZOGGEZWEL DER BORSTEN, is eene tegennatuurlyke, pynlyke, eenigſints harde, niet ontſteken, en ſomtyds knobbelägtige vergrooting deezer Deelen, afhanglyk van eene ophooping van Zog in haare eigen vaten, of uitſtorting deszelven in het Vetvlies. *Tumor lacteus mammarum.*

§ 820.

Het eerſte geval wordt inzonderheid gekend uit eene meer of min algemeene hardheid van de Mamſchyf: het laaſte uit eene grooter, zagter, en geſpannen Zwelling welke meeſtäl het geheel beſlag der Borſt inneemt.

§ 821.

Beide gevallen grypen meeſt plaats by Vrouwen die het zoogen haarer Kinderen toevertrouwen aan anderen. Herhaalde blootſtellingen der Borſten ſtaande den tyd van het zoogen aan eene koude Lugt; eene grooter toevloed van zog dan door het Kind gebruikt wordt; gebreklyke ontlaſting der Kraamzuiveringen; en meer andere dergelyke oorzaaken, geeven insgelyks daar toe aanleiding.

§ 822.

Somwylen eindigen deeze Gezwellen door Oploſſing, ſomwylen door Verzweering, en dikmaalen door Verharding. De laaſte uitgang is zoo onvoldoende voor de Vrouwen, als verdrietig voor den Heelmeeſter, en moet altoos zoo veel mooglyk zy, verhoed worden.

§ 823.

De Oplosſing wordt best bewerkt, door het in agt neemen eener ſchraale Eetregel, het herhaald gebruik van Laxeermiddelen, de ontlaſting van het Zog door zuiging, en den aanleg van zagte, weekmaakende, en oploſſende Hulpmiddelen.

§ 824.

Indien de Oplosſing onmooglyk is, en eene bykoomende Ontſteking verëttering dreigt, moet de behandeling overëenſtemmen met die der verzweering van deeze Deelen, § 503. beſchreeven. De nablyvende verhardingen worden misſchien

ſchien door niets beter opgeloſt, dan door de *neêrgedrupte Wynſteen-olie*, zoo veel mooglyk zy vermengd met eenige *Weekmaakende Pleiſter*.

§ 825.

Dat deeze Verhardingen, hoe aanzienlyk en langduurig dezelve ook zyn moogen, nimmer ontäarten in Kanker, is miſſchien niet onnut aan te merken, daar het zeker is, dat de onwetenheid, en het zelfs belang, haar dikmaalen als zoodanig, met het Snymes agtervolgt hebben.

De Zogsverplaatzingen.

§ 826.

Gezwellen, waar ter plaatze anders dan in de Borſten, door eene verzaamling van Zog gemaakt, draagen den naam van ZOGSVERPLAATZINGEN.

§ 827.

Eene ſchielyke verdwyning van het Zog uit de Borſten, opvolgende Koortsägtige Beweeging, zwervende Pynen als die van eene zinkingägtige vloeijng, en het verſchynen eener Zwelling, die heet, geelägtig rood, glimmend, en veerkragtig is, zyn derzelver voornaamſte kenmerken.

§ 828.

Schoon het ſomwylen gelukt deeze verzaamlingen te geneezen langs den weg van Oploſſing, gaan ze egter veelmaalen over tot een zeker ſoort van Verzweering. Deeze uitgang wordt meer aangeweezen door het geduurig toeneemen der zwelling, en het gevoel van Vogtgolving, dan door de gewoone tekenen eener waare verëttering, § 556. beſchreeven.

§ 829.

Het bewerken der Oplosſing, is voor het meeſte gedeelte Geneeskundig. Uiterlyk kan men gebruik maaken van eene ſterke ſmelting van *Spaanſche Zeep in zoete Melk*, gelyk ook van de *neêrgedrupte Olie van Wynſteen*, verſlapt met *Water*, en by wyze van Stovingen aangelegt. De oplosſing hier door geen ſtand grypende, is de ontlaſting van het Vogt, door eene inſnyding, het eenig Hulpmiddel.

13. *KLAS.*

13. KLASSE.

De Onwaare Breuken.

§ 830.

Alle Gezwellen, welke of den Navel, of de uiterlyke Teeldeelen inneemen, en niet afhanglyk zyn van eene verplaatzing der Ingewanden, geeft men den naam van ONWAARE BREUKEN. *Herniæ Spuriæ.*

§ 831.

Tot deeze derhalven behooren, de *Water navelbreuk*, de *Bloed-navelbreuk*, de *Etter-navelbreuk*, de *Vleesch-navelbreuk*, de *Ader navelbreuk*, de *Vet-navelbreuk*, de *Waterbreuk der Teeldeelen*, derzelver *Bloedbreuk*, *Zaadbreuk*, *Vleeschbreuk*, *Etterbreuk*, *Vetbreuk*, *Aderbreuk*, en de *Breuk*, *gemaakt door Waterblaasjes.*

De Water-navelbreuk.

§ 832.

De WATER-NAVELBREUK bestaat zeldzaam op zig zelfs, maar is doorgaans het gevolg van het Buikwater. De Navel in dit geval, maakt eene doorschynende en bleeke Zwelling, waarin men eene zeer duidelyke Vogtgolving waarneemt. Somwylen opent zy zig van zelfs met gevolg van Geneezing. Somwylen verdwynd ze door drukking, en het gebruik van saamentrekkende plaatsmiddelen. Veelmaalen egter, moetze met het Lancet geöpent worden. *Hydromphalus.*

De Bloed navelbreuk.

§ 833.

Eene uitstorting van Bloed, den Navel in eenen bepaalden omtrek doende uitzetten, en afhanglyk van Kneuzing, of van het afscheuren der Navelstreng by nieuwgeboorne, draagt den Naam van BLOED NAVELBREUK. Dit Gezwel wykt doorgaans gemaklyk voor Oplossende Middelen, en een maatig sluitend verband. *Hæmatocele.*

De Etter-navelbreuk.

§ 834.

Empyomphalus. De ETTER-NAVELBREUK is niet anders dan een Ettergezwel ter plaatze van den Navel, en eischt dezelfde Geneeswyze. Somwylen beftaatze op zig zelfs; fomwylen is ze het gevolg eener verzaamling van Etter in den Buik, of in het Celwyze Weefzel van het Buikvlies.

De Vleesch-navelbreuk.

§ 835.

Sarcomphalus. De VLEESCH-NAVELBREUK is fomtyds van den aart der Vleeschgezwellen; fomtyds van die der Zweeren met fponsägtig Vleesch. In het eerfte geval, is ze vatbaar voor dezelfde veränderingen, en behandeling, als van de Vleeschgezwellen in het algemeen is aangemerkt. In het laatfte, dat veeltyds van eene affcheuring der Navelftreng afhangt, kanze door faamentrekkende of korftmaakende middelen, gelyk ook, door de afbinding, of wegfnyding, geneezen worden.

De Ader-navelbreuk.

§ 836.

Varicomphalus. ADER NAVELBREUK noemt men de Aderfpatten van den Navel zelfs, of van deszelfs omtrek, van welk eene oorzaak deeze ook afhangen. Haare geneezing is gelyk aan die der Aderfpatten in het algemeen; en kan uit de Befchryving deezer ontleend worden. Somwylen, zegt men, is dit Gezwel kwaadäartig, en vordert eene ftreelende Geneeswyze. Myne ondervindingen laaten my niet toe, hierömtrent iets zeekers vaft te ftellen. Ik ben egter, meer geneigd zulks te ontkennen, dan te beveftigen.

De Vet-navelbreuk.

§ 837.

Lipomphalus. De VET-NAVELBREUK, is niet anders dan een Vetgezwel des Navels, en heeft dezelfde oorzaaken, kenmerken, en gevolgen, als de Vetgezwellen in het algemeen, welke wy §. 669. en vervolgens, befchreeven hebben. Haare Genee-

neezing is insgelyks gelyk aan deezen, en kan alleen door de wegneeming des Gezwels verkreegen worden.

De Waterbreuk des Balzaks. *Hydrocele.*

§ 838.

Onder deezen Naam verſtaat men alle verzaamlingen van Water, welke de Balzak zelve, de Schederok der Zaadvaten, of de Schederok des Bals, inneemen.

§ 839.

Het eerſte ſoort van Waterbreuk is vry gemeen aan Kinderen, en wordt zeldzaamer beſpeurd by Volwaſſenen. By de laaſten ook, gaat het veeltyd gepaart met eene algemeene Waterzugt des Lighaams of met het Buikwater, en behoord in dit geval eerder als een Toeval dier Ziekten, dan als een Gebrek op zig zelfs beſchouwd te worden.

§ 840.

Het tweede ſoort is niet zeer gemeenzaam, en wordt zelfs ontkend van ſommige, niettegenſtaande zeer getrouwe en nauwkeurige Waarneemingen, deszelfs beſtaan ontegenzeglyk beweezen hebben.

§ 841.

Het derde ſoort, dat dikmaaler voorkomt, is aan minder tegenſpraak onderworpen dan het voorige. Men vind egter Heelkundige, die hetzelve beſchouwen, als behoorende tot den rang der Waterblaasjes.

§ 842.

Elk deezer verſchillende ſoorten van Waterbreuken, heeft zyne eigen kenmerken. In de Waterbreuk des Balzaks naamlyk, is dit Deel gelykelyk uitgezet door eene witte en geſpannen zwelling, in dewelke ſomwylen de merktekenen eener drukkende Vinger, een geruimen tyd behouden wordt: de Roede is gezwollen, en de Voorhuid dikmaalen blaaswys opgezet, of als gedraaid in een krultrek: veelmaalen ook kan men de golving van het ingedrongen Vogt waarneemen, en altoos is de Zwelling als in twee gedeeld door den naad des Balzaks. De Waterbreuk van den ſchederok der Zaadvaten, ſtrekt zig doorgaans uit van den ring der Buikſpieren tot aan den Bybal, heeft eene langronde gedaante, en is, in even-

ree-

reedigheid der hoeveelheid van het verzaameld Vogt, meer of min gespannen: de Bal der beleedigde zyde, is aan de agteronder kant der Zwelling voelbaar: de Roede is ingekort, en eenigzints gedrongen naar de gezonde zyde: ter plaatze eindelyk van den Ring der Buikspieren, en hier ook alleenlyk, wordt door den Lyder een ligt gevoel van Pyn waargenoomen. De Waterbreuk van den Schederok des Bals, wordt aangeweezen, door eene ronde, bleeke, en veerkragtige Zwelling aan het benedenste des Balzaks, door de onvoelbaarheid van den Bal; door den langzaamen aanwasch, en de onpynlykheid der Zwelling; gelyk ook, door de verlenging der Zaadstreng, en eene pynlyke gewaarwording in dezelve als het Deel niet ondersteund, en het Lighaam in eenen loodregten stand geplaatst is.

§ 843.

Alle deeze kenmerken egter, zyn alleen betreklyk tot de beschreeven gebreken, zoo lang deeze ieder op zig zelve plaats hebben, en niet vermengd zyn met elkander, of met eenige andere plaatslyke Ongesteltheden. In de laaste omstandigheden naamlyk, doen 'er zig gemengde kentekenen op, welke gedeeltelyk deeze, gedeeltelyk gene Ziekten aanwyzen. Eene nauwkeurige vergelyking van de zoo even gemelde verschynzelen der Waterbreuken, met de soort onderscheidende Kenmerken der Darm-Net- en Vleeschbreuken, dat de voornaamste Ziekten zyn, welke deeze gebreken doorgaans verzellen, is alleen in staat, om ons in deeze gevallen te beveiligen voor mistasting.

§ 844.

Het eerste soort van Waterbreuk is, als het op zig zelfs bestaat en by Kinderen plaats grypt, ligtelyk te geneezen door versterkende en eenigzints speceryägtige Stovingen. By Bejaarden geschied zulks somwylen, door Buikzuiverende en Pisdryvende Geneesmiddelen, gelyk ook door het Deel te stooven, met eene *smelting van Loodzuiker in Kalkwater*, of *van Aluin*, *Ammoniakzout*, *Kamfer*, en dergelyken, in *Wyn*.

§ 845.

De twee laaste soorten zyn onvatbaar voor de werking van eenigerhande Plaatsmiddelen, en eisschen altoos de Kunstbewerking. In de eerste ook, als de voorgeschreeven Hulpmiddelen van geene uitwerking altoos zyn, moet men den toevlugt neemen tot een Blaardragt, of het maaken van eenige zeer kleine inkervingen, in de Huid des Balzaks.

De

De Bloedbreuk des Balzaks.

§ 846.

Bloed, in eenig gedeelte van den Balzak, of deszelfs ingehouden Deelen verzaameld, en eene Zwelling maakende, die pynlyk, loodverwig, en ondoorſchynend is, geeft men den naam van BLOEDBREUK DES BALZAKS. *Hæmatocele.*

§ 847.

Dit Gebrek is ſomtyds afhanglyk van Wonden, ſomwylen van kneuzende Oorzaaken, en wordt geneezen, door oploſſende Stovingen, of door de ontlaſting van het uitgeſtorte Bloed, door eene insnyding. Eene zeer groote uitſtorting van deezen aart, niet terſtond behoorlyk behandeld wordende, doet dikmaalen een gedeelte des Balzaks vallen in verſterving.

De Zaadbreuk.

§ 848.

Door ZAADBREUK verſtaat men eene ſchielyke, meer of min pynlyke, en niet zeer harde opzwelling van den Bal en Bybal, veeläl afhanglyk van eene geſtoorde Byſlaap op het oogenblik der uitloozing, of, van eene buitengemeene ingetoogenheid by zeer gezonde, ſterke, en Bloedryke Menſchen. *Spermatocele.*

§ 849.

Dit gebrek verdwynd ſomwylen van zelfs, ſomwylen eiſcht het verkoelende Geneesmiddelen, de Aderlaating, Buikzuivering, en verdeelende Stovingen. Eene hervatte Byſlaap als zulks mooglyk zy, is in het eerſte geval, het vaardigſt Geneesmiddel.

De Vleeſchbreuk.

§ 850.

De VLEESCHBREUK is ſomwylen eene Ziekte van den Bybal, en ſomwylen, eene ontäarting van de eigen zelfſtandigheid der Ballen. In het eerſte geval, is ze van denzelfden aart als het Vleeſchgezwel. In het laaſte, behoordze tot den rang der Knoeſt of Kreeftgezwellen, naar maate zy zig bevind in deeze of geene omſtandigheden. *Sarcocele.*

§ 158.

De Vleeſchbreuk, aangemerkt als eene Ziekte van den Bybal, begind gemeenlyk met eene ligte verharding van dat gedeelte deszelve, het welke het naaſt is, aan den gemeenen ſtreng der Zaadvaten. Deeze verharding, die allengskens veld wind, neemt vervolgens de gantſche uitgeſtrektheid in des Bybals, en omvat eindelyk den geheelen omtrek van den Bal. In den beginne, is ze doorgaans onpynlyk, en vry van alle aanhegting ten opzigte der naaſtliggende Deelen. Naderhand egter, by aanhoudenheid verönagtzaamd zynde, hegtze zig aan de omliggende Deelen, beleedigt de Schederok der Zaadvaten, doet de Bal zelve ontäarten, wordt zeer pynlyk, maakt eene kwaadäartige Verzweering, en doet eindelyk, den Lyder elendig omkoomen.

§ 852.

De Vleeſchbreuk, welke als eene knoeſtägtige ontäarting des Bals zelve moet beſchouwd worden, begind ſomwylen in het middenpunt deezes Deels, en ſomwylen aan deszelfs oppervlakte. In het laaſte geval, is ze eerder kenbaar dan in het eerſte. In beide gevallen heeftze de gewoone verſchynzelen des Knoeſtgezwels, § 605. beſchreeven, en wordt uit zig zelve, of door tergende behandelingen, miskleurig, aderſpattig, en met één woord Kanker.

§ 853.

Geene deezer Gebreken zyn vatbaar, nog voor oploſſing, nog voor eene goedäartige verzweering. Die van het eerſte ſoort egter, kan miſſchien geneezen door de wegneeming van het Gezwel zelve, of van den Bal: ze wordt langen tyd draaglyk gehouden door eene geregelde Levenswys, nu en dan herhaalde afleidingen, verkoelende zoowel als ſaamentrekkende Aanlegzels, en het beſtendig gebruik van een Schortband. Die van het tweede ſoort, wordt op dezelfde wyze, dog met minder uitſlag onderhouden, en erkend, of behoefd, geenerlye Handwerk.

§ 854.

Met deeze Ziekten moet niet verward worden eene veneriſche opzwelling van den Bal of Bybal, welke dikmaalen voorkomt, en alleen geneezen wordt, door het In- en Uitwendig gebruik der bereidzelen van het Kwikzilver. Ik meende dit te moeten aanmerken, om dat ik ooggetuigen geweeſt ben van dergelyke misſlagen.

De Etterbreuk van den Bal, en des Balzaks. *Empyocele.*

§ 855.

Deeze Naam wordt gegeeven aan eene verzaamling van Etter, in den Bal zelve, of in het Balzakje, gevolgt op eene voorgaande plaatslyke Ontſteking, of algemeene heete Koortsägtige Ziekte.

§ 856.

Dit Gebrek, als het de Bal zelve aantaſt, doet dezelve dikmaalen geheel verſmelten, en als ontraaffelen; in dit geval eene zweer maakende, uit dewelke van Dag tot Dag, dunne, witte, en Vezelägtige Lighaamtjes voortkoomen.

§ 857.

De opening des Gezwels met het Lancet, zoo haaſt de Verzaamling zulks toelaat, en het opvolgend gebruik van zagte Balſemägtige Heelmiddelen, beſlisſen in beide deeze gevallen de Geneezing, die nogthans moeilyker is in de verzweering des Bals, dan van den Balzak.

De Vetbreuk.

§ 858.

Eene bovenmaatige vergrooting van een gedeelte des Balzaks, of van deszelfs gantſche uitgeſtrektheid, door eene al te overvloedige nederzetting van Olie in het Celwyze Weefzel, draagt den naam van VETBREUK. *Lyparocele.*

§ 859.

Deszelfs kenmerken zyn gelyk aan die der Vetgezwellen in het algemeen, en kunnen uit de beſchryving van deezen ontleend worden. Het is byna hetzelfde met de behandeling, vooräl wanneer ze zig bepaald by een gedeelte ſlegts van den Balzak.

De Aderbreuk.

§ 860.

De ADERBREUK beſtaat ſomwylen in eene verwyding der Aderlyke Vaten van de Huid des Balzaks, ſomwylen in die der Zaadſtreng of van den Bybal. *Varicocele.*

§ 861.

Het eerſte geval, is in alle opzigten gelyk aan de Aderſpatten in het algemeen, en voor dezelfde behandeling vatbaar.

§ 862.

Het tweede en derde wordt gekend aan eene knobbelägtige zwelling van den Zaadſtreng, of van het voorgemelde vaatägtig Lighaam; en gaat dikmaalen gepaart met eene uitdrooging van het Lighaam des Bals zelve.

§ 863.

Beide deeze ſoorten, ontſpruiten meeſtäl uit wellustige denkbeelden, ongeſteltheid der Vogten, verhinderde terugkeering des Bloeds, en plaatslyke Kneuzingen. Ze worden geneezen door eene Horizontaale plaatzing van het Lighaam, by Nagt; door het gebruik eener Schortband des Daags; door eene gemaatigde Levenswys; en door het gebruik van ſaamentrekkende en verſterkende Hulpmiddelen.

Hydatocele *De Breuk gemaakt door Waterblaasjes.*

§ 864.

Deeze, die meer plaats grypt by Kinderen, dan by Volwaſſenen, beſpeurd men ſomwylen aan eenig gedeelte der Zaadſtreng; ſomwylen, in het Celwyze Weefzel van den Balzak. Altoos vertoond ze zig in de gedaante eener kleine onpynlyke, en veerkragtige Zwelling, die eenigermaaten verſchuifbaar is, maar, waar ook geplaatſt, nimmer binnen den Ring der Buikſpieren kan gedrukt worden. Deeze laatſte byzonderheid moet men wel in agt neemen, om dat ze het voornaame Kenmerk is, waar door dit gebrek, als het zig in de Lies bevind, van een beginnende Darmbreuk onderſcheiden wordt.

§ 865.

Deszelfs Geneezing wordt ſomwylen bewerkt door de Natuur, ſomwylen door oploſſende Hulpmiddelen, en veelmaalen, alleen door de Konſtbewerking, die, als het gebrek zeer groot is, gelyk ſomwylen gebeurd, dezelfde is als der Waterbreuk.

14. *KLAS*.

14. *K L A S S E.*

De Werktuiglyke Gezwellen.

§ 866.

Werktuiglyke Gezwellen noeme ik dezulke, welke gemaakt worden door de tegennatuurlyke grootte, of niet gewoone plaatzing, van een anders wel gesteld Deel onzes Lighaams, onafhanglyk van eene eigenlyk dus genaamde Uitzakking. *Tumores organici.*

§ 867.

Tot deeze Rangschikking behooren, voor zoo veel my als nog bekend is, de *Vergrooting der Oorklier*, de *Vergrooting der Amandelen*, en het *Bal-Liefchbgezwel.*

De Vergrooting der Oorklier.

§ 868.

De Oorklier, en misschien ook andere Klieren, vergroot somwylen dermaaten, dat de schoonheid des Aangezigts daar door merkelyk benaadeeld wordt, schoon de natuurlyke vastheid en werking dier Klier dezelfde blyven.

§ 869.

Misschien is het waar, dat deeze vergrooting enkel afhangt van eene Natuurs-speeling in de voeding van dit Deel, zonder eenige andere bykoomende Oorzaaken. Zeeker althans is het, dat dezelve onvatbaar is voor eenige verbetering door het gebruik van Hulpmiddelen; datze nimmer eenen kwaaden aart aanneemt; en dat, als men de gantsche Klier met het Mes wegneemt, 't gene de eenige Geneeswyze is, men geen de minste verändering ontdekt in deszelfs Saamenstel.

De Vergrooting der Amandelen.

§. 870.

Eene gelyke vergrooting als de Oorklier, ondergaan ook somwylen de Amandelen, 't zy één derzelver afzonderlyk, 't zy beiden te gelyk. Dit geval, wordt somwylen verbeterd, of althans in zynen voortgang bepaald, door het aanhoudend

gebruik van ſterke Purgeermiddelen, en ſaamentrekkende Gorgelwaters. Somwylen egter vergroot het tot dien trap, dat de Spraak, Slikking, en Ademhaaling belemmerd worden, en men verpligt is te beſluiten tot de wegneeming.

Parorchidium.

Het Bal-Lieſchgezwel.

§ 871.

Dit is niet anders dan het verblyf des Bals, of der Ballen, in dat gedeelte van den *Meatus*, dat aan de Liesch beäntwoord, en zig natuurlyker wyze bevinden moeſt in het benedenſte van den Balzak.

§ 872.

Dit geval is vry gemeen aan Kinderen, en wordt zeldzaam gezien by Volwasſenen. Het is vooräl kenbaar uit het afzyn des Bals of der Ballen in den Balzak, vergeleeken met eene vaſte, ronde, onpynlyke en eenigzints verſchuifbaare Zwelling in de Lieſſchen.

§ 873.

De Natuur zelve doet dit Gezwel verdwynen, door de doorzakking der Ballen in het Zakje te bevorderen; en als dit geene plaats grypt, blyft het voor altoos aanweezig. In de behandeling der Breuken by Kinderen, moet men altoos op dit geval bedagt zyn, ten einde men het zelve niet verkeerdelyk als zoodaanig beſchouwe.

15. *K L A S S E.*

De Koude Verzweeringen.

§ 874.

Abſceſſus frigidi.

KOUDE VERZWEERINGEN noeme ik dezulken, welke een Gezwel maaken, dat hard, niet zeer pynlyk, weinig of niet miskleurig, en van eenen zeer langen duur is

§ 875.

Kinderen, Vrouwen die een ſtilzittend Leven leiden, en Zwakke, of Hoogbejaarde Menſchen, zyn aan deeze meer onderhevig dan Lieden van Middelbaaren Ouderdom, en eene Werkzaame Levenswys. In eenen hoogen trap van Scheur-

Scheurbuik, of ontbinding der Vogten tot eene Waterägtige dunheid, worden ze veelmaalen waargenoomen.

§ 876.

Geen Deel van ons Lighaam is 'er, waar in dezelve niet kunnen plaats grypen. Gemeenlyk egter, befpeurd men ze in het midden der uiterfte Ledemaaten, en in den omtrek der Gewrigten.

§ 877.

Al de hulp, welke de Heelkonft in deeze gebreken kan toebrengen, beftaat enkel in het begunftigen der Ettermaaking, door prikkelende Hulpmiddelen; die, om de traage werking der Natuur in deeze gevallen, beft in de gedaante van Pleifters worden aangelegt. Eene genoegzaame verzaamling van ftof daar zynde moetenze met het Mes geöpent, en vervolgens met balfemägtige dragtmiddelen verbonden worden. In de nabyheid der Gewrigten is het goed, deeze opening niet lang uit te ftellen, om de verfpreiding der ftof, in de holte des Gewrigts te verhoeden.

§ 878.

Weinig egter, zullen alle deeze hulpmiddelen, in de meefte gevallen ter geneezing toebrengen, wanneer niet tevens een Geneeskundig beftier, daar toe medewerkt. De heerfchende, en van elders bekende ongefteltheid der Vogten naamlyk, moet verbeterd, en de zwakheid der natuurlyke werktuigen op alle mooglyke wyze verfterkt worden, 't zy door algemeene, 't zy door foortelyk verbeterende en verfterkende hulpmiddelen.

§ 879.

Moeilyk is het in den beginne, om deeze Gezwellen te onderfcheiden van anderen. De zeer groote hardheid egter welke altoos daar aan eigen is; de langzaame toeneeming in uitgeftrektheid, de geringe pynlykheid derzelver, alsze aan zig zelve overgelaaten, en niet door menigvuldige drukkingen getergd worden; de nauwlyks merkbaare verändering van de natuurlyke kleur der Bekleedzelen; een zeer duifter gevoel van vogtgolving fomwylen in het midden der verharding; maar vooräl, de bekende verändering en ontäarting der Vogten, in het Onderwerp by welke zy voorkoomen, zyn zo veele byzondere omftandigheden, welke derzelver beftaan aanwyzen.

§ 880.

Gezwellen van dit soort, alsze in een Deel plaats grypen, welks uitgestrektheid niet zeer aanzienlyk, en waar van het saamenstel meerendeels klieragtig is, worden somwylen gevolgt van eene geheele verteering des aangedaane Deels zelve, en dit verdiend voorál, de oplettenheid des Heelmeesters.

HEDEN-

HEDENDAAGSCHE

ALGEMEENE OEFFENENDE

HEELKUNDE.

VIERDE LEERSTUK.

VERHANDELING

DER

UITZAKKINGEN.

I N H O U D.

HEDENDAAGSCHE

ALGEMEENE OEFFENENDE

HEELKUNDE.

VIERDE LEERSTUK.

VERHANDELING DER UITZAKKINGEN.

I. HOOFTDEEL.

De Uitzakkingen in het algemeen.

§ 881.

Eene verplaatzing der Ingewanden, buiten de bepaling der holte in dewelke zy natuurlyker wyze beslooten zyn, geeft men den naam van Uitzakking. *Prolapsus.*

§ 882.

Deeze Gebreken, zyn of verhoolen en gedekt door de Bekleedzelen, of ze

zyn

zyn blykbaar en vertoonen de uitgeweeken Deelen in hunne eigen Zelfſtandigheid. De laatſten behouden den algemeenen naam van *Uitzakkingen*, de eerſten geeft men die van *Breuken*.

§ 883.

Beiden zyn afhanglyk, van eene aangebooren geſteltheid der bepaalende Deelen; van eene natuurlyke of ziekelyke zwakte der Vezelen; van eene zeer groote inſpanning van kragten; van ſterk Hoeſten, Niezen, Braaken, en dergelyken; van eene moeilyke verloſſing by Vrouwen; gelyk ook van de beleedigende werking van kneuzende Vermoogens, en eenen verminderden tegenſtand der algemeene en byzondere Bekleedzelen, door zeekere Wonden, of Verzweeringen.

§ 884.

De Natuur der uitgeweeken Deelen zelve, de plaats welke zy inneemen, de omſtandigheden waarin ze zig bevinden, de oorzaaken zelfs welke de uitwyking voortbrengen, bepaalen inzonderheid de Naam, Kenmerken, Gevolgen, en behandeling deezer Ziekten, en maaken dezelve, als van weinig aanbelang, gewigtig, gevaarlyk, of doodelyk.

§ 885.

De twee volgende Hooftdeelen zullen een meer byzonder en nauwkeurig verſlag van dit alles inſluiten.

II. HOOFTDEEL.

De eigentlyk dus genaamde Uitzakkingen.

§ 886.

De Bepaaling van deeze, is §. 878. gegeeven. De ondergeſchikte ſoorten der zelver zyn, de *Uitzakking des Endeldarms*, *der Schede*, en *der Lyjmoeder.*

De Uitzakking des Endeldarms.

§ 887.

Prolapſus Ani. Deeze Naam wordt gegeeven aan eene verſlapping, verlenging, en uitvalling

ling des Endeldarms, tot zoo verre dat ze de onderste bepaaling van het Bekken overschreid, en buiten de opening van den Aars, voor een meer of min aanzienlyk gedeelte, zigtbaar is.

§ 888.

Dit gebrek vertoond zig doorgaans in de gedaante eener langwerpige, zagte, en roode Zwelling, die uit den Aars voortkomt, en in haar midden eene opening heeft, welke veeläl het inbrengen des kleinen Vingers, met een taamlyk gemak toelaat.

§ 889.

Somwylen egter, en vooräl in het geval van veroudering, heeft het eene meer ronde dan langwerpige gedaante, is de voorgemelde opening nauwlyks kenbaar, en deszelfs kleur, Paars, Loodverwig, of Zwart. Men moet op dit verschil wel agt geeven, om dat het de regelmaat is, onzer beöordeeling, en behandeling.

§ 890.

Dan eens wordt deeze Uitzakking gemaakt, alleen door het binnenste Vlies des Endeldarms, dan eens door de geheele Zelfstandigheid van deezen Darm. Somtyds is derzelver oppervlakte bezet met Ambyen; somwylen met eene zeer taaije, en Slymägtige stof.

§ 891.

De Oorzaaken, als men strikt wil redeneeren, zyn nauwlyks bepaalbaar; dog worden meestäl gesteld te behooren, tot eene Verlamming van de Sluitspier des Aars, en de Verslapping des Endeldarms. De gemeenzaamheid deezes Gebreks, by Kinderen, Vrouwen, en Zwakken, maakt dit gevoelen waarschynlyk. Het wordt nogthans twyffelägtig, als men aanmerkt, dat zeer gezonde en sterke Menschen niet altoos bevreid zyn van dit Ongemak, en het ook by deeze gezien is.

§ 892.

De algemeene behandeling deezes Gebreks, bestaat, in het herstellen van het uitgevallen gedeelte des Endeldarms binnen de holte van het Bekken; en het beveiligen deszelve voor eene nieuwe uitwyking.

§ 893.

De herstelling geschied, door eene zagte, en beurtelings verwisselende drukking

king der Vingeren van beide Handen; het Lighaam des Lyders horifontaal geplaaſt zynde.

§ 894.

De beveiliging voor eene nieuwe uitwyking, wordt beſt bewerkt, door verſterkende Stovingen, inſpuitingen, en berookingen, onderſteund van een dikke drukdoek en het T. verband; of door eene ingebragte Lamsblaas, welke men naderhand met Lugt opvuld, toebind, en uitwendig op deeze of geene wyze verzeekerd.

§ 895.

De inbrenging wordt ſomwylen verhinderd door de zeer groote uitgebreitheid der Uitzakking, en derzelver klemming, ontſteking, en opzwelling. In deeze omſtandigheid, doet men het gebrek by aanhoudenheid ſtoven met verkoelende en ſaamentrekkende Hulpmiddelen; en beproeft men van tyd tot tyd de herſtelling.

§ 896.

Als het uitgeweeken gedeelte des endeldarms verſtorven is, en deeze verſterving alleen deszelfs oppervlakte inneemt, wordt de geneezing dikmaalen verkreegen, door de inbrenging, en het opvolgend gebruik van verſterkende en wynägtige inſpuitingen of dampbaden. Wanneer dezelve de gantſche zelfſtandigheid des Darms, voor zoo veel de uitvalling betreft ontäart heeft, is het goed, de afſcheiding te bewerken door het gebruik van den *Terpentyngeeſt*, en weekmaakende Pappen; terwyl de kragten des Lyders onderſteund worden door den *Koortsbaſt*, en eene zagte voedende Eetregel. Dit geval egter, waarin zeldzaam de overige Darmen geen deel neemen, is den meeſten tyd doodelyk.

De Uitzakking der Schede.

§ 897.

Prolapſus vaginæ. De UITZAKKING DER SCHEDE, in haare ſtriktſte betekenis genoomen, is niet anders, dan eene verlenging van derzelver binnenſte bekleedzel, tot in, of buiten de natuurlyke paalen deezes Deels.

§ 898.

Deeze uitzakking is betreklyk, of tot een meer of min aanzienlyk gedeelte van dit

dit vlies, of tot deszelfs gantſche uitgeſtrektheid. Elk deezer gevallen heeft zyne byzondere kenmerken.

§ 899.

In de gedeeltelyke uitzakking der Schede, beſpeurd men eene zagte, roode, en eenigzints rimpelige zwelling, die voor een gedeelte uiterlyk zigtbaar is, uit een der zyden van de Schede ſchynd voort te koomen, en in de meeſte gevallen, ligtelyk kan binnen gebragt worden.

§ 900.

In de geheele uitzakking van dit Deel, is de zwelling niet ongelyk aan die des uitgezakte Endeldarm, beſchouwd in alle deszelfs verſchillende omſtandigheden, en kan men meeſtäl, de vinger brengen, door de opening van het Gezwel tot aan den mond der Lyfmoeder.

§ 901.

Schoon dit gebrek, doorgaans meer laſtig dan gevaarlyk is, kan het egter toevalliger wyze, ontſteken, verzweeren, of verſterven. In ſommige deezer omſtandigheden, deelen de gemelde ontäartingen zig mede aan de Pisblaas, of den Endeldarm, en veröorzaaken gevaarlyke niet alleen, maar zelfs doodelyke Toevallen.

§ 902.

De herſtelling van het uitgeweeken gedeelte der Schede, met de Vingeren; het gebruik van verſterkende Stovingen, Inſpuitingen, dampbaden, en berookingen; eene zoo lang mooglyk aanhoudende horiſontaale ligging van het Lighaam; het inbrengen eindelyk van een *Peſſarium*, zyn in alle geneesbaare gevallen van deeze ſoort, de voornaamſte hulpmiddelen.

De Uitzakking der Lyfmoeder.

§ 903.

Wanneer de Lyfmoeder, geheel of ten deele, haare natuurlyke plaats verlaat, en tot buiten de Lippen der Schamelheid nederhangt, zoo dat derzelver Mond, aan het benedenſte einde der zwelling zigtbaar is, noemd men zulks eene UITZAKKING DER LYFMOEDER. *Prolapſus uteri.*

§ 904.

Dit gebrek is afhanglyk van eene verſlapping der Hylig- en Zitbeensbanden, en

en der ſluitende vermoogens aan den onder en voorkant van het Bekken, tot welke inzonderheid behoord de *Conſtrictor cunni.*

§ 905.

De uitzakking der Lyfmoeder beſtaat nooit op zig zelfs, maar is altoos verzeld met een Darm- of Blaasbreuk. Miſſchien zelfs is het waar, datze in alle gevallen het gevolg is van deezen.

§ 906.

Geenerlye Leeftyd, geenerlye Geſteltheid, is voor deeze ziekte onvatbaar. Men beſpeurd ze egter meer by Bejaarden, dan by aankoomelingen; meer by gehuuwde Vrouwen dan by Vreiſters; en meer by dezulken die veel Kinderen ter wereld gebragt hebben, dan by anderen.

§ 907.

De kenmerken zyn verſchillend naar dat de Lyfmoeder ten deele of geheel is uitgezakt; en naar dezelve zig bevind in deeze of gene omſtandigheden. Wy zullen alleen de eerſten aanwyzen, vermits de laaſten van zelve, uit de kennis deezer byzonderheden voortvloeijen.

§ 908.

In de gedeeltelyke uitzakking der Lyfmoeder, is het Gezwel hier door gemaakt, zo draa het uitwendig zigtbaar is, rood, langwerpig, vaſt in het midden, en zagter in den omtrek, laatende zig met zeer weinig moeite, en ſomwylen alleen door eene horiſontaale ligging, binnen brengen.

§ 909.

In de geheele uitzakking van dit ingewand, is de zwelling meeſtäl bolrond, grooter dan de voorige, en veel moeilyker om in te brengen. De overige verſchynzelen zyn dezelfde, maar alle in eenen veel ſterkeren graad.

§ 910.

Geringe uitzakkingen der Lyfmoeder, gelyk ook dezulken, die ſlegts een korten tyd beſtaan hebben, zyn niet zoo zeer gevaarlyk als laſtig. Veröuderde in tegendeel, verwaarloosde, of die met Ontvelling, Verzweering, Ontſteking, Verſterving, of zeer aanmerklyke Darm- en Blaasbreuken gepaart gaan, kunnen zeer ſlegte gevolgen naa zig ſleepen.

§ 911.

§ 911.

De behandeling deezer Gebreken, is na genoeg gelyk aan die der Uitzakkingen van de Schede, welke wy zoo aanſtonds beſchreeven hebben. Het *Peſſarium* egter, moet eene andere gedaante hebben, en met dat des Heeren CAMPER overéénkoomen. De gemeene, en alzints bekende *Moederringen*, kunnen ook, ter binnenhouding der herſtelde Uitzakking, ſomwylen met vrugt gebruikt worden.

§ 912.

Onherſtelbaare Uitzakkingen van de tweede ſoort, moeten door een gepaſt Verband geſchoord, en naar eiſch der byzynde toevallige omſtandigheden, met de noodige hulpmiddelen behandeld worden.

§ 913.

Ik zegge niets van de omkeering der Lyfmoeder, door ſommige gebragt tot de Uitzakkingen, om dat deeze niet voortkoomt dan door eene onvoorzigtige afhaaling der Nageboorte by de Verloſſing, en dus een Onderwerp is der Vroedkunde, welke niet binnen de paalen valdt van ons beſtek.

III. HOOFTDEEL.

De Breuken.

§ 914.

EEn BREUK is eene verplaatzing van eenig gedeelte der Ingewanden van het Hoofd, de Borſt, den Buik, of het Bekken, tot zoo verre, dat ze de bepaaling deezer holten overſchreid, en uitwendig een Gezwel maakt, dat dan eens deeze, dan eens gene gedaante heeft, en in de meeſte gevallen inbrengbaar is. *Hernia.*

§ 915.

Het verſchil der Breuken wordt bepaald, door de verſcheidenheid der Deelen welke dezelve uitmaaken; door de verſchillende plaatzen welke zy inneemen; door de openingen of verwydingen, welke haar doorlaaten; door haare onderſcheiden gedaante en uitgebreitheid; door den verſchillenden ſtaat der uitgeweeken en bedekkende Deelen; gelyk ook, door haare duuring, en de oorzaaken, van welke zy afhangen.

§ 916.

De Kenmerken der Breuken, zyn of *Algemeene*, of *byzondere*. De eerſte zyn eigen aan alle Breuken zonder onderſcheid; de laaſte, aan deeze of geene Breuk by Uitſtek, met uitzondering van alle anderen.

§ 917.

Tot de *Algemeene Kenmerken* behooren, dat het Gezwel eene plaats inneemt welke men by ondervinding weet, dat geſchikt is voor Breuken; dat men, hetzelve met de Vingeren onderzoekende, ter plaatze van zekere natuurlyke of dikmaalen waargenoomen toevallige openingen, het vervolg der Deelen beſpeurd welke het Lighaam des Gezwels uitmaaken; dat deeze openingen ten duidelykſten gevoeld worden, wanneer of van zelfs, of door drukking, het uitwendig Gezwel binnen ſlipt; dat de Zwelling gemaakt wordt, niet door een vloeiſtof, maar door een vaſt lighaam, 't welk niet bezwaarlyk te onderſcheiden is; dat eindelyk, by het doen der poogingen tot binnenbrenging, ditzelfde vaſt Lighaam beſtendig beſpeurd word, en het geval is voorgegaan van eenige der Oorzaaken, welke gemeenlyk een Breuk doen ſtand grypen. Sommige voegen by deeze byzonderheden nog, dat het Gezwel dan eens verdwynd, dan weder te voorſchyn komt, en doorgaans inbrengbaar is, wanneer het Lighaaam eenen zekeren ſtand, meer of min hellende naar eenen Horiſontaalen, gegeeven wordt. Dit verſchynzel egter, dat niet altoos plaats heeft, en ſomwylen zelfs bedrieglyk is, meende ik, niet te moeten brengen tot het getal deezer kenmerken.

§ 918.

De *eigen Kentekenen*, zyn even zoo verſchillend, als de verſcheidenheid is der Breuken; en zullen wy naderhand, als we van ieder Breuk in het byzonder ſpreeken, voordraagen.

§ 919.

De oorzaaken deezer Gebreken, algemeen genoomen, verſchillen in geenen deele van die der uitzakkingen, § 883. beſchreeven. Alle kunnenze gevoeglyk onderſcheiden worden, in *voorbereidende*, en *uitwerkende*. De eerſten bepaalen ſlegts de mooglykheid; de laaſten de daadelykheid.

§ 920.

Als *voorbereidende oorzaaken* moet men beſchouwen, eene aangebooren of Ziekly-

lyke gesteltheid van sommige Deelen, geschikt ter bepaaling van anderen; eene slapmaakende, slymige, en zeer vette Eetregel; het woonen op plaatzen, welkers dampkring, door de nabyheid der Zee, van aanmerklyke Rivieren, Meeren, of Moerassen, doorgaans zeer vogtig is; Beroepen welke verpligten tot het dagelyks hervatten van zeer sterke, 't zy algemeene, 't zy byzondere Lighaams beweegingen; verzaamlingen van Water in zekere holligheden van het Lighaam; zeer sterke, en lang aanhoudende belette Pisloozingen, en van de stof des Afgangs; gelyk ook, verzweeringen en wonden, tot zekere diepte in de zelfstandigheid der bepaalende zagte deelen van sommige holten doorgaande.

§ 921.

Tot de *uitwerkende Oorzaaken* worden betrokken, Hoesten, Niezen, Braaken, perssingen by gelegenheid der gewoone Ontlastingen, hard Schreeuwen, Lagchen, het blaazen op zekere Speeltuigen, groote inspanning van Kragten, vooräl bovens hands, het Paardryden, Springen, Danssen, zeer moeilyke verlossingen, en dergelyken.

§ 922.

De gevolgen der Breuken, regelen zig inzonderheid naar derzelver soorten, oorzaaken, duuring, staat en toevallen; gelyk ook naar den Ouderdom, en de Lighaamsgesteltheid des Lyders. Deeze derhalven, kunnen niet dan gebreklyk, tot algemeene bepaalingen gebragt worden.

§ 923.

De Geneezing is of onderhoudend, of volstrekt. Beiden sluiten meestäl in, de herstelling der uitgeweeken Deelen in hunne natuurlyke plaats, en derzelver beveiliging voor eene nieuwe uitvalling.

§ 924.

De herstelling geschied somwylen gemaklyk, en alleen door de eigen inkrimping der Deelen, of de handen des Heelmeester, het Lighaam alvoorens in eenen stand geplaatst zynde, welke uit zynen eigen aart dezelve begunstigt. Somwylen integendeel, is ze zeer bezwaarlyk, en kan niet gedaan worden, dan na eene voorgaande Konstbewerking.

§ 925.

Het beveiligen der herstelde Deelen voor eene nieuwe Uitzakking, geschied

dan eens door een Verband, dan eens door het gebruik van Werktuigen, welke men den Naam geeft van *Breukbanden;* en die, overéénkomftig het verfchil der Deelen welke de Breuk inneemt, eene onderfcheiden gedaante hebben.

§ 926.

Ten opzigte van beide deeze aanwyzingen, onderfteld men de inbrengbaarheid der Breuken, als een noodzaaklyk vereïfchte. In gevallen daar deeze geene plaats heeft, moet men flegts de dreigende toevallen verhoeden, en de aanweezige, zoo veel mooglyk zy, wegneemen.

§ 927.

De Oninbrengbaarheid der Breuken, is fomwylen geheel, fomwylen gedeeltelyk. De eerfte laat niet toe, dat eenig gedeelte der uitgeweeken Ingewanden, herfteld wordt; de laafte, fteld de mooglykheid der herftelling van fommige, en de onmooglykheid van andere deezer Ingewanden.

§ 928.

De beklemming der uitgevallen Deelen, ter plaatze der openingen door dewelke zy heen gaan; derzelver vafthegting aan elkander en aan de omringende Deelen; de zeer groote uitgebreitheid der Breuk, in vergelyking van die der voorgemelde Openingen; gelyk ook de Ontoegeefbaarheid, of laat ik liever zeggen, de onuitrekbaarheid van de randen der verwydingen welke dezelve by haaren grond bepaalen; zyn de voornaame Oorzaaken deezer Oninbrengbaarheden.

§ 929.

In alle, of immers in de meefte Breuken, worden de uitgeweeken Ingewanden, onmiddelyk omvangen door eene vliesägtige Zak, gemaakt door de verlenging van een gedeelte des binnenfte bekleedzel van die Holte tot dewelke de gemelde Ingewanden behooren. Deeze zak, waar aan men den naam gegeeven heeft van BREUKZAK, is dun in verfche, dik in oude Breuken, en in het eerfte geval niet, in het laafte al, met de omringende Deelen vereënigt. De inbrengbaarheid van deezen Zak, van fommige gefteld, van andere betwift, is voornaamlyk afhanglyk van deeze byzonderheden, en moet dan eens als mooglyk, dan eens als onmooglyk befchouwd worden.

Saccus herniarius.

§ 930.

§ 930.

Deeze Zak besluit somtyds in zyne holte eenig waterägtig Vogt; somwylen is hy geheel en al versteeken van hetzelve. In de eerste omstandigheid noemd men de Breuk *droog*, in de laaste *Vogtig*.

§ 931.

Alle overige byzonderheden der Breuken zyn soortelyk; dat is te zeggen, eigen aan deeze of gene Breuk by uitstek, met uitzondering van alle anderen.

§ 932.

De soorten der Breuken, voor zoo veel dezelve eenige weezenlyke verscheidenheden insluiten, zyn, de *Hoofdbreuk*, de *Borstbreuk*, de *Buikbreuk*, de *Lendenbreuk*, de *Heupbreuk*, de *Navelbreuk*, de *Lieschbreuk*, de *Zakbreuk*, de *Schedebreuk*, de *Dyebreuk*, en de *Breuk van het Eironde Gat*. Alle deeze verscheidenheden zyn plaatslyk: 'er zyn anderen, welke opzigtelyk zyn tot de natuur der Deelen welke de Breuk maaken, of tot de byzondere staat van deezen. Tot de eerste behooren de *Hersfenbreuk*, de *Longbreuk*, de *Maagbreuk*, de *Nierbreuk*, de *Netbreuk*, de *Darmbreuk*, de *Darm-netbreuk*, de *Blaasbreuk*, en de *Breuk der Eijernesten*. Tot de laaste worden gebragt, de *beklemde*, de *aangegroeide*, de *verzwooren*, en de *verstorven Breuken*. De *aangebooren Breuk der Lieschen* en *van het Balzakje*, by Kinderen, moet nog als een byzonder soort van *Breuken* beschouwd worden.

§ 933.

De volgende Onderdeelingen, zullen eene afzonderlyke Beschryving van elk deezer Gebreken insluiten.

De Hoofd- of Herssenbreuk. *Hernia Cephalica, vel Cerebri.*

§ 934.

Door deeze verstaat men eene uitwyking van eenig gedeelte der Herssenen, tot buiten de bepaling der Bekkeneelsbeenderen, ingevolge eener gebreklyke beenwording van het een of ander deel deezer Beenderen.

§ 935.

Sommige Heelkundige spreeken van dit geval, als ohe tzelve dikmaalen plaats

 hadt,

hadt, en door genoegzaame ondervindingen beweezen was. Andere beweeren datze niet beſtaat dan denkbeeldig, en men altyd daar voor genoomen heeft, zeker byzonder ſoort van Waterhoofd, of eene zwelling der Bekleedzelen veroorzaakt door Kneuzing. De waarheid ſchynd, dat het nimmer een eigenlydig gebrek is, maar enkel als een toeval van het inwendig Waterhoofd, moet worden aangemerkt.

§ 936.

In deezen Zin, zyn derzelver kenmerken, oorzaaken, gevolgen, en behandeling, volkoomen gelyk aan die van het byzonder inwendig Waterhoofd, § 728 en 729. beſchreeven, en kunnen hier uit ontleend worden.

De Borſtbreuk.

§ 937.

Hernia thoratica. Een Gezwel, dat zagt, onpynlyk, aan een der zyden van de Borſtholte geplaatſt, en meer of min inbrengbaar is, geeft men den naam van BORSTBREUK.

§ 938.

Doorgaans wordt dezelve gemaakt door een gedeelte der Longen, toevalliger wyze, door de tuſſchenruimten der Ribben uitwaarts geweeken; ſomwylen door eene Breuk van het Hart, of der groote ſlagäder, langs denzelfden weg uitgeſpat. In de laaſte omſtandigheden, beſpeurd men de kenmerken eener Slagäderbreuk, en worden de Ribben niet zelden van Beenbederf aangedaan.

§ 939.

Hernia Pulmonis. Het eerſte geval, dat door den naam van LONGBREUK, onderſcheiden wordt van het laaſte, wordt dikmaalen geneezen door het inbrengen van het uitgeweeken gedeelte der Longen, en den aanleg van een weêrhoudend verband.

§ 940.

Het laaſte, is ongeneeslyk, doodelyk, en onderhoud men beſt door herhaalde Aderlaatingen, verkoelende Buikzuiveringen, eene ſchraale Eetregel, en het vermyden van alle ſterke Lighaams beweegingen. Een drukkend Verband, is hier meer ſchadelyk dan nuttig.

De

De Buikbreuk.

§ 941.

Alle Breuken, voorkoomende aan eenig gedeelte van den Buik, anders dan den omtrek des Navels, worden Buikbreuken genoemd. *Hernia abdominalis.*

§ 942.

De gemeenste Oorzaaken derzelver, zyn plaatslyke verzwakkingen van de omvangende deelen des Buiks, naa voorgaande Wonden of verzweeringen; en eene groote inspanning van kragten, hevige Braakingen, en dergelyken. Somwylen zynze aangebooren, en beslaanze een zeer aanzienlyk gedeelte van de uitgestrektheid des Deels.

§ 943.

De Maag, het Net, de Darmen, de Lever, de Milt, de Pisblaas, en de Lyfmoeder, zyn de deelen, welke men doorgaans, of afzonderlyk, of in gemeenschap met elkanderen, in deeze Breuken aantreft.

§ 944.

Derzelver eigen kenmerken zyn; eene meer of min zagte Zwelling, die eene bolronde gedaante heeft, door drukking verdwynd als het Lighaam horisontaal geplaatst is, en door diepe inädeming, hoesten, of andere dergelyke beweegingen, weder te voorschyn komt.

§ 945.

Welke deelen inzonderheid de Breuk uitmaaken, wordt beslooten, gedeeltelyk uit de ontleedkundige kennis van de plaatzing der Ingewanden, vergeleeken met de plaats zelve der Zwelling; gedeeltelyk uit de byzondere verschynzelen der uitwyking van dit of dat Ingewand, welke wy in het vervolg zullen aanwyzen.

§ 946.

Deeze Breuken, even als alle andere, zyn al of niet inbrengbaar. De laatste zyn zulks uit verscheidenerlye oorzaaken § 928. gemeld, en ook uit hoofde haarer zeer groote uitgebreitheid.

§ 947.

De Breukzak, welke wy § 929. gezegt hebben, dat door het binnenste bekleeedzel

zel der Holte welks ingewanden zyn uitgeweeken gemaakt werd, en in meest alle Breuken plaats hadt, is hier dan eens al, dan eens niet aanweezig. Het eerste is waar, als de Breuk langzaam, en als door herhaalde werking van dezelfde oorzaaken gevormd wordt; het laatste, wanneerze afhangt van doorgaande Buikwonden, welkers Lidteken niet behoorlyk gemaakt, of gesteund is.

§ 948.

In de meeste Buikbreuken, wordt de Breukzak als die aanweezig is, of de ingewanden als dezelve ontbreekt, onmiddelyk gedekt van de algemeene bekleedzelen. De reeden is, dat de vezelen der Buikspieren by het toeneemen der Breuk van een wyken, en het uitwykend Ingewand, met of zonder een gedeelte des Buikvlies doorlaaten. In sommige gevallen egter vind men tusschen de Breukzak of het Ingewand, en de Bekleedzelen, de door uitrekking meer of min verdunde Buikspieren.

§ 949.

Alle deeze verscheidenheden § 947 en 948. moeten wel in agt genoomen worden, om datze een voornaam gedeelte bepaalen der geneezing.

§ 950.

De behandeling der Buikbreuken, als dezelve inbrengbaar zyn, bestaat in de binnenbrenging der uitgeweeken ingewanden door eene horisontaale ligging des Lyders, met de ongestelde zyde naar boven; en eene zagte eenpaarige drukking van het gantsche Lighaam des Gezwels met de Vingeren. Men moet hier byvoegen, de bepaaling der herstelde Deelen door een Breukband, gelyk aan die der Navelbreuk, en welks Pop eenen grooter omtrek heeft, dan de omtrek is van den grond der Breuk zelve.

§ 951.

Breuken van deeze soort, uit hoofde van haare grootte oninbrengbaar, moeten door een draagband geschoord, en met alle zorgvuldigheid voor uitterlyke beleedigingen beveiligt worden.

§ 952.

Geklemde Buikbreuken, die zeer zeldzaam voorvallen, zyn niet herstelbaar dan door de Kunstbewerking; van dewelke wy by gelegenheid der Breuksnyding, opzettelyk spreeken zullen.

De

De Lendenbreuk.

§ 953.

De Lendenbreuk bevat, voor zoo veel tot nog toe bekend is, niet anders dan de verplaatste Nier, of deszelfs Bekken, door eenigerlye voorgaande oorzaaken verwyd. *Hernia Lumbaris.*

§ 954.

Eene meer of min grootte, onpynlyke, en gespannen Zwelling in de nabyheid der Lendenwervelen, welke verdwynd, als het Lighaam des Lyders op den Buik horisontaal gelegt, en het Gezwel met de Vingeren gedrukt wordt; gelyk ook, eene meer vreije Pisöntlasting, na, dan voor deeze bewerking; zyn derzelver soort onderscheidende kenmerken.

§ 955.

Deeze Breuk, wordt somwylen geneezen, door eene lang aanhoudende ligging op den Buik, en het gebruik van trapswys vergrootte Drukdoeken, gesteund door een sluitend pleister verband.

§ 956.

Somwylen, is dezelve ongeneeslyk, om datze niet inbrengbaar is; en in dit geval, moetze slegts steunend behandeld worden; terwyl men tevens gebruik maakt van versterkende, en zagte pisdryvende Geneesmiddelen, zoo wel als van eene schraale Eetregel, en het vermeiden van alle sterke Lighaamsbeweegingen, of van die der onderste Ledemaaten.

De Navelbreuk.

§ 957.

Eene uitvalling van het Net of der Darmen tevens, door den verwyden Navelring, of de van een geweeken vezelen der witte Lyn, onmiddelyk boven, onder, of ter zyden den Navel, wordt een Navelbreuk genoemd. *Hernia umbilicalis.*

§ 958.

Het eerste soort deezer Breuken, dat is te zeggen, die in den Navelring zelve plaats grypen, is zeer gemeen aan Kinderen, en bespeurd men zeldzaam by Volwassenen. Het tweede soort is meer eigen aan Vrouwen dan aan Mannen, en wordt

meest waargenoomen by dezulken die dikmaalen geweest zyn in het geval van Zwangerheid, of eenen zeer dikken Buik voordraagen.

§ 959.

In die Breuken, welke in den Navelring zelve voorvallen, vind men zelden een Breukzak, en liggen de uitgeweeken Deelen onmiddelyk onder de Bekleedzelen. In de overige, zyn deeze Deelen altoos in een Breukzak beslooten, gemaakt door een uitgerekt gedeelte van het Buikvlies.

§ 960.

Als wy zeggen, dat in de Breuken van den Navelring geen Breukzak aanweezig is, moet zulks alleen verstaan worden van Volwassenen; want by Kinderen is ze misschien altoos tegenwoordig.

§ 961.

De meeste Navelbreuken ontstaan na de geboorte, door eenige der Oorzaaken §. 921. aangeweezen. Somwylen egter, koomen 'er Kinderen met dezelven ter Waereld, en in dit geval is de Navel, en een meer of min aanzienlyk gedeelte van den Omtrek, gelykelyk opgeheeven tot een Gezwel, uit welks midden de Navelstreng voortkomt.

§ 962.

In alle gevallen van Navelbreuken zonder onderscheid, waarin buiten het Net, eenige andere Ingewanden begreepen zyn, maakt het Net altoos het buitenste gedeelte derzelver, of laat ik liever zeggen, overdekt hetzelve immer de overige.

§ 963.

De algemeene verschynzelen der Breuken § 917; die der Net- en Darmbreuken welke in het vervolg zullen beschreeven worden; gelyk ook, zeker gevoel van Buikpynen, als de Maag opgevuld is met voedzelen, zyn de gewoone kenmerken deezer Breuken.

§ 964.

De behandeling der Navelbreuken, voor zoo veel dezelve behooren tot de Klasse der inbrengbaare, is gemaklyk by Kinderen, moeilyk by Volwassene, allermoeilykst by Dikbuikige.

§ 965

§ 965.

De inbrenging der uitgeweeken Deelen, gefchied op gelyke wyze als by de Buikbreuken, doch in eene rigting, die loodlynig vald op de Lendenwervelen, terwyl het Lighaam des Lyders eenigzints voorwaarts geboogen, op den Rug ligt, en het Hoofd een weinig opgeheeven is.

§ 966.

Ter binnenhouding der herftelde Ingewanden, bediend men zig by Kinderen, van het *Navelbreukverband*, dat ik ter zyner plaatze befchryven zal; en by volwaffene, die meer mager dan vet zyn, van de flangswyze draad-band. By Menfchen, die zeer zwaarlyvig zyn, en een hangende Buik hebben, is de band, door my befchreeven in *het tweede Deel der Verhandelingen van het Zeeuwfch Genootfchap der Weetenfchappen*, een der zekerften.

§. 967.

Navelbreuken die door veröudering, of verwaarloozing, buitengemeen groot geworden, en of niet inbrengbaar zyn, of niet zonder veel ongemak binnen gehouden worden, moet men enkel door een draagband fchooren, terwyl den Lyder onderworpen wordt aan eene meer of min ftrenge Leefregel. Hier door, en door het allengskens verkleinen van de holte des Draagbands, gevoegd by het dikmaalig gebruik van ontlaftende Hulpmiddelen, worden dezelve fomwylen inbrengbaar gemaakt, en met veel gemak, op voorbefchreeven wyze binnen gehouden.

§ 968.

Hoedaanig beklemde Breuken ter deezer plaatze moeten behandeld worden, zal gedeeltelyk blyken uit de befchryving der beklemde Breuken, gedeeltelyk uit die der Breukfnyding. Voor het tegenwoordige moetenwe flegts aanmerken, datze zeer zeldzaam zyn, en nog zeldzaamer eenige Kunftbewerking behoeven.

De Liefchbreuk.

§ 969.

Door LIESCHBREUK, verftaat men een gezwel der Lieffchen, gemaakt door eene uitzakking van het Net, der Darmen, van beide deeze Deelen te gelyk, van den Pisblaas, of van het vrouwelyk Eijerneft. *Hernia inguinalis.*

§ 970.

Derzelver kenmerken zyn even zoo verſchillend, als de verſchillende natuur en ſtaat is der Deelen in de Breuk begreepen; en moeten uit die der Net- Darm- Darmnet- Blaas- Eijerneſt- beklemde- verzwooren- en verſtorven Breuken ontleend worden.

§ 971.

De Deelen welke in de Lieſchbreuk uitvallen, neemen meeſtäl hunnen weg door den ring der Buikſpieren; dog ook ſomwylen boven of beneden dezelve, door de van een geweeken Peesvezelen der buitenſte ſchuinze Buikſpier. In het eerſte en tweede geval, ligt altoos de Breuk voor en op den ſtreng der Zaadvaten; in het laaſte, loopen deeze Vaten over de voorſte oppervlakte van den Breukzak

§ 972.

Alle deeze Breuken, de aangebooren ſlegts uitgezonderd, hebben een Breukzak, gemaakt door een gedeelte van de eigen zelfſtandigheid des Buikvlies, en beſlooten by Volwaſſene in de Schederok der Zaadvaten, of het Celwys Bekleedzel van de ronde banden der Lyfmoeder.

§ 973.

Onder de Darmen, welke in de Lieschbreuk uitwyken, is de Kronkeldarm de meest gemeenzaame. Somwylen egter bevat dezelve een gedeelte van den Nugteren - Kartel - of Blindendarm.

§ 974.

Alle Lieschbreuken zyn gevaarlyk. De kleine egter, en die zeer ſchielyk by ſterke Menſchen plaats grypen, zyn zulks meerder dan de groote, en die op eene langzaame wyze, in eenigzints zwakke geſtellen gemaakt worden. By Kinderen zyn dezelve geneesbaar; by Bejaarden integendeel, moetenze meestäl geduurende het gantſche Leven onderhouden worden.

§ 975.

Ter herſtelling van inbrengbaare Breuken deezer ſoort, doet men den Lyder eerst zyn Water maaken, en legt hem dan dermaaten te Bedde, dat het Hoofd en de Borſt voorwaards geboogen, de Billen opgeligt zyn, en de Dye der ongeſtelde zyde geboogen is. Men verbied denzelven, het ſpreeken, ſchreeuwen, ſterke inademingen, en allerlye Beweegingen. De Breuk zelve, omvangt men

als-

alsdan, zoo veel mooglyk zy, met de vlakke Hand, en drukt haar zagtelyk, langzaam, en eenpaarig op- en eenigzints buitenwaards, naar de zyde van den Lieschring; of, als dit niet voldoet, regt opwaards, en fomwylen zelfs naar de zyde van het Schaambeen. Men volhardt met deeze beweegingen, beurtelings naar eisch der byzondere omftandigheden veranderd, tot zoo lang de Breuk herfteld is, en 'er uitwendig geenerlye Zwelling meer befpeurd wordt.

§ 976.

De bepaaling der herfteide Deelen, binnen de Buiksholte, bewerkt men best door het beftendig gebruik eener veerkragtige Breukband, welke nauwkeurig fluit om den omtrek des Bekkens, en in kragt evenreedig is aan den Ouderdom, de lighaamsgefteltheid, en de onvermydelyke beweegingen des Lyders; gelyk ook, aan de bekende grootte der Breuk, en van den Lieschring. De gemaklykfte en zekerfte deezer Werktuigen, zyn die des Heeren CAMPER, van dewelke wy ter zyner plaatze, eene Befchryving en Afbeelding zullen mededeelen.

§ 977.

Lieschbreuken, op geenerlye wyze inbrengbaar, dog niet behoorende tot de Klasfe der beklemde, verzwooren, of verftorven Breuken, moeten door een zelfde Breukband, maar met eene lepelwys uitgeholde Pop, gefteund, en voor vergrooting beveiligd worden. Dikmaalen gebeurd het, dat dezelve, door deeze behandeling allengskens kleiner wordende, inflippen; en vooräl, wanneer men naar maate der vermindering van de Breuk, van tyd tot tyd de holte der Pop verminderd, of dezelve trapswyze opvuld, met ingelegde fyne en drooge Spons fchyven.

§ 978.

Niets is noodzaaklyker in de behandeling van Lieschbreuken, dan het vermyden van allerlye fterke Lighaamsbeweegingen, en vooräl van het te Paard ryden, fpringen, danfen, en dergelyken; gelyk ook, het onäfgebrooken gebruik van den Band, en eene nauwkeurige toezigt omtrent den ftaat van deeze.

§ 979.

De geneeswys deezer Breuken, in het geval van beklemming, zal naderhand befchreeven worden. Hier ter plaatze moet ik alleenlyk aanmerken, datze by

uitstek vatbaar zyn voor dit Toeval, en inzonderheid by Menschen van eenen middelbaaren Ouderdom, en by Werklieden.

§ 980.

Lieschbreuken, by een en hetzelfde Voorwerp, aan beide zyden gelyktydig plaats hebbende, moeten door een zelfde Band als vooren, maar met twee Poppen, weêrhouden worden.

De Zakbreuk.

§ 981.

Hernia scrotalis. De ZAKBREUK is doorgaans het gevolg der Lieschbreuk, door verwaarloozing tot zoo verre vergroot, datze zig uitstrekt tot aan den Bybal, en de eene of andere zyde van den Balzak doet uitzetten. Somwylen egter, is ze onäfhanglyk van deeze, en grypt ze plaats, als in een enkel oogenblik.

§ 982.

Derzelver verscheidenheden, kenmerken, oorzaaken, veränderingen, gevolgen, en behandeling, zyn in allen deele gelyk aan die der Lieschbreuk; en kunnen uit de Beschryving deezer, vergeleeken met de algemeene beschouwing der Breuken, en met die der Darm-Net-Blaas- en andere Breuken, afgeleid worden.

§ 983.

Somwylen gaat deeze Breuk gepaart met een Water- of Vleeschbreuk, en in deeze gevallen, bespeurd men de gewoone verschynzelen van de een en ander.

§ 984.

De ring der Buikspieren, door dewelke meestäl de Ingewanden uitwyken, is doorgaans wyder in de Zak-dan in de Lieschbreuk, en de hoeveelheid der uitgeweeken Deelen grooter. Dat de Zakbreuken derhalven, alle overige omstandigheden gelyk zynde, meerder uitgebreitheid hebben dan de Lieschbreuken, spreekt van zelve.

§ 985.

Veröuderde Breuken van deeze soort, worden dikmaalen zoo groot, datze tot aan de Knieën nederhangen. Doorgaans verklaard men dezelve als ongeneeslyk,

uit

uit hoofde, zoo wel van den grooten klomp der Deelen daarin bevat, als van derzelver vermoedelyke vastgroeijing aan elkander, en de vermindering der Buiksholte. Eene strenge Eetregel intusschen, bestendige horisontaale ligging van het Lighaam, herhaalde ontlastingen door Aderlaatingen en Buikzuiveringen, hebben zoo dikmaalen dergelyke Breuken doen binnen gaan, dat men zig nauwlyks genoeg kan aankanten tegen dit vooröordeel.

§ 986.

Oninbrengbaare, dog niet beklemde Zakbreuken, en waarin men voorgemelde behandeling te vergeefsch beproefd heeft, moeten door een Schortband ondersteund, en voor vergrooting beveiligd worden. Het vermyden van alle sterke Lighaams beweegingen; en het nu en dan toedienen van zagte Laxeermiddelen, zyn in deeze Breuken ten uitersten voordeelig.

§ 987.

By Vrouwen, zakt dikmaalen de Lieschbreuk tot in één der lippen van de Schaamelheid, en vergroot dezelve, naar evenreedigheid van de hoeveelheid der Deelen in de Breuk bevat, dan eens minder, dan eens meerder. Dit geval, heeft zeer veel overëenkomst met de Zakbreuk der Mannen, en draagt den naam van SCHAAMBREUK. *Hernia pudenda.*

De Dyebreuk.

§ 988.

Door DYEBREUK verstaat men, eene uitzakking van het Net, der Darmen, van den Pisblaas, en dergelyken, langs de agterste oppervlakte van den Falloppiaanschen Peesband, tot aan de boven-binnenzyde van den Dye. *Hernia femoralis.*

§ 989.

De juiste plaats deezer Breuk, ten opzigte der breedte van de binnenste oppervlakte des Dyes, valdt in de meeste gevallen een weinig aan den binnenkant der loodlyn eens gelykzydigen driehoek, welks Bazis is, de afstand van den voor-bovensten graat des Heupbeens, tot het overëenstemmend einde van den kam des Schaambeens, en dus ook aan de binnenzyde der Dyevaten, welkers loopstreek net beäntwoord aan de strekking deezer Loodlyn.

§ 990.

§ 990.

Somwylen egter, vooräl wanneer de Breuk zeer groot is, overfchrydze buitenwaards deeze Loodlyn, en liggen de Dyevaten onmiddelyk agter dezelve. In dit geval, kan men de klopping deezer Vaten, door de Breuk zelve, veelmaalen waarneemen.

§ 991.

Deeze Breuk gebeurd zeldzaam by Mannen, Kinderen, en ongehuuwde Vrouwen: by Vrouwen integendeel die Kinderen geteeld hebben, wordtze zeer dikmaalen waargenoomen.

§ 992.

De kenmerken der Dyebreuken verfchillen in geenendeele van de algemeene. Men kan hetzelfde zeggen, van haare oorzaaken.

§ 993.

Derzelver gevolgen, voor zoo veel het byzondere betreft, zyn ongevoeligheid, zwaarte, en eene Waterägtige Zwelling van den Dye, het Been, en den Voet, der ongeftelde zyde. De drukking der Breuk op de Dyevaten, is de eenige oorzaak deezer toevallen, welke meer plaats grypen in het geval van Net- dan van Darmbreuken.

§ 994.

Omtrent de behandeling der inbrengbaare Breuken van deeze foort, kan ik nauwlyks iets anders aanmerken, dan het gene ik voormaalen gezegt hebbe van die der Liefchbreuken. By de herftelling der uitgeweeken Deelen egter, moet de drukking inzonderheid gerigt worden naar de zyde van de witte lyn der Buikfpieren; en deeze niet flaagende, regt op of buitenwaards. De Band daarënboven, ter weêrhouding gefchikt der herftelde ingewanden, moet aan het voorfte einde meer naar beneden hellen dan die der Liefchbreuk, en eene half eironde Pop draagen, welkers langfte middenlyn zig van buiten naar binnen, dat is, van het Heup- naar het Schaambeen, uitftrekt.

§ 995.

Hoedaanig onïnbrengbaare, beklemde, of anderzints faamengeftelde Dyebreuken, moeten behandeld worden, zal ik in het vervolg, by verfcheiden gelegenheden aanwyzen.

De

De Heupbreuk. *Hernia Ischiatica.*

§ 996.

In deeze Breuk, die niet meer dan eens is waargenoomen, wyken de Ingewanden buitenwaards, langs de agterste uitranding van het Zitbeen, en maaken een Gezwel ter zyden van den Aars.

§ 997.

De Darmen, het Net, het Eijernest, en zelfs de Falloppiaansche Trompet der Lyfmoeder, waren in dit gebrek beslooten.

§ 998.

Gelyk men hetzelve slegts gezien heeft, na den dood van het lydend Voorwerp, wanneer de Zwelling zoo groot was datze tot aan de knieholte zig uitstrektte, kan ik omtrent deszelfs oorspronglyke Kenmerken niets zeekers vast stellen; en moet hetzelfde zeggen aangaande deszelfs mooglyke veränderingen, en behandeling.

§ 999.

Dit alleen, kan men uit het bedoelde geval afleiden, dat ter aangeweezen plaatze somwylen Breuken voorvallen; en de Heelmeester derhalven hier op moet bedagt zyn, in de behandeling van alle Gezwellen welke hier plaats grypen.

De Schedebreuk.

§ 1000.

De Darmen, het Net, of de Pisblaas, zakken dikwerf met een gedeelte des Buikvlies, tot tusschen de Schede en den Endeldarm, of tusschen het eerstgemelde deel en de Pisblaas, nederwaards; en maaken een Gezwel, dat in de holte der Schede zelfs zigt- en voelbaar is, met de Vingeren kan ingedrukt worden, en den naam draagt van SCHEDEBREUK. *Hernia vaginalis.*

§ 1001.

Somwylen dringt dergelyk eene Breuk door de vaneen geweeken Spiervezelen der Schede tot aan derzelver binnenste Bekleedzel: somwylen, doenze de gantsche zelfstandigheid van dit Deel, aan de zyde waarze zig ophouden, bultswyze

naar binnen wyken. In het eerste geval bestaat het gantsche Gezwel uit het binnenste vlies der Schede, de Breukzak, en het uitgeweeken Ingewand: in het laaste, uit de geheele dikte der Schede, de Breukzak, en ditzelfde Ingewand.

§ 1002.

Meestäl bespeurd men deeze Breuk, by Vrouwen die dikmaalen gekraamd, of eene moeilyke verlossing ondergaan hebben. Men heeftze egter ook gezien by Vrysters die zeer zwak van gestel waren, en in het geval eener hebbelyke hardlyvigheid.

§ 1003.

Eene zagte zwelling, die eene meer of min breede grond heeft, inbrengbaar is, doorgaans gepaart gaat met aanhoudende of afwisselende Buikpynen, waarby de Moedermond van alle zyden vry is, en die binnen de holte der Schede bepaald blyft, of voor een gedeelte zig buiten dezelve aanbied, zyn de soort onderscheidende kenmerken deezer Breuken.

§ 1004.

Derzelver behandeling bestaat, in het herstellen der uitgeweeken deelen; en het bepaalen van het herstelde in zyne plaats.

§ 1005.

De herstelling geschied doorgaans gemaklyk, en alleen door eene zagte drukking met twee of meer ingebragte Vingers, terwyl het Lighaam, dan eens op den Rug horisontaal ligt, dan eens voorövers geboogen steund op de Kniën en Elboogen. De eerste plaatzing is best als de Breuk aan de voorste, de laaste, als ze aan de agterste zyde der Schede plaats grypt.

§ 1006.

Ter bepaaling der herstelde Deelen, diend voorál het aanhoudend gebruik van een rolrond *Pessarium*.

Hernia ovalaris.

De Breuk van het Eironde Gat.

§ 1007.

Deeze Breuk, die niet dikmaalen voorkomt, valt aan de binnenste oppervlakte van

van het bovenſte gedeelte des Dyes, by Mannen nevens de Bilnaad, by Vrouwen naaſt de lipppen der Schamelheid.

§ 1008.

De opening daar dezelve door heen gaat, en waar van ze zelfs haaren naam ontleend, is het eironde gat des ongenaamde Beens, en wel, deszelfs bovenſte gedeelte.

§ 1009.

Een gedeelte des Kronkeldarms, van het Net en des Pisblaas, heeft men in deeze Breuk aangetroffen.

§ 1010.

Vrouwen, zyn meer aan dezelve onderhevig, dan Mannen. By de laaſte, heeft menze tot nog toe maar eens waargenoomen.

§ 1011.

De Kenmerken zyn ſomwylen vry klaar; ſomwylen duiſter. Het eerſte is waar, als de Breuk uitwendig een Gezwel maakt, het laaſte als dezelve in de diepte verhoolen ligt.

§ 1012.

In het eerſte geval, beſpeurd men ter aangeweezen plaatze, na eene voorgaande Breukverwekkende oorzaak, eene zagte, niet miskleurige, indrukbaare, en dan eens ronde, dan eens langwerpige zwelling, ſomwylen verzeld van Buikpynen.

§ 1013.

In het laaſte, moet men meeſtäl zyn beſluit opmaaken, uit eene plaatslyke en ſchielyk voortkoomende pyn, in de nabyheid van het Eironde Gat; uit de vermeerdering of vermindering deezer pyn door drukking; uit derzelver verſpreiding door de Buiksholte; gelyk ook, uit opkoomende Walgingen, Braakingen, en dergelyken.

§ 1014.

In de herſtelling der uitgeweeken Deelen, moet het Lighaam dus geplaatſt worden, dat de Billen verheeven zyn, en de Borſt nedergedrukt is. Ter weêrhouding van het herſtelde, moet men van een drukkend Verband, of eene hier toe geſchikte Breukband, gebruik maaken.

§ 1015.

Beklemde zigtbaare Breuken van deeze ſoort, zyn vatbaar voor eene Kunſtbewerking. In de onzigtbaare integendeel, ſchiet niets over dan het gebruik dier Hulpmiddelen, welke wy, by gelegenheid der beſchryving van de Beklemde Breuken in het algemeen, zullen aanwyzen.

De Breuk des Bilnaads.

§ 1016.

Hernia perinaalis. De Breuk des Bilnaads vertoond zig by Mans, tuſſchen den Endeldarm en de Pisblaas; by Vrouwen, tuſſchen voorgemelden Darm en de Schede, ter zyden de Bilnaad.

§ 1017.

Uit de algemeene verſchynzelen der Breuken, §. 917. vergeleeken met het gene wy zoo even gezegt hebben, kan men de gewoone kenmerken deezer Breuk afleiden.

§ 1018.

By Mannen beſtaat dit gebrek op zig zelve; by Vrouwen is het doorgaans niet anders, dan eene nederwaards verlengde Schedebreuk.

§ 1019.

De Kronkeldarm, en de Pisblaas, zyn de Deelen, welke men tot hier toe in deeze Breuk heeft waargenoomen. In de eerſte omſtandigheid is het Gezwel deelagtig aan de verſchynzelen der Darmbreuk; in de laaſte, aan die der Blaasbreuk, welke allen ik vervolgens zal aanwyzen.

§ 1020.

Enkele gevallen zyn 'er, waarïn de uitgeweeken Deelen, in den omtrek des Bilnaads, geene Zwelling maaken; terwyl 'er nogthans, dergelyk eene Breuk aanweezig is. In deeze omſtandigheid, kenne ik geenerhande tekenen dan die der beklemde Breuken in het algemeen, als deeze plaats hebben; en zoo niet, dan het gevoel van zwaarte, en Pyn, ter aangeweezen plaatze, naa eenige vooräfgaande beleediging, moeilyke Verloſſing, en dergelyke.

§ 1021.

Inbrengbaare Breuken van deeze ſoort, worden herſteld door het gezwel zagtelyk te drukken met de Vingeren, zoo van buiten, als langs de holte van de Schede, of des Endeldarms, terwyl het Lighaam dus gelegd wordt, dat de Billen verheven zyn, en de Borſt en het Hoofd vooroverhellen. De weêrhouding der ingebragte Deelen geſchied beſt, by Vrouwen, door het gebruik van een rolrond *Peſſarium*, welks voorſte oppervlakte plat is afgeſneden; en by Mannen, door een lederen T verband, ter plaatze van de Breuk bedeeld met een Pop.

§ 1022.

Hoedaanig deeze Breuken in het geval van beklemming moeten behandeld worden, zal ik naderhand aantoonen.

De Maagbreuk.

§ 1023.

De MAAGBREUK, behoord in zeker opzigt tot de klaſſe der Buikbreuken. *Hernia*
Ze wordt *Maagbreuk* genoemd, om dat een gedeelte der Maag, zakswyze verlengd, het voornaamſte deel derzelver uitmaakt. *ventriculi.*

§ 1024.

Deeze Breuk vertoond zig meeſtäl onder, of ter linker zyde van het zwaardwyze Kraakbeen des Borſtbeens, tuſſchen dit, en de Kraakbeenderen der onwaare Ribben van dezelfde zyde.

§ 1025.

Buiten de algemeene kenmerken der Breuken, te vooren beſchreeven, kan men nog als zoo veele andere omtrent deeze Breuk in het byzonder, beſchouwen, afwiſſelende, of aanhoudende Maagpynen, gebreklyke Spysverteering, veelvuldige Walgingen of Braakingen, Hik, uitteering, en dergelyken.

§ 1026.

Derzelver herſtelling wordt bewerkt, door eene horiſontaale ligging van het Lighaam op den Rug, en eene zagte drukking des Gezwels met de Vingeren. Ter weêrhouding van dezelve, moet men gebruik maaken van een Band, meeſtäl gelyk aan die der Navelbreuk. Een ſpaarzaam gebruik van Voedzelen; en het

vermyden van die alle welke veel lugt in zig befluiten, is in dit geval van de uiterfte noodzaaklykheid.

De Netbreuk.

§ 1027.

Als een gedeelte des Nets, door eene natuurlyke of toevallige opening der Buikfpieren, naar buiten wykt, en een zagt, deegägtig, ongelyk, en meer of min langwerpig Gezwel maakt, dat zelfs buiten het geval van klemming eenigzints moeilyk is intebrengen, geeft men zulks den naam van NETBREUK.

Hernia omentalis,

§ 1028.

Kinderen zyn zeldzaam, Volwaffene dikmaalen, aan deeze Breuk onderworpen. Datze eerder by vette dan by magere Menfchen kan plaats grypen, gelyk meeft alle Heelkundige gewild hebben, is niet waar; vermits de vetheid van het Net, waaräan men dit inzonderheid toefchryft, geen de minfte betrekking heeft tot de algemeene vetheid van het Lighaam, en dit deel, by magere Menfchen dikmaalen zeer opgevuld is met Vetftof, terwyl het byna geheel daar van verfteeken is, by vette.

§ 1029.

Netbreuken kunnen plaats grypen aan elk gedeelte des omtreks van den Buik, en het Bekken. Meeftäl egter befpeurd men dezelve, aan den Navel, in de Liesfchen, in den Balzak, en dergelyken.

§ 1030.

Haare gewoone kenmerken kunnen uit de algemeene befchryving § 1027. ontleend worden. Alsze veröuderd of verwaarloosd zyn, ondergaat het gedeelte van het Net, daarïn begreepen, aanmerklyke veränderingen, en bied verfchynzelen aan, overëenkomftig met deeze.

§ 1031.

De gemeenfte deezer veränderingen, zyn de vergrooting, verharding, en verëttering van hetzelve, gelyk ook deszelfs vafthegting aan andere in de Breuk begreepen Deelen, en aan den Breukzak.

§ 1032.

§ 1032.

De vergrooting van het Net, is fomwylen zeer aanzienlyk, en kan om zoo te fpreeken, tot in het oneindige opklimmen. Nergens ondertusfchen gefchied zulks ligter en fterker dan in de Zakbreuk, uit hoofde der toegeefbaarhe d van den Balzak. Deeze vergrooting gaat doorgaans gepaart met eenige ontaärting, zoo niet van het geheele uitgeweeken Net, ten minften van een gedeelte. Hier van is afhanglyk, dat zeer groote Netbreuken, op de eene plaats zagt, op de andere hard zyn, en als een knobbelägtig gevoel geeven.

§ 1033.

Eene verharding van het Net is mooglyk, zelfs in de kleinfte Breuken; en evenaard fomwylen, die der Klieren, in het Knoeftgezwel. In dit geval begrypt men ligtelyk, dat de Breuk nog zagt, nog deegägtg op het gevoel zyn kan, en men verpligt is den toevlugt te neemen tot de algemeene verfchynzelen der Breuken, vergeleeken met die van andere Ingewanden, welke nu niet aanweezig zyn, om over het beftaan eener Netbreuk te oordeelen.

§ 1034.

De Verëttering van het meergemelde Vlies, voor zoo veel het *Volumen* der Breuk betreft, draagt alle kenmerken eener gemeene Verzweering; en zou ligtelyk geleegenheid geeven tot aanmerklyke misflagen, of ten minften, tot het niet kennen van de Breuk, indien men niet nauwkeurig agt flaat op alles wat het geval is vooräfgegaan, en de byzynde toevallen.

§ 1035.

In de vaftgroeijing van het Net, aan andere in de Breuk begreepen Deelen, of aan den Breukzak, is de Breuk onïnbrengbaar; en heeft dezelve voor het overige alle Kenmerken, welke § 1027, zyn opgeteld. Gelyk egter, deeze aanhegting dikmaalen afhangt van de drukking der Pop eener Breukband ter plaatze van den hals der Breuk, die men niet geheel heeft ingebragt, of in weërwil van dien Band is uitgeweeken; en fomwylen van eene algemeene dog ligte Ontfteking des uitgevallen Nets, is dezelve, dan eens betreklyk alleen tot dien hals, dan eens, tot de gantfche uitgeftrektheid der Breuk zelve.

§ 1036.

Sommige Netbreuken, inzonderheid van de Liesschen en den Balzak, zyn zeer dun, lang, en als koordägtig; andere hebben de gedaante eener plat-ronde schyf, en voorāl in het geval van Buikbreuken.

§ 1037.

Zoo moeilyk als we gezegt hebben dat een Netbreuk was om in te brengen, zoo moeilyk is ook somwylen haare binnenhouding, zelfs door de beste Breukbanden. De natuurlyke glibberigheid van hetzelve, is de voornaame Oorzaak van het laatste.

§ 1038.

Onder de Toevallen welke de Netbreuk vergezellen, zyn de gemeenzaamste, zekere ligte Buikpynen, Walgingen, en Braakingen, onmiddelyk na den Maal_ tyd. Deeze Toevallen zyn afhanglyk van de trekking des Nets, die aan de Maag medegedeeld wordt; en byzonderlyk, als dezelve, opgevuld zynde met Spyze, zig met haaren bodem voor- en opwaards keerd. Ze worden meest bespeurd by versche en plotslings voorkoomende Breuken van deeze soort, om dat de Maag als dan het meest wordt aangedaan, doordien het Net in zekeren graad is van spanning.

§ 1039.

Het gevaar der Netbreuken, algemeen genoomen, is niet zeer dringend. Somwylen egter kunnen dezelve beklemd raaken, en in verzweering vervallen of versterving. In alle deeze gevallen hebbenze zeer schadelyke, en zelfs wel eens doodelyke gevolgen.

§ 1040.

Omtrent de herstelling en binnenhouding deezer Breuken, kan ik niet anders aanmerken, dan het gene ik van beide deze behandelingen, by verscheiden gelegenheden gezegt hebbe; vermits dezelve naa het verschil der plaats waarze voorvallen, verschillend zyn, en volmaakt overëenkoomen met die der Buik-Navel- Liesch-Dyebreuken, en dergelyken.

§ 1041.

Zeer groote, veröuderde, en zelfs sommige vastgegroeide Breuken van deeze soort, hoe oninbrengbaar ze ook moogen toeschynen, worden dikmaalen hersteld,

ſteld, door eene aanhoudende horiſontaale ligging van het Lighaam, eene ſchraale Eetregel, herhaalde Aderlaatingen, en menigvuldige Buikzuiveringen. Dezulken, waarin deeze geneeswys vrugtloos beproefd is, of niet kan te werk geſteld worden, moet men door een ſteunend verband, door een *Schortband* by voorbeeld, onderſchraagen.

De Darmbreuk.

§ 1042.

De DARMBREUK is nog immer zoo gemeenzaam dan de Netbreuk; vertoond zig onverſchillig aan alle plaatzen van den Buik en het Bekken, waar we gezegt hebben dat Breuken konden plaats grypen; en wordt vooräl gezien by Kinderen. *Hernia intestinalis*

§ 1043.

Somwylen beſtaat dezelve uit den gantſchen omtrek van een gedeelte des Darmbuis, hoekswys ſaamengevouwen: ſomwylen, uit eene zakswyze verlenging van één der zyden. Het laaſte geval is zeldzaamer, en minder gevaarlyk dan het eerſte.

§ 1044.

De kenmerken eener Darmbreuk, zyn *gemeene* of *eigene*. De eerſte zyn betreklyk tot alle Breuken zonder onderſcheid, en § 917. beſchreeven. De laaſte behooren alleenlyk tot deeze, en moeten als ſoort onderſcheidend beſchouwd worden.

§ 1045.

De Buigbaarheid, ſpanning, veerkragt, en effenheid der Breuk in zyne gantſche oppervlakte; gelyk ook, het gevoel van Lugtgolving, en de gewaarwording van zekere rommeling, als dezelve met de Vingeren gedrukt word, of van zelve naar binnen gaat, zyn de voornaamſte der laaſtgenoemde kenmerken.

§ 1046.

Alle Darmbreuken zyn gevaarlyk: de kleine egter zyn zulks meerder dan de groote, de verſche meer dan de veröuderde, en allermeeſt, die by jonge en ſterke Menſchen zeer ſchielyk voortkoomen, de geklemde, verſtorven, en dergelyken.

Ff § 1047.

§ 1047.

Sommige deezer Breuken zyn inbrengbaar, andere niet. De eerſte zyn genees-lyk by Kinderen, en worden buiten gevaar geſteld by Volwaſſene, alleen door het aanhoudend gebruik van een welgemaakte Breukband. De laaſte zyn zulks uit hoofde van verſcheiden byzonderheden, even als de Netbreuken, en moeten, overëenkomſtig hier mede, en met de byzynde toevallen, behandeld worden.

§ 1048.

Met de Darmbreuk der Lieſſchen, moet niet vermengd worden de Breuk gemaakt door Waterblaasjes, § 864. beſchreeven, en die vooräl dikmaalen gezien wordt by Kinderen. Ik ben verpligt zulks hier andermaal te moeten aanmerken, om te meer gelegenheid te geeven tot het vermyden van eenen misſlag, die maar al te dikwyls begaan wordt.

Entero-Epiplocele.

De Darm-netbreuk.

§ 1049.

Een Breuk, gelykelyk gemaakt door een gedeelte van het Net, en des Darm-buis, wordt onder deezen naam begreepen.

§ 1050.

Tot deeze ſoort behooren meeſt alle Buik- en Navelbreuken, zeer veele Lieſch-Dye-en Zakbreuken, gelyk ook ſommige, dog weinige Breuken der Schede, van den Bilnaad, en dergelyken.

§ 1051.

Derzelver kenmerken, gevolgen, en behandeling, zyn gedeeltelyk gelyk aan die der Net-gedeeltelyk aan die der Darmbreuken elk op zig zelve genoomen; en moeten uit de vergelyking der Beſchryving van beide deeze Gebreken, ontleend worden.

De Blaasbreuk.

§ 1052.

Hernia vesica.

Door BLAASBREUK verſtaat men eene zakswyze verlenging van een der zy-den,

den, of van den Bodem des Pisblaas, een gezwel makende aan eenig gedeelte van den omtrek des Bekkens.

§ 1053.

Dit gebrek is vry zeldzaam, en heeft men tot hier toe nog niet gezien by Kinderen. Dit bewyſt, dat hetzelve niet afhangt van eene aangebooren wangeſtalte des Blaas, gelyk zeker beroemd Heelmeeſter beweerd heeft.

§ 1054.

Deszelfs kenmerken zyn zeer blykbaar, en behooren gedeeltelyk tot die der Breuken in het algemeen; gedeeltelyk tot de ſpanning, veerkragt, en het gevoel van Vogtgolving welke men in hetzelve waarneemt zoo dikmaalen de Blaas met Pis is opgevuld; gepaart met eene doorgaans moeilyke Pisloozing als de Breuk uit is, en eene onbelemmerde ontlaſting van dit Vogt in de tegengeſtelde omſtandigheid, of derzelver begunſtiging door de binnenbrenging van het gezwel, ten tyde als die ontlaſting door de Natuur zelve geëiſcht wordt.

§ 1055.

Alle deeze verſchynzelen egter zyn betreklyk tot eenvoudige Blaasbreuken: dat is, tot dezulken, welke niet verzeld zyn van eenige andere uitgevallen Ingewanden des Buiks, of van het Bekken. 'er Zyn andere, welke de ſaamengeſteltheden deezer Breuken aanwyzen; en deeze moeten ontleend worden uit de vergelyking der zoo even gemelde verſchynzelen, met die der Net-en Darmbreuken welke doorgaans deeze ſamengeſteltheden uitmaaken.

§ 1056.

Sommige Blaaasbreuken, vooräl de veröuderde, bevatten in zig één of meerder Steenen, welke inzonderheid kunnen ontdekt worden, als de Breuk door drukking ontleedigt is van de ingeſlooten Pis. In dit geval is doorgaans het uitgeweeken gedeelte van den Blaas, vaſtgegroeid aan de omliggende Deelen; en de Breuk derhalven oninbrengbaar.

§ 1057.

De minſte Blaasbreuken worden omvangen van een Breukzak, dewyl de Blaas ligt buiten de bepaaling van het Buikvlies, en voor een gedeelte kan uitvallen zonder hetzelve. Die egter, waar in de grond zelve des Blaas de Breuk maakt, dat

zeeker een zeldzaam geval is, kan een gedeelte van het Buikvlies, aan deezen grond gehegt, met zig ſleepen, dog wordt miſſchïen nimmer hier van omſlooten.

§ 1058.

Veele deezer Breuken worden langen tyd gedraagen, zonder eenig ander ongemak, dan eene meer of min moeilyke Pisloozing te veröorzaaken. Sommige integendeel, bevinden zig in het geval van aangroeijing of beklemming, en kunnen zeer ſlegte gevolgen hebben.

§ 1059.

Inbrengbaare Blaasbreuken, waar ook geplaatſt, worden op de gewoone wyze herſteld en binnen gehouden. De oninbrengbaare, moet men, als 'er geene dringende toevallen by zyn, door een ſteunend Verband voor vergrooting beveiligen; en in het geval waar deeze tegenwoordig zyn, onderwerpen aan eene Konſtbewerking, overëenkomſtig met haare byzondere omſtandigheden, en zoo als ik dezelve, by gelegenheid der beſchryving van de Breukſnyding, in het *Leerſtuk der Heelkundige Kunſtbewerkingen*, zal aanwyzen.

Hernia ovarii.

De Breuk van het Eijerneſt.

§ 1060.

Deeze Breuk, die niet dikmaalen voorkomt, beſpeurd men meeſtäl in de Liesſchen, en zakt ſomwylen door tot in de Lippen der Schamelheid. Zy beſtaat, of op zig zelfs, of in gemeenſchap met een Darm-of Netbreuk.

§ 1061.

In het eerſte geval is de Breuk doorgaans eirond, en met haar breedſte einde gekeerd naar onderen: Op het gevoel vertoond zig dezelve als een Blaasägtig Lighaam, meer of min opgevuld met Vogt. In het laaſte geval zyn de kenmerken duiſter, om dat het uitgeweeken Eijerneſt ligt agter het Net en den Darm, en dus niet dan bezwaarlyk kan onderſcheiden worden. Wanneer nogthans, gelyk ſomwylen gebeurd, de twee laaſte Ingewanden inbrengbaar zyn, en het Eijerneſt niet, kan men na deeze inbrenging, uit voorgemelde verſchynzelen, van derzelver beſtaan oordeelen.

§ 1062.

Van alle mooglyke Breuken, is 'er miſſchien geene die zoo weinig gevaar inſluit,

ſluit, dan deeze; mits dat ze aan zig zelve overgelaaten, en niet verkeerdelyk voor iets anders aangezien, en behandeld wordt. In deeze omſtandigheden waarlyk, gelyk ook, wanneer dezelve beklemd wordt, en in ontſteking vervald, kan ze zeer ſlegte gevolgen hebben.

§ 1063.

Somwylen is de Breuk des Eijerneſt, uit hoofde der veelheid van het Vogt, daarin bevat, vry aanzienlyk. In dit geval is dezelve onïnbrengbaar, ten zy men alvoorens het verzameld Vogt ontlaſt heeft, door eene voorzigtige doorbooring van de Bekleedzelen en het Eijerneſt, met den driekanten Priem.

De aangebooren Breuk. *Hernia congenita.*

§ 1064.

Door deeze verſtaat men een Breuk, die kort na de geboorte plaats grypt, tot de Klaſſe behoord der Lieſch- of Zakbreuken, meeſtäl door een gedeelte van den Darmbuis gemaakt word, en waar in de uitgeweeken Deelen, niet omkleed van een Breukzak, met den Bal, in een en denzelfden Kooker van het Buikvlies, welke door het nederzakken des Bals gemaakt wordt, beſlooten zyn.

§ 1065.

Als ik zegge, dat eene aangebooren Breuk meeſtäl door een gedeelte van den Darmbuis gemaakt wordt, moet zulks inzonderheid verſtaan worden van die welke men waarneemt by zeer jonge Kinderen, dat is, van een verſche. In eenen meer gevorderden Leeftyd naamlyk, is het mooglyk, dat men daarin tevens aan treft een gedeelte van het Net, of des Pisblaas.

§ 1066.

Het ſoortonderſcheidend kenmerk deezer Breuk, is, dat de Bäl, of geheel niet, of niet dan bezwaarlyk van het Lighaam des Gezwels kan onderſcheiden worden, welk ook de eindpaal is deezer Zwelling. Ik ſpreeke hier enkel van Manlyke Voorwerpen; want by Vrouwlyke kan dit kenmerk geene plaats hebben, en moet men alleen uit den ouderdom der Lydereſſe, het verhaal van anderen, en de eironde gedaante der Breuk, zyn beſluit opmaaken.

§ 1067.

De behandeling der aangebooren Breuk, in welk eene omſtandigheid dezelve

zig ook bevind, verſchild in geenen deele van die der gewoone Breuken in overeenkomſtige omſtandigheden. Het niet beſtaan van een gemeene Breukzak ſlegts in deeze, verpligt den Heelmeeſter tot eene byzondere oplettenheid by het doen der Konſtbewerking in het geval van beklemming: dog hier van zal nader geſprooken worden by gelegenheid der beſchryving van de Breukſnyding.

De beklëmde Breuk.

§ 1068.

Alle Breuken, welke onïnbrengbaar zyn uit hoofde eener onëvenreedigheid tusſchen haar *Volumen* en den ingang der Breukzak of van de opening door welke deeze en de Ingewanden zyn uitgeweeken, draagen den naam van BEKLEMDE BREUKEN. *Hernia incarcerata*

§ 1069.

De oorzaaken deezer onëvenreedigheid, zyn ſomwylen betreklyk tot de uitgevallen Deelen zelve, ſomwylen tot den Breukzak, en veelmaalen tot den Ring der Buikſpieren, of tot alle andere openingen welke tot de voortkomst der Breuk, gelegenheid gegeeven hebben.

§ 1070.

Tot de eerſte deezer oorzaaken behooren, eene verharding van het Net in den hals des Breukzaks in het geval eener Net- of van eene Darm-netbreuk; eene omſlingering van dit vlies, om den uitgevallen Darm in de laaſte omſtandigheid; eenig doorgezwolgen onverteerbaar Lighaam, zig ophoudende in het uitgeweeken gedeelte van den Darmbuis; eene toevallige ontſteking van dit, of van het Net, de Blaas, of welk ander Deel in de Breuk ook begreepen is; eene opvulling van den Darm met ylgeworden Lugt, of verharde Drekſtof; gelyk ook de vorming of ophouding van een Steen, in het verlengde deel des Pisblaas, in het geval eener Blaas- of Blaas- en Darmbreuk.

§ 1071.

Tot de tweede moet men betrekken, de verënging en verharding van den hals des Breukzaks op één of meer plaatzen, en buiten of binnen de Buiksholte; gelyk ook de verbreeking deezer Zak door uitwendig geweld, in het een of ander gedeelte zyner uitgeſtrektheid, met uitvalling van een gedeelte der Breuk door deeze opening.

§ 1072.

§ 1072.

Tot de laaſten kunnen gebragt worden, eene te kleine ruimte van den Ring der Buikſpieren, in vergelyking van de hoeveelheid der Ingewanden welke daar door plotslings, en met geweld worden uitgeperſt; de veerkragtige vernauwing deezer Ring na voorgaande uitrekking, door de uitgevallen en buiten gebleeven Deelen; eene toevallige ontſteking der Peesvezelen welke dien Ring ſaamenſtellen; en eindelyk, eene toetrekking des meergemelde Rings, door eene krampägtige inkorting der uitwendige ſchuinze Buikſpier.

§ 1073.

Als eene zeer byzondere en zeldzaame oorzaak van beklemming moet men aanmerken, de losmaaking dier vernauwing van den Kooker des Buikvlies by Kinderen, welke zig bevind onmiddelyk boven den Bybal; of van het onderſte gedeelte des Schederoks van den ſtreng der Zaadvaten, by Volwaſſene. Een gedeelte naamlyk der Breuk, hier door gedrongen in den Schedenrok des Bals, heeft men éêns daarïn beklemd gevonden.

§ 1074.

De kenmerken der beklemde Breuken, kunnen in *algemeene*, en *byzondere* onderſcheiden worden. De eerſte beſpeurd men by alle deeze Breuken zonder onderſcheid; de laaſte alleen by deeze of gene derzelver by uitſtek.

§ 1075.

De *algemeene kenmerken* zyn inzonderheid, Pyn, zoo in de Breuk zelve als in den Buik; zwelling, eerſt van geene, naderhand ook van deeze; aanhoudende Walgingen, of Braakingen; dikmaal hervatte aanvallen van Hik; onophoudelyke benauwtheid, ſlaaploosheid, en woeling; ontſtekenägtige Koorts, met een kleine en ingetrokken Pols; gelyk ook, en voorál wanneer de Ziekte tot het hoogſt gekoomen is, klam Zweet, koude Ledemaaten, en eene kleine benauwde Ademhaaling. Somwylen zelfs, gaat in deeze laaſte omſtandigheid de Breuk van zelfs binnen, verdwynd alle Pyn, en bevind zig den Lyder in ſchynbaar gunſtige omſtandigheden, terwyl nogthans zynen Dood zeeker, en kort aanſtaande is.

§ 1076.

De *byzondere kenmerken* zyn even zoo verſchillend, als het verſchil is der Dee-

Deelen, in de Breuk begreepen. Wy zullen flegts de voornaamften daar van aanwyzen.

§ 1077.

Eene beklemde Netbreuk, die altoos van minder dringende toevallen vergezeld gaat dan geklemde Darmbreuken, is in 't algemeen niet zeer pynlyk, weinig gefpannen, en zonder belemmering van den Stoelgang of Pisloozing. Somwylen egter, en voorál wanneer de Breuk versch is, wordt de gantfche Buik zoo pynlyk, dat de geringfte aanraaking onverdraaglyk is voor den Lyder. In dit geval ook, befpeurd men doorgaans Walgingen en Braakingen, inzonderheid na het gebruik van Voedzelen; en is de Zieke Koortfig, woelend, onderhevig aan allerlye krampägtige Toevallen, en onöphoudelyk verpligt tot eene vooröverkromming van het Lighaam.

§ 1078.

In eene geklemde Darmbreuk, is de Pyn fcherp, de fpanning aanzienlyk, de Braaking aanhoudend en van een galägtige aart, de Koorts hevig, de Buikpyn levendig, en de ontlafting van de ftof des afgangs, langs den natuurlyken weg, veeläl onmooglyk. Ik zegge, *veeläl onmooglyk*, om dat in het tweede geval § 1043. befchreeven, deeze ontlafting niet wordt afgebrooken dan in het uiterft tydperk der Ziekte, wanneer de gantfche Darmbuis zig bevind in eenen ftaat van ontfteking; en zulks alleen gemeenzaam is in het eerfte. De Drekbraaking, door veele, als een ander kenmerk deezer Breuken opgegeeven, is van gelyken niet zoo zeer eigen aan hetzelfde geval, dan aan het eerfte, en ben ik hieröm met ftilzwygen voorbygegaan.

§ 1079.

Wanneer een gedeelte van het Net en den Darmbuis, in eene beklemde Breuk begreepen zyn; vind men gemengde kenmerken, dat is te zeggen, gedeeltelyk die van § 1077, gedeeltelyk die van § 1078, en is de opvolging der toevallen meer of min langzaam, naar maate dat een kleiner of grooter gedeelte der Darmen, in de Breuk beflooten is.

§ 1080.

Als in eene Blaasbreuk beklemming plaats heeft, wordt de Pis in het uitgeweeken gedeelte van den Blaas opgehouden, de Blaas zelve vervald in ontfteking, en hier van ontfpruiten Pisöpftopping met alle derzelver gevolgen. Deeze derhalven inzonderheid, moet men als de kenmerken dier beklemming aanmerken.

§ 1081.

Alle beklemde Breuken zyn gevaarlyk: De eene egter, is zulks meerder dan de andere. De gevaarlykste van allen zyn de versche en kleine Darmbreuken, vooräl wanneer dezelve by jonge, sterke, en bloedryke Menschen plaats grypen.

§ 1082.

Omtrent de behandeling kan men geene algemeene Regelen vast stellen, daar het zeeker is, dat dezelve bepaald wordt, door de oorzaaken zelfs der klemming, en de blykbaare omstandigheden in dewelke zig de uitgeweeken Deelen bevinden. De volgende byzonderheden, moeten ten deezen opzigte vooräl in agt genoomen worden.

§ 1083.

Wanneer de beklemming afhangt van eene Krampägtige inkorting der uitwendige schuinze Buikspier, een geval, dat inzonderheid door eene beurtelingsche vermindering en vermeerdering der byzynde toevallen gekend wordt, is het *Heulsap* het voornaamste Hulpmiddel. Men bediene zig naamlyk van hetzelve in kleine dog dikmaalen herhaalde giften inwendig; en uitwendig, onder enkel weekmaakende Pappen, over de Breuk en Buik aangelegt, terwyl men tevens gebruik maakt van kleine, lauwe, weekmaakende Darmspuitingen.

§ 1084.

In beklemmingen, veröorzaakt door ophooping en verharding van drekstof in het uitgevallen gedeelte des Darmbuis, bespeurd men veelmaalen verbaazende uitwerkingen van het *Engelsch purgeerzout* opgelost in Water, en van tyd tot tyd gegeeven in zulk eene hoeveelheid als de Maag best verdraagen kan. Weekmaakende Pappen, op de Breuk aangelegt, en het inblaazen van *Tabaksrook* door den Endeldarm, zyn in dit geval insgelyks voordeelig. Eene ongewoone zwaarte en hardheid der Breuk, hardlyvigheid, voor en aleer dezelve pynlyk wordt, gelyk ook de traage voortkomst en aanwasch van alle toevallen, moet men als zoo veele soortönderscheidende verschynzelen deezer beklemming aanmerken.

§ 1085.

Dat soort van beklemming welk veröorzaakt wordt door eene toevallige ontsteking van de Breuk of den Buikring, draagt alle kenmerken der ontsteking § 450.

beſchreeven, en beſpeurd men het meeſt by kleine en verſche Breuken van den Darmbuis; by dezulke, welke langen tyd door een Breukband binnen gehouden zynde uitwyken; gelyk ook, in het geval van uiterlyke beleedigingen op de Breuk zelve toegepaſt. In deeze omſtandigheid, die buitengemeen gevaarlyk is, dienen herhaalde Aderlaatingen, verkoelende en weekmaakende Klyſteeren, Pappen van denzelfden aart, op den Buik zoo wel als op de Breuk aangelegt; Bloedzuigers, geplaatſt op de laatſte, en in den omtrek des Spierings; en het herhaald gebruik van *droogé Koppen* in de Lenden en op het Hyligbeen.

§ 1086.

Als de beklemming inzonderheid afhangt van ylgemaakte Lucht in den uitgeweeken Darm beſlooten; een geval, dat door de zeer groote ſpanning, veerkragt, en Lugtgolving der Breuk, ten tyde van het beproeven der inbrenging, wordt aangeweezen, moet men voorāl gebruik maaken; van dikmaal hervatte beſprengingen met koud Water, van dergelyke omſlagen, van het aanleggen van Ys of Sneeuw, zulks mooglyk zynde, en in 't algemeen, van alles wat in ſtaat is, om de voorgemelde Lucht te verdikken en de veerkragt des Darms te herſtellen. Eene enkele Aderlaating in het geval van Bloedrykheid, Jeugd, of zeer groote Levenskragten; weekmaakende, dog nauwlyks warme Darmſpuitingen, van tyd tot tyd hervat; en het gebruik van zeker *pynſtillend en windbreekend Mengzel*, 't welk ik hierna beſchryven zal, moeten intuſſchen niet verzuimd worden.

§ 1087.

Indien in elk der geſtelde gevallen, de aangeweezen Hulpmiddelen van geene uitwerking altoos zyn, en de byzynde Toevallen meer toe dan afneemen, wordt de Kunſtbewerking onmybaar, als geene andere omſtandigheden dezelve verbieden. De byzonderheden hier toe betreklyk, zullen we op haare plaats aanwyzen.

De aangegroeide Breuk.

§ 1088.

In verōuderde, verwaarloosde, of meermaalen beklemd geweest zynde Breuken, gebeurd dikwyls eene aangroeijing der Deelen aan elkander, of aan den Breukzak, die dezelve geheel of ten deele onïnbrengbaar maaken, na dat ze algemeen

meen is, of gedeeltelyk. Breuken welke zig bevinden in deeze omſtandigheid, heeft men den naam gegeeven van AANGEGROEIDE. *Hernia accreta.*

§ 1089.

Van alle mooglyke Breuken, is miſſchien geene zoo vatbaar voor dergelyk eene aangroeijing, als de Netbreuk. Deeze waarlyk, niet behoorlyk in agt genoomen, doet zulks zeer ſchielyk.

§ 1090.

Deeze aangroeijingen zyn niet altoos van denzelfden aart, maar dan eens draadägtig, dan eens vleezig, dan eens ſponsägtig. In de twee laaſte gevallen zynze altoos zeer uitgebreid, nauwkeurig, en niet dan met veel moeite en gevaar los te maaken. In het eerſte geval zynze doorgaans ſlymägtig, of kunnen ten minſten ligtelyk met den Nagel, of een ſtomp werktuig verbrooken worden.

§ 1091.

Het was te wenſchen, dat men in alle voorkoomende Breuken van deeze ſoort, by dewelke zig verſchynzelen opdoen van klemming, van vooren zeeker ware van den juiſten aart der aangroeijing, uit hoofde van den invloed hier van, op de behandeling. Ten deezen opzigte egter, ontbreeken ons de noodige kenmerken, en kan men ſlegts uit de gedeeltelyke of geheele onïnbrengbaarheid der Breuk beſluiten, of deeze aangroeijing bepaald of algemeen is.

§ 1092.

Het gevaar deezer Breuken, algemeen genoomen, is niet groot, doordienze zeldzaam vallen in beklemming. Dit egter plaats grypende, zynze veelmaalen gevaarlyker dan andere, om datze nauwlyks vatbaar kunnen zyn voor eenige Kunſtbewerking.

§ 1093.

Haare behandeling beſtaat meeſtäl in het gebruik van een *Schortband*, om den aanwaſch zoo veel mooglyk zy te beteugelen. 'er Zyn nogthans gevallen, waarïn men dezelve volkoomen heeft ingebragt, na eene geduurige horiſontaale ligging van het Lighaam, eene aanhoudende ſchraale Eetregel, en het dikmaalig herhaalen van ſterke Purgeermiddelen. Deeze handelwys derhalven, moet in alle gevallen waar zulks zyn kan, beproefd worden.

§ 1094.

Beklemde Breuken van deeze ſoort, moet men op dezelfde wyze behandelen als andere, en overëenkomſtig met haare meeſt blykbaare oorzaaken. Omtrent de Konſtbewerking, koomen verſcheiden gewigtige byzonderheden in aanmerking, welke wy ter zyner plaatze nader zullen aantoonen.

De Verzwooren Breuk.

§ 1095.

Beklemde Breuken, dezulke welke altoos buiten zyn, en eenige beleediging ondergaan, vervallen ſomwylen in verzweering, en maaken alsdan een Gezwel, waarin men, eerst de kenmerken van Ontſteking, en naderhand die der Verëttering, op eene meer of min blykbaare wyze, waarneemt. In de laaſte omſtandigheid inzonderheid is het, dat men aan dezelve den naam geeft van VERZWOOREN BREUK. *Hernia ſuppurata.*

§ 1096.

Netbreuken, zyn voor deeze ontäarting meer vatbaar dan Darm- of Blaasbreuken. De reeden hier van moet gezogt worden, gedeeltelyk in het maakzel van dit Vlies, gedeeltelyk in zekere toevallige Verhardingen, welken in deszelfs uitgeweeken gedeelte dikmaalen plaats grypen.

§ 1097.

Eene vooräfgaande ontſteking der uitgeweeken Deelen, bekend uit derzelver gewoone verſchynzelen; en vooräl het gevoel eener meer en meer toeneemende Vogtgolving, zyn de voornaame kenmerken deezer Breuken.

§ 1098.

Haare behandeling verſchild niet van die der Ettergezwellen in het algemeen, dan voor zoo veel betreft zekere omzigtigheden omtrent de aangedaane Deelen, welke inzonderheid eisſchen zeer zagte Balzemägtige, en bederfweerende Hulpmiddelen. Een ruim gebruik van den Koortsbaſt, en eene voedende Eetregel, zyn ter bepaaling der Verëttering, ter beteugeling der byzynde Sluipkoortſen, en ter onderſteuning der in dit geval altoos zeer verzwakte Levenskragten, van eene volſtrekte noodzaaklykheid.

De

De Verstorven Breuk.

§ 1099.

VERSTORVEN BREUKEN, zyn doorgaans het gevolg van Beklemde, welke of door verwaarloozing, of door eenige andere oorzaak, in eenen hoogen graad van Ontsteking vervallen zyn. *Hernia gangraenosa*

§ 1100.

Derzelver kenmerken zyn deeze. De Breuk, te vooren gespannen, hard, en zeer pynlyk, wordt week, deegägtig, klein, onpynlyk, en veeläl miskleurig in haare oppervlakte. Somwylen zelfs verdwynd dezelve geheelyk in één enkel oogenblik, en houden alle toevallen op der beklemming. In dit geval, en ook als zulks geene plaats grypt, maar de Breuk bestendig buiten blyft, is de bedrieglyke kalmte waarïn den Lyder zig bevind, van eenen zeer korten duur, en verschynen 'er wel haast, zeer stinkende Stoelgangen, of aanhoudende Drekbraakingen in het geval van Darmbreuk, en byna altoos, eene zeer gespannen Buik, gezonken Pols, een flauw Gezigt, koude der Ledemaaten, koud Zweet, zeer groote Benauwtheid, hernieuwde aanvallen van Hik, blauwe of zwarte vlekken in de dekkende bekleedzelen der Breuk, scheiding van deezen, ontlasting van Drek, door de openingen hier van afhanglyk, en dergelyken.

§ 1101.

Alle deeze Breuken zyn gevaarlyk; de eene egter is zulks meerder dan de andere. De uitgebreitheid der Versterving, door sommige als de regelmaat van dit gevaar aangemerkt, schynt zulks niet te zyn dan toevallig, dewyl veeltyds eenen zeer geringen graad derzelver den Dood veroorzaakt, en de schynbaar wanhoopendste vernielingen der uitgeweeken Deelen, en van derzelver bedekzelen, of geheel hersteld worden, of niet dan eene Drek-pypzweer nalaaten.

§ 1102.

Nauwlyks kan men over den aart der Versterving, in deeze gevallen oordeelen, dan na het doen der Breuksnyding, of de van zelfs gebeurende ontblooting der uitgevallen Ingewanden. By deeze gelegenheden, vind men dezelven dan eens gezond of ontsteken, en bezet slegts met eene enkele vlek die verdagt is; dan eens blyven de overige omstandigheden dezelfde, en is deeze vlek volstrekt

koudvuurig; fomwylen eindelyk is het getal deezer vlekken veelvuldig, of heeft de Verfterving eene zeer aanmerklyke uitgebreitheid. Alle deeze verfcheidenden, gevoegt by den verfchillenden aart der Deelen welke de Breuk maaken, bepaalen niet alleen de voorzegging, maar ook de behandeling deezer Breuken, en onderwerpen derzelven aan zeer veele, en groote veränderingen, welke wy in het Leerftuk der Heelkundige Kunftbewerkingen, onder het opfchrift der Breukfnyding, tot welke dezelve inzonderheid behooren, zullen voordraagen.

§ 1103.

Dit alleen, moet ik ter deezer plaatze aanmerken; dat, wanneer de Natuur zelve, als men by een dergelyk geval geroepen wordt, de affcheiding van het verftorvene bewerkt heeft, en 'er eene opening is in de Bekleedzelen, door dewelke de Drek in het geval van Darmbreuk, een rot ftinkvogt en ontäart vetvlies in het geval van Netbreuk, de Pis in het geval van Blaasbreuk, en een wyeägtig vogt in het geval eener Breuk van het vrouwelyk Eijerneft, ontlaft wordt, met vermindering van de toevallen der beklemming; dat, zegge ik, alsdan moet gebruik gemaakt worden van eene plaatzing des Lighaams, welke de ontlafting begunftigt; van vlakke, drooge, en niet drukkende Verbanden; van eene zagte, niet opvullende, dog voedende Eetregel; van dikmaal herhaalde weekmaakende Darmfpuitingen; gelyk ook, van een welverzaadigd afkookzel des Koortsbaft, veelmaalen daags, en in kleine giften, toegediend.

HEDENDAAGSCHE

ALGEMEENE OEFFENENDE

HEELKUNDE.

VYFDE LEERSTUK.

VERHANDELING

DER

BEENZIEKTEN.

I N H O U D.

HEDENDAAGSCHE

ALGEMEENE OEFFENENDE

HEELKUNDE.

VYFDE LEERSTUK.

VERHANDELING DER BEENZIEKTEN.

Der Beenziekten in het Algemeen.

§ 1104.

BEENZIEKTEN, noemt men alle die gebreken der Beenderen, welke den zaamenhang van derzelver deelen verbreeken; haare onderlinge vereeniging los maaken; derzelver zelfstandigheid veranderen; of de natuurlyke beweegbaarheid der Gewrigten in wanorde brengen. *Morbi Ossium.*

§ 1105.

De *Beenbreuken* derhalven, de *Ontwrigtingen*, de *Afwykingen*, de *ontäartingen van de zelfstandigheid der Beenderen*, en de *gebrekkige*, of *geheel onmoog*

lyke beweeging der geleedingen, behooren alle tot deezen. Zie hier, eene meer byzondere beſchryving van elk deezer Ziekten, in het afgetrokkene.

I. HOOFTDEEL.

De Beenbreuken.

§ 1106.

Fractura. Een BEENBREUK, is eene verbreeking van den ſaamenhang der Beenderen, in twee of meer groote ſtukken; afhanglyk, ſtrikt genoomen, van eene uiterlyke, en meer of min geweldig werkende oorzaak.

§ 1107.

Gemeenlyk worden de Beenbreuken onderſcheiden in drie ſoorten; in *Eenvoudige* naamlyk, *Meervoudige*, en *Saamengeſtelde*.

§ 1108.

Fractura. Simplex. Eene EENVOUDIGE BEENBREUK, zegt men dat plaats heeft, wanneer eenig gegeeven Been, op niet meer dan eene plaats gebrooken is, zonder merklyke beleediging der naaſtliggende Deelen.

§ 1109.

Wanneer in Deelen, waarin twee Beenderen gevonden worden, het eene Been geheel blyft, en het andere gebrooken wordt, behoord deeze Breuk tot de *Incompleta.* Klasſe der *Eenvoudige*, dog verkrygt alsdan den naam van ONVOLKOOMEN, *Completa.* in onderſcheiding van de VOLKOOMEN, die eene verbreeking onderſteld van beiden. Sommige Heelkundigen hebben ook het eerſte ſoort deezer Breuken beſchreeven onder den naam van *Enkele*, en het laaſte, onder dien van *dubbele Beenbreuken*.

§ 1110.

Als een Been, op meer dan eene plaats tevens gebrooken is, wordt zulks eene *Fractura composita.* MEERVOUDIGE BREUK geheeten; en men geeft den naam van SAAMENGE- *Fractura complicata.* STELDE, aan de genen, welke gepaart gaan met Toevallen, niet geneesbaar door de eigen behandeling der Beenbreuk. Hieromtrent egter moet men aanmerken,

ken, dat geene Breuk deezen naam toekomt, ten zy de toevallen van eenig merklyk belang zyn; vermits 'er by geene mooglykheid eene Beenbreuk kan onderfteld worden, niet in zekere maate verzeld van Kneuzing, Spanning, of Ontfteking.

§ 1111.

Eene andere verdeeling der Beenbreuken, is gegrond op derzelver verfchillende gedaante; en ten deezen opzigte zegt men, dat 'er DWERSCHE zyn, SCHUINZE, en LANGWERPIGE. Ik moet egter bekennen, dat de eerfte foort my toefchynd, niet te beftaan dan denkbeeldig, en dat alle Beenderen, meer of min fchuins breekende, volftrekt onvatbaar zyn voor dezelve. Of de langwerpige Breuk, op zig zelve genoomen, immer gezien is dan in platte Beenderen, is by my nog twyffelagtig. *Fractura tansverfæ, obliquæ & longitudinales.*

§ 1112.

De gantfche verbreeking eens Been, in kleine ftukken, 't zy met, 't zy zonder verlies van zelfftandigheid, wordt VERBRYZELING geheeten. *Comminutio.*

§ 1113.

Wy hebben in de bepaaling der Beenbreuk § 1106 gezegd, datze door eenig uiterlyk geweld werdt toegebragt; en dit geweld befchouwd als een der voornaamfte haarer voortbrengende oorzaaken. Thans moet ik 'er byvoegen, dat 'er in het geftel zelve van den Lyder eene andere oorzaak kan plaats hebben, die met de voorige medewerkt; en deeze is eene zieklyke broosheid der Beenderen, afhanglyk vooräl van eene ongefteltheid der Vogten.

§ 1114.

De uitwerkzelen der Beenbreuken zyn verfchillend, naar de verfcheidenheid der gebrooken Beenderen; naar den verfchillenden aart zelve der Beenbreuk; naar den ftaat der afgebrooken ftukken, en derzelver gedaante; naar derzelver getal en grootheid; naar de plaats alwaar de Beenbreuk voorvald, en de natuur der Deelen in haaren omtrek gelegen; en eindelyk, naar den ftaat zelve van den Lyder.

§ 1115.

Met betrekking inderdaad, tot elk deezer byzonderheden is het waar, dat groote Beenderen, welke veel Merg in zig bevatten, ingevalle ze eene faamengeftelde Breuk ondergaan, meerder onheilen veroorzaaken dan kleine: dat de minst fchuinze Beenbreu-

breuken, gemaklyker herfteld en bevestigd worden, dan die zulks meerder zyn: dat in Breuken, waarin de verdeelde ftukken nog met het geheel verbonden zyn, de nabuurige Deelen minder te lyden hebben, en de toevallen geringer zyn, dan wanneer dezelve gantfchelyk zyn afgefcheiden: dat fcherp gepunte beenbrokken, meerder wanordes veroorzaaken, dan die ftomp zyn: dat, als het getal der Beenfchilfers, of derzelver uitgeftrektheid groot is, de omliggende Deelen merklyk meerder worden aangedaan, dan als het tegengeftelde plaats heeft: dat, als 'er groote Vaten, of aanmerklyke Zenuwen in de nabyheid van de Breuk liggen; of dezelve digt by een Gewrigt plaats grypt; zeer fchaadelyke toevallen kunnen gebooren worden: dat eindelyk by oude, zwakke, of zieklyke Menfchen, de Beenbreuken meerder gevolgen naar zig fleepen, en bezwaarlyker geheeld worden, dan by jonge, gezonde, en fterke.

§ 1116.

De plaatslyke verfchynzelen welke de Breuk vergezellen, het verlies by voorbeeld van fteunzel, en der beweeging; de verkorting des Deels; deszelfs wanfchiklyke gedaante; deeze verfchynzelen zegge ik, verfchaffen zeer zeekere kenmerken der Beenbreuken, mits dat het Gevoel tevens de Breuk waarneemt; het Gehoor kraaking befpeurd; de Reeden, de kragt vergelykt der oorzaak met den ouderdom des Lyders, de bekende fterkte van het Been, en het Jaargetye; en men zig nauwkeurig onderrigte, omtrent den voormaaligen ftaat van het Deel, in het welke men onderfteld dat de Breuk plaats heeft, zoo wel als van dat, welk daar mede, ter anderer zyde van het Lighaam overëenftemd.

§ 1117.

De eenvoudigheid, meervoudigheid, faamengefteltheid, en duuring der Beenbreuk; het getal, de gedaante, en grootheid der Beenbrokken; de natuur der omliggende Deelen, en de aangelegenheid van derzelver werkingen; het Jaargetye, de ouderdom, en de gefteltheid des Lyders; bepaalen inzonderheid, het gemak en de moeilykheid der genezing; en of dezelve van langen of korten duur, volkoomen of onvolkoomen zyn zal.

§ 1118.

Ter geneezing der Beenbreuken moet aan drie aanwyzingen voldaan worden. Men moet naamlyk de gebrooken einden, zoo nauwkeurig als immer mooglyk is aan elkander voegen. Men moet dezelve, in den eens gegeeven ftand met alle zorg-

zorgvuldigheid bevestigen. De Lyder eindelyk, moet indervoegen beſtierd worden, dat de vereeniging des Beens, dat is, de vorming en volmaaking van het BEENWEER, onbelemmerd geſchieden konne. Callus.

§ 1119.

Om aan de eerſte aanwyzing, algemeen genoomen, te voldoen, bediend men zig van de uit- en tegenrekkingen; waaromtrent de volgende byzonderheden moeten in agt genoomen worden. 1. De Lyder zo wel als den Heelmeeſter, en de Helpers, moeten dus geplaatst zyn, dat de eerſte alle mooglyk gemak gegeeven worde; en de laaſten op eene onbelemmerde wyze kunnen werken, zonder verpligt te zyn, om ſtaande de bewerking van ſtand te veränderen. 2. Het lydend Deel, moet men, zo na doenlyk eenen ſtand geeven, niet meer hellende naar eene volſtrekte buiging, dan uitſtrekking; op dat alle Spieren, welke de Breuk omringen, eenen gelyken graad hebben van ſpanning. 3. De uit- en tegenrekkende vermoogens, moeten in kragt volmaakt aan elkander beäntwoorden; of althans zeer weinig onderling verſchillen. 4. Beide deeze vermoogens, moeten worden toegepast, dan eens op het Deel zelve waarin de Beenbreuk plaats grypt, dan eens op de volgende Deelen, en wel zoo verre van de Beenbreuk, als mooglyk zy. 5. De Handen alleen, moeten de werktuigen zyn waar mede de rekkingen gedaan worden; en moet men zig nimmer bedienen van ſtroppen of konsttuigen. 6. Men moet altoos indagtig zyn, om de uit- en tegenrekkingen langzaam aan te leggen, ten einde men de Spieren den noodigen tyd geeve ter verlenging. 7. Men moet dezelve tot zoo verre voortzetten, dat de einden der gebrooken Beenderen vry zyn; en zonder merklyke wryving op elkanderen te maaken, kunnen herſteld worden. 8. En eindelyk, moet de herzetting geſchieden, met alle mooglyke oplettenheid voor de zagte Deelen welke de Breuk omringen, door de hand zelve van den Heelmeeſter, hier toe, naar eiſch der byzondere omſtandigheden, op eene verſchillende, en niet wel bepaalbaare wyze bewoogen.

§ 1120.

Ter bereiking van het tweede Oogmerk, dat de beveſtiging inſluit der herſtelde Beenëinden, diend gedeeltelyk het Verband, gedeeltelyk de plaatzing des Deels, gedeeltelyk die van het gantſche Lighaam.

§ 1121.

Het Verband der Beenbreuken bestaat uit Drukdoeken, Spalken, en Windzels, die naar de verscheidenheid der Breuk zelve, en het verschil des Deels waarin ze voorvald, op verschillende wyzen moeten gemaakt, en aangelegt worden. Omtrent dit stuk derhalven, kan ik geene andere algemeene Regelen voorschryven, dan met betrekking tot de Spalken, welke altoos van eene vaste, dog niet geheel onbuigbaare stof saamengesteld, en zoo lang zyn moeten, dat door dezelve tevens de naastliggende Gewrigten bedwongen worden. De noodzaaklykheid van het laaste waarlyk, is zoo groot, dat ik hierop nauwlyks genoeg kan aandringen, nog my, met te veel nadruk verklaaren, tegen die zeer styve, smalle, en korte Spalken, welke by de meeste onzer Heelmeesters in gebruik zyn, en zoo veele verwoestingen aanrigten.

§ 1122.

De plaatzing des Deels, en van het gantsche Lighaam, moet aan het gemak des Lyders, en de zeekerheid der herstelde Beenbreuk beäntwoorden. Men bediend zig hier toe van Sjerpen, Kussens, en eene meest horisontaale ligging somwylen, van den Lyder, op een vast Bedde of Matrassen. Dat het gebruik der eersten inzonderheid te pas komt, in de Beenbreuken der bovenste, en der laasten, in die van de benedenste Ledemaaten, is iets, 't gene ik nauwlyks behoeve te doen opmerken. De Strooärmen, Beenlaaden, en meer andere soortgelyke Werktuigen, door de Schryvers ter bepaaling van sommige Beenbreuken aangepreezen, zyn in alle gewoone omstandigheden van het leeven zoo belemmerend als noodeloos; en kunnen slegts in één enkel geval, dat is, als de Lyder na het herstellen der Beenbreuk, eene aanmerklyke plaatsverändering ondergaan moet, toegelaaten worden.

§ 1123.

Men besluit dat de Breuk wel hersteld, het Verband goed aangelegd, en het Deel behoorlyk geplaatst is, als de algemeene gedaante des Deels overéénkomt met die van het gezonde; als de pyn geweeken, of althans grootelyks vermindert is; als de warmte van het Deel boven en onder het Verband maatig, en 'er of geheel geene, of zeer weinig bolle zwelling aanweezig is; gelyk ook, wanneer geenig gedeelte des Lighaams, of van het gebrooken Deel, op eene pynlyke wyze gedrukt wordt.

§ 1124.

De laaste aanwyzing, de bestiering naamlyk van den Lyder, ter hereëniging des Beens, en volmaaking van het Beenweer, besluit in zig, de regeling der Levenswys, de verändering der Verbanden, en de behandeling der gewoone Toevallen.

§ 1125.

De Levenswys moet dus worden ingerigt, datze verkoelend is, rustverwekkend, en verkwikkelyk. Alles wat eenigermaaten het Lighaam verhitten, en de Hartstogten ontrusten kan, moet vermyd worden. Ingevalle van Bloedrykheid voorál, of van eene te vooren gehouden onmaatige Eetregel, is zulks ten uitersten noodzaaklyk; en in deeze omstandigheid ook, voegd men by de Levenswys, de Aderlaating, en zeer zagte Buikzuiveringen.

§ 1126.

Het is bezwaarlyk te bepaalen, hoe dikmaalen de Verbanden der Beenbreuken moeten veranderd worden; vermits zulks meestäl afhanglyk is van eenige bykoomende toevallige omstandigheden. In 't algemeen egter, moet deeze verändering nimmer geschieden buiten noodzaaklykheid; en deeze heeft plaats, als het Verband meer of min ontwikkeld wordt; als het lydend Deel zeer pynlyk is; of, wanneer deszelfs bovenste en onderste uiteinden merklyk gezwollen zyn. Buiten deeze omstandigheden waarlyk, daar men nog eene zeer lastige Jeukte, ontvelling en aanmerklyke Kneuzing kan byvoegen, is het best dat men zeer zeldzaam verbinde, om te minder gevaar te loopen van de herstelde Beeneinden te verplaatzen.

§ 1127.

De behandeling der gewoone Toevallen, moet aan de verscheiden hoedaanigheden van deeze beantwoorden, en kan derhalven tot geene algemeene Regelen gebragt worden. Gelyk egter dezelve meerendeels bestaan, in Pyn, Spanning, Ontsteking, Koorts, Stuipagtige beweegingen inzonderheid in den Slaap, Slaaploosheid, en dergelyken, kan men deeze dikmaalen te hulp koomen, door Ontlastende, verkoelende, en Rustverwekkende Geneesmiddelen; gelyk ook door verzagtende, oplosfende, verkoelende, of zagtelyk Saamentrekkende Vogten, met dewelke het Verband by aanhoudenheid moet besproeid worden.

§ 1128.

Tot hier toe is alles wat ik van de behandeling der Beenbreuken gezegd hebbe, alleen betreklyk tot de eenvoudige, en kan niet voldoen in dezulke, welke uit hoofde eener byzynde Wonde, zwaare Kneuzing, Bloedvliet, Verbryzeling, of verlies van Zelfſtandigheid, tot de Klasſe behooren der Saamengeſtelde. Het is derhalven noodig, dat ik hierömtrent de meeſt weezenlyke aanmerkingen mededeele.

§ 1129.

Als 'er een Wond is by de Beenbreuk, zoo is deeze afhanglyk van de werking der kwetſende Oorzaak, of van de einden der gebrooken Beenderen zelve, welke de Huid en Spieren doorbooren. In het laaſte geval is de herſtelling zeer moeilyk, en vordert niet alleen ſterke uitrekkingen, maar ook ſomwylen het vergrooten der Wonde door eene inſnyding; het gebruik der hefboom van Galenus; of de afzaaging van het uitſteekend Beendeel. In beide gevallen, moet de Wond met balſemägtige middelen behandeld, en het Deel verbonden worden met den Boekband, van tyd tot tyd bevogtigt met oplosſende Stovingen.

§ 1130.

Indien dit ſoort van Beenbreuken in de nabyheid der Gewrigten voorvald, en gepaart gaat met eene groote verſcheuring der Banden en Peezen, is de afzetting des Deels, onderſteld dat dezelve uit hoofde der plaats, of van eenige andere omſtandigheid niet verbooden is, het zeekerst hulpmiddel. Eene zeer zorgvuldige behandeling egter, heeft ſommige deezer Breuken, vooräl by jonge en gezonde Menſchen, zonder de Afzetting geneezen. De Heelmeester derhalven moet omtrent dit ſtuk nimmer met verhaasting beſluiten, maar zyne keuze vestigen op eene zorgvuldige vergelyking van alle die omſtandigheden, welke of deeze Konſtbewerking begunſtigen, of dezelve betwisten.

§ 1131.

De Kneuzingen verzellen altoos, in eenen zekeren graad, de Beenbreuken; maar zyn ſomwylen zoo aanmerklyk, datze al de oplettenheid vorderen van den Heelmeeſter. Sluitende Verbanden moeten in dit geval vermyd, en de Breuk enkel ſteunend omvangen worden van den Boekband, op dezelfde wyze als vooren, met oploſſende Stovingen bevogtigt. De algemeene middelen, de Aderlaating by voorbeeld, de Buikzuiveringen, verkoelende en verdunnende Genees-

middelen

middelen, moet men hier byvoegen; en, als de Kneuzing eene groote verzaamling gemaakt heeft van Vogten, welke niet wykt voor de werking deezer Hulpmiddelen, is men genoodzaakt te befluiten tot de infnydingen. Wanneer in gevallen van deezen aart, de Spanning en Zwelling van het beleedigd Deel, buitengemeen groot zyn, is men dikmaalen verpligt de herftelling der gebrooken Beenderen tot zoo lang uit te ftellen, dat dezelve merendeels geweeken, of althans genoeg vermindert zyn, om deeze bewerking, behoudens alle mooglyke vyligheid, te doen plaats grypen. In deeze zelfde omftandigheid, doet eenen ftomphoekig geboogen ftand der boven- en onderliggende Gewrigten veel voordeel, en moet men deeze nimmer verönagtzaamen.

§ 1132.

De Bloedvliet, even als de Wonde, is van tweeërlye oorzaaken afhanglyk. Dezelfde kragt naamlyk, die het Been gebrooken heeft, kan den faamenhang verdeelen eener Slagäder: hetzelfde kan ook gebeuren door de einden der gebrooken Beenderen. In het eerfte geval moet men de Bloedvliet tegen gaan voor de teregtbrenging. In het laafte is zulks fomwylen niet mooglyk; en moet men eerst de uitftekende Beeneinden op hunne plaats brengen. Indien de geöpende Slagäder niet toegangbaar is voor de hand des Heelmeesters, en de Bloedvliet derhalven, langs geene der gewoone wegen kan geftuit worden, fchiet 'er niets over dan de Afzetting.

§ 1133.

De flagäderlyke Vaten, by gelegenheid eener Beenbreuk geöpent, ftorten niet altoos hun bloed buiten het Lighaam, maar fomwylen alleenlyk in de vakjes van het celwyze Weefzel. Dit geval gebeurd inzonderheid als de Huid geheel blyft, en het Vat verbrooken wordt door de einden zelve der Beenderen. Eene groote, fchielyke, en van tyd tot tyd toeneemende Zwelling, zonder kenmerken van Ontfteking; de verändering van den Polsflag fomwylen; en de bekende ligging des Vats, vergeleeken met de plaats der Beenbreuk, zyn in dit geval onze voornaame wegwyzers, en alleen in ftaat om ons over het beftaan deezer uitftorting te doen oordeelen. Het eenig hulpmiddel in deeze droevige omftandigheid is de binding van het Vat na eene voorafgaande ontblooting deszelve met het Snymes; en kan deeze geene plaats hebben, de Afzetting.

§ 1134.

Van alle mooglyke Beenbreuken, zyn 'er misschien geene gevaarlyker, dan waarin de zelfstandigheid des Beens in kleine stukken verbreizeld, en de zagte Deelen verscheurd zyn. In deeze omstandigheid inderdaad, is het nimmer raadzaam, langs den gewoonen weg de geneezing te beproeven, uit hoofde der zeer doodelyke toevallen welke altoos deeze Breuken opvolgen, en die men best voorkomt door eene tydige Afzetting. Is egter den Lyder onwillig om zig aan deeze Kunstbewerking te onderwerpen; of word men 'er eerst bygeroepen, wanneer reeds eenige deezer toevallen aanweezig zyn; alsdan moet men de losse Beenbrokken met alle behoedzaamheid wegneemen; de overige zoo na doenlyk, by elkander voegen; de insnydingen, die tot het een en ander noodig zyn, niet verwaarloozen; een los, balzemägtig, en bederfweerend verband aanleggen; eene gemaklyke plaatzing aan het beleedigd Deel geeven; en gebruik maaken van de Aderlaating, Buikzuivering, en van zeer sterk verkoelende, zoo wel als rustverwekkende Geneesmiddelen.

§ 1135.

Een Beenbreuk met verlies van zelfstandigheid; dat is te zeggen, waarby een meer of min merklyk gedeelte van de gantsche lengte des Beens, in zyne geheele dikte verlooren gaat; veröorzaakt in Deelen waarin maar één Been plaats heeft, eene verkorting; die hetzelve vervolgens onbekwaam maakt tot het verrigten der werkingen, door de Natuur daaraan voorgeschreeven. Hetzelfde gebeurd in de gelyksoortige dubbele Beenbreuken van Deelen welke twee Beenderen insluiten. Om dit derhalven te verhoeden, moet men, buiten den gewoonen toestel, geduurende den gantschen tyd der behandeling, het Deel in eenen uitgestrekten stand tragten te houden, door middel van eenige der Werktuigen, hier toe byzonderlyk uitgedagt, en die ik by eene andere gelegenheid zal aanwyzen. Men heeft naamlyk voorbeelden, waarin men op deeze wyze, en door de gunstige medewerking der Natuur, de geneezing bezorgd heeft van Beenbreuken, waar by het grootste gedeelte van het Lighaam des Beens verlooren was, behoudens zelfs de natuurlyke lengte des Deels en deszelfs werkingen.

§ 1036.

Dit zy genoeg voor zoo veel betreft de beschouwing der Beenbreuken in het algemeen. De volgende onderdeelingen zullen een meer byzonder verslag van elk derzelver in het afgetrokkene, insluiten.

§ 1137.

De Breuk der Neusbeenderen.

§ 1137.

Weinig Schryvers hebben de BREUK DER NEUSBEENDEREN, die inderdaad niet zeer zeldzaam is, met genoegzaame nauwkeurigheid befchreeven. Een flag met een Degen, met een Stok, of een val op eenig uitftekend hard Ligbaam, zyn derzelver meest gewoone oorzaaken. *Fractura ossium nasi.*

§ 1138.

Deeze Breuken zyn *Eenvoudig*, *Meervoudig*, *Saamengefteld*, *Volkoomen*, of *Onvolkoomen*. Somwylen zyn de Neusbeenderen fchuins, fomwylen dwersch, en fomtyds ter eener of anderer zyde gebrooken. In eenige gevallen zyn dezelve in kleine ftukken verbreizeld; de Kraakbeenderen zelve van den Neus, daar van afgefcheiden; het Snotvlies verfcheurd; of de loodlynige plaat van het Zeefbeen tevens verbrooken. Deeze laafte omftandigheden, gelyk ook eene zeer groote fchudding der Hersfenen, of uitftorting van Bloed binnen de Bekkeneels holte, welke fomwylen met deeze Breuken gepaart gaan, maaken dezelve dikmaalen zeer zorgelyk.

§ 1139.

Het Gezigt en Gevoel beiden, doen ons over het beftaan deezer Breuken oordeelen. Het Gezigt naamlyk wyst ons aan, of het bovenfte gedeelte der Neus ingedrukt is, en het eene of andere Neusgat, naar de eene of andere zyde van het Aangezigt afwykt. Het Gevoel, geholpen door een met Linnen bekleede ingebragte Sonde, en de plaatzing des Duims en van de voorfte Vinger der Linkerhand, op het buitenfte gedeelte van den Neus, verfchaft een vry onbedrieglyk kenmerk, door het waarneemen der verplaatzing, en van de kraaking der gebrooken Beenderen

§ 1140.

De eenvoudige breuk der Neusbeenderen is niet gevaarlyk, en fomwylen zelfs Hylzaam, door het verhinderen van de voortplanting der Schudding; de verhoeding van Ettergezwellen tusfchen het Snotvlies en de Neusbeenderen; gelyk ook door het voorkomen van Uitftortingen tusfchen de voorfte kwabben der Hersfenen, of op dat gedeelte van het harde Hersfenvlies welk de binnenfte oppervlakte be-

bekleed van het Zeef en Voorhoofdsbeen: toevallen allen, welken den Lyder ſomwylen zeer ſchielyk doen omkoomen.

§ 1141.

Ter herſtelling deezer Breuken, doet men den Lyder zitten op een Stoel van bekwaame hoogte, met zyn aangezigt gekeerd naar het Daglicht, terwyl zyn Hoofd ruſt tegen de Borſt van een Helper, die agter hem ſtaat, en het Voorhoofd beſluit in beide zyne handpalmen. De Heelmeeſter alsdan, voor den Lyder ſtaande, verzeekert zig van de plaats en Natuur der Beenbreuk; brengt de Pink zyner eene hand, een ſmalle Spatel, een Hefyzer, een ſtevige penneſchagt, of een daar toe vervaardigd Stokje, met Linnen bekleed, in de Neusholte, tot aan de plaats alwaar hy de Breuk heeft waargenoomen; en drukt hier mede de ingeweeken Beenſtukken voorzigtiglyk naar buiten, intuſſchen dat hy tevens, met den Duim en de voorſte Vinger der andere Hand, ter zyde den Neus aangelegt, by wyze van tegenwerking, de verplaatſte Beendeelen, hunnen Natuurlyken ſtand doet herneemen.

§ 1142.

Als beide Neusbeenderen, door dezelfde Oorzaak, gelyktydig gebrooken zyn, moet hetzelfde handwerk ook aan beide zyden voltrokken worden.

§ 1143.

Somwylen gebeurd het, dat 'er eene Breuk is der Neusbeenderen, zonder dat 'er eenige verplaatzing beſpeurd wordt der gebrooken ſtukken. Somwylen daarentegen, is 'er waarlyk verplaatzing, en geen het minſte blykbaare kenmerk van deeze. In het eerſte geval is het genoeg, den Neus te dekken met eene Drukdoek, in eenig oplosſend middel bevogtigt, en geſteund door den vierhoofdigen Slingerband. In het laaſte, dat altoos afhanglyk is van eene byzynde aanmerklyke kneuzing, moet men op gelyke wyze verbinden, en daar nevens gebruik maaken van de Aderlaating, Buikzuiveringen, en verkoelende Geneesmiddelen.

§ 1144.

Altoos, wanneer de Breuk gepaart gaat met eene Wonde der Bekleedzelen, en verbryzeling der Beenderen, moet men de losſe beenbrokjes voorzigtig met een tangetje wegneemen, en de overige, zoo goed doenlyk herplaatzen, om af te wagten dat de Natuur deeze hereenige, of de verëttering haar uitwerpe.

§ 1145.

§ 1145.

Na de herstelling, is het geenzints noodzaaklyk, dat 'er eenige Sondes, Steekwieken, Sponzen, Stokjes, of dergelyken, in de Neusholten gebragt worden, om de verplaatzing der herstelde Beenbrokken te beletten. Alle deeze zoogenaamde Hulpmiddelen zelfs, vergrooten eerder de Toevallen, dan datze dezelve verminderen. De eenvoudigste behandeling, is hier, gelyk in alle andere gevallen, de beste, en moet altoos verkooren worden.

§ 1146.

Van welk een soort de Breuk der Neusbeenderen ook zyn mooge, zoo dra dezelve gepaart gaat met Toevallen, welke een beleedigd Hersfengestel aanwyzen, moet men meerder zorg draagen voor deeze, dan voor de Breuk zelve. In het Leerstuk der Wonden, zyn omtrent de kenmerken en behandeling deezer beleedigingen, de meest noodwendige byzonderheden aangeweezen.

De Breuk des Jukboogs.

§ 1147.

De BREUK DES JUKBOOGS heeft dezelfde oorzaaken als andere Beenbreuken. Zy kan ook, even gelyk deezen, *Eenvoudig* zyn of *Saamengesteld*. Doorgaans worden de stukken binnenwaards ingedrukt; en dit is het noodzaaklyk gevolg van de natuurlyke plaatzing deezes Boogs. Somwylen egter gebeurd het, dat een gedeelte deszelve buitenwaards wykt, terwyl het overige zynen stand blyft inneemen. *Fractura arcus zygomatici.*

§ 1148.

De bezwaarlyke beweging der Onderkaak; eene scherpe plaatslyke Pyn; de spanning der Slaapspier; en eenige ligte Stuipagtige trekkingen in de spieren van het Aangezigt; zyn derzelver gewoone kenmerken.

§ 1149.

Gelyk byna geene Schryvers eenig gewag van deeze Breuk gemaakt hebben, en my dezelve nog nimmer is voorgekoomen, ben ik verpligt het voorstel te volgen van DUVERNYE, en ter herstelling aan te pryzen, het plaatzen van een stuk Hout, tusschen de agterste Maaltanden, en hier op de Onderkaak sterk te doen aansluiten. De uitzetting naamlyk der saamengetrokken Slaapspier, drukt in dit

geval het ingeweeken gedeelte naar buiten, en ſteld het in de mooglykheid om te hereenigen met het andere.

§ 1150.

Een drukdoek, in Brandewyn nat gemaakt, en door eene eenvoudige Kinband verzeekerd, maakt al den toeſtel van het Verband. In ſaamengeſtelde gevallen egter; dat is te zeggen, wanneer 'er eene Kneuzing of Wonde by is, moet men gebruik maaken van de algemeene middelen, gepaart met oploſſende, of Balzemagtige aanlegzels.

Fractura maxillæ inferioris.

De Breuk der Onderkaak.

§ 1151.

De Onderkaak kan gebrooken worden, by de een of ander zyner hoeken, in het middenſtuk, of ter zyden. De Breuk kan zyn eenvoudig, meervoudig, ſchuins, of loodlynig. Somwylen zelfs wordt dit Been, door een ſchoot in kleine ſtukken verbreizeld. Somwylen gaat de Breuk gepaart met eene wonde der buitenſte en binnenſte bekleedzelen, of met eene zeer groote kneuzing.

§ 1152.

Van welk eenen aart deeze Breuken ook zyn mooge, men kend dezelve aan de onderlinge verplaatzing der Tanden; aan de ongelyke oppervlakte van het Voetſtuk der Onderkaak; en aan de Kraaking welke de weêrzydſche ſtukken maaken, alsze door de Vingeren des Heelmeeſters, in eene tegengeſtelde ſtreeklyn bewoogen worden.

§ 1153.

Eene ſcherpe Pyn, verzeld dikwyls met ſtuiptrekking der Lippen, en met Kwylvloed, zyn de meeſt gewoone toevallen deezer Beenbreuken.

§ 1154.

Deeze Toevallen zyn meer of min gevaarlyk, naar maate de Breuk zelve eenvoudig is, of ſaamengeſteld. Men heeft alles te dugten, ingevalle de gebrooken ſtukken zeer verre van elkander zyn afgeweeken, uit hoofde der Uitrekking, of ongelyke verſcheuring des onderkaakſche taks van het vyfde paar Zenuwen, die veeltyds gevolgt wordt van zeer grievende pynen, geweldige Stuiptrekkingen, en ondraaglyke Oorruisſchingen. Somwylen ook, bederven in dit geval

val de Tanden, en koomen 'er zeer zwaare Oogöntſtekingen niet alleen, maar ook Bloedſtortingen. Het laaſte Toeval is afhanglyk van de verſcheuring van dien Tak der uitwendige Kaakſlagäder, welke de naam draagt van *Kaſtak.*

§ 1155.

In de herſtelling deezer Breuken, plaatſt men den Lyder op dezelfde wyze, als in die der Neusbeenderen. By de Loodlynige Breuk, met weinig verplaatzing der Stukken, drukt men met den Duim der eene Hand, op de naaſtliggende Tanden der verhevendſte zyde, en laat de overige Vingeren het Voetſtuk deezes Beens afloopen, om van dien kant alle onëffenheden gelyk te maaken. In gevallen, waarin de gebrooken ſtukken over elkander zyn geſchooten, moet 'er eene meer of min ſterke uit- en tegenrekking plaats grypen. Ten dien einde, bekleed den Heelmeeſter, de Wysvinger zyner eene, en de beide voorſte Vingeren zyner andere Hand met Linnen. Hy brengt de eerſte, langs den grond der Mond, tot zoo verre agter de laatſte Maaltand van die zyde welk het minſt van de Breuk verwyderd is, dat ze ſteund tegen den Wortel van het Kroonswyze Uitwas; en drukt het zelve hier mede naar agteren. Met de twee voorſte Vingeren zyner andere Hand, onder de Tong geplaatſt, en den Duim deezer zelfde Hand, die hy beneden de Kin aanlegt, trekt hy ter gelyker tyd, het andere gedeelte der Onderkaak, voorwaards; en doet, zoo draa hy beſpeurd, dat de ſtukken haare natuurlyke plaats herneemen, de Onderkaak naderen aan de Bovenkaak, dog niet meer dan genoeg is, om in 't vervolg het gebruik toe te laaten van vloeibaare Voedzelen. Wanneer de Kaak in drie ſtukken gebrooken is, en het middenſtuk, by wyze van een hellend vlak, onder de Tong verhoolen ligt; een geval, dat altoos verzeld is van verbreeking des binnenſte bekleedzels van den Mond, en meestäl ook van de Huid; trekken de zydedeelen deezes Beens, van weêrskanten agter- en buitenwaards, en behoeft men ſlegts het middenſtuk, met de twee voorſte Vingeren van beide handen voorwaards om te kantelen, en ſomwylen iets nederwaards te drukken; zoo dat de Tandboog en het Voetſtuk der gantſche Onderkaak, van de eene zyde tot de andere, twee volmaakte, of na genoeg evenwydige Lynen maaken.

§ 1156.

Na de herſtelling van 't eene en andere geval, wordt eene langwerpige dubbele drukdoek, van het eene einde, tot omtrent derzelver midden ingeſneden, en in Brandewyn nat gemaakt, aangelegt. Men overdekt deeze, met eene andere die

dikker is, of met een Bordpapieren ſpalk, naa de gedaante der Kaak geſneden en geboogen, en den Band van SORANUS.

§ 1157.

Het kauwen, ſprecken, en Lagchen, zyn alle beweegingen welke moeten verbooden worden. Den Lyder moet zoo veel mooglyk zy, alle gelegenheden hier toe benoomen worden, en niet leeven dan van vloeibaare Voedzelen.

§ 1158.

Wanneer de Breuk eenigerhanden toevallen verwekt heeft, moet men de noodige hulpmiddelen daar voor aanwenden. Als 'er Tanden uit haare Kasſen geſchooten zyn, kan men dezelve daar weder inzetten, en de hereeniging daar van, aan de Natuur beveelen. Indien de gebrooken ſtukken zoo los zyn dat dezelve door het Verband alleen niet genoeg kunnen geſteund worden, is het goed de overeenſtemmende Tanden aan elkander te verbinden met een Zilveren of gouden draad en dergelyken.

§ 1159.

Beenbreuken van deeze ſoort, gepaart met eene wonde van het binnenſte der Mond, vorderen eene byzondere oplettenheid in de behandeling. De Wond naamlyk, moet tweemaalen daags verbonden worden met plukzel, nat gemaakt in een mengzel van witte Wyn en Roozenhoonig; en dit overdekt men met eenige kleine ſtukjes fyne Spons, die, zoo draa ze met Speekzel doordrongen zyn, van anderen worden afgewisſeld.

De Breuk van het Sleutelbeen.

§ 1160.

Fractura claviculæ. Als het Sleutelbeen gebrooken is, beſpeurd men altoos eene merklyke verplaatzing der ſtukken. Het ſoort onderſcheidend kenmerk deezer Breuk is, dat de Arm op de Borſt vald, de Onderärm naar vooren ſchiet en vooröver kanteld, en de Lyder, of weinig, of geheel geene magt heeft om zynen Arm op te ligten.

§ 1061.

De herſtelling deezer Breuk is gemaklyk, voor'al in magere Onderwerpen; maar het is moeilyk de herſtelde ſtukken op hunne plaats te houden. De reeden hier

van

van is, de dunheid van het Been, de onmooglykheid om de plaats der Breuk met een Verband te omvangen, en de werking van de zwaarte des Arms, die altoos tragt om het buitenfte deezer ftukken te verplaatzen.

§ 1162.

Ter herftelling van het gebrooken Sleutelbeen, doet men den Lyder op eene laage Stoel zonder Rugleuning, of op een Bank, nederzitten. Een Helper, agter hem ftaande, zet een zyner Kniën op eene tusfchen gelegde Drukdoek, tegen den Ruggraat, tusfchen de onderhoeken der Schouderbladen, en omvat met de een en ander zyner Handen de beide gewrigten der fchouderen. Het is deeze Helper, die gelyktydig de uittrekking en tegentrekking doet, door de Schouders naar agteren te trekken, op hetzelfde Oogenblik, als hy het Lighaam voorwaards drukt. De Heelmeefter, die voor den Lyder ftaat, befpeurende de genoegzaamheid der uitrekking, brengt door middel zyner Vingeren de einden des gebrooken Beens tegen elkanderen, en doet dezelve dus beveftigen door een ander Helper, terwyl de eerfte alles in dezelfden ftaat van rekking blyft houden, en hy zig gereed maakt tot den aanleg van het Verband.

§ 1163.

Dit Verband beftaat uit eene zekere hoeveelheid Plukzel, gelegt boven en beneden het Sleutelbeen, ter opvulling der daar zynde holten; uit twee langwerpige en eenigzints dikke Drukdoeken, ter zelfder plaatze aangelegt; uit een grooter Drukdoek, welke al het voorige overdekt; uit het *nederdaalend Koornair-Verband* ter bepaaling van den gantfchen toeftel; en uit het *Verband van* BRASDOR, ter weerhouding der agterwaards gebragte Schouderen.

§ 1164.

Om te beter het herftelde te beveftigen, en de nadeelige werking der Zwaarte van den overéénftemmenden Arm te verhoeden, moet de Onderärm, dermaaten in den Armband geplaatft worden, dat dezelve geboogen is, en de Elboog naar vooren ziet; en niet, gelyk meeft altoos de gewoonte is, naar agteren.

De Breuk des Schouderblads.

§ 1165. *Fractura Scapulæ.*

Het Schouderblad, hoe zeer ook door verfcheiden Spieren befchermd, is egter

vatbaar voor Beenbreuken. De gemeenfte zyn, die van deszelfs Lighaam, van zynen graat, èn van den Opperfchouder. Het Ravenbekswyze Uitfteekzel, en de Hals des Schouderblads, worden bezwaarlyk gebrooken; en men kan 'er zelfs byvoegen, nauwlyks anders dan door de werking eener zeer faamengeftelde Oorzaak.

§ 1166.

Het Lighaam des Schouderblads, kan in verfcheiden ftukken van verfchillende gedaanten breeken, zonder eenige merkbaare verplaatzing. Dus is het ook gelegen met de dwerfche Breuk van deszelfs Graat; waarin de ftukken op geenerlye wyze van elkander kunnen wyken, uit hoofde van derzelver groote oppervlakte.

§ 1167.

By de geheele afbreeking integendeel van den bovenhoek deezes Beens, gebeurd altoos verplaatzing, en wordt het bovenfte ftuk van het andere afgetrokken, door de werking alleen van de eigen Opligter des Schouderblads. Hetzelfde is fomwylen waar, met betrekking tot de Breuk des Opperfchouders, waar van het uiterfte ftuk eenigermaate naar beneden kan verplaatft worden, zoo door de natuurlyke zwaarte van den Arm, als door de inkorting dièr vleefchbundels van de Driepuntige Armfpier, welke aan dit einde zyn vaft gehegt.

§ 1168.

De kennis van alle deeze foorten van Beenbreuken is doorgaans vry moeilyk, uit hoofde der meeftäl daar by zynde Zwelling, Kneuzing, en Uitftorting. Het onbedrieglykst kenmerk is de kraaking: dog om deeze te befpeuren, moet de Arm op verfchillende wyzen bewoogen, en ter gelyker tyd, de gantfche oppervlakte des Schouderblads, nauwkeurig met de Vingeren onderzogt worden.

§ 1169.

Het is niet gemaklyk, de herftelling te doen deezer Breuken, ingevalle de ftukken eene merklyke verplaatzing ondergaan hebben; om reeden dat het Schouderblad bedeeld is met zeer fterke Spieren, en men bezwaarlyk de noodige uitrekkingen kan te werk ftellen.

§ 1170.

Om egter hier in zoo veel mooglyk zy te flaagen, doet men den Arm des Lyders tot zoo verre opligten, dat de hand op het Hoofd ligt, en de Neus zig bevind

vind tegen over den vouw des Elboogs. Een Helper, bevestigd dezelve in deezen ſtand, inmiddels dat den Heelmeester alle poogingen te werk ſteld, om de gebrooken ſtukken met zyne Vingeren ſaamen te voegen. In de Breuken ook van den Opperſchouder, verſlapt men de driepuntige Armſpier, door het opligten van den Arm; en men brengt de toppen der Vingeren, zoo ver als doenlyk is, onder de vereeniging des opperſchouders met het ſleutelbeen; of wel, men ſtoot het Opperärmbeen loodlynig naar boven, om door het hoofd zelve van dit Been, het afgebrooken ſtuk te herſtellen.

§ 1171.

Zoo dra de herſtelling der Breuken van het Lighaam des Schouderblads, van den graat, of van den Bovenhoek deezes Beens verrigt is, bevestigt men de herſtelde ſtukken met de Handen, terwyl een Helper de Arm voorzigtiglyk naar beneden brengt, en zynen natuurlyken ſtand doet herneemen. Op de gantſche uitgeſtrektheid van het Schouderblad legt men een dikke drukdoek, van gelyke grootte en gedaante als het Deel zelve; in eenig oplosſend geneesmiddel nat gemaakt. Men overdekt deeze met een ſtuk Bordpapier, van grootte als de Drukdoek, en in een zelfde middel bevogtigt, om zig te beter te kunnen voegen naar de gedaante van het Schouderblad. Dit Bordpapier moet bedekt worden met eene vierkante Drukdoek; en den gantſchen toeſtel beſlooten met het *Verband des Lighaams* en den *Schouderband*, of het *Sterverband.* Men brengt vervolgens de Arm, zoo digt aan de Ribben als mooglyk is, en onderſteund dezelve door den Armband.

§ 1172.

In de Breuken van den Opperſchouder, van het Ravenbekswyze uitſteekzel, en van den hals des Schouderblads, verſchild het Verband eenigermaate van het voorige. De Schouder naamlyk, wordt in deeze gevallen gedekt met het *Koornair-Verband*, en de Arm meer opwaards geſchoord door voorgemelde Armband.

§ 1173.

By alle Breuken van het Schouderblad, moeten de Aderlaatingen, naar eiſch der omſtandigheden, meer of minder herhaald worden. De eetregel, moet maatig zyn; zoo ten opzigte der hoeveelheid, als van de hoedaanigheid der Voedzelen, en meer overhellen naar het ſchraale dan naar het ruime. Eene volſtrekte ruſt van den overéénſtemmende Arm daarënboven, moet met de grootſte zorgvuldigheid in agt genoomen worden.

Fractura ossis humeri.

De Breuk van het Opper-Armbeen.

§ 1174.

Het Opperärmbeen kan gebrooken worden aan zyn bovenſte gedeelte, in het midden, en in zyn onderſte uitëinde. De Breuk kan eenvoudig zyn, of ſaamengeſteld; en met veel of weinig verplaatzing der gebrooken ſtukken.

§ 1175.

Men verzeekerd zig van het een en ander, door de gewoone Kenmerken, en regeld hier na de Behandeling.

§ 1176.

Ter herſtelling doet men den Lyder zitten op eene Stoel van bekwaame hoogte, en plaatſt agter denzelven een Helper, die het bovenſte gedeelte omvat van den Opperärm, met beide zyne handen. Den Heelmeeſter zelve onderſteund met zyne Handen de gebrooken einden van het Armbeen, en doet ter gelyker tyd, den Arm tot zoo verre opligten, datze met het Lighaam, een hoek maakt van veertig graden. Een tweede Helper, die de Hand omvat van den Lyder, onderſteund hier door deszelfs Onderärm, die ſtomphoekig moet geboogen zyn. Een derde eindelyk, den Opperärm omvatttende, onmiddelyk boven het Gewrigt des Voorärms, doet als dan gelyktydig met den eerſten Helper, de noodige uitrekkingen. Zoo draa deeze tot zoo verre geſlaagd zyn, dat de gebrooken einden elkander niet meerder raaken, worden dezelve te regt gebragt door de Heelmeeſter zelve, die hier toe beide ſtukken in eene tegengeſtelde rigting beweegt, en dus juiſt aan elkander voegt als mooglyk is. Staande deeze teregtbrenging moeten de genen aan wien de rekking is toevertrouwd, zagtelyk, en gelykmaatig toegeeven, op dat de over elkander geſtelde Beenëinden, zig onderling kunnen aanraaken.

§ 1177.

Het Verband is verſchillend naar de verſcheidenheid zelve van de Beenbreuk, en het onderſcheid der plaats welke deeze inneemt.

§ 1178.

In de eenvoudige Breuk van het Lighaam des Armbeens, omvangt men de plaats der Beenbreuk met eene enkele kringwyze Drukdoek van genoegzaame lengte

lengte en breedte, in Brandewyn, of Water en Azyn nat gemaakt. Een Windzel van twee Vingeren breedte, en omtrent vier Ellen lengte, wordt als dan met drie kringswyze omgangen, welke elkander nauwkeurig bedekken, ter plaatze van de Breuk aangelegt; en met krulwyze ſlagen geleid naar boven. Op dezelfde wyze, en met een zelfde Windzel, maakt men weder, ter plaatze van de Breuk, drie kringswyze omgangen, en vervolgt naar beneden met krulwyze. Beide deeze Windzels bedekt men vervolgens met drie Bordpapieren of Spaanen Spalken, van binnen bekleed met maatig dikke Drukdoeken, in lengte gelyk aan den Opperärm, en wier breedte zoo is ingerigt, datze dit Deel van alle zyden als in een kooker inſluiten. Deeze Spalken kan men of met een derde Windzel, of met drie linden Banden beveſtigen.

§ 1179.

In de ſaamengeſtelde Breuken van hetzelfde gedeelte deezes Beens, gelyk ook in allerlye Breuken van deszelfs bovenſte en onderſte Uitëinden, moet men eerſt eene enkele geſpleeten Drukdoek, en over deeze, den Boekband aanleggen. In die van het bovenſte Uitëinde, vuld men alvoorens de holte des Oxels op met Vlas, Plukzel, of een Spons; doet de buitenſte Spalk over den Schoudertop heen gaan, en beveſtigt den gantſchen toeſtel met den *Koornair*. Deeze Breuken naamlyk, hoe nauwkeurig ook herſteld, zyn ligt onderhevig aan verplaatzing, en moeten om deeze reeden, meer dan de overige bezorgd worden. Als de Breuk is in de nabyheid van het Gewrigt des Voorärms, moet men den Boekband ſteunen met twee ſtukken Bordpapier, geſneden, en, na voorgaande bevogtiging geboogen, naar de gedaante van het gewrigt in den ſtand eener ſtomphoekige buiging, en van het Verband voor de Aderlaating.

§ 1180.

In alle deeze gevallen, word de Onderärm geplaatſt in een Sjerp, die zoo kort als mooglyk is zyn moet in de minſt ſchuinze Beenbreuken, en langer in de genen welke zulks meerder zyn. Men verhindert op allerlye wyzen de beweeging des Arms ter zyden, om de verplaatzing der herſtelde ſtukken te verhoeden.

De Breuk van de Beenderen des Voorärms.

§ 1181. *Fractura Antibrachii*

De Beenderen van den Voorärm, kunnen elk op zig zelve, of beide te gelyk

 gebroo-

gebrooken worden, en deeze Breuken, zyn in het eerſte Geval moeilyker te kennen dan in het laaſte.

§ 1182.

Die der groote Ellepyp egter, zyn gemaklyker te onderſcheiden dan die der kleine, om dat deeze met meerder Spieren gedekt is dan gene.

§ 1183.

Om zig te verzeekeren van de Breuk der kleine Ellepyp, omvat men met de eene Hand het bovenſte gedeelte des Onderärms, terwyl men met de andere, de Hand des Lyders weêrkeerig beweegd naar de zyde der Voor- en Agteröver-kanteling. Indien men, ſtaande deeze beweegingen beſpeurd dat de kleine Ellepyp weêrſtand bied aan de Hand die deszelfs bovenſte gedeelte vaſt houd, kan men verzeekeren dat dezelve geheel is. Zy is integendeel gebrooken, als men deeze tegenſtand niet waarneemt, en het geluid beſpeurd, veröorzaakt door de wryving der gebrooken ſtukken op elkander.

§ 1184.

Van welk eenen aart de breuken van de Beenderen des Onderärms ook zyn moogen, zy geneezen nauwlyks anders dan met verlies der voor- en agteröverkanteling van de Hand. Deeze byzonderheid moet den Heelmeester altoos in 't oog houden, en hier na zyne voorzegging inrigten.

§ 1185.

Gelyk deeze Breuken enkel of meervoudig, en met of zonder merklyke verplaatzing der gebrooken ſtukken kunnen zyn, is 'er eenig verſchil in derzelver behandeling, vooräl met betrekking tot de uit en tegenrekkingen.

§ 1186.

Als de kleine Ellepyp alleen gebrooken is, en, gelyk doorgaans gebeurd, de ſtukken geweeken zyn naar de groote, doet de Heelmeester de hand des Lyders wippen naar de zyde van den Pink, om het benedenſte deel der kleine Ellepyp op te ligten, en drukt zelfs met het vlak zyner handen, geplaatst in de nabyheid van de Breuk, de buitenſte oppervlakte des onderärms. De ſpieren naamlyk van beide deeze oppervlakten, dus genoodzaakt om zig te plaatzen tusſchen de beide Ellepypen, dryven het ingeweeken gedeelte des Beens naar buiten, en herſtellen op deeze wyze de Beenbreuk.

§ 1187.

§ 1187.

Als de groote Ellepyp alleen gebrooken is, en de kleine geheel blyft, wordt de hand gewipt naar de zyde van den Duim; en de Spieren des onderärms op dezelfde wyze geperst tusfchen de beide Beenderen.

§ 1188.

In de meervoudige Breuk deezer Beenderen, dat is te zeggen, alsze beide gebrooken zyn, moeten de uit en tegenrekkingen aan de ftrekking van den Onderärm zelve beantwoorden. Ten deezen einde wordt de Voorärm en Hand geboogen; en het eerfte deezer Deelen tegen gehouden door een Helper, terwyl een ander, met meer of minder kragt de uitrekking doet, onmiddelyk boven het Gewrigt van de Voorhand. De herftelling gefchied op voorbefchreeven wyze, door den Heelmeester zelve.

§ 1189.

Schoon men ter behandeling deezer drie gevallen, even zoo veele verfchillende Verbanden heeft aangepreezen, is deeze zeer eenvoudige toeftel genoegzaam. Men omvat naamlyk den Onderarm ter plaatze van de Breuk met eene gefpleeten drukdoek, in warme Brandewyn, of Water en Azyn nat gemaakt. Aan de binnen en buiten zyde van dit Deel, worden alsdan gelegt twee zeer dikke drukdoeken, welke met deszelfs lengte overëenkoomen, dog niet veel breeder zyn, dan de onderlinge afftand is der beide Beenderen. Men plaatst op elk deezer drukdoeken een Spaanen of dikke Bordpapieren Spalk, in lengte gelyk aan den Onderärm, maar een weinig breeder dan deeze. Dit alles word eindelyk bevestigt met een Windzel, lang genoeg om den Onderärm tevens en de Hand te bewinden, in welks holte men te vooren eene vierkante drukdoek geplaatst heeft, en wier Vingeren ten halven geboogen zyn.

§ 1190.

Het Deel wordt na dit alles, indiervoegen geplaatst in den Armband, dat de Arm, nog te veel, nog te weinig geboogen is, en de Hand eenen ftand heeft, even zoo veel hellende naar de voor- als agterover-kanteling.

De Breuk van het Elleboogs uitfteekzel. *Fractura olecrani.*

§ 1191.

Het *Elleboogs uitfteekzel* wordt doorgaans dwersch gebrooken, en in dit geval

trekken de uitſtrekkende Spieren des Onderärms, het bovenſte ſtuk meer of minder opwaards, en doen hetzelve naar evenreedigheid afwyken van het onderſte.

§ 1192.

Deeze Breuk, alsze niet verzeld gaat met eene groote kneuzing en zwelling, gelyk veeltyds het geval is, laat zig zeer gemaklyk onderſcheiden, en gaat altoos gepaart met eene belemmerde uitſtrekking des Onderärms.

§ 1193.

In de behandeling koomen nog uitrekkingen te pas, nog tegenrekkingen; men moet enkel het opgetrokken ſtuk met de Vingeren doen naderen tot het andere, en het in zyne plaats bevestigen door een dikke, ſmalle, en kringswyze drukdoek, onmiddelyk boven hetzelve aangelegt, en het verband voor de Aderlaating.

§ 1194.

De herééniging der gebrooken Beendeelen, behoort in dit geval het Oogmerk niet te zyn des Heelmeeſters, maar alleen de inkrimping van het peesägtig uitbreidzel der driehoofdige Armſpier, 't welk veeläl gedeeltelyk gebrooken, gedeeltelyk uitgerekt is.

§ 1195.

Het is ter beryking van dit Oogmerk, dat men geduurende de eerſte veertien Dagen, den Lyder veroordeeld het Bed te houden, en zyne uitgeſtrekte Arm te leggen op een Kusſen, met de Hand een weinig hooger dan de Elboog.

§ 1196.

Na verloop van deezen Tyd, en als het gezegde uitbreidzel genoeg is ingekrompen, buigd men zagtelyk den Elboog; en kan men zelfs den Lyder eenige ligte beweegingen toelaaten. Het voorgemelde Verband intusſchen, wordt agtervolgd tot de volkoomen Geneezing zyn beſlag heeft; dat is te zeggen, tot dat het peesägtig Uitbreidzel der driehoofdige Spier, zyne Veerkragt genoeg herkreegen heeft, om aan de werking te weêrſtaan van derzelver Vleeschägtig gedeelte.

§ 1197.

In die Breuken van dit Beendeel, welke met eene zwaare Kneuzing, Wyeägtige Uitſtorting, of aanmerklyke Bloedvlek vergezeld zyn, moet men zig bedienen

van den Boekband, gestadig nat gehouden met eene sterke smelting van het *Ammoniak Zout* in Azyn en Water, of met den *Geest van Minder*, in eene zekere maate vermengt met het laaste. Zoo draa deeze toevallen geweeken zyn, en niet eerder, kan men in dit geval van de te vooren beschreeven behandeling gebruik maaken.

De Breuk der Beenderen van de Voorhand, der Nahand, en der Vingeren.

§ 1198.

De BREUK DER BEENDEREN VAN DE VOORHAND, geschied zeldzaam, dan door zeer zwaare kneuzende Werktuigen, of Schietgeweer; en in beide deeze gevallen behoord de Breuk doorgaans tot de Klasse der Verbryzeling, en word ligtelyk gevolgt van Ontsteking, Verzweering, Beenbederf, of Versterving. In deeze droevige omstandigheden, is de Afzetting het eenig hulpmiddel. Indien men nogthans reeden meend te hebben, om een gunstiger uitslag te vermoeden, 't zy uit hoofde der Jaaren en gesteltheid des Lyders, 't zy uit aanmerking van den graad der beleediging, hersteld men de gebrooken Beenderen zoo goed als doenlyk is, en gaat de dreigende Toevallen te keer door de Aderlaating, de Levenswys, en Verkoelende Geneesmiddelen. Aan de Hand zelve wordt eene gemaklyke, en verzeekerde plaatzing gegeeven; en men Verbind met oplossende, verslappende, en pynstillende Plaatsmiddelen. *Fractura ossium carpi.*

§ 1199.

De BREUKEN DER NAHANDSBEENDEREN, worden by magere Menschen gemaklyk gekend, hersteld, en bevestigt. By Vetten sluit het een en ander eenige zwaarigheden in, uit hoofde der Kneuzing en Opzwelling van het Vetvlies. In het eerste geval brengt men de Hand in zulk eenen stand, datze geenerlye beweegingen aan de gebrooken Beenderen toelaat; en de volkoomen heeling wordt in eenen zeer korten tyd voltrokken. In het laaste, voorziet men eerst in de plaatslyke wanördes van het Vetvlies, door de Aderlaating, Eetregel, en oplossende aanlegzels, en behandeld naderhand de Beenbreuk op dezelfde wyze als vooren. *Fractura ossium metacarpi.*

§ 1200.

Wat belangt de BREUK VAN DE KOOTJES DER VINGEREN; deeze word even gemaklyk gekend, hersteld, en bevestigt als die van de Nahandsbeenderen. *Fractura phalangum manus.*

 Die

Die van den Duim alleenlyk, vorderen eenige meerdere oplettenheid; om dat dit Deel, het voornaamfte is van de Hand, en verördent tot de meefte beweegingen. In de eerfte deezer Breuken, omwind men den Vinger met een enkel Drukdoekje, in eenig geeftryk Vogt nat gemaakt: aan de binnen en buitenzyde derzelver legt men eene langwerpige Drukdoek, overdekt met een gelyk ftukje Bordpapier: men befluit eindelyk alles met een fmal Windzel; houd alle Vingeren in eene flauw geboogen geftalte; en onderfteund de Hand door den Armband. In het tweede Geval moet men in agt neemen, dat de Duim, naa de teregtbrenging, niet te verre af gebragt wordt van de Vingeren. Hy moet meer geboogen zyn dan uitgeftrekt. Anders verfchild den toeftel niet van die der andere Vingeren. Het Verband moet een *Koornair* zyn, en het Windzel een duim breedte hebben. De Hand wordt geplaatst in den Armband; en men doet eene volftrekte rust in agt neemen.

§ 1201.

Alle Beenbreuken der Vingeren hebben dit byzonders, datze, hoe faamengefteld zy ook zyn moogen, in de meefte gevallen, door eene oplettende behandeling zeer wel geneezen worden. Ik verzeekere zulks by ondervinding, en kan niet genoeg aandringen op het neemen van zorgvuldige Proeven ten deezen opzigte.

De Breuk van het Borstbeen.

§ 1202.

Fractura fterni. De Breuk van het Borstbeen gaat doorgaans gepaart met indrukking der gebrooken ftukken. Derzelver gewoone Toevallen zyn Pyn, die zig by de inademing verheft, Hoest, Bloedfpuwing, Braaking, Hartklopping, en eene uitftorting van Bloed in het Middenfchot.

§ 1203.

Men kan hier uit het gevaar deezer Breuken afleiden, en reeden geeven waarom dezelve zoo dikmaalen van den Dood agtervolgt worden.

§ 1204.

Het algemeen gevoelen der Heelkundigen wil, dat men de herftelling beproeve door eene zydelingsche drukking op de Ribben; en zoo dit niet voldoende is, door de ingedrukte ftukken op te ligten met een Hefyzer, na dat men alvoorens het Been ontbloot heeft door eene infnyding.

§ 1205.

§ 1205.

Het Verband is eenvoudig, en beſtaat, buiten de behandeling der gedaane inſnyding, uit twee vierkante drukdoeken in Brandewyn bevogtigt, een Servet, en den Schouderband.

§ 1206.

Men moet de toevallen verhoeden door de Aderlaating, Buikzuiveringen, en verkoelende Geneesmiddelen; en altoos indagtig zyn het dreigend gevaar des Levens, om niet door eene te gunſtige voorzegging, zyne eigen eer, en die der Heelkunde te benadeelen.

§ 1207.

Het kan gebeuren, dat de gebrooken en ingedrukte ſtukken van het Borstbeen, zoo weinig ruimte tusſchen elkanderen overlaaten, dat men 'er geen Hefyzer kan inbrengen om dezelve op te ligten. In dit geval beproefd men de herſtelling door behulp van den Bodemtrekker; of men ſteld een Trepaankroon op het vaste gedeelte des Beens, in de nabyheid van de Breuk, en bediend zig van de hier door gemaakte opening, ter inbrenging van het Hefyzer.

§ 1208.

Van eene zelfde doorbooring des Borſtbeens, willen de Schryvers dat men ook gebruik maake, als men vermoed, dat de Breuk verzeld is van eene Uitſtorting in het Middenſchot. Het voorſtel is niet onäanneemlyk; dog kan alleen gevolgt worden van Heelmeeſters, kundig genoeg om de toevallen deezer Uitſtorting, te onderſcheiden van die der Borſtholten.

De Breuk der Ribben.

§ 1209.

De Breuk der Ribben, is niet zeldzaam, en geſchied altoos op tweederlye wyzen. De einden naamlyk der gebrooken Ribben, wyken of inwaards naar de zyde der Borſtholte, of Uitwaards naar de zyde der Bekleedzelen. In het eerſte geval, wordt het eene *inwaardſche*, in het laaſte, eene *uitwaardſche* Breuk geheeten. *Fractura costarum.*

§ 1210.

Wanneer de gebrooken einden wyken naar de zyde van de Borſtholte, is de Breuk

Breuk afhanglyk van eene kragt, regtſtreeks werkende op de plaats zelve van deeze. Alsze integendeel geweeken zyn naar den kant der Bekleedzelen, worden altoos de twee einden der Ribben naar elkanderen gedrukt door Oorzaaken, gedeeltelyk werkende op het Borſtbeen, gedeeltelyk op de Ruggraat. Zelden egter, is de een en ander deezer verplaatzingen aanmerklyk, uit hoofde der Boogwyze gedaante van de Ribben, en de vereéniging deezer met het Borſtbeen en de Rugwervelen.

§ 1211.

Alle Ribben zonder onderſcheid, worden niet even gemaklyk gebrooken. De eerſte waare by voorbeeld, en de laaſte Onwaare Ribben, breeken zeer zeldzaam. De eerſte, om datze beſchermd worden door het Sleutelbeen; de laaſte, om datze dryvend zyn, en hieröm wyken voor de daar op werkende beleedigende Vermogens. Van de overige worden geene ligter gebrooken dan de waare, om datze tuſſchen twee vaſte punten inliggen; en van vooren weêrhouden worden door het Borſtbeen, van agteren door de Rugwervelen. Somwylen wordt niet meer dan eene enkele Rib gebrooken; ſomwylen breeken 'er twee, drie, vier, of meerder.

§ 1212.

De kenmerken deezer Breuken, zyn de ongelykheid van oppervlakte, de kraaking, de pyn, en eene bezwaarde Ademhaaling. De twee laaſte verſchynzelen, zyn het minſt blykbaar in de uitwaardſche Breuken, om dat alsdan de gebrooken einden geene prikkeling van het Borſtvlies veröorzaaken.

§ 1213.

Gelyk de Verplaatzing, zoo is ook de ongelykheid van oppervlakte doorgaans van weinig aanbelang. Wat de kraaking betreft, deeze moet men niet verwerren met de lugtgolving, afhanglyk ſomwylen van eene enkele kneuzing der zagte Deelen.

§ 1214.

De Voorzegging deezer Breuken is verſchillend, naar de verſcheidenheid zelve van deeze. De Inwaardſche by voorbeeld, is gevaarlyker dan de Uitwaardſche. Die welke verzeld zyn met hevige Pynen, en moeilyke Ademhaaling, of, wanneer 'er Beenſchilfers zyn, welke de tuſſchenribbige Zenuwen beleedigen, of de Vaten openen onder denzelfden naam bekend, zyn de gevaarlykſte van allen.

§ 1215.

§ 1215.

In de herftelling moet men het foort der Breuk wel in agt neemen, en hier na zyne behandeling inrigten. Als de gebrooken einden der Ribben naar binnen geweeken zyn, moet men op eene tegengeftelde wyze te werk gaan, als de werking geweeft is der oorzaak; dat is te zeggen, men moet met beide zyne Handen het voorfte en agterfte einde der Ribben tot elkanderen drukken, om het ingeweekene naar buiten, en in een zelfde vlak te brengen met de overige Ribben. In de buitenwaardfche Breuk integendeel, moet men de ftukken naar binnen persfchen, tot zy haaren natuurlyken ftand hernoomen hebben; dog hier by wel agt geeven, dat deeze drukking niet gefchiede op de plaats zelve van de Breuk, maar ter zyden, om door de kwetzing der fpieren en van andere Deelen, geene toevallen te veröorzaaken. In dat foort deezer Breuken eindelyk, waar by geheel geene, of immers geene merkbaare verplaatzing befpeurd wordt, is alles wat onder den naam van herftelling voorkoomt, noodloos en fchadelyk.

§ 1216.

Het Verband in alle deeze gevallen, beftaat in eene groote vierkante Drukdoek, in eenig geeftryk Vogt nat gemaakt, en gelegt op de plaats zelve van de Breuk. Twee andere Drukdoeken, agt dwerfche Vingeren lang, drie breed, en een Duim dik, worden in de buitenwaardfche Breuk deezer Beenderen, gelegt aan weêrzyde van de gebrooken einden; en in de inwaardfche, by het Borftbeen, en de Rugwervelen. Dit alles wordt op zyne plaats gehouden door het *Verband des Lighaams*, en den *Schouderband.*

§ 1217.

De Lyder wordt vervolgens, naar eisch der byzynde toevallige omftandigheden, eens of meermaalen adergelaaten, en onderworpen aan eene ftrenge Leefregel. Hy moet in eene half zittende geftalte het Bedde houden, en zig van veel fpreeken, lagchen, en andere dergelyke beweegingen onthouden. Men kan hier byvoegen, dat de Buik, van tyd tot tyd, moet ontleedigd worden door zagte Klyfteeren; de byzynde Hoest geftild door olie en flymägtige Geneesmiddelen; en het Verband niet veränderd worden, voor het van zelve los gaat, of den Zieken eenig ongemak veröorzaakt.

§ 1218.

Wanneer, by gelegenheid deezer Breuken, het Borstvlies gekwetst, of eenige

tusfchenribbige Slagäder geöpent is, en het Bloed wordt uitgeftort in de Borstholte, moet men ter plaatze van de Beenbreuk, eene opening maaken die tot in deeze zelfde holte doorgaat, en de Bloedvliet te keer gaan op de beft mooglyke wyze. Dit geval egter is zorgelyk, en in de nabyheid van den Ruggraat, doodelyk.

Fractura vertebrarum.

De Breuk der Wervelbeenderen.

§ 1219.

Wanneer na een val, of eenigerlye andere beleediging, eene bepaalde en fcherpe Pyn gevoeld wordt ter eene of andere plaatze van den Ruggraat, en men door het drukken der Vingeren eene kraaking of verplaatzing befpeurd van Beenbrokken, is men zeeker van de *Breuk der Wervelbeenderen.*

§ 1220.

Het is egter nauwlyks mooglyk, eenige andere deezer Breuken te ontdekken dan die van de Graatägtige uitfteekzels, om dat deeze alleenlyk vatbaar zyn voor het onderzoek der Zintuigen. Het beftaan derzulken welke het Lighaam der Wervelen inneemen, tekend niet dan door eene gefchonden of geheel vernietigde beweeging der Deelen onder de beleedigde plaats gelegen, of door bykoomende Stuiptrekkingen, onwillige ontlastingen van de Pis en Afgang, derzelver belette uitloozingen, en meer andere Toevallen van een beleedigd Rugmerg.

§ 1221.

De teregtbrenging van de eerfte deezer Breuken, gefchied alleen, en zonder hulp van uitrekkingen, door de Vingeren des Heelmeefters. Men bevestigt het herftelde, door eene Drukdoek in warme Brandewyn bevogtigt; door twee andere dikke en fmalle Drukdoekjes, gelegt aan weêrzyden van het gebrooken Uitwas; en door het *Verband des Lighaams* met den *Schouderband.* De herftelling der laaften is niet minder nutloos dan bezwaarlyk. De verfcheuring des Ruggemergs hier by tegenwoordig, maakt dezelve vroeg of laat doodelyk.

Fractura ossis sacri & coccygis.

De Breuk van het Hylig en Staartbeen.

§ 1222.

Het Hyligbeen kan gebrooken worden in zyn bovenfte gedeelte, of in de naby-

byheid van deszelfs vereeniging met het Staartbeen. Beide deeze Breuken zyn doorgaans verzeld van aanmerklyke toevallen, en kunnen verfchriklyke Verzweeringen in het Vetvlies van het Bekken veroorzaaken.

§ 1223.

In het eerfte geval; dat is te zeggen, als de Breuk zig bevind aan het bovenfte des Hyligbeens, moet men de ftukken zoo veel mooglyk zy, met de Vingeren te regt brengen, en door eene driekante Drukdoek, van een *T verband* gefteund, bevestigen. In het tweede geval brengt men de voorfte Vinger der eene Hand, met Olie befmeerd, in den Endeldarm, en drukt hier mede, het ingeweeken gedeelte naar buiten; terwyl de andere Hand, aangelegt op de agterfte oppervlakte deezes Beens, de gefcheiden ftukken, zoo nauwkeurig als mooglyk is by een voegd. Men bevestigt de herftelde Beendeelen door eene driekante Drukdoek, en het T *verband;* en laat den Lyder, geduurende de eerfte 14 Dagen, op de eene en andere zyde, by verwisfeling het Bedde houden; of als hy verkiest fomwylen op te zitten, gebruik maaken van een Stoel met eene doorgaate zitting, ten einde 'er geene drukking gefchiede op de Beenbreuk.

§ 1224.

In de *Breuk van het Staartbeen*, die geene mindere toevallen naar zig fleept dan de voorgaande, is de behandeling volmaakt gelyk aan die van het onderfte des Hyligbeens, en moet ook het Verband op gelyke wyze worden aangelegt.

§ 1225.

By alle deeze Breuken zonder onderfcheid, voorkomt men de Toevallen, door de Aderlaating en Levenswys; men bezorgt eene gemaklyke ontlasting der uitwerpzelen door Klyfteeren; en voorziet in de plaatslyke Toevallen, door Oplosfende, en Geestryke Hulpmiddelen.

De Breuk der Heupbeenderen.

§ 1226.

De BREUK DER HEUPBEENDEREN valt zeldzaam voor, dan ingevolge de treffing van eenig Schietgeweer; en is alsdan faamengefteld met eene Wonde. Zy gefchied op verfcheidenerlye wyzen, dat is te zeggen in de Loodlyn, dwersch, *Fractura ossium ilii.*

Mm 2 fchuins

ſchuins, en dergelyke. In het tweede geval wordt ſomwylen het bovenſte ſtuk opwaards getrokken, door de werking inzonderheid der Buikſpieren.

§ 1227.

Gelyk de Zwelling in deeze gevallen altoos zeer aanmerklyk is, kan men de Breuk zelve zeer bezwaarlyk kennen. Deeze Zwelling is daar van afhanglyk, dat de Oorzaak welke de Breuk voortbrengt, altoos groot genoeg is om tevens eene zwaare Kneuzing te maaken in de Spieren, Vliezen, en peesagtige Uitbreidzels, welke hier in een groot aantal tegenwoordig zyn.

§ 1228.

De toevallen deezer Beenbreuken, zyn buiten de plaatslyke pyn, kneuzing en verſcheuring der zagte Deelen, de Spanning, Ontſteking, en verharding des Onderbuiks, Hardlyvigheid, Buikpynen, Opſtopping van de Pis, Braakingen en dergelyken. Men begrypt dat alle deeze Toevallen dringend zyn, en een merklyk gevaar te kennen geeven.

§ 1229.

Het is veel moeilyker, om de Beenbreuken waar van wy thans ſpreeken, te beveſtigen, dan te herſtellen. Om het laaſte te doen, plaats men den Lyder op den kant van een vaſt Bedde, met de beleedigde zyde opwaards. Men legt een Kuſſen onder het bovenſte des Lighaams, en een ander onder de Dye, het Been, en den Voet; zoo dat de Heup zelve niet onderſteund wordt, en de plaats der Breuk eenigzints doorzakt. Door dit middel worden de Buik en Bilſpieren gebragt in eenen ſtaat van verſlapping, en de herſtelling der gebrooken Beenderen, geſchied als van zelve.

§ 1230.

Het Verband beſtaat uit drie trapswyze Drukdoeken, of uit eene enkele zeer dikke Drukdoek, nat gemaakt in eene Smelting van het *Ammoniakzout*, in Azyn, Water en Brandewyn, en beveſtigt door een Windzel, dat drie Vingeren breed, agt of negen Ellen lang is, en gedeeltelyk om het Bekken, gedeeltelyk langs de Liesſchen geleid wordt.

§ 1231.

De zoogenaamde algemeene Middelen, de Aderlaating inzonderheid, zyn hier zeer noodig, ter afweering der Ontſteking, die in deeze gevallen by uitſtek te vree-

vreezen is. Dus is het ook met het gebruik van verkoelende, verdunnende, en Pynſtillende Geneesmiddelen.

De Breuk van het Dyebeen. *Fractura femoris.*

§ 1232.

Het Dyebeen, hoe ſchynbaar ſterk het ook zyn mooge, en met hoe veele Spieren gedekt, is egter vatbaar voor Beenbreuken, en misſchien zelfs meerder dan andere Beenderen. Dit bewyſt eenigermaaten de Theorie van PORTERFIELD ten opzigte van de breekbaarheid der Beenderen, die ingevolge van deeze, grooter is in dezulke, welke veel, dan weinig vaſte zelfſtandigheid bezitten.

§ 1233.

De Breuken van het Dyebeen zyn enkel, meervoudig, of ſaamengeſteld; en kunnen of deszelfs Lighaam, of den grooten Draaijer, of den Hals, of het onderſte Uitëinde inneemen. Wy zullen elk derzelver afzonderlyk in overweeging neemen, om te beter het verſchil te doen kennen dat 'er is in derzelver Kenmerken en Behandeling.

§ 1234.

De *enkele Breuk van het lighaam des Dyebeens*, verſchild ten opzigte van deszelfs algemeene kenmerken, zoo weinig van de Beenbreuken der overige Ledemaaten, dat het der moeite niet waardig is, dezelve hier aan te wyzen. Men kan hetzelfde zeggen omtrent de overige. Van meer belang is het, aan te merken, dat dezelve, hoe wel ook te regt gebragt, altoos genegen is tot verplaatzing, en men om deeze reeden, haar nooit met te veel oplettenheid kan behandelen. De boogwyze gedaante des Beens, en de zeer groote kragt der Spieren, welke hetzelve van alle zyden omringen, geeven hier toe aanleiding.

§ 1235.

De beſte wyze, om dit ſoort van Beenbreuken te behandelen, is deeze. Legt den Lyder op een vaſt Bed, met het gebrooken Deel naar vooren, en gekeerd op deszelfs buitenzyde. Doet de Heup, Dye, het Been, en den Voet, alle ſtomphoekig geboogen, ruſten op twee vaſte en niet zeer dikke Kuſſens, op welker bovenſte men het meeſte gedeelte des Verbands in die orde als hetzelve moet aangelegt worden, geplaatſt heeft. Laat de uitrekking geſchieden door een Helper

die met beide zyne Handen het onderste einde van den Dye omvat heeft; en de tegenrekking door een ander, die hetzelfde doet aan het boven einde. Hersteld zelve, met alle mooglyke oplettenheid, de Beenbreuk, zoo dra gy zeeker zyt van de genoegzaamheid der uitrekking; en bevestigd het herstelde, door eene zeer nauwkeurige aanlegging des Verbands, 't welk enkel bestaat uit een Boekband van genoegzaame lengte en breedte om de gantsche Dye in te sluiten, en drie spaanen Spalken van dezelfde uitgestrektheid ten opzigte der lengte, en zoo breed als genoeg is om dit Deel, naa eene behoorlyke aansluiting van alles met drie linden Banden, als in eene doorgaande en onafgebrooken houten Kooker te bevatten. Dat de eerste deezer Spalken zoo lang zyn moet, datze zig uitstrekt van de Heup tot het Kniegewrigt; de tweede, van de onderste graat des Heupbeens tot aan den bovenrand der Kniefchyf; de derde van de Liesch tot aan den binnen knokkel des Dyebeens; en ze allen met even lange, iets breeder, en dikker Drukdoeken moeten voorzien zyn; dat de eerste eindelyk, voor de herstelling, onmiddelyk na de voorgemelde banden op het Dyekussen moet gelegt, en de twee laaste, na de aanlegging des Boekbands, hier moeten bygevoegd worden, is iets 't gene men wel moet aanmerken.

§ 1236.

Zoo veele andere byzonderheden in de behandeling deezer Breuken zyn; dat het verband aangelegt worde, wel doordrongen met eene smelting van het *Ammoniakzout* in Azyn en Water; dat het, geduurende de eerste 8 of 14 Dagen, naar maate der byzynde Kneuzing, onophoudelyk met ditzelfde middel nat gehouden worde; dat men zorg draage, om de Knie en Voet nimmer te laaten doorzakken; dat men, als de toevallen der kneuzing geweeken zyn, ter besproeijing des Verbands gebruik maake van enkele Brandewyn, of Kalkwater, ter verhoeding van ontvellingen, die hier zeer dikmaalen plaats grypen; gelyk ook, dat men zig niet binde aan den gewoonen tyd, door de Schryvers bepaald ter volkoomen geneezing deezer Breuken, maar den Lyder ten minsten 10 of 12 weeken, en somwylen zelfs langer, doet het Bedde houden, om alle verschuiving der hereënigde einden te verhoeden. Het gebruik van Krukken daarënboven, in den eersten tyd naa de geneezing; en van eene Handstok in den tweeden, moet nimmer verzuimd worden. Als de Breuk verzeld is van eene merklyke Kneuzing en Uitstorting, of den Lyder jong, sterk, en bloedryk is, behoord men gebruik te maaken van de Aderlaating, eene strenge Eetregel, en verdunnende zoo wel als verkoelende Geneesmiddelen. In het geval van Stoelgang, moet een plat Steekbekken, met

met veel omzigtigheid, en al drukkend op het Bedde, onder het agterſte des Lyders geſchooven worden.

§ 1237.

De *Breuken van den hals des Dyebeens* zyn dikmaalen beſchouwd als Ontwrigtingen, en men heeft zeer voornaame Heelkundigen, welke zig niet altoos voor deezen misſlag hebben kunnen hoeden. Men kan nogthans van derzelver beſtaan oordeelen, uit de verkorting van het Been, en deszelfs gemaklyke verlenging by de minſte uitrekking; uit de verdikking van de Bil der beleedigde zyde, afhanglyk van de opreizing des grooten Draaijers; uit den buitenwaardſchen ſtand van den Voet; uit het onvermoogen van den Lyder om zig te kunnen ſteunen op het aangedaane Been; uit de gemaklykheid waarmede de Dye voor en agterwaards gebragt wordt, en datze ligter van de andere Dye kan verwyderd dan geboogen worden; uit het begunſtigen van de beweeging des Deels, als men de groote Draaijer met de Hand terug drukt; uit het gekraak der gebrooken einden, by zekere beweegingen welke men de Dye doet ondergaan; en eindelyk uit de geringe wanordes welke in de gewoone beweegbaarheid des Deels plaats grypen.

§ 1238.

Deeze Breuken zyn tot hier toe beſchouwd als ongeneeslyk. Ze kunnen egter, behoudens zelfs de beweeging van het gewrigt, en zonder eenige nablyvende Mankheid, herſteld, beveſtigt, en geheeld worden, door deeze zeer eenvoudige toeſtel.

§ 1239.

Men legt den Lyder in eene volmaakt Horiſontaale plaatzing op een vaſt Bed, of Matraſſen, met de Beenen regt uitgeſtrekt, en zoo na doenlyk is gevoegt by elkanderen. Een helper, ter zyden den Lyder ſtaande, omvat zoo veel hy kan, met beide zyne Handen, de zyde-deelen van het Bekken, zonder eenige pooging te doen tot uitrekking. De Heelmeeſter zelve, geplaatſt aan het voet-einde der Legerſtede, omvat met zyne eene Hand, de Hiel, met zyne andere, de Rug van den Voet, en doet door eene zagte en langzaame uitrekking, gevolgt van eene halve binnenwaards draaijing des Voets, zonder eenige andere medehulp, de gebrooken Beenderen haare natuurlyke plaats herneemen. Onmiddelyk na de teregtbrenging, en terwyl de Heelmeeſter de beide Voeten nog met zyne Handen aan een houd, wordt een dubbel gevouwen half Laken, om de Heupen, eene kringwyze Drukdoek boven de Knokkels der Dyebeenderen, en eene dergelyke

gelyke Drukdoek boven de Enklauwen, dermaaten aangeflooten, dat het welgeſtelde Been, als tot eene onverplaatsbaare Spalk diend voor het gebrooken, en den Lyder buiten de mooglykheid geſteld word, om het een of ander, op eene nadeelige wyze te kunnen beweegen. De overige byzonderheden der behandeling, met betrekking voorál tot het gemaklyk maaken der onvermydelyke ontlastingen, en tot den Tyd dat de Lyder verpligt is het Bed te houden, verſchillen in geenen deele van die der Breuken van het Lighaam des Dyebeens, welke wy zoo aanſtonds beſchreeven hebben, en kunnen derhalven hier uit ontleend worden.

§ 1240.

In de *Breuken van den grooten Draaijer*, die uit hoofde eener meer merklyke misſtand, en duidelyker gevoel van kraaking, veel gemaklyker kenbaar zyn dan de voorige, kan men met het meeſte voordeel gebruik maaken van dezelfde behandeling, en insgelyks de geneezing voltrekken zonder eenig gevolg van Mankheid.

§ 1241.

De *Breuken van het onderſte einde des Dyebeens*, zyn vry zorglyk, meeſtäl verzeld met veel Zwelling, en moeten alleen met den Boekband. geſteund van twee bordpapieren Spalken, naar de gedaante van het Kniegewrigt geſneeden en geboogen, behandeld worden. Oplosſende Stovingen, zyn in dit geval van de uiterſte noodzaaklykheid; men kan hetzelfde zeggen van de Aderlaating, de Levenswys, en verkoelende Geneesmiddelen.

Fractura patellæ.

De Breuk der Knieſchyf.

§ 1242.

De Knieſchyf kan overdwerſch breeken, of naar de lengte: het laaſte geval egter is veel zeldzaamer dan het eerſte.

§ 1243.

Gelyk in de dwerſche Breuk van dit Been, de twee ſtukken genoeg van een wyken om eene blykbaare ledige ruimte te maaken tusſchen elkander, is het niet moeilyk om zig van derzelver beſtaan te verzeekeren.

§ 1244.

§ 1244.

Zeldzaam zyn deeze Breuken afhanglyk van de onmiddelyke werking van eenig beleedigend vermoogen op de Kniefchyf zelve. Doorgaans worden dezelve veroorzaakt door eene fterke en fchielyke inkorting der uitftrekkende Beenfpieren, by gelegenheid der poogingen welke men doet om zig te weêrhouden, als men in het gevaar is van te vallen.

§ 1245.

Somwylen gebeurd 'er op het oogenblik dat de Breuk plaats grypt, eene bloederige, fomwylen eene Wyeägtige Uitftorting in het Vetvlies, en zweld het Kniegewrigt zoodaanig, dat men nauwlyks in ftaat is, om over de waare natuur des gevals te oordeelen. In enkele gevallen zelfs gefchied nog het een nog het ander, en kan men uit het verfchynzel § 1243. gemeld, terftond zyn befluit opmaaken.

§ 1246.

Sommige Heelkundige beweeren de volftrekte Geneesbaarheid deezer Beenbreuken; andere ontkennen dezelve. Ik ben verzeekerd datze alle gelyk hebben, dog onder zekere voorwaarden. De Breuken der Kniefchyf, naamlyk, zyn geneesbaar, wanneer door eenigerlye oorzaak, hoedaanig die ook zyn mooge, de uitftrekkende Spieren van het Been, of geheel niet, of niet genoeg kunnen werken op het bovenftuk deezes Beens, om hetzelve te verwyderen van het onderfte. Zy zyn ongeneesbaar, wanneer het tegengeftelde plaats heeft, en deeze zelfde Spieren hunne geheele kragt behouden, gelyk in meest alle voorkoomende gevallen waar is.

§ 1247.

De behandeling derhalven, moet altoos dermaaten worden aangelegt, als of men onzeeker ware van de uitkomst, en eene geheele aaneengroeijing der gebrooken ftukken bedoelde. Dus doende, heeft men zig zelve niets te verwyten, hoedaanig ook de uitkomst zyn mooge. Noodzaaklyk egter is het, dat men den Lyder niet in het gevaar brenge eener Gewrigtsverftyving, en hieröm de volgende voorfchriften zorgvuldig in agt neeme.

§ 1248.

Doet den Lyder, geduurende den tyd van 3 of 4 Weeken, het Bedde houden, in eene meer zittende dan horifontaale ligging. Omflaat in het geval eener byzyn-

de aanmerklyke Zwelling en uitſtorting, het gantſche Kniegewrigt met den Boekband, en doet denzelven beſtendig nat houden, met eene koude oplosſende Stoving. Herſteld in het geval waar geene Zwelling plaats heeft, onmiddelyk de gebrooken ſtukken der Knieſchyf met de Vingeren; en doet hetzelfde in de tegengeſtelde omſtandigheden, zoo dra de Zwelling geweeken, de Uitſtorting opgelost, en de Pyn merendeels verdweenen is. Bevestigd alsdan in beide gevallen, het herſtelde, door twee dikke en halve kringswyze Drukdoeken, gelegt onmiddelyk boven en beneden de Knieſchyf; door het Verband, bekend onder den naam van *Kiaſtre*; en door eene lange, breede, en eenigzints ſtevige ſpaanen Spalk geplaatſt langs het agterſte van het Kniegewrigt, en met een kringswys windzel, matiglyk aangeſlooten. Verwisſel ten einde van den geſtelden Tyd, of zoo dra gy zulks raadzaam oordeeld, deezen gantſchen toeſtel, met het voorgemelde Verband alleenlyk, gelegt over eene vierhoofdige enkele Drukdoek die het gantſche gewrigt insluit; en vergun den Lyder van tyd tot tyd eenige ligte, in het eerſt afgebrookene, en vervolgens, meer of min aanhoudende beweegingen. Geef denzelven eindelyk, ter onderſteuning, in den eerſten tyd Krukken, vervolgens eene ſtevige Handſtok, waaröp hy met beide zyne handen ruſten kan, en doet hem ten laatſten alle beweegingen oeffenen zonder eenig ander ſteunzel dan een windzel, in de gedaante eener cyffer 8 gelegt om het Kniegewrigt.

Fractura Tibiæ & fibulæ.

De Breuk der Scheen en Kuitbeenderen.

§ 1249.

De Scheen- en Kuitbeenderen kunnen elk afzonderlyk, of beiden te gelyk gebrooken worden; en deeze Breuken kunnen voorvallen, aan derzelver bovenſte of onderſte gedeelte, of in het midden.

§ 1250.

Zelden vind men beide gebrooken op dezelfde plaats; ten minſten wanneer niet het breekend vermoogen regtsſtreeks gewerkt heeft op de plaats der Beenbreuk.

§ 1251.

De Breuk van het Scheenbeen is gemaklyk te kennen, dewyl dit Been van vooren niet gedekt is met eenigerhande Spieren, en de wangeſtalte doorgaans zeer aanmerklyk is.

§ 1252.

§ 1252.

Het is niet hetzelfde met de Breuken van het Kuitbeen, vooräl wanneer het Scheenbeen is geheel gebleeven. Om zig in dit geval te verzeekeren van den ftaat der zaaken, moet men met de eene hand, de Voet naar binnen kantelen, en met de andere, het bovenfte gedeelte van het Kuitbeen omvangen, hetzelve eenigzints drukkende naar het Scheenbeen. Dus doende befpeurd men doorgaans de op elkander wryving der gebrooken beendeelen.

§ 1253.

Ter behandeling deezer Beenbreuken wordt vereischt, dat men zorgvuldig in agt neeme, of één derzelver afzonderlyk gebrooken is, dan of ze zulks beide zyn; gelyk ook, of de verplaatzing der gebrooken einden, gering is, of aanzienlyk. Onderftellen we in de eerfte plaats, dat de Breuk beide Beenderen inneemt; en de gebrooken ftukken, meer of min, naar de lengte des Deels voorby elkander gefchooven zyn. In dit geval is de meeft goedgekeurde behandeling der Hedendaagfchen, de volgende.

§ 1254.

De Lyder wordt te Bed gelegt op dezelfde wyze als in de Breuk van het Dyëbeen; dat is te zeggen, met het beleedigd Deel op zyde, en gekeerd naar het voorfte van de Legerftede. Een der Helpers, na dat de Knie alvoorens ter helft geboogen is, omvat met beide zyne Handen, het bovenfte gedeelte van het Been, onmiddelyk beneden het Kniegewrigt. Een ander Helper, doet hetzelfde aan het onderfte gedeelte, boven het gewrigt van den Voorvoet, zyne Duimen kruiffende, op of boven den binnen Enklauw. De Heelmeefter zelve, die gelykerhand het Been omvat in de nabyheid van de Breuk, beveeld alsdan het doen eener langzaame, allengskens toeneemende, genoegzaam fterke, en gelykmaatige uitrekking; en herfteld door zekere gepafte beweegingen, de gebrooken einden, zoo dra hy befpeurd dat dezelve genoeg verwyderd zyn, om niet meer te wryven op elkanderen.

§ 1255.

Het Verband beftaat uit den *Boekband van* SHARP, en de Spalken van denzelfden Heelmeefter. Het gebrooken Deel ligt geduurende de gantfche behandeling op een Kuffen.

§ 1256.

Ik hebbe gezegd, dat deeze Behandeling, de meeſt goedgekeurde was der Hedendaagſchen, en moet 'er nu byvoegen, datze inderdaad den voorrang zoude hebben voor alle anderen, indien altoos onze Lyders vermoogende Lieden waren; als alle Heelmeeſters zig in de mooglykheid bevonden om daar van gebruik te maaken; en wanneer dergelyke Beenbreuken niet zoo dikmaalen verzeld gingen van wonden aan de buiten- of binnen zyde des Beens, gelyk ook van zeer aanmerklyke Kneuzingen, Verzweeringen, en dergelyke. Alle deeze omſtandigheden waarlyk in 't gemeen, en elk derzelver in 't byzonder, doen de waarde daar van, merklyk verminderen, en pleiten ten ſterktſten voor de volgende Behandeling, die alle gemak en zeekerheid inſluit als de voorige, zonder onderhevig te zyn aan derzelver onvolkomenheden.

§ 1257.

Legd den Lyder, in eene na genoeg Horiſontaale plaatzing, en ruglings op een vlak geſpreid Bedde Doet de herſtelling op dezelfde wyze, en met dezelfde omzigtigheden als vooren. Verbind met den *Boekband;* eenige op elkander liggende enkele Drukdoeken, ter opvullinge der ledige ruimte, tuſſchen het onderſte der Kuit en de Hiel; en drie lange ſpaanen Spalken, voorzien met haare Drukdoeken, en aangeſlooten door linden Banden. Plaatſt het dus verbonden deel, op een Kaf-Kuſſen als zulks mooglyk is, en indien niet, op een ander, lang genoeg om zig te kunnen uitſtrekken, van even boven het Kniegewrigt, tot 2 of 3 vingeren breed beneden den Voetzool. Verzeekerd dit Kuſſen om het Been met drie Linden Banden, na dat gy alvoorens de Hiel hebt doen ruſten op eene Spons. Buig vervolgens de Voet, byna regthoekig; verzeeker denzelven in dien ſtand, door een dubbel gevouwen ſmal ſtrookje linnen, met zyn midden gelegt tegen het voorſte gedeelte van den Voetzool, kruislings geleid naar boven, en ter eener en anderer zyde vaſt geſpeld aan het Kuſſen. Voorziet eindelyk, in de noodige beweegingen des Lyders ter ontlaſting van den Stoelgang in een ondergeſtooken plat Bekken, door eene Beddekwaſt of Touw te hegten aan de Zoldering der Legerſtede, juiſt boven de Borſt van denzelven, om zig hier aan, zoo veel daar toe noodig zy, en niet meerder, te kunnen opligten; en in de gevolgen eener drukking van het Dek op de Teenen, door hetzelve uit te ſpreiden over een Hoepel, met zyne einden gehegt aan de onderſte zyde deelen van meergemelde Legerſtede.

§ 1258.

§ 1258.

In die Breuken van het Scheen- en Kuitbeen beiden, waar by geene merklyke verplaatzing der Gebrooken ſtukken gevonden word, gelyk ook in die van het Scheenbeen alleenlyk, is het nauwlyks noodig dat men gebruik maake van Uitrekkingen, uit hoofde der als van zelfs gebeurende herſtelling, zoo dra ſlegts als men het Deel eene gemaklyke en half geboogen ligging geeft. In de Breuken van het Kuitbeen, is alle uitrekking volſtrekt nutloos, en moet men alleen de Voet binnenwaards doen overkantelen, ter herſtelling der van een geweeken Beenëinden. Het Verband in de twee eerſte gevallen, verſchild in geenen deele van het voorige: in het laaſte geval is een kringswys verband genoegzaam, op zyn meeſt geſteund van twee Bordpapieren Spalken.

De Breuk der Beenderen van den Voet, en der Teenen.

§ 1259.

De *Breuk der Beenderen van den Voorvoet*, merendeels afhanglyk zynde, van geweldig werkende Oorzaaken, wordt doorgaans gevolgt van verſcheidenerlye zeer nadeelige Toevallen; en vorderd derhalven, van den beginne af, eene ſtrenge Leefregel, Aderlaatingen, verkoelende en Pynſtillende Hulpmiddelen, oploſſende aanlegzels, en ſomwylen zelfs inſnydingen. In zeer eenvoudige Breuken egter van deeze ſoort, en die met geene merklyke Kneuzing gepaart gaan, kan men ingevalle van verplaatzing, door eene zagte drukking de Herſtelling beproeven, en het herſtelde, door een ſteunend Verband beveſtigen. *Fractura ossium tarsi*

§ 1260.

Wat betreft de *Breuk der Beenderen van den Navoet*, deeze word gemaklyk hereénigt door de Voet eene goede plaatzing te geeven, en haar door eenig Verband dus te beveſtigen, datze aan geenerlye beweegingen is bloot geſteld. *Fractura ossium metatarsi.*

§ 1261.

Het is hetzelfde met de *Breuken van de Kootjes der Teenen*, uitgezonderd die van den grooten Teen, welke uit hoofde van deszelfs aangelegenheid, een meer nauwkeurig Verband vorderd, en met meerder kragt moet onderſteund worden. Geſpleeten Drukdoekjes, Kringswys aangelegde Windzels, en Spalkjes van dun Hout, of eenigzints ſtevig Bordpapier, zyn in deeze gevallen de ſaamenſtellende deelen des Verbands. *Fractura phalangum pedis.*

II. HOOFTDEEL.

De Ontwrigtingen.

§ 1262.

Luxatio. ONTWRIGTING is de uitwyking van het beweeglyk einde eens Beens, uit de holte in dewelke hetzelve natuurlyker wyze bewoogen wordt, gepaard met verhindering van die beweeging.

§ 1263.

Het verſchil der Ontwrigtingen wordt afgeleid, van derzelver duuring, van het ſoort der Geleeding in welke zy voorvallen, van de plaats welke de ontwrigte Beenhoofden inneemen, van de Ziekten en Toevallen welke de Ontwrigting vergezellen, en van de Oorzaaken die de verplaatzing der Beenderen bewerkt hebben.

§ 1264.

De verſchillende duuring der Ontwrigtingen, doet dezelven onderſcheiden in *Verſche* en *Veröuderde.* De laaſte zyn moeilyker dan de eerſte, en dikmaalen zelfs onherſtelbaar.

§ 1265.

Gelyk 'er twee voornaame ſoorten zyn van Geleedingen, de Kniegeleeding naamlyk, en de Scharnier; en de laaſte veel meer geſlooten is dan de eerſte, kan men ligtelyk begrypen, dat de Ontwrigtingen van genen, merklyk verſchillen moeten van deezen, en dat het even dus gelegen is met derzelver gevolgen.

§ 1266.

Met betrekking tot de plaats welke de ontwrigte Beenhoofden inneemen, onderſcheid men de Ontwrigtingen, in *Volkoomene* en *Onvolkoomene.* Eene VOLKOOMEN ONTWRIGTING is, waarïn het hoofd van een gegeeven Been, geheel verwyderd is van de holte waarïn hetzelve bewoogen werd: eene ONVOLKOOMEN, wanneer het ſtaan blyft op den rand dier Holte, of in eenige nabuurige Holligheid van dezelfde geleeding huisvest. Het laaſte geval egter kan geene plaats hebben dan in Scharnier geleedingen, in die des Elboogs by voorbeeld, het Kniegewrigt, en dergelyken.

Luxatio completa

Incompleta.

§ 1267.

§ 1267.

Een ander verſchil, op ditzelfde beginzel gegrond, is, dat ſommige Ontwrigtingen gezegd worden te geſchieden naar binnen, andere naar buiten; ſommige naar boven, andere naar beneden. Deeze uitdrukkingen, die haare eigen verklaaring medebrengen, vorderen geene opheldering. Ik zal alleen aanmerken, dat de lyn van zwaarte des Lighaams, de regelmaat is der twee eerſte, en het toppunt van een ſtaand Mensch, dat des laaſte.

§ 1268.

Ten aanzien der ziekten, en toevallen, welke de Ontwrigtingen vergezellen, onderſcheid men dezelve in *Enkele*, *Meervoudige*, en *Saamengeſtelde*. De Enkele Ontwrigting, is de verplaatzing van een eenig Been, zonder eenigerhande nevensgaande toevallen. De Meervoudige, de verplaatzing van twee of meer Beenderen, in eenen en denzelfden tyd. De Saamengestelde eindelyk, die verzeld is van Ontſteking, Uitſtorting, Zwelling, Verzweering, Wonden, Beenbreuk, Verſterving, Verlamming, Slaaploosheid, Koorts, en dergelyken. *Luxatio ſimplex.* *Luxatio compoſita.* *Luxatio complicata.*

§ 1269.

De oorzaaken der Ontwrigtingen, zyn of *uit-* of *inwendige*. Sterke poogingen, geweldige uitrekkingen, ſlagen, vallen, en dergelyke, behooren alle tot de eerſten. De laaſten bevatten de Stuiptrekkingen; de Slapheid der Banden; de Verlamming der Spieren, geholpen door de zwaarte des Lighaams, of van het Deel alleenlyk; de te groote verzaamling van het Lidvogt; de zwelling van de hoofden der Beenderen; en wat dergelyke meer zyn.

§ 1270.

De kenmerken deezer Gebreken, worden onderſcheiden in *gemeene* en *eigene*. Gene ontmoet men, in alle Ontwrigtingen zonder onderſcheid: deeze, bepaalen zig alleen tot derzelver byzondere ſoorten.

§ 1271.

Eene tegennatuurlyke holte, ter plaatze alwaar het hoofd des Beens moeſt huisveſten; eene dergelyke verhevenheid, op de plaats die het uitgeweeken Beeneinde inneemt; de verkorting of verlenging des Deels; deszelfs wanſchiklyke gedaante, en onvermoogen ter beweeging; de Pyn eindelyk, altoos, of by zekere gelegenheden daar by tegenwooordig; zyn de gemeene kenmerken van alle Ontwrigtingen,

gen. Men moet nogthans, met opzigt tot deeze kentekenen aanmerken, dat dezelve allen, of immers de meeſten, gelyktydig moeten plaats grypen, om daar uit, een onbedrieglyk beſluit te kunnen trekken. Want, gelyk de veränderde gedaante des Gewrigts, by voorbeeld, van veele andere oorzaaken, en zelfs van eene aangebooren mismaaktheid kan afhangen, is de enkele invalling van hetzelve, niet genoeg om te beſluiten tot het beſtaan eener Ontwrigting; maar moet 'er tevens, eene evenreedige uitzetting beſpeurd worden op eene andere plaats, en wel voornaamlyk op die, welke meer of min, regtſtreeks tegen die der invalling overſtaat. Het is hetzelfde met de Pyn, de Onbeweeglykheid, en de Verkorting of Verlenging des Deels, welke alle, in het afgetrokkene beſchouwd, van geheel andere Oorzaaken, van eene Kneuzing naamlyk, van Ontſteking, van Beenbreuken, en dergelyke, kunnen afhangen.

§ 1272.

De eigen Kenmerken onderſcheiden in 't algemeen, de volkoomen Ontwrigtingen van de onvolkoomen; de inwendige Oorzaaken derzelver van de uitwendige; en wyzen tevens de plaats aan, alwaar het uitgeweeken hoofd des Beens huisveſt.

§ 1273.

Eene tegennatuurlyke verhevenheid, ter plaatze van het Gewrigt; de geringe verändering des Deels in de gedaante en uitgeſtrektheid; de hevigheid der Pyn; en de gelyke vatbaarheid tot beweeging naar alle zyden; zyn de kenmerken eener onvolkoomen Ontwrigting.

§ 1274.

Het gevoel eener levendige Pyn by de buiging van het Gewrigt; de veränderde gedaante des Deels; eene tegennatuurlyke holte ter eener, en dergelyke verhevenheid ter anderer zyde; moet men als de gewoone verſchynzelen eener volkoomen Ontwrigting aanmerken.

§ 1275.

De kenmerken der Ontwrigting, van eene inwendige Oorzaak afhanglyk, zyn verſchillend, naar de verſcheidenheid zelve deezer Oorzaaken.

§ 1276.

Het gevoel eener ledige holte in den omtrek des Gewrigts, tusſchen het hoofd des Beens en zyne holte; de gemaklykheid der herſtelling, en ligte vatbaarheid tot we-

weder uitvalling; de verlenging van het Deel; deszelfs vermagering; en de weinige Pyn welke den Lyder waarneemt; zyn de tekenen eener Ontwrigting, afhanglyk van de verlamming der Spieren.

§ 1277.

De Pyn, de Zwelling van het Gewrigt, de verkorting des Deels na voorgaande verlenging, en deszelfs wanſchiklyke gedaante, wyzen het beſtaan aan eener Ontwrigting, veröorzaakt door de verſlapping der Banden. In deeze ſoort, 't gene men wel moet aanmerken, is het Deel niet zoo vermagerd als in de voorige, en de moeilykheid der herſtelling, even groot als by die het gevolg zyn der werking van uiterlyke oorzaaken.

§ 1278.

Stuiptrekkingen, eene Ontwrigting vooräfgaande; de moeïlyke herſtelling en zeer groote pynlykheid van deeze, zyn zoo veele aanwyzende tekenen van de afhanglykheid der ontwrigting van voorgemelde Ziekten.

§ 1279.

Een geluid, gelyk aan het kneeden eener vetägtige aarde, by gelegenheid der herſtelling; de tegenſtand, die men in dezelfde bewerking waarneemt; en de onmooglykheid deezer ſomwylen; zyn vry onbedrieglyke bewyzen van het aanweezen eener Ontwrigting, veroorzaakt door de verdikking en ophooping van het Lidvogt.

§ 1280.

De vermeerdering eindelyk van den omtrek des Gewrigts, door eene harde en onïndrukbaare Zwelling; en de geringe verändering in den natuurlyken ſtand van het Deel, zyn de kenmerken der Ontwrigting, afhanglyk van de zwelling der Beenhoofden.

§ 1281.

Om de plaats te kennen, die het hoofd van een ontwrigt Been inneemt, is het genoeg aan te merken, dat het uiterſte einde van een dergelyk Been, altoos gekeerd is naar de tegengeſtelde zyde van het uitgeweeken hoofd; dat is te zeggen, dat als by voorbeeld, dit einde naar buiten ziet, de Ontwrigting naar binnen is; als het Deel eene verkorting ondergaat, de Ontwrigting naar boven, en, hetzelve verlengd zynde, naar beneden plaats heeft.

§ 1282.

De voorzegging der Ontwrigtingen, wordt inzonderheid ontleend uit derzelver weezenlyke verfcheidenheden. De veröuderde Ontwrigtingen derhalven, zyn bezwaarlyker te herftellen dan de verfche. De Ontwrigting van Beenderen, door een Kniegewrigt verëenigt, fluiten minder gevaar in, dan die geleed zyn door een Scharnier. De onvolkoomen Ontwrigting, is minder moeilyk dan de volkoomen. De Enkele zyn minder zorglyk, dan de meervoudige, en zoo wel de een als ander, minder dan de faamengeftelde. Dus zyn ook, die van inwendige oorzaaken afhangen, altoos zeer moeilyk, en veelmaalen ongeneeslyk, uit hoofde van de bezwaarlyke, of onmooglyke wegneeming der oorzaaken. Dezulke eindelyk, welke gegrond zyn op eene ophooping en verdikking van het Lidvogt, geneezen moeilyker, dan die haaren oorfprong ontleenen uit eene verflapping der Banden.

§ 1283.

De Geneezing der Ontwrigtingen, vorderd de herftelling van het hoofd des Beens in zyne holte; de bevestiging van hetzelve ter dier plaatze; en de verhoeding of wegneeming der Toevallen.

§ 1284.

De herftelling gefchied, door uitrekking, tegenrekking, en de geleiding van het hoofd des Beens in zyne holte.

§ 1285.

Om alle deeze bewerkingen onbelemmerd, en met het meeste gemak voor zig zelve en den Lyder te verrigten, moet de laafte dermaaten geplaatft worden, dat men het Deel vreijelyk, en met zeekerheid kan behandelen; dat is, hy moet in alle Ontwrigtingen der boven fte Ledemaaten op eene Stoel zitten, en te Bedde liggen in die der onderfte. De uit en tegenrekkende vermoogens, moeten even als by de Beenbreuken, zoo na doenlyk, in kragt aan elkander beäntwoorden: zy moeten aangewend worden, dan eens in de nabyheid der Ontwrigting, dan eens op den meeft mooglyken afftand: haare werking moet evenreedig zyn aan den trap van afwyking der Beenderen, en den verfchillenden weêrftand der Spieren: ook moeten dezelve gefchieden, zoo veel mooglyk is, met de Handen; en niet dan in zeer zeldzaame, of in zekere byzondere gevallen, door behulp van Werktuigen.

De

De geleiding van het hoofd des Beens in zyne holte, behoord men altoos te doen, langs denzelfden weg door dewelke het is uitgeweeken, en met zoo min verhaasting, zoo veel voorzigtigheid, als maar eenigermaaten mooglyk is.

§ 1286.

Dat de herſtelling volkoomen zy, beſluit men uit het afweezen, of de zeer merklyke vermindering der Pyn welke de Ontwrigting vergezelde; uit het verdwynen der zwelling, van het hoofd des Beens afhanglyk; uit de herkreegen natuurlyke gedaante van het Deel, zoo ten opzigte van het gewrigt zelve, als van al het overige; gelyk ook, uit de merklyke verbetering, of geheele herſtelling der beweeging.

§ 1287.

De herſtelling wordt ſomwylen belet, door eene Beenbreuk in de nabyheid der Ontwrigting, door Ontſteking, Zwelling, Bloedvliet, of Stuiptrekkingen. In alle deeze gevallen, kan men in den eerſten Tyd niet anders doen, dan door alle mooglyke Hulpmiddelen de geneezing bewerken van alle deeze nevensgaande Ziekten, en de Ontwrigting behandelen met verſlappende aanlegzels. Het laaſte geval egter, lyd ten deezen opzigte, ſomwylen eenige uitzondering; en kan zelfs eisſchen dat de Ontwrigting ten ſpoedigſten herſteld worde; om dat de Stuiptrekking kan afhangen van eene drukking en uitrekking der Zenuwen, ingevolge de plaatzing van het uitgeweeken Beendeel, op of tegen deeze.

§ 1288.

De beveſtiging der herſtelde Beenderen, geſchied inzonderheid door het Verband, en eenigermaaten ook, door de plaatzing van het Deel.

§ 1289.

Het Verband, dat naar maate van de verſcheidenheid des Deels, verſchillend zyn moet, is noodzaaklyker in de Ontwrigtingen die van eene innerlyke oorzaak afhangen, dan in die welke door eene uiterlyke oorzaak zyn voortgebragt. By de laaſte naamlyk, diend het hoofdzaaklyk ter onderſteuning, of aanlegging der Plaatsmiddelen, welke men noodig oordeeld ter geneezing der byzynde Toevallen.

§ 1290.

De plaatzing des Deels moet dus worden ingerigt, dat het nog te veel geboogen

is, nog uitgeſtrekt, en het Bloed gemaklyk kan wederkeeren van den omtrek naar het middenpunt.

§ 1291.

De verhoeding en geneezing der Toevallen, behoord geregeld te worden naar de verſcheidenheid des Ouderdoms, en van de Lighaamsgeſteltheid des Lyders; gelyk ook naar den verſchillenden aart zelve dier Toevallen. By jonge Lieden by voorbeeld, en die van een bloedryk geſtel zyn, moet men de hoeveelheid des Bloeds verminderen door de Aderlaating, en den te ſnellen omloop van hetzelve maatigen door eene koele Leefregel. De verdunning en oplosſing der uitgeſtorte Vogten, wordt bewerkt door eene dikmaalige beſproeijing des Verbands met eene ſmelting van het *Ammoniakzout*, in Azyn en Water. De Pyn, en hier van afhangende Stuiptrekkingen, behandeld men best met de Aderlaating, en ontlastende zoo wel, als verkoelende, en pynſtillende Geneesmiddelen. Dus voorziet men ook in de plaatslyke Ontſteking, en bykoomende toevallige Koortſen, door dezelfde Geneesmiddelen, en weekmaakende of oplosſende Aanlegzels.

§ 1292.

De overige byzonderheden, zoo van de Ontwrigtingen zelve, als van derzelver behandeling, zyn vooräl betreklyk tot elk deezer Ziekten in het afgetrokkene, en behooren dienvolgens, tot het onderwerp der volgende Onderdeelingen.

De Ontwrigting der Onderkaak.

§ 1293.

Luxatio maxillæ inferioris.

De Onderkaak, alsze ontwrigt wordt, ontwrigt altoos naar vooren, zynde de agterwaardſche Ontwrigting onmooglyk, uit hoofde der tegenſtand van den beenigen Gehoorweg, en van het Mamwyze uitſteekzel; en de zydwaardſche, uit aanmerking van het kroonwyze uitſteekzel deezes Kaakbeens.

§ 1294.

Eene ſterke nederdrukking van het Kinſtuk deezes Beens; onmaatig Geeuwen, Lagchen, of Vallen; gelyk ook, eene Krampägtige en zeer ſterke inkorting der Tweebuikige Kaakſpieren, zyn de meeſt gewoone oorzaaken deezer Ontwrigtingen.

§ 1295.

§ 1295.

Twee foorten van dit gebrek zyn mooglyk: een *Volkoomen* naamlyk, en *Onvolkoomen.* In het eerfte foort, zyn de beide Knokkelwyze uitfteekzels van de Onderkaak, geweeken uit de overéénftemmende holten der Slaapbeenderen. In het laafte, heeft niet meer dan een dier uitfteekzels, zyne Gewrigtsvlakte verlaaten.

§ 1296.

Als de Onderkaak in het geval is eener volkoomen Ontwrigting, ftaat de Mond wyd open, de Kin ruft op het bovenfte gedeelte van de Borft, de onderfte Tanden wyken veel meer naar vooren, het Speekzel vloeid tegenwillig en in groote veelheid naar buiten, de Slaapfpieren zyn in eenen ftaat van verflapping, de Wangen vertoonen zig veel platter dan natuurlyk, de Spraak en Slikking zyn verhindert, en de Mond kan by geene mooglykheid geflooten worden.

§ 1297.

In de onvolkoomen Ontwrigting, is de Kin geweeken naar de gezonde zyde, de Mond is het meeft geöpent aan den kant der Ontwrigting, de Tanden der beleedigde zyde ftaan niet regt tegen over die der Bovenkaak, maar wyken meerder naar vooren, het Kwyl overftelpt den Mond des Lyders, en blyft tegen wil en dank uitvloeijen, de Spraak is belemmerd, de Slaapfpier der ontwrigtezyde bevind zig in eenen ftaat van verflapping, en de Mond, fchoon de Lippen niet ver van een ftaan, kan egter niet geheel geflooten worden.

§ 1298.

De Toevallen deezer Ontwrigtingen zyn gewigtig genoeg om alle onze oplettenheid te verdienen. Die der eerfte foort egter, zyn zulks meerder dan die der laafte. Men kan als de voornaamften deezer toevallen aanmerken, de ftuiptrekkende beweegingen der naaftliggende Deelen, de Oorpyn, de Koorts, Slaapzugt, Braaking, Ontfteking, en dergelyken.

§ 1299.

Ter herftelling der volkoomen Ontwrigting, die gemaklyker gefchied dan die der onvolkoomen, wordt de Lyder gezet op eene Stoel zonder Rugleuning; indervoegen dat zyn agterhoofd ruft tegen de Borft van een Helper die daar agter ftaat, en met zyne handen het Voorhoofd omvat, ftekende zyne Vingeren tus-

fchen elkanderen. De Heelmeefter zelve, voor den Lyder ftaande, en zyne Duimen, voor de kwetfing der Tanden, met omgewonden Linnen bevyligd hebbende, brengt dezelve zoo ver naar agteren op de laafte Maaltanden, als mooglyk zy, terwyl zyne vingeren het voetftuk omvatten van de Onderkaak. Eene benedenwaardfche drukking, en naar vooren trekking deezes Kaakbeens, evenreedig aan den trap van knelling, ontwikkelt alsdan deszelfs uitgeweeken Knokkelwyze uitfteekzels, en fteld haar in 't geval, om door het opligten der Kin, en eene geringe drukking naar agteren, in hunne Gewrigtsholten te fchieten, hierïn geholpen zynde door de natuurlyke inkorting zelve der Spieren.

§ 1300.

Men gaat op dezelfde wyze te werk, ter herftelling van de onvolkoomen Ontwrigting deezes Beens, alleenlyk in agt neemende, dat de uitrekking die hier is voorgefchreeven, flegts aan eene, dat is aan de ontwrigte zyde gefchiede; en dat men als de onderkaak niet genoeg afwykt van de bovenkaak, om de Duim op de agterfte Kiezen te kunnen plaatzen, zig alvoorens bediene van eene, met Linnen bekleede Spatel, een bekleed Stokje, of iets anders, waar mede men, als met een Hefboom, de beide Beenderen genoeg van een verwyderd, om 'er gemaklyk de Duim te kunnen tusfchen brengen.

§ 1301.

In de herftelling van de een en ander deezer Ontwrigtingen, moet men bedagt zyn, om de Duimen te doen fchieten tusfchen de buitenfte oppervlakte der Kaakbeenderen, en de binnenfte der Wangen, zoo haaft de Knokkelwyze uitfteekzels gereed ftaan hunne natuurlyke plaats te herneemen; vermits men anders gevaar loopt om dezelve te kwetfen, door de fchielyke inkorting der Spieren, en de hier van afhangende nadering der beide Kaakbeenderen.

§ 1302.

Het verband in beide gevallen, is eenvoudig, en beftaat uit eene Drukdoek, naar de gedaante van de Kaak gefneden, bevogtigt in eenig oplosfend mengzel, en gefteund van den Kinband. Meerder toeftel is in dit geval niet noodzaaklyk; ten minften, wannneer niet eene zieklyke gefteltheid der Spieren, of van den Beursband, eenige andere oplettenheden vorderd in de keuze der Plaatsmiddelen.

De

De Ontwrigting van het Hoofd. *Luxatio capitis.*

§ 1303.

Men kan, noch de mooglykheid, noch de onmooglykheid betwisten, van de Ontwrigting des Hoofds met de eerste of tweede Halswervel. Hoe onbegryplyk dezelve ook zyn mooge, schynd nogthans zekere Waarneeming van DUVERNEY haar te bevestigen.

§ 1304.

In 't algemeen egter, merkt men aan, dat de Atlas aan het Hoofd blyft, schoon deeze van de tweede Wervel is afgeweeken. PETIT zegt waargenoomen te hebben, dat byna in alle gehangene, de eerste Halswervel geheel was afgeweeken van de tweede. DUVERNEY integendeel beweerd, dat in dit geval, de Wervelen wel van elkander wyken, dog nooit de eerste of tweede, maar altoos de derde of vierde.

§ 1305.

Hoe het hier mede ook zyn mooge, het is onmooglyk, dat deeze Ontwrigting in dien zin volkoomen kan genoemd worden, als men zulks gewoon is te zeggen van die des Schouders by voorbeeld, en anderen. Ze is egter groot genoeg, om in meest alle gevallen, den Lyder onmiddelyk te berooven van het Leven. Ik zegge *in meest alle gevallen*, om dat uit eene waarneeming van DUVERNEY blykt, dat het Onderwerp derzelver eenen geruimen tyd moet geleefd hebben, vermits alle Wervelen van den Hals aan een gegroeid waren.

§ 1306.

Wat men voorzeggen moet blykt uit het gezegde genoegzaam. Omtrent de Geneezing schynd het my moeilyk iets te bepaalen, dewyl men noch kan weeten waar de Ontwrigting geschied is, noch door welke middelen men dezelve zal herstellen en bevestigen. CELSUS zegt stellig, dat 'er niets aan te doen, en den Dood des Lyders zeeker is. PETIT redeneerd 'er van uit het mooglyke, dat weinig, of laat ik liever zeggen, geheel niets afdoet. De middelen ook die hy voorschryft, zyn onvermoogend genoeg, om 'er geen vertrouwen op te stellen, en kunnen het ongunstig besluit van CELSUS derhalven, in geenen deele ontzenuwen.

Luxatio claviculæ.

De Ontwrigting van het Sleutelbeen.

§ 1307.

Beide einden van het Sleutelbeen zyn voor Ontwrigtingen vatbaar. Het voorste egter is zulks meerder dan het agterste. De kleine uitgestrektheid van de gewrigts holte des Borstbeens, de meerder grootte van het overeenstemmend einde des Sleutelbeens, de slapheid van den Beursband, en de veelerlye beweegingen waar aan dit Gewrigt is bloot gesteld, moet men als de voornaamste oorzaaken hier van aanmerken.

§ 1308.

De Ontwrigtingen van het voorste einde deezes Beens, geschieden of naar vooren, of naar agteren. In het eerste geval, dat zeer blykbaar is, bespeurd men eene indrukking des gewrigts van agteren; en eene verhevenheid van vooren: de Schouder daarënboven, naderd naar het voorste gedeelte van de Borst, en de opligting van den Arm is belemmerd. In het laaste voeld men de leedige gewrigts-holte van vooren, en daar agter het uitgeweeken einde des Sleutelbeens. De Schouder in dit geval, vald nog meer naar vooren dan in het eerste; en de opligtende beweeging des Arms is byna gantschelyk vernietigd. Men kan hier nog byvoegen, dat de Ademhaaling moeilyk, de Slikking dikwerf verhinderd is, en de Oogen doorgaans zeer rood zyn, uit hoofde der drukking van het uitgeweeken Beeneinde, op de Lugtpyp, het agtste paar Zenuwen, en de Halsvaten.

§ 1309.

Het agterste einde van het Sleutelbeen ontwrigt alleenlyk opwaards over den Opperschouder; en deeze Ontwrigting, is buiten het geval eener zeer groote verplaatzing, niet zeer kenbaar. Men oordeeld nogthans van dezelve, uit de wangestalte van den Opperschouder, en de meer of min pynlyke beweegingen van den Arm, vergeleeken met den aart der werking van het beleedigend vermoogen.

§ 1310.

De teregtbrenging, en het Verband, van de twee eerste deezer Ontwrigtingen, zyn vry gelyk aan die van de breuken des Sleutelbeens § 1160 enz. beschreeven, en kunnen hier van voor het meerder gedeelte ontleend worden. Men begrypt ondertusschen van zelve, dat de Spalken hier niet te pas koomen, en den toestel voornaamlyk moet werken op den omtrek van het Gewrigt.

§ 1311.

In de Ontwrigting van het agterste einde des Sleutelbeens, geschieden de uitrekkingen op dezelfde wyze als in die van het voorste, dat is, als in de breuken deezes Beens. De herstelling wordt verrigt door de nederdrukking van het afgeweeken einde.

§ 1312.

Het Verband in dit geval bestaat uit twee kruiswyze drukdoeken, en de *nederdaalende Koornär*. De Arm wordt geplaatst in den *draagband*, en moet in eene volstrekte rust gehouden worden.

De Ontwrigting der Ribben. *Luxatio costarum.*

§ 1313.

De Ribben zegt men, dat in haare saamenleeding met de Rugwervelen, ontwrigten kunnen naar binnen, naar boven, en naar onderen. Men voegt 'er by, dat deeze Ontwrigtingen, of alleen haare geleeding betreffen met de dwersche Uitsteekzels, of tevens die met de Lighaamen deezer Wervelen. Ik voor my ben van gedagten, datze nimmer ontwrigten dan in gevolge eener oorzaak, die geene herstelling toelaat; door eene Slagäderbreuk van de Borst by voorbeeld, door geweldige en aanhoudende hartkloppingen, gelyk ook, door inwendige Gezwellen, en Vogtsverzaamlingen, by de geleeding zelve deezer Beenderen. De kenmerken derhalven, de gevolgen, en de behandeling dier Ontwrigtingen, by de Schryvers gemeld, zal ik met stilzwygen voorbygaan, om dat de eersten niet gegrond zyn dan op eene meer of min sterke verbeeldingskragt, en de laaste meer nadeel dan voordeel insluit.

De Ontwrigting van het Armbeen. *Luxatio ossis humeri.*

§ 1314.

De groote en veelvuldige beweegingen voor dewelke het Armbeen in het gewrigt des Schouders vatbaar is; de gewoonte zelfs van het voorwaards te brengen wanneer men vald; en deszelfs ondiepe geleeding met het Schouderblad; maaken de Ontwrigtingen van hetzelve, zeer gemeenzaam.

§ 1315.

Het Armbeen ontwrigt misschien nimmer anders dan benedenwaards. Dit egter belet niet, dat het uitgeweeken hoofd zig vervolgens kan plaatzen in de holte van den Oxel, onder het einde der groote Borstspier, op de onderste Rib van het Schouderblad, onder den Graat deezes Beens, of tusschen deszelfs binnenste oppervlakte en de Ribben.

§ 1316.

Van alle deeze Ontwrigtingen, zyn de twee eersten de gemeenzaamste; en vooral die, waar in het hoofd des Beens gevonden wordt in de holte van den Oxel. Onder de agterwaardsche Ontwrigtingen van dit Been, is de eerstgemelde zeldzaamer dan de tweede, en de laaste de zeldzaamste nog van allen.

§ 1317.

Elk deezer Ontwrigtigen heeft haare eigen en soortonderscheidende verschynzelen, welke het zeer noodig is te kennen.

§ 1318.

In het eerste soort, dat is, wanneer het hoofd des Armbeens zig bevind in de holte van den Oxel, wordt 'er eene inwyking gevoeld onder den Opperschouder; dit Uitsteekzel puild veel meer naar buiten dan natuurlyk; de randen van de driepuntige Armspier zyn gespannen; het verplaatste hoofd maakt een Gezwel onder den Oxel; de Arm is een weinig opgeligt, en wykt eenigermaaten af van de Ribben; de Elleboog bevind zig altoos in een Staat van buiging, en de pyn welke de Lyder gevoeld, wordt verminderd door het opligten alleen van den Arm, en het meerder buigen van het gewrigt des Voorarms.

§ 1319.

Als het hoofd des Armbeens geweeken is onder de groote Borstspier, is de beweeging van den Arm moeilyker dan in het voorige geval; de voeding des Deels word belemmerd; de veränderingen des Gewrigts zyn na genoeg dezelfde als in de voorige Ontwrigting; de Arm staat gekeerd naar agteren; en het hoofd des Beens is voelbaar, onder, of liever agter, het armëinde van voorgemelde Borstspier.

§ 1320.

Ingevalle de Ontwrigting geschied zy op de onderste Rib van het Schouderblad, wordt

wordt de lengte des Arms zigtbaarlyk vermeerderd; zy wykt verder af van de Ribben; en begeeft zig nog naar de eene nog naar de andere zyde, maar is alleen een weinig verheeven. Ten opzigte van deeze ſoort moet men aanmerken, datze zeer ligt verwandeld in de volgende, uit hoofde der geringe oppervlakte van den Rib des Schouderblads.

§ 1321.

Wanneer het hoofd des Armbeens huisveſt onder de graat des Schouderblads, vertoond zig het ravenbekswyze uitſteekzel zeer blykbaar; de inzakking des Gewrigts is veel kenlyker dan in de voorige Ontwrigtingen; de Arm nadert naar de Ribben; en, als men dezelve hier van tragt te verwyderen, vermeerderen de pynen welke den Lyder gevoeld grootelyks.

§ 1322.

Met betrekking eindelyk tot de verplaatzing des Armbeens tusſchen het Schouderblad en de Ribben, beſtaan de meeſt gewoone verſchynzelen, in eene bepaalde Pyn beneden het gewrigt van den Schouder; in de ligging des Arms tegen het zydelyke gedeelte van de Borſt; in de vermeerdering der Pyn by het opligten van den arm; en in de afwyking des onderſten hoek van het Schouderblad van de Ribben.

§ 1323.

De meeſt algemeene behandeling deezer Ontwrigtingen is de volgende. Men doet den Lyder zitten op eene Stoel zonder Rugleuning. Men buigd zynen voorarm tot zoo verre, datze iets minder dan een regten hoek maakt met den Opperärm, welke laaſte na genoeg ten halven is opgeligt. Een of meer Helpers, omvatten het benedenſte gedeelte van den Opperärm, onmiddelyk boven de knokkelwyze uitſteekzels des Armbeens. Een of meer andere Helpers, doen een driehoekig gevouwen Servet, onder den ontwrigten Arm, over de Borſt en Rug dermaaten heen gaan, dat deszelfs midden over den onderſten hoek van het Schouderblad gaat, en de einden aan de tegengeſtelde zyde des Lighaams, worden vastgehouden. De Heelmeeſter zelve, geplaatſt aan de buitenzyde des ontwrigten Arms, doet een ander Servet onder den Opperarm doorgaan, welks einden hy ſaamenknoopt, om door de hier door gemaakte Luts, zyn Hoofd te doen heen gaan. De hand eindelyk wordt geſteund van een byzonder Helper, die zorg moet draagen dat den Onderärm in zynen geboogen ſtand beveſtigt blyft.

Na deeze voorbereiding, wordt het ontwrigte hoofd des Armbeens, door eene evenreedige trekking der weërzydſche Helpers, uit zyne knelling gebragt, en waterpas met de gewrigtsvlakte van het Schouderblad, om door den Heelmeeſter zelve, gedeeltelyk met den Hals, gedeeltelyk met de Handen, opgeligt, en in de gewrigtsholte herbragt te worden.

§ 1324.

Deeze behandeling is eenvoudig, gemaklyk, en in veele gevallen genoegzaam. Ze voldoet egter geenzints in veröuderde ontwrigtingen, in dezulken waarïn het hoofd des Armbeen uitermaaten beklemd is, by Menſchen welkers Spierkragt buiten gemeen groot is, nog op plaatzen, waar het ontbreekt aan genoegzaame en daar toe geſchikte Helpers.

§ 1325.

In de drie eerſte deezer omſtandigheden derhalven, is men verpligt den toevlugt te neemen tot het gebruik van Werktuigen, en vooral tot dat van mynen zeer ſchranderen en bekwaamen Konſtgenoot, den Heere B. Hussem, 't welk alle mooglyke volmaaktheden inſluit; geenerlye, my tot nogtoe bekende gebreken heeft; en in oneindig veele gevallen van allerlye aart, zonder eenige mislukking, zoo door dien Heer zelve, als door my, en anderen, beproefd is. Ik zal ter zyner plaatze, eene Beſchryving en Afbeelding van dit Werktuig mede deelen, en tevens aanwyzen hoedaanig hetzelve moet gebruikt worden.

§ 1326.

In de laaſte omſtandigheid, die wel is waar, niet dikwerf, maar egter ſomwylen voorkomt, moet men zig bedienen van eene handelwys, vry algemeen afgekeurd, dog in dit geval de eenige. Men legt naamlyk den Lyder in eenen Horiſontaalen ſtand, op den grond neder. De Heelmeeſter zet zig regt tegen over denzelven en plaats zyn regter Hiel in de linker Oxel, als de linker Arm ontwrigt is, en de linker onder de regter, als de regter Arm zig in dit geval bevind, dog niet, dan na dat hy alvoorens eene zeer dikke Drukdoek, of een ſmal welgevuld Kusſentje in dezelve gelegt heeft. Hy omvat vervolgens den Onderärm, boven het gewrigt der Voorhand, trekt den Arm zagtelyk, gelykmaatig, en met zoo veel kragt als hem mooglyk en noodig is, tot zig, terwyl hy gelyktydig den Oxel van zig afdrukt. Dus naamlyk, doet hy alleen, en zonder eenige hulp, de uit- en tegenrekkingen, en geeft daarënboven gelegenheid, dat de Spieren zelve, zoo

dra het hoofd des Beens zig tegenöver de Gewrigtsholte bevind, en hun Steunpunt na genoeg gelyk wordt aan het natuurlyke, de herſtelling bewerken.

§ 1327.

By gelegenheid van alle deeze Bewerkingen zonder onderſcheid, moet men wel in agt neemen, dat de rekkende vermoogens van ſtreeklyn veränderen, naar maate der verſchillende plaatzingen van het uitgeweeken hoofd des Armbeens. De regelmaat hier van, is de ſtand zelve van den Arm, die derhalven, zoo nauwkeurig als immer mooglyk is, moet gevolgd worden.

§ 1328.

Het Verband beſtaat kortelyk hierïn. Men vuld de holte van den Oxel, wat ook ſommige niet zeer geöeffende Schryvers hier tegen moogen inbrengen, losjes op met vlas of zagt plukzel; men onderſteund hetzelve met eene enkele vierhoofdige Drukdoek, welkers midden vald onder den Oxel, en wier einden elkander kruisſen op den Schoudertop. Men bedekt eindelyk den gantſchen omtrek des Schouders, door het *Malthezer kruis Compres*; en zoo wel dit, als den overigen toeſtel, door de *nederdaalende Koornair*. De Onderärm wordt geplaatſt in den gewoonen *Draagband*; of geſchoord, door de laaſte ſlag van het Windzel, by wyze eener luts, naar beneden en opwaards gevoerd.

De Ontwrigting des Voorärms.

Luxatio Antibrachii.

§ 1329.

Door deeze verſtaa ik bepaaldelyk de gezaamentlyke verplaatzing der groote en kleine Ellepyp, 't zy geheel, 't zy gedeeltelyk, van het overëenſtemmend einde des Armbeens.

§ 1330.

Het eerſte ſoort deezer Ontwrigtingen is niet mooglyk zydwaards, uit hoofde van de groote oppervlakte des Gewrigts in deeze afmeeting, en den weêrſtand der Zybanden; hetzelfde moet men vaſtſtellen van deeze en het tweede ſoort voorwaards, uit aanmerking van het beletzel dat het Elleboogs uitſteekzel ten deezen opzigte aanbied.

§ 1331.

§ 1331.

De volkoomen Ontwrigting van deeze Beenderen derhalven, geſchied altoos agterwaards. De zydwaardſche zyn nooit anders dan onvolkoomen. Beiden ook, wat men hier van zeggen mooge, zyn zeer zeldzaam. Eene niet zeer bekrompen Konſtöeffening ten minſten van byna 20 Jaaren, heeft my nog nimmer een eenige aangebooden. Billyk miſſchien mag ik hier uit afleiden, dat de meeſte voorgewende Ontwrigtingen deezer Beenderen, ſlegts onderſteld zyn; en men daar voor meeſtäl genoomen heeft, eene ſterke uitrekking der Spieren, Peezen, en Banden, welke dit Gewrigt helpen ſaamenſtellen, of daar voorby gaan.

§ 1332.

De herſtelling zegt men dat geſchieden moet, in de volkoomen Ontwrigting, door den Arm, genoegzaam uitgerekt zynde, te doen buigen; en in de onvolkoomen, door, na een zelfde uitrekking, de verplaatſte Beenderen te drukken naar de tegengeſtelde zyde hunner uitwyking. Myn zoo even gemeld gebrek aan Ondervinding, laat my niet toe, om over het vermoogen deezer handelwyzen te oordeelen.

§ 1333.

Het Verband doet men doorgaans beſtaan, uit eene *vierhoofdige Drukdoek*, kringwys aangelegd, en een dergelyk Windzel. De Onderärm wordt geplaatſt in den *Draagband*.

Luxatio Radii.

De Ontwrigting der kleine Ellepyp.

§ 1334.

Het hoofdje der kleine Ellepyp verlaat ſomwylen de overeenſtemmende knokkel des Armbeens, zoo wel als de zydelyke halvemaanswyze holte der groote Ellepyp, en plaatſt zig binnenwaards in den vouw des Elboogs, onmiddelyk agter de pees der tweebuikige Armſpier.

§ 1335.

Deeze Ontwrigting vald het meeſt voor by Kinderen, is niet zeer pynlyk in den beginne, brengt de Hand in een ſtaat van vooroverkanteling, maakt de agteroverkanteling van dit Deel onmooglyk, en belemmerd meer of min, de uitſtrekking van den Voorarm.

§ 1336.

§ 1336.

Duverney, die het eerst, of althans met de meeste nauwkeurigheid, dit gebrek beschreeven heeft, beschouwd hetzelve, niet hersteld wordende, als uitermaaten gevaarlyk, en de oorzaak van Verlammingen, bolle Gewrigts gezwellen, en eene Lidzwam. Vyf gevallen van dien aart egter door my gezien, betwisten heel zeer het gevoelen van dien Hoogleeraar, en hebben my zelfs stellig verzeekerd van de mooglykheid, dat somwylen niet anders nablyft dan eene onvolkoomen buiging en uitstrekking des Voorärms, met eene belette agteröverkanteling van de Hand; en somwylen, hoewel zeer zeldzaam, alle natuurlyke beweegingen allengskens wederkeeren. De Behandeling zeeker heeft hierïn veel aandeel, en kan alleen te wege brengen, dat de gevolgen van Duverney gesteld, al of niet plaats grypen.

§ 1337.

De herstelling deezer Ontwrigting is eenvoudig; egter niet gemaklyk. Men omvat naamlyk met de eene Hand den Onderärm by het gewrigt der Voorhand, met de andere denzelfden Onderärm by het gewrigt des Elboogs, en plaatst de Duim van deeze Hand op de kleine Ellepyp, by de aanhegting van de Pees der tweebuikige Armspier. Met de eerste Hand brengt men die des Lyders zoo veel mooglyk zy in agteröverkanteling, en drukt ter gelyker tyd met den Duim der laatste, het bovenste einde der kleine Ellepyp buitenwaards. Zoo dra men oordeeld dat de agteröverkanteling genoeg, en het hoofdje der kleine Ellepyp ontkneld is, buigd men het gewrigt des Voorärms, en voltooid hier mede, de herstelling.

§ 1338.

Tot het Verband behooren, eene kringswyze Drukdoek; twee maatig dikke en smalle drukdoeken, kruiswyze gelegt in den vouw des Elboogs; eene tweede kringswyze Drukdoek, gelegt over deezen; en het Verband voor de Aderlaating. De Onderärm en hand, ondersteund men vervolgens door den Draagband, beide gestelt in een middenstaat tusschen de voor- en agteröverkanteling.

§ 1339.

Ik hebbe § 1337. gezegt, dat de herstelling, wel eenvoudig, dog niet gemaklyk was. Ik moet 'er nu byvoegen, dat dezelve, met hoe veel oplettenheid ook ondernoomen, dikmaalen mislukt; en men in dit geval, gelyk ook in die gevallen waar men te laat wordt bygeroepen, doorgaans alle schadelyke gevolgen kan af-

wee-

weeren, door het aanwenden van weekmaakende Stovingen, Badingen van denzelfden aart, en herhaalde zagte beweegingen van het lydend Deel. Ik ſpreeke in dit alles by Ondervinding; gelyk ook als ik zegge, dat de meeſte deezer Ontwrigtingen by Kinderen, daar van afhangen, dat hunne geleiders, alsze zig in het gevaar bevinden van te vallen, ze by de Hand aangrypen, daar door weêrhouden, en de gantſche zwaarte des Lighaams, by gelegenheid der opligting doen werken op de bovenſte geleeding der kleine Ellepyp.

De Ontwrigting der Voorhand.

Luxatio carpi.

§ 1340.

De Voorhand, dat is te zeggen, de ſaamenleeding der Voorhandsbeenderen met die des Onderarms, vooral met de kleine Ellepyp, het geval eenvoudig genoomen, kan ontwrigten binnen of buitenwaards; verſtaat hier door, naar de zyde des Handpalms, of naar die van den rug der Hand. De voorwaardſche Ontwrigting naar de kant van den Duim, en de agterwaardſche naar die der Pink, zyn niet mooglyk; althans niet anders dan onvolkoomen, en by wyze van Verrekking, waar van het hier de plaats niet is te ſpreeken.

§ 1341.

De eerſte deezer Ontwrigtingen, wordt veelal veröorzaakt door een val op den Handpalm. Derzelver kenmerken zyn, dat de Vingeren geboogen ſtaan; dat men eene verhevenheid beſpeurd aan de binnen, en eene inwyking aan de buitenzyde des Gewrigts; en dat den Lyder eene zeer groote pyn gevoeld, als men de Hand rugwaards over buigd.

§ 1342.

De tweede is afhanglyk van een val in den tegengeſtelden zin; en wordt gekend, aan eene verhevenheid des Gewrigts uitwendig; aan deszelfs inwyking binnenwaards; aan de uitſtrekking der Vingeren; gelyk ook, aan het vermeerderen der Pyn, als men tragt de Voorhand te buigen

§ 1343.

Beide gevallen gaan dikmaalen vergezeld van aanmerklyke verzaamlingen van Bloed in het Vetvlies, van Wye in de ſcheden der Peezen of Banden, en van Lidvogt in de holte zelve van den Beursband. In alle deeze omſtandigheden is de Pyn groot, de herſtelling moeilyk, en de geneezing langduurig.

§ 1344.

Ter herſtelling deezer Ontwrigtingen, plaatst men den Onderärm in eenen ſtand, even zoo veel hellende naar de voor- als naar de agteröverkanteling; en doet de uit en tegenrekking verrigten door twee Helpers, waar van de eene de Hand, de andere de Voorärm omvat van den Lyder. Zoo draa deeze genoeg zyn, drukt de Heelmeeſter zelve, de verplaatſte Voorhandsbeenderen buitenwaards in de Ontwrigting naar binnen, en binnenwaards in de Ontwrigting naar buiten, doende ter gelyker tyd, de eerſte Helper, de Voorhand buigen in het eerſte geval, en uitſtrekken in het laaſte.

§ 1345.

Het Verband beſtaat uit eene vierhoofdige Drukdoek, welke het Gewrigt omvat der Voorhand; uit twee dikke, lange, en ſmalle Drukdoeken, gelegt naar de lengte des Deels, langs de buiten en binnenzyde, over het gewrigt der Voorhand; uit eene vierkante Drukdoek, of een Spons, geplaatſt in den Handpalm, naa dat men de Vingeren ten halven geboogen heeft; uit een Kringswys Windzel, dat al deezen toeſtel inſluit; en eindelyk uit den Draagband, ter onderſteuning van de Hand en den Voorärm.

§ 1346.

In de gevallen egter, § 1343. beſchreeven, moet hetzelve niets bevatten, dan den Boekband; twee ſpaanen Spalken met haare Drukdoeken, gelegt langs de binnen en buitenzyde van het Deel; een Windzel, ter maatige aanſluiting van alles; en den Armband. De Aderlaating by bloedryken; eene ſchraale Eetregel, verkoelende Geneesmiddelen, en oploſſende Stovingen by allen; moeten in deeze omſtandigheden nimmer verzuimd, en zelfs met de grootſte gezetheid aangewend worden.

De Ontwrigting van den Duim.

Luxatio pollicis.

§ 1347.

De Duim ontwrigt, of in de vereeniging van deszelfs eerſte Kootje met het groot veelhoekig Beentje der Voorhand; of in de ſaamenleeding van dit met het tweede; of in die van het laaſte met het derde.

§ 1348.

De eerfte deezer Ontwrigtingen gefchied doorgaans, om niet te zeggen altoos, naar de zyde der buiging, of uitftrekking. In het eerfte geval is de geheele Duim geboogen, en befpeurd men eene verhevenheid aan de eerfte, eene inwyking aan de laafte zyde. Ze wordt herfteld, na genoegzaame uitrekkingen, door het Deel te buigen. In het tweede, is de Duim uitgeftrekt, wordt de verhevenheid gezien aan de zyde der uitftrekking, de invalling aan die der buiging. De herftelling gefchied, na eene zelfde uitftrekking, door de Duim te brengen in den ftaat eener volftrekte uitftrekking. Men verbind in het een en ander deezer gevallen met een vierhoofdig Drukdoekje, en de Koornäir. De hand wordt geplaatft in den Armband.

§ 1349.

De twee laafte Ontwrigtingen gefchieden op dezelfde wyze, en worden gelyklyk gekend, herfteld, en behandeld. Als deeze, of de voorige, gelyk dikmaalen gebeurd, verzeld zyn van Zwelling, Spanning, Uitftorting, en dergelyken, moet men den Lyder niet kwellen met het herftellen der Ontwrigting, die in deeze gevallen gevaarlyk zyn kan, maar alvoorens gebruik maaken van die Hulpmiddelen welke deeze toevallen kunnen wegneemen.

Luxatio phalangum digitorum manus.

De Ontwrigting van de Kootjes der Vingeren.

§ 1350.

Het eerfte Kootje der Vingeren, vooräl van den Wysvinger en de Pink, kan ontwrigten van het overëenftemmend Nahandsbeen, naar alle zyden. De overige Kootjes ontwrigten voornaamlyk buiten en binnenwaards, zelden terzyden, en misfchien niet anders dan met verfcheuring der Banden.

§ 1351.

De herftelling gefchied, na genoegzaame uitrekking, door het verplaatfte eind zagtelyk te drukken naar de tegengeftelde zyde der uitwyking. Het verband beftaat uit twee langwerpige Drukdoeken, voorzien met tuffchengelegde even lange en breede ftukken kaart papier, geplaatft langs de zyde der Ontwrigting, en daartegenöver; uit eene Drukdoek ter opvulling van de Hand; en een krinsgwys Windzel van genoegzaame lengte, ter bevestiging van alles.

De

De Ontwrigting van den Dye. *Luxatio femoris.*

§ 1352.

De Dye Ontwrigt nooit anders dan onder en binnewaards; maar na de Ontwrigting, blyft het hoofd des Dyebeens ſtaan op het eironde gat des Ongenaamde Beens; of verplaatſt zig naar binnen en boven, tegen het Schaambeen; naar buiten en onderen, tegen de zyde van den knobbel des Zitbeens; of naar boven en buiten, tegen de vlakte van het Heupbeen.

§ 1353.

Elk deezer Ontwrigtingen, heeft haare ſoortonderſcheidende kenmerken, welke met de meeſte zorgvuldigheid moeten in agt genoomen worden; om dat in ſommige gevallen, de behandeling hier van grootelyks afhangt.

§ 1354.

Als de Dye beneden en binnenwaards ontwrigt is, vind men het Ontwrigte Been langer dan het gezonde; de Knie eenigzints verheven; deeze en de voet buitenwaards gekeerd; de hoofden van de tweehoofdige Spier geſpannen; de Bilplooi laager dan natuurlyk, en in haar midden Stomphoekig geboogen; de Hiel eenigermaaten verlengd naar beneden; de groote Draijer laager dan ze zyn moet; en de Dye buitenwaards afgeweeken. De voortgaande beweeging daarënboven, is in den eerſten tyd onmooglyk; en geſchied vervolgens door het beſchryven eener halve kring met den Voet.

§ 1355.

In de binnen en bovenwaardſche Ontwrigting, is de Lieſch bezet met eene harde Zwelling, gemaakt door het hoofd des Dyebeens; het Been en de Voet ſtaan meer buitenwaards dan in het voorige geval; de Dye is uitgeſtrekt en korter dan natuurlyk; de groote draijer bevind zig hooger dan die der gezonde zyde; de Dye kan niet dan met veel pyn geboogen worden; de Bilplooi ſtrekt zig byna regtlynig uit van binnen naar buiten; de Balzak by Mannen, en de Lippen der Schamelheid by Vrouwen, zyn meeſtäl gezwollen; de ontlaſting der Pis is belemmerd; het gantſche Deel eindelyk, by gebrek van herſtelling, vermagerd, en wordt meer of min onvermoogend ter beweeging.

§ 1356.

Als de Ontwrigting geſchied is naar buiten en beneden, is de Knie, het Been, en de Voet gekeerd naar binnen; de Dye kan niet, zonder veel pyn te veröorzaaken, buitenwaards gebragt worden; het Been is verlengd in een ſtaanden, en verkort in een liggenden ſtand; de Bil der ontwrigte zyde is dikker dan die der gezonde; de groote draijer is eenigzints gezakt naar beneden, en de Bilplooi hooger dan natuurlyk; de Dye daarënboven, gelyk ook het Been en de Voet, ondergaan eenen zekeren graad van Stompgevoeligheid.

§ 1357.

In het geval eindelyk eener buiten- en opwaardſche Ontwrigting, is de Dye, de Knie, het Been, en de Voet, meer binnenwaards gekeerd dan in het voorige; alle deeze Deelen kunnen, nog uitgeſtrekt, nog buitenwaards gebragt worden; het Been is geboogen; de Bil verdikt, de Bilplooi opgereezen, en den Lyder kan niet gaan, dan met behulp van Krukken.

§ 1358.

Men moet ten opzigte van alle deeze verſchynzelen, aanmerken, dat ſommige derzelver zig aanbieden in eenen ſtaanden ſtand van het Lighaam, ſommige in een liggenden, 't zy op den Rug of den Buik; en men derhalven, om een onbedriegelyk beſluit te kunnen maaken, het beleedigd Deel, in alle deeze plaatzingen, en wel met de grootſte oplettenheid, onderzoeken moet.

§ 1359.

Hoe ongunſtig men altoos gedagt heeft over de geneezing van allerlye Ontwrigtingen des Dyebeens zonder onderſcheid; hoe zeer ook deeze gedagten ſchynen beveſtigt te worden door de Ontleedkundige beſchouwing van het ſaamenſtel des Heupgewrigts; is het egter even zoo zeeker, dat dezelve, ten opzigte van verſche gevallen, door eene uiterlyke oorzaak op eene ſchielyke wyze voortgebragt, geſchieden kan zonder nablyvende Mankheid; als het zeeker is, datze van dergelyke oorzaaken kunnen voortkoomen, waar aan insgelyks veele ten onregte getwyffeld hebben.

§ 1360.

De herſtelling deezer Ontwrigtigingen, en derzelver beveſtiging, voor zoo veel alle gevallen betreft welke daar voor vatbaar zyn; verſchillen in geenen deele van

die

die der Breuken van den hals des Dyebeens, en van den grooten Draijer, §. 1239. beſchreeven; en geſchieden derhalven met het grootſte gemak zoo wel, als met de meeſt mooglyke verzeekering eener goede uitſlag. Tot het getal deezer gevallen moet men betrekken, die van §. 1359, en van dezelve uitſluiten, alle die afhanglyk zyn van eene zwelling der Banden, van eene ophooping des Lidvogts, van eene val op den grooten Draijer, en in 't algemeen, die, door welk eene Oorzaak zulks ook zyn mooge, op eene langzaame, en byna onmerkbaare wyze, plaats grypen. In deeze omſtandigheden waarlyk, is geene herſtelling mooglyk, om dat de oorzaaken zelve, in haare werking tot zulk eene hoogte geklommen, onoverwinbaar zyn.

§ 1361.

Dat het egter, in de laaſte gevallen niet altoos even zeer onmooglyk is om de Ontwrigting te verhoeden, ben ik zeeker door zeer beſliſſende en meermaalen herhaalde Proefneemingen. De behandeling beſtaat, algemeen genoomen, by Volwaſſenen in eene langduurige horiſontaale ligging; by Kinderen, in het gebruik van eene doorgaande Konſtlaars, gehegt aan een dergelyk Keurslyf; en in 't byzonder, in het aanwenden van Genees en Heelkundige Hulpmiddelen, tegengeſteld aan de van elders bekende heerſchende Oorzaak. Deeze hulpmiddelen, dit moet ik hier als in 't voorbygaan aanmerken, beſtaan in het geval eener zwelling der Banden, in het gebruik vooräl van oploſſende geeſtryke Stovingen, Wryvingen, en Baden: in dat van eene ophooping des Lidvogts, in het aanwenden van waterdryvende Purgeermiddelen, van *diuretica*, van plaatsmiddelen gelyk aan de voorigen, van Blaardragten in den omtrek des gewrigts, van een Bytmiddel ter zelfder plaatze; gelyk ook, van dikmaal herhaalde, dog voorzigtiglyk gedaane beweegingen.

De Ontwrigting van de Knieſchyf. *Luxatio patellæ.*

§ 1362.

De Knieſchyf, indien men zulks eene Ontwrigting noemen mooge, ontwrigt niet anders dan ter zyden; 't zy binnen- of buitenwaards, op de voorſte, of na genoeg de zydelyke oppervlakten van de een of ander der knokkels van het Dyebeen.

§ 1363.

Deeze verplaatzing is zeer kenbaar: ze wordt herſteld door het Been uit te ſtrek-

ken, en de Kniefchyf zydelyk te drukken tot in haare natuurlyke plaatzing. Het Verband is meeftäl overtollig, om niet te zeggen, nutloos.

Luxatio tibiæ.

De Ontwrigting des Scheenbeens.

§ 1364.

Het Scheenbeen kan niet volkoomen ontwrigten van het Dyebeen, dan agterwaards, en in gevolge eener zeer groote verflapping, verbreeking, of verzweering der Banden. In dit geval ruft de voorrand van het Scheenbeen, tegen de agterfte oppervlakte van de knokkels des Dyebeens; heeft het geheele Been eene zeer wanvormige gedaante; en kan de Geneezing, wanneer deeze uit hoofde der byzynde Toevallen noodzaaklyk is, niet verkreegen worden dan door de Afzetting. Ik zegge *wanneer deeze uit hoofde der byzynde Toevallen noodzaaklyk is;* om dat fommige dier Ontwrigtingen, van de eerftgemelde oorzaak afhanglyk, dus langzaam, en met zoo weinig wanördes gebeuren, datze met de meeft mooglyke vyligheid aan zig zelve kunnen overgelaaten worden, en niet beletten, dat den Lyder vry gelukkig leeve, en alle noodzaaklyke beweegingen verrigte, met gebruik te maaken van eene Stelt, te gelyk ftevig, en zagt bekleed aan derzelver boven einde.

§ 1365.

De onvolkoomen Ontwrigtingen deezes Beens, gefchieden altoos by wyze van kanteling, aan de eene zyde voor- aan de andere agterwaards; en kunnen geholpen worden, door eene ligte uitrekking, en daar op volgende herzetting van de eenigzints verplaatfte beenderen. Dit geval, zoo lang hetzelve plaats heeft, is zeer pynlyk, en maakt fomwylen eenen indruk, die ons verpligt gebruik te maaken van oplosfende, van pynftillende, of van verfterkende Hulpmiddelen.

Luxatio tarsi.

De Ontwrigting van den Voorvoet.

§ 1366.

De Voorvoet, dat is te zeggen, de geleeding van het Kootbeen met de Scheen- en Kuitbeenderen, kan ontwrigten voorwaards, agterwaards, en terzyden.

§ 1367.

§ 1367.

De twee eersten zyn de gemeenzaamsten. De beide laasten gebeuren niet dan met verbreeking der ondereinden van het Scheen- en Kuitbeen, of met verscheuring der Zybanden.

§ 1368.

In het eerste geval, te weeten in de voorwaardsche Ontwrigting, is de Voet lang, de Hiel kort, het eerstgemelde Deel uitgestrekt, en deszelfs buiging onmooglyk.

§ 1369.

In het tweede bevind men alles omgekeerd, en is de Voet kort, de Hiel lang, de uitstrekking ondoenbaar.

§ 1370.

In de Zydwaardsche Ontwrigtingen eindelyk, kantelt de Voet altoos naar de tegengestelde zyde, en bespeurd men tevens eene Breuk van het Scheen of Kuitbeen, welke wy gezegt hebben dat doorgaans daarmede gepaart gaat.

§ 1371.

Alle deeze Ontwrigtingen zyn zorglyk; de laasten egter zyn zulks meerder dan de eersten. De herstelling geschied, door, na genoegzaame uit- en tegenrekkingen, de uitgeweeken Voorvoetsbeenderen te drukken naar den tegengestelden kant der Ontwrigting, en tegelyk de geheele Voet te buigen, uit te strekken, of zydelings te doen overkantelen, naar dat de Ontwrigting geschied zy, naar vooren, naar agteren, of ter zyden. Het Verband bestaat uit twee langwerpige Drukdoeken ter plaatze van het Gewrigt kruislings gelegt over elkander, en gesteund van een Windzel, 't welk terzelfder plaatze een Cyffer 8 beschryft.

De Ontwrigting der Teenen. *Luxatio phalangum digitorum pedis.*

§ 1372.

Alle deeze Ontwrigtingen zyn in het zelfde geval als die van den Duim, en der Vingeren, van § 1347, tot § 1351, beschreeven, en kunnen derhalven, voor zoo veel betreft, haare soorten, kenmerken, en behandeling, uit het gene we daar ter plaatze gezegt hebben, begreepen worden.

III. HOOFT.

III. HOOFTDEEL.

De Afwykingen der Beenderen.

1373.

Diastasis. AFWYKING DER BEENDEREN, ſteld eene onderlinge verplaatzing van twee of meer Beenderen, niet door eene loſſe, en diepe, ondiepe, of Scharniergeleeding verbonden met elkander.

§ 1374.

De algemeene oorzaaken derzelver, zyn vry gelyk aan die der Ontwrigtingen. Haare kenmerken, gevolgen, en behandeling integendeel, verſchillen grootelyks van die deezer zelfde Gebreken, gelyk ook van elkander, en worden inzonderheid bepaald, door de verſchillende natuur zelve der afwyking.

§ 1375.

Zoo veele ſoorten van afwykingen zyn, die der *Bekkeneelsbeenderen*, der *Neusbeenderen*, der *Saamenſtellende Deelen van de Onderkaak* by *Kinderen*, des *Tongbeens*, van *de Vooreïnden der Ribben met haare Kraakbeenderen of het Borſtbeen*, des *Zwaardwyze Kraakbeens*, der *Schaambeenderen*, der *Ongenaamde Beenderen* van *het Hyligbeen*, der *kleine Ellepyp*, der *Voor- en Nahandsbeenderen*, des *Kuitbeens*, en *der Beenderen van den Voor- en Navoet.*

§ 1376.

Elk deezer Afwykingen in het byzonder, zullen we in een evenreedig aantal van Onderdeelingen, met eene gezetheid, overéénkomſtig met haar meer of minder aanbelang, voordraagen.

Diaſtaſis oſſium cranii.

De Afwyking der Bekkeneelsbeenderen.

§ 1377.

De Bekkeneelsbeenderen kunnen van een wyken, door eene ontwikkeling der Naaden; en wel op eene ſchielyke wyze, of allengskens.

§ 1378.

In het eerſte geval, is de oorzaak altoos uitwendig, en werkzaam geweeſt op den

den Naad zelve. Dit geval ook, beſtaat zeer zeldzaam, indien ooit, op zig zelve, maar is doorgaans verzeld van eene verbreeking der Beenderen, door deeze veréénigt.

§ 1379.

Het laaſte kan afhangen van een inwendig Waterhoofd; en tevens, zegt men, van zeer ſterke, en lang aanhoudende Hoofdpynen. Ik ben nogthans genoodzaakt het laaſte in twyffel te trekken, en zelfs zoo lang te ontkennen, tot eene genoegzaame reeks, van niet dubbelzinnige en getrouwe Waarneemingen, zulks op eene beſliſſende wyze beveſtigen.

§ 1380.

De Naaden, meeſt aan deeze vaneenwyking onderhevig, zyn de Pyl en Kroonnaaden. De Winkelnaad ondergaat dezelve zeldzaam, en nog zeldzaamer de Schubswyze Naaden. De laaſten ook, als ze eene enkele reize in dit geval zyn, zyn zulks op eene gantſch andere wyze, en maaken minder eenen afſtand van boven naar beneden, dan wel van binnen naar buiten.

§ 1381.

De kenmerken deezer Afwykingen zyn doorgaans vry blykbaar, voorál in het geval van Hoofdwonden, en het inwendig Waterhoofd. Het gezigt naamlyk in de eerſte, het gevoel in de tweede omſtandigheid, doen ons alleen genoegzaam oordeelen, van derzelver beſtaan en hoegrootheid.

§ 1382.

De geneezing, die alleen in de twee eerſte gevallen mooglyk is, wordt inzonderheid bewerkt door eene van zelfs gebeurende onderlinge nadering der afgeweeken Beenderen, zoo draa alle beletzelen ten dien opzigte zyn weggenoomen. Ze wordt geholpen, door het Hoofd eenigzints fluitend te omvangen met den *Hoofdband van* HIPPOCRATES, of den *Zeshoofdigen Slingerband.*

De Afwyking der Neusbeenderen.

§ 1383. *Diaſtaſis oſſium naſi.*

De afwyking der Neusbeenderen van elkanderen, of van het Voorhoofdsbeen, gebeurd zeer zeldzaam zonder nevensgaande verbreeking deezer Beenderen. Men kan hetzelfde zeggen van die met de Kraakbeenderen der Neusvleugels, en met eenige andere Beenderen der Opperkaak

§ 1384.

Hoedaanig ze ook plaats grype, haare kenmerken, gevolgen, en behandeling, zyn altoos gelyk aan die der zoo even gemelde Breuken, en eisschen geene byzondere oplettenheden.

Diastasis maxillæ inferioris.

De afwyking der saamenstellende Deelen van de Onderkaak, by Kinderen.

§ 1385.

Deeze is alleen betreklyk tot de kraakbeenige saamenvoeging van de zyde deelen deezes Beens in het midden van de Kin, en wordt somwylen veröorzaakt door een val; meermaalen egter is ze het gevolg van zekere Verlossingen, waarin men genoodzaakt geweest is, één of meer vingeren in den Mond te brengen, om het Hoofd te doen gebooren worden.

§ 1386.

Gemaklyk is het, dit gebrek te kennen, en te herstellen; maar eenigzints moeilyk, om hetzelve als het hersteld is, te bevestigen. De gewoone Slingerband naamlyk, hier toe meestäl aangepreezen, is van weinig uitwerking, en ligt onderhevig aan verplaatzing; zoo uit hoofde van de geringe uitgestrektheid der Onderkaak, als om de onvermydelyke beweegingen van dit Deel, by het zuigen en schreijen van het Kind. Het is derhalven best, zig te bedienen van twee lange en smalle strooken welklevende dog niet harsägtige Pleister; waar van de eene op de wyze van het veréénigend Verband voor de langwerpige Wonden, dwersch over de Onderkaak wordt aangelegt; en de tweede, van onderen opwaards, langs de zyde deelen der Kaak, en over de Wangen dermaaten gelegt wordt, dat derzelver beide einden elkander kruisschen op het bovenste gedeelte van het voorhoofd.

Diastasis ossis hyoidei.

De Afwyking des Tongbeens.

§ 1387.

Een der hoornen van het Tongbeen zegt men, kan afwyken van het overëenstemmend verlengzel des Schildwyze Kraakbeens van het Strottenhoofd, en gevolgen hebben die uitermaaten gevaarlyk zyn.

§ 1388.

Derzelver oorzaaken worden inzonderheid gebragt tot eene uiterlyke drukking, en

en het ſchielyk doorzwelgen van een harde en groote Brok. Haare kentekenen beſtaan in een ſchielyk voorkoomend onvermoogen om eenigerlye voedzelen door te zwelgen, eene beſtendige neiging tot doorſlikking, en het gevoel eener kleine harde verhevenheid, die pynlyk is op het aanraaken.

§ 1389.

Wat ook van dit alles zyn mooge; de herſtelling wil men dat gedaan kan worden, door de twee voorſte Vingeren der eene Hand te plaatzen op, en in de nabyheid van de voorgemelde verhevenheid; door de Wysvinger der andere Hand, langs het zydelyk gedeelte der Tong te brengen tot aan het einde des verlengzel van het Schildwyze Kraakbeen; en eindelyk, door met deezen Vinger het einde des Tongbeens naar beneden te drukken als het opwaards, en met de Vingeren der andere hand zulks te doen naar boven, als het nederwaards is afgeweeken.

De Afwyking van de vooreinden der Ribben *Diaſtaſis coſtarum.*

§ 1390.

De afwyking van de Vooreinden der Ribben met haare Kraakbeenderen, of tegelyk met deeze van de zydelyke indrukzels des Borſtbeens, is zeer zeldzaam, en wordt van meeſt alle Heelkundige Schryvers met ſtilzwygen voorby gegaan. Ik zoude zeeker het zelfde gedaan hebben, indien my niet de eerſte deezer verplaatzingen, met betrekking ſlegts tot eene enkele Rib, ééns was voorgekoomen, en ik dus verzeekerd was van haare mooglykheid. Het geval is ligt te kennen, uit eene kleine harde verhevenheid ter plaatze der afwyking; word herſteld door eene zagte en tegelyk agterwaardſche drukking te maaken op het einde der Ribbe; en beveſtigt door den aanleg eener dikke Drukdoek, het *Verband des Lighaams*, en den *Schouderband.*

De Afwyking van het Zwaardwyze Kraakbeen. *Diaſtaſis cartilaginis enſiformis.*

§ 1391.

Deeze is doorgaans het gevolg eener Val met het vooronderſte gedeelte van de Borſt, op eenig uitſtekend hard Lighaam. Ze veroorzaakt, drukking, of kwetzing van de Maag en der Lever, en hier van ontſpruiten, aanhoudende Braakingen, de Hik, Maagpynen, Flauwten, Uitſtortingen van Bloed in de Buikholte, met derzelver gevolgen, en dergelyken. Deeze Toevallen, gevoegd by het ge-

voel eener indrukking, ter plaatze der verééniging van dit Kraakbeen met het Borſtbeen; en den meer buitenwaardſchen ſtand van deszelfs onderſte uitëinde; moet men tevens beſchouwen, als de meeſt beſliſſende Kenmerken deezer verplaatzing. Derzelver herſtelling is moeilyk, en ſomwylen zelfs onmooglyk, uit hoofde der byzynde Kneuzing, Uitſtorting, en Zwelling. Ze wordt beproefd, door de punt van het zwaardwyze Kraakbeen binnenwaards te drukken, en het bovenëinde buitenwaards te brengen, door deszelfs zyranden zoo veel mooglyk zy te vatten tuſſchen den Duim en Wysvinger. Is deeze behandeling vrugtloos, en zyn de toevallen dringend, alsdan moet men met zeer veel voorzigtigheid, het meergemelde Kraakbeen ontblooten door eene inſnyding, en zig van deeze bedienen ter herſtelling. In minder gevaarlyke omſtandigheden daarëi tegen, laat men het geval aan de Natuur over, en beteugeld ſlegts de Toevallen, door het gebruik van ontlaſtende, verkoelende, en Pynſtillende Geneesmiddelen.

Diaſtaſis oſſium innominatorum ab oſſe ſacro.

De Afwyking der Ongenaamde Beenderen van het Hyligbeen.

§ 1392.

De Ongenaamde Beenderen wyken miſſchien nimmer van het Hyligbeen, dan by Vrouwen, en ingevolge eener zeer moeilyke Verlosſing. Eene tegennatuurlyke beweegbaarheid, Pyn, en kraakend geluid, ter plaatze hunner verééniging, gepaart met onvermoogen in het ſtaan, en de voortgaande beweeging, zyn de gewoone Kenmerken deezer afwyking. De herſtelling en beveſtiging geſchieden gelykelyk, en beide op eene langzaame wyze, door eene volſtrekte ruſt in een liggenden ſtand van het Lighaam; door het Bekken te omvatten, en van tyd tot tyd meerder te vernauwen, met een Kringswys Verband, of met een Staalen Beugel, bekleed met Leder, of met eenige andere zagte zelfſtandigheid: en door een aanhoudend gebruik te maaken van verſterkende Geneesmiddelen, zoo wel als van dergelyke Stovingen, Baden, en wat dies meer zy.

Diaſtaſis oſſium pubis.

De Afwyking der Schaambeenderen.

§ 1393.

Van deeze moet ik in het weezenlyke alles zeggen, wat ik gezegt hebbe van de voorige. De Oorzaaken, de kenmerken, de gevolgen, en de behandeling, verſchillen niet van elkanderen. Het eenige dat hier in aanmerking komt, zyn de plaats-

plaatslyke verſchynzelen, die in het voorige geval, aan de agter-zyde deelen van het Bekken, in dit, aan deszelfs voorſte gedeelte beſpeurd worden, en gemaklyk van zelve begreepen worden.

§ 1394.

Als een byzonder ſoort deezer afwyking moet men beſchouwen, die afhangt van de doorſnyding der Kraakbeenhegting, in de Konſtbewerking vau SIGAULT, ter begunſtiging eener anderzints onmooglyke Verlosſing. In dit geval naamlyk moet men zig bedienen van den Band des Beroemden CAMPERS, die tegelyk de van een geweeken Beenderen by een brengt, en gelegenheid geeft om de gemaakte Wonde, met zeer veel gemak te kunnen verbinden: een Werktuig waarlyk, zoo voortreflyk, als eenvoudig.

De Afwyking van het Staartbeen. *Diaſtaſis oſſis coccygis.*

§ 1395.

DE AFWYKING VAN HET STAARTBEEN, wordt vry algemeen beweerd, dat geſchieden kan op tweërlye wyzen, naar buiten naamlyk, en naar binnen; of, om my meer nauwkeurig uit te drukken, naar agteren, of naar vooren.

§ 1396.

Het eerſte geval is doorgaans toegeſchreeven aan moeilyke Verloſſingen, uit hoofde der verbeelde drukking van het hoofd des Kinds, tegen dit Been. Ik kan egter bezwaarlyk gelooven, dat hier van voorbeelden te vinden zyn; en hebbe dezelve ten minſten, voor zoo veel myn geheugen, en myne aantekeningen toedraagen, nog nimmer aangetroffen. Zoo lang ook (dit is eene byzondere aanmerking van voorgenoemden Hoogleeraar) het hoofd bekneld ſtaat, drukt het niet tegen het Staartbeen; en als het doorſchiet, is de Verloſſing zoo ſchielyk volëindigt, dat het geen de minſte dusdaanig naadeelige werking daar op hebben kan. Misſchien egter is het waar, dat de Vroedvrouwen veel hier aan toebrengen, door, met de terugdrukking deezes Beens, de Verloſſing te willen verhaaſten: dog dit is een geval, 't welk niet op rekening kan geſteld worden van de Verlosſing zelve.

§ 1397.

De voorwaardſche Afwyking, is altoos het gevolg van een uiterlyk geweld,

 wer-

werkende bepaaldelyk op het bovenste gedeelte des Staartbeens. De agterwaardsche moet noodzaaklyk afhangen van eene dergelyke oorzaak, haare kragt inzonderheid oeffenende op den punt van dit Been. Het eerste geval gaat meestal verzeld met Kneuzing van het peesägtig uitbreidzel der Lenden; en wordt gevolgd, van Ontsteking en Zwelling niet alleen, maar ook veelmaalen van aanmerklyke Verzweeringen. Het laatste, de mooglykheid daar van ondersteld zynde, kan niet anders dan een zeer zeldzaam verschynzel zyn; om reeden, dat het Staartbeen ter deezer plaatze, vry dun en buigbaar zynde, den gemaakten indruk niet schynd te kunnen voortplanten tot aan het bovenstuk, met zoo veel kragt als genoeg zyn zoude om dit van het Hyligbeen te doen afwyken. Dit gebrek derhalven, zal ik aanmerken als de vrugt eener weelderige verbeeldingskragt, die niet verdiend dat we ons een oogenblik daar mede ophouden.

§ 1398.

Dezelfde Afwyking, de voorwaardsche naamlyk, wordt gekend aan de pyn die 'er is by het hoesten en de ontlasting der uitwerpzelen, vergeleeken met den aart der toegebragte beleediging, en den buitenwaardschen stand van den punt des Staartbeens. De Toevallen welke deeze doorgaans opvolgen, zyn Ontsteking, Verzweering, en Beenbederf.

§ 1399.

Ter herstelling wordt aanbevoolen, het opligten van het inwaards gedrukte gedeelte des Staartbeens, met de Wysvinger der regter Hand te brengen in den Endeldarm, naa dat men dezelve alvoorens besmeerd heeft met Olie, Pomade, of dergelyken. Ik hebbe op deeze behandeling niets anders aantemerken, dan datze geschieden moet met veel voorzigtigheid, en men tevens het onderste einde van het Been, met twee of meer vingeren der linker Hand inwaards drukken moet.

§ 1400.

De Verbanden, welke hier doorgaans worden voorgeschreeven, kan ik niet zien dat van eenig nut zyn, dan ter bepaaling der noodig gekeurde aanlegzels, in nevensgaande aanmerklyke Kneuzingen. De rust is noodzaaklyk; gelyk ook eene schraale en weekmaakende Eetregel, of het dikmaalig gebruik van zeer zagte Laxeermiddelen. Versterkende Stovingen, Berookingen van denzelfden aart, dergelyke Dampbaden, en het zitten op een doorgaat Kussen, zyn altoos, en zonder eenige bepaaling, aanprysbaar.

De

De Afwyking der groote en kleine Ellepyp. *Diastasis radii & ulnæ.*

§ 1401.

Deeze, van sommige gesteld, van anderen tegengesprooken, kan geene plaats grypen, dan aan de zyde der Voorhand, en alleen buiten- of binnenwaards, niet naar vooren of naar agteren. Hoedaanig dezelve ook geschied zy, altoos gaatze gepaart met eene verrekking der Banden; doorgaans ook met eene wyeägtige verzaamling in deeze, en de schede der voorbygaande Peezen; en eischt hieröm inzonderheid, oplossende aanlegzels, matig sluitende verbanden, en eene bestendige rust van het beleedigd Deel.

De Afwyking der Voor- en Nahandsbeenderen. *Diastasis ossium carpi & metacarpi.*

§ 1402.

Een of meer der Beenderen van de Voorhand, kunnen door een slag of val, binnen of buitenwaards verplaatst worden. Hetzelfde is waar omtrent die van de Nahand.

§ 1403.

Beide deeze verplaatzingen zyn kenbaar, aan eene meer of min groote en harde verhevenheid aan de zyde der uitwyking, en eene evenreedige holte aan de tegengestelde zyde. Men hersteld dezelven, door eene zagte drukking te maaken op de uitgeweeken Beenderen, na dat men de Hand alvoorens, zoo veel mooglyk zy, heeft doen uitrekken. Het Verband bestaat uit twee dikke en vierkante Drukdoeken, nat gemaakt in Azyn en Water bedeeld met het *Ammoniakzout;* aangelegt aan de binnen en buitenzyde van de Hand; en gesteund door een Windzel, zoo veel de natuur van het geval toelaat aangeslooten. De Hand en Voorärm, worden geplaatst in den *Armband;* en men voorziet in de mooglyke, of reeds byzynde Toevallen, door de algemeene Middelen, de Leefregel, en dergelyken.

De Afwyking des Kuitbeens. *Diastasis fibulæ.*

§ 1404.

De Afwyking van het Kuitbeen, is alleen betreklyk tot deszelfs onderste vereëniging met het Scheenbeen. Ze veröorzaakt veeltyds zeer moeilyke Toevallen, en

en altoos, Pyn, Zwelling, belemmerde beweeging van het gewrigt des Voorvoets, en eenen meer buitenwaardschen stand van den buitensten Enklauw. Deeze Toevallen, strekken tevens tot kenmerken van dit gebrek, welks herstelling noch uit- noch tegenrekkingen vordert, maar slegts eene onderlinge aanëendrukking der beide Beeneinden, door de vlakke hand van den Heelmeester. Het verband is gelyk aan dat der ontwrigting van den Voorvoet. De bykoomende Toevallen moeten elk naar zynen aart behandeld worden.

Diastasis ossium tarsi & metatarsi.

De Afwyking der Beenderen, van den Voor- en Navoet.

§ 1405.

Deeze verschillen in het weezenlyke niet van die der Voor- en Nahandsbeenderen §. 1402 en 1403. beschreeven. Alles derhalven wat ik daar ter plaatze hebbe aangemerkt, kan men hier op toepassen; met die bepaling nogthans, dat de verplaatzing daar we nu van spreeken, geschied op of nederwaards, daarze in het voorige gebrek altoos naar buiten of naar binnen plaats grypt.

IV. HOOFTDEEL.

Degenerationes substantiarum ossium.

De Ontäartingen van de zelfstandigheid der Beenderen.

§ 1406.

Onder deezen naam begrype ik alle veränderingen van het natuurlyk saamenstel der Beenderen, zoo ten aanzien van derzelver vastheid, rigting, omtrek, en oppervlakte; als ten opzigte van den saamenhang hunner deelen, en gevoeligheid; voor zoo veel naamlyk, als elk dier veränderingen, niet enkel afhanglyk is van eene uiterlyke oorzaak.

§ 1407.

Tot de Klasse van deezen derhalven, behooren, de *broosheid der Beenderen*, derzelver *Weekwording*, de *Engelsche Ziekte*, de *Beenknobbels*, de *Zwelling der Beenëinden*, de *Winddoorn*, het *Vleesch-beengezwel*, het *Beenbederf*, de *Tak en Bladwyze verhevenheden der Beenderen*, de *vermindering hunner zelfstandigheid door opneeming van Beenstof*, en *de Beenpynen*.

§ 1408.

§ 1408.

Wy zullen onder de volgende Opſchriften, elk deezer veränderingen, in haare meeſt weezenlyke byzonderheden voordraagen.

De Broosheid der Beenderen. *Fragilitas ossium.*

§ 1409.

De Broosheid der Beenderen onderſteld zulk eene geringe kragt van aanëenhang in derzelver ſaamenſtellende Deelen, datze of door de onvermydelyke Levensbeweegingen, of door eenig zeer gering uiterlyk geweld, verbrooken worden.

§ 1410.

Dit gebrek kan afhangen van eene gebreklyke Voeding; van eene te kleine hoeveelheid, of zieklyke geſteltheid des Mergs; en van eene pokkige, ſcheurbuikige, of kankerägtige ſcherpte der Vogten.

§ 1411.

Somwylen wordt niet meer dan een enkel Been, door deeze Ziekte aangetast; ſomwylen, en dit zelfs is wel het gemeenzaamst, verſpreid ze zig gelykelyk over alle, of immers de meeſte Beenderen van een zelfde Voorwerp.

§ 1412.

Derzelver Kenmerken, beruſten alleenlyk op de waarneeming der Beenbreuken daar van afhanglyk; dat is te zeggen, dat 'er geene zyn uit welke men tot haar beſtaan beſluiten kan, dan de voortkomſt eener Beenbreuk, ingevolge eener nauwlyks merkbaare oorzaak.

§ 1413.

Omtrent de Geneezing moet men aanmerken, dat dezelve altoos buitengemeen bezwaarlyk, en in zeer veele gevallen zelfs, geheel onverkrygbaar is. Algemeen genoomen, behoord de behandeling te worden ingerigt overëenkomſtig de van elders bekende oorzaak, die men met de meeſt mooglyke zorgvuldigheid moet naarſpooren. Dat in het geval der eerſte oorzaak, § 1410. aangeweezen, eene voedende en verkwikkende Eetregel; in dat der tweede, de toediening van ſlymige, gelyeägtige, en vette Voedzelen; in het geval der drie laatſten, het ge-

 bruik

bruik der meest aangepreezen soortelyke Geneesmiddelen moet plaats grypen, kan misschien niet geheel onnut zyn hier by te voegen.

De Weekwording der Beenderen.

§ 1414.

Mollities ossium. WEEKWORDING DER BEENDEREN, betekend die ontäarting derzelver, welke haar buiten de mooglykheid steld, om zonder buiging, of verbreeking, te weêrstaan aan de werking der Spieren, aan die der zwaarte van het Lighaam, of aan eenig uiterlyk vermoogen, daar op toegepast.

§ 1415.

De Oorzaaken deezer Ziekte kunnen met geen de minste zeekerheid bepaald worden. Alles waarlyk, wat men hier van immer gezegt heeft, berust enkel op onderstellingen, gemaakt en verbreid van sommige, en twyffelägtig beschouwd of weêrsprooken van anderen.

§ 1416.

Meestäl wordt dezelve voorgegaan, van zeer sterke en aanhoudende Pynen, dan eens met, dan eens zonder, eenige blykbaare ongesteltheid des Lighaams. Eens begonnen zynde, maaktze of langzaame, of haastige vorderingen; en klimd somtyds tot zulk eene hoogte, datze een Mensch van gewoone, of meerder lengte, veränderd in een Dwerg van vier of minder Voeten.

§ 1417.

Zoo weinig als we de oorzaaken deezer Beensverbastering kennen, zoo weinig zyn ons ook bekend derzelver soortelyke Hulpmiddelen. Dezulken, welke en door redeneering, en door proefneemingen, ons als de beste toeschynen, zyn de Braak- en Purgeermiddelen, de Koortsbast, en de bereidzelen van het Yzer, inwendig; en uiterlyk, de Blaar- en Etterdragten, benevens geestryke Wassingen, Specery̆ägtige Smeerzels, drooge Wryvingen, en dergelyken.

§ 1418.

In het geval van een blykbaar Pokssmet, of eener Scheurbuikige ongesteltheid der Vogten, kunnen de gewoone hulpmiddelen deezer Ziekten, vereenigd worden met de voorige, voor zoo veel derzelver natuur zulks toelaat, om te meer

der-

der te voldoen aan eene hoop van geneezing, welke ongelukkig, maar al te veel te loor gesteld wordt.

De Engelsche Ziekte.

§ 1419.

De ENGELSCHE ZIEKTE, is byzonder eigen aan Kinderen in de Noordelyke deelen van Europa. Ze tast dezelve nimmer aan beneden den ouderdom van zes Maanden; en duurd zeldzaam langer dan tot die van tien Jaaren. Altoos is dezelve gegrond op eene Weekwording der Beenderen, afhanglyk van oorzaaken, welke we niet kennen dan in haare uitwerkzelen. *Rachitis.*

§ 1420.

Deeze Ziekte heeft twee Tydperken, welken men nauwkeurg moet onderscheiden van elkanderen, en die elk op zig zelve, haare eigen en soortönderscheidende Verschynzelen insluiten.

§ 1421.

In het eerste Tydperk, wordt de Huid langs de gantsche uitgestrektheid van het Lighaam slap; het Hoofd en de Buik vergrooten in haaren omtrek meerder dan de overige Deelen; de eerste vlugheid des Lighaams, wordt vervangen door Zwakheid en Vadzigheid; de Ledemaaten, hoe veel voedzel de Kinderen ook gebruiken moogen, vermageren meer dan ze aanwinnen; de Tanden koomen zeer traag te voorschyn; de Spraak blyft agterlyk; en 'er wordt meestäl eene moeilyke Ademhaaling, en aanhoudend Sluipkoortsje waargenoomen.

§ 1422.

In het tweede Tydperk zyn alle voorgemelde Verschynzelen, of immers de meeste derzelver aanweezig; en koomen 'er van tyd tot tyd by, doorbuigingen van het Lighaam der lange, vooral der Dye- Scheen- en Kuitbeenderen, Uitzettingen van de einden deezer zelfde Beenderen, van die der Ribben aan de zyde van het Borstbeen, en met één woord van alle; Kromwordingen van den Ruggraat naar deeze of geene Zyde, of naar agteren; gelyk ook, als zoo veele voorbooden van een slegt uiteinde, Bloedvlekken verspreid langs de oppervlakte van het Lighaam, veelvuldige Neusbloedigen, en Teering.

§ 1423.

De Geneezing is ſomwylen mooglyk in het eerſte Tydperk; ſomwylen ook in het tweede; als naamlyk hierïn niet gezien worden de drie laastgemelde Verſchynzelen, of eenige andere, van hetzelfde aanbelang.

§ 1424.

De beste Behandeling in het eerſte geval, beſtaat daar in; dat men nu en dan den Buik zuivere met middelen, welke den Darmbuis niet verzwakken, nog veel beweeging maaken in het Lighaam; dat men daaglyks geeve twee poeijers van een mengzel, dat ik ter zyner plaatze, onder den naam van *Poeijer voor de Engelſche Ziekte* zal mededeelen; dat men de Eetregel bepaale, tot drooge, verkwikkende, en verſterkende Voedzelen, zoo in de gedaante van Spyzen, als van Dranken; dat men het Kind doe ſlaapen op een Bedde van *Eikenvaaren*; dat men hetzelve, in eene drooge Lucht, op deeze of gene wyze, dat is te zeggen, door Wandeling, of Ryden, veel beweeging geeve; en eindelyk, dat men de oppervlakte des Lighaams, daaglyks wryve met Wolle Doeken, doortrokken met den damp van Speceryägtige Middelen.

§ 1425.

In het tweede geval, moet men gebruik maaken van even deeze zelfde Hulpmiddelen; en daarënboven van een *Konst-Keurslyf*, ter bepaling van den Ruggraat; en van *Konstlaarzen*, ter regting van de doorbuigende Dye- Scheen- en Kuitbeenderen.

§ 1426.

In de te vooren gemelde drie laaſte omſtandigheden, zyn alle die Middelen doorgaans vrugtloos; is den Dood des Lyders na genoeg zeeker; en moet men denzelven enkel onderwerpen aan eene zagte, voedende, en zuurtemperende Eetregel.

De Beenknobbels.

§ 1427.

Exostoſes. BEENKNOBBELS noemt men in 't algemeen, alle die Gezwellen, welke ſlegts een meer of min bepaald gedeelte der Beenderen inneemen, en zig uitwendig, onder de gedaante eener harde, onindrukbaare, en nauwkeurig omſchreeven Zwelling aanbieden.

§ 1428.

§ 1428.

Deeze bepaaling heeft veele onvolkoomenheden; en verpligt onder anderen, tot eene uitbreiding van den lyst der Ziekten, buiten eenige noodzaaklykheid, en dus ook onbestaanbaar met de wetten eener goede Leerwyze.

§ 1429.

Wy zullen om deeze reeden, dezelve, alsöf ze nimmer gemaakt ware, voorby gaan; en de *Beenknobbels* beschouwen, meer in overëenkomst met haare weezenlyke hoedaanigheden, dan met die haarer meestäl toevallige omstandigheden, op welke inzonderheid, deeze zelfde Bepaaling gegrond is.

§ 1430.

Door *Beenknobbel* derhalven, verstaa ik alle uitzetting, alle zwelling der Beenderen zonder onderscheid, welke gedaante, vastheid, plaatzing, uitgebreitheid, en oorzaaken, dezelve ook hebben mooge. Ik onderscheide haar eenvoudig in twee hoofdzoorten; in *Waare* naamlyk, en *Onwaare*.

§ 1431.

De WAARE BEENKNOBBELS, zyn of vast, en zoo hard, of harder dan het Been zelve; of celägtig, en slegts met eene dunne, en vaste Beenkorst omtoogen. Dezelve bepaalen zig binnen eenen zekeren omtrek, aan het buitenste of binnenste gedeelte der Beenderen; of zyn uitgebreid langs derzelver geheele uitgestrektheid, en zelfstandigheid. *Exostoses veræ*

§ 1432.

De ONWAARE zyn minder hard dan de Beenderen zelve, en uit dien hoofde, eenigzints, hoewel weinig indrukbaar. Ze bepaalen zig meestal tot het midden der Beenderen, en gaan doorgaans, zoo niet altoos, verzeld van de gewoone kenmerken der Venusziekte. *Exostoses spuriæ.*

§ 1433.

Beide deeze soorten van Beenknobbels; ik wil zeggen, de Waare en de Onwaare, verschillen daarin van elkanderen, dat de eerste kunnen zyn, of *goedäartig*, of *kwaadäartig*, en de laaste altoos behooren tot de Klasse der tweede.

§ 1434.

Exostoses benignæ. GOEDAARTIGE BEENKNOBBELS noeme ik dezulke, welke niet afhangen van eene ongesteltheid der Vogten, onpynlyk zyn, een bepaald gedeelte slegts van een Been inneemen, en geenerlye Wanördes in het overige des Beens, of in de zagte Deelen welke het Been bedekken, veröorzaaken. De aangebooren Beenknobbels derhalven; dezulke welke in een anderzints gezond gestel, zonder eenige blykbaare oorzaak voortkoomen, of het gevolg zyn eener voorgaande uiterlyke beleediging; die eindelyk welke afhangen van eene nederzetting der stof van eenigerlye heete Ziekte, door de Natuur of Konst weder naar elders afgegeleid, of uitgeworpen; kunnen alle tot deezen gebragt worden.

§ 1435.

Exostoses malignæ. KWAADAARTIGE BEENKNOBBELS zyn, die het grootste gedeelte, of de gantsche uitgestrektheid van een Been inneemen; haaren oorsprong ontleenen uit eene zeer groote Ontsteking en Veréttering in het Celwyze gedeelte des Beens, of uit eene algemeene scherpte der Vogten; en die daarënboven verzeld zyn van eenige andere, 't zy plaatslyke, 't zy algemeene Wanördes. Tot de Klasse van deeze kunnen dus gebragt worden, de Beenknobbels, veröorzaakt door nederzetting eener Ziekte stof, welke men niet heeft kunnen afleiden nog uitwerpen; dezulke welke gemaakt worden in het Scheurbuik, de Venusziekte, en in eene Kropzeerige gesteltheid; gelyk ook die gene, welke aanmerklyke Pynen veröorzaaken, of verzeld zyn van Ontsteking, Verzweering, Beenbederf, en dergelyke.

§ 1436.

Een ander verschil, gemeen aan alle Beenknobbels zonder onderscheid, is, dat sommige *Versch* zyn, anderen *Veröuderd*. Dit verschil, en het voorige, zyn beide weezenlyk, en bepaalen met elkanderen, de mooglykheid of onmooglykheid, het gemak of de moeilykheid, de gedeeltelyke of geheele Geneezing, en dus ook de Voorzegging van alles, wat men te vreezen, of te hoopen heeft.

§ 1437.

De Behandeling, berust insgelyks op dezelfde verscheidenheden; dat is te zeggen, datze in alle gevallen moet overéénkoomen, met de Natuur, de Oorzaaken, de duuring, en de toevallige Omstandigheden der Beenknobbels. De volgende byzonderheden, koomen hier omtrent voornaamlyk in aanmerking.

§ 1338.

§ 1438.

De *Aangebooren Beenknobbels*, hoedaanig deeze ook zyn moogen, moet men niet aanraaken, maar geheel overlaaten aan de beslisfing der Natuur. Deeze naamlyk is dit eigen, datze met het Lighaam, tot eene zekere grootte aanwasſchen, en vervolgens onveränderlyk dus blyven tot aan den eindpaal des Levens. Ik ſpreeke in dit alles by Ondervinding; en beroepe my ten dien opzigte, op een zeer ſchoon geval van dien aart, door my by eene Tagtig Jaarige Vrouw waargenoomen, en thans beruſtende in het uitmuntend Cabinet des grooten Campers.

§ 1439.

Het zelfde is waar, omtrent alle goedäartige Beenknobbels zonder onderſcheid, van welk eene oorzaak zy ook afhangen; mits egter dat deeze geweeken zyn, en de Beenknobbel zig bevind in haaren ſtaat van volkoomenheid.

§ 1440.

In zulke deezer Gebreken integendeel, waarïn de oorzaak nog aanhoud te werken, en de uitzetting dienvolgens, van tyd tot tyd toeneemt, moet men de eerſten op alle mooglyke wyzen te keer gaan, door het aanwenden van Geneesmiddelen tegengeſteld aan deeze, en de laaſten tragten te bepaalen, door eene regelmaatige Heelkundige behandeling. Tot de eerſten behooren, in het geval eener ſchynbaar volkoomen Gezondheid, eene ſtrenge Eetregel, de Aderlating, en dikmaal herhaalde Buikzuiveringen: in het geval eener uiterlyke beleediging, dezelfde Hulpmiddelen, dezelfde Eetregel: in dat eener nederzetting der ſtof van eenigerlye haaſtige Ziekte, verdunnende, verkoelende, Buikzuiverende, doorwaaszemende, en Waterdryvende Geneesmiddelen. Tot de laaſte kan men betrekken, het gebruik inzonderheid, van ſaamentrekkende, terugdryvende, of oploſſende Plaatsmiddelen, en van ſluitende Verbanden.

§ 1441.

Beenknobbels, afhanglyk van eene groote Ontſteking of Verëttering in het Celwyze gedeelte der Beenderen, in het Mergvlies, of in het Beenvlies, behooren behandeld te worden, eerſt met ontlaſtende, verdunnende, verkoelende, en oploſſende Hulpmiddelen, zoo uit als inwendig toegediend; en vervolgens inwendig, met de *Koortsbaſt* en den *Geeſt van Koperrood;* uitwendig met zagtelyk prikkelende, en Speceryägtige Aanlegzels, in de gedaante inzonderheid van Pappen.

Als

Als by deeze, de dekkende zagte Deelen mede in Verzweering vallen, moeten die Verzweeringen door eene ruime insnyding geöpent worden, om eene vreije ontlasting te geeven aan den ingeslooten Etter. Het ontbloote en uitgezette, of ook tevens verzwooren gedeelte des Beens, in dit geval, verbind men of droog, of met Balzemägtige Heelmiddelen.

§ 1441.

Dat soort van Kwaadäartige Beenknobbels eindelyk, welke door eene Scheurbuikige, Kropzeerige, of Pokkige ongesteltheid der Vogten worden voortgebragt, erkennen geene andere Geneeswyze, dan die bestaat in het aanwenden van Hulpmiddelen, tegengesteld aan de heerschende, en van elders bekende Vogtsverbastering. De meest geneesbaare van deezen, zyn de Pokkige; doorgaans, *Tophi.* hoewel zeer onëigen, onder den naam van KALKBUILEN beschreeven.

Intumescentia extremitatum ossium.

De Zwelling der Beeneinden.

§ 1442.

Deeze bestaat zeldzaam op zig zelve, maar is doorgaans afhanglyk van Engelsche Ziekte, of Pokſmet. Eene zeer groote Kneuzing der Gewrigten egter, kan dezelve insgelyks voortbrengen.

§ 1443.

Haare behandeling kan in de twee eerste gevallen ontleend worden, uit die der Engelsche Ziekte, en der Pokkige Beenknobbels. In het laatste geval bestaat dezelve inzonderheid, in den aanleg van Geestryke oplossende Plaatsmiddelen, en welsluitende Verbanden.

De Winddoorn.

§ 1444.

Spina ventosa. WINDDOORN, betekend eene Zwelling van de einden der lange Beenderen, of van eenig Sponsägtig Beendeel in het algemeen, afhanglyk van eene oorzaak, in het binnenste des Beens zelve, huisvestende.

§ 1445.

Kinderen zyn aan dit Gebrek meer onderhevig dan Volwassene. De reeden hier

hier van moet gezogt worden, in de minder vastheid hunner Beenderen, en het grooter aantal van Vaten, door dezelve verspreid.

§ 1446.

De afgelegen oorzaaken kunnen niet in alle gevallen met zeekerheid bepaald worden. Somwylen egter schynd het, dat dezelve bestaan in eene Kropzeerige of Pokkige ongesteltheid der Vogten; eene erflyke gesteltheid; terug gedreeven Schurft, Hoofdzeer, of andere Huidziekten; en zelfs in eene nederzetting van de stof der Kinderziekte; van eenige andere koortsägtige Ziekte met uitslag; en dergelyken.

§ 1447.

De kenmerken zyn verschillend, naar dat het gebrek zelve zig bevind in deeze of gene van deszelfs drie Tydperken; het begin naamlyk, staat, of doorbraak.

§ 1448.

Die van het eerste Tydperk, bestaan enkel in eene diepe en scherpe Beenpyn, die door de warmte van het Lighaam al, door uiterlyke aanraaking, niet, vermeerderd wordt, zonder eenige de minste nevensgaande zwelling.

§ 1449.

Die van het tweede Tydperk, zyn eene gedeeltelyk harde, gedeeltelyk zagtere Zwelling, ter plaatze voornaamlyk der Beenpyn; en het verminderen deezer in evenreedigheid van het toeneemen der Zwelling.

§ 1450.

Tot die eindelyk van het laaste Tydperk, behooren de doorbraak des Gezwels met een of meer kleine openingen, welke meestäl veel Vogt uitwerpen, zonder het Gezwel zelve eenigzints te doen verminderen, en zeer genegen zyn tot eene Sponsägtige uitgroeijing van Vleesch; gelyk ook, eene ongelyke oppervlakte van het Been in den grond der Verzweering, kenbaar somwylen door het Gezigt, somwylen alleenlyk, door het onderzoek met een Tent-Yzer.

§ 1451.

De Geneezing is somwylen mooglyk, somwylen onmooglyk. Ze is altoos, meer een Gewrogt der Natuur, dan van de Konst. De beste Behandeling bestaat

misschien daarin, dat men de Levenskragten, die doorgaans in deeze Ziekte zwak zyn, zoo veel mooglyk onderſteune, en zelfs opwakkere, door het gebruik van den Koortsbaſt; de Vogten verzagte, door eene geſchikte Eetregel, en het toedienen der verdikte uittrekzels van het *Guajachout*, en der *Sarſaparille Wortel*; en uitwendig, in het eerſte Tydperk, gebruik maake van verzagtende, in het tweede van deeze en eenigzints prikkelende, en in het derde van verſterkende, bederfweerende. en Balzemägtige Hulpmiddelen.

Het Beenbederf.

§ 1452.

Caries. Door Beenbederf, verſtaat men die ontäarting van de Zelfſtandigheid der Beenderen, welke zeer wel kan vergeleeken worden by eene beginnende Verſterving der zagte Deelen, mits dat dezelve haaren oorſprong neemt, aan de buitenſte oppervlakte der Beenderen.

§ 1453.

De Oorzaaken deezer ontäarting, zyn ſomwylen uitwendig, ſomwylen inwendig. Tot de eerſte behooren, de Wonden, Zweeren, en Kneuzingen die tot in of aan het Been doordringen, of alleen het Beenvlies beleedigen, op eene wyze, welke deszelfs geheelheid verbreekt, de omloop der Vogten door de Vaten van hetzelve vernietigt, of het geheel doet afſcheiden van de buitenſte oppervlakte der Beenderen. Tot de laaſte kan men inzonderheid betrekken, de eigen Ontſteking en Verzweering van het voorgemelde Vlies; gelyk ook, eene Scheurbuikige, Kropzeerige, Pokkige, of Kankeragtige ſcherpte der Vogten.

§ 1454.

Deszelfs kenmerken verſchillen, naar het verſchil zelve des Beenbederfs, zoo wel, als naar deszelfs verſchillende Tydperken, en den ſtaat der zagte Deelen in den omtrek des Beens geleegen.

§ 1455.

Niet alle Beenbederf naamlyk, is gelyk aan zigzelve, maar dan eens *droog*, dan eens *vogtig* en als doorknaagd van de Wormen. Somwylen is hetzelve *eenvoudig*, ſomwylen *ſaamengeſteld*. Dan eens bevind zig hetzelve in zyn *begin*. dan

dan eens in zyn *ſtaat*, dan eens in zyne *afſcheiding*. Somtyds is het *bedekt door de zagte Deelen* welke het Been natuurlyker wyze omringen, of *door ſpons-agtig Vleeſch*: ſomwylen vertoond het zig vry, en geheel ontbloot van alles, aan het onderzoek der Zintuigen. Alle deeze veranderingen geeven haare byzondere verſchynzelen.

§ 1456.

In het DROOGE BEENBEDERF, veranderd de effenheid en vaſtheid van het Been weinig; is de hoeveelheid van het uitvloejend Vogt, als 'er eene Verzweering by is, gering; en blyft de kleur des Beens, in het eerſte en tweede Tydperk van het gebrek, vry natuurlyk, maar wordt geel, en bruin, by het naderen der Afſchilfering. *Caries ſicca.*

§ 1457.

In het VOGTIG BEENBEDERF, is de uitvloed van een dun, geelverwig, en rot Stinkvogt, zeer aanmerklyk; het Been als doorboord met ontallyk veele kleine gaatjes; en de natuurlyke kleur van deszelfs ſponsagtige Zelfſtandigheid die bloot ligt, weinig, of geheel niet veranderd. Somwylen egter, zyn voorgemelde gaatjes niet zeer kenbaar, om datze met een ſponsagtig Vleeſch zyn opgevuld. *Caries humida.*

§ 1458.

Het EENVOUDIG BEENBEDERF, volgt altoos op eene Wonde, Kneuzing, of Verzweering. De kleur van het Been in dit geval, is eerſt wit, en vervolgens geel, bruin, en zwart. Meeſtäl dekt hetzelve ligtelyk met een los, ſponsägtig, en ligt bloedend Vleesch. Somwylen zelfs geneest de Wond of Verzweering geheelyk, maar met een Lidteken, dat eenigzints miskleurig, los, verheven, en altoos onbeſtendig is. *Caries ſimplex.*

§ 1459.

Het SAAMENGESTELD BEENBEDERF, heeft geene bepaalde kenmerken, maar moet meerendeels onderſcheiden worden, door de eigen verſchynzelen der Ziektens, welke de ſaamengeſteldheid uitmaaken. Men ontleene derhalven deeze, uit de Beſchryving der Scheurbuik, van het Koningszeer, de Venusziekte, de Kanker, de Beenknobbels, en dergelyke; gedeeltelyk in dit Werk, gedeeltelyk in Geneeskundige Schriften voorkoomende. *Caries complicato.*

§ 1460.

In een *beginnend Beenbederf*, wykt de kleur des Beens weinig af van het natuurlyke; is de hoeveelheid van het uitvloeijend Vogt niet zeer onevenreedig aan de blykbaare uitgeſtrektheid der nevensgaande Verzweering; en bevind men de gewoone vaſtheid en effenheid der buitenſte oppervlakte van het blootliggend Beendeel, geheel niet, of immers nauwlyks, verandert.

§ 1461.

Het *Beenbederf*, *in zynen ſtaat* zynde, vind men doorgaans het Been bruin of zwart, de uitvloed van Vogt in eene groote hoeveelheid, en de effenheid, en vastheid van hetzelve, meer of min afwykend van de natuurlyke.

§ 1462.

In het *ſcheidend Beenbederf*, blyven alle verſchynzelen van het voorige, dezelfde; gevoeld den Lyder altoos eenige vermeerdering van ſtekende Pynen; en beſpeurd men vervolgens, eene zekere opryzing van het blootliggend Beendeel, of van den geheelen grond der Zweer; gevolgd van eene buitenwaardskeering der randen van het eerſte, of van het uitſteeken eener Beenpunt.

§ 1463.

Zoo lang het *Beenbederf gedekt blyft van de zagte Deelen*, is het zeer moeilyk, om over deszelfs beſtaan te oordeelen. Diepe, en ſcherpe Pynen egter, gevoegd by eene miskleurige, eenigzints lugtägtige, en ſomwylen deegägtige Zwelling; als ook de gewoone verſchynzelen van deeze of gene Vogtsverbastering; of de kennis van eenige uiterlyke en genoegzaame voorgaande beleediging, kunnen eenig Licht verſpreiden in deeze duisternis.

§ 1464.

Het *Beenbederf gedekt met ſponsagtig Vleeſch*, geeft altoos eene groote ontlasting van Etter, van eene etterägtige Stof, of van een miskleurig, en waterägtig Stinkvogt. Een Tentyzer daarenboven, door dit Vleesch gebragt tot aan het Been, onderrigt ons geheellyk van deszelfs aanzyn, door ons de ontblootе, ruuwe, en oneffen oppervlakte des Beens te doen waarneemen. In dit ſoort van Beenbederf ondertuſſchen, gebeurd het ſomwylen, dat men uitwendig niets anders waarneemt, dan eene zeer kleine tepelagtige of blaaswyze verhevenheid, welke dagelyks eene aan-

aanmerklyke veelheid van een dun en waterägtig Vogt laat uitvloeijen. Deeze byzonderheid, die ik niet weete dat door iemand is opgemerkt, ſchynt zoo gering als ze gewigtig is, en zou, alsze wel wierd in agt genoomen, het getal der lekkingen van een geöpent Watervat, waar voor men het meeſtäl aanziet, grootelyks doen verminderen.

§ 1465.

Als eindelyk, het *Beenbederf bloot ligt*, en uit dien hoofde vatbaar is voor het onderzoek des Gezigts, zynwe zeeker van deszelfs aanweezen, door de blykbaare verandering van de natuurlyke kleur der Beenderen, in eene dood witte, geele, bruine, of zwarte. De gewoone effenheid der oppervlakte van hetzelve, daarenboven, vind men in dit geval, doorgaans veranderd.

§ 1466.

Uit alles wat ik van §. 1452, tot hier toe, omtrent de kenmerken des Beenbederfs gezegt hebbe, blykt het ten ſterkſten, dat ik weinig werks maake, van de zoogenaamde algemeene verſchynzelen deezes Gebreks, by de meeste Schryvers met zeer veel gezetheid aangeweezen. De reeden hier van is, dat dezelve, agtervolgens myne ondervindingen, zeer zeldzaam dus plaats hebben; dat is te zeggen, dat niet altoos het verband zwart aanſlaat; de reuk van het uitvloeijend Vogt rottig is; het Been gedekt wordt met een ſponsagtig en ligt bloedend Vleeſch; of de Verzweering dan eens toeheelt, dan weder open breekt; maar dat ſomwylen deeze, ſomwylen gene verſchynzelen gezien worden, en men byna nimmer twee gevallen zal aantreffen, ten deezen opzigte, in alles gelyk aan elkanderen.

§ 1467.

De behandeling des Beenbederfs, ruſt op dezelfde beginzelen, als deszelfs kenmerken; en moet inzonderheid beäntwoorden, aan den ſtaat, de oorzaak, en toevallige omſtandigheden des gebreks; gelyk ook, aan den meer of min veranderden ſtaat der zagte Deelen, welke het bedorven Been, van rondsomme inſluiten. Algemeen genoomen, bevat dezelve deeze weinige byzonderheden.

§ 1468.

In alle Beenbederf zonder onderſcheid, moet men den voortgang daar van, zoo veel mooglyk zy tragten te bepaalen door eene goede Eetregel; door bederf-

weerende en verſterkende Geneesmiddelen; door middelen, tegengeſteld aan de van elders bekende oorzaak, als deeze behoord tot eene ontäarting der Vogten; gelyk ook, door bederfweerende, zagtelyk prikkelende, en geestryke, of Balzemägtige Plaatsmiddelen. De Afſcheiding van het bedorven Beendeel, die alsdan moet plaats grypen, is vooräl het werk van de Natuur, maar wordt begunſtigt, door het opruimen van alle beletzelen welke zig tegen dezelve kunnen aankanten, zoo wel, als door den aanleg, dan eens van drooge en opſlorpende Verbanden; dan eens van Heelmiddelen, genoomen uit de Klaſſe der weezenlyke Oliën, der natuurlyke Balzems, en der wynägtige of ſcherpzuure Geesten, naa dat het Beenbederf ligt of zwaar, oppervlakkig of diep is, en behoord tot het ſoort der eenvoudige, drooge, vogtige, of dergelyke.

§ 1469.

Zoo veele, ſchynbaar kleine, maar inderdaad zeer weezenlyke byzonderheden, in de behandeling des Beenbederfs zyn; dat men niet of zeer weinig gebruik maake van het Tentyzer, onder voorwendzel van zig te verzeekeren omtrent den ſteeds veranderenden ſtaat van het Been: dat men de Verbanden zoo zeldzaam verandere als mooglyk zy, en maar eenigzints beſtaan kan met de hoeveelheid des uitvloejenden Etters: dat men noch te los, noch te vaſt, de Verbanden aanſluite, vermits door het eerſte gelegenheid gegeeven wordt tot weelige uitſpattingen, en het laaſte de opryzing verhinderd van het bedorven Beendeel, by gelegenheid der Afſchilfering: dat men eindelyk, by het wegneemen der Beenſchilfers geenerlye geweld gebruike, maar hier mede tot zoo lang vertoeve, dat dezelve geheel en al zyn los gemaakt van het overige des Beens.

§ 1470.

Wat betreft de behandeling van het Beenbederf met daadelyke Brandmiddelen, door ſommige Heelmeesters met zoo veel verzeekering aangepreezen; ik ben deeze met ſtilzwygen voorbygegaan, zoo, om dat dezelve alle ſchyn heeft van Wreedheid; als om datze byna nimmer aan het oogmerk beantwoord. Ik moet hetzelfde zeggen van de wegbyteling, en uitbooring des bedorven Beendeels, voorgeſchreeven inzonderheid, in een zeer uitgeſtrekt en kwaadäartig Beenbederf der Herſſenpan, van het Borstbeen, en van ſommige langronde Beenderen der Ledemaaten; als waar by ik dezelve insgelyks nutloos, om niet te zeggen, ſchadelyk gevonden hebbe.

§ 1471.

Geheel anders is het gelegen met de doorbooring des Beens in deeze zelfde gevallen, ter ontlasting van den Etter, onder, en in de holte dier Beenderen opgesloten. Deeze waarlyk is dikmaalen van de uiterste noodzaaklykheid, en de beste uitwerking, maar behoord niet regtstreeks tot de eigen behandeling van het Beenbederf.

§ 1472.

De onvatbaarheid van het uitgestrekt Beenbederf der Gewrigten voor allerlyë Hulpmiddelen, anders dan de Afzetting, ontheft my van de moeite om daaromtrent iets meerder te zeggen, dan ik gezegd hebbe §. 408. van de pypzweeren der Gewrigten, vergezeld gaande van deeze. In een geringer graad deezes Beenbederfs, is het gebruik van vloeibaare Balzemägtige Hulpmiddelen, en eene volstrekte rust van het Deel, aangeweezen.

Het Vleesch-Beengezwel. *Osteo-sarcosis.*

§ 1473.

Hier door verstaat men eene plaatslyke, of algemeene uitzetting van eenig Been, gevolgd naar eene voorafgaande weekwording; en bestaande meestäl, van binnen uit eene spons- en vleeschagtige Zelfstandigheid, van buiten uit eene zeer dunne Beenkorst.

§ 1474.

Dit Gebrek ontspruit veeltyds uit eene ontäarting der Vogten; is in den beginne nauwlyks kenbaar; gaat doorgaans verzeld van bestendig aanhoudende en zeer grievende Pynen; verkrygt somwylen eene verbaazende uitgestrektheid; verbasterd veeltyds in eene waare Beenkreeft; en wordt gevolgd van Sluipkoortzen, Uitteering, en den Dood.

§ 1475.

De Geneezing kan in den beginne beproefd worden door zeer sterk saamentrekkende en versterkende Aanlegzels, gepaart met afleidende, versterkende, en vogtverbeterende Geneesmiddelen. In het vervolg is dezelve onmooglyk, en de afzetting des Deels, dezelve door geene andere omstandigheden verbooden zynde, het eenig Hulpmiddel.

De

De Tak- en Bladwyze verhevenheden der Beenderen.

Inæquitates ossium, in modum ramorum & foliorum exstantes.

§. 1476.

Deeze Ziekte is van weinig Schryvers aangeroerd, hoewel dezelve niet zeer zeldzaam is. Ze is de winddoorn der Ouden, beſtaat in eene Tak- en Blad- of Plaatwyze oneffenheid van de buitenſte oppervlakte der Beenderen, en is doorgaans verzeld, of mooglyk het gevolg, van eene uitzetting der gantſche zelfſtandigheid van het Been.

§. 1477.

Hoedaanig de oorzaaken derzelver ook zyn mooge; ze maakt meeſt altoos Ontſteking, Verzweering, en Etterholtens in de zagte Deelen, uit hoofde der prikkeling welke deeze by aanhoudenheid ondergaan moeten; en is zoo veel my bekend zy, ongeneeſlyk.

De vermindering van de Zelfſtandigheid der Beenderen door opneeming van Beenſtof.

Diminutio ſubſtantiarum oſſium, abſorptione materiæ oſſis.

§. 1478.

De Beenderen van Bejaarden, hoe vaſt en dik die ook zyn moogen, worden ſomwylen zoo dun, en dunner nog dan poſtpapier; alleen door eene opneeming van Beenſtof, zonder eenige andere blykbaare vooräfgaande Oorzaak. Somwylen zelfs gaat een gedeelte daar van geheel verlooren, of veranderd in eene zelfſtandigheid, niet ongelyk aan Perkement. Doorgaans gaat dezelve verzeld van eene verbeening van ſommige zagte Deelen, vooräl van de Bloedvaten; gelyk ook van eene veranderde, en zelfs wanſtaltige oppervlakte der Deelen welkers Beenderen door dezelve zyn aangegreepen. Dat haare Oorzaaken, algemeen genoomen, onzeeker zyn; datze eene groote vatbaarheid geeft tot de voortkomst van Beenbreuken zonder eenig blykbaar uiterlyk geweld; gelyk ook, datze geenerlye geneezing toelaat, kan men by dit alles nog byvoegen.

De Beenpyn.

§. 1479.

Dolor Oſteocopus.

Beenpyn, ſteld eene vaſte, plaatslyke, ſcherpe, en diepe Pyn, in de zelfſtandigheid der Beenderen niet zoo zeer, als wel in het Mergvlies, of het in- of uitwendig Beenvlies.

§. 1480.

§ 1480.

Derzelver Oorzaaken beſtaan doorgaans in eene Ontſteking of Verzweering deezer Vliezen; in de Winddoorn; Beenknobbels; en eene Scheurbuikige, Kropzeerige, Pokkige, of Kankerägtige ſcherpte der Vogten.

§ 1481.

De Geneezing is altoos bezwaarlyk, en ſomwylen zelfs, onmooglyk. Men moet de behandeling inrigten, zoo veel zulks mooglyk zy, in overeenkomst met de heerſchende Oorzaak, die uit haare ſoortonderſcheidende verſchynzelen moet gekend worden. Als de Pyn aanhoudend, uitermaaten ſterk, en van eene Verzweering in het binnenſte des Beens, afhanglyk is; is het beſt, het Been te ontblooten door eene inſnyding; een Trepaan Kroon daar op te zetten; en de hier door gemaakte opening met zagte balzemägtige middelen te verbinden. Dit ſoort van Beenpyn wordt inzonderheid gekend aan de voorafgaande verſchynzelen der Ontſtekingen, gevolgd van eene ſteeds toeneemende, en trapswyze vermeerdering; gelyk ook van nevensgaande Huiveringen.

§ 1482.

In de meeſte gevallen, blyft de Beenpyn niet lang aanhouden, zonder gevolg van Beenbederf; eene byzonderheid, welke de Heelmeeſter altoos voorzeggen moet. Men begrypt ligtelyk de reeden deezer uitkomſt, en van de noodzaaklykheid dier voorzegging.

V. HOOFTDEEL.

De gebrekkige, of geheel onmooglyke beweeging der Geleedingen.

§ 1483.

De natuurlyke beweegbaarheid der Gewrigten, zoo noodig ter voldoening aan verſcheiden behoeften van het Leven, wordt ſomwylen verminderd, ſomwylen veranderd in hoedaanigheid, en ſomwylen geheel weggenoomen. De twee eerſte gevallen behooren tot de gebrekkige, het laaſte geval tot de geheel onmooglyke beweeging deezer Deelen.

§ 1484.

De ondergeschikte soorten deezer Gebreken zyn, de *Gewrigtsverstyving*, de *Kraaking der Gewrigten*, de *Verslapping der Banden*, de *Verstuiking*, en de *Mankheid*.

De Gewrigtsverstyving.

§ 1485.

Anchylosis. GEWRIGTSVERSTYVING betekend strikt genoomen, eene onmooglyke beweeging der gewrigten, deeze hoekswyze geboogen zynde. In een ruimer zin wordt daar door verstaan, alle verminderde en moeilyke beweeging deezer Deelen zonder onderscheid, welk eenen stand dezelve ook hebben mooge.

§ 1486.

Het eerste soort deezer Ziekte heeft altoos tot oorzaak, eene onderlinge inëengroeijing van de hoofden der saamengeleede Beenderen; is volstrekt ongeneeslyk; en draagt den naam van WAARE GEWRIGTSVERSTYVING. *Anchylosis vera.* Het laaste is afhanglyk, van een gebrek des Lidvogts, van deszelfs te groote lymigheid; van eene gedeeltelyke verzweering der Kraakbeenderen, welke de hoofden der saamengeleede Beenderen bekleeden; van eene zwelling der beenëinden; gelyk ook, van de uitstorting des Beenzaps, by gelegendheid der Beenbreuken in het Gewrigt zelve, of deszelfs nabyheid. Dit soort is somwylen geneeslyk; en wordt van het voorige onderscheiden, door den naam van ONWAARE GEWRIGTSVERSTYVING. *Anchylosis spuria.*

§ 1487.

De kenmerken, en voorzegging van het eerste soort, zyn uit de gegeeven bepaaling blykbaar. Die van het laaste verschillen naar de verscheidenheid zelve der oorzaaken. De behandeling is in het eerste geval nutloos; in het laaste, dan eens veel, dan eens weinig voordeelig. In alle gevallen moet dezelve overëenkoomen met de bekende oorzaak des gebreks zoo wel, als met deszelfs hoegrootheid. Algemeene bepaalingen kunnen hierömtrent niet gemaakt worden.

§ 1488.

Als de Gewrigtsverstyving derhalven afhangt van eene gebreklyke hoeveelheid des Lidvogts, een geval dat inzonderheid kenbaar is uit eene, meestäl pynlyke, en eenigzints kraakende Beweeging; dienen vooräl weekmaakende Stovingen, Pap-

Pappen, Smeerzels, Pleiſters, of Baden; eene voedende en tevens ſlymige of geleyeagtige Eetregel; benevens dikmaal herhaalde, dog kleine beweegingen van het Gewrigt.

§ 1489.

Is de lymigheid van hetzelfde Lidvogt, de oorzaak der Gewrigtsverſtyving, zo kend men zulks aan eene ligte zwelling des Gewrigts, gepaart met het geluid als van Perkement dat gekneed wordt, by ieder beweeging van hetzelve, en het gevoel eener doove Pyn, in dezelfde omſtandigheid. Dit geval wordt best behandeld met oplosſende Stovingen, rykelyk bedeeld met het *Ammoniakzout;* met Roodmaakende Middelen, langs den omtrek des Gewrigts aangelegt; met zeepen geestägtige Wryvingen, Wasſingen, Damp- en Dropbaden; gelyk ook, met het toedienen van oplosſende, en verdunnende Geneesmiddelen. Wanneer, gelyk ſomwylen plaats heeft, deeze verdikking van het Lidvogt oorſpronglyk is van Pokſmet, is het uit- en inwendig gebruik van Kwikmiddelen aangeweezen. Herhaalde beweegingen van het Gewrigt, zyn in alle deeze gevallen niet minder noodzaaklyk, dan in de voorige.

§ 1490.

In dat ſoort van Gewrigtsverſtyving, welke afhangt van eene gedeeltelyke zweering der Kraakbeenderen welke de hoofden der ſaamengeleede Beenderen bekleeden, kan men niet te voorzigtig zyn in zyne behandeling, en is het dikmaalen beter het geval niet aan te raaken, dan te waagen dat 'er op nieuws toevallen geboren worden, welke door deeze verſtyving alleen gelukkiglyk zyn afgeweerd, en inderdaad meer nadeel inſluiten dan de verſtyving des Gewrigts zelve.

§ 1491.

De twee laaſte ſoorten van Gewrigtsverſtyving erkennen algemeen genoomen, geenerlye geneezing alsze gevestigt zyn, en berusten op eene gedeeltelyke 't zy middelyke, 't zy onmiddelyke aanëengroeijing der Beenhoofden. Dat ſoort egter, waarïn de zwelling der Beenëinden door Pokſmet veröorzaakt, nog niet zeer veröuderd is, wordt ſomwylen geholpen, door het in- en uitwendig gebruik van Kwikmiddelen.

§ 1492.

Als zoo veele andere byzonderheden, betreklyk tot de behandeling der genees-

 baa-

baare Gewrigtsverſtyvingen, moet men aanmerken; dat in die der bovenſte Ledemaaten, de voorgeſchreeven beweegingen best gedaan worden, door den Lyder eenige reizen daags, eenen allengskens vermeerderden Laſt te doen draagen, of opheisſchen: en dat men in die van het Kniegewrigt, het Been trapswys uitſtrekke, door by herhaaling, op het onderſte van den Dye, en het bovenſte van het Been te doen werken eenig van tyd tot tyd vermeerderd gewigt, met banden daaräan gehangen, nadat men alvoorens het gantſche Deel, zoo veel mooglyk, in eenen horizontaalen ſtand geplaatst, met de Hiel heeft doen rusten op een Stoel, den Lyder zittende op eene andere.

De Kraaking der Gewrigten.

§ 1493.

Crepitatio articulorum. De KRAAKING DER GEWRIGTEN, op zig zelve beſtaande, en niet beſchouwd als een Toeval van eenige andere Gewrigtsziekte, wordt meeſtäl veröorzaakt door eene ontbeering en verdunning van het Lidvogt, afhanglyk van eene algemeene uitdrooging des Lighaams, van Scheurbuik, en dergelyke.

§ 1494.

De Geneezing wordt beſt verkreegen, in het eerſte geval door eene voedende Eetregel, en de behandeling der Gewrigtsverſtyving § 1492, beſchreeven. In het laaste, door het gebruik van de gewoone tegenſcheurbuikige Geneesmiddelen. Een Pap van de *ſcherpe Huislook*, in Bier gekookt, wordt in ditzelfde geval zeer aangepreezen.

De verſlapping der Banden.

§ 1495.

Laxitas ligamentorum. VERSLAPPING DER BANDEN, ſteld de vermindering of het verlies van derzelver veerkragt, afhanglyk doorgaans van Oorzaaken, werkende by wyze van weeking, kneuzing, of uitrekking.

§ 1496.

De geſchonden beweeging der Gewrigten, hier door veröorzaakt, is altoos pynlyk, en gepaart met het gevoel van zwakheid niet alleen, maar ook met eene meer of min blykbaare verlenging des Deels.

§ 1497.

§ 1497.

Ter geneezing wordt vereifcht, rust, fluitende en fchoorende Verbanden, faamentrekkende en verfterkende Omflagen, dergelyke Baden, drooge Wryvingen, Blaardragten, roodmaakende Aanlegzels, en dergelyken.

De Verftuiking.

§ 1498.

Door VERSTUIKING wordt verftaan, eene fchielyke uitrekking van de faamenftellende Deelen eens gewrigts, tot dien trap, dat de zagte deelen in het gevaar zyn van verbreeking, de Beenderen in dat van Ontwrigting. *Diftorfio*

§ 1499.

Het Gewrigt der Voorhand, en van den Voorvoet, zyn het meeft aan dit gebrek onderhevig. By deeze ook, verwekt hetzelve de meefte wanördes, en gaat het veeläl verzeld van zeer zwaare pyn, uitftorting van Bloed in het Vetvlies, Spanning, en wyeägtige Verzaamlingen in de Banden des gewrigts niet alleen, maar ook in de fcheden der voorbygaande Peezen.

§ 1500.

Het eerfte, beste. en gereedfte Hulpmiddel in deeze gevallen, is een Bad van koud Water, indien zulks zyn kan bedeeld met eene goede veelheid *Ammoniakzout*, om de trap van koude nog te vergrooten. Dit naamlyk, onmiddelyk na de Verftuiking plaats grypt, aangewend, voorkomt dikmaalen alle uitftorting, en maakt dienvolgens het gebrek van minder aanbelang.

§ 1501.

De overige Hulpmiddelen, welke dan eerft te pasfe koomen, als voorgemelde behandeling heeft plaats gehadt; of wanneer, deeze verzuimd zynde, 'er reeds Uitftorting en Zwelling aanweezig zyn; beftaan inzonderheid in het aanleggen van flegts fteunende Verbanden, beftendig nat gehouden met oplosfende en eenigzints geeftryke Vogten in den eerften tyd; en naderhand, dat is te zeggen, als de Zwelling geweeken is; van fluitende Verbanden, en Saamentrekkende, verfterkende, en eenigzints Prikkelende Plaatsmiddelen. Eene volftrekte rust van het beleedigd Gewrigt, zoo lang zulks eenigermaaten zyn kan, bevorderd heel

zeer de geneezing, en verhoed tevens eene zeer lastige en eenigermaaten pynlyke zwakheid, welke het dikmaalig gevolg is deezer Ziekte.

Claudicatio.

De Mankheid.

§ 1502.

Deeze, voor zoo veel ze de natuurlyke beweeging van zekere Gewrigten veränderd, konde ik hier ter plaatze niet onäangeroerd voorby gaan. Ze is egter, niet alleen, zelfs niet voor het meeste gedeelte, betreklyk tot deeze veränderingen; maar altoos tot de wangeſtalten des Lighaams, welke het onderwerp zyn van het naaſtvolgend Leerſtuk. Ik zal derhalven, eene meer byzondere beſchryving deezer Ziekte, by die gelegenheid mededeelen.

HE-

HEDENDAAGSCHE

ALGEMEENE OEFFENENDE

HEELKUNDE.

ZESDE LEERSTUK.

VERHANDELING

DER

WANGESTALTEN.

IN-

I N H O U D.

De

HEDENDAAGSCHE

ALGEMEENE OEFFENENDE

HEELKUNDE.

ZESDE LEERSTUK.

VERHANDELING DER WANGESTALTEN.

De Wangestalten in het algemeen.

§ 1503.

WANGESTALTE, algemeen genoomen, betekent alles, wat in het saamenstel des Lighaams, afwykt van de onveränderlyke regelen van Bouwkunde, door den wyzen Schepper vastgesteld, en gevolgd. Meer bepaaldelyk, en in eenen Heelkundigen zin, betekent hetzelve alleen die wanördes in de uitgebreitheid, veelheid, gedaante, plaats, vanëenscheiding, aanëenhang, beweeging en werking der Deelen, gelyk ook in het soort onderscheidend maakzel der eene en andere Sexe, welke de algemeene schoonheid des Lighaams ontsieren, deszelfs natuurlyke *Deformitas.*

Beweegingen veränderen, de kenmerken der Sexe twyffelägtig maaken, niet onder de Klasfen der Ziekten betrokken worden, en, voor zoo veelze voor verbetering vatbaar zyn, inzonderheid de hulp vorderen der Heelkunde.

§ 1504.

Onëindig byna is het getal deezer Wanördes. Men kan egrer dezelve gevoeglyk brengen tot de *tegennatuurlyke grootte en veelheid der Deelen;* tot derzelver *Ontbeering*, *veränderde gedaante*, en *Plaats;* tot de *tegennatuurlyke aanëengroeijing der Deelen;* de *toegroeijing der natuurlyke Openingen;* en de *tegennatuurlyke vanëenfcheidingen;* gelyk ook, tot de *wanvormige beweeging en werking der Deelen*, en de *Wanftaltigheden der Sexe.*

§ 1505.

Wy zullen derhalven, in de befchryving der Wangeftalten, het voornaame Onderwerp van dit Leerftuk, deeze zelfde onderfcheiding opvolgen; en, om niet te vervallen in kleinigheden, ons alleen bepaalen by de meeft weezenlyke foorten van een ieder deezer Geflagten.

I. HOOFTDEEL.

Magnitudo contranaturalis partium.

De tegennatuurlyke grootte der Deelen.

§ 1506.

Alle Deelen van ons Lighaam, hebben, betreklyk tot het geheel, hunne bepaalde grootte; eene grootte, welke niet kan veränderd worden, zonder eenen zeer aanmerklyken misftand.

§ 1507.

Magnitudo partium

Door de GROOTTE DER DEELEN, verftaat men hunne uitgebreitheid in allerleije afmeetingen; dat is te zeggen, in *lengte*, *breedte*, en *omtrek*.

§ 1508.

De ondergefchikte foorten derhalven, deezer Wanftaltigheid, zyn de *overmaatige lengte*, *kortheid*, *breedte*, *fmalheid*, *dikte*, en *dunheid der Deelen.*

De

De overmaatige lengte der Deelen. *Nimia longitudo partium.*

§ 1509.

Deeze, die meestäl moet beschouwd worden, betreklyk te zyn tot het Hoofd, de Ooren, den Neus, de Kin, de Roede, de Kittelaar, de Ledemaaten in het algemeen, deeze of gene derzelver in het byzonder, en de Armen, de Handen, de Vingeren, de Dyën, de Beenen, de Voeten, of de Teenen; is somwylen aangebooren, en gegrond op eene Natuursspeeling; somwylen toevallig, en afhanglyk van eenigerleije oorzaak, werkende, voor, in, of na de Geboorte.

§ 1510.

Het eerste soort deezer Wangestalte, welk Deel dezelve ook inneemt, is onverbeterlyk. Het laaste kan somwylen al, somwylen niet verholpen worden. De verscheidenheid der oorzaaken van welke deeze afhangt, en het verschil der Deelen, daar van aangedaan, bepaalen inzonderheid het een en ander.

§ 1511.

Het *verlengde Hoofd*, is het doorgaand uitwerkzel eener moeilyke Verlossing, hersteld zig veeläl van zelve, of wordt door zekere kleine oplettenheden in den aanleg van het Hoofddekzel, verbeterd. De *verlengde Kin*, *Neus*, *en Ooren*, zyn onherstelbaar, om datze enkel afhangen van eene Natuursspeeling in de vorming der Deelen. De *verlengde Roede* en *Kittelaar*, bevinden zig wel, ten opzigte haarer oorzaak, in hetzelfde geval, maar moeten egter somwylen, om de onäangenaamheden die ze in den Byslaap veroorzaaken, geholpen worden; de eerste, door het *Werktuig van* HILDANUS, de laaste door eene gedeeltelyke wegsnyding. De verlengde Ledemaaten, zyn dan eens wezenlyk, dan eens Schynbaar. De eersten erkennen geenerleije Hulpmiddelen: de laasten, die met betrekking tot de bovenste afhangen van eene zydelyke buiging des Ruggraats in de Hals, of het bovenste gedeelte der Rugwervelen; en met opzigt tot de onderste, in eene dergelyke buiging der Lendenwervelen, en de hier van afhangende, of eigenleidige scheefheid van het Bekken; kunnen geholpen worden, door welgemaakte Kunstkeurslyven, of door deeze, en eene daar aan gehegte Kunstlaars aan de zyde der verlenging. De verlenging eindelyk van alle, of van sommige Vingeren, en Teenen, hangen altoos af van een gebrek in de eerste vorming; en zyn uit dien hoofde ongeneeslyk.

Nimia brevitas partium.

De overmaatige kortheid der Deelen.

§ 1512.

De Overmaatige kortheid der Deelen, is met opzigt tot het Hoofd, den Neus, de Kin, de Ooren, en de Roede, doorgaans afhanglyk van eene gebreklyke Vorming. Die der Ledemaaten daarëntegen, is somwylen het gevolg eener onherstelde Beenbreuk of Ontwrigting, gelyk ook van eene gebreklyke voeding.

§ 1513.

Het laaste geval alleen, is somwylen geneesbaar, door het langduurig gebruik inzonderheid van drooge Wryvingen, en van roodmaakende, prikkelende, speceryägtige, geestryke, en versterkende Hulpmiddelen. De oorzaak egter der Voedeloosheid, moet niet bestaan in eene onöverwinbaare drukking der Bloedvaten en Zenuwen, naar het beleedigd Deel toegaande, indien voorgemelde middelen van eenige uitwerking zyn zullen.

Nimia latitudo partium

De overmaatige breedte der Deelen.

§ 1514.

Deeze wordt zelden bespeurd dan aan den Rug, de Handen, of de Voeten; bestaat altoos van de geboorte; is, als men tot zekere Jaaren gekoomen is onherstelbaar; maar kan in de eerste Kindsheid veel bedwongen worden, door eene welsluitende, en niet zeer toegeefbaare Kleeding.

Latitudo nimis parva partium.

De te kleine breedte der Deelen.

§ 1515.

Dezelfde Oorzaak die de voorige Wangestalte voortbrengt, werkt somwylen op eene regtstreeks strydige wyze, en geeft gelegenheid tot deeze, waar voor geheel geene hulp gevonden wordt.

Nimia crassitudo partium.

De overmaatige dikte der Deelen.

§ 1516.

Eene te groote plaatslyke voeding van één of meerder Ledemaaten, of van eenig

nig ander Deel, gelyk ook een gebrek der Vorming, geeft dezelve eenen grooter omtrek dan ze hebben moesten in evenreedigheid tot den algemeenen omtrek des Lighaams; eene Wangeſtalte, die by de vroege jeugd, in het eerſte geval, met betrekking tot de Ledemaaten veel kan verbeterd worden door maatig ſluitende Verbanden, dergelyke Kousſen van Hondsleder, of eenige andere niet rekbaare ſtof, Handſchoenen van denzelfden aart, en van genoegzaame lengte om alles in te ſluiten wat verdikt is; maar by Bejaarden, en in het tweede geval, onherſtelbaar is.

De overmaatige dunheid der Deelen. *Nimia gracilitas partium.*

§ 1517.

Deeze, 't zy ze is aangebooren, of verkreegen; datze één Arm, één Been, beide Armen, of beide Beenen, inneemt; ſteld altoos eene gebreklyke voeding; en is dan eens al, dan eens niet geneesbaar.

§ 1518.

Algemeen genoomen, beſtaat de beſte Behandeling, en die altoos moet beproefd worden, daarïn: dat men het Deel, of de Deelen, geduurende eenen geruimen tyd, verſcheiden maalen daags doe wryven met geeſtryke, ſpeceryägtige, en opwekkende middelen, en voorál met de *Jenever-boter*: dat men den Lyder verpligte, zoo veel uiterlyke beweegingen met de verdunde Deelen te maaken, als mooglyk is; gelyk ook, dat men hem, ſtil zittende, eene inwendige Spierbeweeging doe verrigten, door eene Konſtgreep als ik my dus mag uitdrukken, die in het eerſt moeilyk, naderhand gemaklyk is; en het beſt dus geleerd word, dat men in eenen zittenden ſtand, de Hand, als de Arm, en de Voet, als het Been verdund is, ſtevig ſteune tegen eenig onwankelbaar Lighaam, en men ter gelyker tyd tragte allerleije beweegingen te maaken, voor dewelke de een en ander deezer Deelen vatbaar zyn; zonder hieröm eenige verändering te maaken, in den voorgemelden ſtand van het eerſte of laaſte deezer Deelen.

II. HOOFTDEEL.

Contra-naturalis multitudo partium.

De tegennatuurlyke veelheid der Deelen.

§ 1519.

Tot deeze behooren, voor zoo veel ons tegenwoordig bestek aangaat, de *te groote veelheid van het Hoofd*, der *Tanden*, der *Ledemaaten*, der *Vingeren en Teenen*, der *Ballen*, der *Roede*, der *Schede*, en der *Lyfmoeder*. Ik zegge, voor zoo veel ons tegenwoordig bestek aangaat; om dat wy niet willen spreeken, dan van bekende, en meermaalen waargenoomen Wangestalten, schoon het niet onmooglyk is, dat 'er nog meer andere kunnen plaats grypen.

Multitudo capitis.

De veelheid van het Hoofd.

§ 1520.

Kinderen worden 'er somwylen gebooren met twee Hoofden. Deeze leven doorgaans niet lang na de Geboorte, het geval weezenlyk zoo zynde, en zyn derhalven, geene onderwerpen der Heelkunde.

§ 1521.

Meermaalen egter zegt men, dat dezelve met twee Hoofden ter Wereld koomen, terwyl 'er nogthans niets van waar is, en het zoogenaamde tweede Hoofd, enkel behoord tot dat soort van Waterhoofd, welk ik § 728. onder den naam van *byzonder inwendig Waterhoofd*, beschreeven hebbe. Dit verbeelde tweede Hoofd, is ten opzigte der Kunst, in hetzelfde geval als het voorige.

Nimia multitudo dentium.

De te groote veelheid der Tanden.

§ 1522.

Het natuurlyk getal der Tanden van het een of ander Kaakbeen, of van beiden tevens, verdubbeld somwylen geheel of ten deele; en maakt dus eenen misstand, die in het laaste geval door uittrekking der overtollige Tanden kan weggenoomen worden, maar in het eerste onherstelbaar is.

De

De te groote veelheid der Ledemaaten.

Nimia multitudo membrorum.

§ 1523.

Deeze is altoos aangebooren, byna nimmer volkoomen, en dan eens al, dan eens niet geneesbaar.

§ 1524.

Het eerste geval heeft plaats, als het overtollig Deel ten opzigte van het Beengestel niet bewerktuigd is, en van eene plaats afhangt, van waar hetzelve vylig en zonder nadeel van het natuurlyk Lid, kan afgebonden of gesneden worden.

§ 1525.

Het laaste, wanneer hetzelve, in zyn saamenstel volleedig is, uit het inwendig maakzel van het Lighaam, of van het daarmede overëenstemmend Lid voortkomt, en de wegneeming niet geschieden kan zonder gevaar van het Leven, of verlies tevens van het Lid.

De te groote veelheid der Vingeren en Teenen.

Nimia multitudo digitorum manuum & pedum.

§ 1526.

Somwylen koomen 'er Kinderen ter wereld, met zes of meerder Vingeren of Teenen, aan eene Hand, of eene Voet, of wel aan beide Handen of Voeten tevens.

§ 1527.

Deeze wanstaltigheid, alswe de Waarneemers gelooven moogen, schynd somtyds erflyk, en als eigen te zyn aan geheele Familien. Ze wordt enkel geholpen door de affnyding, of afbinding der overvloedige Vingeren of Teenen, na dat deeze al of niet, eenige Beenderen in haar saamenstel insluiten.

De te groote veelheid der Ballen.

Nimia multitudo testium.

§ 1528.

Beide Ballen zyn somtyds in den Balzak aanweezig, en een derde nog is geplaatst in de Liesch. Deeze maakt als dan, daar ter plaatze, eene eenigzints be-

weeglyke, uit zig zelfs onpynlyke, en ronde of eironde Zwelling, die, alsze gedrukt word, pyn verwekt, en te gelyk Braaking of Flauwten

§ 1529.

Voor deeze Wanvormigheid is geen hulpmiddel. Men moet slegts bedagt zyn, omze niet te beschouwen als eene Darm- of Netbreuk, en haar als zoodaanig te mishandelen door nutlooze proeven ter binnenbrenging, of door de drukking der Pop eener Breukband.

Multitudo penis.

De veelheid der Roede.

§ 1530.

Hoe zeldzaam dit geval ook zyn mooge, vind men daar van egter eenige Waarneemingen. Wanneer de byroede voldoet aan alle eigenschappen der natuurlyke, is ze onvatbaar voor eenige wegneeming, het voornaam Hulpmiddel deezer misvorming, als dezelve, gelyk meestäl waar is, enkel bestaat in een aangebooren Vleeschgezwel.

Multitudo vaginæ.

De veelheid der Schede.

§ 1531.

Deeze, die meer dan eens is waargenoomen, bestaat nimmer op zig zelve, maar gaat altoos verzeld van de volgende Misvorming, en kan, behoefd, nog mag, niet verholpen worden.

Multitudo uteri

De veelheid der Lyfmoeder.

§ 1532.

Sommige, hoewel zeer weinig Vrouwen, hebben twee Lyfmoeders, en zyn uit dien hoofde vatbaar voor Overbevrugting, die misschien anders onmooglyk is.

§ 1533.

Veeläl gaat dit geval gepaart met eene dubbele Schede. Somwylen egter, is 'er niet meer dan eene, waarin de by-Lyfmoeder met haaren Hals uitkomt.

§ 1534.

Dat hetzelve, even als de dubbele Schede, generleije hulp vordert nog erkent, is iets, 't welk ik nauwlyks behoeve aan te merken.

III. HOOFT.

III. HOOFTDEEL.

De ontbeering der Deelen. *Defectus partium.*

§ 1535.

De *ontbeering der Deelen*, is inzonderheid betreklyk tot het *Hoofd*, het *Verhemelte*, de *Lel*, de *Oogen*, den *Neus*, de *Ooren*, de *Tanden*, de *Ledemaaten*, de *Vingeren en Teenen*, de *Ballen*, de *Roede*, en de *Schede*. Omtrent ieder van deeze grypen byzonderheden plaats, welke meer afzonderlyk moeten aangeweezen worden.

De ontbeering van het Hoofd. *Defectus capitis.*

§ 1536.

De ontbeering van het Hoofd, ſtrikt genoomen, is zeer zeldzaam; altoos afhanglyk van eene Natuursſpeeling; en onmiddelyk na de geboorte, doodelyk.

§ 1537.

Minder zeldzaam, ſchoon niet zeer dikmaalen, ziet men Kinderen ter Wereld koomen, zonder Herſſenpan, en zelfs zonder, of althans met nauwlyks kenbaare Herſſenen.

§ 1538.

By deeze ontbreekt derhalven het geheele Opperhoofd, benevens het bovenſte gedeelte des Aangezigts, tot aan de Oogen; en heeft het overblyvende de gedaante eener Kats-kop, by dewelke het ook doorgaans vergeleeken wordt.

§ 1539.

Kinderen, aan deeze Wangeſtalte onderhevig, ſterven meeſtäl terſtond, ſomwylen egter, eenige weinige Dagen na de geboorte.

De ontbeering des Verhemelte. *Defectus palati.*

§ 1540.

Het verhemelte ontbreekt geheel, of ten deele; uit de geboorte, of toevallig.

Het eerſte geval, aangebooren zynde, is doodelyk, om dat het de Kinderen buiten de mooglykheid ſtelt, tot het gebruik van voedzelen, dewylze alles door den Neus weder uitwerpen. Het laaſte, als het aangebooren is, gaat doorgaans verzeld van eene ſplyting der Bovenlip; en toevallig zynde, van Venusziekte. Beide deeze Wanſtaltigheden, kunnen, indien niet geheel, althans gedeeltelyk door de Konſt verbeterd, of weggenoomen worden.

§ 1541.

De geheele Ontbeering van het Verhemelte uit geboorte, is, zoo veel my bekend zy, door niemand nog opgemerkt. Ik zelve hebbe deeze, niet dan zeer onlangs voor het eerſt waargenoomen, en het is alleen op dit geval, 't welk tevens vergezeld ging met eene nauwlyks merkbaare Tong, en zeer korte Onderkaak, dat alles wat ik daar van gezegt hebbe, gegrond is.

§ 1542.

De aangebooren gedeeltelyke Ontbeering van het Verhemelte, met eene nevensgaande ſplyting der Bovenlip, verbeterd ſomwylen aamerklyk, door de Konſtbewerking alleen der Haazelip; ſomwylen geneeſtze hier door, en door de medewerking der Natuur, geheelyk. Veelal egter blyft dezelve voor een grooter of kleiner gedeelte aanweezig, en moet, zoo dra men ziet datze niet meer verbeterd, door eenig konſtig ſtopzel te gemoet gekoomen worden.

§ 1543.

Die ontbeering van het beenig Verhemelte, welke afhangt van Venusziekte, kan niet vergoed worden, dan door het gebruik van den *ſtopper des Verhemelte*, na dat alvoorens, zoo wel de Ziekte, als het Beenbederf, waar van deeze ontbeering afhangt, en de byzynde verzweering, volkoomen geneezen zyn.

Defectus uvulæ.

De Ontbeering der Lel.

§ 1544.

Deeze is zeldzaam aangebooren, maar doorgaans het gevolg van Venusziekte. Alsze op zig zelve beſtaat, kanze niet verholpen worden; maar, vergezeld gaande van eene ontbeering des Verhemelte, is eene Konſt-lel, gehegt aan den voorgenoemden ſtopper des Verhemelte, zoo noodzaaklyk als nuttig.

§ 1545.

De ontbeering van den Neus. *Defectus nasi.*

§ 1545.

De Neus ontbreekt buitengemeen zeldzaam, uit hoofde eener gebreklyke Vorming; maar dikmaalen, ingevolge eener uiterlyke beleediging, Verfterving, of Verzweering en Beenbederf, oorfpronglyk uit Venusziekte. Van welk eene Oorzaak deeze wangeftalte, die inderdaad zeer groot is, ook afhangt, ze is altoos gedeeltelyk, of geheel, en moet in beide gevallen vergoed worden door eene *Konftneus.*

§ 1546.

Somwylen, gaat dezelve gepaart met verlies van het Verhemelte, 't zy het beenig alleen, 't zy het zagte tevens. In dit geval, is eene enkele Konftneus niet voldoende, maar moet daar by gevoegd worden, een dergelyk Verhemelte, met, of zonder Lel, naar eifch der byzondere omftandigheden. Het Werktuig, door den zeer beroemden CAMPER befchreeven en afgebeeld, by gelegenheid der Befchryving van een dergelyk zeer byzonder geval, dat ook door my, en miffchien duizend anderen gezien is, voldoet hier in by uitftek.

De Ontbeering der Oogen. *Defectus oculorum.*

§ 1547.

Een Oog alleenlyk, of beide Oogen tegelyk, kan, of kunnen ontbreeken, zoo uit geboorte als by toeval. Dit gemis, voorâl door de laafte Oorzaak, kan geheel zyn, of gedeeltelyk: dat is te zeggen; de gantfche Oogbal kan vernietigd zyn, of flegts een meer of minder aanzienlyk gedeelte derzelver. In beide gevallen is het gebruik van een *Konftöog* aangeweezen.

De ontbeering der Ooren. *Defectus aurium.*

§ 1548.

Of deeze immer uit geboorte beftaan heeft, is my onbekend. Toevallig gebeurd ze fomwylen, en kan eenigzints vergoed worden door een *Konftöor.*

Defectus dentium.

De ontbeering der Tanden.

§ 1549.

De ontbeering der Tanden, is somwylen, hoewel zeer zeldzaam, aangebooren. Dikmaalen ontstaatze uit derzelver bederving, en uitvalling. In het *Leerstuk der Tandziekten*, zal hier van meerder gezegd worden.

Defectus membrorum.

De ontbeering der Ledemaaten.

§ 1550.

Een of meer der Ledemaaten ontbreeken, somwylen uit geboorte, somwylen, ingevolge de een of ander toevallige beleediging. Het eerste geval schynd meer betreklyk tot de bovenste, dan tot de onderste, hoewel hier van ook voorbeelden voorhanden zyn. Beide gevallen zonder onderscheid, moeten, voor zoo veel zulks mooglyk zy, door een *Konstlid*, vergoed worden.

Defectus digitorum manuum & pedum.

De ontbeering der Vingeren, en Teenen.

§ 1551.

Deeze, algemeen genoomen, en alsze afhangt van eene Natuursspeeling, kan niet dan zeer gebreklyk vergoed worden. Alsze betreklyk is tot één of meerder Vingeren, en deeze, geheel, of ten deele, niet aanweezig zyn, uit welk eene oorzaak zulks ook zyn mooge; moet men dezelve, zoo veel mooglyk zy, te gemoet koomen door het gebruik van *Konstvingers.*

§ 1552.

Wanneer de Duim der regterhand, gedeeltelyk ontbreekt by Menschen die uit hoofde van hun beroep, of anderzints, tot schryven verpligt zyn, kan dit gemis ten hunnen opzigte, volmaakt vergoed worden, door het gebruik van zeker Werktuig, hier toe uitgedagt, dat ik ter zyner plaatze, zal beschryven en afbeelden.

Defectus testium.

De ontbeering der Ballen.

§ 1453.

Deeze is gedeeltelyk, of geheel: schynbaar, of weezenlyk. De eerste is eens van

van my waargenoomen by een Jonge van dertien Jaaren, en was aangebooren. De tweede is niet zeldzaam, en meestäl schynbaar. In dit geval, houden de Ballen zig doorgaans op in de Liesschen, somwylen ook in de Buiksholte. Als het eerste plaats heeft, bespeurd men de gewoone kenmerken van het Bal-Liesch gezwel, § 872. beschreeven. Het laatste kan by geene mooglykheid gekend worden. Alle deeze gevallen zonder onderscheid, zyn onhelpbaar, en moeten geheel aan de Natuur worden overgelaaten.

De ontbeering der Roede. *Defectus penis.*

§ 1554.

De ontbeering der Roede, bevind zig in hetzelfde geval als die der Ballen: dat is te zeggen, datze of weezenlyk is, of schynbaar. De eerste is het uitwerkzel eener Natuursspeeling, of het gevolg der afzetting deezes Deels, gedaan uit hoofde van eenig plaatslyk gebrek, en is volstrekt onverbeterlyk. De laatste kan afhangen, van eene zeer groote Vetheid, aanmerklyke Waterbreuken, dergelyke Zakbreuken, of dergelyken; en is dan eens al, dan eens niet, geneesbaar.

De ontbeering der Schede. *Defectus vaginæ.*

§ 1555.

De Schede ontbreekt zeldzaam geheel; meermaalen op de plaats, haar door de Natuur aangeweezen. De Pisblaas, en Endeldarm, zyn doorgaans de Deelen in welke zy zig in het laatste geval opent. Somwylen gebeurd zulks ook in de nabyheid van den Navel. Altoos is deeze Wangestalte ongeneesbaar, als de weg niet kan gebaand worden door het Snymes, dat inderdaad byna nimmer mooglyk is.

IV. HOOFTDEEL.

De veränderde gedaante der Deelen. *Transfiguratio partium.*

§ 1556.

Eene veränderde gedaante der Deelen zegt men dat plaats heeft, wanneer byvoor-

voorbeeld, het Hoofd, of den Neus scheef staat, de Ruggraad, de Ledemaaten, of de Roede gekromd zyn, de Beenderen van het een of ander Deel zyn ingedrukt, de Ledemaaten zyn opgekrompen, de Voeten buiten of binnenwaards gekeerd staan, de Nagels krulswyze uitwasschen, en dergelyken.

§ 1557.

Wy zullen ons in de beschryving deezer Wangestalten alleen bepaalen by de opgetelde; zoo om dat de overige van minder belang zyn, als om dat sommige derzelver, meer behooren tot deeze of gene klassen van Ziekten, welke of reeds beschreeven zyn, of nog zullen beschreeven worden.

Caput obstipum.

Het scheeve Hoofd.

§ 1558.

Deeze Wangestalte is betreklyk, of tot de gedaante van het Hoofd zelve, of tot deszelfs natuurlyke stand op den Tronk.

§ 1559.

De eerste is somwylen aangebooren, en onherstelbaar: somwylen ontspruitze uit eene moeilyke geboorte, en wordt alleen door de groeijing van het Lighaam, of door nevensgaande kleine oplettenheden in het aanleggen der gewoone Hoofddekzels overwonnen.

§ 1560.

De laaste is meestäl afhanglyk van eene verslapping, verlamming, inkrimping, vanéénscheiding, of Zinkingägtige vloeijing van de Spieren des Hoofds, aan deeze of gene zyde, en inzonderheid van de een of ander der *Musculi Sterno-Clydo-Mastoidei.*

§ 1561.

Somwylen ook, wordt dit zelfde zoort van Wangestalte veröorzaakt, door eene scheefwording der Halswervelen; of, is deeze scheefwording het gevolg van de een of ander der voorgemelde Oorzaaken, eenen geruimen tyd in haare werking volhard hebbende.

§1561.

§ 1562.

Hoedaanig ook het geval zyn mooge, het is altoos meer of min moeilyk te geneezen; dog moet behandeld worden, in overéénkomst met deszelfs oorzaaken, tot hier toe gemeld, met versterkende, prikkelende, of oplossende middelen; gelyk ook, door het veréénigend Verband der dwersche Halswonden, naar de plaatzing der vanéénscheiding, oordeelkundig veränderd, in het geval der vierde oorzaak §. 1560; en door het gebruik van een der Werktuigen, welke wy, by gelegenheid der gekromde Ruggraad zullen aanpryzen, in dat van §. 1561.

§ 1563.

Indien de verkorting van de een of ander der voorgenoemde Spieren §. 1560, niet te verbeteren is door verslappende hulpmiddelen, gelyk veeläl wordt waargenoomen, is de affnyding van die, welke de wangestalte veröorzaakt, onmiddelyk boven het Sleutelbeen, van welke by gelegenheid der Konstbewerkingen nader zal gesprooken worden, het eenig Hulpmiddel.

De scheeve Neus. *Nasus obliquus.*

§ 1564.

De Neus is somtyds scheef uit geboorte; somwylen toevallig. Het laaste geval kan afhangen van verscheidenerleije Oorzaaken, welken het niet gemaklyk is te bepaalen. Meestäl kan dezelve verholpen worden, zoo niet geheel, althans ten deele, met den Neus door dikwyls herhaalde drukking met de Vingeren, of eenig geschikt Verband, zagtelyk, en trapswyze te dwingen naar de tegengestelde zyde der overhelling. Dat intusschen, zal deeze verbetering plaats grypen, het geval niet veröuderd zyn moet, spreekt van zelve.

De Gekromde Ruggraad.

§ 1565.

De Gekromde Ruggraad, kan in haare voortkomst, en uitwerkzelen, by geene mooglykheid begreepen worden, zonder zig, als zoo veele voorbereidende kundigheden, te erinneren; dat alle Wervelbeenderen, niet slegts met de zeer breede oppervlakten hunner Lighaamen, op elkander draagen; maar ook, door

eene dubbele geleeding veréénigt zyn: dat de uitgeftrektheid der bovenfte en onderfte oppervlakten van de Lighaamen der Wervelen, vergroot wordt door een tusfchenliggend Kraakbeen: dat dit Kraakbeen, van eenen veerkragtigen aart zynde, in eenen opgerigten ftand des Lighaams, door de werking alleen der zwaarte, verdund wordt; en zig weder verdikt in een liggende: dat de Veerkragt van dit Kraakbeen, even als die van alle Veerkragtige Lighaamen, door eene te fterke drukking, zoo kan beleedigd worden, datze gantfchelyk verlooren gaat: dat de onderlinge verééniging van de Lighaamen der Wervelen in het algemeen, beveftigd wordt door zeer fterke Banden, en van de Rugwervelen daarënboven, door de zydelyke aanvoeging der Ribben: dat de fchuinze en graatägtige Uitwasfen insgelyks aan elkander gehegt worden door veele Banden en Spieren; en de byzondere plaatzing van fommige der laaften, een weêrkeerig fteunzel verfchaft aan elkander: eindelyk; dat de Lyn van zwaarte de voorfte oppervlakte aanraakt van de Lighaamen der Halswervelen; op eenen kleinen affland vald voor dezelfde oppervlakte der Rugwervelen; en door het midden heen loopt van de Lighaamen der Lendenwervelen.

§ 1566.

Deeze kundigheden naamlyk, leeren ons, dat alle krommingen van den Ruggraad, veeläl voor Ontwrigtingen gehouden, inderdaad niet anders zyn, dan verrekkingen der Banden, Kneuzing der Kraakbeenderen, en misfchien ook, eene verändering van beiden, of van deeze of gene Spieren des Ruggraads, door de nederzetting, vloeijing, of welk eenen naam zulks verdiend, van eenigerlei Ziekteftof, gevolgd door eene meer of min langzaame uitzetting, uitfpatting, of veränderde gedaante en ftand, van één of meer Wervelen.

§ 1567.

Alle Wangeftalten van deezen aart, kunnen op drieërleije wyzen plaats grypen; hebben veele dingen met elkanderen gemeen, en verfchillen ook onderling in verfcheiden opzigten.

§ 1568.

Het gene zy gemeen hebben met elkander, is de verändering der natuurlyke gedaante van den Ruggraad, en der betreklyke ftand van de Lyn van zwaarte tot deeze: de vermindering, of geheele vernietiging van de Lighaamen der uitwykende Wervelen en derzelver Kraakbeenderen, aan de zyde der overhelling: de byzondere houding van het Hoofd naar den kant der uitzetting: de veränderde ftand der

der Ribben: de vermindering van de ruimte der eene of andere Borstholte: de Pyn, gevoelloosheid, of vermagering der Deelen, beneden de plaats der uitzetting gelegen: de verlamming deezer zelfde Deelen: de veränderde trekken van het Aangezigt: de gebreklyke gang, en dergelyken.

§ 1569.

Het onderling verschil deezer Wangestalten bestaat voornaamlyk hier in. Somwylen maakenze eene bepaalde uitzetting naar agteren, en vormen de Bogchel: somwylen wordt de Ruggraad op een of meer plaatzen zydelings uitgezet, en als gedraaid op de wyze eener Romynsche S. tot het gene men noemd een *scheef Lighaam:* somwylen eindelyk geschied de uitwyking voorwaards, en vertoond zig de Ruggraad ter plaatze der Wangestalte, hol van agteren. Men kan hier nog, als zoo veele andere verscheidenheden byvoegen; datze zig uitstrekken over den gantschen Ruggraad, of de Halswervelen inneemen, of de Rugwervelen, of zig inzonderheid bepaalen tot de Lendenwervelen: dat de Lighaamen der Wervelen, aan de holle zyde, dan eens vernietigt worden zonder, dan eens met Beenbederf: datze somylen afhanglyk zyn van de werking eener uiterlyke oorzaak, en somwylen het enkel gevolg eener weekwording der Beenderen, of van eene nederzetting der stof van eenigerleije algemeene Ziekte, en dergelyke: datze nu eens gepaart gaan met Ettergezwellen in de omliggende Deelen, of elders; en dan eens zonder dezelve gezien worden: gelyk ook, datze somwylen gevolgd worden van den Dood; somwylen, door aanééngroeijing der Wervelen geneezen; en veelmaalen eene altoos duurende Verminktheid veröorzaaken.

§ 1570.

Alle deeze verscheidenheden zyn algemeen, en betreklyk tot allerleije soorten deezer Wangestalte. 'Er zyn anderen, welke meer bepaaldelyk de Bogchel onderscheiden van het scheeve Lighaam, en de inwaards geboogen Ruggraad; gelyk ook zulke, welke de wanvormigheden der Halswervelen, doen onderkennen van die der Rugwervelen; en die der Rugwervelen, van die der Lendenwervelen. Deeze derhalven, verdienen inzonderheid onze oplettenheid.

§ 1571. *Cyphosis.*

In de BOGCHEL, op welk eene plaats die ook voorvald, bespeurd men eerst eene meerdere uitpuiling van het een of ander doornägtig Uitsteekzel; welke uitpuiling van tyd tot tyd grooter wordt, door de byvoeging van andere dergelyke Uitwassen. De Lighaamen der Wervelen, ondergaan aan den Voorkant, eene

vermindering van Zelfſtandigheid; en de tuſſchenliggende Kraakbeenderen vernietigen. De ſlymerigheid, in de geleeding der ſchuinze Uitſteekzels vermeerderd; veränderd ſomwylen in eene kalkägtige ſtof; en verwyderd deeze Uitſteekzels, meer of min van elkanderen. Het eerſte Wervelbeen dat uitſpat, of liever het eerſte doornägtig Uitſteekzel, welk zig buiten de Lyn der anderen vertoond heeft, ſteekt altoos meerder uit dan de overigen, en maakt als het middenpunt des Bogchels. Het Hoofd eindelyk, vald voor over: en, dewyl hier door de Lyn van zwaarte, naar den zelfden kant verplaatſt word; is den Lyder genoodzaakt dit Deel uit al zyn vermoogen naar agteren te brengen, om het vallen te verhoeden.

§ 1572.

Scolyofis. In het Scheeve Lighaam, zyn doorgaans twee bulten, aan ieder zyde een; maar dus geplaatſt, dat, als de bovenſte Bult aan de regterzyde is, de onderſte gevonden wordt aan de linker. Tegen over elk deezer Bulten, beſpeurd men eene invalling. De Lighaamen der Wervelen, gelyk ook hunne Kraakbeenderen, verminderen aan de holle, en blyven dezelfde, of vergrooten, aan de verheeven zyde. De ſchuinze Uitſteekzels, wyken aan de laaſte zyde van elkander, en worden als tot een gedrukt aan de eerſte. De Borſt, om dat de Ribben de Wervelbeenderen moeten volgen, wordt bultig ter zyden; en deeze Bult bevind zig altoos aan den zelfden kant als die der Rug. Het Schouderblad wordt aan de zyde der bovenſte Bult agterwaards gedrongen, en ſteekt merklyk meerder uit dan het andere. De Borſtholte van dezelfde zyde verëngd aanmerklyk, en die der tegengeſtelde verbreed naar evenreedigheid. De Ribben der verheven zyde, worden naar agteren veel krommer dan natuurlyk, en minder krom aan de holle. Deeze zelfde Beenderen daarënboven, wyken van een aan de zyde van den Bult; en naderen aan den kant der inwyking. Het Bekken eindelyk, wordt ſcheef; de Gewrigtsholten, voorál by Kinderen, veränderen; hetzelfde gebeurd ſomwylen aan den Hals en het Hoofd des Dyebeens; en hier uit ſpruiten niet zelden moeilyke Verlosſingen, Mankheid, en dergelyken.

§ 1573.

Lordofis. De Inwaards Geboogen Ruggraad, is alleen betreklyk tot deszelfs Lendendeel, en wordt ook hier zelfs, zeer zeldzaam waargenoomen. In dit geval, vald de Lenden meer of min inwaards; zyn de doornägtige Uitwaſſen der

Lenden-

Lendenwervelen nauwlyks voelbaar, en fteeken de Billen meer agterwaards dan natuurlyk. De Lighaamen van voorgemelde Wervelen, en haare Kraakbeenderen, verdikken aan de voor- en verdunnen of gaan verlooren aan de agterzyde. De Doornägtige Uitwaffen, naderen elkanderen, de Schuinze verwyderen zig onderling aan de voorzyde. De Lyder daarënboven, kan niet gaan, dan fteunend met zyne Handen op de Heupen.

§ 1574.

Dat foort van *Bogchel*, welk de Halswervelen inneemt, is een der moeilykfte tevens, en gevaarlykfte. In dit geval wordt het Hoofd fomwylen, door deszelfs natuurlyke zwaarte, zoo ver voorövergeboogen, dat de Kin ruft op het bovenfte gedeelte van het Borftbeen. Dat de Ademhaaling uitermaaten moeilyk zyn moet, kan men daar uit afleiden, dat de Spieren van de Borft gebreklyk gevoed worden, voor zoo veel zulks afhangt van de Zenuwen, en den Lyder niet ademt dan met behulp alleen van het Middenrif. Van deeze foort vooräl is waar, 't gene CELSUS gezegt heeft van de *Bogchels boven het Middenrif;* dat naamlyk, de Armen verlammen, en de Ademhaaling moeilyk is; dat 'er Braakingen befpeurd worden; hevige pynen, en Stuiptrekkingen; als mede, dat fomwylen het Gehoor geheel en al verlooren gaat.

§ 1575.

In de *Bogchel der Rugwervelen*, verliezen de Ribben hunne fchuinze ftrekking nederwaards; de afftand des Borftbeens van den Ruggraad, vermeerderd; het boven ftuk deezes Beens fomwylen, maakt een fcherpe hoek met het onderfte; het zwaardwyze Kraakbeen puild veel meerder naar vooren dan natuurlyk; de Sleutelbeenderen, als de Lyder nog Jong is, verlengen; de Schouderbladen, zig plooijende naar den Ruggraad, worden holler; de Hals, om evenwigt te maaken met het Hoofd, dat altoos naar vooren neigd, wordt meer of min geboogen naar agteren; het Hoofd zinkt als tuffchen de Schouderen; de op- en nederfchuiving der Schouderbladen, is grooter dan natuurlyk; de Ademhaaling, niet begunftigd wordende door de beweeging der lange Ribben, die tot eenen Horifontaalen ftand gebragt zyn, gefchied moeilyk, en niet zonder eenig piepend geluid te verоorzaaken; de Holle-ader, ter plaatze van den Bult tegennatuurlyk gekromd zynde, vertraagd dit de terugvloed des Bloeds van de benedenfte deelen, naar de zyde van het Hart, en veröorzaakt veelmaalen Aderfpatten aan de Beenen; de

bo-

bovenſte en onderſte Ledemaaten, ſchoonze haare natuurlyke lengte behouden, ſchynen korter, en de laaſte ondergaan eene blykbaare vermindering in omtrek; de Gang eindelyk, door de verändering van het Zwaartepunt veränderd, geſchied niet dan met het ſteunen der Handen op den Broeksband, of de Dyëbeenderen, en de agteröverwerping van het Hoofd.

§ 1576.

Als de *Bogchel* betreklyk is tot de Lendenwervelen, worden de Ingewanden van den Buik gedrukt door de vooröverbuiging van het Lighaam; de kolom der Wervelen maakt, of een ſcherpe, of een regte hoek met de Heupen; en de Lyder kan niet gaan dan met geboogen kniën, of op Krukken.

§ 1577.

De Toevallen van alle deeze Wangeſtalten, zyn na genoeg dezelfde, en verſchillen nauwlyks dan in trappen. Men kan, als de voornaamſte derzelver aanmerken, de langzaame verzwakking der Ledemaaten; derzelver Gevoelloosheid, Verlamming, Stuiptrekkingen, en Verſterving; het verlies van het ſaamentrekkend vermoogen der Sluitſpieren van den Blaas en Endeldarm, en de hier van afhangende, tegenwillige ontlaſting der Uitwerpzelen; de Ettergezwellen, ter plaatze van den Bult of elders; het Beenbederf der Wervelen binnen de kromte begreepen; de Buikloop, en dergelyken.

§ 1578.

Alle deeze Toevallen, of de meeſte derzelver, volgen onmiddelyk als de Wangeſtalte ſchielyk, en agtervolglyk, alsze langzaam gemaakt wordt. Het aantal derzelver, gelyk ook het gevaar datze inſluiten, regeld zig doorgaans naar de plaats van den Bult, deszelfs oorzaaken, en de Jaaren zoo wel als Lighaamsgeſteltheid van den Lyder.

§ 1579.

Wat de voorzegging betreft van alle deeze Wangeſtalten: men kan 'er in 't algemeen van zeggen, datze zeer ongunſtig zy, en weinig voldoening inſluit voor het lydend Voorwerp. In 't byzonder egter, en al het overige gelyk ſtaande, is het ſcheeve Lighaam moeilyker te geneezen dan de Bogchel. De Bogchel van den Hals, is bezwaarlyker te herſtellen, en wordt van meerder Toevallen gevolgt dan die der Rug; en deeze laaſte geneeſt gemaklyker dan die der Lenden. Veröuder-

ouderde *Bogchels*, in welk gedeelte ook van den Ruggraad geplaatst, zyn minder herſtelbaar dan Verſche, en ſomwylen zelfs, volſtrekt ongeneeſlyk. Als de Bult verzeld is met Beenbederf, inwendige Ettergezwellen, of eene zieklyke Weekheid der Beenderen, is ze meeſtäl ongeneeſlyk, en zelfs doodelyk. Een *Bogchel* met een flauwe boog, dat is, die verſcheiden Wervelen tevens influit, is minder gevaarlyk dan die met een ſcherpe. De een zoo wel als de ander derzelver geneezen ligter by Jonge en gezonde Lieden, dan by bejaarden en Zieklyke. Die van uiterlyke Oorzaaken afhanglyk zyn, worden met minder moeite herſteld, dan die het gevolg zyn van inwendige. Dezulke eindelyk, welke van Buikloop gevolgt worden, zyn naar het zeggen van HIPPOCRATES, door de Ondervinding meermaalen beveſtigt, hier door alleen, ſomwylen geneezen.

§ 1580.

Het voornaame oogmerk van de behandeling deezer Wangeſtalten, is het bepaalen van derzelver voortgangen, de regting der Ruggraad, of het bewerken eener aaneengroeijing van de uitgeweeken Wervelen. In verſche gevallen, niet verzeld van Verzweering of Beenbederf, heeft men meermaalen voortreflyke uitwerkingen gezien van Etterdragten, geplaatſt aan de eene en andere zyde van den Bogchel, door den beroemden POT, zoo zeer aangepreezen. Niet minder gelukkig, niet minder dikmaalen, is men geſlaagd met het aanhoudend gebruik van Konſt-Keurslyven, gemaakt door de Heeren GRIMO en HUISLAND, gelyk ook, door dat des Werktuigs van den Heere VACHER. Behandelingen waarlyk, wel koſtbaarder, maar gemaklyker.

§ 1581.

Gelyk myn Plan niet toelaat, my in het breede te verklaaren over het ſaamenſtel van Werktuigen, welken een ingeſloopen gebruik meer onder het bewind ſteld van zekere byzondere perzoonen, dan van den Heelmeeſter; zal ik alleen, ten opzigte der Konſt-Keurslyven kortelyk aanmerken; dat dezelve dus moeten worden toebereid, datze nog te ligt, nog te zwaar zyn: datze nauwkeurig ſluiten langs den omtrek van het Bekken: datze niet te lang, ook niet te kort zyn aan de zyden: datze, noch door te groote wydte het Lighaam laaten doorzakken, noch door te eng te zyn, de Ademhaaling belemmeren: datze van agteren gewapend zyn met eene veerkragtige Yzere plaat, die zig van beneden naar boven uitſtrekt; ſmal is van onderen, breed van boven, en aan weêrzyden zelfs een gedeelte beſlaat van de zydelyke deelen der Borſt: datze in ſcherpe Bogchels, ter

plaatze van den Bult eene opening hebben, geslooten van binnen met de Voering, van buiten met het buitenste bekleedzel van het Keurslyf: dat het Yzer, ter bezorging van alle mooglyke ligtheid dun zy; en beneden meer kragt gegeeven worde, alleen door het klinken van twee plaaten op elkanderen: datze van agteren en boven, eenigzints afwyken van het Lighaam; 't welk verkreegen wordt, door de Plaat buitenwaards uit te slaan: eindelyk; dat de schouderstukken breed en vast zyn; en het geheele Keurslyf dus werke, als of men één zyner Kniën plaatzende tegen het agterste des Heiligbeens, het Bekken voorwaards drukt, terzelfder tyde, dat men door beide zyne Handen, de Schouders omvangende, de Ruggraad als dwingd naar de zyde der Uitstrekking.

§ 1582.

De behandeling der bykoomende, of byzynde Toevallen, is naar den verscheiden aart derzelver verschillend, en voor geene algemeene bepaälingen vatbaar. Algemeen genoomen, kan men hier omtrent aanmerken, dat, gelyk de meeste derzelver afhangen van de wanschikkelyke gedaante der Ruggraad, de verbetering ook van deeze, het voornaame hulpmiddel is dier Toevallen.

De Kromming der Ledemaaten.

Curvatio membrorum.

§ 1583.

Deeze is meest betreklyk tot de benedenste, tot de Dyëbeenderen naamlyk, de Scheen en Kuitbeenderen. Het Opperärmbeen egter, en de beenderen des Onderärms, zyn niet geheel onvatbaar voor deeze Wangestalte.

§ 1584.

Deszelfs gewoone oorzaaken zyn kwalyk geneezen Beenbreuken, de Engelsche Ziekte, geleeden geweld by de Verlossing, en het te kort bakeren der Kinderen.

§ 1585.

De Geneezing is in het eerste geval somwylen mooglyk, somwylen onmooglyk: de meer of minder vastheid van het Beenweer alleenlyk, bepaalen het een of ander. In het tweede geval, wordt dezelve meest altoos verkreegen door de behandeling der Engelsche ziekte § 1424. beschreeven, gepaart met het gebruik van Konstlaarzen, als hetzelve betreklyk is tot de onderste Ledemaaten; en van zekere regtende, dog niet wel beschryfbaare Verbanden, als het opzigtelyk is, tot de

bovenste.

bovenste. In de twee laaste gevallen, die altoos betrekking hebben tot de onderste Ledemaaten, en vooräl tot de Beenen, wordt de geneezing best bewerkt door het Verband van mynen zeer verdienstelyken Vriend en Amptgenoot, den Heere Labee, ter verbetering van de aangebooren binnen- en buitenwaardschen stand der Voeten, welk ik hier na zal mededeelen; naar den eisch der verschillende kromtens, op deeze, of gene wyze verändert.

De Kromming der Roede. *Curvatio penis.*

§ 1586.

De opgerigte Roede, kromt zig somwylen op- neder- of zydwaards, en verhinderd zeer de Byslaap.

§ 1587.

Het tweede geval, is somtyds afhanglyk van eene te groote kortheid van het toomtje der Voorhuid, en kan door eene voorzigtige losmaaking van dit geholpen worden.

§ 1588.

De eerste en laaste gevallen, zyn meestäl gevolgen, of laat ik liever zeggen, toevallen van eene Venerische Druiper, van sommige andere Venerische gebreken der Roede, en van eene te groote saamentrekking der Spieren. Deeze, voor zoo veel ze vatbaar zyn voor geneezing, worden best geholpen, door het uit- en inwendig gebruik van Kwikmiddelen.

De indrukking der Deelen. *Impressio partium.*

§ 1589.

Deeze wordt meest gezien aan het Hoofd en de Borst van zeer Jonge Kinderen, en is afhanglyk van eene indrukking van een gedeelte des Bekkeneels of der Ribben, veröorzaakt door eene moeilyke Verlossing, door eenig geleeden geweld, of door het onöplettend draagen der Kinderen op den Arm.

§ 1590.

Eenen toeneemenden Ouderdom, de groeijing van het Lighaam, en het in agt

neemen van zekere kleine oplettenheden in het kleeden en draagen der Jonggeboornen, verbeteren, en geneezen doorgaans deeze Wangestalten.

Contractio membrorum.

De opkrimping der Ledemaaten.

§ 1591.

Door deeze versta ik hetzelfde, 't gene veele andere Heelkundige betrokken hebben tot de onwaare Gewrigtsverstyvingen; naamlyk, eene zoo groote strakheid, of inkrimping der Spieren, Banden, of Peezen, dat het aangedaane Deel, ter plaatze van het Gewrigt, hoekswys geboogen is, en buiten de mooglykheid, om te kunnen uitgestrekt worden.

§ 1592.

Alle Gewrigten zyn voor deeze Wangestalte vatbaar; meestäl egter wordt dezelve inzonderheid bespeurd aan het Kniegewrigt, dat des Elboogs, en de Gewrigten der Vingeren.

§ 1593.

Deszelfs meest gemeene oorzaaken zyn, Zinkingägtige vloeijingen; eene langduurige houding van eenig Deel, in eenen zelfden stand; Krampägtige saamentrekking der Spieren; het Loodkolyk; de bepaalde verlamming van zekere Spieren; de Jigt; het Venussmet; de Scheurbuik; eenen hoogen Ouderdom, en hier van afhangende verbeening der Banden, met betrekking vooräl tot de Ruggraad; en eene zeer werkzaame Levenswys, opzigtelyk inzonderheid tot de Vingeren.

§ 1594.

De Geneezing, algemeen genoomen, is moeilyk, langduurig, en somwylen zelfs onmooglyk. Weekmaakende Stovingen, Smeerzels, Pappen, en Dropdamp- of gemeene Baden, zyn in alle gevallen van deezen Aart, de beste Hulpmiddelen.

§ 1595.

In het byzonder, wordt dezelve zeer bevorderd, met opzigt tot het gewrigt des Elboogs, door den Arm, by herhaaling, en zoo dikwyls zulks mooglyk is, te steeken in den nog warmen opgesneeden Buik van versch geslagte Dieren; en het draagen of

of opheisschen van een trapswys vermeerderden Last; en met betrekking tot het Kniegewrigt, door het aanhangen van allengskens verzwaarde Gewigten, op de wyze §. 1492. aangepreezen, en uitgedagt door mynen bekwaamen Kunstgenoot den Heere KRIEGER.

§ 1596.

Gevallen van deezen aart, afhanglyk van het Loodkolyk, de Jigt, het Venussmet, en de Scheurbuik, kunnen niet geholpen worden, dan door dezelfde behandeling, voor zoo veel betreft het Heelkundige; en Geneeskundig, door het gebruik van soortelyke Hulpmiddelen.

§ 1597.

Dezulke, die veröorzaakt zyn door eene bepaalde verlamming van zekere Spieren, eisschen de toepassching van versterkende Middelen op de verlamde, en van verslappende, op de saamengetrokken Spieren. Die van Ouderdom afhangen, zyn ongeneeslyk; dus is het ook meestäl gelegen, met die der Vingeren, uit hoofde eener zeer werkzaame Levenswys.

De buiten en binnenwaardsch gekeerden stand der voeten. *Vari & Valgi.*

§ 1598.

Deeze Wangestalten, die altoos aangebooren zyn, bestaan somwylen op zig zelven; somwylen zyn ze verzeld van eene kromming der Scheen- en Kuitbeenderen.

§ 1599.

In het eerste geval, kunnen dezelve verholpen worden door de klompjes des Heeren VAN DER HAAR; in het laatste zoo wel als in het eerste, door het Verband des Heeren LABEE, welke beiden ik ter zyner plaatze zal beschryven en afbeelden.

De Paarde - Voeten. *Pedes equini.*

§ 1600.

Men kan van deeze Wangestalte, ten opzigte van haaren Oorsprong, hetzelfde zeggen, als van de voorige; te weeten, dat ze altoos is aangebooren.

§ 1601.

Als we de Gefchiedfchryvers gelooven moogen, zyn 'er Eilanden in de Zwarte Zee, welker bewooners alle daar aan onderhevig zyn. Deeze worden om die reeden genoemd, *Hippopodes*, een Griekfch Woord, betekenende niet anders, dan *Paardevoetigen.*

§ 1602.

Men kan deeze Wanvormigheid verheelen door fchoenen, van buiten gemaakt op de gewoone wyze, maar van binnen verlangd door een houten of Kurken Zool; en verbeteren, door het vroegtydig uitrekken van de Voeten, en het gebruik van een Verband, dat de groeijing deezer Deelen bedwingd in de breedte, en begunftigt in de lengte.

Ungues incurvati.

De Krulwyze Nagels.

§ 1603.

De Nagels der Vingeren, en Teenen, groeijen dikmaalen krulwys opwaards, en maaken eene Wangeftalte, die ten opzigte der eerften inzonderheid, zeer mishaaglyk is; en met betrekking tot de laaften, gelegenheid geeft tot eenen pynlyken gang, ontfteking, en verzweering van de einden der Teenen.

§ 1604.

Meeftäl zyn deeze wanwormigheden afhanglyk, van Teering, en eene Scheurbuikige fcherpte der Vogten. Somwylen egter, worden die der Teen-nagels veröorzaakt, door te korte fchoenen, of het groeijen van Lykdoorns, of Eelt onder deezen.

§ 1605.

De twee eerfte deezer gevallen zyn niet te verbeteren, dan door het verbeteren zelve der Ziekten van welke ze afhangen, 't gene niet altoos mooglyk is. De omkrulling der Teen-nagels, door te korte Schoenen veröorzaakt, wordt door het draagen van langer en eenigzints ruimer Schoenen verholpen. Als het Lykdoorns zyn of Eelt, die de omkrulling te wege brengen, moet men de Nagel zoo verre weg fnyden als mooglyk zy, en het Eelt, of de Lykdoorn, gedeeltelyk weg neemen met het Mes, gedeeltelyk met den *fcherpen Geeft des Zeezouts*, door middel van een Pinceel, van tyd tot tyd daar aan gebragt.

V. HOOFT-

V. HOOFTDEEL.

De Plaatsverändering der Deelen.

Collocatio perversa partium.

§ 1606.

Alle plaatzing der Deelen, anders dan met de gewoone orde der Natuur overëenkomt, wordt eene plaatsverändering derzelver geheeten.

§ 1607.

Tot de Klasse van deeze worden voornaamlyk gebragt, een *Oog in het Voorhoofd*, een *Tand in het verhemelte*, het *Hart buiten de Borst*, de *Lever buiten den Navel*, de *Schaamte onder den Navel*, en dergelyken.

§ 1608.

Gelyk geene derzelver, de Tand in het verhemelte uitgezonderd, kan verholpen worden, zal ik my in geene byzondere beschryving van elk dier wangestalten inlaaten; maar slegts vergenoegen met aantemerken, datze alle behooren tot den Rang der Natuursspeelingen, en de Tand des Verhemelte moet uitgetrokken worden.

VI. HOOFTDEEL.

De tegennatuurlyke aaneengroeijingen.

Connexio contranaturalis.

§ 1609.

Deelen, natuurlyker wyze van een gescheiden, groeijen somwylen aan elkander, 't zy middelyk, of onmiddelyk; 't zy uit geboorte of toevallig.

§ 1610.

De *aaneengroeijing der Vingeren* of *Teenen*, *de aangroeijing der Tong*, die der *Bovenlip*, gelyk ook de *aanëengroeijing der Gewrigten*, zyn de voornaamsten deezer Wangestalten.

De

Connexio digitorum manus & pedis.

De aanëengroeijing der Vingeren, en Teenen.

§ 1611.

Deeze groeijen aan elkanderen, door tusschenstelling van een tegennatuurlyk Vlies, of door eene onmiddelyke aanraking van derzelver Zydedeelen.

§ 1612.

Het eerste geval is altoos eene speeling der Natuur, en kan niet verhoed worden. Het laaste, dat door eene Wonde, Branding, of Verzweering, veroorzaakt wordt, kan men voorkoomen, door regelmaatige verbanden; verbanden, welke niet toelaaten, dat de ontvelde oppervlakten deezer Deelen, elkander aanraaken.

§ 1613.

Beide gevallen zonder onderscheid, worden geneezen, door eene voorzigtige vaneenscheiding met het Snymes; en door dergelyke Verbanden als ik zoo even gemeld hebbe.

§ 1614.

Somwylen egter, is het een en ander, ik wil zeggen, de verhoeding, en geneezing, zeer bezwaarlyk, en eischt al de oplettenheid des Heelmeesters, uit hoofde eener byna onöverwinbaare neiging tot saamengroeijing, vooräl in de gemeenschaplyke hoeken van de een en ander der voorgemelde Deelen.

Connexio contranaturalis Linguæ; ve Ancylog ossum.

De aangroeijing der Tong.

§ 1615.

De Tong is somwylen, by Jonggeboorne Kinderen, door eene te breede Tongriem zoodaanig gehegt aan het onderste gedeelte van den Mond, dat dezelve niet kan gebragt worden over de Kieuwen; en dus meer of min werkelooos is in het zuigen.

§ 1616.

Als we Onkunde en Baatzugt gelooven moogen, is deeze kleine Wangestalte zeer gemeenzaam. Geduurende den gantschen loop myner Konstoessening egter, heb-

hebbe ik dezelve niet meer dan vyfmaalen aangetroffen. Ze wordt verholpen door eene voorzigtige doorknipping van den Tongriem, gedaan op die wyze, en met die voorzorgen, als ik ter zyner plaatze zal aanwyzen.

De aangroeijing der Bovenlip.

Connexio contranaturalis Labii superioris.

§ 1617.

De bovenlip by Kinderen, bevind zig dikmaalen in hetzelfde geval als de Tong, en is te veel gehegt aan het Tandvleesch der Opperkaak.

§ 1618.

Deeze aanhegting, veröorzaakt eene gebreklyke uitſpraak van zekere Letteren, en kan door eene gelyke Konſtbewerking, dat is, door het afſnyden van den zoogenaamden Lipriem, worden weggenoomen.

De aanéèngroeijing der Gewrigten.

Ancyloſis

§ 1619.

Van deeze is reeds geſprooken in het Leerſtuk der Beenziekten, en wel bepaaldelyk § 1486. waarheên wy derhalven den Leezer verwyzen.

VII. HOOFTDEEL.

De toegroeijing der Natuurlyke openingen.

Coalitus foraminum naturalium.

§ 1620.

Door natuurlyke openingen, verſtaat men, die der Oogleeden, der Neusgaten, des Monds, der Gehoorweg, des Voorhuids, des Pisbuis, van de Lippen der Schamelheid, van de Schede, van den Mond der Lyfmoeder, van den Aars, en van den Endeldarm.

§ 1621.

De toegroeijingen van deezen derhalven in het algemeen, en van elk derzelver in het byzonder, zyn de voornaame onderwerpen van dit Hooftdeel.

Ancylo-blepharon.

De Aanéëngroeijing der Oogleeden.

§ 1622.

Deeze, die zeldzaam aangebooren, maar meeſtäl toevallig is, en of geheel of ten deele, de Oogleeden inneemt, zal ik meer opzettelyk beſchryven in het Leerſtuk der Oogziekten, tot de onderwerpen van welke, men haar altoos betrokken heeft.

Coalitus narium.

De Samengroeijing der Neusgaten.

§ 1623.

De *Samengroeijing der Neusgaten*, is ſomwylen aangebooren, ſomwylen is ze het gevolg eener Wonde, Verzweering, Branding, en dergelyken.

§ 1624.

In het eerſte geval, is ze dikmaalen zeer moeilyk te overwinnen, uit hoofde van de uitgebreitheid der aanéëngroeijing in de diepte, en om dat men uitwendig geen het minſte ſpoor der Neusgaten aantreft. In het laaſte is de geneezing gemaklyker, doordien ze veelal niet zeer aanmerklyk is, en meer den ingang der Neusholten betreft, dan derzelver uitgebreitheid.

§ 1625.

In beide gevallen, wordt in de eerſte plaats vereiſcht, de vanéénſcheiding der ſamengroeijing, met het Snymes; en vervolgens, het gebruik van verwydende Steekwieken, Kaarsjes, en Canullen, gemaakt van de bereide Spons, van Perkement met Goudvlies bekleed, van de veerkragtige Hars van Cajenne, en dergelyken.

Coalitus labiorum.

De Samengroeijing der Lippen.

§ 1626.

De Lippen, uit de geboorte, of toevallig aanéëngegroeid zynde, 't zy geheel, 't zy gedeeltelyk, moeten op eene ingebragte geboogen en dunne Sleufsonde, of zonder dezelve, naar eiſch van het geval, voorzigtiglyk met het Snymes geſcheiden, en door een tuſſchengelegde Band, langs het Agterhoofd geleid, en op het Voorhoofd ſamengeſtrikt, van een gehouden worden.

§ 1627.

De Samengroeijing der Gehoorweg.

Coalitus meatus auditorii.

§ 1627.

Deeze is buitengemeen zeldzaam, en moet, oppervlakkig, en vliesägtig zynde, door eene kruisfnede, en het opvolgend gebruik van voorgemelde Kaarsjes of Canullen, geneezen worden. Alle andere famengroeijingen van dit Deel, dat is te zeggen, die een merklyk gedeelte van hetzelve inneemen, en van eenen vleeschägtigen aart zyn, of van eene algemeene ontäarting, en onderlinge aanraaking van het binnenfte bekleedzel des gehoorwegs afhangen, zyn in eenen volftrekten zin, ongeneeslyk.

De Samengroeijing en Vernauwing der Voorhuid.

Coalitus & Obftipatio præputii.

§ 1628.

De famengroeijing, en verënging der Voorhuid, gefchied, of geheel, of gedeeltelyk, en is aangebooren, of toevallig. Hoedaanig dezelve ook zyn mooge, en van welk eene oorzaak ze afhange, ze verwekt altoos eene moeilyke of geheel belette pisloozing, en eene bezwaarlyke of onmooglyke Byflaap.

§ 1629.

Als deeze famengroeijing geheel is, en by jonggeboorne Kinderen plaats grypt, moet men tragten dezelve voorzigtiglyk te openen met het Snymes, om eene vreije ontlasting te bezorgen aan de Pis. In de enkele verënging der Voorhuid, 't zy by Kinderen, 't zy by Bejaarden, moet dit deel, de noodzaaklykheid zulks vorderende, op eene wyze welke wy naderhand zullen voordraagen, gekliefd worden. Ongeneeslyke fluitingen van dit Deel, met nevensgaande blyken eener welgeftelde Pisweg, eisfchen de befnydenis.

De Samengroeijing der Pisbuis.

Coalitus uretræ.

§ 1630.

Deeze is betreklyk, of alleen tot dezelfs buitenfte opening, of tot het meefte gedeelte zyner uitgeftrektheid. Het eerfte geval is doorgaans vliesägtig, en het gevolg eener Natuursfpeeling: het laafte kan afhangen van verfcheidenerleije oorzaaken, maar voorál van Venusfmet.

§ 1631.

De eerfte foort deezer Samengroeijing, moet verholpen worden door het Snymes: de laafte vorderd eene behandeling, van welke wy fpreeken zullen by gelegenheid der Verhandeling van de Ziekten des Piswegs.

Coalitus labiorum pudendorum

De Samengroeijing van de Lippen der Schamelheid.

§ 1632.

De Lippen der Schamelheid groeijen aan elkanderen, uit geboorte of by Toeval, en moeten van een gefcheiden worden door het Snymes. Het is het zelfde met de aanééngroeijing der Watervleugels, 't zy geheel, 't zy gedeeltelyk.

Coalitus Vaginæ.

De Samengroeijing der Schede.

§ 1633.

De Schede is fomwylen geflooten aan haaren ingang door het Maagdenvlies; of in haar midden, door een tegennatuurlyk Vlies; of in het geheel, door eene onderlinge aanééngroeijing haarer Wanden.

§ 1634.

Alle deeze Wangeftalten verhinderen de ontlafting der Maandftonden, en den Byflaap. De twee eerften, kunnen door eene infnyding verholpen worden. De laafte, is in meeft alle voorkoomende gevallen onherftelbaar.

Coalitus oftii uteri.

De Samengroeijing van den Mond der Lyfmoeder.

§ 1635.

Deeze, die altoos is aangebooren, wordt niet ontdekt voor den tyd der Maandelykfche zuiveringen, welke alsdan niet te voorfchyn koomen; en door haare verzaamling in de holte der Lyfmoeder, dit Deel, onder het gevoel van zeer hevige pynen, in de Schede doen nederzinken.

§ 1636.

Dit geval is niet geneesbaar dan door eene konftige vanéénfcheiding; eene Bewerking, die altoos moeilyk, en fomwylen zelfs onmooglyk is.

De

De Samengroeijing van den Aars.

Coalitus ani.

§ 1637.

De opening des Endeldarms is somwylen geslooten door een Vlies, somwylen door tusschenstelling eener meer of min uitgebreide vleeschägtige Zelfstandigheid.

§ 1638.

Beide gevallen kend men aan eene agterblyvende ontlasting van de stof des afgangs, en de blykbaare ontbeering van de opening des Endeldarms. Het eerste geval, wordt meer byzonderlyk gekend uit eene blauw-zwarte, en eenigzints golvende zwelling ter plaatze van den Aars, en deszelfs geheele toesluiting door deeze.

§ 1639.

Dit geval moet geneezen worden door eene kruiswyze opsnyding van het Vlies door hetwelke den Endeldarm geslooten is, en het wegsnyden der vier overblyvende lappen, zonder eenig opvolgend gebruik van opvullende of verwydende Werktuigen, of Verbanden.

§ 1740.

Het laaste geval, eischt insgelyks eene konstige doorbooring; 't zy met het verborgen Lancet, 't zy met eenig ander Werktuig, geleid met alle mooglyke voorzigtigheid tot in de holte des Endeldarms. Het gebruik van verwydende Kaarsjes, is in dit geval zoo nutloos als in het voorige.

De Samengroeijing van den Endeldarm.

Coalitus intestini recti.

§ 1641.

De zyden des Endeldarms, zyn somwylen by Jonggeboorne Kinderen, op eenen zekeren en onbepaalden afstand boven deszelfs uiterlyke opening, dermaaten aanéén gegroeid, dat daar door de ontlasting der uitwerpzelen geheel onmooglyk gemaakt wordt.

§ 1642.

Deeze aanééngroeijing, die maar al te dikmaalen plaats grypt, is zeer zorgelyk, en nauwlyks voor eenige hulp vatbaar. Altoos egter moet men beproeven,

om dezelve te doorbooren met de driekante Priem, de *Pharyngotomus*, of met eenig ander dergelyk Werktuig, bestierd met de uiterste voorzigtigheid, en ingebragt langs eene Lyn, evenwydig aan den As van het Bekken. Twee dergelyke Konstbewerkingen, door my, en drie anderen, door even zoo veel myner Konstgenooten, sedert weinig Jaaren gedaan, hebben alle een doodelyk gevolg gehadt, of schoon ten minsten drie derzelver tydig genoeg ondernoomen werden, om een beter uitkomst te hoopen. Ik meende dit hier te moeten byvoegen, om den Jongen Heelmeester voorzigtig te doen zyn in zyne voorzegging, en hem niet te veel te doen betrouwen, op de gezegdens van sommige, meer beschouwlyke dan ervaren Heelmeesters, die van deeze Konstbewerking spreeken, als of dezelve alle mooglyk gemak en zeekerheid insloot.

VIII. HOOFTDEEL.

De tegennatuurlyke van een scheidingen.

Solutiones contranaturales.

§ 1643.

Door deezen worden hier ter plaatze verstaan, alle aangebooren of toevallig verkreegen, gescheiden geheelheid van deeze of gene Deelen, mits dat dezelve van alle zyden met Huid bedekt zyn, en geheel niet deelen in de hoedanigheeden eener Wonde, of Verzweering.

§ 1644.

De *Haazelip*, de *gespleeten Oorlel*, de *gespleeten Voorhuid*, de *gespleeten Lippen der Schamelheid*, en de *gespleeten Bilnaad*, zyn de meest gemeenzaame deezer Wangestalten.

Labium leporinum.

De Haazelip.

§ 1645.

De *Haazelip*, strikt genoomen, is eene aangebooren loodlynige Splyting der Bovenlip, in twee of meerder deelen, met, of zonder nevensgaande van een scheiding van het beenig en zagte Verhemelte.

§ 1646

§ 1646.

In eene eenvoudige Haazelip zonder ſcheiding des Verhemelte, is het zuigen na genoeg onbelemmerd; vermits de Kinderen, de Tepel der Moeder meer omvatten met de Kieuwen, dan met de Lippen. In eene ſaamengeſtelde daarëntegen, dat is te zeggen, als tevens het Verhemelte geſpleeten is, wordt het Zuigen belemmerd in eenen meerderen of minderen graad, en ſomwylen zelfs, geheel en al vernietigt. De uitgebreitheid der laaſtgemelde ſplyting inzonderheid, bepaald het een en ander.

§ 1647.

Ter geneezing deezer Wangeſtalte, vóór zo veel betreft de Lip zelve, wordt vereïſcht, dat men de randen der ſcheiding met de Schaar of het Mes wegneeme op eene wyze welke wy naderhand zullen voordraagen; en de verééniging bewerke, door het hier toe uitgedagt Verband, of de omgewonden Hegting, welke beide wy in het Leerſtuk der Konſtbewerkingen, in alle haare byzonderheden zullen aanwyzen.

§ 1648.

Wat betreft de behandeling der ſamengeſtelde Haazelip; hier omtrent kan ik ter deezer plaatze kortelyk aanmerken, dat de Splyting des Verhemelte ſomwylen door de Natuur zelve geſlooten wordt, als de ſcheiding der Lip verééuigt is; en dat, dit niet geſchiedende, dezelve kan geſtopt worden, door het Werktuig, § 388. gemeld, in groote en gedaante gelyk gemaakt, aan die der vanéénwyking.

De geſpleeten Oorlel.

Fisſus lobus auris.

1649.

Deeze is doorgaans het gevolg eener verwaarloosde Wonde van dit Deel, of van de doorſlyting van te zwaare Oorſieraaden. Ze wordt verholpen door het rauw maaken der bevelde randen met de Schaar, en het gebruik der drooge Hegting, na dat men alvoorens de ruimte agter het Oor heeft opgevuld met een Drukdoekje van pleiſter, of iets anders, om een behoorlyk ſteunpunt te geeven aan het Verband, dat uit niets anders beſtaat dan uit eene dubbele ſtrook Linnen, die van onder de Kaak, over de Ooren opklimt tot aan het Opperhoofd, en aldaar, op deeze of gene wyze bevestigt wordt.

De

Fissum preputium.

De gespleeten Voorhuid.

§ 1650.

De Splyting der Voorhuid, is of aangebooren, of toevallig. In beide gevallen is de geneezing gedeeltelyk noodloos, gedeeltelyk onmooglyk; althans langs den weg van herëeniging.

Fissa labia pudenda.

De gespleeten Lippen der Schaamelheid.

§ 1651.

Deezen, die zeldzaam gezien worden dan by Vrouwen die veel Kinderen ter Wereld gebragt hebben, of onderworpen zyn aan Venusziekte, eisschen in het eerste geval geenerlye Konsthulp, en worden in het laaste geneezen door het in- en uitwendig gebruik van Kwikmiddelen.

Fissum perinæum.

De gespleeten Bilnaad.

§ 1652.

Moeilyke Verlossingen, en onvoorzigtige behandeling der Baarende, geeven dikmaalen aanleiding tot deeze Wangestalte, die niet kan geneezen worden, dan door het wegsnyden der bevelde randen van de Splyting, en de afgebrooken Hegting.

IX. HOOFTDEEL.

Motio & Actio perversa partium.

De Wanvormige beweeging, en werking der Deelen.

§ 1653.

Alle Deelen van ons Lighaam, hebben hunne bepaalde Beweegingen en Werkingen, welke niet kunnen vernietigd of belemmerd worden, zonder gevolg eener meer of min blykbaare Wangestalte.

§ 1654.

Oneindig zeeker, is het getal deezer vernietigingen, en belemmeringen. Dezulke egter, welke inzonderheid tot ons tegenwoordig bestek behooren zyn het

Mank-

Mankgaan, de *Verlamming*, de *Stemsverdooving*, de *Stomheid*, het *Lispen*, het *Stamelen*, de *Hardhoorenheid*, en de *Doofheid*.

Het Mankgaan.

§ 1655.

MANKHEID is eene wanorde in de voortgaande beweeging des Lighaams, waar by hetzelve, ter regter of linker zyde, of wel beurtelings, dan over de eene, dan over de andere, overvald. *Claudicatio.*

§ 1656.

Deszelfs onmiddelyke oorzaak, is de verschillende lengte, of ongelyke beweeglykheid der onderste Ledemaaten.

§ 1657.

Tot de afgelegen oorzaaken behooren, eene scheefheid des Ruggraads, vooräl in de Lendenwervelen; eene scheefheid van het Bekken, 't zy eigenleidig, 't zy toevallig; eene ongelyke groeijing der onderste Ledemaaten, zoo in 't geheel, als gedeeltelyk; een aangebooren, of toevallig gemis van het hoofd des eene of andere Dyebeens; eene afknakking van dit Hoofd by Kinderen, en de hier van afhangende opreizing des Dyebeens; eene veränderde gedaante van deeze of gene Heupkom, en van het een of ander hoofd des Dyebeens; een beenig uitwas in één der Heupgewrigten; eene gebreklyke vorming van één of meer Beenderen der benedenste Ledemaaten; eene toevallige doorbuiging derzelver; eene onherstelde Ontwrigting van het Dyebeen; eene kwalyk geneezen Beenbreuk van het Lighaam deezes Beens, of van deszelfs Hals; gelyk ook, eene zwakheid der Banden van het Heupgewrigt, afhanglyk van Engelsche Ziekte.

§ 1658.

Sommige deezer soorten van Mankheid zyn geneeslyk, andere niet. De laaste kunnen eenigermaaten te gemoet gekoomen worden door het gebruik van deeze of gene der algemeen bekende Werktuigen, hooge Schoenen, en dergelyken. De geneeslyke eischen Hulpmiddelen overeënkomstig met haare oorzaaken, en zyn voor geene algemeene behandeling vatbaar. Het gebruik van Kunst-keurslyven, in die afhangen van eene scheve Ruggraad; van Konstlaarzen, in die veröorzaakt worden door eene Kromming der Beenderen; en van versterkende Plaatsmiddelen,

in die gegrond zyn op eene zwakheid der Gewrigten; is byna alles wat men ten deezen opzigte kan aanpryzen.

De Verlamming.

§ 1659.

Paralysis. VERLAMMING betekend eene gedeeltelyk of geheel vernietigde Spierbeweeging van eenig Deel, 't zy met 't zy zonder deszelfs Vermagering of Uitdrooging, en gevoelloosheid.

§ 1660.

Derzelver oorzaaken zyn ontelbaar, en kunnen by geene mooglykheid bepaald worden. Als de voornaamsten egter mag men aanmerken, eene beleediging der Hersſenen en van het Ruggemerg; eene toevallige en aanhoudende drukking van zekere Zenuwen; derzelver affnyding; de blootſtelling van een of meer Deelen, of van het gantſche Lighaam, geduurende eenen zekeren tyd, aan eene koude en vogtige Lugt; en wat dergelyke meer zyn.

§ 1661.

Ter geneezing wordt inzonderheid vereiſcht, het wegneemen der oorzaaken, als deeze bekend zyn, en zulks mooglyk is. In alle andere gevallen moet men gebruik maaken van eene voedende en verkwikkende Eetregel; van prikkelende en opwekkende Geneesmiddelen; van algemeene of byzondere Lighaams beweegingen; van verſterkende en prikkelende plaatsmiddelen, in de gedaante van Zalven, Pleiſters, Pappen, Stovingen, Smeerzels, of Wasſingen; van dergelyke Baden; van Slingeringen met Brandnetels; van herhaalde aanleggingen van Spaanſchevliegen pleiſters; van drooge Koppen; van het Electrizeeren; en dergelyken. Drooge Wryvingen van het verlamde Deel daarenboven, met enkele wolle Doeken, of met deeze, doortrokken met den damp van Maſtik, Wierook, Barnſteen, en andere ſpeceryeägtige Hulpmiddelen, moeten nimmer verzuimd worden.

De Stemsverdooving.

§ 1662.

Exstinctio vocis. Door STEMSVERDOOVING verſtaat men die verändering der Menſchelyke ſtem

ftem, welke het naaft grensd aan de Stomheid, dog noch eenig vermoogen tot fpreeken overlaat.

§ 1663.

Deszelfs meeft gewoone oorzaaken zyn het inädemen van eene Lugt, die zeer koud, vogtig, of met zekere vreemde Zelfftandigheden bedeeld is; het aanhoudend gebruik van flymige, fcherpe, en zoute Spyzen; eene zeer groote Bloedrykheid; en hevige aanvallen van Schrik, Blydfchap, of Verwondering.

§ 1664.

De Geneezing wordt verkreegen, door het aanwenden van Hulpmiddelen, tegengefteld aan de een en ander deezer oorzaaken; dat is te zeggen, door het inademen eener warme drooge en zuivere Lugt in het eerfte geval; door het gebruik van zagte en gezonde Voedzelen in het tweede; door eene fchraale Eetregel, werkzaame Levenswys, en herhaalde Aderlaatingen, in het derde; gelyk ook, door het toedienen van krampftillende en verdoovende Geneesmiddelen, in het vierde. Ik bekenne, dat verfcheiden deezer Hulpmiddelen meer behooren tot de Genees- dan Heelkunde; maar, het fchynd my onmooglyk de juifte grensfcheidingen te bepaalen van de een en ander, en hebbe ik hierom geene zwaarigheid gemaakt om zoo hier als elders deeze aantewyzen.

De Stomheid.

§ 1665.

Stomheid fteld een volftrekt onvermoogen, om onze gedagten door middel van den Spraak, mede te kunnen deelen aan anderen. *Aphonia.*

§ 1666.

Dit gebrek is afhanglyk van verfcheidenerleije Oorzaaken, maar vooräl van eene gebreklyke vorming der Tong, van deszelfs Verlamming, van eene flapheid deezes Werktuigs, van eene te groote opvulling der ondertongfche Vaten, van zekere fchynbaar geringe geftooken Wondjes, en van Doofheid.

§ 1667.

De eerfte foort van Stomheid is niet geneeflyk, en kan nauwlyks gekend worden,

den, dan door zig zelve te verzeekeren, dat gene der overige Oorzaaken plaats hebben.

§ 1668.

De tweede soort kan geneezen worden, mits dat de Verlamming plaatslyk is, en niet afhangt van Oorzaaken, welke het buiten onze magt is, weg te neemen. Een der beste Hulpmiddelen in dit geval, is het versch geperschte Sap van Wyngaard bladen, met Suiker gemengd, en dagelyksch gedronken in de hoeveelheid van twee of drie Oncen. Alle andere Hulpmiddelen, ter geneezing der Verlamming § 1661. voorgeschreeven, en toegediend op eene wyze als met de byzondere Natuur deezes Deels overéénkomt, kunnen hier nevens gebruikt worden.

§ 1669.

De derde soort van Stomheid, by Jonge Kinderen plaats grypende, geneest somwylen by het toeneemen des Ouderdoms van zelve; en wordt meestäl geholpen, door Buikzuiverende, en Versterkende Geneesmiddelen, gepaart met het gebruik van Mondspoelingen, welke van eenen prikkelenden, saamentrekkenden, of versterkenden aart zyn. Deeze soort heeft dit byzonders, dat ze somwylen periodiek is, en zig inzonderheid schynd te regelen naar de verschillende gesteltheid van den Dampkring.

§ 1670.

De vierde soort, wordt door niets zoo vaardig en zeeker geneezen, dan door het openen der Kikvorsch aderen, van Forestus in dergelyke gevallen beproefd met den besten uitslag.

§ 1671.

De vyfde soort, die inderdaad zeer zeldzaam is, ten minsten wanneer dezelve niet gepaart gaat met eene Krampägtige sluiting der Kaakbeenderen, wordt nogthans beweezen door eene zeer zonderlinge Waarneeming van voorgemelden Geneesheer; en geholpen, door de Aderlaating, Buikzuivering, Weekmaakende Pappen aan den Hals aangelegt, en voorál door het gebruik van het Heulsap, de Muskus, de Bevergeil, en dergelyken.

§ 1672.

Het laatste soort van Stomheid is niet geneeslyk, dan door de geneezing zelve der

der Doofheid, van dewelke zy, als van eene Oorzaak, op eene onmiddelyke wyze afhangt. Altoos is dezelve aangebooren, even als de Doofheid, op welke ze gegrond is. Eene zeer zonderlinge en moeilyke Kunst, door WALLISIUS uitgedagt, door AMMAN en andere verbeterd, steld dezulke die aan dit gebrek onderhevig zyn, wel somwylen in staat, tot het uitspreeken van zekere Woorden, by hun met een onverbeeldelyk geduld, en eene uiterste oplettenheid geleerd; maar is hen voor het overige, van weinig nut in de Saamenleving; en geheel niet in den omgang met Menschen, welke zy niet van naby kennen, of wier beweeging der Lippen zy niet kunnen waarneemen.

Het Lispen.

§ 1673.

Het LISPEN, is eene gebreklyke, of onmooglyke uitspraak van zekere Letteren, gegrond somwylen op een aangebooren gebrek van de Tong, somwylen op eene wraakbaare navolging van anderen. *Blæsitas.*

§ 1674.

In het eerste geval, is hetzelve dan eens al, dan eens niet geneeslyk, naar dat het gebrek der Tong, of al of niet kan verholpen worden. In het laaste is de geneezing altoos mooglyk, dog niet zoo zeer door Heelkundige Hulpmiddelen, dan wel, door eene oplettende Opvoeding.

§ 1675.

Het geneeslyk soort deezer wanvormige Uitspraak, afhanglyk van eenig aangebooren Tong gebrek, is meest gegrond op eene te korte, of te dikke Tong- of Lipriem, en kan in beide gevallen verbeterd worden door eene geringe Konstbewerking, het afsnyden naamlyk van deezen.

§ 1676.

Het Lispen uit navolging, om geen gebruik te maaken van dwangmiddelen, wordt best verholpen, door nauwkeurig agt te geeven op het soort van Letteren, welke kwalyk of niet worden uitgesprooken, en de Kinderen te gewennen aan het uitspreeken van Gezegdens, niet zoo zeer van Woorden, waarin deze Letters voorkoomen. Een enkel voorbeeld zy genoeg om dit op te helderen. Ondersteld dat een Kind, de Letter R, in alle woorden waar dezelve voorkomt, niet,

of op eene gebrekkige wyze uitspreekt; doet hetzelve dikmaalen uitspreeken, op uw eigen voorbeeld, de gemeenzaame Spreekwyzen, *één Oijevaar maakt geen Zomer; de kruik gaat zoo lang te Water, tot ze breekt; het Regend nimmer op den een, of het Druppeld tevens op den ander; de vrees voor gevaar, is erger dan 't gevaar zelve;* en steld op het goed uitspreeken van deeze, of eenige andere dergelyke gezegdens, waarin de Letter R by opklimming, meer en meer dikmaalen inkomt, eene belooning, met den smaak van het Kind zoo veel mooglyk zy, overëenkomstig. Zelden zeeker zal het missen, of hetzelve, reikhalzende naar den beloofden prys, zal zig alle mooglyke moeite geeven, om de een en ander zoo goed uit te spreeken als gy zelve doet, en hier door als op eene ongevoelige wyze zyne kwaade gewoonte afleeren.

§ 1677.

Het zelfde Hulpmiddel is dikmaalen beproefd in dat soort van Lispen, welkers oorzaak men niet ontdekken konde; en wel met eenen uitslag, die alle verwagting te boven ging. Men moet derhalven nimmer nalaaten, om van hetzelve gebruik te maaken.

Hæsitantia.

Het Stamelen.

§ 1678.

Het Stamelen bestaat in eene dikmaal herhaalde uitspraak van hetzelfde Woorddeel, 't zy in het begin, 't zy in het midden van een Woord; en dus, om my te bedienen van een voorbeeld, in te zeggen, *Myn-Myn-Myn-Mynheer,* voor *Mynheer; Me-Me-Me-Mejuffer,* voor *Mejuffer,* en wat dergelyke meer zyn.

§ 1679.

'Er zyn ook Stamelaars, die verpligt zyn een zelfde woord tien of twaalf maal te herhaalen, voor en aleer ze overgaan tot de uitspraak van een ander, en vervolgens de overige Woorden van eene Reeden, zeer wel uitspreeken. Deeze by voorbeeld, willende zeggen, *Ik zal morgen naar buiten gaan,* zeggen in afgebrooken Klanken, *Ik- Ik- Ik- zal- zal- zal- zal- Morgen naar buiten gaan,* en doen zulks nog niet, zonder zekere belaglyke trekken van het Aangezigt.

§ 1680.

Deeze zeer wanvormige Uitspraaken, niet afhangende van een natuurlyk en onver-

onverwinbaar gebrek der Tong, gelyk somwylen het geval is, kan men verbeteren, door ieder Woorddeel zoo langzaam uit te sprecken, als of men de slagen telde van eene Klok, die elkander langzaam opvolgden. Door het dikmaalig herhaalen waarlyk van deeze poogingen, geraakt men somwylen zoo verre deeze Wangestalte te boven, datze niet dan in 't geval van verhaaste gesprekken zig doet kennen.

De Hardhoorenheid.

§ 1681.

Hardhoorenheid betekend eene moeilyke gewaarwording van 't geluid; dat is, van de golvende beweeging der Lugt, door den indruk van zekere Lighaamen veröorzaakt. *Gravitas auditus.*

§ 1682.

Eene gedeeltelyke verstopping der uit- of inwendige Gehoorbuis, door eenigerleije natuurlyke of vreemde Zelfstandigheid; eene Verslapping van het Trommel-vlies; een gebreklyk maakzel, of de ontbeering van het uiterlyk Oor; de te groote engheid van den uitwendigen Gehoorweg; en misschien ook verscheiden onbekende veränderingen in het werktuiglyke van het binnen Oor, moet men als oorzaaken van dit gebrek aanmerken.

§ 1683.

Het eerste soort van Hardhoorenheid wordt dikmaalen geneezen, door het wegneemen der vreemde Zelfstandigheden in één der Gehoorwegen bevat, 't zy door het een of ander daar toe geschikt Werktuig, 't zy door het inspuiten van eenig zagt afveegend Vogt; naa dat de verstoppende oorzaak een vast Lighaam is, of eene verdikte Vloeistof.

§ 1684.

Het tweede soort is inzonderheid daar uit kenbaar, dat de Hardhoorenheid zig regeld naar de verschillende gesteltheden van den Dampkring, en by droog en helder Weder, minder is dan by somber en vogtig. Deszelfs geneezing vorderd het gebruik van verwarmende en versterkende Vogten, aangebragt door plukzel of boomwol.

§ 1685.

§ 1685.

Het derde soort wordt verholpen door het gebruik van een konstige Gehoorbuis; van eene dergelyke zoogenoemde Gehoortrompet; Gehoortrommel; en dergelyken.

§ 1686.

De twee laaste soorten eischen het gebruik van dezelfde werktuigen, en erkennen voor het overige, geenerleije Hulpmiddelen.

De Doofheid.

§ 1687.

Surditas. Doofheid, strikt genoomen, steld een volstrekt gemis van het Gehoor. In een ruimer zin egter, wordt daar door verstaan, den hoogsten graad van Hardhoorenheid, in de voorige Onderdeeling beschreeven.

§ 1688.

Eene volstrekte Doofheid is ongeneeslyk, om dat dezelve altoos berust op oorzaaken, welke noch verbeterd, noch geneezen kunnen worden. Als dezelve is aangebooren, is ze altoos verzeld van Stomheid.

§ 1689.

De oneïgen dus genaamde Doofheid, moet op dezelfde wyze behandeld worden als de Hardhoorenheid, en wel, in overéénkomst met haare meest blykbaare oorzaaken.

§ 1690.

Eene opening in het Trommel-vlies, van Duverney gesteld als eene oorzaak van Doofheid, is zulks niet altoos. Mynen zeer bekwaamen Konstgenoot den Heere Martens, bezit hierömtrent eene Waarneeming, die alles afdoet, en der gemeenmaaking dubbel waardig is.

X. HOOFT-

X. HOOFTDEEL.

De Wanſtaltigheden der Sexe. *Deformitates ſexus.*

§ 1691.

Door deeze wordt verſtaan, alle verändering in de ſoortönderſcheidende deelen van Man en Vrouw, van welk eenen aart dezelve ook zyn mooge, mits datze, meer of min, het onderkennen van de een en ander twyffelagtig maaken.

§ 1692.

De *Vrouwlyke Stem by Mannen;* de *Manlyke Stem by Vrouwen;* de *Baard by de laaſten*; het *ontbeeren der Baard by de eerſten;* en de *tweeſlagtige Teeldeelen;* zyn de voornaamſten deezer Wangeſtalten.

De Vrouwlyke Stem by Mannen. *Feminia vox apud Viros.*

§ 1693.

Deeze, die ten uiterſten mishaaglyk is, ſchynd inzonderheid af te hangen van eene te enge Strotſpleet, en kan by Kinderen ſomwylen, by Bejaarden nimmer verbeterd worden.

§ 1694.

De beſte Hulpmiddelen beſtaan daarin, dat men dikmaalen beproeve de Bas te zingen; dat men vooräl 's Morgens onmiddelyk na men is opgeſtaan, by herhaaling, en zoo hard als mooglyk is, de Klinkletters A en O uitſpreeke; dat men eenige reizen Daags, met de meeſt mooglyke Stemsverheffing, Schreeuwe, of Zinge, in een Vat 't welk van boven open is; gelyk ook, dat men eene middenmaatige Vuurtang met een draad hange aan een der Vingeren van de regter of linker Hand; met het einde deezer Vinger, de een of ander Gehoorweg toeſtoppe; de twee beenen der Tang doe ſlingeren tegen eene Kiſt, Lataafel, of dergelyke; en zyne Stem voege by het geluid 't welk de Tang het Oor indrukt. Het laaſte hulpmiddel is geen der minſte, maar eiſcht, zoo wel als de overige, indien het van eenige uitwerking zyn zal, eenen weinig gevorderden Ouderdom, en een langduurig gebruik.

Virilis vox apud Feminas.

De Manlyke Stem by Vrouwen.

§ 1695.

Zoo mishaaglyk het voorige gebrek is, zoo mishaaglyk, en mishaaglyker nog, is het tegenwoordige. Vrouwen waarlyk, hier aan onderhevig, hoe ſchoon ze anders ook zyn moogen, verliezen een groot gedeelte haarer bevalligheid, en worden niet zelden, vooräl wanneer ze eenig verſtand hebben, en men haar niet van naby kend, beſchouwd als Xantippes.

§ 1696.

Eene te groote wydte van de Strotſpleet is de onmiddelyke oorzaak deezer Wangeſtalte, die ſomwylen geholpen wordt, door de Hals ſtaande den Nagt te omſlaan met doeken in eenig ſaamentrekkend Vogt nat gemaakt; door geen gebruik te maaken van warme Dranken, wel van koude; door van tyd tot tyd op eene langzaame wyze door te ſlikken, een gedeelte van eenig zagt ſaamentrekkend en verſterkend Hulpmiddel; als mede, door niemand te hooren Zingen die eene zeer zwaare Stem heeft, en zelve zig in agt te neemen voor hard Spreeken, Schreeuwen, Zingen en dergelyken.

Barba apud Feminas.

De Baard by Vrouwen.

§ 1697.

Deeze is meeſt betreklyk tot de Bovenlip, de Kin, of tot beiden te gelyk; zelden tot de Wangen. Ze is een der grootſte Wangeſtalten van de Sexe, en die het Oog der Mannen op eene zeer treffende wyze aandoet.

§ 1698.

Men kan dezelve wel eenigzints verheelen door het veelvuldig gebruik van het Scheermes, of de Schaar; maar niet wegneemen dan door het uittrekken der Hairen met een Tangetje, en het vernielen van derzelver Wortels, door het aanbrengen van den *Geest des Zeezouts*, of eenig ander dergelyk Hulpmiddel.

Defectus barbæ apud Viros.

De ontbeering der Baard by Mannen.

§ 1699.

Het gemis der Baard by Mannen, is niet minder afzienlyk dan den Baard by Vrouwen, en geeft altoos vermoeden van Verwyfdheid.

§ 1699.

§ 1699.

Eene aangebooren gesteldheid, of toevallige beleediging van de Huid des Aangezigts, zyn de gewoone oorzaaken deezer Wangestalte.

§ 1700.

Alle aangebooren Baardloosheid is ongeneeslyk, om dat dezelve berust op eene ontbeering der Hairbollen. Men kan hetzelfde zeggen van de toevallige, in weêrwil van alles wat de Kwakzalverei, ten voordeele van zekere zoogenaamde soortelyke Middelen, ter bevordering van den groei der Hairen, met zoo veel grootspreeking heeft aangepreezen.

De Tweeslagtige Teeldeelen.

§ 1701.

Door TWEESLAGTIGE TEELDEELEN, verstaat men eene vermenging der Manlyke en Vrouwlyke, in een zelfde Voorwerp. *Partes genitales utriusque sexus simul.*

§ 1702.

Deeze Wangestalte is meer schynbaar dan weezenlyk; en bestaat doorgaans by Vrouwen in eene verlengde Kittelaar; by Mannen, in een gedeeltelyk gemis van deeze of geene der uiterlyke Teelleeden.

§ 1703.

De eerste Wangestalte kan verholpen worden door het Snymes; de laaste, door het gebruik van Werktuigen, welke niet wel kunnen bepaald worden, om datze met den byzonderen aart der ontbeering moeten overëenkoomen.

XI. HOOFTDEEL.

Aanmerkingen over de Lighaamlyke Opvoeding der Kinderen, ter verhoeding van verscheidenerlye Wangestalten.

§ 1705.

Zeer veele Wangestalten zyn van dien aart, datze meer afhangen van eene misslag in de lighaamlyke opvoeding der Kinderen, dan wel van oorzaaken, in derzelver Gestel gegrond, of van elders aangebragt.

§ 1706.

De verhoeding van deezen, die wel is waar, meer in de magt staat der Ouders, Voedsters, en Schoolleeraars, dan van den Heelmeester; moet egter door deeze geregeld worden, vermits maar zeer weinig Menschen in staat zyn, om over dit gewigtig gedeelte der Opvoeding, betaamlyk te oordeelen.

§ 1707.

Eenige weinige aanmerkingen derhalven, betreklyk tot het verhoeden der meest weezenlyke Wangestalten, door het in agt neemen van oplettenheden in het bestier der Kinderen, welke onder het bereik zyn van een iegelyk, hebbe ik gedagt dat niet geheel onbestaaanbaar waren met myn Ontwerp, nog, als nutlooze byvoegzelen tot het Leerstuk der Wangestalten, zouden kunnen beschouwd worden.

1708.

Het *Bakeren*, het *Draagen*, de *Ligging*, het *Staan*, het *Gaan*, het *Zitten*, en *de Kleeding der Kinderen*; gelyk ook de *houding van het Hoofd*, der *Armen*, van *den Rug*, van *den Buik*, *der Billen*, en *der Voeten*, zullen de voornaame onderwerpen zyn, tot dewelke ik myne Aanmerkingen bepaalen zal.

Het Bakeren der Kinderen.

§ 1709.

De meest gewoone wyze van Bakeren is nadeelig in verscheidenerleije opzigten. Zy is naamlyk, te warm, te sluitend, en te kort.

§ 1709.

§ 1710.

Kinderen moeten gebakerd worden, zoo veel de natuur van het Luchtgeſtel, en der Jaargetyden zulks toelaat, in overéénkomſt met de handelwyze dier Volkeren welke wy onbeſchaafd noemen; dat is te zeggen, of geheel niet, of zoo, dat alle deelen van hun Lighaam zig vreijelyk beweegen kunnen; geene derzelver geprangt worden; en vooräl de Borſt en Buik zig onbelemmerd kunnen uitzetten. De Dekens en Luijers daarënboven, moeten ligt zyn, en in eene kleine hoeveelheid; zoo om het Lighaam niet te zeer te broeijen, als om hetzelve niet laſtig te vallen door haare zwaarte. De Bakering eindelyk moet lang zyn, dat is, zig tot verre beneden de Voeten uitſtrekken; en niet vaſter, dan maar even genoeg is, om het Kind te kunnen behandelen.

§ 1711.

Men kan zig nauwlyks verbeelden, zonder de droevige gevolgen van het tegendeel gezien te hebben; hoe veel deeze wyze van Bakeren toebrengt, tot de gezontheid van het Kind, en de goede geſtalte van deszelfs Lighaam, die altoos het beſt gevormd en volmaakt wordt, wanneer men dezelve meer vertrouwd aan de Natuur, dan aan de gewaande Kunſt en bedreevenheid van Vrouwen, die geene andere Regel volgen, dan die der gewoonte.

Het Draagen der Kinderen.

§ 1712.

Het draagen der Kinderen op den Arm der Moeder, of van eene Min, hoe noodzaaklyk en nuttig zulks ook zyn mooge, heeft veelmaalen den grond gelegt tot eene ſcheefheid van den Hals, of des Ruggraads, alleen doordien zulks geſchied op een en denzelfden Arm, en het Kind hier door verpligt wordt, altoos naar dezelfde zyde over te hellen.

§ 1713.

Hoe beuzelächtig derhalven deezen raad ook ſchynen mooge, men moet de Kinderen doen draagen, dan eens op den regter, dan eens op den linker Arm, en tevens wel bedagt zyn, om de tedere Ribben van deezen, niet op de eene of andere wyze te drukken.

De ligging der Kinderen.

§ 1714.

Het liggen der Kinderen op Bedden, door de weelde uitgedagt, is zoo verderflyk voor hunne Gezontheid, als ſchadelyk voor hunnen Leeſt, indienze anders welgemaakt gebooren zyn.

§ 1715.

Dusdaanige Bedden naamlyk, hoe vlak ook geſpreid, kunnen door hunne zagtheid, de zwaarte van het Kind niet opweegen; zakken door zoo dra men hetzelve daarin legt; doen het Lighaam eenigzints krommen; en verzwakken het gantſche geſtel, door hunne broeijing. Wanner dezelve, gelyk altoos het geval is, voorzien zyn met Hoofdkuszens van gelyke zagtheid, en tot eene zekere hoogte op een gelegd, zyn hunne ſchaadelyke uitwerkzelen nog zeekerder, om dat de broeijing zoo wel, als de kromming van het Lighaam des Kinds, alsdan nog vergroot worden.

§ 1716.

Kinderen derhalven, moeten liggen op vaſte Bedden, of op Matrasſen, met het Hoofd ruſtende op niet meer dan een eenig vaſt en vlak Kusſen, op dat het gantſche Lighaam, zoo na mooglyk, eene horizontaale plaatzing hebbe. Het dek moet ligt zyn, en of geheel niet, of immers zeer weinig wegen op het Lighaam van het Kind.

Het ſtaan der Kinderen.

§ 1717.

De natuurlyke ſtand van het Lighaam, is die, waarin alle overeenkomſtige deelen van hetzelve, met gelyke afſtanden, in evenwigt zyn rondom de lyn van zwaarte, die van het toppunt des Hoofds loodregt vald op het midden van het vlak der Voetzoolen.

§ 1718.

De top des Hoofds in deezen ſtand, vald in een vlak, evenwydig aan den Gezigteinder; de Hals en het Lighaam, ſtaan byna loodlynig op de onderſte Ledemaaten; de Dyên, Kniên, en Beenen, evenwydig geplaatſt naaſt elkander, ruſten

even

even dus op de Voeten; de Armen, ter weêrzyden langs het Lighaam nederhangende, zyn dus gekeerd, dat de Handpalm naar binnen, de Duim naar vooren, en de Pink naar agteren ziet; de Voeten eindelyk, op den grond ruſtende, ſtaan eenigzints gekeerd naar buiten, zoo, dat de Hielen naar elkander zien, en de Teenen van een wyken

§ 1719.

Alle aanhoudende, of dikmaal hervatte plaatzing van het Lighaam der Kinderen, voor een meerder of minder gedeelte van deezen ſtand afwykende; zyn ſchaadelyk, en geeven gelegenheid tot veele en verſchillende Wangeſtalten.

§ 1720.

Men verhoed dezelve, door de Kinderen te gewennen aan een dergelyken ſtand; door niet te gedoogen datze ſtaande leunen tegen eenig ander Lighaam; en doorze vroegtydig in zekere maate te doen onderwyzen, in de Konſt van Dansſen of van Exerceeren.

Het Zitten der Kinderen.

§ 1721.

In weinig dingen, de Lighaamlyke Opvoeding betreffende, worden zoo veele misſlagen begaan, dan in het zitten der Kinderen; 't zy men hetzelve beſchouwd in het afgetrokkene; 't zy in verband met het verrigten van zekere bezigheden.

§ 1722.

Zeer jonge Kinderen van geringe lieden, zitten doorgaans, en ſomwylen geheele Dagen, in houten Kinderſtoelen met eene open Zitting, van vooren geſlooten, en bekrompen genoeg gemaakt, om hun te beletten, de Beenen anders dan nederhangend te plaatzen. Die van vermoogende, zitten veelâl op andere, en meer koſtbaare Stoelen, van vooren voorzien met eene Stoof, hangende meer of min beneden de Zitting, op datze daar op hunne nederhangende Voeten zouden kunnen doen ruſten.

§ 1723.

Beide deeze wyzen van zitten zyn ſchaadelyk; de eerſte egter is zulks meerder dan de laaſte. Kinderen naamlyk, die zwaar en te gelyk zwak zyn, of eene voorbe-

beſchikkende geſteltheid hebben tot Engelſche ziekte, krygen hierdoor alleenlyk, kromme Dye- en Scheenbeenderen, en niet zelden ook de beginzelen eener ſcheefwording van den Ruggraad.

§ 1724.

Kinderen van meerder Ouderdom, en van behoeftige Ouders, zitten veeltyds op oude Stoelen met eene ſlegte matte zitting; van vermoogende, op zulke die met een zagt Kusſen gedekt zyn, of waarvan het Kusſen ruſt op zeelen.

§ 1725.

In elk deezer gevallen, in het eerſte egter het meeſt, maaken de Billen eene holte in de Zitting, worden de Dyën meer of min ſcherphoekig geboogen op het Bekken; en buigd de Ruggraad naar evenredigheid voorwaards. Byzonderheden waarlyk, welke niet lang kunnen plaats hebben, zonder datze gevolgd worden van aanmerklyke Wangeſtalten.

§ 1726.

Het onöplettend zitten der Kinderen van allerleije Ouderdom, van allerleije Rang, zoo op zig zelfs, als in het verrigten van zekere bezigheden, van het Leezen by voorbeeld, het Schryven, het Naijen, het Braijen, en dergelyken, geeft zoo dikmaalen aanleiding tot het ſcheef worden van den Ruggraad, dat het byna overtollig ſchynd, hier omtrent iets aan te merken.

§ 1727.

Van meerder belang is het, dat men de Hulpmiddelen aanwyze ter weering deezer misſlagen; en ter verhoeding der Wangeſtalten hier van afhanglyk. Ze zyn kortelyk deeze.

§ 1728.

Men doet de Kinderen nooit anders zitten dan op Stoelen, welkers Zitting onindrukbaar is; nimmer Schryven, dan aan Taafels, in hoogte overéénkoomende met het benedenſte van hunne Borſt; nooit eenig Handwerk verrigten, zonder nauwkeurige toezigt op de regte houding van hun Lighaam; en nimmer gebruik maaken in den eerſten tyd van hun Leven, dan van Kinderſtoelen, welkers Stooven met de Zitting van boven na genoeg gelyk zyn, of althans zoo veel voorwaards uitſteeken, dat de Beenen, om de Voeten daarop te zetten, ſlegts ſtomphoekig behoeven geboogen te zyn. Konde men ook eene Ontlastſtoel uitdenken,

be-

bevreid van voorgemelde onvolkomenheden, en verkreigbaar, voor minvermoogende zoo wel als voor Ryken, zulks zoude eenen zeer weezenlyken dienst gedaan zyn aan de Maatschappye.

Het gaan der Kinderen.

§ 1729.

Een zeer ongelukkig gebruik voor den leest der Kinderen, wil, dat men denzelven, om my van de gewoone spreekwyze te bedienen, het Gaan leere, op den ouderdom van 9 Maanden, een Jaar, of weinig meerder.

§ 1730.

Men bediend zig hier toe van zoogenaamde Leibanden, op verschillende wyze gemaakt en vastgehegt, waar aan de Kinderen al hangende, meestäl door de Beenen hunner geleidsters worden voortgestuuwd.

§ 1731.

Kinderen behoefd het gaan niet geleerd te worden: de Natuur zelve onderwyst hen zulks, zoo dra de kragten van het Lighaam hier toe genoegzaam zyn. Voor deezen tyd, en voor zy zelven daar van blyken geeven, is het zoo min geoorloofd hun tot gaan te noodzaaken, dat men zelfs grootelyks misdoet met hen op de Beenen te zetten, daar de geringe vastheid van hun Beengestel, de zwaarte van het Lighaam niet genoeg kan opweegen, om hetzelve te draagen zonder doorbuiging. Veele kromme Dye- Scheen- en Kuitbeenderen waarlyk zouden verhoed zyn, wanneer men minder de Natuur voorüit geloopen, en de Kinderen niet tot gaan verpligt hadt, voorënäleer zy zelve om zoo te spreeken, door de vaardige en kragtige beweeging hunner Ledemaaten, en het aanhoudend poogen tot gaan, zulks als scheenen te vorderen.

De Kleeding der Kinderen.

§ 1732.

Aanmerklyke misslagen worden 'er begaan in de kleeding der Kinderen, zoo in de vroege Jeugd, als in eenen meer gevorderden Ouderdom.

§ 1733.

Een der grootften egter, is het gebruik van lange ftyve en enge Keurslyven, door dewelke de Schouders opwaards geperft, de verbreeding der Borft verhinderd, de ingewanden van den Buik op eene nadeelige wyze gedrukt, en het uitgroeijen der Borften by Mysjes, meeftäl dermaaten belemmerd wordt, dat dezelve in ryper Jaaren, Moeder gewordenzynde, nauwlyks, of geheel niet, in ftaat zyn haare Kinderen te kunnen zoogen.

§ 1734.

De zwaare, veele, en zoo zeer geplooide Rokken ook, in verfcheiden gedeeltens van ons Land, by de Vrouwen in gebruik, zyn niet minder fchadelyk voor de volmaaking van het Bekken, en geeven maar al te veel gelegenheid tot moeilyke Verloffingen.

§ 1735.

Hoe veele fcheeve Lighaamen daarënboven, door het gebruik van voorgemelde en andere kwaalyk gemaakte Keurslyven veröorzaakt zyn, kunnen dezulken beft getuigen, wier beroep zig inzonderheid bepaald tot het maaken van Werktuigen, ter verhelping deezer Wangeftalten.

§ 1736.

Schoon het derhalven beft ware, dat men de Keurslyven de kleeding der Kinderen uitfloot, althans tot zoo lange, dat hun Lighaam merendeels volgroeid was; is derzelver gebruik al te veel door den Tyd en het vooröordeel gewettigd, om zulks immer te verwagten, of daar op aan te dringen. Men kan hetzelfde zeggen, omtrent de voorgemelde Rokken van veele onzer vrouwlyke Landgenooten; en misfchien zelfs is het waar, dat het uitroeijen van deezen, eene volftrekte onmooglykheid influit.

§ 1737.

Dit niettegenftaande, is het de pligt van elk Geneesheer en Heelmeefter, om alle zyne poogingen daar toe aan te wenden, dat men ten minften de Kinderen geene andere Keurslyven geeve, dan die flap, toegeefbaar, ruim, eer te kort dan te lang zyn, en welke op de eene plaats geene meerder weêrftand bieden, dan op de andere: dat men de gewoone Schouderftukken derzelver breed neeme, en haar flegts los aanfluite op den Schoudertop: dat alle overige deelen der kleeding ligt zyn, en gee-

geenig punt van de oppervlakte des Lighaams, hier door op eene ongemaklyke wyze gedrukt wordt: dat eindelyk, de Heupen niet te zeer bezwaard worden door den laſt der Rokken; de Beenen niet gekneld door Kousſebanden; nog de Voeten geprangd door Schoenen welke of al te eng, of te kort zyn.

De houding van het Hoofd.

§ 1738.

Het Hoofd moet dus geplaatſt zyn op den Hals, dat het nog ter regter, nog ter 's linker zyde, nog naar vooren, nog naar agteren overhelle.

§ 1739.

Alle andere ſtanden van hetzelve, by aanhoudenheid, of herhaaling voortgezet, geeven gelegenheid tot eene wanvormige gedaante van den Ruggraad, en tot dat ſoort van Scheefhoofdigheid, welk wy § 1560. gezegt hebben, dat afhanglyk was van de inkorting van een der *Borſt - Sleutelbeenſche Speenſpieren.*

§ 1740.

Veelerleije Hulpmiddelen zyn 'er van tyd tot tyd voorgeſchreeven, ter verhoeding deezer Wangeſtalten uit voorgemelde oorzaak. De beſte zyn, dat men zorgvuldig agt geeve op de houding van het Hoofd der Kinderen; niet gedooge datze hetzelve immer hangen laate; en haar gewenne het regt te houden, door haar dagelyks, by wyze van Spel waaraan eenige belooning gehegt wordt, eenig glad, ligt, of rond Lighaam, dusdaanig te doen draagen op het Hoofd, dat het daar niet afvalle.

§ 1741.

Is dit eenvoudig hulpmiddel niet genoegzaam, of kan men de Kinderen niet genoeg daar aan onderwerpen, 't zy om datze meeſtäl buiten ons oog zyn, 't zy om eenige andere redenen, als dan moet men gebruik maaken van den Kinband van PRIOU, welke ik ter zyner plaatze zal beſchryven en afbeelden.

De houding der Armen.

§ 1742.

De goede houding der Armen, die tevens de vryheid van derzelver beweegin-

gen insluit, hangd inzonderheid af van de behoorlyke lengte der Sleutelbeenderen, en deeze wederom van derzelver kromten.

§ 1743.

Men voorziet in het een en ander, door zorg te draagen dat in het Bakeren en Kleeden der Kinderen, de Schouders niet geprangd worden; en door het Kind, zoo dra het voor Spel vatbaar is, by herhaaling eene ligte stok, in lengte gelyk aan deszelfs Lighaam, geduurende eenen zekeren tyd, met dwersch uitgestrekte Armen, aan zyne beide einden te doen draagen.

De houding van den Rug.

§ 1744.

De Ruggraad, die by Jonggebooren Kinderen byna regt is, verkreigt allengskens de gedaante eener Romynsche S, over welkers kromte men best kan oordeelen, door het beschouwen des geraamte van een welgemaakt volwassen Mensch, door de zaag loodlynig verdeeld in twee gelyke helften.

§ 1745.

Deeze kromte wordt somwylen tegennatuurlyk vergroot, in het een of ander gedeelte derzelver, alleen door eene kwaade houding van het Lighaam der Kinderen, op deeze of gene wyze.

§ 1746.

Men voorkomt dezelve, door de volmaaking van de gedaante des Lighaams, zoo veel mooglyk zy te vertrouwen aan de werking der Natuur; en alleen dat gene in agt te neemen, welk wy §. 1720 en 1728. omtrent het staan en zitten der Kinderen gezegt hebben.

De houding van den Buik.

§ 1747.

De Buik der Kinderen, steekt somwylen meer voorwaards uit dan ze doen moet; niet zoo zeer uit hoofde van eenige Zieklyke gesteltheid, als doordien men oogluikend, of willekeurig, hun eenigerleije last, met min of meer aanhoudenheid, voor denzelven doet draagen.

§ 1748.

§ 1748.

Men voorkomt deezen misſtand, door de Jonge Lieden niets, dat eenige merklyke zwaarte heeft, op die wyze te doen draagen; en door hun niet toe te laaten, datze zig vermaaken met Spellen, welke hen verpligt tot ſterke agteröverbuigingen van het Lighaam.

De houding der Billen.

§ 1749.

De Billen dienen zoo wel om evenwigt te maaken met den Buik, als ter plaatzing van zekere aanzienlyke Spieren, welke de Dyën beweegen op het Bekken. Dit onder anderen is de reeden, dat die der Vrouwen dikker zyn dan der Mannen, en dat Menſchen die ſchraale Billen en een dikke Buik hebben, verpligt zyn zig agteröver te werpen, ter vinding van het zoo noodzaaklyk Evenwigt.

§ 1750.

De natuur zelve zorgd doorgaans zoo wel voor de onderlinge evenreedigheid van den Buik en der Billen, dat men byna nimmer noodig heeft, uit hoofde van een natuulyk gebrek, eenige Wangeſtalte ten dien opzigte te verbeteren.

§ 1751.

Kwaade gewoontens ſlegts in het gaan, doen de laaſten dikmaalen te veel agterwaards uitſteeken, en veröorzaaken dus eenen misſtand, die, alsze eens gevestigd is niet kan verholpen worden, maar die gemaklyk verhoed wordt, door eene behoorlyke toezigt op de algemeene houding van het Lighaam der Kinderen, vooräl in een ſtaanden ſtand; en door hunnen Rug niet te bezwaaren, met het opleggen ven laſten, welke niet kunnen gedraagen worden, zonder vooröverkromming.

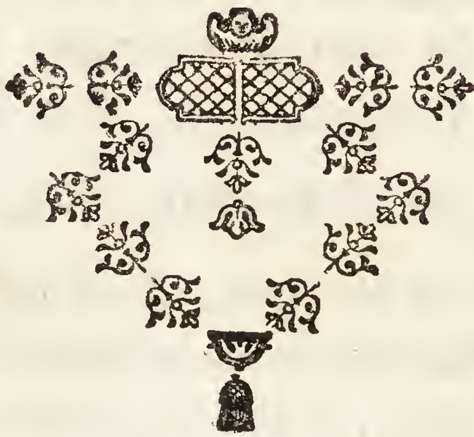
De houding der Voeten.

§ 1752.

Hoedaanig de natuurlyke houding is der Voeten, hebbenwe § 1718, aangeweezen. Deeze houding veränderd dikmaalen op verſcheidenerleije wyzen, meer waarlyk door onagtzaamheid in het beſtier der Kinderen, dan wel uit hoofde van eenigerleije aangebooren, of toevallig verkreegen Wangeſtalte deezer Deelen.

§ 1753.

Men voorkomt deeze veranderingen ligtelyk, door, van de geboorte af zorge te draagen, dat de Voeten der Kinderen op geenerlye wyze geprangd worden; dat is te zeggen, noch door eene gebrekkige Bakering, noch door kwalyk gemaakte Schoenen. Eene tydige onderwerping derzelver, aan de onderrigting van een Dansmeester, verstandig genoeg om zyne Leerlingen minder bekwaam te maaken voor het Tooneel, dan voor eene beschaafde Saamenleving, is ten deezen opzigte, zoo noodzaaklyk, als omtrent alle overige deelen van dat gedeelte der Lighaamlyke Opvoeding, welk inzonderheid betrekking heeft tot ons tegenwoordig Onderwerp, de bouwkundige schoonheid naamlyk van het Lighaam.

BESCHRYVING

DER

NIET ALGEMEEN BEKENDE,

IN DIT

DEEL

AANGEPREEZEN

HULPMIDDELEN.

BESCHRYVING

DER

NIET ALGEMEEN BEKENDE,

IN DIT

DEEL

AANGEPREEZEN

HULPMIDDELEN.

Bruine Onderaardſche Steen.	Lapis Infernalis fuscus.
Neemt *Zilver, in de Kapel gezuiverd,* zoo veel gy wild.	℞. *Argenti probe Cupellati,* q. v.
Salpeter Geeſt, die zeer ſterk is, in eene driedubbele hoeveelheid.	*Spirit. nitri concentratiſſimi, triplum.*

Doet het een en ander in een Phiöol, en ſteld het in een Zandbad. Dampt de ontbinding uit tot een derde. Onttrekt dezelve vervolgens alle vogt, door ze

in eene wyde Smeltkroes, op een klein Vuur te doen kooken, tot het als Was vloeid; en giet ze als dan schielyk in eenen Yzeren Vorm, hier toe byzonder geschikt, en wiens pypjes, te vooren gewarmd, en van binnen met Olie besmeerd zyn. Koud geworden, droogt men de uitgenoomen Pennetjes, en bewaard dezelve voor het gebruik in een welgeslooten Glas.

Groene Onderaardsche Steen.	*Lapis infernalis viridis.*

Deeze wordt gemaakt op dezelfde wyze als de voorige; maar van Zilver, niet zoo zeer gezuiverd van het daar mede verbonden Koper.

Aanmerking. De eerste Bereiding, schoon gemeenlyk scherper geagt dan de laaste, is, als ze met eene lugtige Hand, en al stippend wordt aangebragt, een groot Velmaakend Hulpmiddel, in alle gevallen waar de grond der Zweer eenigzints slap, en het verlies van Huid zoo groot is, dat dit Weefzel zig niet genoeg kan uitbreiden, naar het Middenpunt der Verzweering, om het geheel beslag te maaken van het Lidteken. Zy schynd derhalven, meer te werken by wyze van saamentrekking en opdrooging, dan van verteering.

De tweede, hoewel op gelyke wyze gebruikt, verteerd altoos het gene zy aanraakt, en maakt daarënboven, eenen indruk, die my meestäl heeft toegescheenen, gelyk te zyn aan die van het *blauw Koperrood.* Met deeze hebbe ik nimmer kunnen slagen ter bevordering der Velmaaking; en het is hierom inzonderheid, dat ik overäl waar zulks te passe kwam, tot dit einde de vorige hebbe aangepreezen.

Bytende Kamfer Olie.	Oleum causticum camphoræ.
Neemt. *Gewreeven Kamfer*, drie Oncen.	℞. *Camphor. tritæ.* Unc. iij.
Salpeter Geest, zes Oncen.	*Spiritus nitri.* Unc. vi.

Stelt het bloot, in een welgeslooten Glas, aan eene zagte warmte, en giet, na de volkoomen oplossing des Kamfers, de bovendryvende Olie af van het overige.

Aanmerking. Dit Middel, welks vermoogen, door zynen Naam zelve kenbaar wordt, is van een nuttig gebruik ter wegneeming van vleeschägtige en

en andere Uitwassen; mits dat men hetzelve voorzigtiglyk; en by herhaling, door middel van een Pinceel aanbrenge.

Edenburger Wondbalzem.	Balsamus traumaticus Edinburgensis.
Neemt. *Fyn gewreeven Benzoin*, anderhalve Once.	℞ *Bensoini triti* Unc. i ß.
Peruviaansche Balzem, een Once.	*Balsam. Peruv* Unc i.
Fyn gewreeven Lever Aloë, twee Dragmen.	*Aloës hepatici trit.* Dragm. ij.
Overgehaalde Brandewyn, een Pond.	*Spir vini rectific.* Libr. i.

Laat het in een Zandbad, drie Dagen trekken, en alsdan doorgekleinst worden.

AANMERKING. Van weinig Middelen, welke ik immer ter zuivering van zekere Wonden en Verzweeringen, gelyk ook, ter bevordering der Vleeschgroeijing, beproefd hebbe; ben ik zoo voldaan geweest als van dit; dan eens aangebragt door middel van Plukzel, hier mede doordrongen; dan eens by wyze van indrupping; naar dat de een of ander deezer Gebreken, of oppervlakkig waren, of eene meer of min aanmerklyke diepte hadden.

Eene noodzaaklyke oplettenheid egter, in het gebruik van dit middel is, dat men het zoo min mooglyk zy, legge op de randen des gebreks, om dat het deeze eenigzints droog maakt, en hier door de nadering der Huid, tot het middenpunt der Wonde of Verzweering belemmerd.

Engelsch Bytmiddel.	Causticum Anglicum.
Neemt. *Gebrande Aluin.*	℞. *Aluminis usti.*
Roode neergeslagen Kwik.	*Merc. præcip. rubr.*
Van elks gelyke deelen.	*ãã. part. æqual.*

Brengd dezelve, in een steenen of glazen Mortier, tot een niet al te fyn poeijer, en bewaar dit tot het gebruik.

AANMERKING. Dit Mengzel verteerd zeer wel alleweelige Uitwassen,

 en

en wordt gebruikt by wyze van opſtrooijing. Nimmer egter moet men zig van hetzelve bedienen in dergelyke gevallen, welkers natuur ons niet regt bekend is, of waarömtrent men eenig vermoeden heeft van kwaadäartigheid.

Engelſche Gompleiſter.	Emplaſtrum gummatum Anglicum.
Neemt. *Viſchlym.*	℞. *Ichthyocollæ.*
Aftrekzel van Benzoin.	*Tinctur. benſoini.*
Van elks gelyke Deelen.	āā. part æqual.

Smelt het eerſte in het laaſte, op een klein Vuur, in een aarden Vat. Doopt in dit Mengzel eene feine Schuijer, en ſtrykt het hier mede op dun Taf, zoo gelyk immer mooglyk zy, en warm genoeg om het voor een gedeelte in deszelfs weefzel te doen indringen.

Aanmerking. Dit is een der beſte Hegtpleiſters welke my bekend zyn, aangelegt na eene voorgaande bevogtiging met wat Speekzel, of Water. In het geval ook, waarin ik dezelve § 379. hebbe aangepreezen, kanze door geene andere vervangen worden zonder gevaar van mislukking. Sommige menſchen egter kunnen dezelve niet wel verdraagen, en in dit geval, bediend men zig dikmaalen met vrugt van de eenvoudige *Palmpleiſter*, na voorgaande genoegzaame kooking, zoo lang gekneed en getrokken, tot ze zig als tot dunne draaden laat uitrekken.

Jenever Boter.	Butyrum Juniperi.
Neemt. *Verſche Boter*, een Pond. *Jenever Beziën, die wel ryp, en met de Vingeren verbrooken zyn*, een hand vol.	℞. *Butyr recent*, Libr. I. *Baccar. Juniper, maturarum & digitis fractarum*, Manup. I.

Smelt de Boter op een klein Vuur, en kookt ze vervolgens, met de Beziën, tot de laaſten wel week zyn. Kleinſt het Mengzel door, en bewaard het voor het gebruik.

Aanmerking. Van dit Middel, dat weekmaakend en tevens prikkelen-

lend is, bediend men zig by wyze van ſmeering, na dat het alvoorens een weinig warm gemaakt is, en men het Deel gewreeven heeft met een Wollen Lap, tot de Huid begind rood te worden. De beroemde ANDRY is de eerſte, en miſſchien ook de eenige, die het zelve by voorkeur aanpryſt in de gebrekkige voeding der Deelen; en inderdaad is het waar, dat het hierin meerder uitwerkt, dan men in den eerſten opſlag daar van ſchynd te kunnen verwagten.

Middel van PALMARIUS voor den dollen Hondsbeet.

Neemt. *Wynruit.*
Yzerkruid.
Salie.
Wegebree.
Eiken Vaaren.
Gemeene Alſem.
Kruis en Munt.
Byvoet.
Citroen Kruid.
Betonie.
St. Jans Kruid.
Klein duizend Guldens Kruid.
Van elks gelyke Deelen.

Medicamentum PALMARII contra morſum Canis rabidi.

℞. *Rutæ.*
Verbenæ.
Salviæ.
Plantaginis.
Polypod. quercin.
Abſynth. vulgar.
Menthæ.
Artemiſiæ.
Meliſſæ
Betonicæ.
Hyperici.
Centaurii minoris.
āā part œqual.

Pluk dezelve, in den Tyd datze de meeſte kragt hebben; dat is, omtrent de volle Maan in Juny. Laatze afzonderlyk droogen in papieren peperhuizen, op eene plaats, die niet bloot geſteld is aan den Regen, de Zon, nog eenige vogtigheid. Wanneer men 'er zig van bedienen wil, neemt men een gelyk gewigt van ieder, en brengtze tot een fyn poeijer, waar van alle Morgens, drie Uuren voor het Ontbyt, eene halve Dragme, met een gelyk gedeelte Suiker, of in Vleeſchnat, Wyn, en dergelyke vermengd, wordt ingegeeven. Het gebruik hier van, moet 10 of 12 Dagen, agtervolgt worden.

Middel van BEVERWYK voor den zelfden Beet.	Medicam. BEVEROVICI contra eundem morſum.
Neemt *Meeſterwortel.*	℞. *Imperatoriæ.*
Averuit.	*Abrotani.*
Kleine Salie.	*Salviæ minoris.*
Betonie.	*Betonicæ.*
Groot Huislook.	*Sedi majoris.*
Roode Byvoet.	*Artemiſiæ rubræ.*
Nipt of Kattenkruid.	*Nepeti.*
Lavas.	*Leviſtici.*
Van elks gelyke deelen.	ââ part æquales.

De Kruiden in Water, en de Huislook in Wyn gekookt, worden afzonderlyk doorgekleinſt, en vermengt.

Men geeft hier van, geduurende den tyd van Negen Dagen, drie maalen Daags, een Roemer vol, en laat ook de wonde hier mede waſſchen.

Middel voor denzelfden Beet, door de Staaten van Gelderland gemeen gemaakt.	Medicament. contra eundem morſum ab Ordinibus Gelriæ publicatum.
Neemt, *Meeſterwortel,*	℞. *Imperatoriæ.*
Byvoet.	*Artemiſiæ.*
Averuit.	*Abrotani.*
Salie.	*Salviæ.*
Wynruit.	*Rutæ.*
Betonie.	*Betonicæ.*
Groot Huislook.	*Sedi majoris.*
Volders Kaarden.	*Dipſaci ſativi.*
Lavas.	*Leviſtici.*
Van elks één of twee Dragmen.	ââ Dragm. j. vel ij.

Kookt dit met eene genoegzaame hoeveelheid Water, in een welgeſlooten Vat, tot drie Ponden; en giet het, koud geworden zynde, door. —— Men gebruikt hetzelve in de hoeveelheid van ⅛ pint, twee maalen Daags, geduurende den tyd van 9 Dagen, en waſcht by herhaaling de Wond met het overige.

Middel

Middel voor denzelfden Beet, medegedeeld door de Staaten van Friesland.

Neemt. *Wilde Kaarden.*
Waadwortel.
Hondsribbe.
Wynruit.
Duizendblad.
Huislook.
Averuit.
Wilde Kervel.
Drieblad.
Van elks zoo veel gy wild.

Medicam. contra eundem morſum ab Ordinibus Friſiæ publicatum.

℞. *Dipſaci ſylveſtris.*
Conſolidæ.
Plantag. quinque nerviæ.
Rutæ.
Millefolii.
Sempervivi.
Abrotani.
Myrrhi.
Trifolii.
ãã. quant. vis.

Dit in een Mortier geſtooten en uitgeperſt zynde, doet men by één deel van het Sap, twee deelen Wynazyn; en by 6 Lood van dit Mengzel, één Lood Theriaak. —— Men geeft hier van dagelyks, en wel, 'sMorgens voor het Ontbyt, 3 Lood, na dat men 's Avonds te vooren gevaſt heeft. —— Voor Vrouwen wordt hetzelve met minder Theriaak bedeeld, en voor Kinderen, naar gelang van hunne Jaaren.

Middel voor denzelfden Beet, op orde des Konings van Pruisſchen gemeen gemaakt.

Neemt *Meywormen*, in Honig gelegt, met den aanklevenden Honig.
XXIV.
Theriaak, twee Oncen.
Ebbenhout, twee Dragmen.
Virginiaanſche Slangenwortel, een Dragme.
Vylzel van Lood, een Dragme.
Esſchen Swam, twintig Greinen.
Honig.
Zoo veel noodig is, om 'er een Conſerf van te maaken.

Medicam. contra eundem Morſum, jusſu Regis Borusſiæ publicatum.

℞. *Scarabeorum*, in melle poſitorum, cum adhærente melle.
N. XXIV.
Theriacæ, Unc. ij.
Ligni ex Ebeno, dragm. ij.
Rad. Serp. Virgin, Dragm. i.
Limatur. plumbi, Dragm. i.
Fung. fraxini, Gran. xx.
Mellis.
q. f. ut f. Conſerva.

De

De gift is twee Dragmen ten hoogsten, en voor het minst twintig Greinen. — Vier- en twintig Uuren voor men het inneemt, moet men zig onthouden van Eeten, en twaalf Uuren van Drinken. Als de Dorst intusschen zeer groot is, kan men het gebruik toestaan, van Thee, of van Water, waarin wat Vlierbloemen zyn afgekookt. — De Lyder moet zig, geduurende de behandeling, uit de Lugt houden, en de eerste 12 Uuren te Bedde blyven, ter bevordering van het Zweet. Na verloop van deezen Tyd moet hem een schoon Hembd worden aangedaan, en moeten ook de Bedlakens veränderd worden. — In den Winter behoord men de Kamer warm te houden, en alle togt, zoo veel mooglyk zy, af te weeren. De Wond wordt behandeld met Wyn, Brandewyn, Bieräzyn, Zout Water, de Konings Zalf, versche, dog gezoute Boter, of met de Scorpioen-Olie. Na de Geneezing moet men zig een geruimen tyd, van alles wat verhittend is, onthouden.

Middel van Cobb, tegen de Watervrees.	Medicam. Cobbii, contra Hydrophobiam.
Neemt *Natuurlyke Vermillioen.*	℞. *Cinnabar. nativi.*
Gemaakte ———	——— *factitii.*
Van elks XXIV Greinen.	ââ Gran. XXIV.
Beste Muskus.	*Moschi optimi.*
XVI Greinen.	Gr. XVI.

Dit, tot een fyn poeijer gebragt, moet men met Honig of Stroop van Venushair, tot een Brok maaken, en denzelven alle 3 Uuren doen inneemen.

Aanmerking. Hoe zeer men in den tegenwoordigen tyd, met reeden is ingenoomen, tegen veelerhanden zoogenaamde soortlyke Geneesmiddelen, veeläl oneindig boven haare weezenlyke waarde verheeven; hebbe ik egter niet kunnen nalaaten, om de meest beroemde Hulpmiddelen tegen den Dollen Hondsbeet, hier in te lasschen. Onkundig naamlyk, van den waaren aart des Vergifts, door dergelyk eene Beet aangebragt; onzeeker van de veränderingen welke hetzelve onze Machine indrukt; gevoelig van den jammerlyken toestand der Lydende voor hun afsterven; en overtuigd van ons onvermoogen, om door eene regelmaatige, en op zeekere beginzelen steunende Behandeling, dezelve te hulp te koomen; dagt ik vryheid te hebben niet alleen, maar zelfs verpligt te zyn, van myne gewoone denk- en handelwyze af

af te wyken; en in dit geval, ook dat gene op te geeven, waar van ik geen de minste zeekerheid hebbe voor my zelve.

Gaarne hadde ik de beschryving deezer Hulpmiddelen nog vermeerderd met die der Kookdrank van de Utregtsche Bild, welke by ons zoo veel gerugt maakt; en inderdaad in sommige gevallen uitwerkzelen gehadt heeft, die niet alleen my, maar ook andere onzer beroemdste Genees- en Heelkundige, verwonderd hebben. Maar, eene diepe geheimhouding, altoos afgekeurd, dog somwylen verschoonbaar, maakt my zulks onmooglyk. Eenige reeden hebbe ik om te denken, datze niet, of althans zeer weinig verschild van die van Beverwyk; dewyl de vergelykende Proeven, van my genoomen, eene zelfde kleur, reuk, smaak, en veränderiñg met zekere zuure en Loogzoutige byvoegzelen, aanbooden; en het geheele verschil daar op uitkwam, dat het een en ander Middel, in eene zelfde hoeveelheid, in een gelyk glas, en in een zelfden trap van warmte gesteld, dat der Bild 24 uuren laater begon te bederven, dan dat van Beverwyk.

Pynstillend, en Windbreekend Mengzel.	Mixtura anodina & Carminans.
Neemt *Kruis en Muntwater*, vier Oncen.	℞. *Aquæ menthæ*, Unc. IV.
Vloeibaar Heulsap van Sydenham twintig Druppelen.	*Laudan. liquidi Sydenhami.* Gtt. xx.
Mineraal pynstillend vogt van Hofman, een Dragma.	*Liquor. Anodin. miner. Hofmanni.* Dragm. j.
Dat het vermengt worde.	Misceatur.

Men geeft hier van alle 5 of 6 Minuten een Lepel vol, en houd daar mede aan, tot zoo lange alle toevallen geweeken zyn.

Aanmerking Dit Middel, doet in het geval §. 1086 gemeld, wonderen. Ik hebbe 'er my nimmer van bediend, zonder voldoening. Het zelfde kan ik zeggen van sommige myner Kunstgenooten, verstandig genoeg, om de oorzaaken der beklemde Breuken te onderscheiden van elkanderen. Het is oorspronglyk van een Friesch Geneesheer wiens naam ik my niet kan vertegenwoordigen, en moet, ingevolge myner ondervindingen, evenreedig aan het dringend gevaar, met meer *Heulsap* bedeeld worden.

Poeijer voor de Engelſche Ziekte.	Pulvis contra Rachitem.
Neemt. *Yzerroeſt*, een Once.	℞. *Ferrugo martis*, Unc. i.
Kreeftsöogen, een half Once.	*Lapid cancrorum*, Unc. ß.
Gemaakt Vermillioen, een Dragma.	*Cinnabar. factitii.* Dragm. j.

Brengt elk op zig zelve tot een fyn Poeijer, vermengt alles nauwkeurig met elkanderen, verdeelt het geheel in vyftig gelyke deelen, en laat dagelyks twee deezer Deelen gegeeven worden.

Aanmerking. Dit Middel is een der beſte welke ik immer in de Engelſche Ziekte beproefd hebbe. Ik ben hetzelve verſchuldigt aan den beroemden Camper, en hebbe 'er uitwerkzelen van gezien, welke alle verwagting te boven gingen. Met het gebruik deszelve egter, moet men paaren eene geſchikte Leefregel; en al dat gene in agt neemen, welk ik §. 1424. omtrent de behandeling deezer Ziekte gezegt hebbe.

Velmaakende Zalf van Schligting.	Unguent. epuloticum Schligtingi.
Neemt. *Goudglit.*	℞. *Litharg. auri.*
Loodwit.	*Ceruſſæ.*
Kalmynſteen.	*Lap. Calamin.*
Van elks gelyke Deelen.	āā part æqual.

Doet alles tot een zeer fyn Poeijer gewreeven, en vermengt met elkander, in een verglaasd aarden Vat. Giet 'er op verſch geſlagen Raapölie, en beſte Wyn Azyn, van elks gelyke deelen, tot deeze de voorige bedekken ter hoogte van drie dwerſche Vingeren. Roerd alles dikmaalen om met een houten Spatel; en laat het zoo lang in het Vat beſlooten, tot het geheel nauwkeurig vermengd is,

en de dikte gekreegen heeft eener Zalve, van middenmatige ſtevigheid. —— Deeze, in eene Varkensblaas bewaard voor het uitdroogen, wordt op Linnen of Plukzel geſtreeken aangelegt; en kan naar eiſch der omſtandigheden, by het gebruik vermengd worden met deeze of gene Hulpmiddelen.

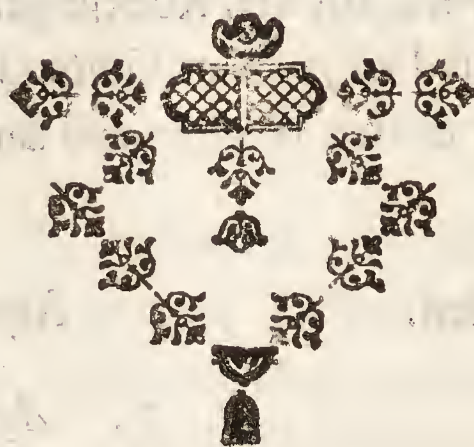
Aanmerking. Van deeze Zalf moet ik zeggen, datze met oordeel gebruikt, byna nimmer verleegen laat; en ze den voorrang verdiend voor alle andere. In gevallen, waarin behalven het opdroogen, ook drukking te pas komt, kan men een gedeelte derzelver, tot een Koekje gekneed, bloot op de Zweer leggen, en dit met een Drukdoekje en welſluitend Verband op zyne plaats houden, als wanneer het by uitſtek beantwoord aan dit Oogmerk.

Wondwater van Theden.	Aqua vulneraria Thedeni.
Neemt. *Zuuringwater.*	℞. *Aquæ acetoſæ.*
Brandewyn.	*Spiritus vini.*
Van elks drie Ponden.	ââ Libr. jii.
Geeſt van Koperrood, tien Oncen.	*Spir. vitrioli* Unc. x.
witte Suiker. een Pond.	*Sacchar. albi.* Libr. i.

Laat dit agt Dagen, in een warm Bad trekken, en alsdan doorgekleinst worden. —— Men bediend zig van hetzelve, meeſt altoos by wyze van Omſlagen, en ter bevogtiging der Verbanden. Het moet in de meeſte gevallen koud worden aangebragt.

Aanmerking. Van dit Middel maakt de Heer Theden gebruik, byna in alle gevallen, van eene uiterlyke oorzaak afhanglyk. —— Deszelfs uitwerkzelen zegt hy, zyn verbaazend, zoo ter Bloedſtemping, als ter oploſſing van het buitengevaatte Bloed in Kneuzingen, en van beginnende Ontſtekingen. In Zenuwkwetzingen zelve, bevogtigt hy hier mede zyn uitdryvend Verband, van hetwelke wy vervolgens eene Beſchryving en Afbeelding zullen mededeelen. —— Ik hebbe hetzelve beproefd in verſcheiden deezer gevallen, en doorgaans met een zeer goed gevolg. Ter Bloedſtemping

ping egter, heeft het my altoos toegefcheenen, dat het geene zonderlinge verdienſten heeft; en de Heer THEDEN zelve, heeft, na de uitvinding van het gebruik der Spons, in dit geval, edelmoedig erkend, dat deeze, daarin den vóorrang heeft. —— Het is en blyft, hierom, een zeer goed Hulpmiddel, en kan, met oordeel aangewend, niet ontbeerd worden.

BESCHRYVING

EN

AFBEELDING

DER

IN DIT DEEL AANGEPREEZEN

WERKTUIGEN.

BESCHRYVING

EN

AFBEELDING

DER

IN DIT DEEL AANGEPREEZEN

WERKTUIGEN.

EERSTE PLAAT.

Fig. 1.

Een *Tentyzer*, zeer geschikt tot het onderzoek van diep gaande wonden of Verzweeringen. Het wordt gemaakt, of van Staal, of van Zilver; heeft eene willekeurige lengte, en is voorzien aan het einde *a* met een olyfwys Knopje, aan het einde *b* met een Oog, om het tevens te kunnen gebruiken ter doorbrenging van een Hairsnoer. Het Lighaam deezes Werktuigs moet dun, rond, en zeer effen zyn, en van het Oog tot het geknopte einde, allengskens in dikte afneemen.

PLAAT I.

Fig. 2.

Een *Tentyzer*, van 15 tot 18 Duimen lengte, in dikte gelyk aan een dunne Brainaald. Deszelfs einde *c* heeft een dergelyk Knopje als het voorige; het einde *d* is opgerold, op dat het gemaklyk zoude kunnen geborgen worden in de Kooker des Heelmeesters. De Stof van dit Werktuig is een draad, bereid van zeer fyn en wel week gemaakt Zilver, ten einde het alle vereischte buigbaarheid zoude hebben, ter opvolging der verschillende kromtens eener Wonde of Verzweering.

Fig 3.

Een *dubbel Curet*, ter opruiming van zekere vreemde Lighaamen, gedrongen in eenige natuurlyke of toevallige opening van het Lighaam.

Dit Werktuig is in deszelfs Lighaam, of rond of agtkantig, naar willekeur des Heelmeesters. De beide einden *e* en *f*, zyn lepelwys uitgehold. De holle zyden deezer einden, zyn voorzien met verscheiden kleine rasptanden; de verheven zyden, zyn glad en effen. Het Geheel is lang 7 en ½ Duimen, en wordt best gemaakt uit Staal, dog kan ook bereid worden uit goed Zilver.

Fig. 4.

Een *eenvoudig Haakje*, geschikt ter vasthouding van sommige Deelen, by het ontleeden, en veele Heelkundige Kunstbewerkingen. Het Handvatzel deezes Werktuigs wordt gemaakt van Hout, en is best agtkantig. Deszelfs staalen Lighaam g, is rond, en eindigt by *h*, in een Haakje, dat niet moet gehard worden, wyl het anders ligt vatbaar is voor verbreeking. De lengte van dit Werktuig is in 't geheel 5 Duimen; 3 naamlyk voor deszelfs Lighaam, en 2 voor het Handvatzel.

Fig. 5.

Een gewoone *Sleufsonde*, verördend ter geleide van het Snymes in verscheiden gelegenheden. Deeze wordt best gemaakt van Staal, en is lang van *i*, tot *k*, 4 en ½ Duimen; van *k*, tot *l*, één Duim. Het einde der Sleuf by *i* is geslooten; by *k*, loopt dezelve zagtelyk uit in het begin van het Handvatzel, waaraan men deeze gedaante gegeeven heeft, op dat het by het snyden van den Tongriem zoude kunnen dienen ter bepaaling van deeze, en opligting van den Tong. De grond der sleuf van dit Werktuig, deszelfs randen, en den rug, moeten allen wel glad en effen bewerkt zyn: de eerste, op dat het Snymes in zynen loop geene hinderpaa-

paalen ontmoete; de laaften, op dat de Wonde of Verzweering in welke het gebragt wordt, niet noodeloos door hetzelve beleedigd worde. *PLAAT 2.*

Fig. 6.

Het zoogenaamde *Myrthenblad*; een oud, van veelen afgekeurd, dog niet ongemaklyk Werktuig, ter afneeming der Verbanden, en het fmeeren van zekere Zalven en Pleifters, op Plukzel of Linnen. Men maakt hetzelve fomwylen uit Staal, fomwylen uit Zilver, naar dat of de keuze, of het vermoogen des Heelmeefters zulks vorderd of toelaat, Deszelfs geheele lengte is 5 en ½ Duimen, 4 naamlyk voor het Tangwyze, en 1 en ½ voor het Spatelwyze gedeelte.

Fig. 7.

Een *Ontleed tangetje*, dat tevens in de Heelkunde kan dienen ter afneeming der Verbanden, en het opruimen van vreemde Lighaamen, toevallig gedrongen in de zelfftandigheid der Deelen. Het wordt dan eens gemaakt uit Zilver, dan eens uit Staal; en moet altoos zulk eene veerkragt hebben, dat de Vingeren des Heelmeefters niet vermoeid worden by deszelfs gebruik. Zyne lengte behoord nimmer meerder te zyn dan 3 en ¾ Duimen.

Fig. 8.

Een *geoogd Verband Tangetje*, by de meefte Hedendaagfche Heelmeefters geagt als het befte; fchoon ik het voorige altoos gemaklyker bevonden hebbe. Men kan hetzelve maaken, of uit Staal of uit Zilver; de keuze van ftof, is ten zynen opzigte onverfchillig. Deszelfs lengte moet niet meer bedraagen dan 5 en ¼ Duimen, waar van flegts 2 begreepen zyn tusfchen *m*, en *n*. Het geheele Werktuig moet wel glad en effen bewerkt zyn; en de einden van deszelfs Bekken, by *m*, van binnen met kleine Tanden voorzien worden door middel eener fyne driekante Vyl.

TWEEDE PLAAT.

Fig. 1.

Een *Rondfnedige Biftourie.*

Fig. 2.

Een *Holfnedige Biftourie.*

PLAAT 2.

Fig. 3.

Een *Regte Bistourie.*

Alle deeze Werktuigen hebben dit gemeen met elkanderen, dat hun snydend gedeelte, de lengte heeft van 2 Duimen; en derzelver Hiel, die hier binnen de bepaaling van het Hegt begreepen is, van 7, of 8 Lynen: dat het einde der rug van deezen Hiel uitloopt in een plat en geknopt Staartje, *o*, *o*, *o*, vallende in een gelyk groote uitranding van het overéénstemmend gedeelte des Hegts, als het Werktuig gesteld is in het geval van gebruik, en agtervolgens de Afbeeldingen; dat de grootste breedte van het Lemmet, ter plaatze van het voorste einde des Hegts, gelyk is aan 5 Lynen, en allengskens afneemt tot aan den Punt; de *rondsnedige Bistourie*, alleen uitgezondert, welks grootste breedte zig bevind by *q*, dat de Rug, by *p*, *p*, *p*, de dikte heeft van 1 en ½ Lyn, en tot aan denzelfden Punt, trapswys, en van stee tot stee vermindert: datze moeten gemaakt zyn, van zuiver en fyn Staal, en zoo, dat de snede buigd alsze gedrukt word op den Nagel; eindelyk, dat menze telkens aanzette, alszegebruikt zyn, en nooit anders dan op Lanceet steenen.

Fig. 4.

Een *Snymes op zyn plat geboogen*, ter wegneeming van zekere Gezwellen en Uitwassen. Dit Werktuig is lang van *r*, tot *s*, 2 en ½ Duimen, en deszelfs Hegt 4 en ¼ Duimen. De grootste breedte van het Lemmet die ter plaatze is van *s*, is 4 Lynen, de dikte van het agterste gedeelte der Rug houd iets meer dan 1 Lyn. Deeze zelfde dikte, en de breedte van het Lemmet, verminderen ongevoelig naar vooren, en loopen byna tot niet aan den Punt. Het Hegt is agtkantig, maar zoo, dat de twee vlaktens, die met het plat van het Lemmet overéénstemmen, de breedste zyn; het eindigt by *t*, op de wyze der hegten van de Ontleedmesjes.

Fig. 5.

Het *Vytmesje*, dus genoemd naar het Gebrek, by welks behandeling het inzonderheid te passe komt. Dit Mesje heeft alle hoedaanigheden van het gewoone Scheermes, dog is van *u*, tot *v*, de uitgestrektheid van deszelfs Snede, niet langer dan 2 Duimen. De Hiel deezes Werktuigs eindigt van agteren met een plat geknopt Staartje *w*, even als by de drie eerst beschreeven Snymessen; deszelfs lengte is iets meer dan 1 Duim.

Fig. 6.

Fig. 6.

PLAAT 2.

Een *Laneet ter opening van Ettergezwellen.* Het zelve verſchild niet van de gewoone Lancetten, dan in grootte; en moet op dezelfde wyze bewerkt, geſleepen, aangezet, en gezuiverd worden. By eene volgende gelegenheid, zullen we hier omtrent eenige meerdere byzonderheden mededeelen.

DERDE PLAAT.

Fig. 1.

Een *regte incifie Schaar.* Deszelfs Stangen en Oogen, maakt men veeläl van Zilver; de Bladen moeten bereid worden uit fyn Staal. Het ſnydend gedeelte van deeze moet overäl eene volmaakt gelyke hardheid hebben, en zoo fyn zyn, dat men niets dan de Levantſche ſteen noodig heeft, om den Draad daar van weg te neemen. De lengte der Bladen behoord gelyk te zyn aan 2 Duimen, van *a* tot *b*; die van het Schild, aan 1 Duim van *b* tot *c*; die der Stangen aan 15 Lynen, van *c* tot *d*; en die der Oogen, van *d* tot *e*, aan 1 Duim; dat is derhalven voor de geheele lengte van *a* tot *e*, 5 en $\frac{1}{4}$ Duimen. De Punten *a* moeten ſtomp zyn; of zo als ſommige willen, geknopt, op de wyze der volgende Afbeelding.

Fig. 2.

De *half kromme incifie Schaar*, door veele Heelmeeſters verworpen, maar inderdaad van een voortreflyk gebruik in verſcheiden gelegenheden. Deszelfs maakzel ruſt op dezelfde beginzelen als de voorige, waar van ze niet verſchild dan door de kromte haarer Bladen.

Fig. 3.

Een *Ontleed Schaartje*, dat tevens in de Heelkunde by verſcheiden gelegenheden een oneindig nut inſluit. Deszelfs Bladen van *f* tot *g* zyn lang 1 en $\frac{1}{4}$ Duim; het Schild, van *g*, tot *h*, 1 Duim en 2 Lynen; de Stangen van *h* tot *i*, 1 Duim en 9 Lynen; de Oogen, van *i* tot *k*, 1 Duim; en dus het geheele Werktuig van *f* tot *k*, 5 Duimen en 2 Lynen. De Punten moeten Spits, en de Sneden wel ſcherp zyn.

Fig. 4.

De *hedendaagſche Stylet Schaar der Engelſchen*; een Werktuig by ons nauwlyks bekend; van niemand zoo veel ik weete afgebeeld; en veel beter dan de gewoo-

en

PLAAT 3. ne Stylet Schaaren. De geheele lengte derzelver is 5 Duimen en 3 Lynen; die der Bladen 1 en ½ Duimen; van het Schild 1 Duim; van de Stangen, 1 Duim, en 8 Lynen; en der Oogen, 1 Duim, en 2 Lynen. De hoek welke de Bladen met het Schild en de overige deelen der Schaar maaken in het punt *l*, het Werktuig niet geopend zynde, is gelyk aan 141 Graaden; de breedte van het Styletwyze Blad by *m* is 3 Lynen; by *n*, 1 Lyn; en die van het andere by *l*, 4, by *o* 2 en ½ Lynen. De zyden *p* en *q* der beide Oogen, moeten met de Stangen, na genoeg eene zelfde regte lyn maaken; en het geheele Werktuig uit best Staal bereid worden.

Fig. 5.

Een *holle Schaar*, zeer geschikt voor het wegsnyden van zekere Gezwellen, Uitwassen, en dergelyke. Deeze verschild alleen daarin van de regte incisie Schaar *Fig.* 1. dat de beide Bladen op haar plat hol zyn, en het Schild zoo wel als de Stangen, dermaate naar dezelfde zyde omgeboogen, dat, als men de oogen doet rusten op een platte oppervlakte, het midden der geheele holte, na genoeg beantwoord aan het draaipunt der Schaar, en deszelfs Punten, 2 Duimen boven deeze zelfde oppervlakte verheven zyn.

VIERDE PLAAT.

Het *Tourniquet van* Petit, zoo als het sedert 23 Jaaren, by meest alle Heelmeesters van Frankryk gebruikt wordt.

Dit Werktuig is meestäl gemaakt uit geel Koper, en hier door kleiner, en meer handelbaar dan het gewoone, terwyl het tevens geene meerdere zwaarte heeft.

Hetzelve bestaat uit drie Plaaten, een Schroef, twee Kussens, en een Band.

De bovenste Plaat *AA*, draagt op zyne bovenste oppervlakte twee Beugels *bb*; heeft by *cc* twee ronde openingen; en in het midden een Bos *I*, die van binnen eene Moer draagt, en gedeeltelyk daar op geklonken, gedeeeltelyk gesoudeert wordt.

De middenste plaat *BB*, is voorzien by *dd*, met twee rolronde yzeren Stylen, hier op geklonken, en gaande door de twee openingen *cc*, van de bovenste plaat. Deszelfs rand is van stee tot stee doorboord met verscheiden kleine gaatjes, ter doorlaating eener Naald en Draad, voor de aanhegting van een der Kussens.

De onderste Plaat, de kleinste van allen *CC*, heeft twee gelyke Beugels *ee* als de bovenste, en is even als de middenste, bedeeld met verscheiden gaatjes, ter aanhegting van een Kussen.

De

De Schroef *D* heeft 4 Lynen middenlyn, en van boven een gefpleeten Hoofdje, ter inlaating van het midden der vleugelwyze Plaat *ff*; deszelfs onderfte einde verdund by *g* tot een Spil, die aan het benedenfte gedeelte der middenfte plaat op een klammetje wordt vaft geklonken.

De kuffens worden gemaakt uit Schaapen Leder met Olie bereid, en ftevig opgevuld met Katoen-wol. Het grootfte E. wordt genaaid aan de middenfte, het kleinfte F aan de onderfte Plaat, op de Wyze als te zien is by B G B.

De Band H, H, H, wordt gevlogten van grove gefponnen Zyde, en moet 3 voeten lang, en 8 Lynen breed zyn. Aan deszelfs eene einde wordt een fterke Gefp *h*, vaftgehegt; het daar op volgende gedeelte heeft twee ronde openingen ter doorlaating der Stylen *d d*, van de middenfte Plaat; en een foort van Knoopsgat tuffchen dezelven, voor den doorgang der Bos I, van de bovenfte. Voor het overige loopt dezelve door de Beugels der bovenfte en onderfte Plaaten, by de Letters *b b*, en *e e*, aangeweezen.

De grootte van dit Werktuig is eenigzints verfchillend, naar het verfchil der Deelen aan welke het wordt aangelegt. Zoo als het hier is afgebeeld, diend het inzonderheid voor den Arm by Volwaffenen. Voor den Dye, moet het zelve een vierde, of ten minften, een derde meerder kragt hebben; en voor den Arm van Kinderen, een derde, of de helft minder.

VYFDE PLAAT.

Fig. I.

Het *Werktuig van* LOTTERIE ter ftemping der Bloedvliet eener gekwetfte Tusfchenribbige Slagäder, gezien op zyn plat, en van terzyden. — *a*, *a*, *a*, *a*, Zyn vier gaatjes, gefchikt ter vasthegting van een Stukje fyne, drooge, en wel in een geperfchte Spons. *b*, Is eene eironde opening, ter doorlaating van het Bloed, in de Borftholte uitgeftort. *c*, *c*, Zyn twee langwerpige openingen, verordend tot den doorgang van eene Band, door dewelke dit Werktuig, aangelegt zynde, op zyne plaats beveftigt wordt. *d*, *d*, Twee gaatjes, dienende ter vaftnaijing van voorgemelden om het Lighaam gaanden Band, wanneer men vreeft, datze anders zoude los gaan, en het Werktuig doen verplaatzen.

Het geheel wordt gemaakt van ongehard Staal, dat wel glad bewerkt is. Deszelfs lengte en breedte moet gelyk zyn aan de Afbeelding *A*: de dikte aan die van *B*: en de omgeronde Hoeken van het voorfte einde, aan *e*, *f*.

PLAAT 5.

Fig. 2.

De *Stopper des Verhemelte*, voor zoo veel dezelve vatbaar is voor eene Afbeelding. Ik zegge, voor zoo veel dezelve vatbaar is voor eene Afbeelding; om dat de waare gedaante deezes Werktuigs niet kan bepaald worden, doordien de holte des Verhemelte niet by alle Menſchen dezelfde is; het Beenbederf van het zelve zeer verſchillende Vernielingen aanrigt; en het Werktuig altoos moet beantwoorden aan de een en ander deezer byzonderheden.

Meeſtäl, wordt deszelfs gedaante geregeld naar het Gezigt, zonder eenige bepaalde meeting. Het gevolg hier van is, dat het zelden voldoet aan het oogmerk, en de vereiſchte ſluiting onvolkoomen is. Om zeeker te zyn, moet men een week gemaakt eirond plaatje van Was, ter dikte van 2 Lynen, of daar omtrent; en dat eene Middenlyn heeft van 18 Lynen, door den top des Duims van de Regterhand, zagtelyk in de opening drukken van het Verhemelte, het zelve wegneemen, en het overtollige der platte randen, met eene Schaar afſnyden. Een week gemaakt Zilveren Plaatje van $\frac{1}{4}$ Lyn dikte, geeft men als dan alle mooglyke gelykheid aan dit Model, zoo van de holle, als van de verheven zyde; ſoudeert vervolgens op het midden der laaſte zyde, een rolrond Zilveren Styltje C; maakt aan het einde *g*, van dit, een ſchroef draad, om te ſluiten in de Moer D; en bekleed het zelve met een ſtukje Spons, evenreedig aan de grootte der opening van het Verhemelte.

Fig. 3.

De *Pharyngotomus*, een Werktuig, door den beroemden PETIT uitgedagt, ter opening der Verzweeringen welke in de Keel plaats grypen. Deszelfs Schede E, F, is gemaakt van Zilver, dik $\frac{1}{4}$ Lyn, breed 10 Lynen, en lang 5 Duimen; naar de lengte, op de helft der breedte omgeboogen, geſoudeert, en dermaaten gekromt, dat ze een gedeelte maakt des omtreks van een Cirkel, welks middenlyn gelyk is aan 16 Duimen. — Het kokerwyze Deel G, H, van het zelfde Metaal gemaakt, is lang 2 Duimen en 3 Lynen; heeft een ronde holte van 6 Lynen Middenlyn; is aan het einde G van binnen voorzien met een Moer, die het ſchroefwyze einde ontfangt van de Schede E, F; en op de hoogte van *e*, van een doorgaat middenſchot, daar de platte ſteel door heen gaat van het Lancet I. Aan de buitenſte oppervlakte deezer kooker, aan de zyde, die met de holle bogt der ſchede overéénſtemt, is gehegt een Ring K, ter houding van het geheele Werktuig; deszelfs agterſte einde wordt geſlooten met een doorgaat dekzel *f*, daar een ge-

ge-

geknopt rolrond Staafje in ſpeeld, dienende ter vaſthouding en beweeging des Lancets. —— Dit Lancet, dat van beſt Staal moet gemaakt zyn, wordt met het agterſte einde vaſtgemaakt in het geſpleeten vooreïnd van gemeld rolrond Staafje; aan welks middendeel omtrent, gehegt is het eene einde van eene platte Spiraalveer, die met haar andere einde ſtoot tegen het te vooren beſchreeven middenſchot des Kookers; en door welke, de punt van het Lancet, binnen de holte der Schede terug ſpringt, zoo dra men ophoud met drukken op het Knopje g van het Staafje, daar de ſteel des Lancets in gevat is. *PLAAT 5.*

Fig. 4.

Het Werktuig van den zelfden Heelmeeſter, tot het doen der Tegenöpeningen.

Dit is, ten opzigte van zyne Priem, en Canul, gelyk aan de gewoone *Troisquarts*, welkers maakzel wy naderhand beſchryven zullen; en betreklyk tot L, M, N, aan de *Pharyngotomus*. Het verſchild ſlegts van de een en ander, daarin; dat het twee Ringen heeft *h*, *h*; eene eironde opening *i*, ter doorlaating van een zoogenaamde Hairſnoer; en een Spleet, *k*, *k*, ter geleide van de punt eens Snymes.

ZESDE PLAAT.

Fig. I.

Het *Werktuig van* PIBRAC, ter hereéniging der dwersſche Tongwonden. A, Een zakje van fyn Linnen, by *a*, *a*, vaſtgemaakt aan de geboogen einden van een Yzeren draad *aa*, *b b*, *c c*; by *b b*, en *c c* dermaaten geboogen, dat de eerſte twee bogten beäntwoorden aan den rand der Onderlip; de laaſte, aan den grond van het Kinſtuk des Onderkaaks. Aan deezen draad is by *d d*, gehegt, het middendeel van een Lint *e e*, door het welke, dit Werktuig, als men de Tong geſteeken heeft in het Zakje, op zyne plaats beveſtigt wordt.

Fig. 2.

Het *Pesſarium des Heeren* CAMPER, gedraaid uit Yvoor, en beſtaande uit eene holle Schyf, *B*, *B*, breed overkruls omtrent 2 Duimen, meerder, of minder, naar de omſtandigheden vereïsſchen. In deeze Schyf zyn drie Gaten, waar van ſlegts twee hier zigtbaar zyn by *f f*; Gaten, klein van omtrek, en geſchikt ter doorlaating van vogten —— De Schyf loopt uit in den Steel C, welke by g g, het dunſt, en ⅜ Duim breed is. Deeze eindigt in een plat ſtuk *DD*, welkers

 randen

PLAAT 6. randen zeer rond en glad gewerkt zyn, voorzien van twee gaten *bb*. —— Het geheele Werktuig is lang $3\frac{5}{8}$ Duimen, breed $1\frac{15}{16}$ Duim, dik $\frac{3}{8}$, het onderste platte stuk $\frac{3}{4}$. —— Eer hetzelvee aangelegt wordt, doet men een linnen band, 3 Vingeren breed, met twee knoopen en knoopsgaten voorzien, om het lyf van de Lyderesse: aan deezen Band moeten op de zyden, juist midden op de Heupen, gehegt worden 2 Bandjes, elk van $\frac{1}{4}$ El lengte. Men doet daarënboven 2 andere Banden, die ieder een Pink breed, en een El lang zyn, door de gaatjes *hh*, van het platte stuk *DD*, om hetzelve, ingebragt zynde, hier mede te verbinden aan de voorigen. —— De stand van het ingebragte Werktuig, moet dusdaanig zyn, dat de randen *DD*, van het platte stuk, naar vooren en agteren zien; en het vlak of de holte der Schyf, opwaards gekeerd is.

Fig. 3.

De *Liesch breukband van denzelfden Hoogleeraar.* Deeze verschild inzonderheid daarin van alle andere; dat de lengte des Beugels van *E* tot *F* $\frac{10}{12}$ bevat van den gantschen omtrek des Bekkens, gemeeten in eene volstrekt dwersche strekking, over het meest blykbaare gedeelte van de een en ander *Tensor vaginæ femoris;* en datze, in kookende Olie gehardt, eene zeer groote veerkragt hebben, zonder merklyke zwaarte. De overige byzonderheden van dien Band, zyn deezen. De Riem *i*, *k*, moet gehegt worden aan den Beugel, op den afstand eens Duims van deszelfs uiteinde: de Plaat *G*, moet by vette Menschen de afgebeelde gedaante hebben; by Mageren verlengd worden tot *l*: de kurken Pop, op de binnenste oppervlakte dezer Plaat genaaid, moet in grootte, hier aan na genoeg gelyk zyn, en een bolrond hebben, glooijend afloopend naar buiten, en boven: in dubbele Breuken, moet den afstand van *mn*, dat is, die der twee Plaaten en Poppen, geregeld worden naar den afstand der ringen van de Buikspieren, die niet altoos dezelfde is, en door de plaats der tweede Zwelling wordt aangeweezen: de lederen Riem eindelyk, moet wel sluitend gehegt worden aan de haakjes der Popplaaten, of door eeu Gesp in de plaats van deezen; en het geheele werktuig moet men bekleeden, zoo zagt immer mooglyk is, onmiddelyk met Duffels, en daar over met het een of ander Leder, of met bruin Haazenvel, het hair gekeerd naar buiten. Vermits dit Bekleedzel, den omtrek des Bands eenigermaaten verkleind; is het noodzaaklyk dat men de maat wat ruim neeme, en althans een Duim hier voor rekene.

Fig. 4.

Fig. 4.

Dat gedeelte *des Bands eener Dyebreuk, van den zelfden zeer beroemden Man*, welk het soortönderscheidend verschil maakt met den voorigen. * *o*, *p*, Betekend de helling des Beugels aan de zyde der Breuk naar beneden, en de gedaante der Popplaat; met welke laaste, de Pop zelve, in alle deelen moet overëenkoomen. PLAAT 6.

ZEVENDE PLAAT.

De *Slangswyze draadband voor de Navelbreuken*; een Werktuig, zoo veel my bekend is, nog nimmer beschreeven; en my beleefdelyk medegedeeld van den Heere Boelhouwer, een jong, dog verstandig Heelmeester. *A B*, is een plat Koper draad, slangswys geboogen, en in lengte gelyk aan iets minder dan de breedte der Lenden van het lydend Voorwerp. *a*, *a*, *a*, *a*, Een strook Zyldoek ter breedte van $1\frac{1}{4}$ Duim, gaande door de slingeringen van deeze. *C*, *D*, Twee lederen Riemen, by *b*, *b*, vastgenaaid om de einden van het Koperdraad, en tevens aan die van den Zyldoekschen Band: deeze Riemen maaken met elkanderen, iets meer dan het overblyvend gedeelte van den gantschen omtrek des Lighaams, gemeeten overden Navel; en zyn doorslagen met verscheiden gaten. *E*, is een dunne, ronde, eenigzints hol en veerkragtig geslagen Yzeren plaat, gezien aan de zyde van deszelfs buitenste en bolle oppervlakte; in grootte iets meerder dan den omtrek is der Navelbreuk; bekleed met Rusleder; en voorzien by *c*, *c*, met twee platronde knopwyze Styltjes. *F* eindelyk, is dezelfde Plaat, gezien van de holle zyde, en bekleed met zeem of eenig ander zagt Leder.

By den aanleg des Werktuigs, legt men den Lyder op den Rug, met het Hoofd en de Borst een weinig verheven, en de Dyën stomphoekig geboogen. Men brengt den geheelen draadband, bekleed met een losse Bombazynen schuif, op de hoogte des Navels, onder zyne Lenden door; zoo, dat de Riemen, die ook voor een gedeelte van deeze schuif moeten bekleed zyn, ter weêrzyden gelykelyk uitsteeken. Men brengt de Breuk alsze uit is, binnen; legt op denzelven, een half bolronde Kurken pop, gedoopt alvoorens in een mengzel van Was, Spiegelhars, en Menie, en in omtrek nagenoeg, dog niet volkoomen gelyk, aan die der Plaat. Eindelyk legt men deeze zelfde Plaat, met zyne holle oppervlakte, op dien pop, en hegt de beide Riemen, door middel van deeze of gene hunner gaatjes vast aan de knopwyze Styltjes *c c*, zoo, dat het geheele Werktuig nauwkeurig sluite, in den Staat eener middenmaatige inädeming.

PLAAT 7.

Ik moet van dit Werktuig zeggen, dat het alle vereïschten insluit ter bepaaling der Navelbreuken, althans by Menschen die geenen zeer dikken en als hangenden Buik voordraagen, om dat het zig in allerleije standen van het Lighaam, en by de in- zoo wel als uit-ademing, door het veerend vermoogen van deszelfs draadwys gedeelte, nauwkeurig regeld naar den omtrek des Lighaams, en altoos eene gelyke sluiting geeft. ——— Het smert my, dat ik deszelfs Uitvinder niet hebbe kunnen naaspooren, en hier door buiten staat gesteld ben, om denzelven de verdiende eer te geven. ——— Ik hebbe 'er eenige weinige veränderingen in gemaakt; en het is na deeze, dat de Afbeelding vervaardigt is.

AGTSTE PLAAT.

De *Tabaksklysteer*, *door den Heere* H. G. OOSTERDYK, *en my uitgedagt*, en beschreeven in de Vaderlandsche Letteröeffeningen.

Dit Werktuig, 't welk ik met genoegen zie dat vry algemeen wordt goedgekeurd, en bereids in zeer veele, en verschillende gevallen, met den besten uitslag beproeft is, wordt gedraaid uit Palmboomen Hout, en bestaat uit drie Stukken, by *Fig.* 1, 2 en 3, afgebeeld.

Fig. 1.

Dat ik het *Mondstuk* noeme, en de lengte van 6 Duimen heeft, is eene Buis, die van boven eindigt met eene opening van 4, en van onderen met één van 6 Lynen Diameter. Het wordt, door een verlengden en gladden rand, welke een omtrek heeft van 5 Duimen en 2 Lynen, en by *a b c d* is aangeweezen, veréénigt met

Fig. 2.

De *Bos* van het Werktuig. Deeze Bos heeft de lengte van 3 Duimen en 4 Lynen. Deszelfs rolronde holte *e*, is diep 3 Duimen, en heeft eene middenlyn van 1 Duim en 3 Lynen. Gelyk met den Bodem, is eene ronde opening *f*, met of zonder schroefdraad, welkers middenlyn gelyk is aan 5 Lynen. De geheele holte is bekleed met Blik, langs den bovenrand omgeslagen, en ter plaatze van *f*, voorzien met eene opening, een weinig kleiner dan de voorige. Het bovenste gedeelte *g*, *h*, beäntwoord in hoogte en omtrek, dermaate, aan den verlengden onderrand van het eerste stuk, dat het door deeze nauwkeurig kan omvangen worden. Voorts moet de omtrek der opening, by den Bodem, *i*, *k*, *l*, plat

zyn

zyn; op dat het gedeelte *m*, van het derde ſtuk, juiſt hier tegen aan zoude kunnen ſluiten. Dit zelfde derde Stuk. PLAAT 8.

Fig. 3.

't Welk de ſaamenſtelling voltooid van dit Werktuig, is niet anders dan eene Kegelwyze Pyp, ter lengte van 8 Duimen en 2 Lynen. Derzelver omtrek is na genoeg gelyk aan die der Buis van het Mondſtuk, op dat het in deeze, en de holte van den Bos, geborgen konne worden. Het eene einde deezer Pyp, *n*, heeft een olyfwys Knopje; het andere *o*, een Schroefdraad, welke ontfangen wordt in de zydelyke opening *f*, van het tweede ſtuk. Als deeze opening zonder draad is, moet ook dit einde glad zyn, en in omtrek, nauwkeurig daar aan beantwoorden. De onderſte opening deezer Pyp, moet eene Middenlyn hebben van 4, en de bovenſte van $1\frac{1}{2}$ Lynen.

Dit Werktuig wordt na onze opgave gemaakt, by den Konſtdraijer JACOBUS VAN RAAM, in de Stoofſteeg hier ter Stede woonägtig. Deszelfs prys, bedraagd niet meer dan één Gulden, en zeſtien Stuivers.

Omtrent deszelfs gebruik moet men aanmerken, dat de Lyder met een half gebogen Lighaam, ter linker zyde gelegt worde op een Bedde, of eenigerleije andere Legerſtede; dat men de Pyp *Fig.* 3, in de opening *f*, van den Bos, *Fig.* 2. geſteeken hebbende, die Bos maatig vast, en byna geheel vulle met Rooktabak, en dezelve doe ontbranden, door het bybrengen van de eene of andere Vuurſtof; dat men hier na, denzelfden Bos vereenige met het Mondſtuk *Fig.* 1. en tragte, door een zagte blaazing, de Tabak meer en meer te doen ontbranden; dat men eindelyk, de Pyp, vooräf met Olie of eenig zagt Vet beſmeerd, tot aan de kringwyze Lyn *p*, in den Endeldarm brenge, en door eene middenmaatige blaazing van weinig minuten, naar vereïsch van zaaken meer of min dikmaalen herhaald, de Rook doe opklimmen in den Darmbuis.

By een dikmaalig gebruik van dit Werktuig kan het gebeuren, dat het uiterſte einde der Pyp, door den aanhangenden Tabaksrook, in eene zekere maate verſtopt worde. In dit geval moet men zig bedienen van den tusſchentyd der inblaazingen, om de opening te zuiveren door middel van een *Pypwiſſcher*, een zeer gering en bekend Werktuig, 't welk ik gewoon ben, in den Bos van onze Tabaksklyſteer te beſluiten.

Om geen gevaar te loopen, dat 'er, te gelyk met den Tabaksrook, vonken in den Darmbuis opklimmen, behoeft men ſlegts zorge te draagen, dat de Tabak

niet

PLAAT 9. niet meer dan tot twee derden verbrande, voor men den Bos weder op nieuws aanvulle; hoewel het waar zy, dat dit gevaar meer denkbeeldig is dan weezenlyk, en althans geenerleije schadelyke uitwerkzelen kan voortbrengen.

NEGENDE PLAAT.

Het *Werktuig des Heeren* HUSSEM, ter herstelling des ontwrigten Schouders, van my §. 1325. voor alle andere aangepreezen.

Fig. I.

Vertoond het Werktuig zelve, in zyn gantsche saamenstel; en wel A, een Eiken- Notenboomen- of Maghoniehouten Berd, lang 2 voeten en 8½ Duimen, breed 5½ Duimen, en Dik 10 Lynen. — Aan het einde van dit Berd, by *a*, is, door middel eener koperen Scharnier (aan deszelfs agterste of liever onderste oppervlakte met een plaatje gehegt,) verbonden het schild B, dat uit Koper gemaakt, na de zydelyke rondte van de Borst geboogen, met Kalfsleder bekleed, en aan zyne holle zyde, met gebrand Paardenhair, kussenswyze gevuld is. De afstand der bovenhoeken *b*, *b*, van dit Schild, ten opzigte van elkanderen, is 8½, der beneden 9, en deszelfs hoogte 7 Duimen. By de eene bovenhoek, is door middel van een Koper Schroefje, en een soort van Knoopsgat, losjes veréénigt, de Riem *c*, die aan zyn einde een Gesp draagt, en de lengte heeft van 6½ Duimen: by de andere, is op gelyke wyze vast gemaakt, de Riem *d d*; lang 3 voet en 8 Duimen. Een derde Riem, *e*, *e*, *e*, aan zyn eene einde voorzien van een Gesp, lang 4 Voeten en 4 Duimen, en even als de voorige breed 1½ Duimen, loopt door twee lederen lutsjes, dwersch over de buitenste oppervlakte van het Schild, en is voor het overige, met niets verbonden. — Aan het andere einde van het voorbeschreeven Berd, zyn geplaatst twee Zyklampen van hetzelfde Hout, *f*, *f*; lang aan haar Voetstuk 5, en hoog in haar midden, 3 Duimen. Tusschen deeze Klampjes, is bevat het Windas C, dat van Palmboomen hout gemaakt is; eenen omtrek heeft van 6 Duimen; en aan zyne beide einden, eene eenigzints verheven en ronde rand heeft. Het Koperen Rad van dit Windas *g*, met hetzelve vereenigt, en om een gemeenen Spil draaijende, heeft 24 Kamtanden, waarvan flegts eenige hier zigtbaar zyn. In het midden der lengte van den As, is in eene langwerpig vierkante holte, onder een koper Plaatje *h*, vastgeklonken eene sterke hennippe Band, *i*, *i*, *i*, lang 2 Voeten en 10 Duimen; breed 1½ Duim, en by derzelver einde *k*, tusschen een

een omgeboogen koperen plaatje *l*, vereenigt met een ſterke yzeren Haak *m*. Een Spil, D, van Yzer gemaakt, draagende aan zyn eene einde het Rondzel *n*, en aan zyn andere, het koperen ſchuinze Tandrad *o*; is by *p*, vereënigt met den yzeren Zwengel, *E*, die de lengte heeft van 5½ Duimen; en een regten hoek maakt met het houten Handvatzel *F*, dat 4¾ Duimen lang is. De Pal *G* eindelyk, by *r*, *r* vaſt geklonken, reiſt vervolgens eenigzints opwaards, is lang 6 Duimen, en valt met zyn einde, tusſchen de Tanden van het Rad *o*.

PLAAT 9.

Fig. 2.

Is een dubbele Kalfslederen Riem, by het gebruik des voorgemelde Werktuigs dienende ter aanhegting van den Haak *m*, *Fig.* 1. Deeze Riem beſtaat uit twee ſtukken *H*, *I*, by *s*, *s*. zeer vaſt genaaid aan, en tusſchen elkander. *K*, is lang 19 Duimen, waar van 9½ Duimen begreepen zyn tusſchen *t*, *t*, dat de breedte heeft van 1¾ Duimen: de overige breedte van dit ſtuk, is 1 Duim. Op de buitenſte oppervlakte van deszelfs breedſte einde, draagt dezelve de Gesp *L* De lengte van *I*, is 14½ Duimen: deszelfs breedte by *v*, dat het midden is der Luts, welke dit Deel maakt, is omtrent 10 Lynen.

Aangaande het aanleggen van dit Werktuig, kan ik alleenlyk aanmerken, dat het Schild, op een dubbel gevouwen Laken, geplaatſt wordt tegen het boven zydelyke gedeelte van de Borſt, en aldaar beveſtigt dooor de aanſluiting van deszelfs Riemen, gedeeltelyk op den tegengeſtelden Schouder, gedeeltelyk aan de tegenſtaande zyde van de Borſt: dat de Arm, een weinig opgeligt, en in het Gewrigt des Elboogs ſtomphoekig geboogen zynde, zoo ver de Opperärm betreft, gelegt worde op het Berd: dat men de Riem *Fig* 2. dus aanlegge, onmiddelyk boven de knokkels des Armbeens, dat de Luts *I*, beneden de punt des Elboogs nederhange: dat men vervolgens de Haak *m*, *Fig.* 1. vaſt ſlaa in het onderſte deezer Luts, zoo dat deszelfs punt naar buiten gekeert is, en de Band *i*, *i*, *i*, van dezelfde *Figuur*, ſpanne, door eenige weinige ſlagen te doen met den Zwengel *E*: dat men eindelyk, door het langzaam omdraaijen deezer Zwengel, by deszelfs Handvatzel, de uitrekking zoo verre voortzette, tot men in ſtaat is, het uitgeweeken hoofd des Armbeens te herbrengen in zyne Gewrigts vlakte. —— De overige byzonderheden, hier toe betreklyk, gelyk ook de verſcheidenheden van deszelfs aanwending, ingevolge den verſchillenden aart der Ontwrigting, laate ik over aan den Uitvinder, die van alles eene meer omſtandige, en voldingende Beſchryving heeft medegedeeld aan het *Zeeuwſch Genootſchap der Weetenſchappen*, welkers gemeenmaaking ik rykhalzend te gemoete zie.

PLAAT 10.

TIENDE PLAAT.

Het *Werktuig van* VACHER, ter regting eener fcheve Ruggraad, verbeeld in deszelfs aanleg, en veréénigt met het Keurslyf.

Fig. 1.

Het Werktuig, gezien van agteren; dat is, op het vlak van het Rugftuk des Keurslyf.

A, is een Koper plaatje, lang $3\frac{1}{2}$ Duimen, breed 1 Duim en 8 Lynen, en dik $1\frac{1}{2}$ Lyn: het heeft de gedaante eener Regthoek, welkers hoeken zyn afgefneden. By elk deezer hoeken is een gaatje, *a*, *a*, *a*, *a*, voorzien met eene Schroefdraad, en van een Lyn Diämeter, ter ontfanging van even zoo veele Schroeven met platte hoofden, die het zelve hegten aan het Baleinen Keurslyf, welks dikte zy doorloopen. *b*, *b*, Zyn twee vierkante Beugels, waar van de eene geplaatst is, digt by den bovenrand van de Plaat; de andere twee vingeren breed van deszelfs onderrand; en die beiden dienen ter bepaaling en geleiding van het benedenfte gedeelte des opligtenden Booms van het Werktuig. Beneden, en ter regterzyde van den onderften Beugel, is gehegt een Wipveer, *o*, draaijende om de overéénftemmende Schroef die het plaatje veréénigt met het Keurslyf, of om eene andere *c*, en verordend ter onderfteuning van voorgemelden Boom, door van ftee tot ftee te vallen, tusfchen de tanden van deszelfs Kamrand. Een Staalen veer *d*, lang $1\frac{1}{2}$ Duim, regeld de beweeging deezer Wipveer, en perft dezelve geduurig tegen den Boom.

B, B, De Boom deezes Werktuigs, is een Staalen Staaf, koud geflagen. Dezelve heeft overäl eene gelyke dikte, en is breed, $2\frac{1}{2}$ Lynen. Hy ftrekt zig regstandig uit van de eerfte Lendenwervel, tot het agtermiddenfte gedeelte van den Hals. Ter deezer plaatze, deszelfs dikte en breedte, regtftreeks verwisfeld zynde, verkreigt hy de bogt van het bolrond des Agter- en Opperhoofds, en ftrekt zig uit, tot aan den bovenrand des Voorhoofdsbeen, gelyk alles nader, in de tweede *Figuur* wordt aangeweezen. De benedenfte helft van het eerfte gedeelte deezes Booms, draagt ter regter zyde eenige fchuinze Tanden, in uitgeftrektheid gelyk aan deszelfs dikte: deeze Tanden moeten een Lyn van elkander ftaan, en niet meer nog minder. Ik plaatze dezelve aan de regter, en niet gelyk de uitvinder van dit Werktuig, aan de linker zyde, om dat men dus de Boom, de Wipveer, en dergelyke gemaklyker kan beftieren.

C, C, C, C, Verbeeld het meest ſaamengeſtelde gedeelte van het geheele Werktuig, beſtaande inzonderheid uit vyf ſtukken. Het eerſte *d, d*, is eene Muts, van eenigerleije zagte ſtof gemaakt, en zoo ruim, dat derzelver randen *e e, e e*, ter breedte van vier dwersſche Vingeren, kunnen omgeſlagen worden. Deeze Muts moet even boven de Voorhoofdsbulten, twee knoopsgaten hebben, ieder van een Duim lengte. —— Het tweede ſtuk, waar van hier, by *f*, ſlegts een klein gedeelte kan gezien worden; is een dubbele linnen Band, gevuld met Katoen-wol. Zy is drie Vingeren breed, en beäntwoord in lengte, aan den omtrek des Hoofds. Deeze Band wordt zoo aangelegt, dat deszelfs midden beäntwoord aan het Agterhoofd; de zydedeelen agter de Ooren opklimmen; en de einden gaan door de voorgemelde knoopsgaten van de Muts. —— Het derde ſtuk is eene dubbele Gesp, hier niet zigtbaar, maar verbeeld by *Fig.* 3; en dienende, gedeeltelyk tot vaſtmaaking des voorbeſchreeven Bands, gedeeltelyk ter inlaating van het vierde ſtuk. Dit ſtuk, *D, D*, is een koperen Band, lang 8 Duimen, breed van vooren 4, en van agteren, ½ Duim. Deszelfs dikte, die van vooren naar agteren, allengskens afneemt, bedraagt voor het meeſt 1, en voor het minſt ¼ Lyn. Deeze Band is geboogen naar het bolrond van het Opperhoofd. Aan deszelfs voorſte einde is een kleine Spil, by *g*, in *Fig.* 2 aangeweezen, welke het middengat doorloopt van de Gesp. By den grond der Spil, begind eene langwerpige Spleet *h*, breed 1½ Lyn, en lang 2½ Duimen. Langs de buitenranden van het voorſte einde deezer Band, evenwydig aan de Spleet, zyn 16 vierkante Kamtanden, 8 aan ieder zyde, die nauwkeurig met elkander overëenkoomen, en hier by *i, i*, ſlegts voor de helft zigtbaar zyn. Het einde deezes Bands eindelyk, dat aan het Agterhoofd beäntwoord, is bedeeld met verſcheiden gaatjes, groot genoeg om eene Naald door te laaten, ter vaſthegting eens Lints, breed 1 Duim, en lang 10 Duimen. — Het vyfde ſtuk, *k*, van Koper gemaakt, is lang 14 Lynen, breed 3 Lynen, dik 1 Lyn. Zyne beide einden zyn omgerond, en draagen elk een kleine graat, die boven derzelver oppervlakten 1½ Lyn uitſpringen. In het midden van dit Stuk, is eene opening van 1½ Lyn Diameter. Door deeze opening gaan de beide einden van eenen Koperen draad, dermaaten geboogen, dat dezelve een Ring maakt *l*, groot genoeg om het einde der opheffende Boom door te laaten. De beide einden van dit Koperdraad, worden binnenwaards indervoegen omgeſlagen, datze ditzelfde vyfde Stuk onderſteunen. De Ring moet in deszelfs gat, gemaklyk kunnen draijen.

PLAAT 10.

Fig. 2.

PLAAT 10.

Het zelfde Werktuig, in gelyke omſtandigheid, gezien van ter zyden.

Dezelfde Letters, wyzen dezelfde Deelen aan als in de voorige Afbeelding. Dezulke, die daar in, geheel niet, of niet klaar genoeg te zien zyn, worden hier, meer byzonder aangeweezen.

E, E, Is het vervolg van deszelfs Boom, waarin, by *m*, *m*, zes vierkante Kamtanden zyn, ter ontvanging van den Ring *l*, *Fig.* 1.

F, F, Zyn de 8 Tanden ter regter zyde, van het vierde Stuk; en G, G, het regter einde van het Lint *f*, *Fig.* 1, gaande door de overéénſtemmende Geſp.

H, H, Is een zyden Lint, in lengte overéénkomende met tweemaal de omtrek van het Hoofd; gaande over de Muts; en na twee omgangen vaſt geſpeld aan het Agterhoofd, hier ter regterzyde verbeeld by *n*.

Fig. 3.

Is de meergemelde dubbele Geſp: *p*, *p*, *p*, *p*, deszelfs vier Tongen: *q*. de opening in de Middenplaat, welke laaſte 10 Lynen lang, en 8 breed moet zyn. De lengte der Geſpen, *r*, *r*, *r*, *r*, moet iets meerder zyn, dan de breedte is van het Lint, *Fig.* 1, *f*, en *s*, *Fig.* 2.

By den aanleg deezes Werktuigs, moeten de volgende byzonderheden in agt genoomen worden.

Het Keurslyf in de eerſte plaats aangedaan zynde, wordt niet vaſter gereegen, dan zoo veel zonder eenig ongemak geſchieden kan. Men plaatſt als dan, dat gedeelte van het Werktuig, 't welk men den naam kan geeven van het *Hoofdſtel*, om dat het zig geheel bepaald tot het Hoofd. De Muts naamlyk van dit gedeelte, wordt wel diep, glad, en effen op het Hoofd gezet, dog zoo, dat deszelfs randen, over de Oogen, en rondöm het Hoofd, nederhangen. Men legt vervolgens de Linnen Band onder de zoo lang omgeſlagen randen der Muts, om het Hoofd, doende dezelve agter langs de Ooren opklimmen, om deszelfs beide einden, door de Knoopsgaten van de Muts te brengen, en de geheele Band, door middel der Geſpen, aan te ſluiten.

De Koperen band, en het dwarsplaatje, dat de Ring draagt, moeten veréénigt zyn met elkander, voor en alëer ze verbonden worden, met de overige deelen van het Hoofdſtel. Ten deezen einde, ſteekt men de Ring door de ſpleet van den Beugel; men plaatſt de twee graatjes tuſſchen twee overéénſtemmende Kammen; men doet het voorſte einde des Koperen Beugels, onder de midden-

plaat

plaat der Gespen doorgaan, tot de Spil valt in deszelfs opening; men omringt vervolgens, over de Muts, op de te vooren gemelde wyze, het Hoofd, met den zyden Band; en bepaald daar onder, ter plaatze van het Agterhoofd, het midden des bands welke aan den Beugel gehegt is; slaat het einde deezer laatste band opwaards; en speld dezelve, van buiten vast aan de Muts, op de wyze, als by *t*, *Fig.* 1. is aangeweezen: eindelyk, slaat men de randen der Muts, zonder het Voorhoofd te veel te ontblooten, opwaards, en bevestigt dezelve hier en daar met Spelden. —— Dit alles gedaan, en den aanleg van het Hoofdstel voltooid zynde, schuift men de opligtende Boom des Werktuigs, in de Beugels van het Rugplaatje, zoo verre naar beneden, dat deszelfs bovenste en boogwyze gedeelte, den top des Hoofds aanraake, en steekt het einde van dit zelfde Deel in den Ring te vooren beschreeven, doende dien Ring vallen tusschen twee Tanden van derzelver bovenrand. Men schuifd hier na, de meergemelde Boom zoo veel opwaards, als men ter regting van het Hoofd noodig oordeeld, en niet meer dan den Lyder verdragen kan zonder merklyk ongemak; dewyl men altoos meester is, om deeze regting in vervolg van Tyd, en als by trappen te vermeerderen.

PLAAT 10.

ELFDE PLAAT.

Fig. 1.

Het *Werktuig des Heeren* LABEE, ter regting der scheefstaande Voeten van jonge Kinderen. —— A, is een dun Lindenhouten Plankje, in grootte na genoeg gelyk aan den Voetzool, en van agteren bepaald door eene opstaande rand *a*, gemaakt van dun Koper, ter steuning van den Hiel. —— B, B, zyn twee smalle, regt opgaande Spalkjes van het zelfde Hout, in lengte beäntwoordende aan het Been; en door middel van een smal koperen dwersch Styltje, by *b*, *b*, gesteeken in een Koperen schuif, geplaatst aan de benedenste oppervlakte van het Voetstuk, op de hoogte der Enklauwen. —— C, C, C, Is eene smalle Beugel van geel Koper, met zyn eene einde geklonken langs de geheele breedte der onderste oppervlakte van voorgemeld Voetstuk, op een kleinen afstand van het Schuifje, naar de Voorzyde.

Fig. 2.

Is hetzelfde Werktuig, gezien van onderen, ter duidelyker bevatting van deszelfs saamenstel. —— *D*, is het vastgeklonken gedeelte des Beugels, in zyne gantsche

PLAAT II. uitgeſtrektheid: *c*, deszelfs tegengeſtelde, en losſe uiteinde. *E*, verbeeld het Koperen ſchuifje, ter inlaating van de dwersſtyltjes der Spalken by *d*, *d*; en *e*, *e*, *e*, de ingeſneden, omgeboogen, en vaſtgeklonken gedeelten van het Koperen Hielſtuk *a*, *Fig.* 1.

Fig. 3.

Is een der Spalkjes van dit Werktuig, gezien van ter zyden. *f*, *f*, Het Koperen dwersſtyltje, dat altoos in lengte moet beäntwoorden aan de helft der lengte van het Schuifje, *E*, *Fig.* 2; en iets, dog weinig minder breedte hebben.

De aanleg van dit Werktuig, dat inderdaad in verſcheiden gevallen uitmuntende dienſten gedaan heeft, geſchied dus. —— De Voet, in den beſt mooglyken ſtand gebragt en gehouden zynde, wordt te gelyk met het Been, omwonden met een ſmal, lang, en nauwkeurig aangelegd Windzel; of liever met een ſtuk Kleefpleiſter, lang en breed genoeg, om beide deeze Deelen in te ſluiten; en ter weërzyden tot omtrent derzelver midden, aan veele hoofden, die nauwkeurig aan elkander beäntwoorden, ingeſneden. Men plaatſt de Voet op het Voetſtuk des Werktuigs, de Hiel doende ſteunen tegen den rand *a*, *Fig.* 1; en ſluite den Beugel om den rug van den Voet (na dat men 'er zoo veel heeft afgeſneden, als dezelve te lang mogt zyn) door middel eener andere ſtrook Kleefpleiſter, iets breeder dan deeze, —— Vervolgens, ſteekt men de dwersch ſtyltjes der ſpalken, ter weërzyden in het ſchuifje, en beveſtigt alles met een Windzel, dat van den wortel der Teenen, tot aan de Knie opklimt, en matig vaſt wordt aangeſlooten.

Fig. 4.

Het *Klompje des Heeren* VAN DER HAAR, verbeeld naa een Model, door zyn Ed: zelve, my geſchonken. Het is, even als het voörige Werktuig, uit Lindenhout gemaakt, en tot hetzelfde gebruik verördent. —— *F*, *F*, *F*, is het Lighaam des Werktuigs, nauwkeurig uitgeſneden naar de gedaante van den Voet, zoo van boven als van onderen, van binnen als van buiten. — *G*. *G*. is deszelfs regt op gaand eu Spalkwys gedeelte, dat in lengte en breedte, met de zydelyke vlakte des Beens moet overëenkoomen, en aan de zyde *g* die naar het Been is toegekeerd, lugtig hol zyn.

Dit Werktuig, wordt, na eene gelyke voorbereiding, op dezelfde wyze aangelegt, en beveſtigt. —— Gelyk het ſpalkwyze gedeelte, altoos moet ruſten tegen de buiten of binnenzyde van het Been, is het noodig, dat men alle deelen van het Klomp-

Klompje op eene verschillende wyze regele, naar dat het of aan het regter, of aan het linker Been, moet gebruikt worden.

PLAAT II.

Fig. 5.

Het *Werktuig.* §. 1552. aangepreezen, ter vasthouding eener Schryfpen, gezien van deszelfs buitenste gedeelte. —— *H*, Is een Koper plaatje, naar den rug des Duims geboogen, voorzien by *h* met een Haakje, en verëenigt ter eener zyde, met den lederen Riem, *I*, *I*; ter anderer, door middel van het loodlynig Staafje *i*, dat aan de buitenzyde een dwersch Schroefje draagt, met den Koperen Spieraal veer *K*; die wederom aan zyn einde *k*, een dergelyk Schroefje inlaat, van, en hier door verëenigt is met, den Koperen Buis *L*, die by *l*, *l*, rondöm digt, by *m*, open is; en van binnen eene Veer heeft, welke door het Schroefje *n*, willekeurig verwyderd wordt van de binnenste oppervlakte der zyde *o*, *o*, van dit Buisje. — Deszelfs binnen Veer, die ter bepaaling der Schryfpen diend, ziet men.

Fig. 6.

By M; die de open zyde vertoond van voorgemeld Buisje, en wordt vast geklonken by *p*, *Fig.* 5.

Dit Werktuig, moet, ten opzigte van alle deszelfs deelen, nauwkeurig in grootte beäntwoorden aan de Afbeelding. — Het wordt gebruikt in deezer voegen. — Men legt het plaatje H, op den rug van het overgebleven gedeelte des Duims van den regter Hand, en bevestigt hetzelve, door den Riem I, met deeze of gene zyner gaatjes vast te maaken aan het Haakje *h*; zoo, dat de Spiraalveer K, en het Buisje L, gekeerd zyn naar de zyde des Wysvingers. Men steekt in het voorste einde van het Buisje, dat is te zeggen, in dat einde, welk het verst verwydert is van de Schroef *n*, de Steel eener ontveerde Schryfpen; doet dezelve daar in, zoo veel agterwaards opklimmen als noodig is; bevestigd ze alsdan door het toedraaijen van het voorgemelde Schroefje, en de speeling der binnen Veer, hier van afhanglyk; en bestierd de Schaft en punt der Pen, met den wys- en midden Vinger, naar genoegen.

De uitvinder van dit Konsttuig is de Yzersmit . . Wier, hier ter Stede, in de Kerkstraat, by de Lydschegraft woonägtig. De Afbeelding is vervaardigt naar een Model, gemaakt door . . . Elwe, ter zelfder plaatze, in de Barnesteeg gehuisvest; en die daarïn eenige veränderingen gemaakt heeft, welke ik met

PLAAT 12. met regt, den naam mag geeven van verbeteringen. —— Ik hebbe nogthans, het oorſpronglyke doen gebruiken, door een zeer aanzienlyk Man, uit eene nabuurige Stad, in een zeer zeldzaam geval, met den beſt mooglyken uitſlag; en verbeelde my dit te moeten melden, om de verdienſte des uitvinders niet te benadeelen.

TWAALFDE PLAAT.

Fig. 1.

De *Gehoor-trommel*, voor Hardhoorenden. —— A, Deszelfs Lighaam. B, Het Dekzel, dat doorgaans by wyze van Bloemwerk is doorgeſlagen. C, De Pyp, die by *a*, door middel van een Schroefwys einde, vereenigt is met den Trommel, en by *b*, eindigt met een olyfwys knopje dat vertind is, en by het gebruik geſteeken wordt in den Gehoorweg. —— Alle deeze deelen van het Werktuig, zyn gemaakt van rood Koper. Het Handvatzel D is Hout, en wordt by *c* vast geſchroefd aan den bodem des Trommels. — De Trommel is hoog 4 Duimen; van dezelfde lengte is ook het Handvatzel. —— Het Dekzel, dat of vlak, of een weinig hol is, houd over kruis 6 Duimen: gelyke maat heeft het bovenſte gedeelte van den Trommel, die van onderen eenigzints enger is. — De geheele lengte der Pyp is 13 Duimen, waar van 2 begreepen zyn tusſchen *b*, en *d*.

Fig. 2.

De *Gehoor-* of *Spreek-trompet van* NUCK. —— E, Deszelfs wyde en Trompetswyze einde, ter onderſchepping van het geluid. — F, F, F, Drie en een halve Slingers, ter verlenging van den weg, welke de bewooge Lugt moet afleggen eer ze valdt op het Trommelvlies, en ter verſterking van het zelfde geluid. G, Het nauwe einde, dat in den Gehoorweg geſteeken wordt. — H, Het Handvatzel, vast geſchroeft, of op eenige andere wyze gehegt, aan het Lighaam des Werktuigs, by *e*. —— De Trompet beſtaat geheel uit Koper: het Handvatzel is Hout.

Fig. 3.

Het Werktuig van DEKKER, voor Hardhoorende, dat onder de Paruik of Muts kan verborgen worden. —— I, I, Het Lighaam des Werktuigs, van Y voor gemaakt, en in omtrek gelyk aan de Oorſchelp —— K, Het Pypje, uit dezelfde ſtof gedraaid; van binnen gemaakt als een Slekkenhuis; voorzien by *f*,

met

met eene zeer kleine opening, het einde van deszelfs holte, en ingelaaten op de wyze van g, g, g, in eene opening van het Lighaam. ——— *h*, *h*, Zyn twee Linden, of Zyden bandjes, met dewelke het aangelegde Werktuig, om den Wortel des Oorschelps wordt vast gemaakt. PLAAT 12

Fig. 4.

De *Konstneus van* ULHOORN, gezien van deszelfs binnenste of holle Zyde, en uit Lindenhout gemaakt. —— L, L. Is eene staale Veer, geschroefd by *h*, óp eene kleine verhevenheid van de binnenste oppervlakte des Werktuigs. — Dewyl deeze Veer diend, om het aangelegde Werktuig in zyne plaats te houden, en deszelfs vleugels ten dien einde moeten rusten tegen de zywanden der Neusholte van binnen, is het nodig, dat dezelve niet zeer styf zy, ter vermyding van het kwetsen des Snotvlies. ——— De Zyranden, en den bovenrand, *i*, *i*, *i*, moeten nauwkeurig beäntwoorden aan de Randen van den verlooren Neus, en dezelfde verhevenheden en holten hebben als deezen, maar, in eenen tegengestelden zin. ——— Het geheel moet ligt zyn, en van buiten geschilderd worden, overéénkomstig met de natuurlyke kleur van het Aangezigt.

Fig. 5.

De *Konstneus, door den Heere* CAMPER *afgebeeld en beschreeven*, gezien van deszelfs agterste gedeelte M, N, O, P, en even als de voorige, van Lindenhout gemaakt, en geschilderd. In deszelfs holte by R, is een Zilver klammetje met een beweegbaar Ringetje, aan hetwelke gehegt wordt een gewast zyde Koortje S, dat by het aanleggen deezes Werktuigs om een der Snytanden wordt vast gemaakt. — Men begrypt naamlyk, dat het verlies van den Neus waarin dit Werktuig is aangepreezen, gepaart gaat met een verlies des Verhemelte, 't gene deeze vasthegting, die anders onmóoglyk zyn zoude, gemaklyk maakt.

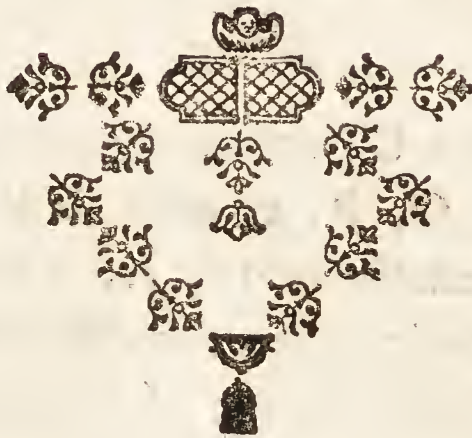
Fig. 6.

De *Stopper des Verhemelte, door denzelfden Hoogleeraar gemeen gemaakt*, en in hetzelfde geval aangepreezen. ——— T, Een Sponsje, vast gemaakt aan een ovaal stukje Kalfsleer U, U, en geschikt na de wydte en gedaante van de Neusgaten. ——— V. Is een langägtig Plaatje, met een Sponsje W, bekleed; gemaakt uit een Schubbe van een Schildpad; gehegt aan het Kalfsleertje; en dienende in plaats van de Huig.

PLAAT 12.

Fig. 7.

De *Kin- of liever Halsband van* PRIOU, ter ophouding van het Hoofd, door deeze of gene oorzaak, te veel voorövèr hangende. X, De Halsband zelve, beſtaande uit een plat, en half rond geboogen Koperdraad, gedekt met Katoen wol, en ſtevig omkleed met Fluweel. Aan deszelfs einden *k*, *k*, zyn gehegt twee ſmalle zyde Linten, *l*, *l*, met dewelke dezelve om den Hals wordt vaſtgehouden, zoo dat de hoeken der Onderkaak, eenigzints ruſten op zynen bovenrand. —— Y. Y. zyn twee Koperdraaden, ſlangswyze geboogen; vereenigt met den Halsband; op eenen zekeren afſtand van elkander gehouden door de Dwerschplaatjes, *m*, *m*, en ingelaaten in een Schuif, gemaakt aan het bovenſte en voorſte gedeelte van het Borſtſtuk des Keurslyfs, door middel der twee krulwyze einden *n*, *n*.

BE-

BESCHRYVING

EN

AFBEELDING

DER

IN DIT DEEL AANGEPREEZEN

VERBANDEN.

BESCHRYVING

EN

AFBEELDING

DER

IN DIT DEEL AANGEPREEZEN

VERBANDEN.

DERTIENDE PLAAT.

Fig. 1.

De *Zeshoofdige Hoofdband*, *de Band van* GALENUS, of de *Zeshoofdige Band der Armen.*

Men maakt dezelve uit een ſtuk Linnen, 1 El lang, ½ El breed, of zoo groot als noodig is, om het gantſche Hoofd te bedekken; dat is, overéénkomſtig met de uitgeſtrektheid van dat Deel zelve. —— Dit Linnen wordt dermaaten gevouwen, dat het naar de breedte in drie gelyke deelen kan verdeeld worden, en men ſnyd deeze deelen meer of minder tot by het midden in, zoo dat 'er aan ieder zyde drie hoofden voortkoomen, nauwkeurig gelyk aan elkanderen. —— Dus bereid, plaatst men het zelve op den rug der handen, en legt het indervoegen om het

Hoofd,

PLAAT 13. Hoofd, dat zyn midden, aan deszelfs bovenste gedeelte beäntwoord, en de zes hoofden ter zyden nederhangen. — De twee agterste hoofden, welkers randen men alvoorens een weinig binnenwaards omslaat, worden als dan geleid naar het Voorhoofd, onmiddelyk boven de Wenkbrauwen, en ter plaatze alwaar ze elkander ontmoeten, op eene onderliggende Drukdoek, die de gantsche uitgebreitheid van het bovenste gedeelte des Hoofds beslaat, vast gespeld. — Vervolgens brengt men de twee voorste hoofden, derzelver randen even dus omgeslagen, agterwaards, en speld ze op elkander vast aan het Agterhoofd. —— De middenste hoofden *a*, *a*, eindelyk, welke tot hier toe, ter gemaklyker aanleg der voorige, opwaards omgeslagen en vast gehouden waren, worden over de Ooren, gevoerd naar beneden, en onder de Kin met elkanderen veréénigt door een Speld, een Strikknoop, of een omgelegd linden Bandje: de randen van deeze moeten even als die der voorigen, een weinig binnenwaards worden omgeslagen.

Van alle Hoofdverbanden, by de Schryvers voorkoomende, is dit het eenvoudigste, en gemaklykste. Het voldoet in allerleije gevallen van Hoofdwonden, aan alle mooglyke uitzigten des Heelmeesters; vooräl in den Zomer, of in heete Lugtstreeken.

Fig. 2.

De *Omgeslagen Hoofdband*, de *Hoofdband van* HIPPOCRATES, of de *Myterwyze Hoofdband*. —— Deeze bestaat uit een Windzel, lang 10 Ellen, meer of minder, naar de grootte van het Hoofd; breed van 2 tot 3 dwersche Vingeren; en aan twee gelyke hoofden opgerold. —— Deszelfs aanleg is deeze. —— Men plaatst het midden des Windzels, onmiddelyk boven de Wenkbrauwen, tegen het midden van het Voorhoofd, en leid byde hoofden, over de Ooren, agterwaards naar den Nek, alwaar dezelve van hand verönderd, en stevig aangeslooten worden. —— Een derzelver, onverschillig welke, dog altoos de onderste, slaat men over de andere opwaards, en geleid deeze over den Pylnaad en het midden des Voorhoofds, tot aan den wortel van den Neus; terwyl de andere, kringwys voortloopende, ter aangeweezen plaatze, dwersch over dezelve heengaat, tot omtrent het tegengestelde Oor, en daar een kleine wyl wordt vastgehouden. — Het eerste hoofd, andermaal opwaards omgeslagen, wordt nu dermaaten naar den Nek gevoerd, dat het, of ter regter, of ter linker zyde, een gedeelte bedekt van den slag die over den Pylnaad loopt; intusschen dat het laaste,

laaſte, zynen kringwyzen loop vervolgende, ter deezer plaatze (in den Nek naamlyk) wederom over dezelve geleid, ſtevig aangeſlooten, en aan het tegengeſtelde Oor vaſtgehouden wordt. — Als nu, ſlaat men het zelfde eerſte Hoofd, voor de derdemaal van Hand verändert, indervoegen op- en voorwaards, dat het ter anderer zyde een gedeelte bedekt van den ſlag die over den Pylnaad loopt, gelyk aan de voorige en brengtze op nieuws tot aan den Neuswortel; terwyl het laaſte, zynen kringwyzen loop behoudende, van vooren daaröver wederöm op dezelfde wyze heen gaat, en voor een oogenblik gehouden wordt. —— Men vervolgt naderhand, met Meloenſnedige ſlagen, *b*, *b*, *b*, *b*, *b*, *b*, ten opzigte van het eerſte, en met kringwyze, *c*, *c*, *c*, ten opzigte van het tweede hoofd, tot zoo lange, dat het gantſche Hoofd gedekt is; en eindigt met twee regtlynige *d*, *d*, en een derde *e*, alle van vooren en agteren gedekt met een kringwyze. PLAAT 13.

Fig. 3.

Het *Zon-gelyke Verband*, voor het ſtuiten des Bloedvliets eener geöpende Slaapſlagäder. — Dit beſtaat uit een Windzel, op twee hoofden opgerold, lang 6 Ellen; en breed, niet meer dan twee dwerſche Vingeren. Het wordt dus aangelegt —— Men legt het midden des Windzels, tegen die ſlaap, welke tegen de gekwetſte over ſtaat, en maakt een Kringwyze omgang. Ter plaatze der Wonde, doet men de hoofden van Hand veränderen, en maakt daar mede, ter gelyker tyd een Pakkers Knoop *f*, op de onderliggende trapwyze Drukdoek g, g, g, —— Met het een deezer hoofden, *h*, gaat men onder de Kin door, en met het andere maakt men de ſlag *i*, over het Hoofd. —— Hier na, de beide Hoofden van het Windzel elkander ontmoetende aan de gezonde Slaap, maakt men met dezelve, hier ter plaatze een gelyke Knoop, brengt het eene Hoofd van vooren over het Voorhoofd *k*; het andere over het Opperhoofd, *l*, en maakt, ter zyden der voorige Knoop, eene andere, *m*, —— Eindelyk, doet men ter aanſluiting van alles, zoo veel de uitgeſtrektheid van het Windzel zulks toelaat, eenige Kringwyze omgangen, alle gaande over voorgemelden Drukdoek.

Dit Verband, van Verduc uitgedagt, is door de Bas verbetert, en het beſte van alle, welke in dit geval zyn voorgeſchreeven.

Fig. 4.

Het *Verband van* Deidier, ter ſtemping van den Bloedvliet, veröorzaakt door eene kwetſing der Halsvaten. — Het zelve beſtaat uit een ſtrook Linnen, lang 1 El,

PLAAT 13. El, breed 4 dwerſſche Vingeren, naar zyne lengte drie dubbel opgevouwen; en uit een Windzel, dat 3 Vingeren breed, en 7 Ellen lang is. —— Men maakt met het laaſte twee of drie ſlagen om den Hals, over den aangelegden toeſtel; en plaatſt het midden van het eerſte, op den top des Hoofds, doende deszelfs beide einden zydwaards nederhangen. —— Vervolgens, beveſtigt men dat gedeelte deezer einden, dat aan de plaats der Wonde ter eener zyde beäntwoord, en ter anderer zyde daar juiſt tegen over vald, door een vierde rondgaande ſlag van het Windzel; en ſlaat beide einden, eerſt opwaards, dan weder nederwaards, dezelve telkens beveſtigende met een kringwyze ſlag des Windzels; en vervolgt hier mede, zoo dikmaalen, en tot zoo lange, dat het een en ander ten einde geloopen is. *n*, Verbeeld dat gedeelte van het *Longuet*, welk over het Hoofd gaat: *o*, de Kringwyze omgangen van het Windzel: *p*, de plaats ter linkerzyde, waar de omgekeerde ſlagen vallen van het eerſte.

Fig. 5.

De *Slingerband voor den Neus*, waar in twee Gaten zyn *r*, *r*, die met de Neusgaten moeten overéén ſtemmen. —— De vier Hoofden van deezen Band, worden by den aanleg, geleid over de Wangen, en aan de Muts vaſtgeſpeld.

Fig. 6.

Het *Mombakkes*, dienende ter bedekking van het gantſche Aangezigt, als het zelve voor het meeſte gedeelte gebrand, of op eene andere wyze beſchadigt is. —— Dit Verband wordt gemaakt uit een ſtuk Linnen, eene halve Elle lang, en zoo breed als de lengte is van het aangezigt; aan ieder zyde, tot op het midden, in drie Hoofden *s*, *s*, *s*, *s*, *s*, *s*, ingeſneeden. De bovenſte deezer Hoofden moeten de breedſte zyn; de middenſte, en de onderſte, eene gelyke breedte hebben. Tuſſchen de vier eerſte Hoofden, moeten in het midden twee gaten zyn, *t*, *t*, voor de Oogen; tuſſchen de middenſte en de laaſten eene kleine dwerſche opening *v*, voor den Neus; en onder deeze eene grootere dergelyke, *w*, voor den Mond. —— Al de Hoofden van dit Verband, moeten by den aanleg, zydwaards geleid worden naar het Agterhoofd, en aldaar met Spelden verzeekert.

VEER-

VEERTIENDE PLAAT.

PLAAT 14.

Fig. 1.

Het *Verband des Lighaams met den Schouderband.* — Dit bestaat uit een gewoon Servet, of een stuk sterk Linnen, drie of vier dubbel gevouwen, in breedte overéénkoomende met de lengte der Borst of des Buiks, en zoo lang, dat het $1\frac{1}{2}$ omgang kan maaken, om het Lighaam; gelyk ook, uit een strook Linnen, agt dwersche Vingeren breed, en $1\frac{1}{2}$ El lang, van zyn einde, tot in het midden, aan twee Hoofden ingesneeden. — Het eerste gedeelte des Verbands wordt aangelegt op de wyze, *w*, *w*, en, van stee tot stee, verzekert met spelden. Aan het agterste gedeelte van dit, wordt vastgespeld, het niet ingesneden einde van het tweede gedeelte: de twee Hoofden van het andere einde, leid men dermaaten over de Schouders naar vooren, dat ze elkander kruisschen by *x*, en by *y*, *y*, met binnenwaards omgeslagen einden kunnen worden vastgespeld.

Fig. 2.

Het *Sterverband voor de Breuken van het Schouderblad.* — Dit wordt gemaakt met een Windzel, vier Vingeren breed, 10 Ellen lang, en aan een Hoofd opgerold. Deszelfs aanleg is deeze. — Men plaatst het einde onder den Oxel der gezonde zyde, en gaat schuins opwaards over den Rug, naar den Schoudertop der beleedigde: van hier, daald men voorwaards neder tot onder den Oxel, en klimt schuins opwaards over den Rug naar den tegengestelden Schoudertop, een Kruis maakende met den voorigen omgang, tusschen dè Schouderbladen: op gelyke wyze doet men nog drie of vier omgangen van de eene zyde naar de andere, alle elkander kruissende by *z*, *z*: eindelyk, geleid men het Windzel, over den gezonden Schouder, langs het voorste van de Borst, en den Oxel der beleedigde zyde, over den laasten Schoudertop; en vervolgens weder, langs de Borst tot onder den gezonden Oxel, doende het zelve eindigen met één of meer Kringwyze slagen, op de wyze van *a*, rondöm het Lighaam.

Fig. 3.

Het *Koornäirverband* voor dè Ontwrigting des Opperärms, en de breuk van dèn Schoudertop. — Hier toe wordt verëischt een Windzel, dat 12 Ellen lang, 3 Vingeren breed, en aan één Hoofd opgerold is. — Men begind deszelfs aanleg, van vooren onder den gezonden Oxel, gaat schuins opwaards langs de Borst, naar

 den

PLAAT 15. den beleedigden Schouder, dezelve indervoegen omwindende, dat op deszelfs top een kruis gemaakt wodt; waar na men, langs den Rug, schuins nedergaande, de omwinding vervolgt tot daar dezelve begonnen was; dat is, tot onder den Oxel der gezonde zyde. —— Dergelyke slagen maakt men vervolgens nog drie maalen, al oos zorg draagende, datze elkander kruisschen by *b*, *b*, en aldaar eene nederdaalende *Spica* maaken; waar na, het Windzel ten einde loopende, één of twee slagen daar mede nog gedaan worden over den gezonden Schouder *c*, voor men het verzeekert met spelden. —— Men moet wel aanmerken, dat al de slagen van dit Windzel, ten opzigte haarer breedte, elkander voor de helft of althans voor een derde bedekken moeten, op dat de eene slag de andere vast houde, en den gantschen Schouder gelykelyk gesteund worde.

Fig. 4.

De *Armband*, ter ondersteuning van den Onderärm, in verscheiden gelegenheden. — Deeze is niet anders, dan een Servet, een Zakdoek, of een vierkant stuk Linnen, driehoekig gevouwen, en dus aangelegt, dat de geboogen Onderärm, op deszelfs midden rustende by *d*, de eene hoek *e*, langs het gezonde zydelyke deel van den Hals gevoerd, en agter op den Schouder, aan de onderklederen wordt vastgespeld, terwyl de andere hoek *f*, op dezelfde wyze gelegt en bevestigt wordt aan de ongestelde zyde; en de laaste op de wyze van *g*, omgeslagen, aan de tweede wordt vast gespeld. — Dikmaalen is het goed, dat men de twee eerste hoeken, op elkander spelde by *h*, en voorál by Kinderen, of onhandelbaare Menschen.

VYFTIENDE PLAAT.

Het *Verband van* BRASDOR *voor de Breuken van het Sleutelbeen.* —— A, A, Is een soort van *Corset*, bestaande uit twee stukken, die geplaatst moeten worden, agter tegen de Schouderbladen, en beiden veréénigt zyn met een Schouderband, B, B. Elk der stukken A, A, bestaat uit een dubbel grof en sterk Weefzel, bekleed met Zeemleder. Zy zyn hoog 6, en breed 4 Duimen, de maaten naamlyk bepaald voor Volwassenen, en van binnen Kussenswyze gevuld: De rand met welke zy elkander aanraaken, is doorboord met veele Vetergaatjes. De Schouderstukken zyn gemaakt uit een dubbele band van het zelfde Leder, van

van binnen zagtelyk opgevuld: zy zyn daarënboven versterkt door een lederen Riem, waar van het eene einde bevat wordt, door den buitenrand der Rugstukken, het andere C, C. ongedekt, en doorslagen is met veele gaatjes. Digt by ieder onderrand eindelyk der Rugstukken, zyn geplaatst twee Gespen D, D, gekeerd in eenen schuinzen stand naar beneden, en overéénkomstig in grootte met de breedte der Riemen. *PLAAT 15*

De Aanleg deezes Verbands blykt van zelve uit de Afbeelding; vooräl, wanneer men tevens agt geeft op den loop der Schouderstukken van vooren, by E, E.

ZESTIENDE PLAAT.

Fig. I.

Het *Uitdryvend Verband des Heeren* THEDEN, voor den Arm, en opzigtelyk alleen tot den aanleg der Windzels, welke hetzelve saamenstellen; vermits deszelfs overige deelen, de Drukdoeken naamlyk, naar eisch der gevallen moeten veränderd worden, en voor geene algemeene beschryving vatbaar zyn.

Hetzelve bestaat uit vyf Windzels, die elk, omtrent eene Elle lang, en een Vinger breed zyn; gelyk ook, uit een Windzel van 12 tot 18 Ellen lengte, en ter breedte van 2, of na genoeg, 3 dwersche Vingeren. Men legt het aan op deeze wyze. — Met elk der vyf eerste Windzels, wordt een byzondere Vinger dermaaten bewonden, dat men eerst twee kringswyze omgangen maakt rondöm den top, welke elkander nauwkeurig bedekken; en vervolgt met krulwyze, die telkens ter helft van de breedte des Windzels, over elkander liggen, tot aan de Nahand, over welkers rug, het einde van het Windzel uitgebreid, en door een Helper bevestigt wordt. — Als alle Vingers, de Duim niet uitgezondert, dermaaten, dat is op de wyze van F, F, bewonden zyn, maakt men dwersch over de Nahand, by den wortel der Vingeren, met het groote Windzel, twee kringwyze omgangen, G, G, op dezelfde wyze geschikt als die der Vingeren; en gaat, met krulwyze, die insgelyks voor de helft elkanderen bedekken, tot aan den vouw des Elboogs. Hier ter plaatze, maakt men, dan eens eenige kruiswyze, dan eens, gelyk hier by H verbeeld is, één of meer dwersche slagen, ter bedekking van den punt des Elboogs; en klimt weder met krulwyze slagen op, tot den Schouder; waar na het vervolg des Windzels, over dit Deel I, I, langs den tegengestelden Oxel, Borst, en Rug, eens of meermaalen geleid zynde, ter plaatze daar het eindigt wordt vast gespeld.

 Het-

PLAAT 16. Hetzelfde Verband, welks ontwikkeling verhoed wordt, door alle ſlagen van het Windzel aan een te naaijen, of met ſpelden te beveſtigen, moet aan de onderſte Ledemaaten, door eenige ſlagen om het Bekken, geſteund worden.

Fig. 2.

De *Verëenigende band der langwerpige Wonden.* — Deeze is in het geſtelde geval, betreklyk tot alle Deelen van het Lighaam zonder onderſcheid, maar voorål tot de Ledemaaten; en wordt gemaakt met een Windzel, aan twee hoofden, K, K, opgerold, dat in het midden eene langwerpige opening *a*, heeft, en welks lengte en breedte niet wel kan bepaald worden, om dat dezelve verſchillen naar de verſchillende diktens en lengtens der Deelen zelve. — Den aanleg deezes Verbands wordt begonnen aan het tegenöverſtaande gedeelte van de Wonde, zorg dragende, dat de midden-ſpleet valle op deeze. — Men doet één der hoofden, en wel bepaaldelyk dat, 't welk tegen die ſpleet overſtaat, van binnen, buitenwaards door dezelve heen gaan; ſluite beide hoofden aan zoo veel noodig is, en beveſtige deeze eerſte ſlag met twee of meer kringwyze omgangen, die dezelve nauwkeurig bedekken.

Fig. 3.

Het *Verëenigend Verband van* PETIT, voor de breuk der Pees van *Achilles*, zoo veel mooglyk zy, gelyk gemaakt aan de Muil van MONROO, die in de volgende Plaat wordt afgebeeld. — Dit Verband beſtaat uit eene driedubbele Longuet, lang 3 Ellen, breed omtrent 3 dwerſche Vingeren; uit een Windzel dat twee Vingeren breed, en ruim 4 Ellen lang is; gelyk ook uit een ander van dezelfde breedte, en ter lengte van 8 Ellen. De aanleg deezer ſtukken is de volgende, na dat eerſt de Knie ſtomphoekig geboogen en de Voet uitgeſtrekt is. — Men vouwd de Longuet naar zyne lengte in twee gelyke deelen, om het midden te vinden zyner uitgeſtrektheid. — Men legt dezelve langs het agterſte gedeelte des Beens, en langs den Voetzool, dermaaten aan, dat de middenvouw beäntwoord aan den wortel der Teenen, en doet de eene helft afvallen, terwyl de andere, dat is, die onmiddelyk de Huid aanraakt, zoo boven als onder, door een Helper wordt vaſt gehouden. — Hier na beveſtigt men het onderſte gedeelte deezer helft tegen den Voetzool, door eenige kringwyze ſlagen met het kortſte Windzel, die van den wortel der Teenen, tot omtrent het gewrigt van den Voorvoet zig uitſtrekken; ſlaat het onderſte gedeelte

van

van de andere helft des Longuets over deeze opwaards; en bedekt met het overige deszelfde Windzels, ook dit gedeelte, met gelyke omwindingen, maar die nu nederdaalen naar den wortel der Teenen. — Men legt eindelyk, het geheele afgevallen gedeelte van het meergemeld Longuet, nauwkeurig op het andere; ftrekt met beide, de Voet zoo veel uit als den Lyder zonder merklyk ongemak verdraagen kan; beveftigt de bovenfte deelen, juift langs het midden van de Kuit, door eenige kringwyze omgangen rondom het Been te doen met het langfte Windzel, dezelve beginnende onmiddelyk beneden het Kniegewrigt, en eindigende aan het onderfte gedeelte van de Kuit; flaat de bovenfte einden van het Longuet, die ik onderftelle, dat tot hier toe altoos door een Helper zyn vaft gehouden, over deeze omgangen nederwaards; en beveftigt ten laasten ook deeze, door opklimmende kringwyze flagen, met het overblyvend gedeelte deszelfden Windzels. — In deezervoegen kreigt het geheele verband de gedaante van K, L, M, en werkt vry nauwkeurig op dezelfde wyze als de Muil van MONROO, gevende daarënboven by L, eenen volkoomen toegang tot de plaats der beleediging. — Men moet wel aanmerken, dat men hetzelve niet al te fluitend aanlegge, vermits de Breuk der Pees van *Achilles* doorgaans vergezeld gaat van Uitftorting, die gevolgt wordt van Zwelling, en zelden anders dan eene middenmaatige fluiting toelaat. PLAAT 17.

ZEVENTIENDE PLAAT.

De *Muil van* MONROO, zoo op zig zelf, als in haaren aanleg.

Fig. 1.

Een lederen gevoerden Riem; by A, B, rondägtig uitgefneden; by C, D, E, F, voorzien met eene rye vetergaten; en by G, met een Gesp, gehegt aan een afzonderlyk riemtje. De lengte van D, E, moet overëenkomen met den omtrek van het onderfte gedeelte des Dyës; van F, met die des bovenfte gedeelte van het Been. De geheele breedte H, I, moet beäntwoorden aan de onderhelft, of het onderfte derde deel van den Dyë, de Knieholte, en de Kuit van het lydend Voorwerp.

Fig. 2.

Een Muil, gemaakt van gevoerd Zyldoek; open by K, ter doorlaating der Teenen; en by L, voorzien met een fterke lederen Riem, in breedte overeenkoo-

PLAAT 17. koomende met de Gesp G, der voorige *Figuur*, en omtrent zoo lang als het Been van den Lyder.

Fig. 3.

De aanleg van beide deeze ſtukken aan den Voet en het Been. ——— M. De Muil, om den uitgeſtrekten Voet vast geſtrikt by N. ——— O, Deszelfs opklimmenden Riem, met zoo veel ſpanning als draaglyk is, gehegt aan de gesp G, der 1. *Figuur*, hier niet zigtbaar. P, dat gedeelte van den lederen Band *Fig.* 1, dat het bovenſte gedeelte van het Been inſluit, rondom hetzelve toegereegen. ——— R, dat gedeelte van denzelfden Band, 't welk het onderſte Deel van den Dye omvangt, op gelyke wyze beveſtigt.

AGTTIENDE PLAAT.

Fig. 1.

De *opſchortende Band des Balzaks.* — Deeze wordt best gemaakt uit Bombazyn, en heeft vier hoofden; twee bovenſte naamlyk, en twee onderſte. — De bovenſte hoofden, *a*, *a*, die van eene verſchillende lengte, naar de verſchillende dikte van het Lighaam, zyn moeten, worden kringwys geleid langs de Heupen, en dienen in de plaats van een Gordel. De twee onderſte, *b*, *b*, die elk een Duim breed zyn, worden door het gemeenſchaplyk deel *c*, by *d*, genaaid, aan het zakwys middendeel *e*, dat boven by den Gordel breed, onder ſmaller is, en even beneden denzelfden Gordel, eene ronde opening heeft ter doorlaating van de Roede. ——— Deeze hoofden, by den aanleg tusſchen de Beenen doorgeleid, worden vast gemaakt door middel van linden Bandjes, die aan derzelver einden moeten gehegt zyn aan den Gordel, op de hoogte der Heupen.

Fig. 2.

Het T *Verband*, geſchikt ter onderſteuning van de overige deelen des Verbands, in verſcheiden Gebreken en Konstbewerkingen, in den omtrek des Aars, en van de Teeldeelen. — *f*, *f*. De Gordel, breed 2 dwerſche Vingeren, en in lengte gelyk aan den omtrek des Lighaams: deszelfs eene einde heeft 2 gaatjes, het andere 2 bandjes, door middel van welke ze wordt aangeſlooten. — Aan het agter middenſte gedeelte deezes Gordels, is gehegt de ſtrook *g*, breed omtrent 3 dwerſche Vingeren; van eene, niet wel bepaalbaare lengte; en, tot

daar

daar ze den Aars naderd, ingefneden in twee gelyk breede hoofden, *h*, *h*, die by het gebruik, langs de Lieſſchen voorwaards opgeleid, aan den Gordel worden vast gespeld. — Het Weefzel van deezen geheelen Band, is Linnen: deszelfs twee onderſcheide deelen, worden by *i*, gereegen op elkander. *PLAAT* 18.

Fig. 3.

Het *Navelbreuk-verband* voor jonge Kinderen, gemaakt van een ſtuk welklevende, dog niet harsägtige Pleiſter, in lengte gelyk aan anderhalven omtrek des Lighaams, breed 4 dwerſche Vingeren, en tot omtrent aan zyn midden, in 4 hoofden, *k*, *k*, *k*, *k*, ingefneden. — Vöor den aanleg van hetzelve, plaatst men een half bolrond kurken popje, gedoopt in hetzelfde mengzel als ik by gelegenheid der beſchryving van de Lieschbreukband hebbe opgegeeven, op den uitpuilenden Navel, en overdekt dit met een vierkant ſtukje Kleefpleiſter. — Hier na, plaatst men het midden van den Band op de Lendenwervelen, juist tegen over den Navel, en legt eerſt de twee bovenſte, dan de twee onderſte hoofden, dermaaten van vooren over elkander, dat het geheel een volmaakt kringswys Verband maakt, door het welke het eerst aangelegde popje gelykredig en onwankelbaar op zyne plaats beveſtigt wordt.

Fig. 4.

De *Boekband*, gemaakt uit drie ſtukken Linnen, in lengte gelyk aan $1\frac{1}{2}$ omtrek des gebrooken Deels; in breedte beäntwoordende, aan deszelfs uitgeſtrektheid; en in haar midden, op de wyze van *l*, *l*, met lugtige ſteken op elkander gereegen. — Elk deezer dus verëenigde ſtukken, ſnyd men ter wêerzyden, tot digt by het naaizel in tot 3 Hoofden, dog zoodanig, dat de inſnydingen niet juist in eene zelfde Lyn vallen, maar door dezelve 18 ongelyke hoofden, *m*, *m*, *m*, *m*, *m*, *m*; *n*, *n*, *n*, *n*, *n*, *n*; *o*, *o*, *o*, *o*, *o*, *o*; gemaakt worden, op dat 'er by den aanleg, geene ruimtens tuſſchen dezelven zouden overblyven. — De lengten deezer ſtukken, daarënboven, verkleind men trapswyze, van buiten naar binnen 1 Duim, indervoegen, dat de hoofden van het eerſte ſtuk de langſte, en van het laaſte, de kortſte zyn.

De aanlegging van hetzelve is deeze. — Men bevogtigt het geheel, met enkel Water, met Water en Azyn, met Water en Brandewyn, naar dat deeze of gene omſtandigheden zulks eiſchen, en altoos, ter betere aanſluiting. — Men plaatſt het midden des Verbands, ten opzigte des Opperärms, aan de agterzyde; ten

aan

PLAAT 18. aanzien des Onderärms, aan de buitenzyde; met betrekking tot den Dye, aan dezelfde zyde; en ten opzigte van het Been, van onderen. —— Men ſlaat eindelyk, alle hoofden in eene juiſt dwerſche ſtrekking, om het beleedigd Deel; beginnende met de binnenſte ter plaatze van de Breuk; vervolgende met de overige van denzelfden rang; van die der tweede op gelyke wyze; en van de derde, ten laaſten, en even dusdaanig.

Meeſt alle Heelmeeſters, gebruiken dit Verband alleen in ſaamengeſtelde Beenbreuken. Ik ben gewoon, 'er my ook van te bedienen in de eenvoudige van den Dye, en het Been; en doe zulks met eenen uitſlag, welke volkomen beäntwoord aan het oogmerk.

AANMERKING.

IK hebbe, in den loop deezes Deels, verſcheiden Verbanden aangepreezen, van dewelke geene Beſchryving, of Afbeelding gegeeven zyn. Deeze zyn inzonderheid de *Kaak-Slingerband van* SORANUS, het *Vereënigend Verband der dwerſche Halswonden*, en de *Vereënigende Band van de dwerſche Wonden der Ledemaaten.*—

Het eerſte deezer Verbanden, is zoo gemeenzaam, en dus bekend by alle Heelmeeſters, dat deszelfs Beſchryving my toeſcheen, buiten de paalen te vallen van myn Beſtek.

Het tweede verdiende geene byzondere Afbeelding, om dat het niet anders is, dan het *Verband des Lighaams* zonder den Schouderband, waarāan van boven en vooren, twee ſmalle ſtrooken Linnen gehegt zyn, welke ter weêrzyden, langs het voorōver geboogen Hoofd, opwaards geleid zynde, aan de Muts worden vastgeſpeld.

Het laaſte dagt my, dat uiit eene enkele Beſchryving genoeg konde begreepen worden; als ſlegts beſtaande uit twee dikke pleiſter Compreſſen, breed twee dwerſche Vingeren, en lang genoeg, om den halven omtrek te omvatten van het Deel; gelegt, de eene onmiddelyk boven, de andere beneden de Wonde; en aangeſlooten door twee lange ſtrooken Kleefpleiſter, ter breedte van drie dwerſche Vingeren ieder, waar van de boveníte ſchuins nederwaards, de onderſte ſchuins opwaards, over voorgemelde Drukdoeken, en rondom het Deel gevoerd worden.

a
Fig. 1.
b

c
Fig. 2.
d

e
Fig. 3.
f

Fig. 4.
g
h

Fig. 7.

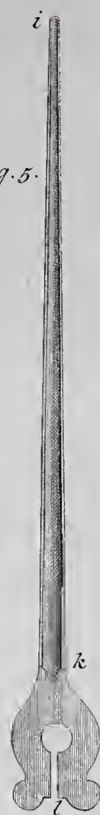
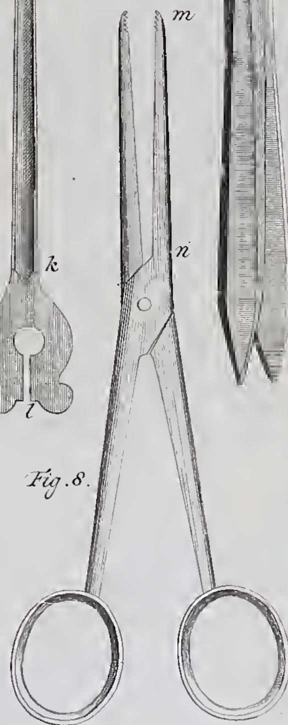

i
Fig. 5.
k
l

Fig. 6.

m
n
Fig. 8.

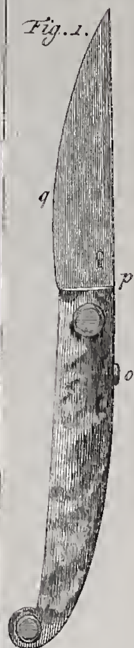
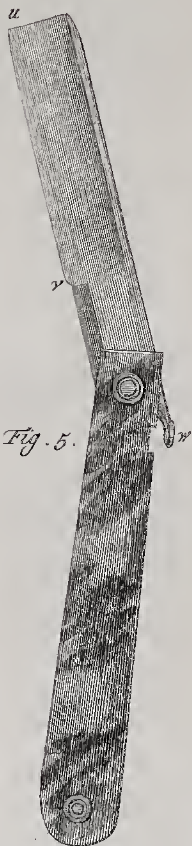
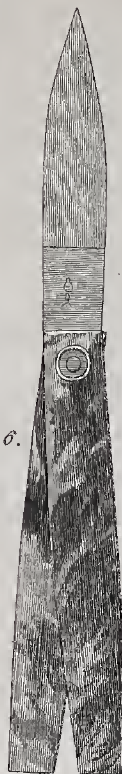

Fig. 1.
q
p
o

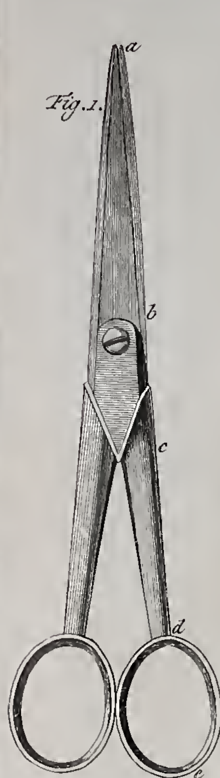

Fig. 2.
p
o

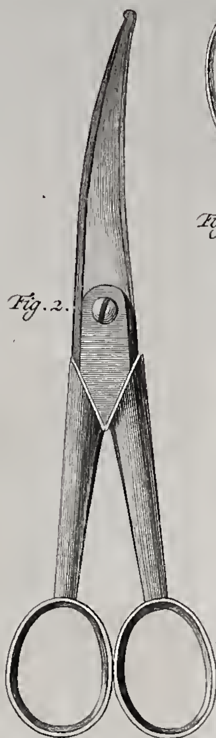

Fig. 3.
p
o

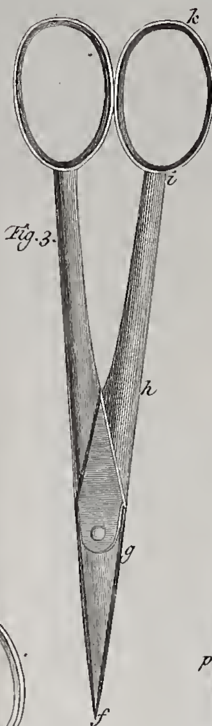

r
Fig. 4.
s
t

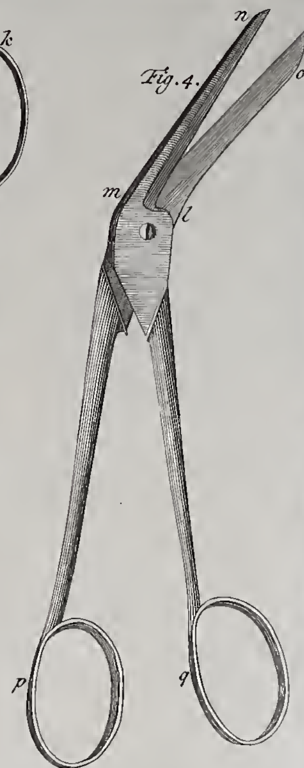

u
v
w
Fig. 5.

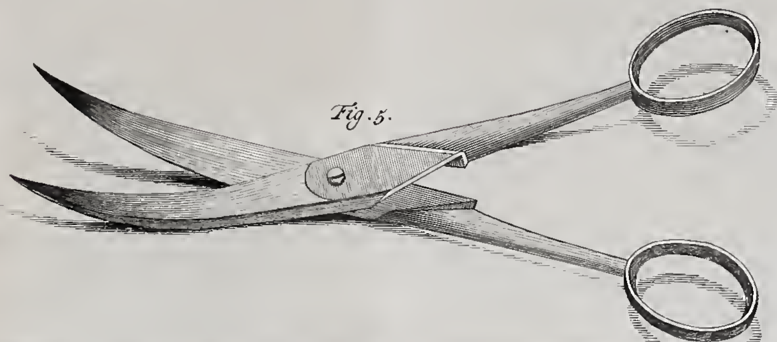

Fig. 6.

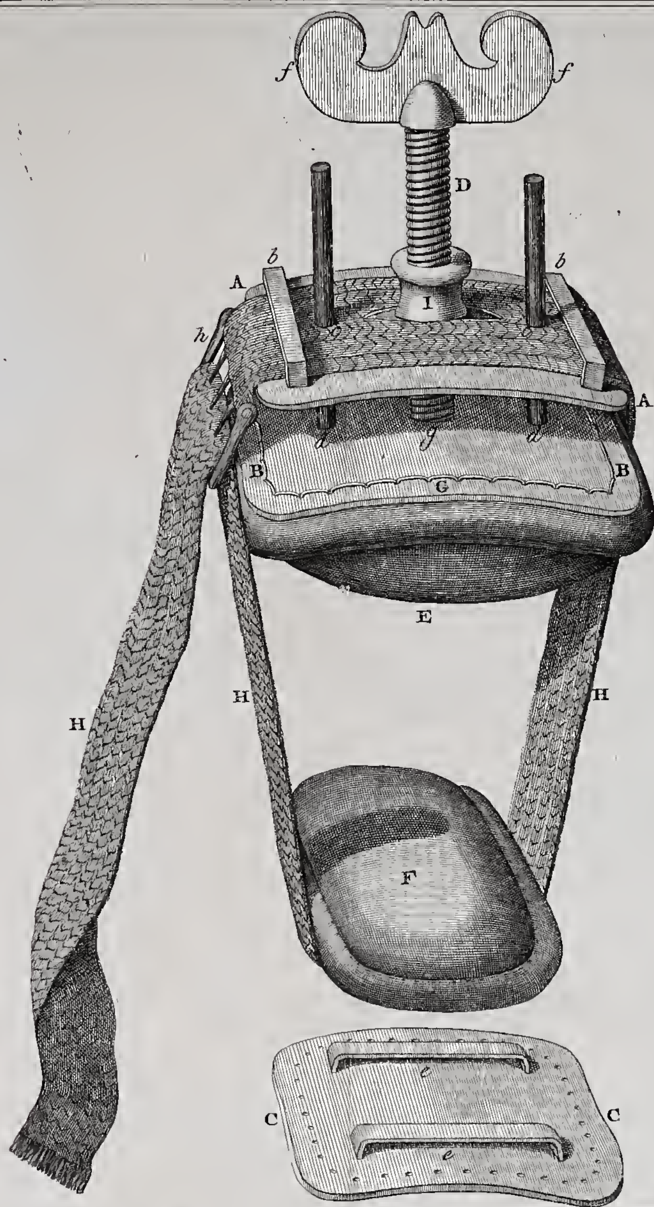

Fig. 1.
a
b
c
d
e

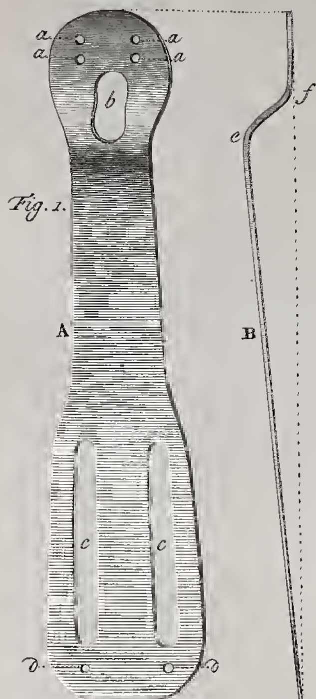

Fig. 2.

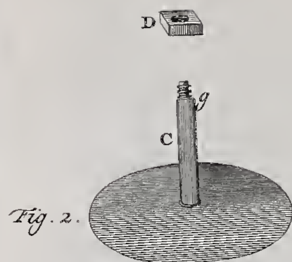

Fig. 3.
k
i
h
g
f

Fig. 4.
n
o
m
l
p
q

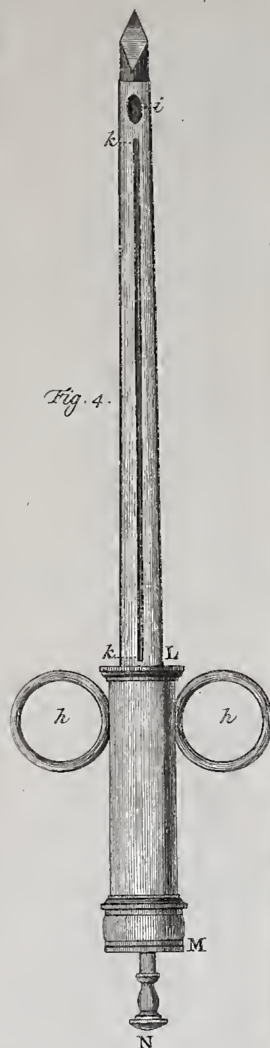

Fig. 5.

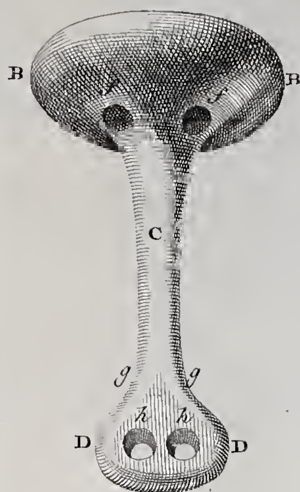

f
f
D
b
b
A
I
h
A
d
g
d
B
B
G
E
H
H
H
F
e
C
C
e

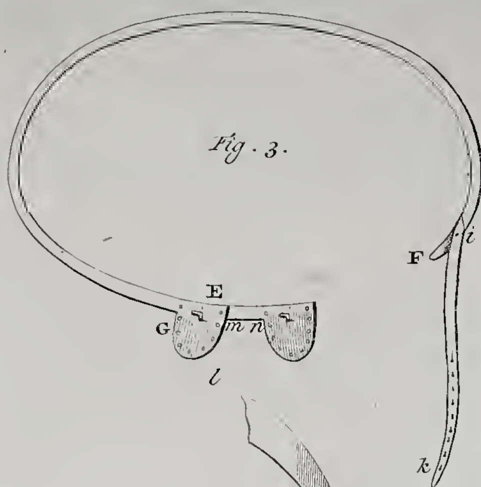

a
a
a
a
b
Fig. 1.
A
B
c
f
c
c
d
d

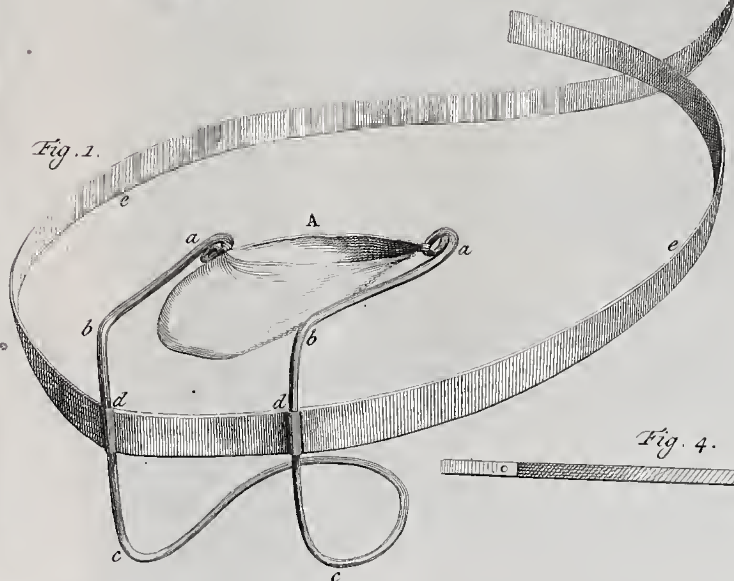

D
g
C
Fig. 2.

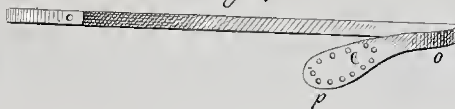

I
E
Fig. 3.
F
G
K
e
f
H
g

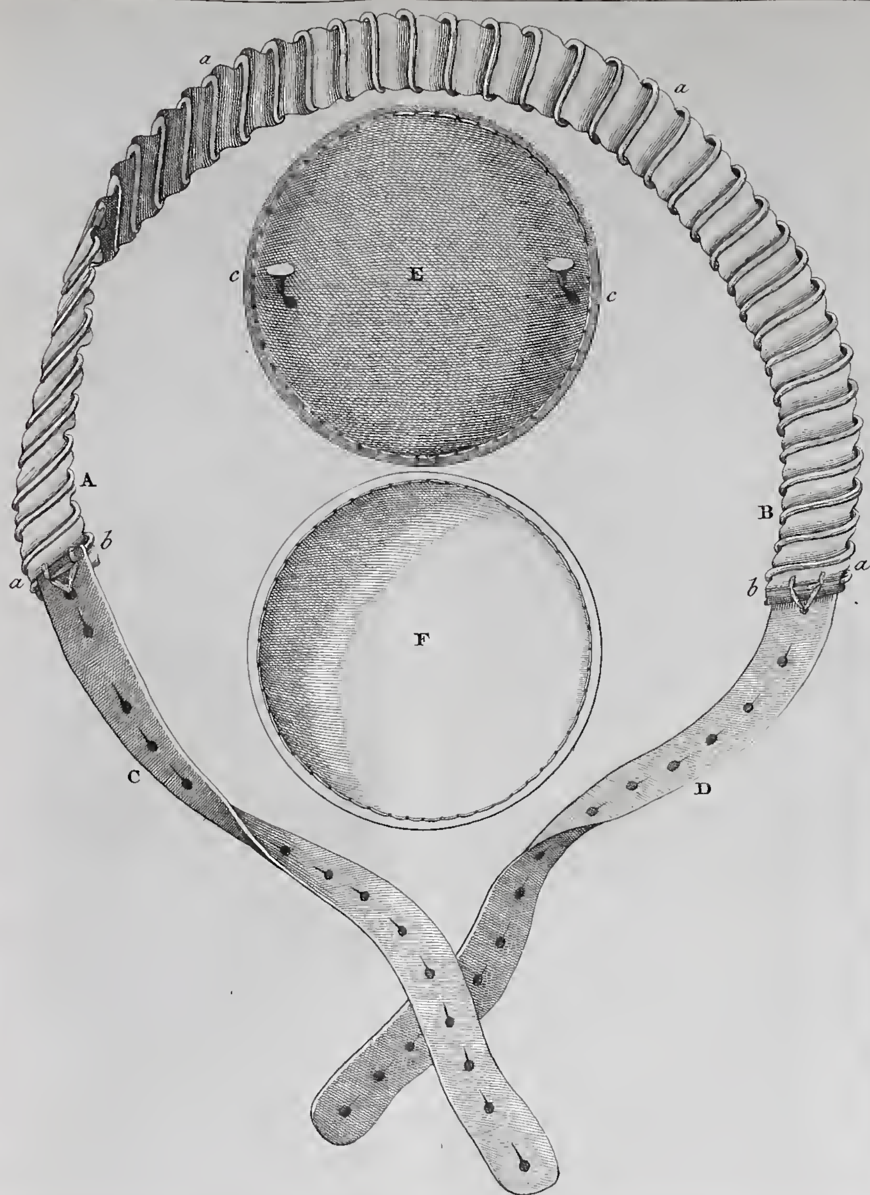

i
k
Fig. 4.
k
L
h
h
M
N

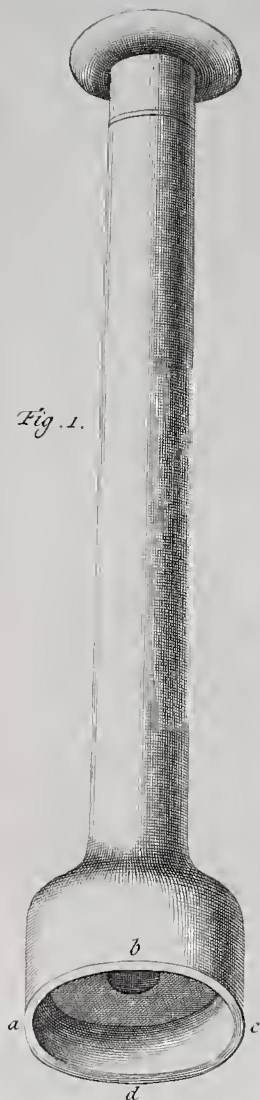

Fig. 2.
B
B
f
f
C
g
g
h
h
D
D

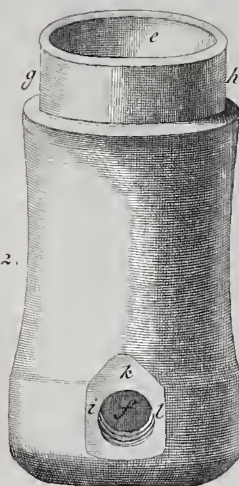

Fig. 3.
E
G
m n
l
F
i
k

Fig. 1.
e
A
a
a
e
b
b
d
d
c
c

Fig. 4.
o
p

a
a
c
E
c
A
B
b
a
a
b
F
C
D

Fig. 1.
b
a
c
d

e
g
h
Fig. 2.
k
i
f
l

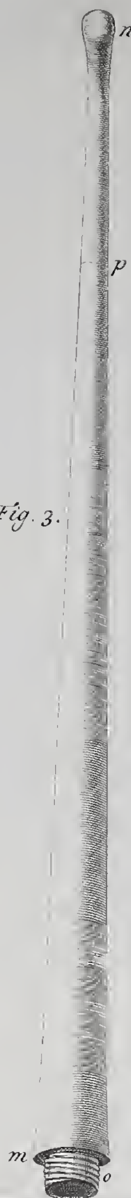

n
p
Fig. 3.
m
o

Fig. 1.

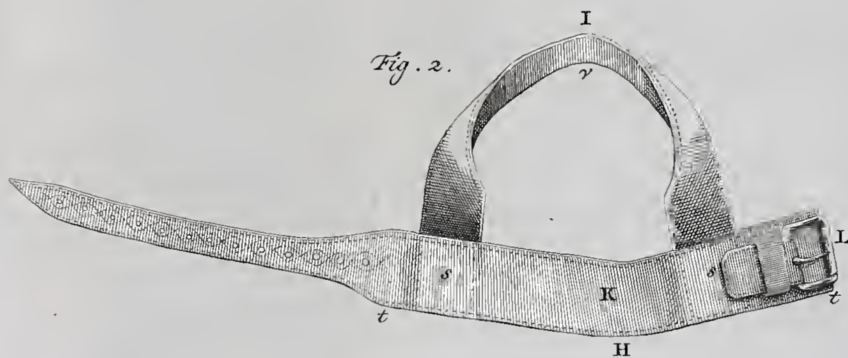

Fig. 3. Fig. 1. Fig. 2.

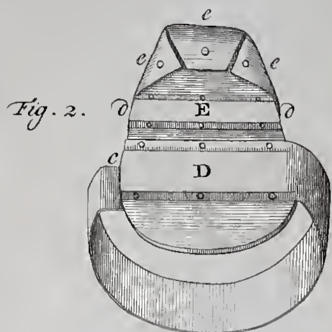
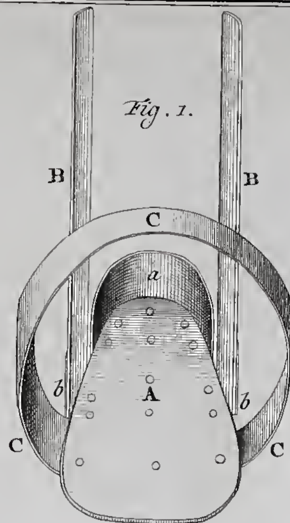

Fig. 2.
e
e
e
d
E
d
c
D

Fig. 3.
f
f

Fig. 1.
B
B
C
a
b
A
b
C
C

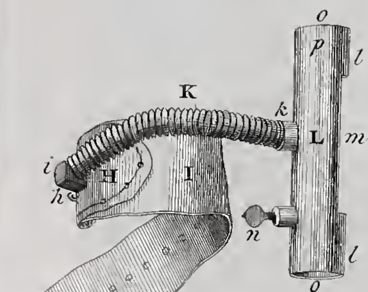
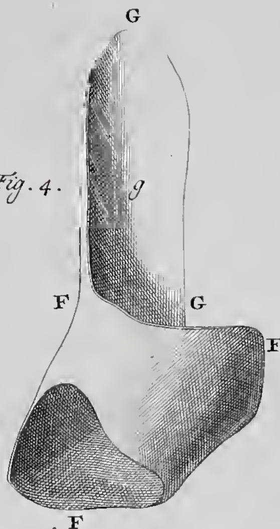
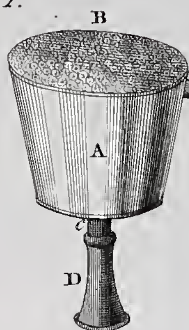
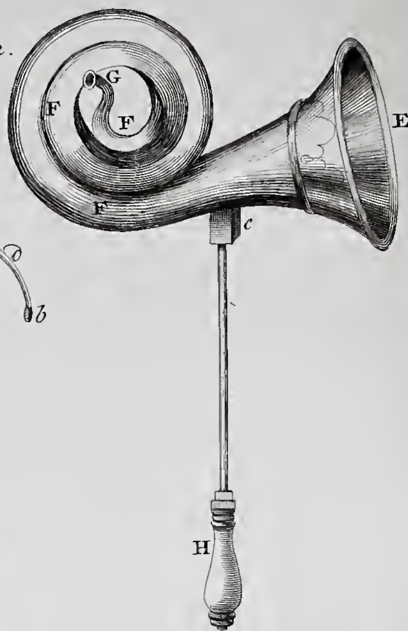
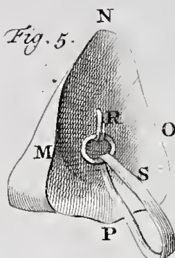

o
p
l
K
k
L
m
i
H
I
h
n
l
o
I

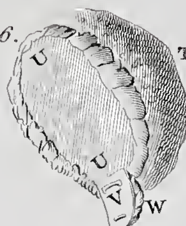

Fig. 6.
M

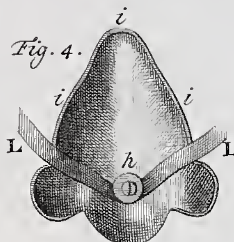

G
Fig. 4.
g
F
G
F
F

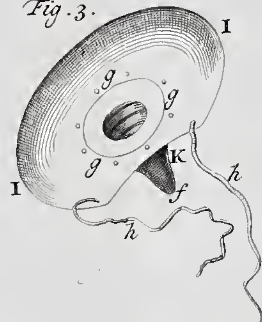

Fig. 1.
B
a
C
A
c
D
b

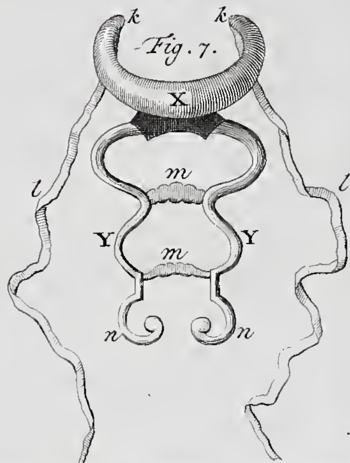

Fig. 2.
G
F
F
E
F
c
H

Fig. 5.
N
R
O
M
S
P

Fig. 6.
U
T
U
V
W

i
Fig. 4.
i
i
L
h
L

Fig. 3.
I
g
g
g
K
I
f
h
h

k
k
Fig. 7.
X
m
l
l
Y
Y
m
n
n

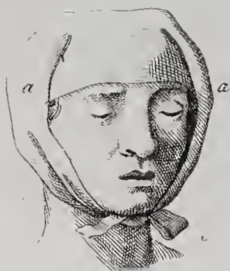
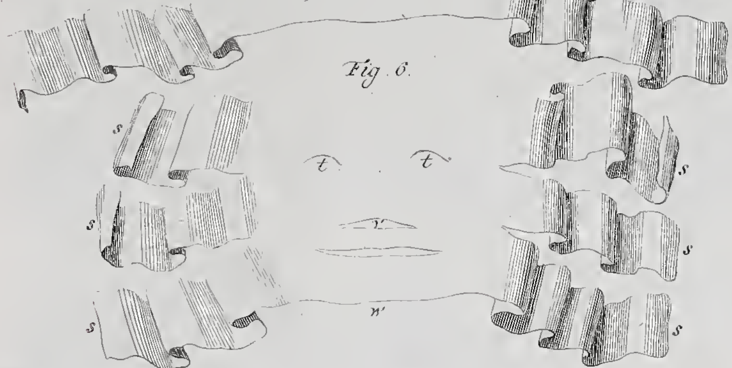

Fig. 1.
a
a

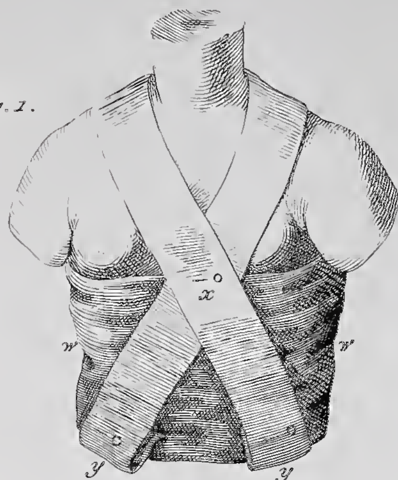

Fig. 2.
b
b
b
b
b
b
c
c
c
c
c

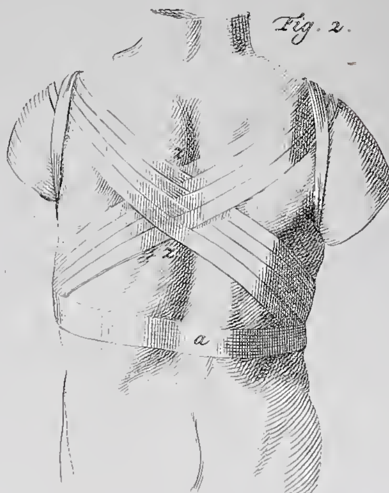

Fig. 3.
l
i
k
m
f
g
g
h

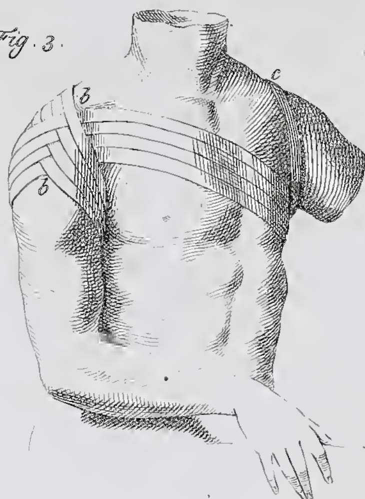

Fig. 4.
n
o
p

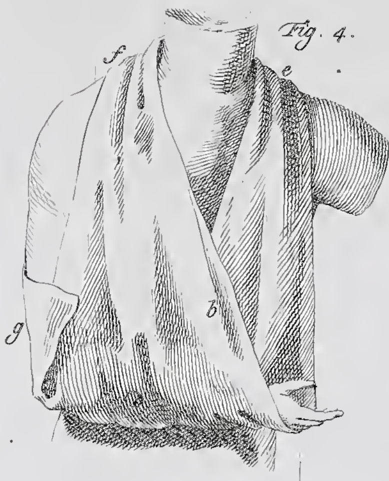

Fig. 5.
r
r

Fig. 6.
s
s
s
s
s
s
t
t
v
w

Fig. 1.
x
w
w
y
y

Fig. 2.
z
z
a

Fig. 3.
b
b
c

Fig. 4.
f
e
b
g

B
B
A
A
D
E
E

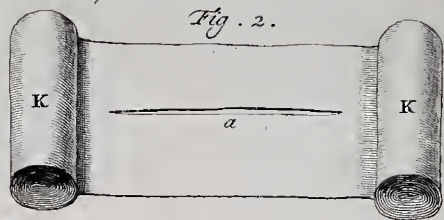
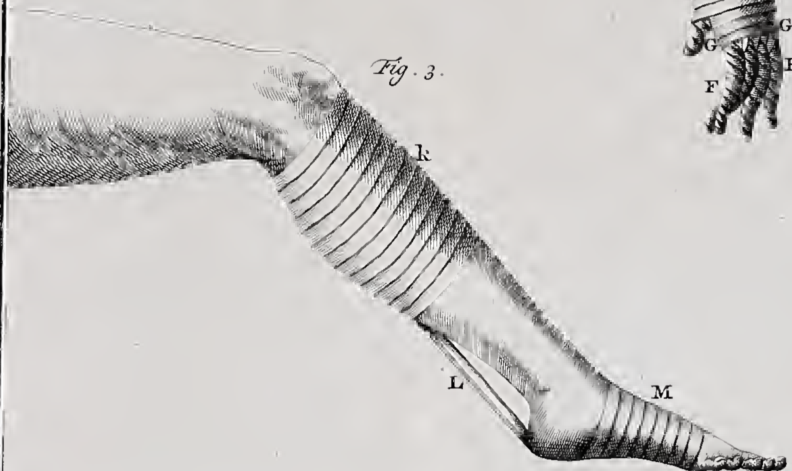
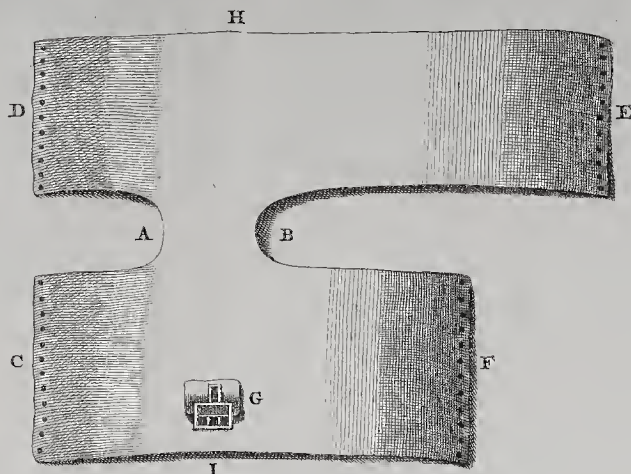
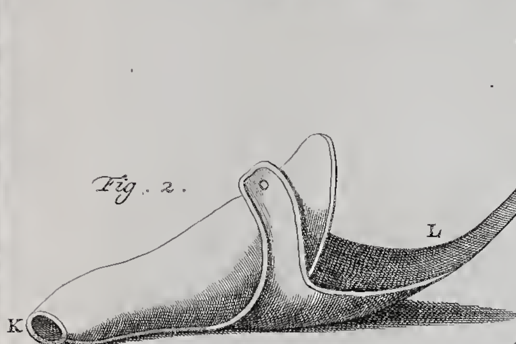

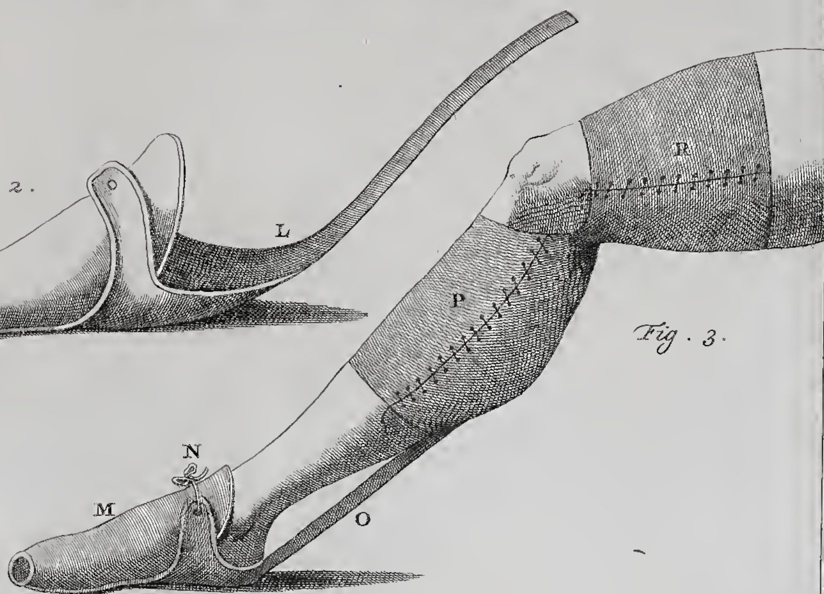
Fig. 1.

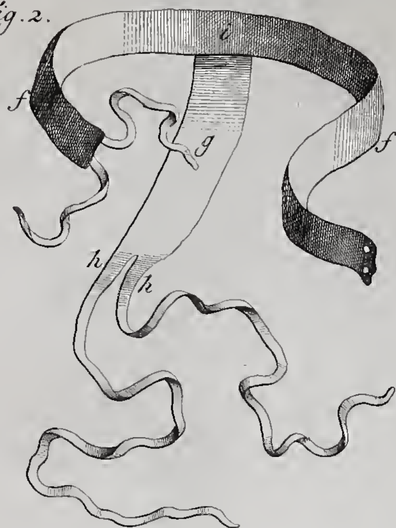
I
I
H
G
G
F
F

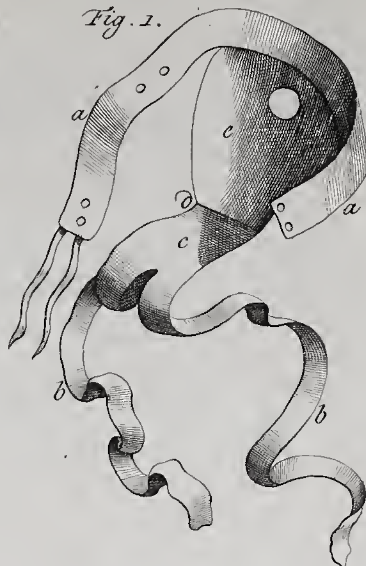

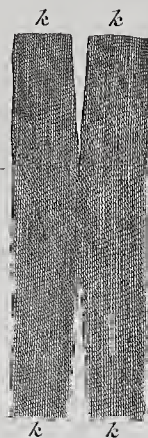

Fig. 1.
H
D
E
A
B
C
F
G
I

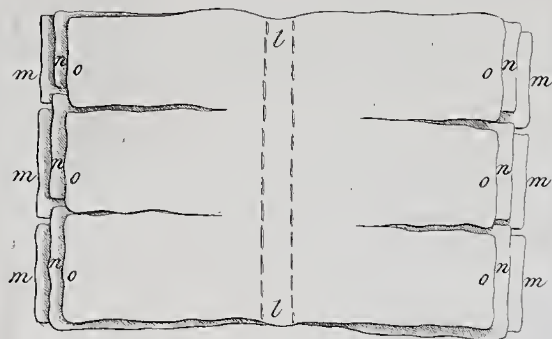

Fig. 2.
L
K

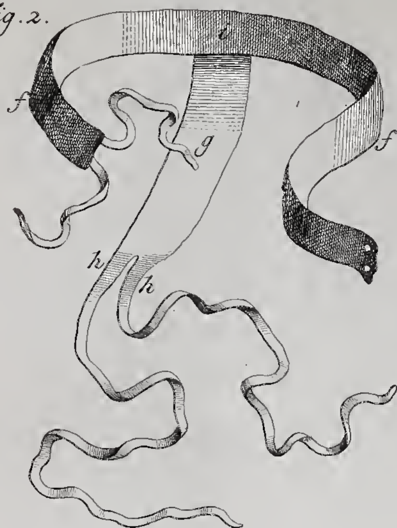

R
P
Fig. 3.
N
M
O

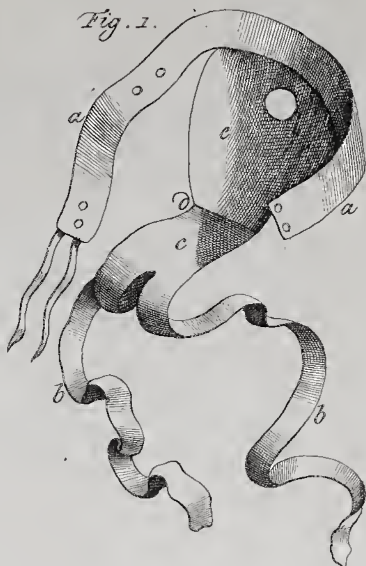

Fig. 2.
i
f
f
g
h
h

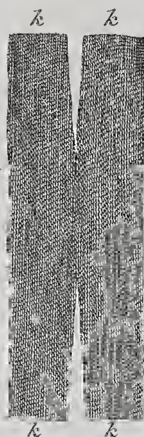

Fig. 1.
a
a
c
c
d
b
b

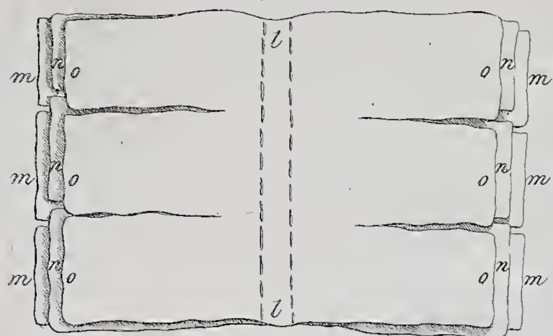

Fig. 3.
k
k
k
k

Fig. 4.
l
l
m
n
o
m
n
o

Fig. 2.
i
f
g
f
h
h

Fig. 1.
a
c
a
c
b
b

Fig. 3.
k
k
k
k

Fig. 4.
l
m
n
o
o
n
m
m
n
o
o
n
m
m
n
o
o
n
m
l